

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜLASÂTÜ'Ş-ŞÜRÛH ADLI MESNEVİ ŞERHİNİN 4. CİLDİNİN
1 – 125 VARAKLARININ GÜNÜMÜZ HARFLERİNE
AKTARILMASI VE İNCELENMESİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Hazırlayan
Neslihan SAKCI

Haziran - 2010

ONAYLAMA SAYFASI

Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Tez Konusu : Hülâsâtü'ş-Şürûh (4.C. vr: 1-125): Metnin Açıklanması
ve gelenek açısından incelenmesi
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG
Tez Tarihi : Haziran 2010

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (Tezli) Anabilim Dalı 51070709 numaralı öğrencisi NESLİHAN SAKCI tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Yrd. Doç. Dr. Sezayi COŞKUN

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

ÖZET

Neslihan SAKCİ

Haziran 2010

Türk Edebiyatında önemi herkesçe bilinen ve Mevlana Celalleddin-i Rumi'ye ait olan Mesnevi-i Şerif üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmını ise Mesnevi-i Şerif şerhleri vücuda getirmektedir.

Biz bu çalışmamızda Mesnevî-i Şerif'in muhtasar bir şerhi olan Murad Molla'nın Hülasatü'ş Şürûh adlı mesnevî şerhini inceledik.

Bu çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde şerh hakkında bilgiler vermeye çalıştık.

Birinci bölümde yazarın hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri tanıtılarak incelediğimiz eser hakkında bilgiler sunduk.

İkinci bölümde eseri tasavvufi şerh geleneğine göre incelemeye çalıştık.

Üçüncü bölüm olan bu son kısımda ise Hülasatü'ş Şürûh adlı eserin dördüncü cildinin 1-125 numaralı varaklarının günümüz harflerine aktarımına yer verdik. Ayrıca çalışmamız süresince yararlandığımız kaynaklar yine bu bölümde gösterilmiştir.

Ek-1 bölümünde ise eserin 1-125 numaralı varaklarının orijinal halleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Murad Molla, Hülâsatü'ş - Şürûh, Şerh, Mesnevî-i Şerif.

ABSTRACT

Neslihan SAKCI

June 2010

Many studies have been done about Masnavi-i Sharif (poem made up rhymed couplets, each couplet being of a different rhyme) whose importance in Turkish Literature known by everybody and which belongs to Mevlana Jalal-ud Din Rumi. Some of these studies are the commentaries of Masnavi-i Sharif.

In this study we Murad Molla's masnavi annotation called Hülâsatü's Şürûh, which is a simplified annotation of Masnavi-i Sharif is examined.

The study has introduction part and three sections.

In introduction part we tried to list the commentaries.

The first part we presented information about the work that we made research by introducing the life, works, literary personality of writer.

The second section, the work has been inspected according to the mystical. Tradition of commentary.

The third section is the last part of our study. In this part Hülâsatü's Şürûh's fourth volume's first 125 pages have been diverted from Arabic alphabet to Latin alphabet. During our work we also take advantage of resources in this section has been shown again.

In Annex 1 section, the work's first 125 pages original forms are given. .

Key Words: Murad Molla, Hülâsatü's-Şürûh, concise commentary, Masnavi-i sharif.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
ÖNSÖZ.....	vii

GİRİŞ

I. ŞERH VE ÖZELLİKLERİ.....	1
I.1. ŞERH NEDİR?.....	1
I.2. ARAP, İRAN VE TÜRK EDEBİYATLARINDA ŞERH GELENEĞİ.....	3
I.3. ŞERHİN ÖZELLİKLERİ.....	6

1. BÖLÜM

1. MURAD MOLLA'NIN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ.....	10
1.1. MURAD MOLLANIN HAYATI.....	10
1.1.1. Adı, Mahlası, Doğum Tarihi ve Yeri.....	10
1.1.2. Ailesi.....	10
1.1.3. Öğrenim Hayatı, Mesleki Hayatı ve Memuriyeti.....	11
1.1.4. Ölümü.....	12
1.1.5. Bazı Özellikleri.....	12
1.2. ESERLERİ.....	13
1.2.1. Hülâsatü's-Şüruh.....	13
1.2.2. Mâ-Hazâr.....	14
1.2.3. Kavâid-i Fârisiyye.....	14
1.2.4. Vâkâyı-name.....	14
1.2.5. Mesmuât.....	14

1.2.6. Mektubât.....	14
1.2.7. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidi.....	15
1.2.8. Muînu'l Vâizîn.....	15
1.2.9. Mefatihü'd-Dûriyye Tercümesi.....	15
1.2.10. Dîvân.....	15
1.2.11. Saib-i Tebrizî Şerhleri.....	15
1.2.12. Şerh-i Kasâid-i Mevlânâ Şevket Buharî.....	15
1.3. HÜLASÂTÜ'Ş-ŞÜRÛH'UN TANITILMASI.....	16
1.3.1. Eserin Adı.....	16
1.3.2. Eserin Telif Sebebi.....	16
1.3.3. Eserin Telif Tarihi.....	17
1.3.4. Eserin Nüshaları.....	17
1.3.5. Çeviride Esas Aldığımız Nüshanın Özellikleri.....	17

2. BÖLÜM

2. ESERİN MUHTEVASININ TASAVVUFİ ŞERH GELENEĞİNE GÖRE İNCELENMESİ.....	19
2.1. DİN-TASAVVUF.....	19
2.1.1. Din.....	19
2.1.1.1. Peygamberler.....	19
2.1.1.2. Semavi Kitaplar.....	19
2.1.1.3. Melekler.....	20
2.1.1.4. Dini Hükümler.....	22
2.1.1.5. Hayır-Şer.....	22
2.1.1.6. Sabır.....	22
2.1.1.7. İstişare (Meşveret).....	23
2.1.1.8. Namaz.....	23
2.1.1.9. Meşhur Mescitler.....	24
2.1.1.10. Mirac.....	24
2.1.1.11. Ehl-i Beyt.....	24

2.1.1.12. Levh-i Mahfuz.....	25
2.1.1.13. Şeytan (İblis) -Cin.....	25
2.1.1.14. Kıyamet.....	26
2.1.1.15. Cennet.....	26
2.1.1.16. Cehennem.....	27
2.1.2. Tasavvuf.....	27
2.1.2.1. Ağlamak.....	27
2.1.2.2. Aşk, Âşık, Muhabbet.....	28
2.1.2.3. Bade.....	28
2.1.2.4. Dost.....	29
2.1.2.5. Edeb.....	29
2.1.2.6. Hayret.....	29
2.1.2.7. Hayrân.....	30
2.1.2.8. İlhâm.....	30
2.1.2.9. Kalb (Gönül).....	30
2.1.2.10. Mürid.....	30
2.1.2.11. İnsân-ı Kâmil.....	31
2.1.2.12. Seba-i Seyyâre.....	31
2.1.2.13. Sır (Esrar).....	32
2.1.2.14. Tecellî.....	32
2.1.2.15. Vuslat.....	32
2.1.2.16. Yakîn.....	33
2.1.2.17. Zikir.....	33
2.2. MUHTEVAYA BAĞLI DİĞER UNSURLAR.....	33
2.2.1. Aşık-Zahid.....	33
2.2.2. Lafız-Mana.....	34
2.2.3. Misk (Müşg).....	34
2.2.4. Sade (İnci).....	35
2.3. TELMİHE KONU KISSA-MENKİBE TAHKİYELERİ.....	35
2.3.1. Peygamber Kıssaları.....	35

2.3.1.1. Hz. Adem.....	35
2.3.1.2. Hz. İbrahim.....	36
2.3.1.3. Hz. İsmail.....	36
2.3.1.4. Hz. Süleyman.....	36
2.3.1.5. Hz. Nuh.....	37
2.3.1.6. Hz. Yakub.....	38
2.3.1.7. Hz. Musa.....	38
2.3.1.8. Hz. İsa.....	38
2.3.1.9. Hz. Muhammed.....	39
2.3.2. Dini Şahsiyetlere Ait Menkıbeler.....	39
2.3.2.1. Asaf bin Büreyha.....	39
2.3.2.2. Bayezid-i Bistâmî.....	40
2.3.2.3. Hüsamüddin Çelebi.....	40
2.4. TARİHÎ OLAYLAR.....	41
2.5. FELSEFİ DÜŞÜNCELER.....	42

3. BÖLÜM

METİN.....	44
SONUÇ.....	503
KAYNAKLAR.....	506
Ek -1: TIPKI BASIMDAN ÖRNEKLER	

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makala/madde
a.g.t.	: Adı geçen tez
Ank.	: Ankara
Ans.	: Ansiklopedi
b.	: Bin
C.	: Cilt
Çev.	:Çeviri
DİA	: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Ens.	: Enstitü
Fak.	: Fakültesi
FT	: Fatin Tezkiresi
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret
İst.	: İstanbul
İ.Ü	: İstanbul Üniversitesi
Ktp.	: Kütüphanesi
M.	: Miladi
Mad.	: Maddesi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Neşr.	: Neşriyat
Nr.	: Numara
OM.	: Osmanlı Müellifleri
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
Üniv.	: Üniversite

vr. : **Varak**
TY : **Türkçe Yazma**
Yay. : **Yayınları**
yk. : **Yaprak**
yy : **Yüzyıl**

ÖNSÖZ

İslâm dünyasının yetiştirdiği en önemli şahsiyetlerden biri olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye ait olan klasik doğu edebiyatının en önemli, en güzel edebî ve tasavvufî eserlerinden birisi olan Türk edebiyatında şaheserleri arasında belki de ilk sırayı almaya layık olan 6 büyük ciltten 25618 beyitten oluşan Mesnevî-i Şerif, hem Türk coğrafyasında hem de bütün dünyada yüzyıllar boyu manevî ve edebî etkisini sürdürmüştür. Böylesine değer ihtiva eden bir eserin çeşitli açılardan araştırılıp incelenmeside son derece olağan ve dikkate değerdir.

Yüzyıllardır pekçok araştırmacının inceleme konusu olan Mesnevî-i Şerif içinde barındırdığı hikmetli hikayelerle tasavvufî ve hikemî bir eser olmasının yanında edebî bir eserdir. Nitekim hem Türk edebiyatında hem de dünya edebiyatında hakkında çeşitli tercüme, şerh ve incelemeler yapılarak günümüz insanının kolaylıkla anlaması sağlanmış ve herkesin o hikmetlerden feyz ve nasip alması arzu edilmiştir.

Mesnevî, Mevlânâ'nın vefatından kısa bir süre sonra, özellikle Mevleviliğin kurumsallaşması ve Mevlevihanelerin ortaya çıkması ile birlikte Hindistan'dan Balkanlara dek uzanan geniş bir coğrafyada yüzyıllar boyu manevî ve edebî etkisini sürdürmüştür. Bu etkinin en önemli göstergesi, eserin çeşitli dönemlerde dünyanın değişik dillerine çevrilmiş ve şerh edilmiş olmasıdır. Osmanlı döneminde yazılmış olan şerhler arasında Sûdî, Şem'î, Surûrî, İsmail Rûsûhî Dede Ankaravî, Sarı Abdullah, Bursalı İsmail Hakkı, Abidin Paşa, şerhleri ile Cumhuriyet döneminde kaleme alınmış Ahmed Avni Konuk, Tahirü'l-Mevlevî ve Abdalbaki Gölpınarlı şerhleri bu alanda ilk akla gelen çalışmalardır.

Mesnevi'nin günümüz Türkçesine ilk çevirisi Veled Çelebi İzbudak tarafından gerçekleştirilmiş, daha sonra Abdalbaki Gölpınarlı Mesnevi'yi çevirerek

kısmen şerh etmiş, ardından Şefik Can eseri konularına göre tasnif ederek farklı bir Mesnevi çevirisi ortaya koyarak anlaşılması güç noktalara açıklık getirmiştir. Bu çalışmamıza konu olan Mesnevî şerhi ise, Murad Molla'nın Hûlasatü'ş-Şürûh adını verdiği yazma eseridir.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki "Hûlasatü'ş-Şürûh" adlı yapıtın TY6312Nr.'lı dördüncü cildinin 1-125 vr.lık kısmı üzerinde inceleme yapmaya karar verdik.

Giriş bölümünde Mesnevî-i Şerif şerhi üzerine çalışma yaptığımızdan dolayı şerh ve şerhin özellikleri hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Birinci bölümde Murad Molla'nın hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgiler vermeye çalıştık. İkinci bölümde eserin muhtevasını Tasavvufi şerh geleneğine göre incelemeye çalıştık. Üçüncü bölümde de metnin Latin harflerine aktarılışına yer verdik.

Günümüzde dünyanın geniş coğrafyalarında büyük bir alâka ile okunan Mesnevî-i Şerif gibi kıymetli bir yapıt üzerine yapılan çalışmaların ortaya çıkarılması gerektiği inancıyla bu yapıtın herkes tarafından okunup anlaşılması için bu şekilde bir çalışma yapmayı uygun bulduk.

Tezimin danışmanlığını üstlenen çalışmamı titizlikle yönlendirerek sonuçlanmasını sağlayan saygıdeğer hocam Doç.Dr. Yusuf ÇETİNDAG' a sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca her türlü desteğini daima yanımda hissettiren kıymetli ağabeyim Burhan SAKCI'ya, ayet ve hadislerin açıklanmasında büyük katkısı olan muhterem amca oğlum Mustafa SAKCI'ya ve yoğun çalışma gerektiren bu tez dönemimde büyük yardımlarını gördüğüm değerli ablam Selvihan SAKCI'ya ve maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen muhterem aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Neslihan SAKCI

İstanbul - 2010

GİRİŞ

I. ŞERH VE ÖZELLİKLERİ

I.1. ŞERH NEDİR?

‘Şerh’ Arapça bir kelime olup “açma, yarma, genişletme, açıklama ve îzâh etme” gibi manalara gelir.¹ Mevlânâ şu beytinde şerhin somut ve soyut anlamlarını şöyle birleştirmiş:

Sîne hâhem şerha şerha ez-firâk

Tâ be-gûyem şerh-i derd-i iştiyâk

Aynı beyti Nahîfî şöyle tercüme etmiştir:

Şerha şerha eylesün sînem firâk

Eyleyem tâ şerh-i derd-i iştiyâk²

Kültür ve edebiyatımıza âit bir terim olarak şerhi hâşiye, ta’lika, tefsîr gibi türlerin yanında saymak gerekir. Bunlarla arasında mana ve kullanım farkları bulunan şerhin, tefsîr hariç diğerlerinden daha çok kullanıldığını söyleyebiliriz. Şerh; muhtelif ilim dallarında yazılmış bir eseri, bir yazı ya da risâleyi daha anlaşılır hâle getirmek maksadıyla kaleme alınmış yazı ya da esere denir. Şerh yazan kişiye ise şârih adı verilir.³

Batı edebiyatında olduğu gibi doğu edebiyatında da yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olan “metin şerhi”, genel olarak “bir metnin, daha iyi anlaşılmasını diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması”

¹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1989, s. 773.

² Hüseyin Kâzım Kadri, *Büyük Türk Lügati*, İstanbul 1943,c.3, s. 217.

³ Neclâ Pekolcay, *İslâmi Türk Edebiyatı-1*, İstanbul 1981, s. 454.

şeklinde tarif edilmektedir.⁴ “Metin şerhi” başlığı altında tıp, matematik, tarih, felsefe, nahiv, sarf, belâgat gibi ilimlere ait eserlerin yanında, kelâm, hadis gibi dînî karakterli metinler de şerhe konu edilegelmiştir. “Edebî metinler şerhi” ise bu ana başlık altında hatırı sayılır büyüklükte bir bölümü ifâde eden alt başlık sayılabilir. Türkler 8. asrın ikinci yarısından itibaren tederîcî olarak İslâm medeniyeti bünyesine dâhil olmakla bu sınırlar içindeki dînî, ilmî, felsefî, edebî bütün mü’ellefâtı tanıma fırsatı bulmuş; kısa zamanda bütün bu verimleri hazmedip kendi birikimi ile yoğurarak bu ortak kültüre önemli katkılar sağlamıştır.

“Metin şerhi”nin her alanında, 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar binlerce eser veren Türk âlimleri, Arap ve Fars dillerinden dînî, felsefî, ilmî, edebî pek çok kıymetli eserin şerhini yapmış, bu yolla bilhassa Arap dilciliğine büyük katkılarda bulunmuşlardır.⁵

Ali Fuat Bilkan, *Şerh Geleneği* adlı makalesinde Klasik Türk Edebiyatında şerh geleneğini anlattığı ve şerh çeşitleri ile ilgili bilgiler vererek şerh ile eleştiri arasındaki farka değindiği konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir.

"Eski edebiyatımızda iki tür şerh mevcuttu:

- a) Gramer Şerhleri
- b) Metin Şerhleri

Ancak bu her iki türün ele alındığı ve bir eserde her iki özelliğin de yer aldığı şerhler vardır ki bunlar da bir üçüncü kategori oluştururlar.

Eski edebiyatımızda, o çağ insanının ve kültürünün mantığına uygun olarak, esaslı bir ‘tenkit’ fikri mevcuttur. Bu tenkit fikri günümüzdeki “eleştiri” anlayışıyla bazı yönlerden ayrılır. Eleştiri, metni esas almaz, daha ziyade ‘metin dışı’ ölçülerden

⁴ Tunca Kortantamer, “Teori Zemininde Metin Şerhi meselesi”, *Ege Üniv.Edb. Fak. Türk dili ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 8, İzmir 1994, s. 1.

⁵ Naile Ağababa, *Ortaçağ Türk Dil Bilim Adamları*, Ahenk Yay., Van 2006, s. 44 - 51.

hareket eder. Şerh ise tamamen metnin anlamına yöneliktir. Devir ve kültür farkları karşısına ‘anlaşılmaz’ olarak çıkan bir metin, kendi mantığı ve ortaya çıktığı mefhumlarla açıklanmaya muhtaçtır. Eskilerin ‘şerh’ mantığı aslında sadece edebiyata veya sanata mahsus olmayan bir kültür olayıdır. Batı eleştiricileri eseri, eserin dışındaki bir takım unsurlarla ele alırlar. Böylece eserde ‘olan’ı değil ‘görmek istediklerini’ ararlar."

I.2. ARAP, İRAN VE TÜRK EDEBİYATLARINDA ŞERH GELENEĞİ

Arap Şerh Edebiyatı hicrî III ve IV. Asırlarda yaşayan Sükkerî, Sa'lebî gibi şârihler tarafından kurulmuştur. Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında ilgi görmüş ve şerh edilmiş Arapça eserlerden bazıları şunlardır: Muallaka-i Seb'a, Kasîde-i Nûniyye, Kasîde-i Tâiyye, Kasîde-i Bürde ve Bür'e, Fusûsü'l-Hikem... Ayrıca Hz. Peygamber'in bazı hadisleri, muhtelif Esmâ-i Hüsnâ ve duâlar ile aruzla ilgil eserler de Arap edebiyatında şerh edilen konular arasında sayılabilir.

Fars edebiyatında şerh edilen metinler umûmiyetle tasavvufî muhtevalıdır ve XV. asırda Fars Şerh Edebiyatı epeyce gelişmiş bir durumdadır. Devvânî, Molla Câmî, Hüseyin Vâiz Kâşifî, Şemseddîn-i Lahorî bazı Fars şârihleridir. Fars ve Türk edebiyatlarında ilgi görmüş ve şerh edilmiş Farsça eserlerden bazıları şunlardır: Mevlânâ'nın Mesnevî'si, gazel ve rubâîleri, Hâfız'ın Divan'ı, Sa'dî'nin Bostan ve Gülistan'ı, Molla Câmî'nin Baharistan'ı, Attâr'ın kasîdeleri, Şebüsterî'nin Gülşen-i Raz'ı...⁶

Türk Şerh Edebiyatı'nın ise XV. asırdan itibaren gelişmeye başladığı, XVII. ve XVIII. asırlarda en zengin dönemini yaşadığını söylemek mümkündür. Eski toplumumuzun hayatında dinin çok önemli bir yer tuttuğu malumdur. Bunun eski eserlerimize yansması da normaldir. Bu sebeple edebiyatımızın diğer alanlarında olduğu gibi şerhler konusunda da dinin ve tasavvufun çok büyük bir ağırlığı vardır.

İlk şerhler daha çok hadîs-i şerîflere ve Bostan, Gülistan ve Gülşen-i Râz'a yazılmıştır. Meselâ 1358'de vefat eden Mahmut bin Ali'nin Nehcü'l-Ferâdis adlı

⁶ Necla Pekolcay-Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, Ank.,1991, s. 41-42.

eseri (aslında bir Kırk Hadis şerhidir), İbn-i Arabşah'ın varlığını haber verdiği ama mâhiyetini bilmediğimiz Ahmedî'nin Kasîde-i Sarsarî Şerhi şerh edebiyatımızın ilk ürünleri arasında sayılabilir.

Edebiyatımızda yazılmış olan şerhleri muhtevâları itibarıyla genel olarak bir tasnife tâbi tutmaya çalışırsak şöyle olabilir:

a. Dînî Şerhler: Bu şerhler umumiyetle medreselerde okutulan ve aslı Arapça olan muhtelif dînî eserlere Türk şârihleri tarafından Arapça veya Türkçe olarak yazılmışlardır. Bunlar daha çok öğretici mahiyette olurlar ve İslâmî ilimlerin çeşitli dallarıyla alâkalıdırlar.

Dînî şerhlere alt konularına göre göz atacak olursak şunları görürüz:

Besmele şerhlerini bunların başında sayabiliriz. Bu eserlerde bismelenin lafzî ve manevî yönü üzerinde durulur, esrârî anlatılır. Ebû Said Muhammedü'l-Hâdimî, Muhammed bin Mustafa Akkirmânî besmeleye şerh yazanlardan olduğu gibi kütüphanelerimizde şârihi belli olmayan besmele şerhleri de mevcuttur.

Muhtelif duâ şerhlerini de bu grupta saymak lazımdır. Kunut duâları, Âmentü, Kenzü'l-Arş gibi duâlar şerh edilen duâlardan bazılarıdır. Hadîs-i şerîflere yazılan şerhler dînî şerhler içinde büyük bir yekûn tutar ve ayrı bir araştırma konusudur. İbn-i Kemal, İsmail Hakkı Bursevî, İsmail Ankaravî Şerh-i Hadîs-i Erbaîn yazarlardan bazılarıdır. Ayrıca belli bir hadîs kitabına şerh yazarlar da vardır. Meselâ İsmail Kemal ve Yusufzâde Abdullah Hilmî Şerh-i Buhârî; Cemâl-i Halvetî ve Süleyman Fâzıl Efendi Şerh-i Nevevî; Mustafa bin Ömer Üsküdârî Şerh-i Müslim yazarlardan bazılarıdır. Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî ve Davud bin Muhammedü'l-Karsî gibi bazı müellifler de hadîs usûlü hakkında yazılmış bazı eserleri şerh etmişlerdir. Hz. Peygamber'le ilgili yazılmış bazı eserlerin şerhleri de yapılmıştır. Bunlar daha çok hilyelere, bazan da Peygamberimiz'in ecdâdını ve isimlerini anlatan eserlere yazılmıştır. Hâkânî Mehmed Bey'in, Abdurrahman bin Mustafa Akkirmânî'nin Ebü'l-Hayr Abdulmecîd'in hilye şerhleri vardır. Muhammed Vecîhî Paşa da Şerh-i Ecdâd-ı Fahr-ı Kâinât ve Şerh-i Esmâ-i Celfile-i Fahr-ı Kâinât adlı

eserler yazmıştır. Bunlardan başka İslâmî ilimlerin fıkıh, kelâm, akâid v.b. çeşitli dallarında da bir çok şerh yazılmıştır. Meselâ geleneğimizde şerhin yaygınlığını göstermesi ve bu konuda bir fikir vermesi bakımından Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri adlı eserinde fıkıhla ilgili Mültekâ adlı esere Osmanlı ulemâsı tarafından yazılmış otuz bir tane şerh saydığını söyleyebiliriz. (ist., tarihsiz, Meral Yay. C. 1, s. 218).

b. Tasavvufî ve Edebî Şerhler: Aslında tasavvufî ve edebî şerhleri birbirinden ayırmak çok zordur. Çünkü edebî şerhlerin çok büyük bir kısmı tasavvufîdir. Bunun için tasavvufî ve edebî şerhleri birlikte aldık. Ancak az da olsa tasavvufî olmayan edebî şerhler de mevcuttur. Meselâ aruzla ilgili bazı şerhler gibi. Geniş manada tasavvufî şerhlerin diğer şerhlerden (dînî, ilmî, edebî, v.s.) çok daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Tasavvufî şerhler daha çok Farsça ve Türkçe eserlere yazılmıştır. Arapça şerh yazılmış tasavvufî konuların başında bazı Esmâ-i Hüsnâ'lar gelir. Niyazî-i Mısrî'nin, Şeyh Bayram Halvetî'nin, Şeyh Ahmed Atavî'nin Esmâ-i Hüsnâ şerhleri bunlara örnek gösterilebilir. Türk mutasavvıfları tarafından da çok okunmuş olan Muhyiddîn-i Arabî'nin eserlerinin şerh edilen Arapça tasavvufî eserler arasında ayrı bir yeri vardır. Şeyh-i Ekber'in şerh edilen eserlerinin başında Fusûsü'l-Hikem gelir. Fusûsü'l-Hikem'i şerh eden mutasavvıflardan bazıları şunlardır: Yazıcızâde Muhammed Efendi, İsmail Ankaravî, Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabî, Bayezîd-i Rûmî, Davud-ı Kayserî, Bâlî-i Sofyavî.

Edebiyatımızda şerh edilen Farsça tasavvufî eserlerin başında Mevlânâ'nın Mesnevî'si gelir. Türk Şerh Edebiyatı'nda (Kur'ân ve hadislerden sonra) en çok üzerinde durulan ve en fazla tesirleri bulunan eser Mevlânâ'nın Mesnevî'sidir.⁷ Mesnevî'ye yazıldığı asırdan günümüze kadar çeşitli dillerde pek çok şerh yazılmıştır. Abdülbâkî Gölpınarlı, Veled Çelebi'nin Mesnevî Tercümesi'ne yazdığı Önsöz'de Mesnevî'ye yazılmış on dokuz tane şerh saymaktadır. Bunlardan biri Arapça, altısı Farsça ve on bir tanesi de Türkçe'dir. Bir tanesinin ise hangi dilde yazıldığı bilinmemektedir. Burada sayılan Mesnevî'ye Türkçe şerh yazan kişiler

⁷ Âmil Çelebioğlu, "Yunus'un Bir Şiirinin Şerhi", *Yunus Emre Sempozyumu*, 2 – 5 Mayıs 1988, *Mil.Ktp.(Bildiriler)*, Ankara 1990, s. 94 – 96.

şunlardır: Sem'î, Sûdî, Abdülmecîd-i Sivâsî, Hüdâyî, Hasan Dede, Pîrî Paşa, Ankaravî Rûsûhî İsmail Dede, Sarı Abdullah, İsmail Hakkı Bursevî, Âbidîn Pasa ve Ahmed Avni Konuk. Gölpmarlı'nın burada saymadığı Şeyh Murad-ı Buhârî, Tâhirü'l-Mevlevî ve Kenan Rıfâî'nin ayrıca kendisinin şerhlerini de bunlara eklersek Mevlânâ'nın Mesnevî'sine toplam Türkçe on beş şerh yazıldığını görürüz. Ayrıca Yusuf Sîneçâk'ın Mesnevî'den seçtiği beyitlerle oluşturduğu Cezîre-i Mesnevî'ye de İlmî Dede ve Şeyh Gâlib'in Türkçe şerh yazdıklarını ekleyelim. Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden başka bazı gazel ve rubâîlerine de şerh yazılmıştır. Mesnevî'den başka Bostan, Gülistan, Baharistan, Gülşen-i Râz, Dîvan-ı Hâfız gibi Farsça eserlere de Türkçe şerhler yazılmıştır.⁸

I.3. ŞERHİN ÖZELLİKLERİ

Şerhlerin önemi ve lüzûmu konusunda bu alanda ilk çalışmaları başlatan merhûm Âmil Çelebioğlu şöyle diyor: “Eski şerhlerde ileri sürülen fikirlerin, yorumların isabeti, metodu haklı veya haksız ne kadar münakaşa ve tenkit edilirse edilsin onlar günümüzde kaybolan veya değişen kültür dünyamız ve kültür tarihimiz, hatta tefekkür tarihimiz açısından değerlendirilmemiş en zengin ve ansiklopedik kaynaklarımız olmakla ayrı bir ehemmiyeti hâizdir”⁹. Mustafa Erdoğan, Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış adlı makalesinde şerhin özelliklerine değinerek şu açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca bize göre bu şerhler Klasik Edebiyatımız ve Tasavvuf Edebiyatı için bir anahtar vazifesi görebilir ve şerhleri vasıtasıyla bu edebiyatları ve mahsulleri anlayabiliriz. Meselâ Yunus’a atfedilen ve

Çık dum erik dalına anda yidüm üzümü
Bostan ıssı kakıyup dir ne yirsin kozumu

şeklinde başlayan şathiyeyi ancak şerhleri sayesinde anlayabiliyoruz. Aynı zamanda eski nesrimizin güzel örnekleri arasında sayabileceğimiz bu şerhlerde

⁸ Veled Çelebi İzbudak, *Mevlânâ, Mesnevî*, İstanbul 1988, s. 28.

⁹ Âmil Çelebioğlu, *Yunus'un Şiirleriyle İlgili Şerhler, Türk Edebiyatı*, S.193(kasım-1989),s.28.

yazdıkları devirdeki sosyal hayata ve olaylara dair işaretler bulabileceğimiz gibi dil, gramer ve lugatla ilgili pek çok bilgiye de rastlarız. Bu şerhlerin incelenerek kültür ve edebiyatımıza kazandırılması ve insanlarımızın istifadesine sunulması eski edebiyatımız hakkındaki bazı yanlış kanaatleri de ortadan kaldıracak, onun doğru şekilde anlaşılmasını sağlayacak ve kültürümüzün zenginleşmesine vesile olacaktır.

Umûmiyetle şerh edilen eserle yazılan şerh bir arada bulunur ve yeni şerh edilen eserle şerh metnini, ikisini birden ifade eden bir isim taşır. Bu isim, çoğunlukla şerh yazılan eserin isminin başına Arapça veya Farsça tamlama oluşturacak şekilde “şerh” kelimesini getirilmesiyle ortaya çıkar: Şerh-i Dîvân-ı Hâfız veya Şerhu fusûsi'l-Hikem gibi.

Manzum veya mensur bir esere yine manzum ya da mensur şekilde şerh yazılabilir. Edebiyatımızda daha çok mensur şerh yazılmakla birlikte manzum yazılmış şerhlerde rastlanabilir. Mesela İsmâ Saruhanî'nin Esmâ-i Hüsnâ şerhi manzum bir şerhtir.

Şerh yazılan metinleri ve yazılan şerhlerin uzunluğu konusunda belirli bir sınır yoktur. Bazen bir beytin veya o beyitteki bir kelimenin sayfalarca şerh edildiği olur. Bazen de birkaç cilt uzunluğundaki bir eser şerh edilmeye çalışılır. Bu konu metne ve şârihe göre değişebilmektedir.

Arapça, Farsça ve Türkçe her üç dilin de yoğun olarak kullanıldığı Osmanlı ilim ve kültür dünyasında şerhler konusunda da bir ayırım yapılmamıştır. Türk şârihleri Arapça, Farsça ve Türkçe bir esere bu üç dilden istedikleri biriyle şerh yazmışlardır.

Şerhlerde umûmiyetle önce şerh edilecek metin verilir. Daha sonra metnin şerhine geçilir. Bu konuda genel olarak iki usûl kullanılmıştır: Birincisindeki şârih önce şerh edilen metindeki kelimelerin lugat manasını, gramer yapısını v.b sıralar daha sonra metindeki asıl kastedilen manayı söyler. İkinci usulde ise, metnin zâhiri özellikleri üzerinde hiç durulmadan doğrudan şerh edilen metnin manası üzerinde

durulur. Bunlara örnek vermek gerekirse mesela Hüseyin Vassâf, “Lücce-i Asrî Şerh-i Kelâm-ı Mısri” adlı eserinde Niyazî-i Mısri’nin şiirlerini şerh ederken birinci metodu kullanmış, önce metnin lafzî özelliklerini uzun uzun anlatmış daha sonra mana yönü üzerinde durmuştur. Buna karşılık aynı şâirin şiirlerini şerh eden bir başka şârih Sezâyî-i Gülşenî, şiirlerin lafzî özellikleri hususunda hiç bilgi vermeden hemen manalarını açıklamıştır.¹⁰

Şerhlerde bazen yeri geldikçe hâtıralar, hikâyeler kıssalar anlatılır, daha önce yazılmış uygun eserlerden iktibaslar yapılır. Şârih uygun yerlerde kendisinin veya başkalarının şiirlerinde yer verebilir. Metinde geçen şahıs ve yer isimleri hakkında bilgi verilir, târihî hâdiseler izâh edilir. Tabî ki bunlardan maksat konunun daha iyi anlaşılmasıdır.¹¹

Ali Fuat Bilkan’a göre şerhin asıl amacı eseri açıklamaktır. Bu açıdan bakıldığında şerh esnasında belagat ve fesahat ön plana çıkmaktadır:

"Şerhte esas olan açıklama, izah ve tebliğdir. Batıda esere eser dışı özelliklerle yaklaşılmasına karşın bizde eserin kendisini (beyanı) esas alma tavrı yaygındır. Bu tavır, eserin oluştuğu şartlara, eserin kime, ne için ve ne zaman yazıldığına, mana, beyan ve gramer (belagat) özelliklerine, ifadede orijinallik, tesir ve açıklığa (icaz), sözün akıcılığına (fesahat) dikkat eder."

Yekta Saraç ise, *Divan Tahlilleri Üzerine* adlı makalesinde metin şerhi ve özellikleri ile ilgili şu görüşleri belirtir:

"Kısacası şerhte metin, bir çok açıdan yaklaşılarak anlaşılmaya ve anlatılmaya çalışılır. Şerh, müşterek İslam kültürünün, geleneğinin bir ürünüdür. Dini metinleri anlama çabaları şerhi doğurmuştur."

Tunca Kortantamer, metin şerhine dair görüşlerinde şerhin yapılış sebebini açıklar. "Tunca Kortantamer şerhin sebebini: Bir metnin açıklanması gerekiyorsa, o

¹⁰ Şahver Çelikoğlu, Sezâyî-i Gülşenî, *Divan*, İst., 1985, s.257-261.

¹¹ Necla Pekolcay- Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, Ank., 1991, s.41-42.

metinde okuyucunun bilgisi, akli, düşüncesi, sezgisi veya duygularıyla aşamayacağı bazı güçlüklerin varlığı kabul ediliyor demektir. Ayrıca metnin daha büyük ilişkiler manzumesi içerisinde mesela inanç veya düşünce sistemlerinde ne anlama geldiğini anlamak ve anlatmak ihtiyacı da metinleri şerh ettirmiştir. diyerek açıklar." ¹²

İsmail Ünver ise, metin şerhinin önemine değinerek gerçek bir şerhin nasıl yapılması gerektiğine değinmektedir:

"Şerhler, farklı oranda da olsa sübjektif eserlerdir. Eski şerhler yazıldıkları dönemin kültürünü ve edebi anlayışını temsil ettikleri için değerli ve önemlidir. Günümüzde metinlerin yazıldıkları dönemin edebi anlayışından uzaklaşmadan, o zamanki edebiyat kuramlarının dışına çıkmadan ve açıklamalarını tanıksız bırakmadan yapılacak şerhler yararlı olacaktır."¹³

¹² Muhammed Felat Aktan, *Murad Molla'nın Saib-i Tebrizî Şerhleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

¹³ İsmail Ünver, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı*, C. II, Nr. 415-417, Ankara 1986, s. 500.

1. BÖLÜM

1. MURAD MOLLA'NIN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. MURAD MOLLA'NIN HAYATI

1.1.1. Adı, Mahlası, Doğum Tarihi ve Yeri:

Kaynaklarda asıl adı Mehmed Murad olarak geçen Murad Molla, ulemadan olup bağlı bulunduğu tarikat dolayısıyla da Murad Nakşibendî unvanını almıştır.¹⁴

Şâir, 'Hülasatü's-Şürûh' adlı eserinin mukaddimesinde kendisini "es-Seyyidü'l-Hâc Hâfız Muhammed Murâdü'n-Nakşibendî İbnü's-Şeyhü'l-Hâc Abdü'l-Halimü'n-Nakşibendî"¹⁵ şeklinde künyelendirmektedir.

Hakkında bilgiler veren kaynaklara bakıldığında bu kaynakların hemen hepsinde Murad Nakşibendî'nin 23 Muharrem 1203 / 24 Ekim 1788'de Perşembe gecesi, İstanbul'un Çarşamba semtinde doğduğu kayıtlıdır.¹⁶

1.1.2. Ailesi:

Murad Nakşibendî, Çarşamba semtindeki Murad Molla Tekkesi şeyhi olan Ahıskalı Abdülhalim Efendi'nin oğludur.¹⁷ Bu tekkeyi bina eden Rumeli kazaskeri Damad-zade Mehmed Murâd Mollâ ile aynı isme sahip olması, onun zaman zaman bu şahıs ile karıştırılmasına neden olmaktadır. Hayatı hakkındaki bilgilere geniş

¹⁴ "Murad Nakşibendî", DİA, C.32, s. 189 ; *Fatin Tezkiresi*, s. 374 ; *Sefîne-i Evliya*, s. 256 ; Muzaffer Gökman, Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 2 ; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.I, s. 169-170.

¹⁵ Murad Nakşibendî, *Hülasatü's-Şürûh*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY 6309, vr. 1b.

¹⁶ DİA, a.g.m, s. 189; *Fatin Tezkiresi*, s. 374 ; Gökman, a.g.e., s. 2 ; OM, s. 169- 170.

¹⁷ Gökman, a.g.e., s. 2.

ölçüde ‘Mâ-Hâzar’ adlı Pend-i Attar şerhinin nihayetinde bulunan ‘Hâl Tercümesi’ ile ‘Vâkâyı-nâme’ adlı eserinde rastlanmaktadır.¹⁸

1.1.3. Öğrenim Hayatı, Meslekî Hayatı ve Memuriyeti:

Murad Molla’nın öğrenim hayatına Çarşamba semtindeki Mehmed Himmet Efendi’nin mektebinde başladığı bilinmektedir. On yaşında hıfzını tamamlayarak iki yıl kadar bir süre Gebzeli Ahmed Efendi’nin mektebine devam ettiğini söyleyen şair, on sekiz yaşına kadar geçen süre içerisinde çeşitli hocalardan dersler almış ve kendini yetiştirmiştir.¹⁹

Murad Molla, Nakşibendî şeyhi olan Abdullah Kaşgarî’nin halifesi Salih Arif Efendi’den Fars Edebiyatının bazı klasiklerini, Hoca Neşet’in talebelerinden Süleyman Vahyi Efendi’den ise Sevk-i Buhârî Dîvânı’nı ve Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî’nin Mesnevî-i Şerif’ini okumuştur. Ayrıca Kethûdâ-zâde Arif Efendi’den de zaman zaman istifade etmiştir.²⁰

Şâir, babasının isteği üzerine Gülhane’deki Zeynep Hatun Camii’nde ikamet eden ve sonra Üsküdar Selimiye Tekkesi Şeyhi olan Nimetullah Nakşibendî’ye intisap etmiştir. Yine bu yıllarda Reisü’l-kurrâ Şeyh Çoşgun Efendi’den Kur’ân ve kırâ’at dersleri almıştır. Çoşgun Efendi’nin ölümü üzerine ise, bu ilimlerin tahsilini Reisü’l-kurrâ Abdullah Efendi ile devam ettirmiştir.²¹

1815 (H. 1230) yılında babasının ölümü üzerine onun yerine Murâd Mollâ Tekkesi’nin şeyhliğine tayin edilmiştir. Ancak bu esnada yine öğrenimini sürdürerek 1824 yılında Galatasaray Kütüphane Hocası İmam-zade Mehmed Es’ad Efendi’den dinî ilimler, Benli-zade Ahmed Efendi’den kıraat icazeti almıştır. Hal Tercümesi’ni yazdığı 1833 yılında tekkede Mesnevî, Şifa-i Şerif, Şevket ve Saib-i Tebrizi

¹⁸ DİA, *a.g.m.*, s. 189 ; *Fatin Tezkiresi*, s. 374 ; *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257 ; Gökman, *a.g.e.*, s. 2 ; Murad Nakşibendî, *Mâ-Hazâr*, s. 256-267 ; M. Hüdâyî Şentürk, *Şeyh Mehmed Murâd-ı Nakşibendî Ve Vâkâyı-nâmesi*, İstanbul Araştırmaları, İstanbul 1997, s. 17-62.

¹⁹ DİA, *a.g.m.*, s. 189 ; Gökman, *a.g.e.*, s. 2.

²⁰ DİA, *a.g.m.*, s. 189.

²¹ *a.g.m.*, s. 189.

Divanları'nı ve diğer eserleri okuttuğunu, kıraat, aruz ve fıkıh dersleri verdiğini dile getiren Murad Molla Nakşibendî, 1844 yılında görev yaptığı tekkenin yanında Daru'l-Mesnevi inşa ettirmiş, bu yapı 18 Ocak 1845 yılında Sultan Abdülmecid Han'ın da katıldığı bir törenle açılmıştır. Ayrıca Murad Molla, bu yapının içerisinde bir de kütüphane vücuda getirmiştir.²²

19. yy'da Nakşibendiyye tarikatı ile Mevlevîlik arasında yakınlaşmaya vesile olan Murad Molla, tekke şeyhliğinin yanında Sultanahmet Camii Cuma vaizliği görevini de uzun süre üstlenmiştir.²³

1.1.4. Ölümü:

Hayatı hakkında bilgiler ihtiva eden kaynaklardan DİA'nın Murad Molla maddesinde ve Sefîne-i Evliya'da Murad Nakşibendî'nin 27 Şevval 1264 / 26 Eylül 1848 yılında İstanbul'da füceten vefat ettiği ve tekkesinin haziresine defnedildiği kayıtlıdır.²⁴ Ancak Fatin Tezkiresi'nde aynı yılın Şevval ayı yerine Şaban ayında darı ukbaya göçtüğü yazmaktadır.²⁵

1.1.5. Bazı Özellikleri:

Cevdet Paşa, Murad Molla Tekkesi'nin her kesimden insanla dolup taşıdığını, kendisinin de zaman zaman oraya gittiğini ifade etmektedir. Bu tekkede her türlü ilmin okutulduğu herkesçe malum olmakla birlikte Şeyh Murad Molla da haftanın belirli vakitlerini Mesnevî-i Şerif derslerine ayırdığını, diğer zamanlarda da çeşitli ilimlerle meşgul olduklarını dile getirmektedir.²⁶

²² DİA, *a.g.m.*, s. 189 ; *Fatin Tezkiresi*, s. 374 ; *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257 ; Gökman, *a.g.e.*, s. 2.

²³ DİA, *a.g.m.*, s. 189 ; Gökman, *a.g.e.*, s. 2.

²⁴ DİA, *a.g.m.*, s. 189 ; *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257 ; OM, 169-170.

²⁵ *Fatin Tezkiresi*, s. 374 ; Gökman, *a.g.e.*, s. 2.

²⁶ DİA, *a.g.m.*, s. 189 ; *Fatin Tezkiresi*, s. 374.

Yine Cevdet Paşa'nın söylediğine göre; birçok müridi olan Murad Molla, istidadı yüksek bir kişinin kendisine intisab etme isteğine karşılık, 'bu bizim işimiz değil', diyerek o istidat sahibi kişiyi Kuşadalı İbrahim Efendi'ye gönderecek kadar mütevazi bir kişiliğe sahiptir.²⁷

Sefîne-i Evliya'da ve Muzaffer Gökman'ın eserinde şairin Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyaret ederek hacc şerefine nail olduğu ve onun Nakşibendî şeyhlerinden rehber-i hakayık bir zat olduğu belirtilmektedir.²⁸

Osmanlı Müellifleri'nde şairin parlak zekasından bahsedilmekte ve hatta on yaşında iken Recep ayında Dülger Oğlu Camii'nde yirmiye yakın âlimin önünde imtihanı kazanıp onlardan icazet almaya muvaffak olduğu bildirilmektedir. Ayrıca bu eserde Murad Molla'nın ileri derecede kitap meraklısı olduğu, bu merak ve zevkin Murad Molla Kütüphanesi'ne vakfettiği kitaplardan da anlaşılacağı üzerinde durulmaktadır.²⁹

1.2. ESERLERİ

1.2.1. Hülasatü'ş-Şürûh: Mevlânâ'ya ait olan Mesnevî'ye yapılan 6 ciltlik muhtasar bir şerhtir. Mesnevî'yi tam olarak, veciz bir şekilde şerh etmiştir. Molla Murad şerhinin dibacesinde belirttiğine göre; Çarşamba'da kâin iken Murad Molla Tekkesinde ilim ile meşgul iken Mesnevî'yi üç defa hatmeder ve aklına muhtasar bir şerh yazmak gelir. Öğrencilerinin de istemesi üzerine bu fikir kuvveden fiile yola çıkar ve 25 Eylül 1839'da Çarşamba günü Hülasatü'ş-Şürûh adını verdiği şerhe başlar³⁰ ve 8 Ocak 1841'de tamamlar.³¹ Aynı şekilde 1258 yılında Muharrem'ül Haram'ın beşinde (Çarşamba) günü ikinci cildi bitmiş. Aynı yılın aynı ayının 12.

²⁷ DİA, *a.g.m.*, s. 189.

²⁸ *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257; Gökman, *a.g.e.*, s. 2.

²⁹ Gökman, *a.g.e.*, s. 2. ; OM, s. 169-170.

³⁰ Murâd Nakşibendî, *Hülasatü'ş- Şürûh*, Süleymaniye Kütüphanesi, M.Arif- M.Murad 112/1, vr.1b.

³¹ A.e.vr., 222a.

günü (Çarşamba) dördüncü cilde başlamıştır.³² Biri İstanbul Üniversitesi'nde diğeri Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere iki nüshası tespit edilen eserin yazımına 1839 yılında başlanmıştır. (Hazırlayan: Zehra Öksüz, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul 2008.) (İ.Ü. Ktp. TY 6309-6314); (1.cilt 118-214 vr. Hazırlayan:Hatice Özdil, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi SBE,İstanbul 2009) (İ.Ü.Ktp. TY 6309-6314)

1.2.2. Mâ-Hazâr: Feridüddin Attar'a nisbet edilen Pend-name'nin şerhidir.Bu eserin sonunda 1833 yılında yazılan Hal Tercümesi yer almaktadır ve Burada Molla Murad hakkında geniş ölçüde bilgiler verilmektedir. Mezkur eserin müellif hattıyla Murad Molla Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.(Süleymaniye Ktp. Mehmed Arif. Nr. 260).

1.2.3. Kavaid-i Farisiyye: Birçok defa basılan eser Mehmed Tevfik Efendi tarafından Şerh Kavâid-i Fârisiyye adıyla şerh edilmiştir.

1.2.4. Vâkâyi-nâme: Murad Nakşibendî bu eserinde, inşâ ettirdiği Mesnevîhâne'nin 1845 yılında yapılan açılış törenini anlatmaktadır. Ayrıca o yıl içinde İstanbul'da çeşitli olaylardan (örneğin; Galatada çıkan yangından, mübarek gün ve gecelerden, yapılan dini törenlerden, II. Mahmud'un kızı Adile Sultanın nikâh merasiminden, bazı memurların tayin, azil ve vefatlarından) da bahsetmektedir. Tek nüshası Ali Emiri Kütüphanesinde bulunan eser (Nr.103) M. Hüdayi Şentürk tarafından yayınlanmıştır.

1.2.5. Mesmuât:Birkaç müridi tarafından derlenen eser, Murad Molla'nın sohbet ve vaazlarından nakiller içermektedir.(İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Ktp Nr.113) .

1.2.6. Mektûbât: Arapça mektupları ihtiva eden risaleyi Mehmet İsmet adlı müridi derlemiştir.(İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Ktp. Nr.114).

³² Murad Nakşibendî, *Hülasatü's-Şürûh*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY 6309, vr. 1b.

1.2.7. Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî: Mevlevîlik geleneğinin önemli eserlerinden biri olan Tuhfe-i Şâhidî, Şâhidî tarafından kaleme alınan Farsça- Türkçe manzum sözlüktür. Murad Molla da bu eseri Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî adıyla şerh etmiştir. (İstanbul 1256.)

1.2.8. Muînü'l-Vaizin: (Süleymaniye Ktp. Daru'l-Mesnevî, Nr. 268).

1.2.9. Mefâtihu'd-Dûriyye Tercümesi: (İstanbul 1251).

1.2.10. Dîvân: Murad Molla Dîvânı, şairin her üç dilde de var olan manzumelerinin toplandığı eseridir. Eserin başında dört na'at vardır ve sonrasında Hz. Ali, Hz. Hatice, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (ayrıca Hz. Hüseyin hakkında iki mersiye), tarikat kurucuları, büyük veliler ve mutasavvıflar hakkında yazılmış methiyeler mevcuttur. (Hazırlayan: Davut Köse, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul 2008.)

1.2.11. Sâib-i Tebrizî Şerhleri: Eser, Murad Molla'nın Sâib-i Tebrizî Divanı'ndaki gazellere yaptığı şerhleri ihtiva eder. (Hazırlayan: Muhammed Felat Aktan, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul 2008.)

1.2.12. Şerh-i Kasâid-i Mevlânâ Şevket Buharî: Bu eser, Murad Molla'nın Şevket Buharî'nin eserlerine yaptığı şerhlerden oluşur. (Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bölümü No: 3606.)³³

³³ DİA, *a.g.m.*, s. 189.

1.3. HÜLÂSATÜ'Ş-ŞÜRÛH'UN TANITILMASI

1.3.1. Eserin Adı:

Türk edebiyatında Mesnevî şerhleri kategorisinde yer alan eser, Murad Molla tarafından muhtasar şekilde şerh edilerek *Hülasatü'ş-Şürûh* olarak adlandırılmıştır. Şârih eserin dibacesinde bu adlandırmayı şöyle ifade etmektedir:

Murad Molla Tekyesi şeyhi E's-seyyidü'l-hâc Mehmed Murâdü'l-Nakşibendî bin e'ş-şeyhü'l-hâc Abdü'l-halîmü'l-nakşibendî dir ki 1258 senesi şehr-i muharremü'l-harâmın beşinci çarşamba günü haddimiz olmayarak şürû' eylediğimiz Mesnevî-i Şerîf şerhinin cild-i sâni bi'avnillah ve tevfiika karin hüsn-i hitâm oldu ise yine mah-ı mezkurun on ikinci çarşamba günü be gâyet Allahu Te'âlâ cild-i râbiin şerhine ibtida mukadder ve müyesser oldu. (1b)

1.3.2. Eserin Telif Sebebi:

Eserin dibacesi kısmında klasik geleneğe uygun olarak Besmele, hamdele ve salveleye yer verilip ardından sebep-i telif izah edilmiştir. Şârih de eserin dibacesinde kendisini tanıtarak eserin yazılış sebebini ifade etmektedir:

Murad Molla Tekyesi şeyhi E's-seyyidü'l-hâc Mehmed Murâdü'l-Nakşibendî bin e'ş-şeyhü'l-hâc Abdü'l-halîmü'l-nakşibendî dir ki 1258 senesi şehr-i muharremü'l-harâmın beşinci çarşamba günü haddimiz olmayarak şürû' eylediğimiz Mesnevî-i Şerîf şerhinin cild-i sâni bi'avnillah ve tevfiika karin hüsn-i hitâm oldu ise yine mah-ı mezkurun on ikinci çarşamba günü be gâyet Allahu Te'âlâ cild-i râbiin şerhine ibtida mukadder ve müyesser oldu.(1b)

1.3.3. Eserin Telif Tarihi:

Eserin diğ er nüshasına ve Murad Molla Divanı'na bakıldığında ikisinin de aynı yazıyla yazıldığı görülmekte ve bu durum eserin müellif nüshası olduğu konusunda kuvvetle muhtemel bir fikir vermektedir.

Murad Molla Tekyesi şeyhi E's-seyyidü'l-hâc Mehmed Murâdü'l-Nakşibendî bin e'ş-şeyhü'l-hâc Abdü'l-halîmü'l-nakşibendî der ki 1258 senesi şehr-i muharremü'l-harâmın beşinci çarşanba günü haddimiz olmayarak şürû' eylediğimiz Mesnevî-i Şerîf şerhinin cild-i sâni bi'avnillah ve tevrika karin hüsn-i hitâm oldu ise yine mah-ı mezkurun on ikinci çarşanba günü be gâyet Allahu Te'âlâ cild-i râbiin şerhine ibtida mukadder ve müyesser oldu.(1b)

1.3.4. Eserin Nüshaları:

Mensur bir şerh olup 6 ciltten meydana gelen eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha TY 6309-6314 kayıt numarasıyla, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha M. Arif -M. Murad Bölümü'nde 89, 112, 113, 240, 259 ; Darü'l-Mesnevi Bölümü'nde 208 kayıt numaralarıyla mevcuttur.

1.3.5. Çeviride Esas Aldığımız Nüshanın Özellikleri:

Çeviride esas aldığımız nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan TY 6309-6314 Nr.lı nüshadır. 6 ciltlik nüshanın dördüncü cildi olan TY 6312 Nr.lı eser, 250 varak olup 29 satırdan meydana gelmektedir. Yazı çeşidi taliktir.

Eser, kırmızı meşin ciltli olup ebrulu kağıt kap içindedir. Kırmızı deri mikleplidir ve miklebi süslenmiştir. Cildi zencirekli ve kağıdı aharlıdır. Sayfaların

kenarları çift kırmızı cetvelle çevrilidir. Eserin dışında II. Abdülhamit'in mührü vardır ve bu eser II. Abdülhamit'in şahsî kütüphanesine aittir. Eserin dışında hilal vardır ve hilalin içinde 'Kütübhâne-i Hümâyûn Cenâb-ı Mülûkâne' yazmaktadır. 2. ve 6. varakları altın yaldızla tezhiplenmiştir.

Eserin diğer nüshasına göre bu nüshasının daha düzgün ve daha okunaklı bir yazıya sahip olması bu nüshayı seçmemize sebep teşkil etmiştir.

2. BÖLÜM

2. ESERİN MUHTEVASININ TASAVVUFÎ ŞERH GELENEĞİNE GÖRE İNCELENMESİ

2.1. DİN-TASAVVUF

2.1.1. Din

Menşe itibariyle Arapça olan “Allah’a inanma ve bağlanma” anlamına gelen din kavramı, aynı zamanda; inanç, itaat, ibâdet, âdet, gidilecek yol, hesaplama, şeriat gibi anlamlara da gelmektedir.³⁴

Çalışmanın bu bölümünde, Din-Tasavvuf başlığı altında incelenen mefhumlardan birincisi olan ‘din’e ait unsurlar hakkında bilgi verilerek bu unsurların incelenen metinde ne şekilde yer aldığı belirtilecektir.

2.1.1.1. Peygamberler:

Hız. Âdem, Hız. İbrahim, Hız. İsmail, Hız. Nuh, Hız. Lut, Hız. Yakub, Hız. Yusuf, Hız. Musa, Hız. Süleyman, Hız. İsa, Hız. Muhammed sallallahu aleyhi vessellem , Hız. Davud. (Bkz. Telmihe Konu Kıssa-Menkıbe Tahkiyeleri, Peygamber Kıssaları)

2.1.1.2. Semavî Kitaplar:

(Metinde bahsi geçen semavî kitap: Kur’ân-ı Kerim’dir.)

Allah’ın elçileri, kendilerine gönderilen kutsal kitaplar ile insanoğlunu doğru yola getirmeye çalışmıştır. Bu kitaplarla amel eden kimse Peygamberlerle birlikte. Çünkü bu kitaplar Peygamberlerin hallerinden başka bir şey değildir.

³⁴ Abdurrahman Güzel, *Dinî – Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 93.

Cenâbı Hakk'ın kendüye işidici ve götürici buyurmasından hikmet nedür burası anın beyânındadır. (Çirkin sözlerden dudağını bağlayasın diye Allah, kendisine Semî' dedi.) Allahu Te'âla hazretleri kendüye andan için Semî' buyurdu ki dudağını çirkin sözden bağlatasın Mevlâ işidür diyü. Korkasın (Rü'yet ve müşâhedesi her ân sana korkutucu olsun diye Allah kendinin Basîr olduğunu söyledi.) andan Hakk Cellu âlâ zât-ı ecellü âlâsının Basîr olduğunu Kur'ân-ı Kerîm'inde haber verdi ki anun görmesini bilüp her dem seni korkutıcı olsun. Ve sen vâcibü'l vücûd görür diyerek bir sû-i emelde bulunmayasın ve salah-ı hal ile olasın.(17a)

Kur'ân-ı Kerîm'de el-necîsâtü lil-necîsîn âyet-i kerîmesini oku ve bu âyetin manasınınun zâhirini ve bâtınını âşikâre bil(21b)

2.1.1.3. Melekler:

Melekler, Allah'ın halleri diğer canlılara benzemeyecek şekilde nurdan yarattığı varlıklardır. Melekler sema ehlidirler. Buldukları âlem melekût âlemidir. İlâhî emirlerin gerçekleştirilmesinden sorumludurlar. Allah bunlara kuvvet vermiştir. Daima tesbih ve zikir içindedirler.

Melâike-i Kirâm peygamberlerin selâmeti için de duâ' ederler ve aynı zamanda Allah'ın bunlara verdiği görev ve kuvvet itibariyle de Hz.Âdem ve Havvâ'ya da yaptıkları hatâ dolayısıyla da azab melekleri görünmüştür.

Enbiya-yı kirâm, küffârı davete dolanırlar; melâike-i kirâm peygamberlerin selameti için münacat ederler.(6a)

Hazret-i Âdem ve Havvâ 'aleyhi's-selâm “ Yâ Rabb, bizler nefsimize zulm ettik” dediler. Çünkü pîş ve pesenden melâike-i azabı gördüler ve müşâhede etdiler.(24a)

- **Azrail:**

Canlıların ruhunu almakla görevli ölüm meleğidir. Ayrıca Azrail için melekü'l mevt sıfatı da kullanılır.

Zîrâ melekü'l-mevt münafıkın canibi tarafına elini sunmuş o halde münafık nice ise bu dahi zevci gelince ana döndü niteki buyururlar (İşte o kadın da o cefa odasında dostu ile belalara uğramış, öylece adeta kuruyup kalmış idi.) (15a)

- **Cebrail:**

Peygamberlere emir ve vahy'e vasıta ve memur olan dört büyük melekten biridir. Cibril ve Cebrail adlarıyla anılmaktadır.

(Onların sureti âdem manası Cebrail yani melektir. Onlar gazaptan heva ve hevesten ilim namına bir takım dedikodudan kurtulmuştur.) Bu nevi âdem suretindedir lakin manada Cibril'dir zira hışm u hevadan ve kalukilden kurtulmuştur (Riyazetten zühdden, manevi mücahededen de halas olmuşlar, sanki benî âdemden vücuda gelmemişlerdir.) Bu sınıf karları tamam olmak cihetiyle riyazetten ve zühd ü müşahededen halas olmuşlardır kâne bu güruh insandan doğmadı ve melekzadedirler (Diğer bir kısım eşekler dahildir ki onlar gazap ile şehvetten ibarettir.) İnsandan bir gayrı kısım merkeplere mülhık oldular hışm u mahz sahibi ve herşeye şehvet sahibi oldular.(Onlarda da Cebraillik yani melekiyyet vasfı vardı. Lâkin o haslet büyük, onlarınsa havsalası dar olduğu için o haslet, o havsalaya sığmadı ve gitti.) Cibril'in vasfı bu nev'in üzerinde var idi ve gitti ve bu nev'in hane-i kalbi dar idi Cibril'in vasfı emr-i azim olmagıla öyle teng mahalde karar etmeyip gitti ve bu nev-i mahz hayvaniyette kaldı. (100a)

- **İsrafil:**

Kıyamet kopacağı vakitte ve mahşer yerine toplanılacağı vakitte Hz. İsrafil sûra üfleyecektir ve bütün yaratılanlar mahşerde bir araya gelecektir:

(Madem ki sen vaktin israfılsın, doğruca kalk da kıyametin b-vukuundan evvel bir kıyamet yap.) çünkü sen vaktinin İsrâfil'isin, doğru kalk kıyamet-i mahudedden ol bir kıyamet düz (98a)

2.1.1.4. Dinî Hükümler:

Allah'a şükür etmek, her kulun boynunun borcudur; yani her kula farzdır. Ve Allah'ın katında da makbule şayandır.

Hamdin makbuliyeti kalb-i mevliden memnun olarak olur ise olur bundan sonra malumun olsun Allahu Teala buyurmuş ki ben zahire nazar etmem belki batına nazar ederim batında haktan rıza olmadığı vakitte şükür makbul (125a)

Günâh, Allah'ın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dini suçtur. Günâh'ın bir temeli de kötü fikirlerdir, bu kötü fikirlerden sıyrılan günâh işlemez.

(Bu kötü fikrin terkinden aciz olursan günahdan da o vakit aciz kalırsın.) Çünkü bu masiyetin fikrinin terkinden aciz oldun. O zaman o günahı dahi işlemekten âciz oldun.(90a)

2.1.1.5. Hayır-Şer:

Hayır ve şer, Allah'ın kazasındandır. Hayır ve şer'i bilende ve aynı zamanda bilmeyeninde imtihan ile karşılaşacağı kaçınılmazdır.

Ey hayır ve şerri bilmeyen; evvela kendini imtihan et de sonra başkasına sıra gelsin. (26a)

2.1.1.6. Sabır:

Sabır, bela ve musibetlere karşı kişinin kendini tutması ve yanlış yapmamasıdır. Tasavvufta bir makam olan sabır, aynı zamanda ahlakî bir kavramdır.

Ahlaka aykırı davranan insanlar bir araya geldiklerinde gayri ahlaki eylemlerini sabır gibi bir erdeme sahip olmadıklarından uygularlar. Sabır, varlığa (Allah'a) ulaşmadaki en önemli anahtardır.

(Âşık dedi ki; burası تنها bir yer, etrafta kimse yok. Su hazır, benim gibi bir susamış da hazır.) Didi ki, burası tenhadır ve burada kimesne yoktur ve dahi ab-ı visal-i yar hazırdır ve benüm gibi ab-ı vuslata bir susuz vardır. Ve teşnenin dahi suya sabrı yoktur. Elbette ab-ı vuslatı nuş iderim.(11b)

(Ey sabır, varlığın anahtarıdır sırrının mümessili ve emiri olan Hüsameddin; bu beyitler kervanını Hacce kadar çek, götür.) Bu kervan-ı uşşakı Kâ'be-i maneviyeye kadar çek ey sabrın sultanı ve ferec ve sururun miftahı olan zat.(5a)

2.1.1.7. İstişare (Meşveret):

Meşveret, bir konu hakkında iki ya da daha fazla kişi arasında yapılan fikir alışverişine denir.

Aklın varsa diğer bir akıl sahibi ile dost ol görüş, istişarede bulun. Her ne kadar senin aklın var ise gayri akılla yad ol ve dahi ey baba onunla meşveret eyle yani ben rah-ı hakkı bilirim diyerek mürşidsiz kalma demektir.(86a)

2.1.1.8. Namaz:

Namaz, Allah'ın farzı ve müminin miracıdır. Müslümanlar Süleyman peygamber döneminde özellikle kutsal saydıkları Mescid-i Aksa'da namaz kılarıydı.

(Ey Süleyman, Mescid-i Aksâ'yı bina et, Belkıs'ın ordusu namaz için geldi diye, kendisine vahy nazil oldu.) Vâcib-i Te'âlâ buyurdu ki ya Süleyman Mescid-i Aksâ'yı bine eyle zira Belkıs'ın askeri namaza geldi ve mescid ihtiyac mes etdi.(77a)

2.1.1.9. Meşhur Mescitler:

Metinde Mescid-i Aksa ve Mescid-i Haram geçmektedir.

Halilullah ‘aleyhi’s-selâm’ın huluslarından idi. Mescid-i Aksa ve Kabe-i Mükerrerinin fazileti toprağından ve taşından değildir. Onu bina eden Süleyman ve İbrahim as da hırs ve savaş olmadığındandır.(79a)

Mescid-i Harâm’ın fazlı hâk ve senginden değil idi. Lakin onun bânisinde dünyaya hırs ve ceng yok idi. Benaberin mescid-i şerif böyle muteber oldu.(79b)

2.1.1.10. Mîrâc:

Hz. Muhammed’in Receb-i Şerif’in yirmi yedinci gecesi, Cebrail ‘aleyhi’s-selâm vasıtasıyla Burak ile Kudüs’teki Mescid-i Aksa’ya oradan da göğe yükselmesine ve Allah ile perdesiz görüşmesine Mîrâc denir.

Leyle-i mîrâcda fahr-i alem Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem semâ-yı sadisde Hazreti Musa ‘aleyhi’s-selâm’ın ruh-ı şerifine mülâkat ettiler ve badel-mülâkat sema-i sabiaya azimetleri hengamında Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’ın ruh-ı şerifi beka etmiş melekler suâl etmişler ki niçin büka edersin. Cevabını buyurmuşlar ki niçin büka etmeyim, bu gülüm benden sonra ba’s olunsun ve bunun ümmetinden cennete girenler benim ümmetinden çok olsun buna büka olunmaz mı? Buyurmuşlar. (32b)

2.1.1.11. Ehl-i Beyt:

Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber’in hane halkına verilen addır. Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber, damadı Hz. Ali, Kızı Hz. Fatıma ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den meydana gelmektedir.

Allahu Te'âlâ hazretleri bizim seyyidimiz Hazret-i Muhammed Mustafa 'aleyhi's-selâm üzerine çok rahmet ve fazl ve ihsan itsün. Ve dahi anun ziyade kerim âline rahmet itsün. Âlden murad ehl-i beyt-i Resulullah'dır ve dahi cemi' peygamberler ve mürseller üzerine rahmet eylesun.(4a)

2.1.1.12. Levh-i Mahfuz:

Levh-i Mahfuz, Allah'ın takdirinde olan şeylerin yazıldığı manevî levhaya verilen addır. Bu levhada asla hata olmaz.

Ben tahkik buna zehrim yani muzırrım ve buna şekerim ve nafim. Benim adım Levh-i Mahfuz üzerine kader-i ilahiden böyle yazılmışdır.(87b)

Hız. Şeyhin Levh-i Mahfûz müktedasıdır ondan söylerler mahfûz neden mahfûzdur dersin hatadan mahfuzdur bu cihetle levhde hata yoktur şeyh hazretleri dahi levhden söylediğinden onun haberinde asla hata ve galat olmaz. (120b)

2.1.1.13. Şeytan (İblis) - Cin :

Şeytan, kendisi ateşten yaratıldığı için balçıktan yaratılan Hz. Âdem'e secde etmeyip Allah tarafından kovulan melektir. Her zaman şer işlerin başı olan şeytan, kıyamete dek insanları doğru yoldan çıkarmak için sürekli olarak çalışmaya devam edecektir:

Hırsız gibi şeytanlar vardır ki felek tarafına giderler ve melâikenin kelimâtını istimâ'a talip olurlar anbean insana zabt ve zarar eylerler zira onlar pencerenin yarığının deliğinin sahibidirler binâberîn kalpte olan mearif ve kemâlatı sirkate kadirdirler böyle olunca niçin ruşen olan canlar dünyada dünyanın ahvâlinden bihaber olsunlar ervâh-ı süfliye kadar yok mudurlar niteki buyururlar bir şeye geçmekte şeytanlar edenî mi oldular şol ruhlar ki felek üzerine çadırını kurdular elbette ervâh-ı süfliyeden berterdirler.(116b)

2.1.1.14. Kıyamet:

Kıyamet, Hz. İsrail'in sûra üfürmesiyle dünya hayatının biteceği ve bütün ölülerin mahşer yerinde toplanacağı zamana denir. Sûfilere göre fenafillâh makamında adeta bir kıyamettir.

Hakk Te'âlâ hazretleri selefde giçen evliyasına ve kıyametde geleceklere ve dahi Allahu Te'âlâ ile ezelde olan ahd u misaka vefa idicilere ve dahi vefa idicileri fazl u keremi ile ve neam zahire ve batinenin kesreti ile rahmet eylesun ve sırlarını takdis eylesun.(3b)

Ey mihnet-zede olan sâil ben ki kıyametim benden yüz cihan kaim olmuştur ve neler var olmuştur meşâyih-i sufiye makam-ı fenafillahı kıyamet tabir ederler bu halin kemali fahr-i âlem sallallahu aleyhi vessellem'de olduğundan kıyamet tabir olundu.(98a)

2.1.1.15. Cennet:

Cennet, kelime anlamı olarak 'bahçe' demek olup Allah'ın iyilik sahibi ve günahsız kullarını sayısız nimetlerle mükafatlandıracağı, sonsuz mutluluğun hasıl olacağı yere verilen addır. Cennettekiler Allah'ın lûtfu ve ihsânıyla ödüllendirileceklerdir.

Bir sûfî fakrdan niçe gada olur ayn-ı fakr ona daye ve Rabbi olur ve taam-ı manevi ona çok olur mat'am mimin fethiyle bunda taam manasıdır. (*Çünkü cennet, nefse kerih gelen şeylerden meydana gelmiştir. Merhamet ise kalbi kırık acizin nasibidir.*) zira cennet mekr ve hulleden hasıl olmuştur öyle ise fakr cenneti celb eder ve dahi hürmet acizlerden kismetidir agniyaya ve saglara hürmet etmezler sufi dahi zengin iken ona taam-ı manevi verilmez ve fakrda ancak taam-ı manevi bulurlar. (121b)

Velâkin âlem-i ahiretin ehli ki ariflerdir o âlem gibi lütuf ve ihsanında ahdinde sâbit ve müstekirdir görmez misin dünya insanı bir miktar nimetle perverde eder sonra eğer menni kat' eder amma dâr-ı ahiret perdesi nimetine müstâğrak eder ve ahirette herkes cennete muhallid ve dâyimi olduğunda şüphe yoktur.(108a)

2.1.1.16. Cehennem:

Cehennem, Allah'ın bu dünyada kötülük edenlerin ve günahkar olanların cezalarını çekmeleri için yarattığı yerdir. Ve buraya nefislerinin isteği yönünde hareket edenlerin ve mesnevî kitabının düşmanı olanlarında gideceklerini belirtiyor.

Bu kitâb-ı mesnevî'nin düşmanı senin ve sair erbab-ı halin nazarında cehenneme başı aşağı asıldığı mahsus ve mebsur oldu. Zira bunu inkar Kur'ân-ı Kerîm'i inkardır zira Kur'ân-ı azimin magzı ve lübbidir.(6a)

Vay o ruha ki iklim bende sultan ola ve onun veziri böyle nefis-i emmâre-i bi's-sû ola zira her ikisinin yeri kin ile dolmuş cehennem olur. (85b)

2.1.2. Tasavvuf:

Tasavvuf'un ıstılahî manası, kelimenin en geniş manasıyla bir islâm mistisizmidir. O da Allah'ın rızasını kazanmak ve ebedi saadete ermek için nefsi temizlemek, ahlâkı tasfiye için, dışı tenvir, sûret ve sireti tezkiye etmektir.³⁵

2.1.2.1. Ağlamak:

Ağlamak, üzüntü veya sevinçten dolayı göz yaşı dökmek demektir. İlahî manası itibariyle yalnızca Allah için dökülen göz yaşının kıymetli olduğu bilinir.

³⁵ Abdurrahman Güzel, *Dinî –Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 139.

Mebkâ, mim'in fethi ve ba'nın sukunıyla ağlamak manasındadır. Kuşun ağlaması ötmesinden ibarettir. Kâne Hazret-i Mevlânâ kadre sırrı sırruhu hazretlerine gügercin sabah karib oldu. “ Niçün yatasın kalk tevbe ve münacat ile meşgul ol” dir imiş ve kuşun ötmesi lisan-ı hal ile böyle demek imiş.(3a)

2.1.2.2. Aşk, Âşık, Muhabbet:

Aşk, şiddetli bir şekilde duyulan sevgi anlamına gelmekte olup tasavvufî ve İlahî olmak üzere ikiye ayrılır. Bu aşk tasavvuf ehline uğrayınca bütün bedenleri Allah aşkı ve muhabbetiyle dolup taşıyor ve bunu tadanlar bundan keyif alıyorlar.

O havanın bürudetinden bir su olmuştur yoksa bir dağın içinden yaş taşra sıçramadı hâsıl hava buzlu su dolu olan kaseye temas etmekle kaseinin taşrasında nem hasıl oldu bunun gibi aynıyla aşk ve muhabbet olmuş Hz. Beyazıd'ın vücud-ı şerifine rüzgar isabet edince bade-i muhabbet oldu ve onu Ebu Yezid Bistami tattı ve keyif oldu.(118b)

Güzel kokuyu âşıklara layık çeker idi ve dahi Bayazıd hazretlerinin canı rüzgârdan Ebu'l-Hasanın badiye-i aşkını tadar idi.(118b)

2.1.2.3. Bade:

Bade iki çeşittir: Biri içki manasındadır ve İslamiyet'te haramdır;diğeri tasavvufî manadadır ve İlahi aşk badesidir ki bu bade den nasiplenenlerin ağızlarında manevî olarak kokusu kalır ve bu kokuyu gizleyemezler.

(Bu manevi şarabı gizlice içmek nasıl mümkün olabilir? Zira şarap içeni mest ve rüsvay eder. Bu şarabı içen farzedelim ki,) kaçan mümkündür sen hoş olup kimesneye bildir hamın zira bade tahkik içenleri rüsva edicidir (Bazı ilaçla ağzının kokusunu gizleyebilirsin, gözünün süzülmesine ve mahmur mahmur süzülmesine ne yapabilir?) farz edelim ki bazı deva ile badenin râyahasını mahfi etsin mest olan gözünü nice eyler bunu ise ihfa mümkün değildir.(119a)

2.1.2.4. Dost:

Dost, her an kişi ile birlikte olandır. Nitekim hakikî dost olan Allah, hiçbir zaman insandan ayrı değildir.

Ve dahi Cenâb-ı Kibriyâ dostların hayırlısıdır zira kulından asla müfarakat istemez ve baid olmaz.(4a)

2.1.2.5. Edeb:

Edeb, râh-ı hakikatte önemli bir haslettir ki edepsizliği sonucu insanoğlunun başına çok musibetler gelmiştir. Edepsizlerin yaptıklarına tahammül gösterip sabretmekte bir edeptir.

(Ey Müslüman edep nedir, dersin, bil ki edeb, edepsizlerin tecavüzüne tahammülden ibarettir.) ey mümin talebde olana edeb odur ki her bî-edebden onun edepsizliğini tahammüldür.(55b)

2.1.2.6. Hayret:

Tasavvufta sözün sükuta erdiği ve tefekkür sonucu gelinen en üst makam olarak bilinen hayret makamı, insanı hakikate ulaştırın manevî âlemlerin son makamıdır. Bu makam akıl ile orantılıdır.

Ehl-i ukûl o tarafa akıllarını göndermişlerdir bu tarafta kalmışlardır o kimesne ki maşuk değildir belki ahmaktır. *(Eğer hayrete düşer de aklın başından giderse; başındaki her saç bir baş ve bir akıl olur.)* bu canipten hayretten için eğer senin aklın gider ise senin her başının kılı bir sürü akl olur.

2.1.2.7. Hayrân:

Fenâfillâh'a ulaşmak için makamları geçenlerin hayret makamını aşanlarına hayrân denmiştir.

(Hz. Musa kendi kendine de ki, sihir de halkı hayran eder. Halkın sihir ile mucizeyi ayırd edecek temyizi yok ne yapayım?) Mûsâ 'aleyhi's-selâm buyurdu ki yâ Rabb sihir dahi halkı hayran edicidir ben ne edeyim çünkü halkın temyiz ve idrâkı yoktur. (Cenab-ı Hak buyurdu ki, ben halkta bir temyiz peyda ederim ve böylece temyizi olmayan akla hakikati görür göz veririm.) (110a)

2.1.2.8. İlhâm:

İlhâm, Allah tarafından kalbe taalluk eden bilgiye denmektedir

Bir sadânın tâlibi ol ki o sadâ zâil olmadı ve senin kulağında dâyim cilveger ola ve dahi bir güneşin tâlibi ol ki o zâil olmaya sadâdan murad ilham-ı İlâhi ve ziyâ-ı şemsten murad nur-ı cemal-i yezdânidir (108b)

2.1.2.9. Kalb (gönül) :

Tecelli aynası olan kalp, iyiliklerle dolu olup hilelerden ve aldatmalardan uzak olmalıdır.

Hatta kalb ve eyu meta ve akçe kemâliyle zâhir olsun hatta bayi ve müşteri hile ve aldanmaktan ba'îd olsun.(5b)

2.1.2.10. Mürid:

Bir şeyhe bağlı olan kimseye mürid denir.

Her kimesne ki bu kitâbı mesel kitabı diyu okudı ana mesel ve efsâne kitâbı olur ve dahi o kimesne ki bu kitâbı kendüye hazır akçe gibi gördi ve bunda ilm-i hakikat ve fevâid-i azîme vardır diyu bildi ve anladı o âdem hakkâ müridlere layıkdır ve insan-ı kâmilidir.(6a)

(Bayezid demişti ki, Ebul Hasan benim müridim ve ümmetim olacaktır, her sabah kabrime gelip ders alacaktır.) Öyle diyerek haber buyurdu ki Hasan Hırkânî benüm müridüm ve ümmetüm cemaatinden olur, zira her sabah benüm kabrimden irşad ve terbiye dersini alır.

2.1.2.11. İnsân-ı Kâmil:

İnsân- kâmil, yüksek fazilet sahibi kimseye denir ve o bir bakıma Peygamber halifesidir. Mesnevî 'de hakikatleri anlayanda İnsân- kâmil' dir.

Her kimesne ki bu kitâbı mesel kitabı diyu okudı ana mesel ve efsâne kitâbı olur ve dahi o kimesne ki bu kitâbı kendüye hazır akçe gibi gördi ve bunda ilm-i hakikat ve fevâid-i azîme vardır diyu bildi ve anladı o âdem hakkâ müridlere layıkdır ve insân-ı kâmilidir.(6a)

2.1.2.12. Seba-i Seyyâre:

Kamer, Utarid, Merih, Şems, Zühre, Müşteri, ve Zühal olmak üzere dünyanın etrafında bulunan yedi gezegene seb'a-i seyyâre denir. Bunların içinde en faydalısı da Zuhhal ile şemsdir.

Allahu azimü'ş-şan bir acib sânidir ki bir amelden Zuhhal yıldızına bu kadar hassa verdi. Ehl-i heyet ve ehl-i nücum beyân eylediler ki seb'a-i seyyâre içinde hassası ve faidesi çok olan şems ile zuhaldır. Bu beyt-i şerif dahi buna delalet eder.(43b)

2.1.2.13. Sır (esrar):

Sır, insanın içinde gizli olan ve başkasının öğrenmesi halinde tıslımı bozulan bilgi ve hallerdir.

(Ey sır bilen ve sır söyleyen, lutf et, ruhunun avladığını bize izah et!) lûtf eyle ey vâkıf esrar olan zât bu sırrı bize söyle ve dahi ol nesneyi ki senin doğanın oldu bize âşikâre onu söyle (119a)

2.1.2.14. Tecellî:

Allah'ın yansıması ve aksi olarak da bilinen tecelli, kainatın varoluşundaki temel gayedir. Çünkü kainatta her şey Allah'ın bir yansıması olarak tezahür eder. Yani her varlık Allah'ın zuhûrundan ibarettir. Bu tecelliyi farkında olan kullara Allah âşıklarına mutluluk ve sefa vardır.

(O halde güzel ses dinlenilmesi âşıkların ruhi gdasıdır. Zira onda kalb huzuru ve hitab-ı ilahiyi hatırlama vardır.) bu yukarıdan beri olan ebyatın manası malumun oldu ise sema' ve vücud-ı âşıkların gıda-yı ruhu oldu. Zira anda ezelde olan ictimaî tecelli vardır, bu cihetle âşika safa ve zevk vardır. (53b)

2.1.2.15. Vuslat:

Vuslat, gizli ve aşikar olarak Allah ile birlikte olma halidir. Âşıkların da sevgiliye kavuşması vuslattır.

(Allah o âşıkı taleb ve aramaya düşürünce natlubun nehrini getir diye ona vuslat kapısını kapar.)

(Çün ki o matlubun talebine anı itdi. Bundan sonra kapuyu bağladı ki getir matlubunun nikahı ve mihrini vir, eyle bad-ı hevadan vuslat olmaz.) (7a)

2.1.2.16. Yakîn:

Yakîn mertebesi, visale erişmek için gidilen yolların nihayetidir ve Mesnevî bu yolun sırlarını yolcuya beyan etmektedir:

(O halde rüzgarı gönderenin Rabbülalemin olduğunu herkes yakinen bilir.) Böyle olunca cümlesi yakîn bilmişlerdir ki Allahu Te'âlâ bad-ı vilâd irsâl ider. Bilmeseler nüsha almazlar idi. *(Şu halde her akli erenin yakinen malumudur ki her bereket edenin bir hareket ettiricisi vardır.)* Böyle olunca yakîn bil ki her bilicinin aklında vardır şu mesele ki her hareket idici ile bir muharrik vardır ve kendü kendüye uyanmaz. (13a)

2.1.2.17. Zikir:

Zikir, Allah'ın sayısız nimetleri karşısında şükretmek ve O'nu tesbih etmektir. Allah'ı zikredenler şeytanın kalplere verdiği vesveselerden uzaklaşarak kurtuluşa ererler.

(Allah'ı anış sudur. Zamanede şu kadının bu erkeğin hatırlanması ve anılışı da arıdır.) abdan muradım Hakk Te'âlâ hazretlerinin zikridir ve arıdan muradım sâlik kendi ömründe ve zamanında falanı ve fülanı yad etmesidir ve kalbine gelen hevâtır-ı nefsanîye ve efkar-ı masivadır *(Allah'ı anış suyuna dal, nefesini tut, sabret de eski vesvese ve fikirlerden kurtul!)* böyle olunca ey sâlik ab-ı zikirde habs-i nefis ile ve sabr ile hatta fikirden ve köhne kalbindeki vesveselerden reha bulasın. (31b)

2.2. MUHTEVAYA BAĞLI DİĞER UNSURLAR

2.2.1. Âşık-Zâhid:

Allah'a ulaşma yolunda iki ayrı düşünce sınıfının oluşturduğu zıtlıklar söz konusudur. Bunlardan biri akıl yolunu, diğeri ise aşk yolunu seçen zâhid ve âşık sınıfıdır. Katı kuralları olan zâhid, Allah'a akılla ulaşılacağını savunurken âşık, akli

kabul etmekle birlikte hakikate ancak aşkla ulaşılabileceğini düşünmektedir. Bu iki zıt tipin aralarındaki münakaşa klasik edebiyatın önemli mevzularından biri olagelmiştir. Nitekim kalem, aşkın beyanına kudreti olmadığından yarıldığı gibi akıl da aşkı ifadede yollarda kalmıştır. Aklın temsilcisi zahid, aşkın temsilcisi ise âşık olduğuna göre aşkın beyanını akıl değil, aşk; yani zahid değil, âşık yapabilir.

Âşıkların gözleri için bu cild-i râbi'de karar idecek şeyler vardır ve nefisleri için sunacak mesâil ve mevâız ve hikâyeler vardır.(2a)

Mesturluğu ve fuhsdan pâklığı ve zâhidliği ve salah hali o hatun bizden eyu bilür zira kendisi halislikdedür.(16a)

2.2.2. Lafız-Mânâ:

Lafız da denen söz, iç yüzü olan mana ile bir bütün oluşturmaktadır ve bu ikili edebiyatta çokça bir araya gelmektedir.

Ey dinin sahibi Mevlâ, yaz kader ki ikisinin namı bir ola buna bil ki nam-ı kabih ve vakıyh lafızları olmak lazım idi. (83b)

(Tac dile geldi de dedi ki, şahım naz ve iftihar et! Mademki kanadını çamurdan silktin, mana alemine yüksel!) (124b)

2.2.3. Misk (Müşg):

Hıtâ ve Hoten ile Çin ve Hindistan ülkelerinde yaşayan ceylanın göbeğindeki nafeye (ura) misk denir.

(Külhanda dogup da temizlik görmemiş olana misk koklatsan incinir, hasta olur.) O ki külhanda dogdı ve taharet nedür bilmez misün rayıhası anun üzerine azim zahmet getirür ve misk gibi ibadete tahammül idemez belki fışkı gibi olan mâl-ı dünya ile meşgul olur bu suretle bir debbag hikâyesine şuruh idüp buyururlar. **(Güzel**

koku satanlar çarşısında itr ve misk kokusundan bayılan ve hastalanan derici)

Burası o debbagin hikayesidür ki attarlar çarşusunda gül yağı ve misk rayihasından lâ-ya'kıl oldı.(19b)

2.2.4. SadeF (inci):

İstiridye de denen sadeF, inciye yapan hayvandır. Bu hayvan daha ziyade Hind ve Çin denizlerinde yaşarmış ve nisan ayında denizin yüzüne çıkarak ağzını açar, yağmur tanesi yutarmış. Bu yağmur taneleri sonraları inciye dönüşürmüş. İşte bu sebeple edebiyatta değerli olan nesnelere genellikle sadeFe benzetilmektedir:

(Rızkı az olan sofi sevinir. Onun boncuğu inci kendisi de deniz olur.) Şaddır ol sufi ki zevki az olur onun gicesi inci olur ve kendi derya olur.(121b)

2.3. TELMİHE KONU KISSA-MENKİBE TAHKİYELERİ

2.3.1. Peygamber Kıssaları

2.3.1.1. Hz. Âdem:

İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem, 'İnsanlığın Babası' olarak isimlendirilmiş ve Allah tarafından ilim ve kemal sahibi bir insan olarak yaratılmıştır. Ve Hz. Havvâ ile yaptığı cürmünü anlayarak tevbe etmiştir.

(Hey soysuz, özür dilemeyi ceddinden öğren. Kendisinden zerre sadır olunca Adem, hemen itizar makamına indi.) Maşuka yine âşıkına der ki, pederinden edeb alim eyle zira Âdem 'aleyhi's-selâm saff-ı ni'âle aşığı geldi ve tevazu kıldı ve cürmünü bilip Hazret-i Havva ile zalemnâ enfüsâ diyerek tazarru' eylediler (23b)

2.3.1.2.Hz. İbrahim:

Halil lâkabıyla da bilinen Hz. İbrahim, put yapıp satmakla geçinen Âzer'in oğlu olarak yetişmiş ve puta tapanlara hayret ederek onlara putların hiçbir işe yaramadığını söylemiştir ve Kâ'be'yi yapmıştır.

Halilullah 'aleyhi's-selâm'ın huluslarından idi. (*Mescid-i Aksa ve Kâbe-i Mükerrerinin fazileti toprağından ve taşından değildir. Onu bina eden Süleyman ve İbrahim 'aleyhi's-selâm' da hırs ve savaş olmadıgındandır.*) Mescid-i Harâm'ın fazlı hâk ve senginden değil idi. Lâkin onun bânisinde dünyaya hırs ve ceng yok idi. Benaberin mescid-i şerif böyle muteber oldu.(78b)

2.3.1.3. Hz. İsmail:

Hz. İbrahim'in ve Hz. Hacer'in oğlu olan Hz. İsmail, teslimiyetin timsali olarak bilinmektedir. Oğlu Hz. İsmail'i Allah'a kurban etmeye söz veren Hz. İbrahim, oğlunun yerine Allah tarafından kurban etmesi için gönderilen kurbanla mükafatlandırılmıştır.

Hazreti İbrahim Halilullah mahdum-ı mükerrerleri Hazreti İsmail 'aleyhi's-selâm nebiyyina hazretlerini kurban etmek için oraya götürmüş idiler ve o vakıa-i meşhura o mahalde vuku bulmuş idi .(34b)

2.3.1.4. Hz. Süleyman:

Hz. Süleyman, Davut peygamberin oğludur ve on iki yaşında babasının yerine tahta geçerek padişah olmuştur. Allah tarafından pek çok mucizelerle donatılan ve çok büyük orduları olan Hz. Süleyman, İsm-i Azam'ın yazılı olduğu yüzüğü vesilesiyle kuşlarla, hayvanlarla konuşmuş, cinlere ve rüzgara emretmiştir. Hüdhd adlı kuş onun postacılığını yaparak Belkıs ile Hz. Süleyman arasındaki muhavereyi sağlamıştır. Süleyman 'aleyhi's-selâm Belkıs'ı imana davet etmiştir.

(Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’ın Belkıs’ın elçilerini, getirmiş oldukları hediyelerle birlikde, geri göndermesi) burası Süleyman ‘aleyhi’s-selâm hazretlerinin Belkıs’ın elçilerini getirdikleri hediyeleriyle geri göndermesidir. Ve dahi onları imana davetidir ve Mecusi olup güneşe tapmaktan onları men buyurması beyanındadır.

(Ey mahcub elçiler avdet ediniz. Altın sizin olsun bana gönül getirin.) Ba’de ‘aleyhi’s-selâm onlara buyurdu ki Belkıs’a rücu ediniz. Ey mahçub elçiler ben altın istemem altın sizin olsun bana gönül getiriniz.(45b)

(Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’ ın, Belkıs’ın imana gelmesi için elçilerin tez gitmelerini emretmesi ve onları teşviki) burası Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’ın elçileri Belkıs’ın hicretinin tacili üzerine iman-ı billah için tergîb etmesi beyanında olucudur. *(Süleyman Peygamber de savaşıacağı yerde Belkıs’ın adamlarını ve askerlerini kendisine çekti.)* evliyanın seni cezbi sultan-ı Zîşan Hazreti Süleyman aleyhi’s-selâm Belkıs’ın haylini ve askerini cezbi gibidir. Esna-yı cengde iman istemez. *(Ey azizler, çabuk çabuk geliniz ki cömertlik denizi dalgalandı.)* öyle diyerek ki ey azizler tez tez geliniz. Zira bahr-i ihsan-ı ilahi temevvüc eyledi. *(Onun kabaran dalgaları her an sahile inci saçmaktadır.)* sahil tarafına bila-havf derya-yı rahmetin cuşu her zaman çok cevahir saçar. Hemen geliniz o incilerden devşiriniz buyurdu.(48b)

2.3.1.5. Hz. Nuh:

Hz. Nuh, Hz. İdris’in göğe çekilmesinden sonra doğru yoldan sapan Âdemoğulları’nı imana eriştirmek için gönderilen peygamberdir. Tufan’da iman edenleri yok olmaktan kurtarmıştır.

“Benim ümmetim Nuh’un gemisine benzer. O gemiye tutunan kurtulur, ondan ayrılan batar ve boğulur.”Hadis-i şerifinin tefsiri burası şu muharrer hadis-i şerifin manasına beyandır fahr-i alem buyurmuşlar ki benim ümmetimin naziri Nuh aleyhisselamın gemisi gibidir. (39b)

2.3.1.6. Hz. Yakub:

Hz. İbrahim'in torunu ve Hz. İshak'ın torunu olan Hz. Yakup, Hz. Yusuf'un babasıdır. Lâkabı İsrail'dir. Edebiyatta daima Hz. Yusuf ile birlikte anılan Hz. Yakup, kardeşlerinin Hz. Yusuf'u ondan ayırmaları sonucu yıllarca ağlamış, gözleri görmez olmuştur. Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusunu uzaklardan duyan Hz. Yakup'un gözleri açılmıştır:

Ey Allahu Te'âlâ'dan mahrumlar kalkınız âşık olunuz. Bu aşk Yusuf 'aleyhi's-selâm'ın râyihası gibidir. Sizler Yâkub 'aleyhi's-selâm gibi bunu istinşak ediniz. (60b)

2.3.1.7. Hz. Musa:

Kelim sıfatıyla da bilinen Hz. Musa, Allah tarafından gönderilen peygamberlerdendir ve Mısır hükümdarı olan Fir'avn ile mücadele etmiştir. Hz. Musa'ya inananlar Nil nehrinde kurtuluşa ermişlerdir.

Allah, gönderdiği nimetler karşısında şükürsüzlük eden Hz. Musa'nın kavminden ceza olarak nimetlerini esirgemiştir. Yine Allah Nil ırmağını kafirlere kan eylerken Musa peygamberin ümmetine su eylemiştir.

(Mesnevî, Nil suyu gibidir; kıbtilere kan görünmüştür. Musa'nın kavmine o, kan değil, sudur.) Benim kitabım Nil ırmağı suyudur ve lakin çingenelere kan görüldü, Hazreti Mûsâ'nın kavmine yani eyülere kan değil idi belki su idi.(6a)

2.3.1.8. Hz. İsa:

Hz. İsa, Allah'ın inayetiyle tıpta mucizeler gösteren bir peygamber olarak ölüleri nefesiyle diriltmiştir.

(Hz. İsa, Allah'ın kulu iken Hakk'ın lütuf ve keremiyle ölüyü diriltti. Bense İsa'yı yaratmış olan Allah'ın avucundayım.) kereminden İsa 'aleyhi's-selâm mürdeyi zinde eyledi. (74b)

2.3.1.9. Hz. Muhammed (s.a.v):

Son peygamber olarak gönderilen ve 'Âlemlere Rahmet' olarak nitelendirilen Hz. Muhammed, İncil'de ve Tevrat'ta vasıfları ve halleri bildirilen peygamberdir.

Hz. Muhammed bütün inananların sancağı altında olduğunu buyurmuştur.

(Bundan dolayı Hz. Mustafa sallallahu aleyhi vessellem; Adem ve bütün nebiler benim sancağım altında ve arkamda olacaklardır, buyurmuştur.) Bundan için Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vessellem buyurdular ki hazreti Adem ve sair enbiya-i kiram sancak altında benim halefimde olurlar. (O fen ve hüner sahibi bundan dolayı, biz sonra gelici ve evvelkileri geçiciyiz, remzini beyan etmiştir.) bundan için yine o enva-ı mearif ve kemalat sahibi zat-ı şerif biz en son gelicileriz velakin emle enbiyayı sebkat edici olmuşuz. (38b)

2.3.2. Dînî Şahsiyetlere Ait Menkıbeler

2.3.2.1. Asaf bin Büreyha:

Hz. Süleyman'ın veziridir.

(Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın veziri olan Asaf da dedi ki, Allah'ın ism-i azamı kuvvetiyle ben, bir anda o tahtı buraya getiririm.) ba'de Süleyman'aleyhi's-selâm'ın veziri ki nam-ı şerifi Asaf b. Büreyhâdır. Dedi ki ben o tahtı ism-i azam kuvvetiyle bir nefeste hâzır getiririm.(64b)

2.3.1.2. Bayezid-i Bistâmî:

Ebû Hâşim El-Kûfî ile başlayan sûfî silsilesinin en büyüklerindendir. Hz. Mevlânâ gibi Bayezid-i Bistâmî Hazretleri de kendisine verilen makamların ötesinde makamlara talip olarak süvarân-ı meydân-ı Hakikat'in ikinci kısmına dahil olmuştur:

(Bayezid-i Bestaminin kendisinden yıllarca sonra doğacak olan Ebul-Hasan Harkanî'nin doğumuyla ilgili gayb hükmü nasıl zuhur ettiyse, Allah'ın hükmü de Levh-i Mahfuz'daki kayıtlara göre öylece zuhur eder.) (124a)

Hak Te'âlâ'nın hükmi levh-i mahfûz üzerine zâhir gelür. Ancılayın ki Bâyezid-i Bistâmî Hazretleri'nün âlem-i gaybun hükmüne itdükleri hüküm zâhir gelüp ve Hak olduğu gibi. Bayezid Rahmetullahi Aleyhin, yıllarca evvel, kendisinin doğacağını ve ahvalini haber verdiğini, Şeyh Ebulhasan Hırkani'nin işitmesi Burası Şeyh Ebu'l-Hasan Hırkânî Kuddise sırrahu Hazretleri'nün Ebû Yezid Bistâmî Hazretleri'nün kendi doğumundan ve ahvalinden haber virdigini istemesinin beyanındadır.

(Bayezid'in buyurduğu gibi Şeyh Ebul-Hasan dünyaya geldi ve bilahare Bayezid'in keşf ve ihbarını insanlardan işitti.) Ancılayın geldi ki Şeyh Bistâmî haber virmiş idi Ebu'l-Hasan Hırkânî Kuddise Sırrahu nasdan haberini dinledi ve yazdıklarını gördi. (125a)

2.3.1.3. Hüsamüddin Çelebi:

Asıl adı Hasan olan ve Ebu'l-Feza'il lâkabıyla bilinen Hüsamüddin Çelebi, Ebu'l-Vefâ Hazretleri'nin soyundandır. Babasının adı Muahmmmed olup dedesinin adı Hüseyin'dir. Mesnevî-i Şerîf'in ilk 18 beyitini Hz. Mevlânâ yazmış, sonraki beyitleri Hz. Mevlânâ söylemiş Hüsamüddin Çelebi yazmıştır. Yani, kendisi de Mesnevî'nin sırlarına vakıf olmuştur:

Ey Ebu'l-Hasan sen güzel mestsin velakin görücü oluncaya dek ve ehl-i basar mertebesini buluncaya dek bir miktar yol vardır çoğu gitti ve azı kaldı Ebul-Hasan'dan murad Çelebi Hüsameddin olmak gerekdir cild-i salisde yine Ebul-hasan tabir buyurmuşlar idi. (37a)

2.4. TARİHİ OAYLAR

1. Bektaşî mevlevihanseinde şeyh olan Şeyh Yusuf Efendi hazretleri ki mesnevi-i şerife nehcü'l-kavim namında Arabî ibare şerh yazmış idi ve Fünun-ı şedda de mahir bir zat-ı şerif idi ve ellisine o makamda post nişîn olmuş idi kendileri Trablusî olmagıla mukabele gününe yevmü's-şaklabân ve icra olunan ayine şaklabanlık tabir ederler imiş egerçe ben ağzından işitmedim velakin bazı mukabelesinde bulunduğumuz olur idi ve kendinin hali böyle dediğine şehadet eder idi ezcümle kalkar iken cümle ile beraber secde eder gibi yatıp elini urmaz idi ve postun önünden geçer iken rüku ederek geçmez idi belki adeta yürü gibi geçer idi ve bunun emsali çok şeyler mukabele esnasında kendinden südur eder idi hatta Mevleviler kendüyi sevmeyüp hâlâ suhtedir elli yıldır bu post-ı mevlanada oturur derviş olamadı diye zebandırızlıktan ve ta'ndan âlî olmazlar idi indilerinde Mevlevilik fakat bu ettiği işlerdir o zat-ı şerif de bunları kabul görmeyince dervişliğini ve Mevleviliğini nefyederler idi eğer bu ahvali merhum bir kütüb-i muteberde görmüş olaydı elbette kabul eder idi işte böyle tarikat-i mevleviyeyi ki habs-i nefis ile zikrullah ve terbiye ve tasfiye-i kalpten ibarettir anı zayi ettiler ve böyle mel'abeyi tarik-ı mevlevîye itikat eylediler (31b-32a)

2. Hz. Mevlanâ Cami kuddise sırrahu Essami Nefahatü'l- Ünste beyan buyurmuştur ki bir Hacı Muhammed Baba Semmasi kuddise sırrahu hazet-i şah nakşibend kuddise sırrahu'nun müvellidi olan kasr-ı arifandan müridleriyle geçerken hz. Pirin rahiyahasını istişmam buyurup buyurmuşlar ki buradan bir veled-i mükerrem tevellüd edecektir o zaman oranın adı kasr-ı hinduvan imiş ve bu nam tebeddül edip kasr-ı arifan olur buyurmuşlar ba'dez zaman yine oradan geçip

buyurmuşlar ki o veled doğmuş rayihasını buldum müridlerden birisi teccessüs etmiş ve haber vermişler ki fülânın bugünlerde bir oğlu oldu varıp pederlerine mürid tebşir edince pederlerim kemal-i sürurundan olup hz. Şahı huzur-ı haceyeye getirmişler Hace hazretleri dahi görüp bu velettir buyurmuşlar ba'de pederi oğulluğa kabullerin niyaz etmiş hz. Hace dahi kabul ettin buyurmuşlar o zaman seyyid Emir-i Külal ks orada hazır imiş onlara tevcihe hitap edip buyurmuşlar ki ben seni nice terbiye ettim ise oğlum Bahaeddini dahi öylece terbiye edesin sana verdim buyurmuşlar ba'de Hace-i Bezrin kuddise sırrahu irtihal-i dar-ı beka buyurmuşlar hz şah-ı nakşibendin dahi zaman-ı terbiyesi gelmiş emir-i Külal hazretleri dahi şeyhlerinin emrine imtisalen ecell-i himmetini hz. Pire sarf buyurmak hasebiyle o zamanda şöhet ve şanı afakgir oldu işbu hikayet Ebul Hasan Hırkani burada tamam oldu. (121a)

3. Allahu Te'âlâ buyurmuş ki ben zahire nazar etmem belki batına nazar ederim batında haktan rıza olmadığı vakitte o şükür makbul (**Şerefini korumak için medihlerde bulunan, fakat içinden dert ve elem kokusu duyulan, hırkasının eskiliğinden o şükürlerinin laftan, yalandan ibaret olduğu anlaşılın meddahın hikayesi**) burası ol meddahın hikayesidir ki arif hicamından naşi memduha teşekkür eder idi ve dahi onun derununun gamı ve köhne libasının zahirde esliği izhar eder idi ki o şükürler cümlesi suridir e batını o memduhtan razı değildir.(113b-114a)

2.5. FELSEFİ DÜŞÜNCELER

(Bir canda o ân dediğim cevher bulunmazsa o can, bayağı ve aşığıdır. Bu sözü Sofî söylemiştir ve haktır.) zira bir can ki o aşkı tutmaz o pesttir bu söz haktır ve sufi böyle söylemiştir sufiden murad Cenab-ı Mevlana ks kendileri olmak evladır *(O yoldaki insan son deminde hayvanlardan ziyade can çekişir. Çünlülü dünyada ince işler yapmıştır.)* bu nev-i beşer hayvanlardan ziyade can çekişir zira dünyada ince iş bilicilik eyler ve aşk ve muhabbet yoluna asla meyl ve rağbet etmez *(Onun örüp dokuduğu hile ve şeytanlık, diğer hayvanlardan zuhura gelmez.)* bir hiyleyi ki o dokumayı bilir o gayrı hayvandan zahir gelmez bu cihetle hayvana fâik olur ve

hayvandan ziyade can çekişmesi lazım gelir (*Altın elbiseler dokur, denizin dibinden inciler çıkarır.*) bu nev-i beşer altınlı kumaşları dokumayı bilir ve dahi deryanın dibinden incileri çıkarmayı bilir (*Hendese ilminin inceliklerini, nücüm ilmini, tıp ve felsefe ilimlerini en ince tarafları ile bilir.*) ve dahi ilm-i hendesenin ince ve dakik işlerini bilir yahud ilm-i nücüm ve ilm-i tıp vesair felsefe ilimlerini bilir ve onlara akılı erer ama allahu teala'ya muteallık bir şey bilmez ve ahiretten haberi olmaz belki Cenâb-ı Hakk'ı ve peygamberi ve ahireti bilemez ve inkar eder bu cihetle hayvandan ezıll olur. (100a)

Ehl-i saadet o kimesnedir ki rah-ı felsefeye gitmeyip şüyuh-ı kamiline teslim ve inkıyad birle söylediklerini kabul edenlerdir ve onlara bu akla muhaliftir. Buna inanmam demeyenlerdir ve akıl yoluna gidip zeyreklik izhar edenler ve ahmak olmayanlar saadet buldular. (94b)

3. BÖLÜM

METİN

KAYNAKLAR

EK-1 TIPKI BASIMDAN ÖRNEKLER

وبه ثقته واعتمادي وتوكلتي
المحمد الذي قال في كتابه وعلما من لدنا علما والصلاة والسلام على سيدنا و
نبينا محمد الذي بين في حديثه قصة موسى والخضر وما وقع بينهما وعلى له واصحابه
ذوي الفضل والاحسان والتركية والصفاء غب ذابو عبد فقير و به تقصيم
خادم الكلام الرباني وتدريس كنفه كتاب مشنوي

36

Murâd Molla Tekyesi şeyhi E's-seyyidü'l-hâc Mehmed Murâdü'l- Nakşibendî bin e's-şeyhü'l-hâc Abdü'l-halîmü'l-nakşibendî **عنى عنهما العضا على** ³⁷ dir ki 1258 senesi şehr-i muharremü'l-harâmın beşinci çarşamba günü haddimiz olmayarak şürû' eyledigimiz Mesnevî-i Şerîf şerhinin cild-i sâni bi'avnillah ve tevfiika karîn hüsn-i hitâm oldu ise yine mâh-ı mezkûrun on ikinci çarşamba günü be gâyet Allahu Te'âlâ cild-i râbi'in şerhine ibtidâ mukadder ve müyesser oldu. Ceallahü Te'âlâ.

متيننا ومباركا ومقبولا بين اربابه اميين بكرمه
طه ويس وبكرمه من رسله رمة للعالمين وبكرمه على المرتضى وبكرمه فديحة
الكبرى وبكرمه فاطمة الزهري وبكرمه الامام الحسن الرضا والحسين الشهيد
بكر بلا وابناهما وبكرمه حمزة والعباس وبكرمه ابنه عبد الله الشهير بابن
العباس وبكرمه الجعفر الطيار والعقيل ابنه ابي طالب رضوان الله تعالى عليهم
اجمعين اللهم اني اجبهم فادمن على جهم واحسنهم في زميرتهم واليخني و
اجباي الى شفاعتهم امين ³⁸

ümidir ki müyesser asîr-i yesîr ve suhûletle itmâmına nasîb ve mukadder ider. İn-şâ'Allah u Te'âlâ

قال سلطان العارفين وبرهنا

الواصلين محمد بن محمد الشريف بحضرت مولانا قد سنا الله تعالى بستره والاسنى
بسم الله الرحمن الرحيم الظعن الرابع الحسن الرابع واجل المنافع ³⁹

dördüncü göçkümüz ve nişîmengâhlarımız ziyâde gözlene ve fâidelerin ziyâde

³⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de buyuran Allah'a hamdolsun ve bize kendinden ilim veren Allah'a hamdolsun.

Hâdis'ül kutsiyi bize beyân eden efendimize selât ve selâm olsun. Hızır 'aleyhi's-selâm ile Musa 'aleyhi's-selâm'ın kıssalarını anlatan peygambere selât ve selâm olsun. Onun efradına, ehl-i beytine, ashabına selâm olsun.

³⁷ Allah Günâhlarını affetsin.

³⁸ Tamamlasın, mübarek kılsın ve kabul etsin. Taha ve Yâsin, âlemlere rahmet olarak gönderilen peygamberin, Hz.Hatice'nin, Fatimat'ül Zehra, imam Hasan ve Hüseyin, kerbela şehitlerinin Hz. Hamza, Hz.Abbas, Abbas'ın oğlu Abdullah'ın, Cafer-i Tayyâr, Ebû Tâlib'in oğlu Akil hürmetine Allah onlardan razı olsun. Allah'ım biz onları seviyoruz. Onların sevgisini devam ettir, onların zümresinde haşrettir. Âmin.

³⁹ Ariflerin sultanı, yaşayanların delili Muhammed oğlu Muhammed Hz. Mevlânâ şöyle dedi: Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm dördüncü nükteden faydalı ilimlere.

a'zaminadır ve fi'l-vâki' cild-i râbi'de fevâid-i azîmeyi cem' (2a) buyurdılar ve kendileri aşağıya doğru vasf buyuracaklardır. Za'n zâ'nın fethi ve ayn'ın sükûniyle yâhûd ayn'ın dahî fethiyle bir mekândan bir mekâna intikâle dirler. Gûyâ her bir cild bir menzil gibi olmağa binâen aleyh e'z-za'an e'r-râbi' ta'bîr buyurdılar. murâbî' murabbâ'ın cem'idir. Konak yerine ta'bîr iderler.

سرفلوب العارفين ببطالعة
كسور الرياض بصوت النمام والنس العيون بطيب النمام⁴⁰

Za'n-ı râbi' ki âriflerün kalbi anun mütâlaasıyla mesrûr olur. Bagçelerin bulutdan nâzil olan yağmurun suyuyla mesrûr olduğu gibi ve dahi gözlerin güzel ve lâtif uyku ile mesrûr olduğu gibi *تعد هيرى بصوت المطر انزل من النمام*⁴¹ demekdir. Gördiniz nesnelerde vânisi'l-uyûn vâki' olmuştur. Allahu Te'âlâ ilm-i kalem-i nasîhden sehdür, nesne-i sahîhe vânis'ü-l uyûn olmak iktizâ' ider. Mâkablinde kesredür lâfzı buna şehâdet ider. menâm-ı mü'min fethıyla nevm ma'nâsınadır.

فيه ارتياح الارواح وشفاء الاشباح⁴²

Bu za'n-ı râbi'de rûhlara rahat vardır ve rûhlara safâ' vardır ve dahi cismlere şifâ' vardır ve emrâzına devâ' vardır.

هو كما يشتهي المخلصون ويهونونه ويطلبه الكون ويتمنونه⁴³

Ve o cild-i râbi' eshâb-ı ihlâsun iştihâ' itdükleri ve sevdikleri gibidür ve dahi sâliklerin istedikleri ve talep ve temennâ' itdükleri gibidür. Zîrâ anlar da böyle isterler idi. *للعيون قرّة وللنفوس سرّة*⁴⁴

Âşıklarun gözleri için bu cild-i râbi'de karar idecek şeyler vardır ve nefisleri için sunacak mesâil ve mevâiz ve hikâyeler vardır. *اطيب الثمار لمن اجتنى*⁴⁵ bu cild-i râbi'

meyvelerin ziyâde güzelidir, devşirici olana ve *اجل المرادات والمنع*⁴⁶ ve dahi âşıkların murâdlarının ve matlublarının ulûsıdır. *موصل العليل الى طبيب*⁴⁷ Bu cild-i râbi' sâlik

mürşid-i kâmile ulaştırıcıdır. Zîrâ sülûke muhabbet virür ve şeyh-i ârâdur ve ilm-i

⁴⁰ Öyle bir kitap ki bunu mütâlaa edenler kalpleri hoş eder. Nasıl ki bahçeler, bulutlar sesiyle hoş olur. Nasıl ki gözler uykuyla hoş oluyor.

⁴¹ Bulutlardan nâzil olan ses (yağmur) gibi.

⁴² Onun içinden rüzgârların esintisi, ruhların şifası vardır.

⁴³ Bu cild-i râbi sülûke girenin iştahını çekmekte ve onu temenni etmektedirler.

⁴⁴ Gözleri sevindirir, kalpleri hoş eder.

⁴⁵ Meyveler, meyveleri toplayan kişiye en hoş olan meyvelerdir.

⁴⁶ En ulvî maksut ve muradlardır.

⁴⁷ Hastayı doktora ulaştırandır.

و هو بجدائه من عظم المواهب و النفس الرغائب⁴⁸ O za'n-ı râbi' bâtına heves virür. Allahu Te'âlâ 'ya hamd u şükr olsun ki âtiyye-i ilâhiyenin a'zamı ve uşşâkın ragbet itdikleri şeyin ziyâdesiyle mevâhib, feth-i mim ile mevhibe'nin cem'idir. âtiyyeye dirler. Ve regaib ragîbe'nin cem'idir. ragîbe meyl olunacak nesneye dirler.

بجد وعهد الالفه مسهل عشر اصحاب الكلفه⁴⁹ Bu za'n-ı râbi' Cenâb-ı Hakk ile olan ezeldaki ülfet-i kadîmeyi tecdîd idicidir ve sâlikin o vakti ve o demlerdeki muhabbeti hâtırına (2b) getüricidir ve dahi eshâb-ı meşakkatin usretini âsân idicidir. Zîrâ sâlike râh-ı Hakk'ı gösterir ve mübtelâ olduğu şiddetten halâs

يدر النظر فيه السفان بعد وسرور او شكرا لمن سجد⁵⁰ İnsânın nazarı bu cild-i râbi'in mütâlaasından baîd olına teessüf ve hüzn artar. Yâhûd Hakk'dan baîd olanın hüznini artırır ve dahi bu cildin mütâlaasıyla saîd olanın yâhûd Hakk'a kurb ile devlet bulanın sürûr u şükrini artırır.

يتضمن صدره ما لا يتضمن صدور الفانيات من العمل جزاء لاهل العلم والعلم⁵¹ Bu za'n-ı râbi'in sadr-ı zımnına olur. Şol şey ki mahbûbelerin libâslardan sadrı anı tazammun itmedi. Andan için ki cezâ olsun. Bu cildi bilene ve muktezâsıyla amel idene ya'nî anlara mücâzât için elbâs itmege. Bu cild çok hil'at-i fahire-i mâneviyye hâzır eyledi dimekdir.

فهو كبد رطلع وجد رجوع⁵² Bu cild za'n-ı râbi' maşrıkından tulû' idici on dört gicelik ay gibidir ve dahi şol devlet gibidir ki gitmiş iken giru geldi. Ya'nî anun gibi makbûldur. Bir devlet ola gelür ve kadri bilinmeyub sahibinün indinde pek makbûl olmaz. Ba'de bir idbâr ve fakr gelür. O zamân o devletın kadrini bilür. Ba'de eger bir devlet yine gelür ise def'a-i sâniyyede anun ziyâde kâdri bilinüb sahibinin indinde kemâliyle makbûl olur. Binâberîn bu cild-i râbi'i rücû' iden devlete teşbîh buyurdular. Cedd cimin fethi ve dalın teşdîdiyle baht ve devlet ve saâdet

⁴⁸ Allah'ın hamdı ile bu hibe edenlerin en büyüklerindedir ve rağbet gösterilen en sevimli şeydir.

⁴⁹ Allah'ın izniyle Allah ile kul arasındaki bağı sağlamlaştırır.

⁵⁰ Allah'tan uzak olanın esefini çoğaltır. Allah'a yakın olanın sevincini çoğaltır.

⁵¹ Bunu bilmek ehl-i ilim ve âmel'e birer libâs giydirmek gibidir.

⁵² Ayın ondürdü (dolunay) gibidir. İflas'a uğramış ve tekrar kendini bulan gibidir.

ma'nâsınadır. *زائد على تأهيل الامليين ورائد لرواد العالمين*⁵³ Emel idicilerin emelini ve mevlâya ümid ve recâ'sını müzdâd idicidir ve dahi ameller için me'kûlât ve meşrûbât i'dâd idicidir. Râid, ilerü gidüb askerın malzemesini hazırlayıcıya dirler. Lisân-ı Türki'de ana konakçı ta'bîr iderler.

*بهر فرغ الاصل بعد الخفاضة ويبسط الرجاء بعد القباضة*⁵⁴ Bu cild-i râb' sâlikin emeli münkatı' olduktan sonra emelini ref' ider ve anı recâya ve ümide düşürür ve dahi sâlikin recâ'sını bast ider. Ümid münkatı' olduktan sonra *كشمس الشرت من بين غمامة تفرقت*⁵⁵

emelin zâil olduktan sonra zuhûrı şol güneş gibidir ki bulut altında mahfî olduktan o bulutlar etrâfa perâkende olub nûr virdi. Sâlikin emeli dahi münkatı' olduktan sonra yine o emel zâhir olub ve murâdına vâsıl olacağını ümid eder olduğundan şemse teşbîh buyurdılar. Bu sûretde emel ile şems beyninde veche şebe gaybetden sonra

zuhûr olur. *نورا لصحابنا وكنت لاعتقابنا*⁵⁶ Bu za'n-ı râbi' asrımızda olanlara tarîk göstericidir ve dahi bizden sonra gelenlere bir defîne-i azîmedir.

*وسأل الله السؤيق لشكره فان الشكر قيد للعبيد وصيد للمزيد*⁵⁷ (3a) Çünkü bu kitâb bu vechile te'lîf olunmuşdur bu bir ni'met-i azîmedir ve buna şükür lâzımdır ve şükür dahi tevfi'ka muhtâc olmagıla buyururlar ki “ Biz Cenâb-ı Hakk'dan bu ni'metin şükürine muvaffak olmak isteriz. Zîrâ şükür elde olan ni'mete bukagıdır. anı gidermez ve dahi

ziyâde ni'meti sayd idicidir. *قال الله تعالى لن شكرتم لازيدنكم ولا يكون الا ما يريد*⁵⁸ Ve dahi olmaz. İllâ Allahu Te'âlâ'nın murâdı olur dilerse şükür itdirir ve dilemez ise itdirmez.

⁵³ Âmel edenlerin âmelini Allah'a ümid edenlerin ricasını ziyadeleştirir.

⁵⁴ Ümitlerin kaybolduğu bir anda ümitler tazelenir. İsteklerin unutulduğu bir anda istekler tazelenir.

⁵⁵ Bulutlar arasında çıkan güneş gibidir.

⁵⁶ Bu cild-i râbi zamanımızda olanlara yol göstericidir ve bizden sonra gelenlere bir hazine gibidir.

⁵⁷ Ve bunun karşılığında şükrediyor. Şükretmek lâzımdır. Çünkü şükür nimeti sabitleştirir ve ziyadeleştirir.

⁵⁸ Ve düşünün ki rabbiniz şöyle buyurdu: “Andolsun ki, şükrederseniz elbette size olan nimetimi arttırırım ve eğer nankörlük ederseniz, haberiniz olsun ki azabım çok şiddetlidir”. İbrahim sûresi, 7. ayet.

1. تو مبین که بر درختی یا به چاه تو مرا بین که منم مفتاح راه

(Beni mahzûn eden şey dolayısıyla hafif hafif esen rüzgârın serinliğinden oyalanmak için uyumuştum.)

Beni mahzûn iden şeyden ba'zıdır ona tahkik ben nâim oldum bahâne ider olduğum hâlde güzel eser-i bahâr sogukundan ya'nî havâ soguk diyerek firâşımdan çıktım.

2. گر تو خواهی باقی این گفت وگو ای اخی، در دفتر چارم بجو

(Meşelikte bir dal üzerinde bir güvercinin güzel terennümle ağlaması ile beni çağırınca kadar dalakalmıştım.)

Gügercin beni da'vet idinceye dek bir ağacın dalında öter olduğu hâlde öyle bir gügercin ki anın bükâ'sı güzel savt ile teferrüd eyledi ya'nî hoş öter idi. Zîrâ ba'zı kuşun savtı ba'zısından a'lâ olur. İnsânın savtının ba'zısı ba'zısından a'lâ olduğu gibi." Varka, gül renginde olan gügercine dirler. Gusn, gayn'ın zammıyla ve sad'ın sükûnuyla dal ma'nâsınadır. Eyke, hemze'nin fethiyle ormana ve ormanda olan ağaçlara ıtlak olunur. Mebkâ, mim'in fethi ve ba'nın sükûnuyla ağlamak ma'nâsınadır. Kuşun ağlaması ötmesinden ibârettir. Keennehu Hazret-i Mevlânâ kuddise sırrı sırrahu hazretlerine gügercin sabâh karîb oldu. " Niçün yatasın kalk tevbe ve münâcât ile meşgul ol" dir imiş ve kuşun ötmesi lisân-ı hâl ile böyle dimek imiş.

3. چہ رها کن، رو به ایوان و کروم کم ستیز اینجا بدان کالنج شوم

(O ağlamaya başlamadan evvel ben, aşkımdan Suada'ya sevgimden feryâd edip ağlamaya başlasaydım pişmân olmaz, tesellî bulurdum.)

Eger o gügercinin bükâ'sından evvel aşk yüzünden ben bükâ itmiş olaydım ma'sûk-ı hakikî için nefs-i emmârenin emrâzına böyle pişiman olmazdan evvel şifâ' virmiş olur idim ve bende uyûb ve kusûr kalmaz idi. Velâkin nefs-i emmâreye mütâbaat idüb havâ soguk diyerek aşk ve şevk ve muhabbet vakti olan mevsim-i bahârları hâb-ı gaflet ile geçürdüm. Nefs dahi böylece uyûb ve kusûr ile kaldı. Hülâsa kelâm vakitlerini zâyi' itdiklerine teessüf buyurdılar.

Bu beytin meâline üslûb-ı hakîm-âne ta'bîr olunur. Üslûb-ı hakîm-âne ana dirler ki ârif-i billâh ve zarîf olan zâtlar (3b) bir kimesneye nasîhat idecek olsalar şöyle eyle ve böyle eyle senin bu itdigin nedir ve niçün böyle idersin? ve niçün Hakk Te'âlâ'ya ibâdet ve tâât itmezsin dimezler imiş. Belki ben niçün hevâ-yi nefsimе tâbi' oluyorum. Ve niçün Mevlâ'ya kulluk itmiyorum ve ömrümü böyle bî-hûde itlâf ve izâa ediyorum diyerek muhâtabdan kinâyе iderler imiş. Nite ki Habîbi Neccâr rahîmehûllah hazretleri Îsâ 'aleyhi's-selâm tarafından Antakya ahâlîsine meb'ûs olunca ahâlî-i Antakya'ya gelüb buyurmuşlar ki, “ Benüm için ne var ki ben beni halk ve îcâd iden Allahu Te'âlâ hazretlerini tevhîd itmeyeyim ve ana ibâdet ve perestiş göstermiyeyim elbette böyle itmek benim üzerime lâzım ve farzdır. Zîrâ anun kuluyum.” buyurdılar. Bu vechile ta'bîr sen böyle eyle demekden eyu olur. Zîrâ nefis emri ve nehyi kimesneden istemez ve me'mûriyyeti çikemeyub belki âmiriyyet ister. Bu cihetle nasîhatı kabul itmez. Lâkin üslûb-ı zarîfâne üzere söylenür ise muhâtab dahi bir merd-i âkıl ve zarîf ise nasîhun murâdını anlayub bu kelâm banadur diyerek mütenassih olur. Cenâb-ı Hazret-i Mevlânâ kuddise sırrahu üslûb-ı zarîfâneye sâlik olub bu ebyât-ı şerîfeyi buyurdılar. Zîrâ sabâha karîb bîdâr olmak zât-ı şerîfinden gayet baiddir. Belki gicelerde bile mübârek gözlerinin hâba varmadığı azherü min-eş-şemdir. Bu sûretde bizlere bidâr olunuz dimegi murâd buyururlar. Sâ'dî'den murâd ma'şûk-ı hakikatdir.

4. وَأَنْكِهِ أَوْ نَكْذَاشْتِ كِشْتِ وَ كَارِ رَا پُرْ كُنْد كُورِي تُو انبارِ رَا

(Lâkin, o benden evvel ağladı da beni de ağlattı. Dedim ki, fazilet bu işte ön ayak olanındır.)

Lâkin o gügercin benden evvel bükâ' eyledi ve dahi benüm bükâ'mı tahrîk eyledi. Anun bükâ'sı bana kâr eyledi. Ben dahi didüm ki fazl u şeref mütekaddim içündür. Bu beyt ile dahi selef-i sâlihinin fazl u şerefini beyân buyırırlar ve murâd-ı şerîfleri sonra gelenler selefе takdîm itmek câiz degüldür dimegi iş'âr buyururlar.

رحم الله المتقدمين والمتأخرين والمخزيين والتعجبين بفضلهم وكرمهم وجزيل الله ونعمه.⁵⁹ Hakk Te'âlâ hazretleri selefde giçen evliyâsına ve kıyâmetde geleceklere ve dahi Allahu Te'âlâ ile

⁵⁹ Allahu Te'âlâ geçmiş evliyalara ve geleceklere ve onlardan istifade edenlere keremi ile merhamet ve rahmet etsin.

ezelde olan ahd u mîsâka vefâ edicilere ve dahi vefâ edicileri taklîd edicilere fazl u keremi ile ve niam-ı zahîre ve bâtinenin ihsânının kesreti ile rahmet eylesun ve sırlarını takdîs eylesun. Hâsılı selef ve halka çok lûtf itsün, dimekdür.

فهو خير رسول والكرم مأمول ⁶⁰ (4a) O Hudâ kendinden ihsân talep olunmuşların hayırlısıdır ve dahi kendinden emel ve ümid olunmuşların ziyâde kerîmidir.

*والله خير حافظا وهو ارحم
الراحمين وخير المومنين وخير الوارثين وخير خلف ورزاق للعابدين
الزارعين الحارثين* ⁶¹ Ve dahi Cenâb-ı Kibriyâ

hâfız olduğu hâlde cümle hıfz idicilerin efdâlidir ve dahi merhamet idicilerin ziyâde merhamet idicisidür. Zîrâ cümle rahmetler Hakk Celle u A'lâ'nın deryâ-yı rahmetinden bir katredir. Ve dahi Cenâb-ı Kibriyâ dostların hayırlısıdır. Zîrâ kulından aslâ müfârekat istemez ve baîd olmaz. Nite ki Kur'ân-ı Kerîm'de

واذا سألك عبادي عني فاني قريب ⁶² buyurmuşdur. Ve yine âyeti uhrâda

ولئن اقرب اليه من جبل الوريد ⁶³ buyurmuştur. Görmez misin insân kabre girdükde cümle akrabâsı ve ahbâbı müfârekat iderler. Ancak Allahu Te'âlâ ile kalur ve mâlî dahi kendinden cüdâ olur. Ve dahi vârislerin Allahu Te'âlâ efdâlidir, zîrâ encâmında seninle kalacak Mevlâ'dur. Yâhûd mülkine zevâl ve telef gelmemek cihetiyle vârislerin hayırlısı olmuş olur. Ve dahi Cenâb-ı Kibriyâ halef viricilerin hayırlısıdır. Ve dahi ekin ekici âbidlere rızık ı sûrî ve ma'nevî idicidir.

وصلى الله على سيدنا محمد وآله الأكرمين وعلى جميع الأنبياء والمرسلين آمين يارب العالمين ⁶⁴ ve dahi

Allahu Te'âlâ hazretleri bizim seyyidimiz Hazret-i Muhammed Mustafa 'aleyhi's-selâm üzerine çok rahmet ve fazl ve ihsân itsün. Ve dahi anun ziyâde kerîm âline rahmet itsün. Âlden murâd ehl-i beyt-i Resûl-ullah'dır ve dahi cemi' peygamberler

⁶⁰ Allah Celle celâlü talep olunmuşların en hayırlısıdır. Ümid edilenlerin en hayırlısıdır, en kerimidir.

⁶¹ Allah Celle celâlü en hayırlı muhafızdır, merhametlilerin en merhametlisidir. Dostların en hayırlısı kullarına rızkı veren, ekinleri yeşerten kullarından asla mufarakat etmez.

⁶² Ve şayet kullarım sana benden sorarlarsa, muhakkak ki ben çok yakınımıdır, bana dua edince duasının duasına icabet ederim. O halde onlar da benim davetime koşsunlar ve bana hakkıyla iman etsinler ki doğru yola gidebilsinler. Bakara sûresi, 186. ayet.

⁶³ Andolsun ki, hakikat insanı biz yarattık ve nefsi onu ne ile vesveselendirir biliriz ve biz, ona şah damarından daha yakınız. Kaf sûresi, 16. ayet.

⁶⁴ Allahu Te'âlâ Hz. Muhammed Mustafa 'aleyhi's-selam üzerine rahmet eylesin.

ve mürseller üzerine rahmet eylesun. Ey âlemlerin Rabbi ve tedric ile kemâline îsâl idicisi Mevlâ, bu eylediğimiz duâları kabul eyle ve bizleri ber-murâd eyle dimekdir. Temmet şerhü' d-dîbâce.

İBTİDÂ-İ ŞERHÜ'L-EBYÂT

BİSMİ'L-LÂHİ'R-RAHMANİ'R-RAHİM

5. ای ضیاء الحق حسام الدین توئی که گذشت از مه به نورت مثنوی

(Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddin, sen öyle bir zâtsın ki senin nûrun ile Mesnevî yükseklikte Kamer'i geçmiştir.)

Ey Zât-ı Hakk'ın ziyâsı Hüsâmeddin sensin öyle ki bu kitâb-ı Mesnevî senün nûrınla aydan giçdi. Nûrpâş olmakda yâhûd kadr u şerefi felek i kamerden geçdi.

6. همت عالی تو ای مرتجا می کشد این را، خدا داند کجا

(Ey kendisinden birçok şey umulan Hüsâmeddin, senin âlî himmetinin onu nerelere kadar götüreceğini Allah bilir.)

Ey mahalli ricâ ve hâcet-gâh olan zât, senün himmetün bu kitâbı çikdi ve âl-i kadr eyledi. Hudâ bilir ki ne mertebelere çekdi. Bizler çekdiği mertebeleri bilmekden (4b) aciziz.

7. گردن این مثنوی را بسته ای می کشی آن سوی که تو دانسته ای

(Bu Mesnevî'nin boynundan bağlamışsın, onu bildiğin bir taraf çekip götürüyorsun.)

Bu kitâb-ı mesnevî senün emrine râmdır. Bu kitâbı sen bildigin tarafa çikersin ve diledigin gibi te'lîf idersin.

8. مثنوی پویان، کِشنده ناپدید ناپدید از جاهلی کش نیست دید

(Mesnevî koşup gitmekte çeken ise gizli. Fakat gizliliği, basarı basîreti olmayan bir gafile karşıdır.)

Kitâb-ı mesnevî âlem-i gaybdan segirdicidir velâkin çekicisi belürsizdir ve lâkin bir câhilden nâbedid dir ki anun görmesi yokdur; yoksa ashâb-ı basîret o keşendeyi bilirlir ve görürler ki sensin.

9. مثنوی را چون تو مبدأ بوده ای گر فزون گردد تو اش افزوده ای
(*Mesnevî'nin başlangıcı sen olduğun için eğer uzayıp giderse, onu uzatan yine sensin.*)

Yâ Hüsâm çün ki sen bu kitâba mebde ü bâis ü illet-i gaiye olmuşsın ve âlem-i gaybdan çıkan zâtındır. Eger çok olur ise sen ziyâde itmişsin.

10. چون چنین خواهی، خدا خواهد چنین میدهد حق آرزوی متقین
(*Sen böyle isteyince Allah da öyle ister. Çünkü Hakk Te'âlâ takvâ sahiplerinin ârzûsunu verir.*)

Çünkü ey Hüsâmeddin sen böyle dilersin. Mesnevî mufassal ola ve anda çok fâideli nesnelere ola. Hakk Celle ve A'lâ dahi öyle ister; zîrâ Mevlâ-yı Müteâl müttakî kullarının ârzû ve iştiâ' etdüğü şeyleri verir.

11. كان لله بوده ای در ما مضی تا که کان الله له آمد جزا
(*Önce sen varlığını Allah'a verdin. Mükâfât olarak da Allah varlığını sana verdi.*)

Zemân-ı mâzîde sen cemi' mülkini Allahu Te'âlâ'ya virmişsin. Hattâ bunun cezâ'sı Allahu Te'âlâ senün olmak lâzım geldi ve fi'l-hadîsü's-şerîf

⁶⁵ من كان لله كان الله له

12. مثنوی از تو هزاران شکر داشت در دعا و شکر کفها بر فراشت
(*Mesnevî sana binlerce kere müteşekkirdir, sana duâ'lar etmek için avuçlarını açmıştır.*)

⁶⁵ Kim Allah'ın olursa Allah da onun olur. (Hadis)

Mesnevî senden niçe bin şükürler tutdı. Senün hakkında duâ ve şükürde ellerini kaldırdı. Kitâb-ı mesnevînin dudagında ve elinde Allahu Te'âlâ senün şükürini gördi ve bu kitâba ihsân eyledi ve lûtf u kerem ki halâveti'l-elfâzdır, anı buyurdı ve dahi ziyâde kerem buyurdı ki bir şeyden bir şeye münâsebetle intikâl gibi ve fesâat ve belâgati iştimâl gibi; bu kitâb-ı mesnevînin hîn-ı kırâatde küşâd olunmasını duâ iden dâî'nin iki elini vakt-i duâ'da ref' itmesine teşbîh buyurdılar.

13. ز آنکه شاکر را زیادت و عده است آنچنان که قُرب مزد سجده است

(Çünkü şükredene ni'metin ziyâdeliği vaat edilmiştir. Nitekim secdenin mükâfâtı, kurbıyyet-i ilâhiyyedir.)

Zîrâ şükr idiciye ziyâde mev'ûddur. Ancılayın ki yakınlık secdeye mev'ûddur. Ve secde ve ta'bda kurb lâzım gelür.

14. گفت: وَ اسْجُدْ وَ اقْتَرِبْ، یزدان ما قُربِ جان شد، سجده ابدان ما

(Halık'ımız; secde et ve yakınlaş!, buyurmuş, bedenlerimizin secde etmesi rûhlarımızın Allah'a yaklaşmasına sebep olmuştur.)

Nite ki Kur'ân-ı Kerîm'de bizim Tanrımız "Secde eyle ve Tanrı'ya karîb ol" buyurdı. Ey derviş ma'lûm ola ki bizim bedenlerimizin secdesi Mevlâ'ya cânımızın kurbuna sebep oldu.

15. گر زیادت میشود، زین رو بود نه از برای پوش و های و هو بود

(Eğer Mesnevî devam edip ziyâdeleşiyorsa bu yüzden ziyâdeleşiyor ve uzuyor. Yoksa hay ve hûyla değil.)

Eger ziyâde olursa bu yüzden (5a) olur. Ya'nî ziyâdeliği secde maddesi gibi ma'nevî olur ve kesret-i sûrîye yüzünden olmaz.

16. با تو ما، چون رز، به تابستان خوشیم حکم داری، هین بکش تا میکشیم

(Biz seninle üzüm asmasının yazdan hoşlandığı gibi hoşuz. Hükmün cârîdir. Sen Mesnevî'yi çek, götür; biz de çekip uzatalım.)

Halîfeden müstahlefe intikal iderek buyururlar ki: Yâ Rabb biz seninle asma çubugı yaz mevsimiyle hoş oldığı gibi hoşuz; eger hükm idersin âgâh ol ve bizi aktel eyle hattâ ölelim buraya kadar râzîyız.

17. خوش بکش این کاروان را تا به حج ای امیر صبر و مفتاح الفرج

(Ey sabır, varlığın anahtarıdır sırrının mümessili ve emîri olan Hüsâmeddin; bu beyitler kervânını Hâcce kadar çek, götür.)

Bu kervân-ı uşşâkı Kâ'be-i ma'neviyye kadar çek ey sâbrın sultânı ve ferec ve sürûrun miftâhı olan zât.

18. حج زیارت کردن خانه بود حج "ربّ البيت"، مردانه بود

(Hâcc bir evi, ya'nî Beytullah'ı, ziyâret etmektir. Evin sahibini ziyâret ise erliktir.)

Hâcc-ı zâhirî, Mekke-i Mükerreme olan Kâ' be-i şerîfeyi tavâf eylemek olur. Lâkin beyt-i şerîfin Rabbisini ziyâret itmek evliyâ-yı kirâma lâyük olur.

19. زآن ضیا گفتم حسام الدین تو را که تو خورشیدی و این دو وصفها

(Ey Hüsâmeddin, sen bir güneşsin; onun için sana ziyâ dedim. Bu iki söz, Hüsâm ve Ziyâ, senin vasıflarıdır.)

Bundan için ey Hüsâmeddin sana güneş didüm ve bir lâkabın dahi benüm indimde Ziyâeddin lâfzıdır zîrâ senün zâtun güneşdir ve bu ikisi ki birisi kılıçlık ve birisi nûr saçmakdur senün sıfâtundur. Beytin evvelinde ism-i işâret olan "ân" kelimesinin müşârün-ileyhâ mısra'-ı sâni'de olan "ve vasfuha" kelimesidir. Ve ziyâ bu makamda zât-ı şemsdir.

20. کاین حسام و، این ضیا، یکی ست هین تیغ خورشید از ضیا باشد یقین

(Bu Hüsâm ile ziyânın ikisi de birdir. Çünkü güneşin şua'ları ziyâdan olur.)

Öyle iki vasf ki biri hüsâm ve birisi bu ziyâdır. Bunlar i'tibârda her ne kadar başka iseler hakikatde ikisi şey-i vâhiddir. Görmez misün şemsin kılıcı ziyâdan olur ve başka şeyden olmaz böyle olunca hüsâm ile ziyânın fi'l-hakika şey-i vâhid olması

lâzım geldi. Bu hâli böyle yakîn ile bil bu iki i'tibârda mugayir ve hakikatleri müttehid vasflar sende mevcûd oldu ise binâberîn sana ve zâtına güneş ta'bîr eyledim.

21. نور از آن ماه باشد، وین ضیا آن خورشید، این فرو خوان از نُبا

(Nûr kamere, ziyâ da güneşe aittir. Bunu Kur'ân'dan oku.)

Bundan sonra ziyâ şemsin vasfı olduğu beyân ve Kur'ân-ı Kerim ile isbâta şürû' idüb buyururlar ki: nûr mâhdan için lâyük olur; ya'nî mâha sıfât olmaga münâsib olur. Eger dilerse Kur'ân-ı azîmden bunu kırâat it ki

که مراد هو الای جعل الشمس ضیا، والقمر نورا⁶⁶ âyet-i kerimesidir. Murâd kelimesi zaid ü tahsin lâfz u ikmal-i vezn için olması evlâdır; yâhûd bu âyet Sûre-i Yunus'da olub ve sülûs-i Kur'ân'dan aşagıda vâkı'(5b) olmakıla fûrû-hân ta'bîr buyurdılar dense mümkündür. Yâhûd sen tezellül ve tevâzu iderek bu âyet-i kerîmeyi oku dimek ola. "Nubî" nu'nun zammı ve bâ'nın kesriyle Kur'ân-ı azîmü'ş-şân'ın ism-i şerîfidir. Kafiyeye riâyet için yâ'sını elife kalb buyurdılar ve gahice yâ'yı vav'a kalb ile "nûy" dahi Kur'ân-ı Kerîm'e ta'bîr olunur; nûşten ve nîşten, sefid ü sepîd kelimelerinde olduğu gibi.

22. شمس را قرآن ضیا خواند ای پدر و آن قمر را نور خواند، این را نگر

(Babalık; Kur'ân güneş için ziyâ, ay için de nûr dedi. Buna dikkat et.)

Güneş Kur'ân-ı Kerîm ziyâ okudu ve dahi bu kamerin aydınlığına nûr okudu.

23. شمس چون عالی تر آمد خود ز ماه پس ضیا از نور افزون دان به جاه

(Güneş, aydan daha büyük ve yüksektir. O hâlde mertebe ve derece itibariyle ziyâyı nûrdan efdâl ve parlak bil.)

Güneş çün ki aydan ziyâde âlî geldi; böyle olunca ziyâsı mansıbdâ nûrdan yukarı bil.

24. هر کس اندر نور مه منهج ندید چون بر آمد آفتاب، آن شد پدید

⁶⁶ O güneşi ışık kaynağı ve ayı aydınlık yaptı. Yunus sûresi, 5. ayet.

(Çok kimse ayın nûrunda hakikat yolunu göremedi. Fakat güneş doğunca o yol aydınlandı ve lâyıkiyle görüldü.)

Çok kimesne ayın nûrında yol görmedi. Çünkü güneş doğdı yol zâhir oldu ve mâhın nûrundan zâhir olmayan şemsin nûrundan zâhir oldu.

25. آفتاب، اعراض را کامل نمود لاجرم بازارها در روز بود

(Güneş alınacak ve satılacak şeyleri daha iyi gösterir. Onun için çarşılar, pazarlar gündüz açılır ve kurulur.)

Güneş, metâ'ları kâmil gösterdi, bu ecilden bâzârlar gündüz oldu. Bu sebebden ziyâ nûrdan efdâl oldu.

26. تا که قلب و نقد نیک آید پدید تا بود از غبن و از حیلہ بعید

(Tâki paranın kalbı ve sağlamı iyice görülsün; taki alışveriş aldatmak ve aldanmaktan uzaklaşsın.)

Hattâ kalb ve eyu metâ' ve akçe kemâliyle zâhir olsun; hattâ bâyi ve müşterî hîle ve aldanmaktan baîd olsun.

27. "تا که نورش کامل آمد در زمین تاجران را، "رَحْمَةً للعالمین

(Tâki güneşin nûru zemine kâmil olarak aks etsin de ticaret erbabına rahmeten lilalemin olsun.)

Bundan için güneşin nûru yirde kâmil geldi ki cümleye rahmet gele. Tâcir, andan murâd cümleye dimekdir. Evliyâ-yı kirâm dahi güneş gibi olmagıla kâffe-i

nâssa rahmet olduklarında şübhe yokdur. *و فی الحدیث وہم یرزقون وہم یطرون* ⁶⁷

28. لیک بر قلاب مبعوض است سخت زآن کز او شد کاسد او را نقد و رخت

(Lâkin güneş, kalp akçenin ve kalpazanın şiddetli düşmânıdır. Çünkü onun aydınlığıyla kalp akçe geçmez olur.)

⁶⁷ Onların (evliyaların) hürmetine rızıklanırlar ve yağmurdan nasib alırlar. Hadis.

Lâkin kalbzen üzerine güneş ziyâdesiyle bû'z olunmuştır. Saht bu makamda ziyâde ma'nâsınadır. Zîrâ o güneşden anın nakdi ve metâ'ı giçmez oldu ve dahi ziyâde zarar gördü. Binâberîn güneşi sevmez, bunun gibi müzevvir dervîşler dahi gerçekleri avâm-ı nâssdan ziyâde sevmezler ve bû'z iderler.

29. پس عدوی جان صرّاف است قلب دشمن درویش که بود؟ غیر کلب ؟

(O hâlde kalp para, sarrafın cân düşmânıdır. Nitekim köpek de dervîş düşmânıdır.)

Kalb-zen üzerine güneş ziyâde menfûr olunca kalb akçe gibi olan müzevvirler dahi sarrâf gibi olan velisinin cânına düşmândır; zîrâ kâmil dervîşin düşmânı kelb gibi müzevvir dervîşden gayri kim olur. Belki ancak dervîş-i kâmile dervîş-i müzevvir hasm olur.

30. انبیا با دشمنان بر می تنند پس ملائک ربّ سلّم میزنند

(Peygamberler, düşmânlar ve kâfirlerle uğraşır; melekler de, yâ Rabbi selâmet ver, diye duâ' ederler.)

(6a) Enbiyâ-yı kirâm, küffârı da'vete dolanurlar; melâike-i kirâm peygamberlerin selâmeti için münâcât ederler.

31. کاین چراغی را که هست او نور کار از پُف و دمهای دزدان دور دار

(İlâhî, nûrlu bir kandîl gibi olan bu peygamberleri, hırsızların üflemelerinden uzak ve mahfûz bulundur.)

Öyle diyerek niyâz iderler ki “Yâ Rabb bu bir çerâgdır ki anın işi nûr u ziyâdır. Küffârın püf dimesinden ve anların nefesinden uzak tut ve hıfz eyle ki sönmeyeler.

32. دزد و قلاب است خصم نور و بس زین دو ای فریاد رس، فریاد رس

(Hırsız da kalp akçe ve kalpazan da aydınlık düşmândır. Ey feryâd edenin feryâdına yetişen Allah, bize imdâd et.)

Hırsız ve kalb-zen nûra çok düşmândırlar. Bu iki taîfeden, ey feryâda yetişici Mevlâ, peygamberânın feryâdına iriş ve anlara imdâd eyle” dirler.

33. روشنی بر دفتر چارم بریز کافتاب از چرخ چارم کرد خیز

(Ey Hüsâmeddin, güneş dördüncü kat gökten doğarak Âlemi aydınlıktır. Ma'nevî bir güneş olan sen de Mesnevînin dördüncü defterini tenvîr et.)

Yâ Hüsâm, bu defter-i râbi'e bir nûr ve ziyâ vir öyle nûr vir ki bunun nûrını âfitâb görünce felek-i rûb'dan göreyim diyu kalkmak eylesün yâhûd hicâbından firâr murâd eylesün.

34. هین ز چارم، نور ده خورشیدوار تا بتابد بر بلاد و بر دیار

(Güneş gibi bu dördüncü cilde nûr saç ki, beldeler ve memleketlerde parlak görünsün.)

Yâ Hüsâm âgâh ol bu defter-i râbi'e nûr virdikden sonra bu defterden güneş gibi nûr saç; hattâ etrâfda olan memâlik ve bilâd üzerine bunun nûrî parlasun ve herkes bu cild-i râbi'den intifâ' itsün.

35. هر کس افسانه بخواند، افسانه است و آنکه دیدش نقد، خود مردانه است

(Her kim Mesnevî'yi masal diye okursa onun için masaldır. Her kim de kendisinin hâlini bu kitâbta görürse o kimse merddir.)

Her kimesne ki bu kitâbı mesel kitâbıdır deyu okudu ana mesel ve efsâne kitâbı olur. Ve dahi o kimesne ki bu kitâbı kendüye hazır akçe gibi gördi; ve bunda ilm-i hakikat ve fevâid-i azîme vardır, diyu bildi ve anladı. O âdem hakkâ merdlere lâyıkdır ve insân-ı kâmidir.

36. آب نیل است و به قبطی خون نمود قوم موسی را نه خون بُد، آب بود

(Mesnevî, Nil suyu gibidir; kıbtîlere kan görünmüştür. Mûsâ'nın kavmine o, kan değil, sudur.)

Benim kitâbım Nil ırmagı suyıdır velâkin çinganelere kan göründi, Hazreti Mûsâ'nın kavmine ya'nî eyülere kan değil idi belki su idi.

37. دشمن این حرف، این دم در نظر شد ممثل سر نگون اندر سقر

(Bu sözün, ya'nî Mesnevî'nin düşmânı olanın, baş aşağı olarak cehenneme yuvarlandığı senin nazarında temsîl edildi.)

Bu kitâb-ı mesnevî'nin düşmânı senin ve sâir erbâb-ı hâlin nazarında cehenneme başı aşağı asıldığı mahsûs ve mübeşşir oldu. Zîrâ bunu inkâr Kur'ân-ı Kerîm'i inkârdır. Zîrâ Kur'ân-ı azîmin magzı ve lübbî'dir.

38. ای ضیاء الحق تو دیدی حال او حق نمودت پاسخ افعال او

(Ey Hüsâmeddin, o münkirin hâlini gördün. Hakk, sana onun inkârının cevâb ve cezâ'sını gösterdi.)

Ey Hakk'ın ziyâsı sen münkirlerin hâlini gördün. Mevlâ sana anların ef'âlinin cezâsını gösterdi.

39. دیده غیبت چو غیب است اوستاد کم مبادا زین جهان، این دید و داد

(Ey Hüsâmeddin, senin gaybı gören gözün gayb gibi üstâddır. Bu görüş ve diriliş dünyâdan eksik olmasın.)

Senin gayb (6b) görücü gözün çünkü âlim gaybı görmege üstâddır, bu cihândan senün adlün ve basîretün eksük olmasun.

40. این حکایت را که نقدِ وقت ماست گر تمامش میکنی اینجا، رواست

(Tamamıyla bizim hâlimizi bildiren şu hikâyeyi burada tamamlarsan münâsibtir.)

Cild-i sâlisin âhirinde şürû' olunan hikâye ki bizim hâlimizdir. Eger anı şimdi bu cild-i râbi'de tekmîl idersen münâsibdir. "Nakd-i hâl mâ" buyurması aşk hikâyesi olmak cihetiyledir.

41. ناکسان را ترک کن، بهر کسان قصه را پایان بر و مخلص رسان

(İnsân olanlar için olmayanları bırak; ya'nî Mesnevî'yi okuyup dinleyip feyz alanlar için münkirlerini bırak da, hikâyeyi bırak.)

Eger dir isen ki bir âlây alçaklara niçün kıssayı nakl idelüm, cevâb buyururlar ki alçakları kâmillere terk ile ya'nî hasûdlar ve denîler var ise muhlisler ve muhibbler dahi vardur. Anların hâtırı için söyle ve kıssayı encâma ilet ve halâsa irişdür.

42. این حکایت گر نشد آنجا تمام چارمین جلد است، آرش در نظام

(Bu hikâye üçüncü cilde tamâm olmadıysa bu dördüncü cilde onu ikmâl eyle!)

Bu hikâye eger cild-i sâlisde tamam olmadı ise bu cild-i râbi'dir. Burada anı nizâma getür ve tekmîl eyle.

Bekçiden kaçıp bilmediği bir bağa giren ve sevgilisini orada bulan âşık hikâyesinin tamâmı.

Burası o âşıkın hikâyesinin mütemmimidir ki gice şehri yaramazdan hıfz idiciden firâr eyledi şol бага ki ol bağı bilmez idi. Бага dahil oldukda ma'şûkasını bagda gördi ve buldı ve asese kemâl-i surûrından duâ-yı hayr eyledi ve didi ki “İnsâna karîb oldı bir şey ki sizler girye ve kabîh görürsünüz o ise size hayırlıdır.

43. اندر آن بودیم، کان شخص از عسس راند اندر باغ، از خوفی، فرس

(O adamın, bekçiden korkup bağa at sürdüğünü anlatıyorduk.)

O hikâye de iden ki o şahs subaşından havfindan nâşî atını бага sürdi.

44. بود اندر باغ آن صاحب جمال کز غمش این در عنا بُد هشت سال

(Bu gencin âşık olup sekiz seneden beri gam ve kederini çektiği güzel meğer bu bağın içinde imiş.)

O sâhib-cemâl-i mahbûbe gördi ki nâgâh bagda idi. Öyle ma'şûka ki anun gamından sekiz sene şiddet ve sıkletde idi.

45. سایه او را نبود امکان دید همچو عنقا وصف او را می شنید

(Hâlbuki onun gölgesini bile görmeye imkân bulamıyordu. Sade Anka' gibi adını işitiyordu.)

Kendi degil sâyesini görmege imkân yok idi. Anka' gibi halkdan anun vasfını dinler idi.

46. جز یکی لقیه که اول از قضا بر وی افتاد و شد او را دل ربا

(O âşık, o sevgiliyi, hükm-i kazâ' ile ona gönlünü kaptıracağı mülâkattan evvel görmemişti.)

Lâkin o mülâkat ki Cenâb-ı Hakk'un hükmünden bu âşıkın üzerine vâki oldu ve ana gönlünü kapdıracı oldu. O içinden müstesnadır.

47. بعد از آن چندان که می کوشید او خود مجالش می نداد، آن تند خو

(Ondan sonra ne kadar çalıştı çabaladı ise o hûysuz sevgili bir türlü fırsat vermemiş ve kendisini göstermemişti.)

Bundan sonra o âşık o kadar ki visâl-i yâra sa'y itdi, tahkik hûyu sert visâline o âşık cevelân idecek mahall virmedi.

48. نی به لابه چاره بودش، نی به مال سیر چشم و بی طمع بود آن نهال

(Ne yalvarmanın bir çâresi olmuştu ne mâl, mülk vermenin. O fidan sevgilinin gözü toktu, tama'ı yoktu!)

(7a) Ne yalvarmak ile visâl-i cânâne çâre var idi ve ne mâl-i atâ' sebebiyle. Zîrâ gözi tok idi ve o nihâl-i tazenin mâla hırs ve tama'ı yok idi.

49. عاشق هر پیشه و هر مطلبی حق بیالود اول کابین لبی

(Allah her san'ata ve talebedilen her şeye alık olan kişinin dudağını, ilk önce o şeye dokundurur, ona o lezzeti tattırır.)

Her san'atun ve her matlabın âşıkı ve tâlibi olan şahsın lebbini kârının evvelinde bulaşdırdı, ya'nî matlubundan ana bir lezzet virdi.

50. چون بدان آسیب در جُست آمدند پیش پاشان مینهد هر روز بند

(Âşıklar o belâ ile, ya'nî ağızlarına tattırılan o lezzetle, matlubu aramaya başlayınca kazâ-yı İlâhî her gün ayaklarına bir bağ vurur ve önlerine bir tuzak çıkarır.)

Çünkü o tokuşmak ile talebe geldiler ve o matlubı ez dil ü cân istediler. Her gün o matlub tarafına gitmek anların ayagına bir bend kor ve bir mâni' halk ider ve o talibi muzdarib ider ve fârig dahi olamaz; zîrâ dudagina andan tat bulaşdırdı. Belki hemân maksûdına gitmege. Bî-çâre âşık kafesdeki kuş gibi çabalar.

51. چون در افتادند اندر جستجو بعد از آن در بست کابین جست او

(Allah o âşıkı taleb ve aramaya düşürünce matlubun mehrini getir diye ona vuslat kapısını kapar.)

Çün ki o matlubun talebine anı itdi. Bundan sonra kapuyu bağladı ki getir matlubunun nikâhı ve mihrini vir, öyle bâd-ı hevâdan vuslat olmaz.

52. هم بر آن بو می تنند و میروند هر دمی راجی و آیس میشوند

(Talibe ve âşık olanlar duydukları koku dolayısıyla dönerler, dolaşırlar, her ân ümidvar ve nevmid olurlar.)

Hem dahi o visâl râyihasına uşşâk dolanırlar ve giderler her demde ümid edici ve dahi nâ-ümid olurlar.

53. هر کسی را هست او امید بری که گشادندش در آن روزی دری

(Herkesin, birgün kendisine açılmış olan kapıdan bir menfaat ve istifâde ümidi vardır.)

Her kimesneye bir mîve ümidi vardır. Zîrâ ana rızkda bir kapu açarlar anunçün ümid iderler.

54. باز در بستندش و، آن در پرست بر همان او امید آتش پا شدست

(Sonra ümid kapısını kaparlar da kapıya müteveccih olan o talib, maksûdu aramak için koşar durur.)

Ba'de yine ana kapuyu kaparlar ve o kapuya tapıcı o ümid üzerine segirdir gezer.

55. چون در آمد خوش در آن باغ، آن جوان خود فرو شد پا به گنجش ناگهان
(O genc o bağa girince ansızın ayağı defîne çukuruna batmış gibi oldu.)
 Çünkü o cüvân бага güzelce girdi. Tahkik anın ayağı ansız bir hazîneye batdı gibi oldu.

56. مر عسس را ساخته یزدان سبب تا ز بیم او دود در باغ شب
(Cenâb-ı Hakk, o gencin gece vakti bağa girmesine bekçi korkusunu sebep kılmıştı.)

Tahkik subaşı Mevlâ maksûdına vuslata sebep eyledi; hattâ anun havfindan gice бага gitdi.

57. ببند آن معشوقه را او با چراغ طالب انگشتری، در جوی باغ
(Yine o bekçiyi bağın içinden geçen dere kenarında, elinde kandil ile yüzüğünü arayan sevgiliyi görmesine vesile etmişti.)

Âşık bagda ma'şûkasını görür ki, o ma'şûka çerâg ile bağın ırmagına yüzüğünü düşürmüş anı arar.

58. پس قرین میکرد از ذوق آن نفس با ثنای حق، دعای آن عسس
(O ânda zevk ve şevkinden Allah'a şükürler ederek, bekçiyeye hayır duâlarda bulunmağa başladı.)

Sonra âşık o anda kendi zevkinden Cenâb-ı Hakk'ın senâ'sına asesin duâ'sını mukarin eyledi.

59. گر زیان کردم عسس را از گریز بیست چندان سیم و زر، بر وی بریز
(Îlâhî, ben kaçışımla bekçiyeyi ziyâna soktum, sen ona ivaz olan birkaç altın ve gümüş ihsân et.)

Öyle diyerek ki asese firârimdan için zarar (7b) etdim. Zîrâ ases beni tutub götürmek iktizâ' ider idi. Buna mukabil olarak “Yâ Rabb sen ona yirmi kat altın ve gümüş nisâr eyle.”

60. از عوانی، مر ورا آزاد کن آن چنان که شادم، او را شاد کن

(Onu, kötü kişilerin şerrinden kurtar. Ben nasıl mesrûr isem onu da şâd eyle!)

Yine didi ki “Yâ Rabb mükâfât olarak bu subaşılıktan anı azâd eyle. Ancılayın ki lika-yı yâr ile ben şâdım anı dahi mesrûr eyle.”

61. سعد دارش این جهان و آن جهان از عوانی و سگی اش وارهان

(Onu dünyâ ve âhirette mes'ûd eyle, kötülükten ve köpeklikten kurtar.)

“O ivânı Yâ Rabb bu cihânda ve o cihânda saâdet sahibi tut. Bu haslet-i zemimedden anı halâs it.”

62. گر چه خوی آن عوان هست، ای خدا که هماره خلق را خواهد بلا

(Yâ Rabbi, vâkıa o kötü kişinin hûyu, halka belâ gelmesini istemektir.)

“Egerçe o ivânın ey Hudâ bu hûyı vardur o hûyı odur ki ve dâimâ halka belâ ister ve kimsenin refâhını istemez.”

63. گر خبر آید که شه جُرمی نهاد بر مسلمانان شود او زفت شاد

(O, pâdişâh Müslümânları suçlayıp mahkûm etti, diye haber gelse sevinir adeta kabına sığmayacak hâle gelir.)

“Eger haber gelürse ki pâdişâh ehl-i İslâm'a bir suç koydı ve nâssı tekdîr idecekdir. O ivân keyfinden semiz olur ve mesrûr olur.”

64. ور خبر آید که شه رحمت نمود از مسلمانان فکند آن را به جود

(Yok, eğer, pâdişâh merhamet ederek o cezâyı cömertliğiyle Müslümânlardan bağısladı, diye haber gelse.)

“Eger İvâna haber gelürse ki zindândan salıver. Zîrâ pâdişâh merhamet itdi ve ehl-i İslâm'dan seha ve ihsânı sebebiyle o cürmi afv itdi.”

65. ماتمی در جان او افتد از آن * گیردش قولنج از این غم در زمان

(Bu haberde, onun cânına yüzlerce matem vâki olur. Zalimlerin daha böyle yüzlerce bedbahtlığı vardır.)

Anın cânına o avfdan bir mâtem ve keder düşer. İşte buncılayın İvânlar çok idbâr tutar ve kimesneye rahm itmez ve halkın hüznüne mesrûr olur. Bu hâl haslet-i seyiedir.

66. او عوان را در دعا در میکشید کز عوان او را چنان راحت رسید

(O genc, bekçiye duâ etti, çünkü o zalimden kendisine böyle bir rahmet isâbet etmişti.)

Lâkin o âşık İvânı duâ'ya çekerdi. Zîrâ İvândan ona çok râhat irişdi.

67. بر همه زهر و، بر او تریاق بود آن عوان، پیوند آن مشتاق بود

(Bekçi herkese zehir iken ona panzehir olmuştu; zîrâ onun sevgilisine kavuşmasına sebep teşkîl eylemişti.)

İvân cümleye egerçe zehr idi velâkin anın üzerine tiryâk idi. Bir kötü ale'l-ıtlak dünyâda kötü olmaz. Kötü nisbetledir. Bunu dahi böyle olduğu cezm ile zîrâ bir âdeme kötü olan öbirine eyü olur.

68. در زمانه هیچ زهر و قند نیست که یکی را پا، دگر را بند نیست

(Zamânede hiçbir zehir ve şeker yoktur ki birine ayak, diğerine ayakbağı olmasın.)

Bu zamânede hiçbir zehr ve bir şeker yokdur ki birisine ayak olmaya ve birisine ayakbağı olmaya, ya'nî zehr bazı kimesneye ayak ve kuvvet olur ve kimine ayakbağı olur ve belâ-yı azîm olur. Şeker dahi böyledür, baza zehr olur ve baza şeker olur.

69. مر یکی را پا، دگر را پای بند مر یکی را زهر و، دیگر را چو قند

(Bir şey birine ayak, diğerine ayakbağı; yine bir şey birine zehir diğerine zehir gibi olur.)

Her bir kötü şey tahkik birine muayyen ve kârlı olur. Ve bir âdeme bukağı olur ve o kötü şey bir kimesneye zehr olur ve âhir kimesneye şeker gibi olur görmez misin.

70. زهر مار، آن مار را باشد حیات نسبتش با آدمی آمد مَمات

(Yılanların zehri yılanı hayâttır, insâna ise ölüm olur.)

(8a) Yılanların zehri yılanı hayât olur ve zehri bekâsına sebep olur, lâkin o zehr insâna muzâf olsa sebep-i mevt olur.

71. خلق آبی را بود دریا چو باغ خلق خاکی را بود آن مرگ و داغ

(Deniz, su mahlûkatına bağı gibi olur, fakat karada yaşayanlara ölümdür.)

Bu dahi misâl-i âherdir. Buyururlar ki sudan mahlûk olanlara deryâ bağı gibi olur ve deryâda gezerler, lâkin Hakdan mahlûk olana o deryâ mevt u belâ' olur. Zîrâ düşse gark olur.

72. همچین بر می شمر، ای مرد کار نسبت این، از یکی تا صد هزار

(Ey iş adamı, bu nisbeti birden bine kadar böylece say.)

Buncılayın ey iş eri her şeyin nisbetini bir şahısdan bine dek say, ya'nî herkesin nisbeti bir şey iki taraflıdır, meselâ bir kimesneye nisbet olunur, anun hakkında eyü olur ve yine anı bir âhir âdeme nisbet itsen anın hakkında belâ vü gam olur nite ki bu beyti tafsîle şürû' idüb buyururlar.

73. زید، اندر حق آن، شیطان بود در حق آن دیگری سلطان بود

(Zeyd, birine göre şeytân, diğer bir şahsa göre ise sultân olur.)

Zeyd meselâ bir âdemin hakkında muzırr olur başka şahsın hakkında sultân olur.

74. این بگوید: زید صدیق و سنی است و آن بگوید: زید گبر و کشتنی است

(O; Zeyd siddik ve sünnidir der; bu ise, Zeyd gavurdur, katli vâcibdir, der.)

Zîrâ şahs âhir menâfi'-i celîle görür böyle olduğundan nâşî. O nef'î gören dir ki, Zeyd âlî bir siddîkdir ve zarar gören dir ki, öldürecek bir kâfirdir.

75. زيد، يك ذات است، بر آن يك جنان او بر اين ديگر همه رنج و زيان

(Zeyd bir kimsedir ammâ biri için Cennet gibidir, başkaları için de mazarrât ve ziyân gibidir.)

Zeyd bir zâtdır anun üzerine bir cân gibidir. Yine o Zeyd bu gayrıya bir bütün cân sıkletidir.

76. گر تو خواهی کاو تو را باشد شکر پس و را از چشم عشاقش نگر

(Zeyd'in sana karşı şeker gibi olmasını istersen, ona, onu sevenlerin gözüyle bak.)

Eger istersen ki Zeyd sana dahi şeker olsun böyle olunca anın âşıklarının gözünden bak.

77. امنگر از چشم خودت آن خوب را بين به چشم طالبان مطلوب ر

(Bir güzele kendi gözüne bakma. Matluba talibleri gözüyle bak.)

O gözle kendi gözünden bakma belki o matlub olan Zeyd'e taliblerinin gözüyle bak.

78. چشم خود بر بند ز آن خوش چشم، تو عاريت کن چشم از عشاق او

(Sen o güzel gözüyle bakmaktan kendi gözünü kapa da onun âşıklarından âriyet bir göz al.)

Kendi gözünü bağla. Senin o güzel gözli ma'şûkından için anın âşıklarından âriyet bir güzel “ez ân hoş çeşm tu” ta'bîri gelecekte sana ma'şûk olması itibârıdır.

79. بلك از او کن عاريت، چشم و نظر پس ز چشم او، به روی او نگر

(Ve hattâ gözü ve bakışı o güzelin kendisinden al da, onun yüzüne onun gözüyle bak.)

Belki o zâtın kendinden âriyet bir göz iste sonra anın gözünden ana bak ki gayet a'lâ göresin.

80. تا ثوى ايمن ز سيري و ملال گفت: كان الله له، زان ذو الجلال

(Ki o ân bakmak için doymaktan ve usanmaktan emin olasın. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem, bir kimse Allah için olursa, Allah da onun için olur, buyurmuştur.)

Hattâ emin olasın andan duymaktan ve o sanmaktan bundan için Cenâb-ı Hakk buyurdu ki, Allahu Te'âlâ anun olur ve Hakk'ı sever, zîrâ Mevlâ'ya çeşm-i irâdât ile bakdı. Hâsılı Hakk'dan göz alub Hakk'a kendi (8b) göziyle nazar idenler Mevlâ'dan usanmayub Allahu Te'âlâ hazretleri dahi kânallâhi hadîs-işerfi mûcibince anun olur.

81. چشم او من باشم و دست و دلش تا رهد از مدبريها مقبلش

(Cenâb-ı Hakk buyuruyor ki; bana nâfile ibâdetlerle yaklaşan kulunun gözü, eli ve kalbi ben olurum da onun kalbi ikbâl ve saâdeti, idbâr ve felâketten kurtulur.)

Ve yine buyurdu ki anun gözi ben olurum ve eli ve kalbi ben olurum. Hattâ müdbirliklerden anun ikbâli halâs olub idbârına galebe ider ve ehl-i saâdet olur. Hülâsa-i ebyât Allahu Te'âlâ ile üns idenler Hakk'ı alurlar ve Hakk Te'âlâ anların olur. Ve fi'l-hadîsü'l-kudsî

لا يزال عبدى يتقرب الي بالنوافل حتى
اجبت فاذا اجبت كنت بصره و سمعه و يده و يديه و يديه و يديه
68

Bundan sonra yine

bâlâda mürûr iden ⁶⁹ *وعسى ان تكروه شيئا* mazmûn-ı münîfini beyâna şürû' idüb buyururlar ki:

82. هر چه مکروه است، چون او شد دلیل سوی محبوبت، حبيب است و خليل

⁶⁸ Kul nevacılı ibadet ile bana yaklaşmakta devam üzere olur. Ta ben onu sevinceye kadar. Ben onu sevince de artık onun sol kulağı olurum ki o; benimle işidir. Onun ol gözü olurum ki o benimle görür. (Hadis-i Kudsî)

⁶⁹ Ümit vardır ki bazı şeylerden tiksiniyorsunuz, savaş üzerine yazıldı, gerçi o size hoş gelmez, fakat olur ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız, halbuki hakkınızda o bir şerdir. Siz bilmezken Allah bilir. Bakara sûresi , 216. ayet.

(Ne ousa olsun mekrûh olan bir şey bile olsa sevgilinin tarafına delil olursa, o şey sevimlidir ve dosttur.)

Her nesne ki senün tab' ve mizâcına kerfîhdir; çün ki o sana senün mahbûbının tarafına delil oldu o sana dostdur, sûretde anun kerâhetine bakma ve anı eyü tut.

Her vâ'za başlayışında zâlimlere, merhametsiz ve i'tikadsızlara duâ' eden vâizin hikâyesi

Burası o vâizin hikâyesidir ki vâaz ve nasîhate her şürû' vaktinde zâlimlere ve katı gönül sahibi olanlara ve dahi Allahu Te'âlâ'ya itikâdı olmayanlara hayr ile duâ' ve niyâz ider idi.

83. آن یکی واعظ چو بر تخت آمدی قاطعان راه را داعی شدی

(Bir vâiz kürsiye çıkınca yol kesici eşkiyaya duâ' ederdi.)

Vâizin birisi çün ki vâaz içün kürsiye çıkar idi. Yol kesicilere ve harâmîlere hayr duâ' ider idi.

84. دست بر می داشت: یا رب، رحم ران بر بدان و مفسدان و طاغیان

(Elini kaldırır; yâ Rabbi, kötülere, müfsidlere, isyâncılara merhamet eyle, derdi.)

Vâiz elini kaldırır idi: "Yâ Rabb kötülere ve müfsidlere ve azgunlara rahmet eyle" diyerek.

85. بر همه تسخر کنان اهل خیر بر همه کافر دلان و، اهل دیر

(Hayır sahipleri ile istihzâ' edenleri, kalben inkâr eyleyenleri ve manastırda oturanları mağfiret buyur, derdi.)

Ve dahi "Cümle ehl-i hayrı sihriyye idenlere rahmet eyle ve dahi cümle galîzü'l-kalblere ve ehl-i kenîseye rahmet eyle" dir idi.

86. می نکردی او دعا بر اصفیا می نگفتی جز خبیثان را دعا

(O, temiz kişilere ve habîslerden başkasına duâ' etmezdi.)

O vâiz eyülere duâ' itmez idi ve dahi habîslerin gayrısına duâ' itmez idi belki duâ'sı şakîlere hâss idi.

87. مر ورا گفتند: کاین معهود نیست دعوت اهل ضلالت جود نیست

(Ona dediler ki, senin bu hareketin âdet değildir. sapıklara duâ etmek mürüvvet değildir.)

Halk o vâize didiler ki “Bu denîlere duâ-yı hayr vâizler beyninde mütearrif degüldür ve dahi ehl-i dalâlete ve kötülere duâ’, sahî ve ihsân degüldür ve belki ibâd-

ullah gadr ve zulümdür,ve ⁷⁰ وفي الحديث الشريف الشفعة على الظالم ظلم على الضعفاء

88. گفت: نیکوئی از اینها دیده ام من دعاشان زین سبب بگزیده ام

(Vâiz cevâb verdi; ben onlara iyilik gördüğüm için haklarında duâ etmeyi âdet edinmişimdir.)

(9a) Vâiz didi ki “Ben şakîlerden eyülük görmüşüm bu sebebdan anların duâ'sını ihtiyâr itmişim. Zîrâ kişi eyülük gördüğü adamlara duâ-yı hayr üzerine lâzımdır.

89. خبث و ظلم و جور چندان ساختند که مرا از شر، به خیر انداختند

(Bana karşı o kadar kötülük ve zulümde bulundurlar ki beni şer'den hayra attılar.)

Bana habîs ve zulm ve ezâ ve ol kadar düzdiler ki beni şerden hayra atdılar ve salâhıma sebep oldılar.

90. هر گهی که رو به دنیا کردمی من از ایشان زخم و ضربت خوردمی

(Ben ne vakit dünyâyâ meyl etsem, onlardan bir dayak yedim ve bir yara aldım.)

⁷⁰ Zalime merhamet etmek zayıfa zulümdür.

Her vakit ki yüzimi dünyâya eylerdüm ben anlardan yara ve darb yir idim. O dünyâlığı bana terk itmeyüb elümden alurlar idi.

91. کردمى از زخم، آن جانب پناه باز آوردندى گرگان به راه

(Onların açtıkları yaralardan cânib-i ilâhîye sığınırđım. O kurt gibi olan zalimler beni yola getirirlerdi.)

O denîlerin darbından o cânibe ilticâ' ider idim yine o kurdlar beni yola getirürler idi.

92. چون سبب ساز صلاح من شدند پس دعاشان بر من است، ای هوشمند

(Ey âkil kimse, onlar benim salâhıma sebep oldukları için haklarında duâ etmek bana vâcibtir.)

Çün ki anlar benüm salâhıma sebep düzici oldılar. Böyle olunca ey âkıl zât anların duâ'sı benüm üzerime lâzım geldi."

93. بنده می نالد به حق از درد و نیش صد شکایت میکند از رنج خویش

(Bir kul derdinden, yarasından Cenâb-ı Hakka tazarru'da bulunur, hastalığından yüzlerce şikâyet eder.)

Kul Cenâb-ı Hakk'a kendi derdinden yedigi, nişterden içün inler ve dahi kendi rencinden çok şikâyetler eyler.

94. حق همى گوید: که آخر رنج و درد مر تو را لابه کنان و راست کرد

(Cenâb-ı Hakk buyurur ki; hastalık, derd, seni yalvarttı ve doğrulttu.)

Allahu Te'âlâ hazretleri dahi buyurur ki; sen renci istemezsin lâkin âhir seni bana yalvarıcı eyledi ve seni doğru eyledi ve egriligini giderdi, bu sana ni'metdir ve nikmet degildir.

95. این گلّه ز آن نعمتی کن کت زند از در ما دور و مطرودت کند

(Sen, seni bizim kapımızdan tard ettiren ve uzaklaştıran ni'metten şikâyet et.)

Ey kul, bu şikâyeti derdden eyleme belki ni'met-i dünyâdan eyle ki senün yolını urur ve bizüm dergâhımızdan seni baîd ve matrûd eyler.

96. در حقیقت هر عدو داروی توست کیمیای نافع و دل جوی توست
(*Hakikatte her düşmân, senin ilâcın ve iksîrindir; senin rîzânı arayan bir dosttur.*)

Hakikatde her düşmân senin derdine ilâcdır ve sana iksîrdır ve fâidelidir ve sana a'lâ şeydir.

97. که از او اندر گریزی در خلا استعانت جویی از لطف خدا
(*Onun şerrinden ve zulmünden tenhâlara kaçır, Allah'ın lûtfundan yardım dilerdin.*)

Öyle düşmân ki andan halvete kaçarsın ve dahi Cenâb-ı Hakk'ın lûtfından yardım talep idersin.

98. در حقیقت دوستانت دشمنند که ز حضرت دور و مشغولت کنند
(*Ve yine hakikatte, dostların düşmânlarıdır ki seni meşgul ederek huzûr-ı ilâhîden uzaklaştırırlar.*)

Düşmânın hakikatde dost olduğunu bildün ise yine bil ki, hakikatde senün dostların düşmândır; zîrâ o seni Hakk'dan dûr ider ve meşgul ider lâkin evliyâullahdan ise o seni Hakk'a meşgul ider bu cihetle o dostundur.

99. هست حیوانی که نامش اشغر است او به زخم چوب، زفت و لمترا است
(*Meselâ adına porsuk denilen bir hayvân vardır ki dayak yedikçe şişmanlar semirir.*)

(9b) Bir hayvân vardır ki onun adı Lisân-ı Türkî'de porsuktur. Değnek zahmıyla büyük ve semizdir.

100. تا که چوبش میزنی، به میشود او ز زخم چوب فر به میشود
(*Ona değnekle vurulunca iyi olur ve değnek darbesiyle şişmanlar.*)

Hattâ sen ana degnek urdukça o eyü olur ve o hayvân degnek yarasından semiz olur.

101. نفس مومن اشغری آمد یقین کاو به زخم رنج، زفت است و سمین

(Mü'minin cânı da porsuk gibidir. Hastalık ve yaralı olmak gibi meşakkatlerle kuvvetlenir, semirir.)

Mü'minin nefsinin yakın bil ki porsuk gibidir zîrâ o nefis yara ile ve zahmet ile azîmdir ve semizdir bu cihetle düşmândan çile ve mücâhede gelür ve salâh-ı nefse sebep olur ve dost olması lâzım gelür. Terbiye-i nefse sâlik olanlar mücâhededen kaçmazlar.

102. زین سبب بر انبیا رنج و شکست از همه خلق جهان افزونتر است

(Bu sebepten peygamberlerin mihnet ve meşakkati cihân halkının hepsinden ziyâdedir.)

Bu cihetden peygamberlere mücâhede ve çile cümle cihân halkından

ولذا ورد في الحديث أشد الناس عذابا
الانبيا، ثم الأولياء ثم الأمثل فالأمثل وايشا ورد في الحديث ما أودى
بني مثل ما أوديت⁷¹ Ya'nî benüm

ziyâdedir.

ezâ olundığım gibi bir nebî ezâ olunmadı dimekdir zîrâ Fahr-i âlem cümle enbiyâdan berter olacaktır.

103. تا ز جانها، جانشان شد زفت تر که ندیدند آن بلا قومی دگر

(Belânın en şiddetlisi peygamberlere, sonra velîlere, sonra ma'nevî derecesine göre sâir halka gelir.)

Hattâ enbiyâ-yı i'zâm aleyhi's-selâm'ın ervâh-ı tayyibeleri sâir nâssın ervâh-ı tayyibelerinden semiz ve azîm ve kuvvetli oldu. Zîrâ peygamberânın gördüğü belâ ve mücâhedeği bayığı halk görmediler bu cihetle rûhları ve nefis-i mutmainneleri cümleden ekmele oldu. Bundan sonra mücâhede ashâbının mücâhededen firâr idenlere

⁷¹ En çok eziyet çeken peygamberlerdir, sonra evliyalardır. Benim eziyet çektiğim kadar hiçbir peygamber eziyet çekmedi. Hadis.

fâik olduklarını ve mücâhede ile nefis-i tazkiye bulacağını temsil iderek isbâta şürû' idüb buyurlar görmedin mi?

104. پوست از دارو، بلاکش میشود چون ادیم طائفی خوش میشود

(Hayvân derisi terbiye gördüğü esnâda belâ çeker, fakat sonra Tâif sahtiyânı gibi hoş ve lâtif olur.)

Hayvân derisi dabakat idecek muâlecelerden çün ki belâ' çekici olur. Ve debbâgın eylediği ilâclara sabr ider, Tâif sahtiyânı gibi hoş olur ve lâtif olur.

105. ورنه تلخ و تیز مالیدی در او گنده گشتی، ناخوش و، ناپاک بو

(Eğer debbağ, deri terbiye eden acı ve keskin ilâcı sürmeseydi o deri kokmuş, nâhoş ve nâpâk bir hâlde kalırdı.)

Nun-ı nâfiye "mâlîdî" kelimesine merbût olarak ma'nâsı şöyle olur ki eger debbâg acı ve keskin şeyleri ana sürmemiş olaydı o deri kokmuş olur idi ve nâ-hoş olur idi ve râyihâsı murdâr olur idi; velâkin debbâgın ilâcı ve postun sabrı böyle pâk ve hoş bûy eyledi ve dervîş dahi şeyhin terbiyesine sabr iderse debbâgın görmüş post gibi olur. Nite ki buyurlar:

106. آدمی را نیز چون آن پوست دان از رطوبتها شده زشت و گران

(İnsânı tabaklanmamış deri gibi rutubetten kokmuş, çirkinleşmiş, ağırlaşmış bil de.)

İnsânı debâgat görmemiş deri (10a) gibi bil ve kendinde olan rutubetlerden çirkin ve sakîl ve kokmuş bil böyle olunca.

107. تلخ و تیز و مالش بسیار ده تا شود پاک و لطیف و بافره

(Ey sâlik, ona acı ve keskin maddeleri sür ve bir çok ovala ki temizlensin ve letâfet peydâ etsin.)

Acı ve keskin şeyler ile ilâc eyle ve çok terbiye vir; hattâ pâk ve lâtif olsun ve sâir halk üzerine ziyâdelikde olsun. Firih, fâ'nın ve râ'nın kesreleri ile âhiri hâ-i

sâkine olarak ziyâdelige dirler. Niteki Şâhidî merhûm lûgatinde buyurur: mısra: oldu hem bir işde artukluk firih.

108. ور نمی تانی، رضا ده، ای عیار که خدا رنجت دهد بی اختیار

(Buna kudretin yoksa dileğin olmaksızın Cenâb-ı Hakkın sana minnet ve meşakket vermesine râzî ol.)

Eger şeyhin terbiyesine sabr itmez isen ve kâdir degül isen eger Hudâ-yı müte'âl senün kesbünle olmayarak sana bir belâ virür ise ana rızâ' vir ve sabr eyle ve kimseye şikâyet itme.

109. که بلای دوست تطهیر شماسست علم او بالای تدبیر شماسست

(Çünkü dosttan gelen belâ sizi temizler. Onun ilmi, sizin tedbirinizin fevkindedir.)

Zîrâ dostun tarafından gelen belâ' sizün pâk olmağlığınıza sebebdir ve mürşidün terbiyesi, makamına kaimdür. Zîrâ anun ilmi sizün tedbirinizün bâlâsındadır. Bu vechile mürşidün terbiyesinden a'lâ olur. Egerçe bazıları pîr-i perverhudâ'dan efdâldür dimişler ise de.

110. چون صفا بیند بلا شیرین شود خوش شود دارو چو صحت بین شود

(Belâyâ uğrayan kimse onda sefâ görecektir olursa o belâ ona hoş gelir. nitekim bir hasta, faydasını görecektir olursa acı bir ilâcı tatlı bulur.)

Eger evvelâ belâ' sâlike güç gelür ise bâd-ı zamân çün ki kendinde dervîş-i safvet görür. O mücâhedeler ana şirin olmağıla ziyâde mücâhedelere talib olmaga başlar. Görmez misin, hasta çünki ilâcda sıhhat müşâhede ider. İlâc her ne kadar acı ise ana hoş olur ve tabîb dahi menfûr iken kendüye mahbûb olur.

111. بُرد بیند خویش را در عین مات پس بگوید: اقتلونی یا ثقات

(Mağlubiyet içinde kendisini galip görür ve ey, benim itimâd ettiklerim beni öldürün, der.)

Ayn-ı mücâhedede sâlik fâide görür. Böyle olunca ey benüm ahbâbum beni katl idiniz dir. Ya'nî ayn-ı mücâhedemi müzdâd idiniz dir. Bürd, bâ'nın zammıyla ve râ'nın sükûnuyla iletmege dirler. Bu makamda fâide murâd olunur. Ayn-ı mât'dan murâd mücâhede dimekdür. Bundan sonra yine bâlâda mürûr iden ivanların sıfât-ı kâbihâsinun itmâmına şürû' idüb buyururlar:

112. این عوان در حق غیرى سود شد ليک اندر حق خود مردود شد

(Bu kötü kişi de başkasına fayda verdi ammâ, kendi hakkında merdûd bir adam kesildi.)

Bu ivan gayrın hakkında fâide oldu velâkin kendi hakkında çirkin ve kabîh ve merdûd oldu. Hâsılı nâssa yaradı ve kendine yaramadı. İlmiyle âmil olmayan âlim gibi zîrâ.

113. رحم ربانى، از او ببریده شد کین شیطانى، بر او پیچیده شد

(İmândan gelen merhamet ondan zâil olmuş, şeytânî bir kin ona sarılmıştır.)

İmân merhameti andan kesildi, şeytân kini onun üzerine sarılmış oldu.

114. کارگاه خشم گشت و کین وری کینه دان اصل ضلال و کافری

(O zalim kimse için, hışım, gazab ve kindârlık tezgahı olmuştur. Ey sâlik, delâlet ve küfrün aslî kindârlık olduğunu bil.)

(10b) İvan gazab dükkânı oldu ve adâvete mensûb oldu. Adâvet ise bir çirkin hûydur ki cemi dalâletin ve kâfirliğin aslıdır; ve bu müddeânın isbâtı için ve def-i gazab ümerâhum olduğunu beyân için İsâ aleyhi's-selâmın hikâyesine şürû' idüb buyururlar.

Birinin Hz. İsa 'Aleyhi's-Selâm' dan: Ya Ruhullah; varlık aleminde en küçük şey nedir? diye sorması:

Hazret-i İsâ sâlâvatallahi aleyhi ve alâ nebiyyina hazretlerinden sordular ki;

115. گفت عیسی را یکی هشیار سر چیست در هستی ز جمله صعب تر؟

(Akli başında biri, Hazreti İsa'ya; varlık âleminde her şeyden güç nedir?, diye sordu.)

Ey Allahu Te'âlâ'nın rûhı, bu âlem-i vücûdda cümle müşkil işlerden ziyâde güç ve müşkil şey nedir?

116. گفتش: ای جان، صعب تر خشم خدا که از آن دوزخ همی لرزد چو ما

(Hazreti İsa dedi ki, ey cân, en güç şey Allah'ın gazabıdır. Çünkü ondan bizim gibi cehennem de titrer.)

İsa aleyhi's-selâm buyurdu ki; ey cân, ziyâde güç Cenâb-ı Hakk'ın gazabıdır. Öyle gazab ki andan cehennem bizüm gibi havf ider ve dıtrir.

117. گفت: از این خشم خدا چبود امان؟ گفت: تركِ خشم خویش اندر زمان

(Suâl sahibi, Allah'ın gazabından nasıl amân bulmalı deyince İsa şöyle cevâb verdi; gazaba geldiğin zamân onu terk etmektir.)

Yine sâil, İsa 'aleyhi's-selâm'a didi ki Allahu Te'âlâ'nın bu gazabından emân bulmaga sebep ne olur? Yine İsa aleyhi's-selâm buyurdu ki, gazabını Allahu Te'âlâ'nın rızâsı için terktir. Ve anı o zamân icrâ' itmeyüb afv ile muâmele itmektir.

118. پس عوان که معدن این خشم گشت خشم زشتش از سبع هم، در گذشت

(Zalimler bu gazabın mâdeni olmuşlardır, hattâ onların çirkin hiddeti canavarları geçmiştir.)

Böyle olunca ivan ki bu gazab-ı mezmûmın mâdenidir ve anın çirkin olan gazabı arslândan dahi geçdi.

119. چه امیدستش به رحمت؟ جز مگر باز گردد ز آن صفت، آن بی هنر

(O zalimin rahmet-i ilâhiyyeden nasıl ümidi olur? Meğer ki o hünersiz marifetsiz zalim o sıfâtı terk eylesin.)

Ne ümid vardır o ivan meger ki o mübtelâ olduğu sıfâtdan rücû' ide de Allahu Te'âlâ anı afv eyleye. Ve illâ çâresi yokdur.

120. گر چه عالم را از ایشان چاره نیست این سخن اندر ضلال افکندنیست

(Her ne kadar onların vücûdu âleme lâzımsa da bunu söylemek onları dalâlete düşürmek olur.)

Bu beyitle mâba'dinde olan beyt suâl-i mukaddere cevâbdır. Keennehu, denildi ki avâm ve cellâdı böyle zem idersen bunlar âleme lâzım degil midir? Cevâb buyurlar ki egerçe bu âlem bunlarsız olmaz ve idâresi mümkün degildir. Ve bu söz bunları dalâlete bırakmaklıktır. Zîrâ biz âleme lâzım imiş, bizler olmayınca bu dünyâ dönmez dirler ve magrûr olurlar ve bu emr-i kabîhe tövbe itmezler ve rahmet-i Hakk'ı bulmazlar. Bu cihetle bu söz bunları dalâle ilka' olur.

121. چاره نبود هم جهان را از چمین لیک نبود آن چمین ماء معین

(Vücûdtaki fazla suyun atılması için dünyâda idrar da zarûrîdir, fakat, o idrâr akar ve temiz su değildir.)

(11a) İvan'dan cihâna çâre olmadığı gibi bu ledün ve kazûrâtdan dahi çâre yokdur. Ve çâre olmamagla o bol hayırlı ve nâfi olmak lâzım gelmez. Bunun gibi ivan dahi eyü ve hayırlı ve efdâl olmak lâzım gelmez. Ve bu beyitte ivanı ve anun emsâli zalemeyi böle teşbîh buyurdılar.

قال الله تعالى في كتابه الكريم يا ايها الذين امنوا
انما المشركون نجس فلا يقربوا المسجد الحرام بعد عامهم هذا الاية قصد
حيات كرون عاشق و بانك زود مشوق بروى

⁷² Vâizin kıssasını itmâm

buyurub yine o âşıkın kıssasına şürû' buyurdılar. Burası o âşıkın ma'sûkına hıyânete kasd ve niyeti beyânındadır. Ve dahi o ma'sûkanın "Çek elini" diyu anın üzerine âvâz-bülend ile çağırması beyânındadır.

122. چونکه تنهائش بدید آن ساده مرد زود او قصد کنار و بوسه کرد

(O ahmak âşık, sevgiliyi yalnız görünce çabucak onu kucaklamağa ve öpmeğe kalkıştı.)

Çün ki o câhil ve gafil âşık mahbûbesini bagda gice tenhâ buldı ve fursatı ganîmet bilüb tiz kucaklamağa ve öpmege kasd itdi ki bu âşıklıkda yokdur.

⁷² Ey iman edenler! Müşrikler bir pislikten ibarettirler. Artık bu yıllarından sonra Mescidi Haram'a yaklaşmayın! Tevbe Suresi /28.ayet.

Âşık'ın hiddeti ve ma'şûkunun ona haykırması:

123. بانگ بر وی زد به هیبت آن نگار که مرو گستاخ، ادب را هوش دار
(Sevgilisi ona heybetle; küstâhlık etme, edebini takın, aklını başına al, diye haykırdı.)

O mahbûbe anın üzerine heybetle çağırdı öyle diyerek ki, bî-edeb olarak gitme, derah-ı edebi taakkul eyle.

124. گفت: آخر خلوت است و خلق نی آب حاضر، تشنه ای همچون منی
(Âşık dedi ki; burası tenhâ bir yer, etrâfta kimse yok. Su hâzır, benim gibi bir susamış da hâzır.)

Âşık didi ki, burası tenhâdır ve burada kimesne yokdur ve dahi âb-ı visâl-i yâr hâzırdır ve benüm gibi âb-ı vuslata bir susuz vardır. Ve teşnenin dahi suya sabrı yokdur. Elbette âb-ı vuslatı nûş iderim.

125. کس نمی جنبد در این جا، جز که باد کیست حاضر؟ چیست مانع زین گشاد؟
(Burada rüzgârdan başka kımıldayan yok. Mevcûd olan kim? O hâlde beni menetmekten maksad nedir?)

Burada rüzgârdan gayrı hareket iden yokdur ve burada hâzır kimdir ve bu vuslatdan bana mâni' kimdir didi ve bu halvetde bûs u kenâr dahi edebe muhâlif degildür demek istedi.

126. گفت: ای شیدا، تو ابله بوده ای ابلهی، و ز عاقلان نشنوده ای
(Sevgili dedi ki, ey budala; meğer sen deliymişsin. Âkıllı olanlardan işitmedin mi ki?)

Ma'şûk cevâbında didi ki, ey mecnûn, sen ahmak olmuşsun ve fi'l-hakika sende humk vardur ve dahi âkıllardan istimâ' itmiş dahi degülsin.

127. باد را دیدی که می جنبد، بدان باد جنبانیست اینجا، باد ران

(Rüzgârı esiyor gördün mü bil ki onu kimildatan ve hareket ettiren bir kuvvet vardır.)

Rüzgârı gördün, anı kim tahrîk ider eyü bil. Burada rüzgârı bir tahrik idici ve sevk idici vardır lâkin gözden mahfîdir.

128. مروحة تصريف صنع ايزدش زد بر این باد و، همی جنباندش

(Allah'ın tasarrufu ve yelpâzesi, o rüzgâra dokunur ve onu kimildatır.)

Tasrîf yelpâzesi fi'l-i badididir. Bu küre-i (11b) hevâya urdu ve anı oynadır.

129. جزو بادی، که به حکم ما در است باد بیزن تا نجانبانی، نجست

(Meselâ bizim hükmümüzde olan ehemmiyetsiz ve cüz'î bir rüzgâr bile yelpâzeyi sallamayınca hareket etmez.)

Bir cüz-i bâd ki bizüm hükmümüzdedir. Yelpâzeyi urmadıkça sıçramadı. Küre-i azîme-i bâd muhrik olmayınca hâreket ider mi?

130. جنبش این جزو باد، ای ساده مرد بی تو و بی بادبیزن، سر نکرد

(Hey budala adam, bu rüzgâr bile sen ve yelpâze olmaksızın meydâna gelmez.)

Bu bâd-ı cüzinin hâreketi ey ahmak sen olmaksız ve yelpâze olmaksız başını kaldırmadı kande kaldı ki bâd-ı külli baş kaldıra.

131. جنبش باد نفس کاندرب لب است تابع تصريف جان و قالب است

(Dudakta bulunan nefes rüzgârının hareketi de rûhun ve bedeninin emrine tâbi'dir.)

Nefes-i rüzgârının hareketi dudakdadır. Böyle iken rûhun ve cesedin tasrîf ve tebdîline tabidir. Anlar tasrîf itmese nefes hareket itmez.

132. گاه دم را، مدح و پیغامی کنی گاه دم را، هجو و دشنامی کنی

(O nefesle bazen birisinin över, birisine haber yollarsın; bazen da birini kırar, aleyhinde bulunur, söversin.)

Cân ve kalb kâh nefesi medh ve cüz eyler ve dahi nefesi sebb ve ta'n eyler.

133. پس بدان احوال دیگر بادهای که جزوی، کُل همی بیند نها

(O hâlde diğer rüzgârların hâlini de buna kıyâs et. Zîrâ âkıllı olanlar cüzden küllü görürler.)

Böyle olunca sâir bâdlardan ahvâlini buna kıyâs eyle; zîrâ âkıllar cüzden küllün hâlini anlarlar.

134. باد را حق، گه بهاری میکند در دی اش، زین لطف عاری میکند

(Allah rüzgârı gâh bahâr rüzgârı yapar gâh kışın onu bu güzelliğten soyar, ayırır.)

Rüzigârı Allahu Te'âlâ kâh bahâr eyler, yine o bâdı kış mevsiminde bu lûtuftan âri eyler. Rüzigârına o dirligin inbât sıfâtını andan sulb ider dimekdir.

135. بر گروه عاد، صرصر میکند باز بر هودش معطر میکند

(Âd kavmine o rüzgârı kasırğa, Hud'a da lâtif kokulu bir mevsim yapar.)

Âd kavmine Allahu Te'âlâ bâdı helâk idici eyler. Dahi o bâdı Hud 'aleyhi's-selâm üzerine ve mü'minlere güzel kokulu ider.

136. میکند يك باد را زهر سموم مر صبا را میکند خرّم قُدم

(Allah, bir rüzgârı sam yeli yapar; sabâ rüzgârının esmesini de mübârek kılar.)

Yine bir rüzigârı zehr ider ve mühlîk ider. Semûm, içine zehr karışmış rüzigâra dirler. Bunda mühlîk ma'nâsı murâd olunur. Ve dahi tahkik sabâyı gelmesi mübârek ider. Ve envâ-ı nebâtâtı ve gün-â-gün şükûfeleri sabâ rüzgârıyla Allahu Te'âlâ bitürür.

137. باد دم را در تو بنهاد او اساس تا کنی هر باد را، بر وی قیاس

(Her rüzgârı ona kıyâs edesin diye Cenâb-ı Hakk, sana da bir nefes yeli verdi.)

Nefes-i rüzigârinin temellerini senün üzerine Cenâb-ı Hakk vaz' itdi ki bunun hâlini bilesin. Dahi her rüzigârı buna kıyâs eylesin.

138. دم نمیگردد سخن بی لطف و قهر بر گروهی شهد و بر قومی است زهر

(Nefes lütûfsuz ve kahırsız söz hâline gelmez. Bu söz ise bir bölük halka baldır bir bölüğüne zehir!)

Nefes insânı sahib-i lûtf ve kahr-ı murâd etmedikçe söz ve kelâm olmaz. Bu sûrette söz bir cemâate bal ve âhir cemâate zehirdir. Bunun gibi rüzigâr dahi bazı kuma ve bazı kuma rîh-i sarsar olur. Bazı nüshada ber güruhı kahr ve ber kavmist behr vâki' olmuşdır ve ma'nâsı bir cemâate kahr ve bir cemâate söz nasîbdir demekdir.

139. مروحه جنبان پی انعام کس و ز برای قهر هر پشه و مگس

(Yelpâze bir kimsenin râhatı için sallanır. Fakat o sallanış, sinekle sivrisinek için kahr olur.)

Yelpâze bir kimseye in'âm içündür (12a) ve tervîh içündür ve dahi her bir sûrî sengi ve siyah sengi kâhr içündür bu böyle olunca.

140. مروحهٔ تقدیر ربانی چرا؟ پر نباشد ز امتحان و ابتلا؟

(O hâlde Allah'ın takdîri yelpâzesi nasıl olur da imtihân ve ibtilâ ile dolu olmaz.)

Cenâb-ı Hakk'ın takdîrinin yelpâzesi kullarını imtihân ve ibtilâdan dolu olmaya elbette mirvaha-i takdîr bir hikmetden hâli degüldür. Mirveha, mim'in kesriyle ve râ'nın sükûnıyla ism-i âletdir, miksaha gibi. Zîrâ ism-i âletin evzân-ı müteadidesi vardır. Mife''al ve mifâil ve mif''ale gibi.

141. چونکه جزو باد دم یا مروحه نیست الا مفسده یا مُصلحه

(Madem ki nefes veya yelpâze rüzgârı bile ya bir şeyi bozmak ya bir şeyi düzene koymak için esmekte.)

Çün ki cüzi olan nefes yâhûd yelpâzeden hâsıl olan hevâ-yı cüzi yâ musallah yâ mufassadan gayrı bir nesne degüldir.

142. این شمال و، این صبا و، این دبور کی بود از لطف و از انعام دور ؟

(Bu şimâl, sabâ ve cenûb rüzgârları, lütûf ve ihsândan nasıl uzak bulunur?)

Bu poyraz rüzgârı ve bu sabâ rüzgârı ve bu magrib rüzgârı Mevlâ'nın in'âmından ve lûtfundan kaçan dûr olur, belki olmaz ve bunda bir sırr-ı Hudâ vardır. Sabâ sad'ın fethiyle leyl ve nehârın istivâ'sı vaktinde meşrik cânibinden esen rüzigâra dirler ve yine bu vakitte magrib cânibinden esen rüzigâra dalın fethiyle debûr ıtlak olunur.

143. يك كف گندم ز انباری ببین فهم کن، كان جمله باشد همچنين

(Bir anbardan alınmış bir avuç rüzgârı gör ve o anbardaki buğdayların hepsinin o avuçtaki gibi olduğunu anla.)

Bir avuç bugdayı bir anbardan gör ve anla ki o anbardaki bugdayın cümlesi buncılayındır. Bunun gibi bu bâd-ı cüzilerden fehm eyle ki kürre-i hevâ-yı külliyyede dahi bir hikmet ve sır vardır. Bu kelâmlar ziyâdesiyle mükerrer oldu. Hikmetini kendileri bilürler.

144. کلّ باد، از برج بادِ آسمان کی جهد بی مروحةً آن باد ران ؟

(Bütûn rüzgârlar, gökteki rüzgâr burcundan, Allah'ın irâdesi yelpâzesi olmayınca nasıl eser?)

Rüzigârın küllîsi âsumânın bâdî olan burcundan olan rüzigârın halkı ve mutasarıfı olan Hakk Cell u 'Alâ'nın mirvahası olmaksız kaçan hareket ider belki itmez. Hülâsa-i kelâm kürre-i hevâ emrullahı ile hareket ider ve elbette bir hikmete mukarindir demekdir.

145. بر سر خرمن به وقت انتقاد نی که فلاحان ز حق جویند باد ؟

(Harman başında dâne savurmak için çiftçiler Hakk'tan rüzgâr isterler.)

Rüzigârda fâide olduğunu beyâna şürû' idüb buyurlar ki: görmez misin hırmen başı üzerinde harmanı savurmak vaktinde ekinciler Allahu Te'âlâ'dan rüzigâr isterler degilmidür ve rüzigâr için dâimâ niyâzda olurlar degilmidür bundan ma'lûm oldu ki rüzigâr bî-hûde degül imiş. Eger rüzigâr olmasa bu âlem muattal olacağı şübhesizdir. Ez-cümle emirdir yâ lâgv olur.

146. اتا جد گردد ز گندم کاهها تا به انباری رود، یا چاهها

(Evet buğday sâmândan ayrılın da ya anbara yâhûd çukura konulsun diye rüzgâr isterler.)

Hattâ bugday rüzigâr sebebiyle sâmânlardan cüdâ olsun; hattâ bir anbara (12b) yâhûd zeminde vâki' bir kuyuya o bugday gitsün ve sonra âheste âheste ekl olsun.

147. چون بماند دیر آن بادِ وزانِ جمله را بینی به حق لابه گنان

(Rüzgârın esmesi gecikirse bütün çiftçilerin Hakk'a yalvardıklarını ve duâ ettiklerini görürsün.)

Çün ki o esici rüzgâr geç kaldı, cümle ekicileri Cenâb-ı Hakk'a niyâz idici görürsün. Yine rüzgârın abes olmayıp fâidesi olduğuna bir misâl-i âhir dahi getirüb buyurlar.

148. همچنين در طلق آن باد ولاد گر نیاید، بانگِ درد آید، "که داد

(Doğum zamânı da böyledir o yeli o doğum sancısı gelmezse eyvâhlar olsun, amân yâ Rabbi diye sesler gelir.)

Fellâhlar rüzgârın inkitâ'ı vaktinde amân dedikleri gibi çocuk dogurmak vaktinde vilâdete sebep olacak rüzgâr eger rahm-ı mâderde hâreket etmezse tıflın mâderinden Hakk Celle ve Alâ'ya feryâd gelür ve o hâtûn vaz'ı haml edemeyip "el meded" diyu nâralar eder. Ve bâd-ı vilâdı Hakk Cell u A'lâ'dan ister. Ma'lûm ola ki tıflın hengâm-ı vilâdetinde rahm-ı mâderde Cenâb-ı Kibriyâ bir rüzgâr halk eder imiş ve o rüzgâr o ceninin vilâdetine sebep olur imiş. Gâhice o rüzgârı Cenâb-ı Kibriyâ ihsân etmeyib ve ol zen-i hamile dahi vaz-ı haml idemeyüp keennehu feryâdı o bâd-ı vilâd için olmuş oldu. Binâenaleyh bu vechile ta'bîr buyurdılar.

149. گر نمیدانند کش راننده اوست باد را، پس کردن زاری چه خوست

(Eğer rüzgârı Allah'ın sevkettiğini insânlar bilmeseler, ona niçin yalvarsınlar.)

Eger hamile avret ve anın kavm ve kabîlesi bilmeyeler idi ki o bâdı sevk idici Allahu Te'âlâdır. Böyle olunca bâd için tazarru' ve niyâzlar neden içündür ve ne mizâcdır çünkü vaz-ı hamle cümlesi talib oldılar. Münfehim oldu ki bâd-ı vilâdı isterler imiş ve rüzgârın dahi nef'i var imiş ve abes degil imiş bu makamda dahi yine duâ' ve niyâzları bâd-ı vilâdı talepleri makamına ikâme olındı. Yine rüzgârın fâidesi olduğunı beyân için buyururlar ki.

150. اهل کشتی همچین جویای باد جمله خواهانش از آن رب العباد

(Gemide olanlar da muvafık rüzgâr isterler, cümlesi o rüzgârı Allah'tan dilerler.)

Ehl-i sefîne dahi buncılayın rüzgârın talibidirler. Cümlesi Hakk Cell u A'lâ'dan rüzgârı taleb idicidirler ki gemi mahalline vâsıl ola.

151. همچین در درد دندانها ز باد دفع میخواهی به سوز و اعتقاد

(Bunun gibi yelden olan diş ağrılarının def'ini de,yana yakıla, tam bir i'tikâdla Allah'tan istersin.)

Buncılayın dişlerin içine hevâ gürüb agrıması vaktinde harâret ile ve hüsn-i i'tikad ile Hakk Te'âlâ'dan o derdin def'ini istersin.

152. از خدا لایه کنان آن جندیان که بده باد ظفر ای کامران

(Askerler de, yâ Rabbi, bize zafer rüzgârı esdir, diye Allah'a yalvarırlar.)

Cenk idici askerler Cenâb-ı Kibriyâ'ya yalvarmak idicidirler, böyle diyerek, ey diledigini idici Mevlâ, zafer ve nusret rüzgârını tahrîk eyle.

153. رقعه تعویذ میخواهند نیز در شکنجه طلق زن از هر عزیز

(Kadınlar, doğum gecikince, her Azîz'den muska isterler.)

Cenâb-ı Hakk'ın dahi lûtfına ilticâ' idecek nüsha isterler. Her dervîşden avretin (13a) vilâdet-i rahmeti azâbında. Talk, tâ'nın fethi ve lâ'm'ın sükûnıyla vakt-i vilâdetdeki vec' ve ızdırâba dirler.

154. پس همه دانسته اند این را یقین که فرستد باد، رب العالمین

(O hâlde rüzgârı gönderenin Rabbülâlemin olduğunu herkes yakinen bilir.)

Böyle olunca cümlesi yakîn bilmişlerdir ki Allahu Te'âlâ bâd-ı vilâd irsâl ider. Bilmeseler nüsha almazlar idi.

155. پس یقین در عقل هر داننده هست اینکه با جنبنده، جنباننده هست

(Şu hâlde her akli erenin yakinen ma'lûmudur ki her bereket edenin bir hareket ettiricisi vardır.)

Böyle olunca yakîn bil ki her bilicinin aklında vardır, şu mesele ki her hareket idici ile bir muharrik vardır ve kendü kendüye uyanmaz.

156. گر تو او را می بینی در نظر فهم کن آن را به اظهار اثر

(Eğer sen o hareket ettiriciyi gözünle görmüyorsan, eserinin zâhir olmasıyla onu anla.)

Eğer sen anı nazarında görmez isen eserini izhâr eyle anı anla.

157. تن به جان جنبد، نمی بینی تو جان لیک از جنبیدن تن، جان بدان

(Cesed cân ile kımıldadığı hâlde sen cânı görmüyorsun, lâkin cesedin kımıldamasından cânın mevcûdiyetine bil.)

Beden cân ile hareket ider, sen cânı görmezsin. Lâkin teninin hareketinden cânı anla ve bil.

158. گفت او: گر ابله من در ادب زیرکم اندر وفا و در طلب

(O âlık dedi ki, ben edeb husûsunda budala isem de vefâda ve istekte anlayışlıyım.)

Yine hikâyeye avdet ile buyururlar ki eger ben edebde ahmak isem velâkin vefâda ve talebde fâili mürûr âkılım zîrâ seni aramakda kusûr itmedüm ve yine sana vefâda ser-mû kusûrum yokdur didi. Güftün fâili mürûr iden âşıkdır.

159. گفت: ادب این بود خود، که دیده شد آن دگر را خود همی دانی تو لد

(Sevgili dedi ki, eğer şu görünen hareket, edebe riayetse artık ötesini sen daha iyi bilirsin.)

O ma'şûka âşıkına didi ki, söylemiş olduğın edebin bu mudur ve bu sarılmaklığın mıdır? O bir da'vâ itdigin vefâdır, sen inâd idici, anı da bilürsin. Ya'nî sen de ne edeb vardır ve ne vefâ vardır, demek istedi.

160. خود ادب این بود و آن دیگر دفين زين بتر باشد که دیدیمش، يقين

(Edeb bu ise, o henüz görünmeyen hüyların mutlaka bundan beter olacağını yakinen ve görmüş gibi anladık.)

Tahkik edebin bu itdigin iş idi. Ve o gayrısına vefâdır, gizlidür, anı izhâr itmedin; velâkin o bundan kabîhdir bilürüz. Zîrâ yakîn ile anı biz gördük ve edebinden vefânı anladık.

161. هرچه زين كوزه تراود بعد از این يك نمط خواهد بُدَن، جمله چنين

(Bu testiden ne sızmış ise bundan sonra da şüphe yok, aynı şey aynı tazda sızıp duracak.)

Her nesne ki bu kûze-i vücûdından sızar. Bundan sonra buncılayın cümlesi bir üslûb ve yek tarz olmak ister; zîrâ birbirine kıyâs olunur ve edebinden sendeki vefâ ma'lûm olur dedi.

Karısını Yabancı Biriyle Bulan Sûfi

Burası sûfnin kıssasıdır ki kendi iyâlini ecnebi ile tutdı.

162. صوفی آمد به سوی خانه روز خانه يك در بود و، زن با كفش دوز
(Bir sûfî gündüzün evine geldi. Ev bir kapılı idi –ya'nî savuşacak bir yeri yoktu- karısı bir ayakkabı dikicisi ile beraberdi.)

Bir sûfî gündüz kendi hânesi tarafından gitmiş iken nâgâh geldi ve hânenin kapısı bir idi ve anun avreti bir pâpûş dikici ile muâşeret ider idi.

163. جفت گشته با حریفِ خویش، زن اندر آن يك حجره از وسواس تن
(Kadın, nefsinin hilelerine uymuş, âşıkı olan bir ayakkabıcı ile buluşmuştu.)

(13b) Avret kendi âşıkıyla eş olmuş idi. O hânedede nefs-i emmâresi fîsk ve fücûra vesvese verdiği cihetden ve zinâ' itmege niyetleri var idi.

164. چون بزد صوفی به جد در چاشتگاه هر دو درماندند، نی حیلت نه راه
(Kuşluk vakti sûfî gelip de hızlı hızlı kapıyı çalınca ikisi de şaşırıldılar. Çünkü ne çâre ne de savuşacak yer vardı.)

Çün ki sûfî kapuyu ziyâde urdı. Zenpâre ve avret şaşıldılar; zîrâ ne hîleye imkân var idi ve ne zenpâreye kaçmaga yol var idi, zîrâ kapu bir idi. Suâl geldi ki, böyle vakitte zenpâre niçün geldi? Cevâb buyurlar ki:

165. هیچ معهودش نبُد کاو آن زمان سوی خانه باز گردد از دکان
(Sûfînin o zamân dükkândan eve gelmek hiç âdeti değildi.)

Hiç avretin ma'lûmı degil idi ki zevci o zamân dükkândan hânesi tarafına gelür. Zîrâ sûfînin hâli sabâh gidüb akşam gelmek idi.

166. قاصدا، آن روز بی وقت آن مروع از خیالی کرد با خانه رجوع
(Karısının hıyânetinden şüphelenmiş ve korkmuş olan sûfî, o gün kasden vakitsiz olarak evine dönmüştü.)

Mahsûs o gün o korkmuş sûfî bir hayâlden ve böyle olduğına gümânı olduğundan hânesine dek rücû' eyledi. Rev' râ'nın fethi ve vav'ın sükûnıyla havf ve mer'ûb mahûf ma'nâsınadır.

167. اعتماد زن بر او، کاو هیچ بار این زمان تا خانه ناید او ز کار

(Onun hiçbir vakit işini bırakıp da eve gelmeşiğine kadın itimâd etmişti.)

Avretin itimâdı anın üzerinedir ki sûfi hiçbir kere işinden ve dükkânından bu zamân hânesine gelmedi. Binâberîn dostunu içeri aldı; lâkin evdeki bâzâr çarşuya uymadı, nite ki buyururlar.

168. آن قیاسش راست نامد از قضا گر چه ستار است، هم بدهد سزا

(Onun bu itimâd ve kıyâsı kazâ' tesiriyle doğru çıkmadı. Allah suçlar örter, ammâ âayık olan cezâyı da verir.)

O avretin kıyâsî kazâ' hükmünü icrâ' idecek olmagıla doğru gelmedi. Suâl olundu ki, yâ Cenâb-ı Hakk, Settaru'l-Uyûb değil midir, niçün bunların hâlini setr itmedi? Cevâb buyururlar ki egerçe Allahu Te'âlâ hazretleri Settâr'dır, lâkin aralıkda dahi kulunun keşf-i ayıbla lâyıknı virür ki terbiye ola ve tevbe ide.

169. چونکه بد کردی، بترس، ایمن مباش ز آنکه تخم است و، برویاند خدایش

(Bir kötülük edince kork ve emin olma. Zîrâ o kötülük bir tohumdur ki Allah onu yetiştirir, meydâna çıkarır.)

Çünkü çirkin ilden havf eyle ve emin ola, zîrâ bedlik bir tohumdur ve anı Hudâ bitürür ve andan nâ-hem-vâr mahsûl olur. Bir mikdâr Allahu Te'âlâ setr ider ki hattâ o fiil-i kabîhden nedâmet ve hayâ gele ve tevbe eyleye.

Ömer râdiyallahu anh Devrindeki Hırsızın Hikâyesi

Burası o sârikin hikâyesidir ki emirü'l-mü'minin Hazret-i Ömer râdiyallahu anh efendimizin hilâfeti zamânında vâki' olmuşdur.

170. چون عمر، آن شاه و میر مومنان داد دزدی را به جلا و عوان

(Hz. Ömer'in hilâfeti devrinde o emirü'l-mü'mininin, bir hırsız cellâd ve me'mûrlarına verdi.)

Hazret-i Ömer râdiyallahu anh'ın zamân-ı hilâfetinde o mü'minlerin emiri bir hırsızı cellâda teslim eyledi ki, siyâset (14a) eyliye.

171. بانگ زد آن دزد: کای میر دیار اولین بار است جرمم زینهار

(Hırsız, ey bu ülkenin emîri, cürmüm ilk defadır beni affet, diye haykırdı.)

Sârik siyâset olınacağını anladıkda âvâz-ı bülend ile çağırdı ki “Ey memâlikin emiri, bu suçum evvelki keredir, amân beni öldürme, tevbe ideyim.

172. گفت امیرش: حاش لله که خدا بار اول قهر راند در جزا

(Ömer dedi ki, hâsâ Cenâb-ı Hakk birinci defada bir cürmün cezâsı için kahır yağdırmaz.)

Hazret-i Ömer râdiyallahu anh hazretleri dahi buyurdu ki, “Hakk Te'âlâ Hazretleri'ni takdîs iderim böyle işden ki defa-i evvelîde kulına cezâda kahr yagdırır.

173. بارها پوشد پی اظهار فضل باز گیرد از پی اظهار عدل

(Allah, fazlını göstermek için defalarca bir cürmü öreter de sonunda adlını göstermek için suçluyu cezâlandırır.)

Niçe kereler setr ider ihsânından ve fazlından içün görür ki kul ısrâr ider, adlını izhâr içün anı âşikâre tutar ve ayıbını fâş ider ve intikama çiker.

174. تا که این هر دو صفت ظاهر شود آن مبشر گردد، این منذر شود

(Böylece bu iki sıfâtının da meydâna çıkmasını, lûtfunun müjdeleyici kahrının da korkutucu olmasını diler.)

Hattâ o her iki sıfât-ı ilâhiyye zâhir ola, o sıfât-ı setri mübeşşer ola ve bu sıfâtın izhârı halkı münzer ola ve herkes sırât-ı müstakîme sâlik ola ve umûr-ı kabîhadan, fâş olur havfiyle hazer ide.

175. بارها زن نیز آن بد کرده بود سهل بگذشت آن و، سهلش مینمود

(Kadın da birkaç defa bu kötülüğü yapmıştı. Hâdise kolayca geçtiği için ona kolay görünmüştü.)

Sârik mezkûr gibi bu avret dahi bu çirkin fiili niçe kere işlemiş idi. O fiil-i senî-i âsân giçdi. Ve ana kimse vakıf olmamagıla kolay göründi.

176. آن نمی دانست عقل پای سُسْت که سبو دائم ز جو ناید درست

(Ayağı gevşek olan akli bilmiyordu ki testi, her vakit dereden sağlam dönmez.)

O avretin gevşek ayaklı akli bunu bilmedi ki desti ırmaktan dâim dürüst gelmez ve ahyâna su gelicek iken desti kırılır. Hâce Nasireddin rahîmehumullah oğlını suya irsâl iderken bir şamar urur imiş, destiyi kırma, diyerek, demişler ki, desti kırmaksız niçün şamar urursın. Cevâbında demiş, ya desti kırıldıkda şamardan ne fâide vardur. Mukaddem urmak lâzımdır ki basîret üzere ola. Hâcenin akli destinin gâhice kırılacağına irmiş lâkin avretin galebe-i şehvet sebebiyle irmemiş.

177. آنچنانش تنگ آورد آن قضا که منافق را کند مرگ فجا

(Fakat bu defa kazâ-yı ilâhî onu öyle müşkil br hâle getirdi ki münâfıkı ânsızın ölüm nasıl yakalarsa o hâle gelmişti.)

Ancılayın o kazâ' elini dar getürdi ve sıkdı ki münâfıkı mevt-i mufaca-i sakar ve muzdarib ider. Hâsılı zevci dakk-ı bâb idince mevt-i fece ugramış gibi oldu dimekdir.

178. نی طریق و، نی رفیق و، نی امان ز آنکه عزرائیل شد در قصدِ جان

(Münâfıka ani ölüm gelince onun için ne kurtuluş yolu ne kurtaracak bir arkadaş, ne de amân vardır. Cân alıcı melek ise onun rûhuna el uzatmıştır.)

Münâfıka mevt-i nâgâhî gelince ne kaçmaga yol var ve ne halâs idecek bir refik var ve ne mevtden kendüye necât var. (14b) Zîrâ melekü'l-mevt münâfıkın cânibi tarafına elini sunmuş o hâlde münâfık nice ise bu dahi zevci gelince ana döndi niteki buyururlar.

179. آنچنان کان زن در آن حجره خفا خشک شد او و حریفش ز ابتلا

(İşte o kadın da o ceфа odasında dostu ile belâlara uğramış, öylece âdetâ kuruyup kalmış idi.)

O münâfık gibi şu avret dahi o hücre-i cefâda ve kendi hânesinde avret ve zenpâresi kordı. Bu imtihân ve belâ-yı ilâhiden için hâsılı hâlleri bin müşkîl oldu dimekdir.

180. گفت صوفی با دل خود: کای دو گبر از شما کینه کشم، لیکن به صبر

(Sûfî, kalbinden onlara dedi ki, ey kâfirler, sizden intikam alacağım lâkin sabreleyim.)

Sûfî kendü kendüye didi ki, ey iki kâfireyn, sizden intikam alurum, lâkin acele itmeyim, anı sabr ile iderim.

181. لیک نادانسته آرم این نفس تا نگرده مطلع زین حال، کس

(Şimdilik bilmiyormuş gibi davranayım da bu çingırağı her kulak işitmesin.)

Lâkin bu nefes bilmemiş olayım, hattâ bu sâdâyı her kulak işitmemiş ola.

182. از شما پنهان کشد کینه محق اندک اندک، همچو بیماری دق

(Hakk yolunda er de sizden gizlice ve Dîk hastalığı gibi intikam alır.)

Bu muhikk sûfî sizden gizli adâvet çiksün, dîk hastalığı gibi âheste âheste olarak; dîk, dalın kesriyle bir illetdür ki insânı kurıdır ve âkıbet mevtine sebep olur.

183. مرد دق باشد چو یخ هر لحظه کم لیک پندارد به هر دم بهترم

(Dîk hastası buz gibi her ân erir, fakat, o her vakit kendini iyi zanneder.)

Dîk sahibi olan âdem her an buz gibi eksilür. Her demde zann ider ki ben ziyâde eyüyüm.

184. "همچو گفتاری که میگیرند و، او غرّه آن گفت" کاین گفتار کو؟

(Hani, sırtlan nerede, diye aranırlar da sırtlan bu söze inanır, bu sûretle tutulur, avlanır yâ!)

Dîk sahibi âdem şol sırtlana benzer ki anı sayd iderler ve kendi sayd olındığını bilmez. Ol kelâma magrûr olur ki sayyâd kanı burada sırtlan dirler ve burada sırtlan yokdur diyu biri biriyle söyleşürler o esnâ'da kemendi boynuna takarlar. Küffâr, kâf-ı arabiyyenin fethiyle ve fâ'nın sükûnıyla yırtıcı bir nevi hayvândır ki mürdeyi mezârdan ihrâc idüb ekl ider imiş.

185. هیچ پنهان خانه، آن زن را نبود سمج و دهلیز و ره بالا نبود

(O kadının evinde gizli bir yer, mağara, dehliz ve yukarı çıkacak bir yol yoktu.)

Hiç o avretin bir gizlü zenpâresini saklıyacak yeri yok idi. Zîrâ hâneleri hemân bir oda idi ve zîr-i zemînde bir mahzen dahi yok idi ve dehliz ve hânenin üstinde dahi ihtifâ' idecek ve oturacak bir mekân olmamağıla bâlâyâ dahi suûd idecek bir yol ve nerdübân dahi yok idi.

186. نه تنوری که در آن پنهان شود نی جوالی که حجاب آن شود

(O evde ne oynayışını saklayacak bir tandır ne de onu örtebilecek bir çuval vardır.)

Bir firun dahi yok idi ki anda pinhân ve gizli ola ve dahi bir çuval dahi yok idi ki anun içine gire ve ihtifâ' ide.

187. "گفت یزدان: وصف این جای حرج بهر محشر" لا تری فیها عوج

(Orası kıyâmetin geniş ve düz sâhası gibi idi ki ne çukuru ne tepesi ne de kaçacak bir yeri bulunuyordu.)

Hânenin derûnı kıyâmet gününün arsası gibi ne çukuru ve ne bir yığını ve ne bir kaçacak yiri var idi. Giryu, kafın kesriyle (15a) sa'b yola dirler ve bunda çukur ma'nâsı murâddır. Pişte, bâ-i acemînin kesriyle tepe ve yığın ma'nâsıdır.

188. چند گاهی او بپوشاند که تا آید آخر زان پشیمانی تو را

(Cenâbı Hakk, o darlık ve sıkıntı yeri olan mahşer meydânı için buyurmuştur.)

Vâcib-i Te'âlâ Hazretleri o suûbetli mahşer yiri için olan arsanın hakkında Kur'ân-ı Kerîm'inde ⁷³ لا ترى فيها عوجا ولا امّتا buyurdu. Ya'nî arsa-i mahşerde sen çukur ve yüksek yer görmezsin demektir. Bu sûrette arsa-i mahşerde ihtifâ' idecek bir mahall yokdur demek olur.

Kadının hîleye sapıb sevgilisine çarşaf giydirmesi ve Tanrı'nın "Sizin hîleniz pek büyüktür" hükmünce kocasını kandırmak için bahânelere başvurması

Ma'şûkını avretin pinhân eylemesi beyânındadır. Bir pûşîde altına hîle için ve dahi avretin bahâne söylemesi beyânındadır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de "Sizin hîleniz azîmdir." buyurulmuşdur.

189. چادر خود را بر او افکنند زود مرد را زن کرد و در را بر گشود

(Kadın çarşafını oynasının üstüne attı, herifî kadın kılığına soktuktan sonra kapıyı açtı.)

Avret derhâl kendünün sokakda büründüğü pûşîdesini tiz zenpâresinin üzerine bıraktı ve zenpâreyi gûyâ bir avret eyledi ve kapuyu zevcine küşad itdi.

190. زیر چادر مرد رسوا و عیان سخت پیدا، چون شتر بر نردبان

(Çarşafın altında herif, apaçık rusvây olmuş, görünüp durmakta idi. Oluk üstündeki deve gibi âşikâr bir hâlde bulunuyordu.)

Çâdırın altında o merd rüsâ' idi ve merd olduğu âşikâre idi ve zenpâre zâhir idi. Niteki oluk üzerinde deve nice zâhir ise bu dahi öylece zâhir idi.

191. از تعجب گفت صوفی: چیست این؟ هرگز این را من ندیدم، کیست این

(Sûfî taaccübünden dedi ki, bu nedir, ben aslâ görmemiştim, bu kimdir?)

⁷³ Tut onu" -buyurdu- ve korkma! Biz onu ilk şekline döndüreceğiz." Taha Suresi/21

Vaktâ ki sûfî içerü girüb zenpâreyi gördi ve kemâl-i taaccübünden didi ki, bu kimdir? Hiç ben bunu görmedim, bu kimin nesidir?

192. گفت: خاتونیست از اعیان شهر مر ورا از مال و اقبال است بهر

(Karı dedi ki, şehrin ileri gelenlerinden bir hanımdır. Mâl ve ikbâlden nasîbi vardır.)

Zen didi ki, bu şehrin â'yân ve eşrâfından bir hâtündür ve dahi anun mâldan ve ikbâlden nasîbi vardur, ya'nî zengindir ve devlet sahibidir.

193. در ببستم تا کسی بیگانه ای در نیاید زود نادانانه ای

(Yabancı biri gelip de ânsızın ve câhilcesine içeri girmesin diye kapıyı kapamıştım.)

Kapuyı bagladum tâ ki bir ecnebi bilmezlikle içerü gelmiye.

194. گفت صوفی: چیستش هین خدمتی تا بر آرم بی سپاس و منتی

(Sûfî dedi ki, hanımın istediği hizmet nedir? Söyle de şükür ve minnet beklemeksizin ifâsına çalışayım.)

Sûfî didi ki, âgâh ol, bunun bir görülecek hidmeti mi vardur, hattâ minnetsiz anı hâsıl ideyim ve her ne ise çün ki böyledir, maslahatını göreyim.

195. گفت: میلش خویشی و پیوستگی است نیک خاتونیست، حق داند که کیست

(Kadın dedi ki, bizimle akrabâ olmak istiyor. Zâhiren iyi bir hanımdır, içinin nasıl olduğunu Allah bilir.)

Avret didi ki, bunun meyli bize karâbet ve ittisâldir ve bu bir eyü hâtündür. Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrahu (15b) buyururlar ki, hakk bilür ki, bu kimdir gerçe avret bir eyü hâtündür dedi. Velâkin ne olduğunu Hudâ bilür. “Hakk dâned ki kîst” avretin makulunden olmayub belki Hazret-i Mevlânâ'nın makulı kılınmak münâsib olur.

196. خواست دختر را ببیند زیر دست اتفاقا دختر اندر مکتب است

(Kızımızı habersizce görmek istemişti. Kız ise tesadüfen mektebtedir.)

Diledi ki izhâr etmeyerek kızı göre. Nâgâh kız dahi mektebde bulundu.

197. باز گفت: ار آرد باشد یا سبوس میکنم او را به جان و دل عروس

(Fakat ister un olsun ister kepek, ben onu cândan, gönülden gelinliğe kabûl edeceğim, dedi.)

Yine didi ki, kerîmeniz eger undır yâhûd kepekdir. Gelinlige ez dil ü cân anı kabûl ederim, ya'nî bahtıma güzel ve çirkin her ne ise ogluma alurum.

198. یک پسر دارد که اندر شهر نیست خوب و زیرک چابک و مکسب کنی است

(Bir oğlu var ki şehirde bir misli yok. Güzel, zeki, çevik ve katibdir.)

Bu hâtûnun bir oğlu vardır ki şehirde misli yokdur. Evvelâ güzel ve sâniyen âkıl ve tîz ve her bir kâr u kesb elinden gelür bir oguldur.

199. گفت صوفی: ما فقیر و، زاد کم قوم خاتون، مالدار و محتشم

(Sûfî dedi ki, biz fakîriz, zaîfiz, mâl itibariyle noksanız. Hanımın ailesi ise mâl ve mülk sahibidir.)

Sûfî dahi bu kelâmları işidüb cevâbında didi ki, biz fakîriz ve her şeyde eksigiz, hâtûnun cemâati zengin ve ulûdur.

200. کی بود این کفو ایشان در زواج؟ يك در از چوب و، درى ديگر ز عاج

(İzdivâçta eşitlik şarttır. Kapı kanadının biri ağaçtan biri fil dışından olur mu?)

Kaçan bizüm kızımız izdivâcda. Anların misli olur belki olmaz. Zîrâ kapunun bir kanadı bayığı ağaçdan ve bir kanadı fil kemigindendir. Ya'nî kızımız fakîr ve hakîrdır ve dâmâdımız olacak zengin ve servet ve sâmân sahibidir. Bâ-husûs ki:

201. کفو باید هر دو جفت اندر نکاح و نه تنگ آید، نماند ارتیاح

(Nikâhta iki çiftin birbirine denk olması şarttır. Yoksa iş bozulur, geçim olmaz.)

Şerân nikâhda zevc ve zevce mesel gerekdür; yoksa beynleri dar gelür ve râhat ve huzûr kalmaz ve beynlerinde hüsn-i muâşeret bulunmayıb âkibet adem-i kufuviyyet müfârekatlarına sebep olur demekdir.

Kadının: “Hanım çeyiz kaydında degildir. Onun murâdı kızın kapalı ve namuslu olmasıdır” demesi, sûfînin de üstü kapalı cevâb vermesi

Avretin zevcine söylemesi beyânındadır ki o hâtûn cihâz sevdâsında degildür; zîrâ anun murâdı takvâ ve salâhdur ve dahi sûfînin mestûr ve kinâye tarîkiyle avretine cevâb söylemesi beyânındadır.

202. گفت: گفتم من چنین عذری و، او گفت: نی، من نیستم اسبابجو

(Kadın dedi ki, ben bu gibi özürlerimizi söyledim. Ammâ o, ben çeyiz arayanlardan değilim.)

Avret didi ki, ben özürleri söyledim, o hâtûn didi ki ben esbâb isteyici degilim. Biz mâldan ve altundan usanmışız ve toklukda imtilâ’ olmuşuz. Bizler hırs ve cem’de karınca gibi degiliz.

203. قصد ما ستر است و پاکی و صلاح در دو عالم، خود بدان باشد فلاح

(Bizim emelimiz, kapalılık, iffet ve salâh-ı hâldir ki iki âlemdeki kurtuluş bunlarla olur.)

(16a) Bizüm kasdımız takvâ ve salâhdır ve pâklıktır. Zîrâ iki âlemde felâh. anunladur.

204. باز صوفی عذر درویشی بگفت و آن مکرر کرد تا نبود نهفت

(Sûfî tekrar fakrî zârûret özrünü söyledi ve bu hâl gizli kalmasın diye tekrarladi.)

Yine sûfî dervîşlik özrini söyledi ve anı mükerrer eyledi ki mahfî olmaya.

205. گفت زن: من هم مکرر کرده ام بی جهازی را مقرر کرده ام

(Kadın dedi ki, ben de tekrar söyledim, çeyizimiz olmadığını iyice anlattım.)

Avret didi ki, böyle olduğunu ben dahi mükerrer eylemişimdür ve cihâzsızlığı dahi mukarrer eylemişümdür. O hâtûnun i'tikadı dagdan ziyâde temkin sahibidir. Zîrâ ana yüz fakrdan havf gelmez.

206. او همی گوید: مُرادم عفت است از شما مقصود، صدق و همت است

(Hanım dedi ki, benim murâdım iffet, sizden aradığım da doğruluk ve himmettir.)

O hâtûn der ki, murâdum perhizkârlıkdur, sizden maksûd sıdk ve eylüge kasddır mâl degildir.

207. ی: خود جهاز و مال ما دید و می بیند هویدا و خفاگفت صوف

(Sûfî dedi ki, hakikaten bizim mâlımızı ve çeyizimizi âşikâr olanı gizli bulunanı o gördü ve görüyor.)

Sûfî dahi cevâbında didi ki, tahkik bu hâtûn bizüm cihâz ve mâlımızı gördi ve yine âşikâre görmekdedür; zîrâ cihâz ve mâlımız hafâ'da degildir. Cihâzdan sûfî avretün zâtını murâd ider ve yine bildürmemek için dir ki.

208. خانه تنگی، مقام يك تنی که در آن پنهان نماند سوزنی

(Bir kişinin barınabileceği kadar dar bir evimiz var ki orada bir iğne bile gizli kalmaz.)

İşte hânemiz bir dar hânedir ve bir âdemin makamıdır öyle ki bir igne anda gizli kalmaz. Bu mısra ile dahi erkek olduğunu telmîh ider.

209. باز ستر و پاکی و زهد و صلاح او ز ما به داند اندر انتصاح

(Sonra mesturiyyetimizi, iffetimizi, zühdü salâhımızı o bizden daha iyi bilmektedir.)

Mestûrluğu ve fuhsdan pâklığı ve zâhidliği ve salâh hâli o hâtûn bizden eyü bilür. Zîrâ kendisi hâlislikdedür.

210. به ز ما میدانند او احوال ستر وز پس و پیش و سر و دنبال ستر

(O, kapalılığımızı, önünde de sonunda da, başında da nihâyetinde de bizden iyi bilir, bizden daha iyi görür.)

Yine mükerrer olarak buyurur ki, ahvâl-i setri bu hâtûn bizden eyü bilür. Zîrâ setrûn ve iffetûn ahvâlîni arkadan ve önden ve başdan ve kuyrugundan eyü bilür. Ve affelik kendi hâlidür. Kişi hod kendü hâline a'lemdür.

211. ظاهر او بی جهاز و خادم است وز صلاح و ستر، او خود عالم است

(Kızımız zâhiren çeyizsiz ve câriyesizdir, fakat, salâh ve iffeti hakikaten bilir.)

Zâhirde kerîmemüz cihâzsızdur ve câriye ve kölesizdir; lâkin salâh ve setrden kızımız a'lemdür ve böyle olduğunu bu hâtûn dahi pekâlâ bilür.

212. شرح مستوری ز بابا شرط نیست چون بر او پیدا، چو روز روشنیست

(Kızımızın mestûriyyetini babasının açıklaması şart değildir. ondaki mestûriyyet aydınlık bir gün gibi açıktır.)

Kızımızun iffetini söylemek babasından lâzım degüldür çünkü rûz-ı rûşen gibi bunun üzerine zâhirdür. Zîrâ annesinin (16b) ne olduğunu anladı ve kızını dahi ana kıyâs eder.

213. این حکایت را بدان گفتم که تا لاف کم بافی چو رسوا شد خطا

(Hatâ ve kabâhat meydâna çıkınca, fazla lâf etmeyesin diye bu hikâyeyi söyledim.)

Ey teşyîh-i müzevir bu hikâyeyi sebebe sana nakl eyledimki etdiğin hatâ rûsvâ' ve fâş oldu ve kabâihin meydâna çıktı. Evliyâlık lâfını da'vâ-yı kerâmeti az idesin, ya'nî hiç itmeyesin dimekdir.

214. مر تو را ای هم به دعوی مستزاد این بُدستت اجتهاد و اعتقاد

(Ey fazla da'vâlı, iffet ve istikamet iddiâlı; senin de içtihad ve itikâdın böyledir.)

Sana dahi ey bâtil dervîş da'vâda ziyâdelik ve cümleye tefevvük iddiâsı vardır. Bu fâhişe avret gibi işte i'tikad ve hâlin ve say'ın meydâna çıktı. Bundan sonra ârın ve hicâbın var ise dervîşlik da'vâsını etme.

215. چون زن صوفی تو خائن بوده ای دام مکر اندر دغا بگشوده ای

(Sûfînin karısı gibi sen hâin olmuşsun, hilekârlıkla mekr tuzağı kurmuşsun.)

Sûfînin avreti gibi hâin olmuşsun böyleyken yine hîle ve hadaade mekr dâmını kurmuşsun.

216. که ز هر ناشسته روئی، گپ زنی شرم داری، و ز خدای خویش نی

(Yüzü yıkanmamış pis kişiler için çene çalıyor, salâh ve takvâ izhârına çalışıyorsun. Bunu yaparken de kendi Halık'ından utanmıyorsun.)

Zîrâ ey hâin her edebsiz ehl-i dünyâdan için kerâmet da'vâsını edersin?. Ve lâf urursun. Ve anlardan amân bir kusûrîma vakıf olmasınlar diyü hayâ idersin. Velâkin hilaf olarak kerâmet satmaga Allahu Te'âlâ'dan hayâ etmezsin siyemâki Kur'ân-ı Azîm'inde buyurmuştur.

74 قال الله تعالى ومن اظلم ممن افرى عداه كذبا وقال وحى ائى ولم يوح اليه شئ
Egerçe âyet-i kerîme nübüvvet da'vâsı edenler hakkındadır. Velâkin vilâyet ve kerâmet da'vâsı edenler dahi bunda dâhildir

217. از پی آن گفت حق خود را "بصیر" که بود دید وی ات هر دم نذیر

(Allah'ın bildiği korkusuyla bir fesâd çıkarmayasın diye, Cenâb-ı Hakk kendisinin alîm olduğunu haber verdi.)

Böyle da'vâ-yı kerâmet idüb lâf söyleyenler için Allahu Te'âla kendine Alîm ta'bîr buyurdu. Ve kullarına izhâr-ı ilm etdi. Hattâ havfindan bir fesâd döşenmeyesin ve hilâf ve bâtil söz söylemeyesin. Ve tarîk-i istikamete sâlik olasın. İçün

⁷⁴ Hem, bir yalanı Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir! Bunlar Rablarına sunulacaklar. Hûd Suresi/18.âyet.

Allah'ın kendisi için Semi', Basîr ve Alîm demekteki murâdı

Cenâbı Hakk'ın kendüye işidici ve götürici buyurmasından hikmet nedür burası anın beyânındadır.

218. از پی آن گفت حق خود را "سمیع" تا ببندی لب ز گفتار شنیع

(Çirkin sözlerden dudağını bağlayasın diye Allah, kendisine Semî' dedi.)

Allahu Te'âla hazretleri kendüye andan için Semi' buyurdu ki dudagını çirkin sözden baglatasın Mevlâ işidür diyü. Korkasın!

219. از پی آن گفت حق خود را "علیم" تا نیندیشی فسادى تو، ز بیم

(Rü'yet ve müşâhedesi her ân sana korkutucu olsun diye Allah kendinin Basîr olduğunu söyledi.)

Andan için Hakk Cellu âlâ zat-ı ecellü âlâsının basîr olduğunu Kur'ân-ı Kerîm'inde haber verdi ki anun görmesini bilüb her dem seni korkutıcı olsun. Ve sen vâcibü'l vücûd görür diyerek (17a) bir sû-i emelde bulunmayasın ve salâh-ı hâl ile olasın.

220. نیست اینها بر خدا اسم علم که سیه کافور دارد نام هم

(Fakat bu isimler meselâ bir zenciye Kâfur adının verildiği gibi Cenâb-ı Hakk'a konmuş isimler değildir.)

Bu Basîr ve Semi' Hakku Cellu Alâya ism-i âlemi degüldür. Belki sıfâta nite ki beyt-i âtîde beyân olunur. Her ne kadar bunlar ıtlak olundılar ise de ve ıtlakından Allahu Te'alâ'nın âlemi olmak lâzım gelmez. Bir merd-i âsûde kâfur-nâm etseler bu lâfz anın fil-hakika adı olmaz. Zîrâ kâfur beyâzdır ve o âdem siyâhdır belki maksûd anı bir ta'rîfdir keennehu hakikatde nâm ana denir imiş ki o ismin hakikati kendinde mevcûd ola. Meselâ Muhyiddin Şeyh-i Ekber kuddise sırrahu hazretlerinin hakikatde nâmıdır. Zîrâ ihyâ-yı dîn-i Muhammediye buyurduklarında kat'en şüphe yoktur. Min şekk fakat küfür velâkin bu ism-i şerîf bir kimesneye nâm olsa ki anda dini ihyâ' yoktur. Belki kâra imâte-i dîn mübeyndir. Anın nâmı olmaz ve garez o herifi bir

ta'rîf olur. Hâsılı esmâ-i hüsnânın hiçbirisi nâm-ı hudâ değildir belki evsâf-ı ilâhiyedir buyurmak isterler.

221. اسم مشتق است ز اوصاف قدیم نی مثال علت اولی سقیم

(Allah'ın esmâsı, sıfâtтан türeme, sıfâtтан meydâna gelmedir. Allah'ın sıfâtları ise kadimdir, evveli yoktur. İlet-i ula misâli gibi sakim değildir.)

Bunlar her birisi bir kelimedenden müştâkdırlar. Meselâ basîr basardan ve semî' sem'dan müştâk olduğu gibi ve bunlar kadîm olan Cenâbı Hakk'ın vasıflarıdır. Eger isim olsalar bir kelimedenden müştâk olmazlar idi. Niteki; Allah lâfz-ı şerîfi vâcibü'l-vücûdun 'âlemidir ve bir şeyden müştâk değildir ve bunda aslî lâh'dır diyerek i'lal dahi yoktur. Nite ki eimme-i nahvin serfirazı imâm sibeveyh radiyallahu anh lâfz-ı şerîfinde i'lal ve tasarruf itmede hattâ bu adem-i tasarruf bais-i mafireti olmuştur diyu menkûldür ve bu ıtlak felâsefenin Hakkı Te'âlâ'ya illet-i ulâ ıtlaki gibi sakim ve galat degüldür. Zîrâ andan Cenâb-ı Hakk'a fâil-i mûcib demek lâzım gelür. Allahu Te'âlâ'nı fâil-i muhtâr olduğu lâgv olur. Ve dahi veyef'alullâhi mâyeşâ' nazm-ı celîline muhâlif olur, lâkin basîr ve semi've emsâlini ta'bîrde şer'ân bir beis yokdur.

İlet-i ûlânın bâlâda mürûr eyledi. ⁷⁵ فلینظر

222. ورنه تسخر باشد و طنز و دها کر را سامع ضریری را ضیا

(Öyle olmasaydı sağıra duyan, köre ziyâ isimlerinin verilmesi gibi âlây ve maskaralık olurdu.)

Eger bu evsâf Allahu Te'âlâ'da olmayarak ıtlak olunmuş olaydı Hakk Te'âlâ hazretlerini maâz-Allah hezel olur idi. Tanz, tâ'nın fethi ve nun'ın sükûniyle ta'n ma'nâsınadır ve dehâ dahi bu ma'nâyadır. Meselâ sağıra semi' nâm tesmiyesi ve a'mâlara (17b) Ziyâ nâm lâkab vermek gibi bu nice hezîl ursa Allahu Te'âlâ'nın ki dahi böyle olur idi.

223. یا علم باشد حیی نام وقیح یا سیاه زشت را، نام صبیح

⁷⁵ Artık baksın (Artık insan neden yaratıldığına baksın.) Târık sûresi, 5.ayet.

(Yâhûd mahcûb kelimesinin, bir hayâsızın yâhûd sabih lâfzının çirkin bir zencinin ismi alemleri olması gibi olur.)

Yâhûd lâfz-ı hây bir rezil âdama nâm olur yâhûd sabih lâfzı bir çirkin ve siyâh-zîşte nâm olur, buna döner ve yine sahriyye olur ve yine şuna benzer ki.

224. طفلك نوزاده را "حاجی" لقب یا لقب "غازی" نهی بهر نسب

(Yeni doğmuş bir çocuğa gazi yâhûd Hâcî lâkabını korsun.)

Sinn-i bülûga irişmemiş tıfl-ı nev-zâdeye hâcî lâkab eylersin yâhûd yeni doğmuş veledine gazî tesmiye idersin. Bu lâkablar dahi hezil olur.

225. گر بگویند: این لقبها در مدیح چون ندارد آن صفت، نبود صحیح

(Bu ve emsâli medh için konulan lâkablar, konulan kimselerde o sıfatlar bulunmadıkça sahih olmaz.)

Ve yine bu lâkabları bir kimesnenin senâ' ve mehdinde söylerler ise o memdûh bu sıfatları tutmadıkça sahih olmayub yine sahriyye olur. Meselâ bir zâlim pâdişâha âdil demek gibi.

226. تسخر و طنزی بود آن، یا جنون پاک حق عما يقول الظالمون

(Belki âlâya almaktır yâhûd da ögen delidir. Cenâb-ı Hakk'ın zâtı zalimlerin söylediklerinden ve ona isnâd ettiklerinden pâk ve münezzehtir.)

Bir kimesnede bu hâller yok iken ana böyle evsâf-ı haseneyi ta'bîr eger mâdih-i âkıl ise memdûhı yâ sahriyye murâd ider yâhûd memdûhı ta'n murâd eder. Eger âkıl degil ise cünûn ile muttasıfdur. Mecnûn olduğundan ider ve küffâr-ı bedkirdâr dahi Allahu Te'âlâ'da olmayan evsâfı cünûn ve humklarından isnâd itdiklerinden tenzîh murâd idüb buyururlar ki: Hakk Cell u A'lâ kâfirlerün ta'bîr itdüğü isnâd-ı mâ-lem yekûnden pâk ve münezzehtir. Anların birisi Allahu Te'âlâ'da yokdur. Budan sonra yine bâlâdaki hikâyeye avdet iderek buyurdılar.

227. من همی دانستم پیش از وصال که نکو روئی، ولیکن بد خصال

(Ben seninle görüşmeden evvel senin güzel yüzlü, lâkin çirkin tabiatli olduğunu biliyordum.)

Ben seni kabl-el-vuslat bildüm ki güzel yüzlisin velâkin hûyun çirkindir ve böyle bî-edeblik idersin

228. من همی دانستم پیش از لقا کز ستیزه راسخی اندر شقا

(Ben seninle mülâkat etmeden de inâtçı bir adam olduğunu, kötülüğe alışmış bulunduğunu ve hâlâ da ayaka diremekte olduğunu biliyordum.)

Ben seni mülâkatdan evvel bildüm ki inâdından şekavetde râsihsin.

229. چونکه چشمم سرخ باشد در عمش دانمش ز آن درد، گر کم بینمش

(Ameş hastalığından göz kızarmış olunca az görsem bile, o kırmızılığın o hastalıktan olduğunu bilirim.)

Çünkü gözüm ameş illetinde kapaklarının etrâfi kırmızı olur. Ben bu derdden her ne kadar nâkis görür isem yine senin şekavetini bilürüm. Zamîr-i şeyn şekavete râci'dir. Ameş, aynın fethiyle şol illete dirler ki göz kapaklarının etrâfi kırmızı olur. Bu illetin sahibine ameş dirler ve ameş, muhaddisinden ve Şivâz karâsından bir zâtın ilm-i hâssı dahi olmuşdur.

230. تو مرا چون بره دیدی بی شبان تو گمان بردی ندارم پاسبان

(Sen beni çobansız kuzu gibi gördün de muhafızım olmadığını zannettin.)

Sen beni kuzı gibi çobansız (18a) gördün zann itdün ki zâhirde gözcüm olmamağıla bâtında dahi gözcüm yokdur.

231. عاشقان از درد ز آن نالیده اند که نظر تا جایگه مالیده اند

(Hakikî âşıklar, bakılmaması lâzım gelen yere bakarlar da edebde kusûr etme derdinden ağlar ve inlerler.)

Âşıklar derdden andan içün ağlamışlardır. Zîrâ nazarını lâyıq olmayan yere sürmüşlerdür meselâ rûh gibi ve debîr gibi.

232. بی شبان دانسته اند آن ظبی را رایگان دانسته اند آن سبی را

(Kezâ o âşıklar, o ceylanı çobansız ve o esiri bedava sandıkları için nedâmetlerinden ağlayıp inlemişlerdi.)

O geyigi âşıklar çobansız bilmişlerdür o esir gibi cânânı müft ve ucuz bilmişlerdir. Binâberîn hemân öpeyim ve der-kenâr ideyim dirler. Hâlbuki müft degıldür. Ve hafızı vardır ki Allahu Te'âlâ'dur ve âşika öpdürmez.

233. تاز غمزه تیر آمد بر جگر که منم حارس، گزافه کم نگر

(Bunun cezâsı olmak üzere! O'nun bekçisi ve muhâfızı benim, boş yere bakma!, diye Allah'ın Celâl'i gamzesinden fırlayan bir ok, o âşıkların ciğerine saplanmıştır.)

Hatt-ı bâtın gamzesünden anun cigeri üzerine bir ok gelür öyle diyerek ki hafız benüm ve sana bûs u kenâr itdürmem hem abes yire bakma.

234. کی کم از بره، کم از بز غاله ام؟ که نباشد حارس از دنباله ام

(Ben bir kuzu ve oğlaktan da aşağı mıyım ki arkamda bekçilik ve muhâfızlık edecek bir çoban bulunmasın.)

Ma'sûka didi ki, ben kuzıdan ve oğlakdan niçe kimim ki benüm verâmdan bir hâris olmaya ve beni gözetmeye, bu hiç olur mı?

235. حارسی دارم که ملکش می سزد داند آن بادی که آن بر من میوزد

(Benim bir bekçim ve muhâfızım vardır ki saltanat ona yaraşır. Bana nasıl br yel esmekte? O bilir.)

Bir hafız tutarum ki mülk ana yakışur ve sultân dinmege sezâdur. O zât bilür bir rüzgârı ki benüm üzerüme eser. Ve beni o rüzgârın şerrinden hıfz ider. O esen rüzgâr zararlı hây yâhûd fâideli mi? O Alîm Mevlâ andan gafil degıldür ve andan gaib degıldür. Ey bilmesi sakîm küstâh işte bu evsâf ile mevsûf benüm hâfızum vardır, didi.

236. نفس شهوانی ز حق کز است و کور من به دل کوریت میدیدم ز دور

(Şehvetli olan nefis Hakk'a karşı sağır ve kördür. Ben de senin ma'nevî körlüğünü tâ uzaktan görmüştüm.)

Şehvete mensûb nefis-i emmâre Hakk'dan sâgirdür ve dahi kördür. Hattâ ben kalbde senün körlüğünü uzakdan görür idüm.

237. هشت سالت ز آن نپرسیدم به هیچ که پُرت دیدم ز جهل پیچ پیچ

(Ondan dolayı sekiz seneden beri seni hiç sormadım. Çünkü kat kat seni cehâletle dolu görmüştüm.)

Sekiz sene aslâ seni sormadum andan içün ki seni kat kat olmuş cehilden tolu gördüm ve böyle Hakk'ı bilmez ve hâin gördüm.

238. خود چه پرسم آنکه او باشد به تون؟ که "تو چونی؟" چون بود او سر نگون

(Hamam külhânında bulunan kimseye nasılsın?, diye neden sorayım? Nasıl olur? Baş aşağı!)

Tahkik sen nicesin diyu ne suâl ideyim o kimesneyi ki külhânda olur ve külhânîdür. Zîrâ nice olacak anun hâli belli ki o ser-nigûn ve hâl-i diger-gündür ve ana ahvâlinden suâl lâzım degüldür. Tün, tâ'nın zammıyla hamam külhânına ta'bîr iderler.

Dünyâ'nın külhâna, takvânın da hamama benzeyişi

Dünyâ'nın nazîri külhân gibidür. (18b) ve dahi takvânun nazîri hamam gibidür.

239. شهوت دنیا مثال گلخن است که از او حمام تقوی روشن است

(Dünyâ şehveti külhân gibidir. Takvâ hamamı onunla ısınır ve parlar.)

Dünyâ'nun şehveti külhân gibidür. Zîrâ hamam gibi olan takvâ andan kızmış ve lâtif olmuşdur.

240. لیک قسم متقی زین تون صفاست ز آنکه در گرمابه است و در نقاست

(Lâkin müttakiler bu külhânda safâ ve zevk içindedirler. Çünkü onlar hamama girmiş yunup arınmışlardır.)

Lâkin müttakî taîfesi bu külhândan saffet sahibidür. Zîrâ anlar takvâ hamamında pâk olmaktadır ve safvet bumaktadır.

241. اغنيا، ماننده سرگين كشان بهر آتش كردن گرمابه دان

(Şehvete mübtelâ zenginler ise hamamcıların âteş yakması ve hamamı ısıtması için süprüntü taşıyanlar gibidir.)

Ehl-i dünyâ hamama fişkı taşıyanlar gibidür, hamamcılarun hamama âteş itmeklerinden için. Ya'nî; hamamcılar hamamı kızdırsun ve yıkanmaga talib olanlar talib olsun için fişkı çikenler niçe ise agniyâ ve vüzerâ' dahi anlara benzerler. Zîrâ bunlar dünyâ'yı ma'mûr itdükçe ehl-i takvânun takvâsı tezâyüd ider ve dünyâ'ya ragbet itmedükçe safvetleri artar.

242. اندر ايشان حرص بنهاده خدا تا بود گرمابه گرم و بانوا

(Cenâb-ı Hakk takvâ hamamı ısınsın ve letâfet peydâ etsin diye o ma'nevî çöpçülere hırs vermiştir.)

Ehl-i dünyâ Hakk Te'âlâ hırs koymuş hattâ hamam-ı takvâ germ olsun ve nasîb olsun eger ahmaklar dünyâyı ebniye-i râfîa ve bag u bagçe ile ma'mûr itmeseler, dünyâ harâb olur idi ve ana meyl olunmaz idi. Bu cihetle takvânun fazl ve şerîfi olmaz idi. Zîrâ dünyâ mahbûb olmaz ki sevile ve sevmiyanin şerîfi ola. Ancak ehl-i dünyâ'nun şerîfi dünyâ sevilür şey olub ve bunların sevmemesiyle olur. Bu hâl dahi şunu iktizâ' ider ki agniyâ dünyâ'yı sevüb ma'mûr ederler.

243. ترك اين تون گير و، در گرمابه ران ترك تون را، عين آن گرمابه دان

(Bu külhândan vazgeç de hamamın içine git. Külhânı terk etmek bil ki hamama girmenin tâ kendisidir.)

Ey mütteki bu dünyâ külhânını terk eyle ve kendini takvâ hamamına sür ki pâk olasın ve bu dünyâ'yı terk etmek takvânın ayıdır. Bunu dahi böyle bil.

244. هر که در تون است، او چون خادم است مر ورا، کاو صابر است و حازم است

(Külhânda kalan oradaki hizmetçi uşşâk gibidir. Şehvet külhânına girmekten sakınan da ihtiyâtlı bir kimsedir.)

Her kimesne ki külhândadur o hidmetkâr gibidür fi'l-vaki ehl-i dünyâ ehlullahun köleleri gibidür. Ana ki o zât dünyâdan sabr idicidür ve ihtiyât ile amel idicidür bunlardan murâd âriflerdür.

وفی الحديث الشريف كلم راع وكلم من عن رعيتہ كلمه⁷⁶ lâfzında mülûk dâhildür. Bu sûretde anlar dahi çobana teşbîh olunmuş oldular ve çoban ise koyunların hidmetkârıdır ve pâdişâh dahi halkın hadîmi olmuş olur. Var bundan sâye-i agniyâyı kıyâs eyle.

245. هر که در حمام شد سیمای او هست پیدا بر رُخ زیبای او

(Hamama giden kimsenin simâsı, onun temiz yüzünden belli olur.)

Her kimesne ki hamamda oldı anun alâmeti kendünün güzel (19a) yanığı üzerine zâhirdür. Ya'nî her zât ki müttâkidür vechinden ma'lûm olur dimekdür. Niyu'l-vâki' saleha vechinden bilinür ehl-i isyân bilindiği gibi.

قال الله تعالى يعرف الجرمون بسماهم⁷⁷

246. تونیان را نیز سیما آشکار از لباس و از دخان و از غبار

(Külhândakiler de yüzlerindeki ve elbiselerindeki duman, is ve tozdan belli olurlar.)

Külhânîlerün dahi alâmeti gerek libâsından ve gerek duhânın eserinden ve gerek tozdan âşikârdur.

247. ور نبینی روش، بویش را بگیر بو عصا آمد برای هر ضریر

(Eğer bir fasıkın yüzünü göremezsen kokusuna dikkat et. Koku, gözü görmeyen kimse için asâ gibi rehberlik eder.)

⁷⁶ Hepiniz çobansınız güddüklerinizden sorumlusunuz. Hadis.

⁷⁷ O gün mücrimler simalarından tanınır. Rahman Suresi, 41.ayet.

Eger külhânînin yüzini görmege gözün yok ise kokusunu istişâm eyle ve andan bil. Zîrâ râyiha her gözi olmayanlara a'sâ gibi geldi. Kôr a'sâ ile yol bulduğı gibi sen dahi külhânî oldugunu anlarsın.

248. ور نداری بو، در آرش در سخن از حدیث نو بدان راز کهن

(Kokusunu da alamazsan onu konuştur, yeni sözden eski sırrı anla!)

Eger râyiha dahi tutmazsan anı söze getür; eger senin ilmin var ise yeni sözünden eski sözünü bil. Mısrî kelâmından olur. Ma'lûm kişün kendi mikdârı eger kendi kelâmından ne vechile bilinür dırsın.

249. پس بگوید: تو نئی صاحب ذهب بیست سلہ چرک بُردم تا به شب

(Altın babası olan külhâncı, bugün yirmi sepet süprüntü taşıdım, der.)

Ehl-i dünyâ külhânisi ve altun sahibi esnâ-yı kelâmında dir ki: yirmi sepet fişkı iletdüm ya'nî bugün dükkânda şu kadar akçe kâr itdüm akşama dek bundan anla ehl-i dünyâdur ve takvâdan ârîdür.

250. حرص تو چون آتش است اندر جهان باز کرده هر زبانه صد دهان

(Bunun gibi senin hırsın da dünyâda âteş gibidir ki her alevi yüzlerce ağız açmıştır.)

Senün hırsın dünyâdaki âteşe benzer agzınun içinde yüz lisân açmış bu nâr-ı hırsı itfâ'ya çalış.

251. پیش عقل، این زر، چو سرگین ناخوش است گر چه چون سرگین فروغ آتش است

(Akla göre bu altın, âteşi parlatacak süprüntü ve gübre gibi nâ-hoştur.)

Aklun indinde dünyâ'nun mâlı ve altunı fişkı gibi nâ-hoşdur. Egerçe fişkı gibi âteşin ziyâsına sebbdür. Ya'nî takvânun her ne kadar bâisi ise yine ehl-i dünyâ altun ve dünyâlığı sevmezler.

252. آفتابی کاو دم از آتش زند چرک تر را لایق آتش کند

(Güneş ki âteşten dem vurur, yaş süprüntüyü kurutur, âteşe lâyük bir hâle getirir.)

Güneş gibi bir zât ki âteş-i aşkdan dem urur, çirk-ter gibi dünyâlığı âteşe atar ve ana lâyük görür ve kendinün indinde turmaga lâyük görmez.

253. آفتاب آن سنگ را هم کرد زر تا به تون حرص افتد صد شرر

(Hırs külhânına yüzlerce kıvılcım düşsün diye güneş, taşı altın eder.)

Yine âfitâb gibi zât dagdaki taşı altın egler ve mâdenler ehlullahun himmetiyle mâden olur; hattâ hırs külhânına yüz kıvılcım atar ve halkun altunlar sebebiyle hırsını dünyâya kızışdırur ve kendi takvâsına kuvvet verir.(19b)

254. آنکه گوید: مال گرد آورده ام چیست؟ یعنی چرك چندین خورده ام

(Mâl topladım diyen kimsenin bu sözü şu kadar süprüntü taşıdım demektir.)

O ehl-i dünyâki mâl cem' itdüm dir. O ne dimekdür dirsen bu kadar necâset sahibi olmuşdum demek istersin.

255. این سخن گر چه که رسوائی فراست در میان تونیان زین فخرهاست

(Vâkıa bu söz, sahibini rüsvây eder hamam külhâniler arasında bundan iftihâr duyulur.)

Bu söz egerçe rezâletdür ve hakaret artırıcıdır; lâkin ehl-i dünyânun ortasında bundan fahirler vardur. Ve hased iderler ki âh benüm dahi olaydı.

256. که تو شش سله کشیدی تا به شب من کشیدم بیست سله بی تعب

(Eğer sen geceye kadar altı sepet süprüntü taşıdınsa ben zahmetsizce yirmi sepet taşıdım.)

Öyle diyerek iftihâr iderler ki sen altı sepet kazûrât ve fişkı çikdün akşama dek ben bilâ-taab yigirmi sepet fişkı çikdüm ya'nî şu kadar kâr itdün ise ben senün iki katımı kazandım demek ister.

257. آنکه در تون زاد و پاکی را ندید بوی مُشک آرد بر او رنجی پدید

(Külhânda doğup da temizlik görmemiş olana misk koklatsan incinir, hasta olur.)

O ki külhânda doğdı ve tahâret nedür bilmez misün?. Râyihası anun üzerine azîm zahmet getirür ve misk gibi ibâdete tahammül idemez belki fişkı gibi olan mâl-ı dünyâ ile meşgul olur bu sûretle bir debbâg hikâyesine şü'rû idüb buyururlar.

Güzel koku satanlar çarşısında itr ve misk kokusundan bayılan ve hastalanan derici

Burası o debbâgın hikâyesidür ki attârlar çarşusunda gül yağı ve misk râyihâsından lâ-ya'kıl oldu.

258. آن یکی افتاد بی هوش و خمید چونکه در بازار عطاراند رسی

(Bir kimse güzel koku satanlar çarşısına varıca bi-hûş olarak düştü ve iki kat oldu.)

Ol bir kimesne lâ-ya'kıl düşdi ve iki kat büküldi; çünkü attârlar bâzârına irişdi ve râyihâ-i tayyibe dimâgına gitdi.

259. بوی عطرش زد ز عطاران راد تا بگردیدش سر و بر جا فتاد

(Kerim ve cömerd misk yağcılarının itr kokusu ona dokundu da başı döndü ve yere düştü.)

Ona ıtır râyihâsı cömerd olan attârlardan urdı. Hattâ başı döndi ve yer üzerinde düşdü.

260. همچو مردار او فتاد او بی خبر نیم روز اندر میان رهگذر

(O, kendinden bihaber olarak gün ortasında geçilecek yolun ortasına bir leş gibi yıkıldı.)

Lâşe gibi bî-cüz olarak düşdi ve zuhra dek ortada reh-güzerde bî-hûş yatdı.

261. جمع آمد خلق بر وی آن زمان جملگی، لا حول گو، درمان کنان

(O ânda halk, onun başına toplandı ve Lâ-havle diyerek derdine dermân aramaya başladı.)

Halk o zamân anın üzerine cümlesi lâ-havle diyu dermân iderek başına cem' oldu.

262. آن یکی کف بر دل او می براند و ز گلاب آن دیگری بر وی فشاند

(Biri avucunu onun kalbine götürüp atıp atmadığını anlamak istiyor, diğeri üstüne başına gül suyu serpiyordu.)

Ol birisi avucını anın kalbine sürer idi ol gayrısı anın üzerine gül suyu saçar idi ki akli başına gele.

263. او نمی دانست کاندن مرتعه از گلاب آمد ورا این واقعه

(Gül suyu serpen bilmiyordu ki dünyâ çayırında bu vâkıa, onun başına gül suyu ve emsâli itriyâttan gelmişti.)

O gül-âb ile muâlece eden bilmedi ki o vâkıa ana gül-âbdan geldi ve bu dimâg olduğundan (20a) necâset râyihası ile me'lûf olub râyiha-i tayyibe anı mest etmiş idi.

264. آن یکی دستش همی مالید و سر و آن دگر که گل همی آورد تر

(Biri eliyle onun başını oğuyor, diğeri rutubet ve serinliğinden baygının âteşi düşsün diye sâ mânlı yaş balçık getirip göğsüne sürüyordu.)

Öbürisi bu âdemün elini ve başını burar idi; öbürüsü dahi taze sâ mânlı çamur getirür ve bazı uzvına suvar idi.

265. آن بُخُور عود و شکر زد بهم و آن دگر از پوشش اش میکرد کم

(Biri ödağacı ile şekerini karıştırıp tütsü veriyor, diğeri elbisesinden bir parça kesip tutuşturduktan sonra koklatıyordu.)

Öbürisi buhûr ve ûd ve şeker karışdırub tütsü verir idi. Ol gayrısı anın pûşisinden ve libâsından arkasından soymağıla eksük ider idi. Pûşiş, bâ'yı acemînün zammıyla libâsa derler.

266. و آن دگر نبضش گرفته از خرد منتظر تا نبض او چون میجهد
(Biri, nasıl atıyor diye nabzını tutuyor, diğeri de eğilmiş ağzını kokluyordu.)
 O gayrsı anun nabzını tutar idi ki acaba nice hareket ider ve o bir gayrsı anun agzını kokular idi.
267. تا که می خوردست، یا بنگ و حشیش خلق در ماندند اندر بی هُشیش
(Şarâb mı içmiş esrâr mı yemiş yâhûd afyon mu yutmuş diye; hülâsa baygınlığını geçirip ayıltmakta âciz kaldılar.)
 Ayâ bâde mi içdi yoksa beng ta'bîr olunan şeyi mi içdi; hâsılı bunun lâ-ya'kıllığında hayrân oldılar ve sebebini bilmediler.
268. پس خبر بردند خویشان را شتاب که فلان افتاده است اینجا خراب
(Filân misk yağcılar çarşısında düştü, baygın ve harâb bir hâlde yatıyor, diye akrabâsına haber gönderdiler.)
 Bundan sonra akrabâsına aceleyle haber gönderdiler, fülân hısmınız yolda düştü orada harâb olduğu hâlde yatır.
269. کس نمیداند که چون مصروع گشت یا چه شد کاو را فتاد از بام طشت
(Neden bayıldı ne oldu da leğeni damdan düştü, kimse bilmiyor.)
 O masrû'ı bir kimesne bilmez o niçün masrû' oldı yâhûd ne oldı ki böyle rüsvâ oldu.
270. اندکی سرگین سگ در آستین خلق را بشکافت و، آمد با حنین
(O iri yarı debbâğın gürbüz ve malûmatlı bir kardeşi vardı, çabucak ve koşarak geldi.)
 Bir karındaş tutdı o bir azîm debbâğ idi bülend ve âkıl idi, tîz geldi.
271. يك برادر داشت آن دباغ زفت گریز و دانا بیامد زود تفت
(Yeni içinde bir parça köpek tersi vardı; biriken halkı aralayıp kardeşinin yanına sokuldu.)

Bir mikdâr kelb necâseti yeninde olduğu hâlde halkı yardı ve çağırarak geldi.

272. گفت: من رنجش همیدانم ز چیست چون سبب دانی، دوا کردن جلیست
(*Dedi ki, ben onun neden bayıldığını biliyorum, sebebi bilince tedâvî bellidir.*)

Dedi ki: ben anun zahmetini bilürüm nedendür çünkü bir şeyin sebebini bilirsin muâlece âşikâredür, ben şimdi ana ilâc ederim.

273. چون سبب معلوم نبود مشکل است داروی رنج و، در آن صد محمل است
(*Sebeb ma'lûm olmayınca hastalığın devâsı ve tedâvîsi müşkildir. Zîrâ onda yüz ihtimâl vardır.*)

Çün ki sebeb ma'lûm olmaz müşkıldür rencin ilâcı ve anda çok haml idecek ihtimâlât-ı kesîre vardır.

274. چون بدانستی سبب را سهل شد دانش اسباب، دفع جهل شد
(*Sebeb bilinince tedâvî kolaylaşır. Sebebin ma'lum olması bilgisizliği giderir.*)

Çünkü illetin sebebünü bildün ana ilâc kolay oldu. Sebeblere ıtlâ' cehlin defîne sebeb oldu.

275. گفت با خود: هستش اندر مغز و رگ توی بر تو، بوی آن سرگین سگ
(*Kendi kendine dedi ki, köpek pisliği kokusu kat kat olarak onun beynine ve damarlarına işlemiştir.*)

Birâderi olan debbâg kendü kendüye dedi ki, anun beyni ve tamarı kat katdur. (20b) o köpek necâseti râyahasından.

276. تا میان اندر حدث او تا به شب غرق دباغی است او روزی طلب
(*Rızkını elde etmek için her gün akşamlara kadar pisliğe gömülmüş, debbâğlığa garkolmuştur.*)

Miyânına dek akşam olunca murdârlık içindedür ve dahi debbâglık sa'natına rızık taleb idici olduğu hâlde müstagrakdur ve râyiha-i kerîha ile ülfet itmişdür. Şimdi hilâf-ı âdet râyiha-i tayyibeyi istişmâm idünce hâli böyle oldu diyu cezm itdi. Hâlbuki tabîb-i hazukların ekmeli dedi.

277. پس چنین گفته است جالینوس مه آنچه عادت داشت بیمار، آنش ده

(Tibca üstâd sayılan Câlinus, hastaya, neye alışkın ise o şeyi ver, demiştir.)

Böyle olduğundan fenn-i tıbda mâhir olan Câlinus hakîm didi ki ol nesneyi ki hastalar âdet itmişlerdür ve sıhhatinde anınla me'lûf olmuşlardır. O şeyi anlara ver, zîrâ ayn-ı şifâ'dur.

278. کز خلاف عادت است آن رنج او پس دواى رنجش از معتاد جو

(Eğer onun hastalığı âdetin hilâfından zuhûra gelmişse, onun devâsını mutadî olan şeyden ara.)

Zîrâ anun o derdi âdetün hilâfını itmekden geldi. Böyle olunca anun illetinün devâsını tab'ınun i'tiyâd itdüğü şeyden iste dedi.

279. چون جعل گشته است از سرگین کشی از گلاب آید جعل را بی هُشی

(Bu adam, köpek tersi taşımaktan pislik böceği gibi olmuştur. Pislik böceğine gül suyundan baygınlık gelir.)

Bu debbâg necâset böceği gibi olmuştur. Dâimâ necâset râyihasıyla ülfet itmekden görmez misin?. Necâset böcüne gül suyundan lâ-ya'kilün olur. Bu herîfe dahi bu itr u misk zarar virdi didi ve bî-hoşludunun sebebi bundan olduğunu yakîn eyledi.

280. هم از آن سرگین سگ داروی اوست که بدان او را همی معتاد و خوست

(Onun ilâcı yine köpek pisliğidir. Çünkü onun mutadî ve tabiatı onunladır.)

Dahi bunun ilâcı yine o kelb necâsetinden olur. Zîrâ o kelb necâsetiyle ana âdet ve hûy olmuştur.

281. الخبيثات الخبيثين" را بخوان رو و پشت این سخن را باز دان"

(Pisler, pislerindir. âyetini oku, bu sözün zâhir ve bâtınını anla!)

Kur'ân-ı Kerîm'de el-necîsâtü lil-necîsîn âyet-i kerîmesini oku ve bu âyetin ma'nâsınun zâhirini ve bâtınını âşikâre bil.

282. ناصحان او را به عنبر یا گلاب می دوا سازند بهر فتح باب

(Nasîhat verenler, pis kişiyi, ona bir kapı açılması, iyileşmesi için amberle, gül suyu ile tedâvî etmek isterler.)

Ma'nâ-yı bâtınîsi şudur ki enbiyâ-yı i'zâm anlara anber ve gül-âb gibi kelîmât ile bâb-ı ilâhînün fethinden için ilâc düzerler.

283. مر خبیثان را نسازد طبیات در خور و لایق نباشد ای ثقات

(Ey itimâd edilir kimseler, hakikaten temz şeyler pisler için lâyük ve münâsib değildir.)

Tahkik, habîslere tayyib olan pend ve nasîhat te'sîr itmez ve anlara, ey dostlar, bu tayyibât lâyük olmaz.

284. "چون ز عطر وحی کژ گشتند و گم بد فغانشان که" تَطِيرُنَا بَكْم

(Kâfirler, peygamberlere gelen vahyin güzel kokusuyla çarpıldılar ve kendilerini kaybettiler de tetayyerna biküm, diye feryâd ettiler.)

Çünkü vâhiyi'l-ilâhî ıtrından egri ve zâyi' oldılar. Ya'nî andan intifâ' itmediler ve feryâd itdiler ki biz sizünle teşeüm etdik.

285. رنج و بیماریست ما را این مقال نیست نیکو و عظتان، ما را به فال

(Bu sözleriniz, bize zahmet veriyor, hastalanıyoruz. Ettiğiniz vâzu nasîhat bize iyi değil meş'um gelmektedir.)

Bu kelâmınız bize sizden dert ve hastelik oldu. Bizüm fâlimızda (21a) sizün nasîhatleriniz bize eyü gelmedi.

286. گر به گفت آرید نصحی آشکار ما کنیم آن دم شما را سنگسار

(Biz oyunla abes ve saçma şeylerle semirmiş kimseleriz, kendimizi nasihat dinlemeye alıştırmamışızdır.)

Bir dahi âşikâre pend ve nasîhate şürû' idersenüz biz sizi o demde taş ile recm iderüz. Zîrâ vâ'zınız bize yaramaz didiler. Biz hevâ-yı nefsimüze mütâbaat idüb bâtil iş işlemekle semiz olmuşuz ve kendimizi böyle nasîhatlere tahmir itmemişüz.

287. هست قوتِ ما، دروغ و لهو و لاغ شورش معده ست ما را این بلاغ

(Bizim gıdâmız, yalan, dolan ve lâtifedir. Sizin tebliğ ettiklerinizden midemiz bulanıyor.)

Bizüm gıdâ'mız yalan ve mâ-lâ-ya'nî ve lâtifedür ve biz bunlarla me'lûfuz. Bu tebliginizden bize mide bulanması vardır.

288. رنج را صد تو و افزون میکنند عقل را دارو به افیون میکنند

(Siz, bizim hastalığımızı yüz kat, hattâ daha ziyâde arttırıyor, akli afyonla tedâvî ediyorsunuz.)

Siz bizüm derdimizi yüz kat idersinüz ve dahi ziyâde idersinüz ve bizüm aklımıza afyon ile ilâc eylersinüz. Hâsılı bizde âkıl kalmadı. Biz sizün nasîhatünüzden çokdan fârig olduk dediler.

Debbağın biraderinin, kardeşini köpek pisliği kokusuyla gizlice tedavi etmesi

O debbâğın birâderinün o bî-hûş debbâğa mahfî olarak köpek necâseti râyihasıyle ilâc eylemesi beyânında olucudur.

289. خلق را می راند از وی آن جوان تا علاجش را نبینند آن کسان

(O genc, ilâcını görmesinler diye debbâğın başına toplanmış olanları dağıttı.)

Halkı yardı, o bî-hûşdan için hattâ anun ilâcını o mecmûadaki adamlar görmesinler.

290. سر به گوشش برد همچون رازگو پس نهاد آن چیز بر بینی او

(Sır söylüyormuş gibi başını debbâğın kulağına yaklaştırdı ve elindeki şeyden bir parçasını onun burnuna koydu.)

O debbâg gûyâ anın kulagina bir sır söyler gibi başını egdi. Bundan sonra o kelb necâsetini kimesne görmeksiz anın burnu üzerine koydu.

291. کاو به کف سرگین سگ سائیده بود داروی مغز پلید، آن دیده بود

(Debbâğın murdâr beyninin ilâcını köpek pisliğinde gördüğü için onu elinde ezmişti.)

Zîrâ o birâderi olan debbâg eline kelb necîsini sürmüş idi ve murdârın magzının ilâcını görmüş idi.

292. ساعتی شد، مرده جنبیدن گرفت خلق گفتند: این فسونی بُد شگفت

(Adam kımıldamaya halk da, şaşılacak bir efsûn, demeye başladı.)

Çün ki bir mikdâr zamân oldu. O adam hâreket itmek tutdu.

293. کاین بخواند افسون به گوش او دمید مرده بود، افسون به فریادش رسید

(Diyorlardı ki, bu zât, bir efsûn okudu, baygının kulağına üfledi. Efsûn, o ölü gib olanın imdâdına yetişti.)

Bu hâli halk müşâhede edince dediler ki, bu efsûn bir acib efsûn idi. Zîrâ bu kadar muâlece ile bu adam aslâ hareket etmemiş idi şimdi bu efsûn ona hayât verdi.

294. جنبش اهل فساد آن سو بود که ز ناز و غمزه و ابرو بود

(Ehl-i fesâdın hareketi de zinâ, göz süzme ve kaş oynatma tarafına olur.)

Ehl-i fiskun hareketi o tarafa olur ki orada zinâ' vardur ve güzel göz ve kaş vardur. Zîrâ bu adam efsûn okudu ve anın gûşuna üfledi; bu adam meyit idi ve efsûn bunun imdâdına yetişdi.

295. هر که را مشک نصیحت سود نیست جز بدین بوی بدش بهبود نیست

(Nasîhat miski, fâide etmeyen kimse, şüphesiz kötü kokulara alışmıştır.)

(21b) Her kimesneye ki nasîhat miskinün fâidesi yokdur şüphesiz bu ecilden çirkin râyiha ile anın hûy eylemesi vardur ve fîsk ile me'lûfdur. Binâberîn nasîhat kabul itmez.

296. مشرکان را، ز آن نجس خواندست حق کاندرون پشک زاندند از سبق

(Cenâb-ı Hakk müşriklere ondan dolayı, necîs ta'bîr etmiştir ki onlar, ma'nevî necâset –ya'nî şirk ve delâlet- içinde doğmuşlardır.)

Müşriklere Hakk Cell u A'lâ andan için neces okumuşdur ki ezelden necâset içinde dogdılar ve şekavet-i ezeliye ile şakî oldılar.

297. کرم، کاو زاده ست در سرگین ابد می نگرداند به عنبر خوی خَوَد

(Kötü bir necâset içinde peydâ olan kurt, anberle kendi hûyunu deęiştirmez.)

Kurd ki ebedi olan necîs içinde dogmuşdur. Ya'nî şol şakî ki şekavet-i ezeliye hâsıl olmuşdur. Anber gibi nasîhat ile şekavet hûyunı tebdîl eylemez.

298. چون نزد بر وی نثار رشّ نور او همه جسم است، نی دل چون قشور

(Ona nûr serpintisî isâbet etmemiş olduğu için o, kabuk gibi kalbsiz bir cisimden ibârettir.)

Çünkü anun üzerine ezelde menşûr olan nûr urmadı. O âdem gönül sahibi olmayarak cism-i mahzûr. Ve fî'l-hadîs-i şerîf

ان الله خلق الخلق في ظلمة ثم رشّ عليهم من نوره فنن
اصابه من ذلك النور فقد اصبه من اخطائه فقد ضل

⁷⁸ Ma'nâsı, Hakk Cell u A'lâ Hazretleri ezelde halkı zulmet içinde halk eyledi. Andan sonra kendi nûrundan halkın üzerine saçdı. Her kimesneye ki o nûrdan isâbet eyledi tahkik o kimesne bu âleme geldikde hidâyetde oldı ve dalâlet yolına gitmedi. Ve yine her kimesneye ki ezelde o nûr-ı ilâhî isâbet itmedi. O âdem bu âleme geldikde tarîk-i dalâlete sâlik oldı ve hızlan yolına gitdi. Bu beyt-i şerîf ile Cenâb-ı Hazret-i Mevlânâ kuddise sırrahu

⁷⁸ Hakikaten Allahu Te'âlâ Halkı yokluk karanlığından yarattı. Sonra hidayet nurundan onların üstüne serptti. Kimlere o nurdan isabet eylediye, o kimseler hakikaten hidayete erdi. Her kime de isabet etmediye o kimselerde hakikaten uzak bir dalâlete düştüler. Hadis.

efendimiz bu hadîs-i şerîfe işâret buyurdılar. Eger suâl olunır ise ki bu hadîs-i şerîfden ve bu beyitden cebr lâzım gelür. Buna cevâb budur ki, cebr lâzım gelsün ve her ne olursa olsun vâki-i hâl ve hakikat-i mâdde budur ve iş ezeldür, bu âleme geldikten sonra böyle olmuş degildir. Hâsılı Allâhu Te'âlâ Hazretleri bir kulunu ezelde saîd kıldı ise bu âleme geldikde saâdet amelleri ile meşgul olur. Ve eger ezelde şakî kıldı ise bu âleme geldikde şekavet amelleri ile meşgul olur. Niçe bin kimesne ana nasîhat itse ezel uygunsuz olmagıla fâidesi olmaz. Cehennemün vasatına seccâdesini yayıncaya dek sa'y eder. İşte cevâb-ı sahîh budur. Ve eger irâde yok mıdır dersen, dervîşcesi irâde dahi yokdur. Zîrâ murâd, murâdullahdur ve irâde dahi irâdâtullahdur. Nitekim Hazret-i Hüdâyî kuddise sırrahu buyurmuşdur. Beyt: Olmayıcak senden atâ kul neylesün \ yâ Rabbenâ görmez misün Hazret-i İbrâhim salavât (22a) ullâhu aleyhi ve 'alâ nebiyyinâ hazretleri Nemrud'da çâre bulmadı. Hâlbuki Halîl-ullah idi ve yine Mûsâ aleyhi's-selâm kelîmullah iken fir'avnı mü'min idemedi. Ve yine Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vesellem habîbullah iken Ebû Cehl aleyhi'l-lâ'nete'ye çâre itmege kadir olmadı. Zîrâ bu kâfirler şekavet-i ezeliye eshâbıdır, bunlara çâre olmaz ve bir âyet-i kerîmede dahi Cenâb-ı Kibriyân

79 *لا تهدي من اجبت ولكن الله يهدي من يشاء* buyurmuşdur: Ya'nî, habîbim sen sevdiğine hidâyet idemezsin; Allâhu Te'âlâ dilediğine hidâyet ider ve hediyet benümdür, dimekdür. Hülâsa-i kelâm, söz dinleyenler ve nasîhat kabul idenler ezelde mâyesi saâdet üzere olanlardur ve anlar ki ezelde şakîlerdür hâcesi ve pederi sözlerini dinlemek şöyle dursun Nebî-i âhirü'l-zamânın sözünü bile dinlemezler.

299. چون نزد بر وی نثار رشّ نور او همه جسم است، نی دل چون قشور

(Ona nûr serpintisî isâbet etmemiş olduğu için o, kabuk gibi kalbsiz bir cisimden ibârettir.)

Çünkü anun üzerine nûr saçmasının nisârı ve icrâsı isâbet itmedi. O kimesne bî-dil olduğu hâlde kabuklar gibi kuru cisimdür.

300. ور ز رشّ نور حق قسمیش داد همچو رسم مصر سرگین مرغ زاد

⁷⁹ (Resûlum) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin, bilakis Allah dilediğine hidayet verir.
Kasas sûresi, 56. ayet.

(Eğer Hakk Sübhane serptiği nûrdan ona bir parça olsun verseydi Mısır'daki âdet mücibince gübre içinden yumurtadan çıkan civciv gibi olurdu.)

Eger Hakk Te'âlâ ana nûr-ı rûşenden nasîb virmiş olaydı mısır resmi gibi fişkı, piliç dogurur idi. Ya'nî şekavet-i ezelfyesi saâdet hâsıl ider idi.

301. لیک نی مرغ خسیس خانگی بلکه مرغ دانش و فرزانی

(Lâkin gübrede peydâ olmakla beraber o kuş, hasîs ve kıymetsiz tavuk gibi olmazdı, belki ilim ve irfân, âkıl ve izân kuşu olurdu.)

Lâkin öyle denî tavuk dogurmaz, belki ilim ve âkıllık kuşu dogurur idi eger nûrdan hassa alaydı. Yine o ma'sûka âşkına hitâb idüb dir ki.

302. تو بدان مانی، کز آن نوری تھی زانکه بینی بر پلیدی مینھی

(Sen o nûrdan hâlî kalmışa benziyorsun. Çünkü burnunu pisliğe sokuyorsun.)

Sen ey âşık, ana benzersin ki o nûrdan hâlîsin. Zîrâ burnunu murdârlığa korsun ve beni bûs ideyüm dirsın.

303. از فراق زرد شد رخسار و رو برگ زردی، میوه ناپخته تو

(Benim ayrılığımın senin yüzün ve yanağın sararmış ama, sen sararmış ve kurumuş bir yaprak ve olmamış bir yemiş gibisin.)

Firâkdan senin yanağın ve yüzün sarı oldu. Sen bir sarı yapraksın ve senün mîve ve mahsûlun hâlâ çigdür.

304. دیگ ز آتش شد سیاه و دود فام گوشت از سختی چنین مانده ست خام

(Tencere âteşin dumânından kapkara olduğu hâlde içindeki et, kartlığı dolayısıyla çiğ kalmış, öylece duruyordu.)

Tencere âteşden karadı ve duhân renginde oldu. Et şiddetden buncılayın hâm kalmışdur.

305. هشت سالت جوش دادم در فراق کم نشد يك ذره خامیت و نفاق

(Seni sekiz sene ayrılık âteşinde kaynattığım hâlde hamlığın ve münâfıklığın zerre kadar eksilmedi.)

Sekiz sene sana firâkda cûş virdüm. Senün bir zerre hâmlıgun ve nifâkun eksük olmadı.

306. غوره تو سنگ بسته، کز سقام غوره ها اکنون مویزند و، تو خام

(Sen hastalık dolayısıyla kurumuş ve taş kesilmiş bir koruk gibisin. Sâir koruklar şimdi üzüm olduğu hâlde sen hâlâ hamsın.)

Senün korugun sekâmetden taş gibi olmuş. Bazı koruklar vardır ki bir türlü üzüm olmaz. Sâir koruklar şimdi kuru üzüm oldu. (22b) Ve ineblik mertebesinden dahi tecâvüz itdi. Hâlâ sen hâm ve nâ-puhtesin diyu. O ma'şûka âşıkına böyle itâblar eyledi. O âşıkın kendi günâhından özür dilemesi beyânındadır. Hîle ve hud'a iderek ve dahi ma'şûkun anı fehm eylesidir. Telbis ve rû-pûş hîle ma'nâsınadır.

307. گفت عاشق: امتحان کردم، مگیر تا ببینم تو حریفی یا ستیر

(Âşık dedi ki, ben seni uysal mısın yoksa afife ve Sâliha mısın?, diye imtihân etmek istedim. Bundan dolayı beni muahaze eyleme!)

Âşık didi ki ben seni imtihân eyledim. Bana infîâl itme hattâ göreyim fâhişe misin yâhûd ehl-i irz mısın.

308. من همی دانستم بی امتحان لیک، کی باشد خبر همچون عیان ؟

(Ben seni imtihânsız da biliyordum. Lâkin işitmek nasıl görmek gibi olur.)

Ben seni gerçe bilâ imtihân bilirdüm. Lâkin cebr ile ma'lûm olan kaçan ayân gibi olur.

ولذا اقول ليس بحجة كالعيان ⁸⁰

309. آفتابی، نام تو مشهور و فاش چه زیان است ار بکردم ابتلاش ؟

(Sen meşhûr ve ma'lûm bir güzellik güneşisin. Ben o güneşi imtihâna kalkıştıysam ona ne ziyân.)

⁸⁰ Haberi dinlemek görmek gibi değildir. Arapça söz.

Sen arz ile güneş gibi meşhûrsun ve iyilikle nâmın fâş ve âşikâredür. Hâl böyle iken seni imtihân etmişim ne zarar vardır? İbtîlâ, imtihân ma'nâsıdır bâ-husûs ki.

310. تو منی، من خویشتن را امتحان میکنم هر روز در سود و زیان

(Sen bensin, benden ibâretsin. Ben hergün fâyda ve zarar husûsunda kendimi imtihân ederim.)

Sen bensin, ben kendimi zarar ve fâidede her gün imtihân ederim.

311. انبیا را امتحان کرده عادات تا شده ظاهر از ایشان معجزات

(Hakikat düşmânlar, peygamberleri imtihâna kalktılar da onlardan mucizeler zâhir oldu.)

Peygamberleri küffâr imtihân etmişlerdir. Hattâ anlardan mu'cizât zâhir olmuşdur. Adât, ayn'ın zammıyla ism-i fâil cem-i müzekker mükesserdir, müfredi, âdîdir, düşmân demektir.

312. امتحان چشم خود کردم به نور ای که چشم بد ز چشمان تو دور

(En güzel gözlerinden, kem gözler uzak olasıca sevgili! Ben senin cemâlindeki nûr ile kendi gözümü imtihân etmek istedim.)

Kendi gözümü nûru var mıdır diyu tecrübe eyledim. Ey benim ma'sûkum, kötü göz senin nûr-ı çeşminden baîd olsun. Ve dâimâ su-i nazardan zâtın emin olsun didi.

313. این جهان همچون خرابه ست و تو گنج گر تفحص کردم از گنجت، مرنج

(Bu dünyâ bir virâne gibidir ve sen onun içindeki defîne gibisin. Eğer sendeki o defîneyi aradımsa hareketimden incinme.)

Bu dünyâ bir harâbe-zâr gibidir ve sen anın hazînesi gibisin. Eger sen gencî irâdem ise incinme.

314. ز آن چنین بی خردگی کردم گزاف تا ز نم با دشمنان هر بار لاف

(Düşmânlarla senin iffet ve ismetin hakkında çene çalmak için böyle bir küstâhlıkta bulundum.)

Andan için ancılayın bî-edeblik eyledim ki abes yire tâ ki her kere düşmânlere lâf urayım. Ve senin iffetini beyân ideyim.

315. تا زبانه چون تو را نامی نهد چشم از این دیده گواهیها دهد

(Dilim senden bahsedince gözüm de gördüklerinden şahid olsun.)

Hattâ benim lisânım sana iffetden bir ad koya ve senin ifetini teşhîr ide. Bu zamân göz dahi bu müşâhede etdigi takvâdan şehâdet verir.

316. گر شدم در راه حرمت راه زن آمدم ای مه، به شمشیر و کفن

(Eğer hürmet yolunda yolsuzluk ettimse ey ay yüzlü sevgili! Kılıf ve kefenle huzûruna geldim.)

Eger ihtirâm yolunda böyle eyledigimden kusûr etdim ise ve murâdım bu olduguna itimâd itmez isen ey benim mâhım kılıç ve kefen ile geldim. Beni katl eyle ve kefene sarıb defn eyle. Ve hiç seyf ve kefen aramaga zahmet çekme.(23a) Zîrâ suç etdim.

317. جز به دست خود مبرم پا و سر که از این دستم، نه از دستِ دگر

(Benim başımı ve ayağımı kendi ellerinle kes de beni başkasına öldürtme. Ben bu eldenim, başka elden değilim.)

Velâkin benim ayağımı ve başımı kendi elinle kes, zîrâ ben senin tarafından ölmüşüm, başka taraftan degilim ve lâyıq olan dahi âşıkımı ma'şûk öldürmekdir.

318. از جدایی باز میرانی سخن هر چه خواهی کن، ولیکن این مکن

(Ayrılıktan ve beni tekrar uzaklaştırmaktan bahsediyorsun. Her ne istersen yap fakat beni kendinden ayırma!)

İftirâka müteallik söz sevk idersin ve beni visâlınden tab'îd kelâmını söylersin. Amân efendim râzîyım dedi.

319. در سخن آبادم این دم راه شد گفت امکان نیست، چون بیگانه شد

(Bu anda söz iklimine yol açıldı, ammâ vakit geciktiği için söylemeye imkân yok.)

Zâhir ve hikâye sözi iklimine bu dem bize yol oldu. Bu ecîlden bu kıssanın hakikati kaldı. Ve söylenmedi ve söylenmege dahi imkân yokdur. Zîrâ vakit geçti.

320. قشر را گفتیم و مغز آمد دفین گر بمانیم این نماند همچنین

(İşin dış yüzünü söyledik, iç yüzü örtülü kaldı. Eğer sağ olursak bu kıssa böyle kalmaz, onu da söyleriz.)

Hikâyenin zâhirini nakl eyledik ve bâtnı medfûn ve mahfî kaldı. Eger biz olmaz ve dünyâ'da kalır isen buncılayın bu hikâye kalmaz ve bundan maksûdudur. İn-şâ'Allahu Te'âlâ nakl itdim ve beyân ideriz buyrurlar.

Âşık'ın yaptığı suçtan hîle ile özür dilemesi, ma'sûk'un da bu hîleyi anlaması

Ma'sûkun âşıkın etdiği özrü red edib kabûl eylememesi ve anın telbîs ve hîlesini anın yüzüne urması beyânındadır.

321. در جوابش بر گشاد آن ماه لب که سوی ما روز و، سوی توست شب

(Âşık'a cevap olmak üzere sevgili ağzını açtı ve dedi ki, ey hîlekar müzevir; bizce senin hâlin gün gibi aydınlık ama sence gece!)

Anın cevâbında yâr lebinî küşâd eyledi öyle diyerek ki bu etdiğin iş bizim tarafımızdan gündüzdür ve senin tarafından gecedir. Ya'nî senin fesâdın sana ma'lûm degil ise bana ma'lûmdur ben bilirim, dedi.

322. حیلہ های تیره اندر داوری پیش بینایان چرا می آوری ؟

(Bu bulaşık hileleri, adalet gününde gören gözler önüne, neye getirirsin.)

Hükümet vaktinde nâ-hem-vâr hîleleri güzellerin huzûruna niçün getirirsin ve halkı bilmez mi sanırsın.

323. هر چه در دل داری از مکر و حیل پیش ما پیداست چون روز، ای دغل
(Hile ve düzen olarak kalbinde her ne varsa onların hepsi de nazarımızda gündüz gibi açık ve rüsvâdır.)

Her ne ki hileden ve işâretlerden kalbinde tutarsın, bizim indimizde gündüz gibi zâhirdir.

324. گر بپوشیش ز بنده پروری تو چرا بی روئی از حد میبری ؟
(Eğer cürmünü biz kulumuza acıyıp örtüyorsak sen niçin yüzüzlüğü hadden ileri götürüyorsun?)

Eger biz bende-perverlikden için senin cürmünü örtersek sen setr ediyorlar diye hayâsızlığı hadden ziyâde niçün iltersin.

325. از پدر آموز، کآدم در گناه خوش فرود آمد به سوی پایگاه
(Hey soysuz, özür dilemeyi ceddinden öğren. Kendisinden zerre sadır olunca Âdem, hemen itizâr makamına indi.)

Ma'sûka yine âşıkına der ki, pederinden edeb alîm eyle. Zîrâ Âdem 'aleyhi's-selâm saff-ı ni'âle aşığı geldi ve tevâzu' kıldı ve cürmünü bilib Hazret-i Havvâ ile zalemnâ enfüsânâ diyerek (23b) tazarru' eylediler, sen dahi öyle eyle dedi.

326. چون بدید آن عالم الاسرار را کرد ورد خویش استغفار را
(Allah bütün sırları bildiği için iki ayağı üzerine durup, mağfiret talebinde bulundu.)

Çünkü o âlemü'l-esrârı gördü, iki ayak üzerine durdu, mağfiret talebinden için.

327. بر سر خاکستر انده نشست از بهانه شاخ تا شاخی نجست
(Gam ve keder külünün üstüne oturdu, zelleisne bahane bulmak için daldan dala sıçramadı.)

Gam-ı küllî üzerine Hazret-i Âdem ve Havvâ ‘aleyhi’s-selâm oturdu. Bahâne edib senin gibi daldan dala sıçramadı. Belki kusûrlarını bilib i’tizâr etdiler. Buna edeb yolu derler.

328. ربنا انا ظلمنا" گفت و بس چونکہ جانداران بدید از پیش و پس "

(Önünde ve arkasında azâb meleklerini görünce ancak, ey Rabbimiz biz nefsimize zulmettik, dedi.)

Hazret-i Âdem ve Havvâ ‘aleyhi’s-selâm “ Yâ Rabb, bizler nefsimize zulm ettik” dediler. Çünkü pîş ve pesendden melâike-i azâbı gördüler ve müşâhede etdiler.

329. دید جانداران پنهان همچو جان دور باش هر یکی تا آسمان

(Cân gibi gizli bir takım azâb melekleri gördü. Her birinin ellerindeki sopa tâ semâya kadar uzanıyordu.)

Hazret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm cân gibi mahfî melâike-i ukâbı gördü. Her birinin elinde âlet-i azâb vardır ve tûl-i âsumâna dekdir. Vâcibü’l-vücûda anlardan sığınıp amân diledi.

330. که هلا، پیش سلیمان مور باش تا بنشکافد تو را، این دور باش

(O melekler diyorlardı ki, aklını başına al da Süleyman’ın karşısında karınca gibi ol! Bu sopa seni incitmesin!)

Bu melâike Âdem ‘aleyhi’s-selâm’a dediler ki, hele gel Süleyman-ı hakikînin önünde karınca gibi küçük ol ve tevâzu’ eyle, hattâ seni bu âlet-i azâb mecrûh etmeye ve bunlardan selâmet bulasın.

331. جز مقام راستی يك دم مأیست هیچ لالا مرد را چون چشم نیست

(Doğruluk durağından başka bir yerde durma. Zîrâ insâna göz gibi mürebbi ve muhâfiz olmaz.)

Dogruluk makamından gayrı bir dem bir yerde durma. Hiç sana bir lâlâ görücü göz gibi yokdur. Hemân çeşm-i bînâ tahsîl eyle ve istikâmetde ol. Yâ Âdem, diye nasîhat eylediler ve dediler ki.

332. کور اگر از پند پالوده شود هر دمی او باز آلوده شود

(Gözü görmeyen bir adam, öğütle temizlense bile tekrar tekrar bulaşır ve kirlenir.)

Gör bâtını eger nasîhatden pelte gibi tatlı ve yumuşak olursa yine hevâ-yı nefis galebe edip kendüye âludelik gelir.

333. آدما تو نیستی کور از نظر لیک إذا جاء القضاء عمی البصر

(Ey Âdem, sen gözü görmez bir kimse değilsin. Lâkin kazâ gelince göz görmez olur.)

Yâ Âdem, sen gözden a'mâ degilsin, lâkin kazâ' gelecek vakitte göz kör olur.

334. عمرها باید به نادر گاه گاه تا که بینا از قضا افتد به چاه

(Gözü gören bir adamın bir tesadüf neticesi kuyuya düşmesi için ömürler lâzım.)

Çok dikkat lâzımdır ki gözlü nadir olarak kazâ-yı bârî gele de kuyuya düşse ya'nî gözü olanın kuyuya düşmesi olmaz binâberîn Allâhu Te'âlâ basîri evvelâ kör eder ba'de kazâ'sını gönderir.

335. کور را خود این قضا همراه اوست که مر او را اوفتادن طبع و خوست

(Fakat bu kazâ, zaten körün yoldaşdır. Çünkü düşmek onun tabiatdır, hüyudur.)

Körün tahkik bu kazâ' refîki idi. Zîrâ tahkik ana bu kazâ'ya düşmege tâb'ının isti'dâdı var idi.

336. در حدث افتد، نداند بوی چیست از من است این بوی یا ز آلودگیست ؟

(Pisliğe düşer de o kokunun ne olduğunu bilmez. Bu konku benden mi yoksa bulaşmak eseri midir, der.)

Kör hadese ve necâsete düşer bilmez ki ne kokusudur ve dahi şek ve şübhe eder bu koku benden midir yohsa bir âhir yerden midir? (24a)

337. ور کسی بر وی کند مشکى نثار هم ز خود داند، نه از احسان یار

(Eğer bir kimse ona misk seripse onu da, yâr'ın ihsânından değil kendinden bilir.)

Eger bir kimesne anın üzerine misk saçmış olsa yine o râyihayı kendinden bilir ve yârin ihsânından bilmez. Hâsılı kör dil olanlar kendinde olan muhâsini Allâhu Te'âlâ'dan bilmeyib o kerâmeti kendi zâtı yaptı zannederler demektir.

338. پس دو چشم روشن، ای صاحب نظر بهتر از صد مادر است و صد پدر

(O hâlde ey gözü gören kimse, parlak iki göz, senin için yüz ana ve yüz babadan daha fâydalıdır.)

Böyle olunca iki rûşen göz, ey göz sahibi tahkik sana yüz peder ve yüz mâderdir. Ey yüce kadrini bil.

339. خاصه چشم دل که آن هفتاد توست پیش چشم حس که خوشه چین اوست

(Hele gönül gözü yok mu? O bu göze göre yetmiş kat azîzdir, yetmiş derece kuvvetlidir. Hissi göz, onun harmanından döküntü toplayan fukâraya benzer.)

Bâhusûs gönül gözü ki o yetmiş kat ziyâdedir ve nûrludur. Asıl sana peder ve mâderdir ve dahi bu iki hüsn gözü anın başak cem' edicisidir ve gıdâ'sıdır.

340. ای دریغاره زنان بنشسته اند صد گره زیر زبانم بسته اند

(Yazıklar olsun ki yol kesiciler oturmuşlar, dilime yüzlerce düğüm vurmuşlardır.)

Ey karındaş, sad hayf ki reh-zenler yolda oturmuşlar ve yüz ukde söylemesin diye benim lisânıma bağlamışlardır. İşte lâtif kelâmlar söyler iken bu bahs kaldı.

341. پای بسته چون رود خوش راهوار؟ بس گران بندیست، این معذور دار

(Ayağı bağlı olan nasıl rahvan gidebilir? Bu bir ağır bağıdır, beni mazûr gör.)

Ayağı bağlı âdem yola nice gider hoş olarak yolcu gibi belki gidemez. Böyle olunca bu lisân bendi dahi azîm bendir. Beni mazûr tut ve söylemiyor deme.

342. این سخن اشکسته می آید دلا کاین سخن دُرّ است و، غیرت آسیا

(Ey gönül; sözlerim kırık dökük bir hâlde zuhûr ediyor. Bu sözler inci gibidir.

Onları yabancılardan kıskanmak ise değirmen misâlidir.)

Ey gönül, lisânın bağı sebebiyle bu söz kırılmış gelir. Zîrâ bu sözüm incidir ve gayret-i ilâhiyye degirmen gibidir benim sözümü ezer, söylemiyosun deme.

343. دُرّ اگر چه خُرد و اشکسته شود توتیای دیده خسته شود

(İnci kırılıp ezilse de hasta gözlerin sürmesi olur.)

Velâkin inci her ne kadar ufak ve kırılmış olursa gözü hastâlara dermân ve ilâc olur ve incinin hurdesi dahi fâideden hâlî degildir. Böyle olunca senin lisânın hurd ve meshûkdur diye dinlememeketme senin çeşmine ilâc koydur demektir. Ba'de'l-i'tizâr kelâmına tevcih hitâb ederek buyururlar ki:

344. ای دُرّ، از اشکست خود بر سر مزن کز شکستن روشنی خواهی شدن

(Ey inci; kırılıp ezildiğim için acınma. Sen kırılmakla göz nûru olacak ve hasta gözlere aydınlık vereceksin.)

Ey inci gibi kelâmım, kendi kırıklığından başını döğme. Zîrâ senin kırıklığından gözde rûşenlik artar ve nûr-ı çeşmime mülhık olursun.

345. همچین اشکسته بسته گفتنیست حق کند آخر دُرستش، کاو غنی است

(Böylece kırık dökük ve kapalı söylemeyi de gani olan Allah, sonunda doğrultur, anlaşılıp istifâde edilecek bir hâle getirir.)

İşte buncılayın kırılmış be bağlanmış söz söylemek vardır. Zîrâ 'âlem-i gaybdan bu akd-i lisân bunu iktizâ' eder velâkin encâmında (24b) Hakk Te'âlâ anı yine dürüst eyler; zîrâ Allahu Te'âlâ hazretleri Ganiyyi Ani'l-'Alemîn'dir ve benim lisânımı akdden ana fâide yokdur.

346. گندم ار بشکست و از هم در سکست بر دکان آمد که نک نان درست

(Nasıl ki, buğday kırılıp öğütüldü ve cezâsı birbirinden ayrılıp un olduysa zâyî olmadı. Ekmek olarak ekmekçi dükkânına geldi.)

Nefs-i nefisine hitâb ederek buyururlar ki, niçin lisânının şikest olduğuna teessüf birle gamnâk olursun, nazar eyle ki bugday eger şikest oldu ise ve biri birinden eczâsı ayrıldı ise işte sana nân-ı dürüst diyerek dükkân üzerine geldi. Yine hikâye-i kadîmeye avdet edib buyururlar.

347. تو هم ای عاشق، چو جرمت گشت فاش آب و روغن ترك كن، اشكسته باش

(Ey âşık senin de cürmün belli oldu. artık suyu yağı bırak da hatânı itirâf ve cürmüne itizâr eyle.)

Yine ma'sûka âşıkına dedi ki, sen dahi ey âşık çünkü cürmün fâş oldu. Hileyi terk edib tevâzu'a bak ve tevbe eyle cürmün afv olsun. Zîrâ o ki Âdem 'aleyhi's-selâm'ın hâss evlâdıdır cürümleri vaktinde hîle etmeyib, yâ Rabb biz kötü ettik ve nefsimize zulm ettik diye? nefsinü üflerler.

348. حاجت خود عرضه كن، حجت مگو همچو ابليس لعین فتنه جو

(Hâcetini arzet, yüzsüz ve mel'ûn şeytân gibi da'vâ ve delil ibrâzına kalkışma.)

Sen dahi kendi hâcetini arz eyle ve mel'ûn şeytân gibi suçun olmadığına burhân getirme.

349. سخت روئی گر ورا شد عیب پوش در ستیزه و سخت روئی رو بکوش

(Yüzsüzlük şeytânın ayıbını örttüyse, sen de git, mücâdeleye ve yüzsüzlüğe çalış.)

Hayâsızlık eger İblis'in ayıbını serd edici oldu ise sen dahi inâd eyle ve hayâsızlığa sa'y eyle. Lâkin hayâsızlık ayıb örtücü olmadı. O yola gitmeyib edeb yoluna git demek istedi.

350. آن ابو جهل از پیمبر معجزی خواست همچون کینه ور ترکی غزی

(O EbuCehil, Hz. Peygamberden kinli bir Oğuz Türk'ü gibi mu'cize istedi.)

O Ebû Cehil, peygamberimiz 'aleyhi's-selâm'dan mu'cize diledi, düşmân-ı insân olan ve terk-i itlak olunan Guzz taîfesi gibi adâvet ederek Guzz, gayn'ın

zammıyla bir hun-rîz ve kattâl taîfedir, mâl için insânı öldürürler. Böyle mu'cize istemek Ebu Cehil'in haddi değil idi. Bu küstâhlığı sebebiyle küfr ve dalâletde kaldı.

351. لیک آن صدیق حق معجز نخواست گفت: این رو، خود نگوید جز که
راست

(Lâkin Allah'ın sıddıkı olan Ebubekir radiyallahu anh mu'cize istemedi. Bu yüz, doğrudan başka söz söylemez, dedi.)

Lâkin Hakk Te'âlâ'nın sıddıkı Ebu Bekir radiyallahü anh bilâ-mu'cize peygamberimizi tasdîk etti. Zîrâ dedi ki bu yüz dogrunun gaybı söylemez velâkin bazı mahallde yazmışlardır ki peygamberimiz aleyhi's-selâm kendüyi da'vet edince buyurmuşlar ki, her nebînin mu'cizesi vardır. Cevâbında, eyâ Ebu Bekir sana o mu'cize kifâyet etmez mi ki fülân zamân rüyâ görüb (25a) fülân rahibe söyledin şöyle ta'bîr etdi ki sen âhir zamân peygamberine vezîr olursun, bunu gûş edib derakab tasdîk buyurdular. Meger demek ola ki bundan gayrı mu'cize talep etmemiş bu dahi bir cüz'î nesne olmakla keennehu talep buyurmadılar gibi olur.

352. کی رسد همچون توئی را کز منی؟ امتحان همچو من یاری کنی

(Senin gibi bir şahsın, benliği dolayısıyla benim gibi bir dostu imtihâna kalkışması nasıl yakıştır?)

Yine ma'sûka âşıkına dedi ki, senin gibisine kaçan lâyıktır ki kibir ve acebinden benim gibi yâri ehl-i ırz mıdır diye imtihân edersin. Bir vechile olur şey değildir ve edepsizlikdir.

Âşık'n özür dileyişini ma'sûkun reddetmesi ve onun şeytânetini yüzüne vurması. Bir Yahûdî'nin Hazreti Ali Kerrem Allâhu veche ye: eger Hakkın hıfzından emin isen, kendini bu köşkün tepesinden aşağıya at demesi, Emîr-ül-mü'minîn Hazreti Ali'nin de ona cevâbı

Burası Emîr-ül-mü'minîn Hazreti Ali Kerrem Allâhu veche efendimize o yahûdînin söylemesi beyânındadır ki eger Alahu Te'âlâ'nın hâfızlığına itimâdın var

ise kasrın üstünden kendini aşağı at. Ve dahi emîr-ül-mü'minîn Hazret-i Ali Efendimiz 'in dahi cevâb-ı bâ-savâb söylemesi beyânındadır.

353. مرتضی را گفت روزی يك عنود کاو ز تعظیم خدا آگه نبود

(Allah'a nasıl ta'zîm edileceğini bilmeyen inâtçı bir Çift, bir gün hazreti Ali'ye dedi ki;)

Hazret-i İmâm-ı Hümâma bir gün bir inâd idici Yahûdî dedi; Öyle Yahûdî ki Allahu Te'âlâ'ya ta'zîmden âgâh degil idi.

354. بر سر قصری و بامی بس بلند حفظ حق را واقفی ای هوشمند ؟

(Bir damın ve yüksek bir köşkün üstünde bulunurken ey şuûr sahibi Ali; Allah'ın hıfz u himâyesine vakıf mısın?)

O zamân Hazret-i İmâm bir âlî köşk ile olan dâm üzerinde idi. Yahûdî ana dedi; ey âkıl zât Hakk Te'âlâ'nın hıfzına vukûfun var mı?

355. گفت: آری او حفیظ است و غنی هستی ما را ز طفلی و منی

(Hazreti Murtazâ buyurdu ki, evet, o, çocukluğumuzdan beri bizim varlığımızın ve benliğimizin Hafızı bir İlâh-i Ganidir.)

Hazret-i İmâm buyurdu ki, ne'am, o Hudâ hıfz edicidir ve anın hafız olduğunu bilirim ve itimâdım dahi vardır ve itikâdım da böyledir ve bize dahi ihtiyâcı yokdur. Bizim vücûdumuzu tıfuliyyet ve bizler biz olalıdan beri saklar. Mısra-ı sâni hafız kelimesine mef'ûldur.

356. گفت: خود را اندر افکن هین ز بام اعتمادی کن به حفظ حق تمام

(Yahûdî dedi ki, öyle ise Hakk'ın tamamıyla hıfzına itimâd ederek kendini damdan aşağı at!)

Yahûdî dahi cevâbında dedi ki, öyle ise âgâh ol, kendini dâmdan aşağı at, Hakk'ın hıfzına tamâm itimâd ederek.

357. تا یقین گردد مرا ایقان تو و اعتقاد خوب با برهان تو

(Ki senin bu hususta hüccetli, güzel bir imân sahibi olduğuna bende de yakın hâsıl olsun.)

Hattâ bana da senin hüccetli güzel iykanına ve i'tikadına yakîn ola. Hüccetden murâdı dâmdan kendini atmakdır, zîrâ bu hâl hıfz-ı hakk'a itimâda delil kavî olur.

358. پس امیرش گفت: خامش کن، برو تا نگردد جانت از جرأت گرو

(Hazreti Emirü'l-mü'minin ona dedi ki, sus ve defol git! Bu cüretin dolayısıyla cânın belâya mübtelâ olmasın.)

Böyle olunca Hazret-i İmâm o yahûdîye buyurdu ki bu kelâmdan sükût; hattâ senin cânın bu cesâretten bir belâ'ya rehn ve habs (25b) olmasın var işine git.

359. کی رسد مر بنده را کاو با خدا آزمایش پیش آرد ز ابتلا ؟

(İbtîlâ yüzünden Allah'ı imtihâna kalkışmak, kuluna nasıl lâyük olur?)

Kaçan lâyükdür tahkik kuluna ki Hakk Te'âlâ Hazretlerini imtihân için imtihân meydâna getire.

360. بنده را کی زهره باشد کز فضول امتحان حق کند؟ ای گیج گول

(Ey câhil ve ahmak Yahûdî; bir kul edebsizliği dolayısıyla Allah'ı imtihâna nasıl cesâret edebilir?)

Kula kaçan cesâret olur ki kendi cehlinden Cenâb-ı Hakk imtihân eyleye. Ey ahmakın ahmak gıc kafin kesriyle ahmak ma'nâsınadır. Gül dahi kaf-ı fârisiyyenin zammıyla ahmaka derler ve gıc kendi mürâdifine muzâf etmek kemâl-i mübâlâğa hâsıl olsun içündür. Zîrâ ma'nâsı ey ahmakın ahmak demektir. Ma'lûm ola ki yahûdînin murâdı hazret-i imâmı imtihândır. Zîrâ yahûdî Hakk Te'âlâ'nın hafız olduğunu bilir ve yukarıdan beri ebyâtdan müstebân olan dahi budur; lâkin Hazret-i İmâmı imtihân zımnında Allahu Te'âlâ hazretlerini dahi imtihân çıkıyor. Binâberîn Hazret-i İmâm Hakk Cell u A'lâ'yı imtihân ta'bîr buyurdular. Yâhûd deriz ki Hazret-i İmâm ta'bîr mazhar-ı tam olduğundan zât-ı şerîflerini imithân aynı Allahu Te'âlâ hazretlerini imithân olur nite ki Bâyezıd Bîstami kuddise sırâhu buyurmuşdur.

81 *من رأى الآن صار زنديقا ومن رأى قبلا صديقا* Ya'nî bir kimesne beni şimdi görse mülhid ve kâfir olur. Ve dahi bir kimesne beni bundan akdem görse mü'min olur. Zîrâ mukâddem a'mâl-i sâkaları işler idim. Zîrâ o zamân tâlib idik şimdi matlûb olduk ve a'mâl-i sâkaları terk etdik ve dahi makam-ı hüviyetden makam söylemeğe başladık. Bu nice velîdir böyle velî mi olur der ve beni inkâr eder. Beni ise inkâr-ı aynıyle Hakk Cell u A'lâyı inkârdır. Bu cihetle kâfir olur buyurmak isterler. Hazret-i Bâyezîd böyle olunca Hazret-i İmâm-ı Hümâm ulvîyetde kalır. Zîrâ nice bin Bâyezîd olur. Kerem-Allahu Te'âlâ veche ve radiyallahu Te'âlâ anhü ve an evlâde ve ezvâce ecmaîn.

361. هیچ آدم گفت حق را: که تو را امتحان کردم در آن جرم و خطا

(Hiç Âdem aleyhi's-selâm, yâ Rabbi işlediğim cürüm ve hatâda seni imtihân ettim, dedi mi)

Bu beyit Hazret-i İmâm-ı Hümâmın tarafından o yahûdîye olması ensebidir. Hazret-i İmâm buyurur ki, Âdem 'aleyhi's-selâm Hakk Te'âlâ'ya dedi mi ki, ben bu cürüm ve hatâda seni imtihân eyledim idi ve benim şecere-i huldden gerçekten tenâvül murâdım değil idi. Böyle demedi belki tövbe ve istigfâr etti. Ve senin afv ve rahmetini murâdım tecrübe idi diyerek bî-edeblik etmedi. Sana dahi Mevlânâ'nın hıfzını imtihân yakışmaz buyurdular.

362. تا ببینم غایت حلمت شهاه، که را باشد مجال این؟ که را ؟

(O imtihânım, senin hükmün derecesini görmek ve anlamak içindi demeye cüret etti mi? Ah, böyle bir cüret kimde var?)

Hattâ senin hilm ve afv u rahmını göreyim. Ah böyle demeye kimde kudret vardır. Enbiyâda olmayınca mısra-ı sâni hazret-i Mevlânâ kuddise sırrahu'nundur.

363. آن خدا را میرسد، کاو امتحان پیش آرد هر دمى با بندگان

(Her ân kullarını imtihâna çekmek, o kâdir-i Mutlak'a yaraşır.)

⁸¹ Şu anda beni gören zındıktır; sonra beni gören sadıktır. Bâyezîd-i Bistâmî

(26a) Allahu Te'âlâ hazretleri'ne imtihân yakıştır. Zîrâ o Hudâ her dem kullarına imtihânı eyler ve getirir.

364. تا بما ما را نماید آشکار که چه داریم از عقیده در سرار

(Gizlice ne akidelerimiz olduğunu âşikâr olarak bize göstermek içindir.)

Hakk bize bizi âşikâre göstere için imtihân eder. Ve imtihândan murâd bizler kendimizin ne olduğunı bilmemizdir yoksa Allahu Te'âlâ'nın bilmesi degildir. Ve illâ Zât-ı Bârî'ye cehl lâzım gelir.

365. عقل تو از بس که آمد خیره سر هست عذرت از گناه تو بتر

(Ey ahmak senin aklın çok sersem olduğu için özrün de günâhından beterdir?)

Te'âl-Allahi an zâlik uluvvan Kibriyâ ve imtihân ana ki anı bilelim ki bâtında itikâddan ne tutarız.

366. آنکه او افراشت سقف آسمان تو چه دانی کردن او را امتحان ؟

(Gökkubbeyi yüceltmış olan Allahu Teâlâ'yı sen nasıl imtihân edebilirsin?)

Yine ma'şûka âşikâna hitâb edib der ki senin aklın ol kadar hıyre sîr ve mütehayyir geldi ki senin özrün günâhından ziyâdedir; ya'nî özrünün kubhu günâhının kubhundan artuktur. Mukaddem beyân olundu ki bu ebyât Hazret-i Ali'nin yâhûd mürûr eden ma'şûkanın tarafındandır. Bu beyitler dahi öylece olmagıla Hazret-i Ali radiyallahu te'âlâ anh o yahûdîye buyurur ki, ol Zât-ı Ecel u A'lâ ki ref-i semâha nazm-ı celîli mûcibince sakf-ı âsumânı ref etti. Sen anı imtihân etmeyi ne bilirsin? Hiç Allahu Te'âlâ imtihân olunur mu? Ve kimesne anı imtihâna kadir midiri buyurmak isterler. Meselâ, fakat ilm-i sarf bilen fûnûn-i şettâda mâhir olan âlemi imtihâna kadir olmaz ve böyle bir mübtedinin ancılayın müntehiyi imtihâna tasaddî etmesi bî-edeblikdir. Bunun gibi kulun dahi Mevlâsını imtihân etmesi küstâhlıktır. Belki küfr-i sarîhtir.

367. ای ندانسته تو شر و خیر را امتحان خود را کن، آنکه غیر را

(Ey hayır ve şerri bilmeyen; evvelâ kendini imtihân et de sonra başkasına sıra gelsin.)

Ey hayru şerrini bilmeyen ola kendini imtihân eyle andan sonra gayrını imtihân eyle.

368. امتحان خود چو کردی، ای فلان فارغ آئی ز امتحان دیگران

(Ey filân, kendini imtihân edecek olursan başkalarını imtihân etmekten el çekersin.)

Ey fülân çünkü kendini imtihân eyledin başkaları imtihândan fârig olursun ve kendi aybın ile meşgul olursun

369. چون بدانستی که شکر دانه ای پس بدانی کاهل شکر خانه ای

(Kendinin şeker dânesi olduğunu anlayınca şekerhânenin ya'nî ma'nevî halavetlerin mahalli bulunan hakikat âleminin ehli olduğunu da anlarsın.)

Çün ki imtihânda kendini bildin ki şeker dânesi, sen böyle olunca bilirsin ki şeker-i hâne-i ilâhînin ehlisin ve şeker-hânedede dürlü tatlılar yersin.

370. پس بدان بی امتحانی که اله شکرى نفرستدت ناجایگاه

(O hâlde bilmiş ol ki Cenâb-ı Hakk, yeri olmayan ya'nî kabiliyeti bulunmayan sana imtihânsız şeker göndermez.)

Bundan sonra Allahu Te'âlâ sana bilâ-imtihân mahallsiz olarak bir şeker göndermez ve lâyıık isen gönderir.

371. این بدان بی امتحان از علم شاه چون سرى نفرستدت تا پایگاه

(Şunu da imtihânsız bilmiş ol ki, sen baş olunca Allah, seni ayakkabı konan yere göndermez.)

Bunu bilâ-imtihân bil ki ilmullahda başsın. Seni Allâhu Te'âlâ (26b) saff-ı na'lime göndermez. Bundan sonra Cenâb-ı Hakk'ın lâyıık olmayınca bir ahde bir ikrâm etmedigini makam-ı isbâtta buyururlar.

372. هیچ عاقل افکند دُرّ ثمین؟ در میان مستراحی پر چمین؟

(Hiç âkıllı bir kimse kıymetli bir inciye sidik dolu bir âbdesthâneye atar mı?)

Gördün mü hiçbir âkıl kıymetli inciye necâset dolu kenife atar belki atmayıb muhâfazalara vaz' ile sandıklarda saklar. Meârifü ilâhiyyedir. Seni dahi kenîf gibi kaluba Mevlâ bırakmaz.

373. زانکه گندم را حکیم آگهی هیچ نفرستد به انبار گهی

(Agah bir hakim, buğdayı saman anbarına yollar mı?)

Mâkabline illet olarak buyururlar ki zîrâ, buğdayı âgâh olan hakîm ve âkıl hiç sâ mân anbarına gönderir mi belki göndermez ve ana hâss bir anbar yapar da hıfz eder. Görmez misin ukalâ' hırmen vakti buğdayı sâ mânından cüdâ ederler. Bunun gibi Allahu Te'âlâ hazretleri dahi kangı gönül sâf ise hükm-i ilâhiyyesini ana atâ buyurur. Eger nâ-ehle verse buğdayı sâ mânâna karışdırmak gibi olur, bu ise hikmete muhâlifdir. Yine ma'şûka âşıkına der ki:

374. شیخ را که پیشوا و رهبر است گر مریدی امتحان کرد، او خر است

(Muktedâ ve rehber olan bir şeyhi, bir mürid imtihân etmeye kalkışrsa o eşektir.)

İnsân-ı kâmil ki cümle muktedası ve rehberidir. Eger bir müridanı imtihân ederse humâr ve merkeb makulesidir.

375. امتحانش گر کنی در راه دین هم تو گردی ممتحن، ای بی یقین

(Ey yakin sahibi olmayan; öyle bir şeyhi din yolunda imtihân etmeye kalkışsan sonunda sen imtihâna uğrarsın.)

Eger şeyh-i kâmil din yolunda ve takvâda imtihân edersen kendin imtihân olunmuş olursun ve zararın sana avd eder şeyhe bir şey olmaz. Ey rutbe-i yakîne varmayan mecnûn.

376. جرات و جهلت شود عریان و فاش او برهنه کی شود زین افتتاش؟

(Senin câhilâne cüretin çırılçıplak meydâna çıkar. Bu araştırmadan şeyh uryân olmaz.)

Senin cesâret ve cehlinin kubhı âşikâre olur ve hakaretin meydâna çıkar. O zât kaçan uryân olur ve senin o teftişinden kaçan onun kemâlsiz olduğu zâhir olur. Zîrâ o kemâlât ile doludur. Bir mübtedinin bir âlim-i mâhiri imtihânının esnâsında suâl ederken kendi cehlini izhâr etmesine benzer. İftitaş, iftial babından masdar olarak teftiş ve tefahhuas ma'nâsıdır. Yine kâmilleri imtihân etmeklik muzırretini beyân edib buyururlar.

377. گر بیاید ذره سنجد کوه را بر درد ز آن کُھ ترازوش، ای فتی

(Eğer bir zerre, bir dağı tartmaya kalkışsa, dağın ağırlığından kendi terâzîsini kopar.)

Eğer zerre gelir ki dağı vezn eyleye. O dağı vezn etmekden anın terâzîsi yırtılır ve perîşân olur. Ne olursa zerreye olur. Ve cebele bir şey olmaz. Ve cebel dahi vezn olunmağı kabûl etmez.

378. کز قیاس خود ترازو می تند مرد حق را در ترازو میکند

(Çünkü o mürid, kendine kıyâsen bir terâzî yapar da o merd-i ilâhîyi o terâzî ile tartmaya kalkıştır.)

İşbu beyti mısra-ı sâniye illet olarak buyururlar ki kendi kıyâsından zerre gibi olan âlem hakîr bir terâzî vaz' eder. Terâzîden murâd anın aklıdır. Beyt altıya merhûndur.

379. چون ننگد او به میزان خرد پس ترازوی خرد را بر درد

(Şeyh-i kâmil, âkil terâzîsine sığmayacağı için, o âkil terâzîsini parçalar.)

(27a) Çünkü zât-ı şerîf kemâl-i azâmetinden anın attâr terâzîsi gibi hîred terâzîsine sığmaz. Böyle olunca anın terâzî-yi akl ve ilmîni yırtar ve ziyân ve zararı kendüye aîd olur.

380. امتحان همچون تصرف دان در او تو تصرف بر چنان شاهی مجو

(Amân, bir velîyi imtihân etmeye kalkışmayı onda tasarruf etmeye çalışmak gibi bil de böyle bir ma'nevî pâdişâh üzerinde imtihân yoluyla nasıl tasarruf etmek isterler?)

O zât-ı şerîfde tasarrufun aynı bil. Sen ancılayın sultân-ı zîşânın üzerine tasarruf isteme.

381. چه تصرف کرد خواهد نقشها بر چنان نقاش، بهر ابتلا

(Nakşlar, böyle bir Nakkaş üzerinde imtihân yoluyla nasıl tasarruf etmek isterler?)

Nukûş-ı imtihân içinde ancılayın nakkaş üzerine ne tasarrufa kadir olur, belki olmaz. İnsân-ı kâmil dahi nakkaşa benzer ve avâm-ı nâss bî-cân olmakda duvarda olan nakuşa benzer. Nakşın nakkaşı imtihân haddi olmadığı gibi avâmın dahi insân-ı kâmilî imtihân haddi degildir.

382. امتحانی گر بدانست و بدید نی که هم نقاش آن بر وی کشید ؟

(Eğer nakş mesâbesinde olan bir kimse imtihân ve ihtiyârı bilip gördü ve o imtihân ile bir şey öğrenmek istediye, o nakşı da ona çeken, o Nakkaş değil midir?)

Bir imtihânı eger sûret bildi ve gördü ise degilmi ki anı dahi o nakkaş anın üzerine çekdi ya'nî o insâna o ilmi Allahu Te'âlâ verdi ise revâmıdır ki anı Mevlâsı'nın aleyhine sarf ede. Belki anı nefs-i emmâre ve şeytânın maglûbiyyetlerine harc lâzımdır.

383. چه قدر باشد خود این صورت که بست ؟ پیش صورتها که در علم وی است ؟

(Bu nakş kimdir? Ve Nakkaş'ının ilminde olan nakşlara nisbetle onun ne değeri olabilir?)

Ne kadrü ve şerefi olur, Allahu Te'âlâ'nın iliminde olan sûretlerin önünde bunun ilminin sûretini kim bagladı ve bunun suver-i ilmiyesi menkûş-ı nakkaş-ı ezel degil midir? bu sûret-i ilmiyyeyi Zât-ı Bârî'sinin ve evliyâsının aleyhlerine sarf niçündür ve lâyük mıdır demekdir.

384. وسوسه این امتحان چون آمدت بخت بد دان، کآمد و گردن زدت

(Bu imtihân vesvesesi sana gelince onu bedbahtlık alâmeti bil. Gelip çatmış ve senin boynunu vurmıştır.)

Böyle kibâr meşâyih-i imtihân vesvesesi çünkü sana geldi. Bil ki bu bir tâli-i menhûsunun eserinden geldi ve senin boynunu uracaktır ve dûzahı makarr edecektir.

385. چون چنین وسواس دیدی، زود زود با خدا گرد و درآ اندر سجود

(Kendinde böyle bir vesvese görünce çarçabuk Hakk'a dön ve secdeye kapan.)

Çünkü böyle vesvese ve hâtıra kalbine geldi. Tîz Allahu Te'âlâ'ya rücû' eyle ve Mevlâ'ya secde eyle ve tevbe eyle.

386. سجده گھر را تر کن از اشک روان کای خدایا وارہانم زین گمان

(Secde yerini akan göz yaşlarıyla ıslat ve, ilâhî beni bu vesveseden halâs eyle diye duâ et.)

Ve secde mahallinin dahi akıcı göz yaşından yaş eyle. Öyle diyerek ki “Ey benim Rabbim beni gümândan ve bu hâtıradan halâs eyle”.

387. آن زمان کت امتحان مطلوب شد مسجد دین تو پر خرّوب شد

(Allah'ı imtihân etmek diledin mi, işte o zamân, din meclisinde harrûb ağacı bitmiş demektir.)

O zamân ki meşâyih-i kibârı imtihân sana matlûb oldu. Senin dininin mescidi keçi boynuzuyla dolu oldu. Harrûb, keçi boynuzu dedikleri (27b) şeydir. Hâ-i mu'cemenin fethi ve râ'nın zammıyla bu harrûbun hassasındandır. Ki her nerede biterse orası harâb olur imiş, an karîb gelir İn-şâ'Allahu Te'âlâ. Ey azîz meşâyih-i kirâmı imtihânın mazarratı bir hikâye-i garîbe nakl edeyim dinle. Hazret-i Mevlânâ camî kuddise sırrahu's-sâmi Nefâhatü'l-üns nâm kitâb-ı celîlînde yazmışlar ki, Kutb-ı Rabbânî Mahbûb-ı Yezdânî Hazret-i Şeyh Seyyid Abdül-kâdirü'l-Geylânî Mut'inallâhu Te'âlâ bazına bi feyzinin nûranî buyurmuşlar ki evâil-i sülûkumda meşâyih-i kibârın ziyâretine mâil idim ve yumn u feyzleriyle müstefîd idim. Bir gün Abdullah nâm bir kimesne var idi ve İbn-i Saka derler bir adam dahi var idi. Anlar ile ittifâk eyledik ki şehir-i Bagdad'da velâyet ve kerâmet ile mevsûf fülân zâtın

ziyâretine gidelim. Üçümüz yola revân olduk giderken benim birkaç müşkülüm var. Hazret-i şeyh'e istifsârı olarak anı suâl edeceğim, İbn-i Saka dahi dedi ki; halk bunu velîdir derler birkaç suâl hazır eyledim ana suâl edeceğim, eger velî ise görelim cevâb versin ve bana dahi dediler ki sen ne suâl edeceksin? Ben dahi dedim ki: benim hiçbir suâlim yokdur, ben ancak elini öpeceğim ve hayır duâ'sını alacağım ve maksûdum ziyâret ve feyz ve bereketine vuslatdır. Bu hâl ile azîzin mahalline vardık ve huzûruna dâhil olduk. Gördük ki odada yokdur. Cümlemiz oturduk. Ba'dez'-zamân zâhir oldu ve bize terhîb ve aşnâlık etmeksiz hemân Abdullah'a hitâb edib, yâ Abdullah senin suâl edeceğin müşküller şunlar degil midir? Belî bunlardır dedikde cevâblarını verib müşküllerini hâl buyurdular. Ba'de bana tevcih-i hitâb edib dediler

ki: *يا عبد القادر رخص الله عنك الزايريك تقول قدمي هذه على رتبة كل اولياء الله* ⁸² Ba'de İbn-i Saka'ya teveccüh edib buyurdular ki yâ İbn-i saka seni dahi görürüm ki an karîb frengistanda mürted olursun ve imân ve islâma geleyim diye çok sa'y edersin, lâkin

nasîb olmaz ⁸³ *ربما يعود الذين كفروا له كانوا مسلمين* âyet-i kerimine mazhar olursun. Bu sözden cümlemiz muzdarib olub meclisden kalkdık. Fi'l-vâki' çok geçmedi, İbn-i Saka'nın halîfe ile ülfeti ve halîfenin ana hüsn-i zannı var idi. Bazı mesâlih için sefâret tarîkiyle halîfe İbn-i Saka'yı frengistan'a gönderdi. Orada bir kâfir kızına âşık olub anı istingâh murâd (28a) etdikde eger bizden olursan kızı sana veririz demişler. Galebe-i aşk sebebiyle küfrü kabûl edib anda kaldı ve çok geçmeyib hasta olub fevt oldu ve hazret-i azîzin kelâmı yerine geldi ve kerâmeti evvel ve âhir zâhir oldu.

Mescid-i Aksâ ile harrûb hikâyesi ve Süleyman'dan evvel Dâvud 'aleyhi's selâm'ın o mescidi binâ' etmeye azmeylemesi

Burası Kudüs-ı Şerîf'deki Mescid-i Aksâ'nın ve harrûbun kıssasıdır ve dahi Dâvud 'aleyhi's selâm' ın Süleyman 'aleyhi's selâm'dan mukaddem o mescidin binâ'sına azm etmesi beyânındadır.

⁸² Ya Abdülkâdir geylâni ben seni görüyorum ki sen şöyle diyorsun: ayağın tüm evliyaların boynu üzerindesin.

⁸³ İnkâr edenler zaman zaman "keşke biz de Müslüman olsaydık" diye arzu ederler.

Hicr sûresi, 2.ayet.

388. چون در آمد عزم داودی به تنگ که بسازد مسجد اقصی به سنگ

(Dâvud 'aleyhi 's-selâm'ın azmi, Mescid-i Aksâ'yı taşla binâ edeyim diye onu sıkıştırınca;)

Çünkü Dâvud 'aleyhi's-selâm'ın kasd ve niyeti ıztırâba geldi; ya'nî kemâliyle niyet eyledi ki Mescid-i Aksâ'yı taş ile düze ve yapa ve içinde edâ-tı salâvât oluna.

389. وحی کردش حق که: ترك این بخوان که ز دستت بر نیاید این بدان

(Cenâb-ı Hakk ona vahy etti ki bu niyetten vazgeç! Çünkü o, senin elinle binâ edilmeyecktir.)

Allahu Te'âlâ hazretler'i Dâvud 'aleyhi's selâm'a vahy eyledi ki, bu mescidin binâ'sının terkini oku; zîrâ bu mekânın ihyâ'sı senin elinden gelmez.

390. نیست در تقدیر ما آنکه تو این مسجد اقصی بر آری، ای گزین

(Ey seçilmiş Nebî, senin Mescid-i Aksâ'yı binâ ettirmenin bizim takdîrimizde yoktur.)

Bizim takdîrimizde bu yokdur ki, sen Mescid-i Aksâ'yı ey benim muhtârım binâ' edesin.

391. گفت: جرم چیست ای دانای راز؟ که مرا گوئی که مسجد را مساز

(Dâvud dedi ki, ey sırları bilen Allah, cürmüm nedir ki, bana mescid yapma diyorsun.)

Hazret-i Dâvud dahi buyurdu ki Ey kullarının esrârına âlim olan Mevlâ, suçum nedir ki bana Mescid-i Aksâ'yı yapma dersin.

392. گفت: بی جرمی، تو خونها کرده ای خون مظلومان به گردن برده ای

(Cenâb-ı Hakk buyurdu ki, cürmün yoktur; lâkin sen birçok kan dökmüş, mazlûmların kanını boynuna almışsın.)

Vâcib'ül-vücûd buyurdu ki, suçun olmayarak kanlar eyledin ve sesin sebebiyle çok mazlûmların kanını boynuna eyledin.

393. که ز آواز تو خلقی بی شمار جان بدادند و شدند آن را شکار

(Zîrâ birçok halk, senin sesine âşikâr olup cân vermiştir.)

Zîrâ senin hûb âvâzından sayısız mahlûk cân verdiler ve senin sedâna şikâr oldular. Yâ Dâvud, senin âvâzın üzerine çok kan vâki' olmuştur. Âvâzından bedel senin cân ısmarlayıcı hûb sadân üzerine. Çünkü Cenâb-ı Kibriyâ, senin yüzünden kan oldu buyurub Hazret-i Dâvud'a suç isbât buyurdu ise Dâvud 'aleyhi's-selâm dahi cevâbına tasaddi edib buyururlar ki:

394. گفت: مغلوب تو بودم، مست تو دست من بر بسته بود از دست تو

(Dâvud dedi ki, ben senin mağlûbun ve senin mestin idim. Elim, senin kuvvet ve kudretinle bağlı idi.)

Yâ Rabb, ben senin mağlûbun ve mestin idim ve benim kudretim senin kudretinden nâşî bağlanmış idi. (28b)

395. نی که هر مغلوب شه مرحوم بود؟ نی که المغلوب کالمعدوم بود؟

(Şâhin mağlûbu olan merhûm, merhûm olan da yok demek değil midir?)

Yâ Rabb her şâhin mağlûbu ve râiyesi o şâhin rahmet olunmuşu değil midir? Ve dahi mağlûbda irâde var mıdır ve mağlûb yok gibi değil midir? Benim bu husûsda cürmüm nedir, imâte edici sen değil misin ve bu sadâyı bana veren sen değil misin ve bana itâb niçündür?

396. گفت: ای مغلوب، معدومیت کو؟ جز به نسبت نیست معدوم ایقنوا

(Cenâb-ı Hakk buyurdu ki, bu mağlûbiyet nisbi bir yokluktur, yoksa mutlak bir yokluk değil midir. Bunu yakinen biliniz.)

Hakk Te'âlâ buyurdu ki bu mağlûb olan kul bir ma'dûmdur ki anın mağlûb olması nisbetin gayrıyla degildir ve bunu böylece yakînî olarak biliniz.

397. بین چنین معدوم کاو از خویش رفت بهترین هستها افتاد و رفت

(Bu şekilde yok olan, kendinden geçmiş, var olanların en iyisi, en ulusu olmuştur.)

Buncılayın ma'dûmdur ki kendinden gitti ve Mevlâ'sının aşkında kendüyi yok etti ve cem'i varların ziyâde iyisi vâki' oldu ve kadr-i azîm oldu. Yoksa külliye yok ve ma'dûm sarf degildir, belki Hakk'a nisbetle yok demektir.

398. او به نسبت با حیات حق فناست در حقیقت در فنا او را بقاست

(O, Hakk'ın sıfatlarına nisbetle yoktur. Hakikaten ise fenâ içinde bekadadır.)

O âşık, Allahu Te'âlâ'nın sıfatlarına nisbetle fânîdir; yoksa hiç yok degildir. Zîrâ hakikatde fenâ' içinde ana beka vardır ve Vucûd-ı Hakikî sahibidir.

399. جمله ارواح در تدبیر اوست جمله اشباح در تأثیر اوست

(Bütün rûhlar O'nun tedbirinde, bütün cesedler de O'nun emri altındadır.)

Hattâ ervâhın cümlesi anın tedbîrindedir ve dahi ecsâdın cümlesi anın tîr-i hükmündedir.

400. آنکه او مغلوب اندر لطف ماست نیست مضطر، بلکه مختار ولاست

(Bizim lûtfumuzun mağlûbu olan irâdesiz, ihtiyârsız ve âciz kalmış değildir; belki muhabbetimizin muhtârıdır.)

O ki bizim lûtfumuzda mağlûbdur, ya'nî mahv-ı vücûd ve sıfat etmişdir. Bu kimesne âciz degildir; belki bizim muhabbetimizin ve irâdemizin muhtârıdır. Velâ, vav'ın fethiyle muhabbet demektir.

401. منتهای اختیار آن است خود که اختیارش گردد اینجا مفتقد

(İrâde ve ihtiyârın muntehâsı, ihtiyârın irâde-i ilâhiyyede kaybolmasıdır.)

Tahkik ihtiyâr eshâbının nihâyetde vâki' olanı odur. Zîrâ anın irâdesi bizim irâdemizde yok oldu. Ve ana bizim cânımızdan ihtiyâr geldi.

402. اختیاری را نبودی چاشنی گر نگشتی آخر او محو از منی

(Eğer o kimsenin benliği, sonunda mahvolmasaydı, ihtiyâr ve irâdenin bir lezzeti olmazdı.)

Nın ihtiyârının bir lezzeti olmaz idi eger sonunda benlikden mahv olmayaydı. Hâsılı varlığından geçdi ve irâdesini terk etti ve bizden ana irâde verildi ve şimdi irâde lezzeti buldu demektir.

403. در جهان گر لقمه و گر شربت است لذت او فرع ترک لذت است

(Dünyâda bir lokma ve bir şerbetin lezzeti, lezzetten kesilmenin fer'idir.)

Ve irâde lezzetini öyle buldu ki dünyâda eger bir lezzetli lokma vardır; yâhûd bir lezzetli şerbet vardır, bu zâtın mahv olması lezzetinin fer'idir

404. گر چه از لذات بی تاثیر شد لذتی بود او و لذت گیر شد

(Fânî lezzetten kurtulan kimse gerçi bütün lezzetlere aldırış etmez bir hâle gelir ammâ, hakikatte kendisi bizzât lezzet kesilir.)

(29a) Egerçe lezzetlerden bî-te'sir oldu, velâkin kendisi bir lezzet sahibi idi ki cem'i lezzetleri tutucu ve câmi' oldu. Hulâsası yâ Dâvud sen ma'dûm-ı sırf degilsin, belki bana nisbetle ma'dûmsun. Bu sûretde cürmüm nedir deme sen demektir. Cenâb-ı Mevlânâ Kuddise sırrahu'nun bundan akdem şerh-i sâbıkda

اه کرا باشد مجال این کرا buyurduğu işte budur ve teslimden gayrı çâre yokdur. Vallahu a'lem bi's-savâb ve bi-murâde.

“Muhakkak ki mü'minler birbirlerinin kardeşidirler ve âlimler tek bir nefis gibidir” hadîs-i şerîflerinin şerhi; bilhassa Dâvud ve Süleyman nebîlerle diğer peygamberlerin birliği, bunlardan birinin inkâriyle hiç bir nebîye imânın sahîh olmayacağı; birlik alâmeti olarak bin evden bir ev yıkılınca hepsinin harâb olub sağlam bir duvarın bile kalmayacağı, Cenâb-ı Hakkın, “Biz peygamberleri birbirinden ayırmayız” buyurması; âkıllı kimseye bir işâret kâfi gelir; maa-mâ-fih bu, işâreti de aşmıştır!

Burası ancak, mü'minler karındaşlardır ve dahi ulemâ nefsi vâhîde gibidir âyet-i kerîmesinin ve hadîs-i şerîfinin şerhi beyânında olucudur. Bâ-husûs hazreti Dâvud ve hazreti Süleymân vesâir enbiyâ-ı i'zâm'aleyhi's-selâm'ın uhuvvetleri ve nefsi vâhîde olmaları ki o ittihâd kemâl-i ittihâddır ve tavsîfî kabil degildir. Zîrâ eger enbiyâdan birisine münkîr olursan hiçbir peygambere imânın bütün olmaz ve bu ittihâd alâmetidir. Zîrâ bir hâneyi o bin hânedan virân eylersin. O bin hâne cümlesi virân olur ve bir divar kalmaz. Ya'nî enbiyâ-i izâm'dan birisini adem-i imân sebebiyle virân eylersen cümle enbiyâyı virân itmiş olursun. Bu ma'nâ, hânedan nebînin vücûdu murâd olunduğuna göredir. Yâhûd temsil tarîkiyle bir saray ki bin odayı müştemildir. Odanın birisini virân ve harâb itsen cümle odaları harâb etmiş olursun ve bahâ' ve kıymetinden aşağı düşürmüş olursun, dense yine câiz ve lâyıkdır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de ⁸⁴ *لا تفرق بين اهد من رسلك* buyurulmuştur. Ya'nî Hakk Te'âlâ'nın peygamberlerinden birisini mabeynini tefrîk etmeyiz, demektir. Bu âyet-i kerîme bâlâdaki müddeâyâ delâlet eder ve bu ma'nâyâ işâret dahi vardır ve akli olana işâret kifâyet eder. Bu tahkik işâretten geçti ve serâhat oldu.

405. گر چه برناید به جهد و زور تو لیک مسجد را بر آرد پور تو

(Mescid-i Aksâ senin gayret ve kudretinle vücûda gelemeyecekse de onu oğlun Süleyman yapacaktır.)

Egerçi bu mescid-i şerîf senin sa'yınla ve kuvvetinle hâsıl olmadı, lâkin, bu mescidi senin oğlun yapar. (29b) Hakîm senin ettigindir, anın ettiği mü'minlerin dâimî biri birine ittisâli vardır ve nefsi vâhîde hükmündedir.

406. مومنان معدود، لیک ایمان یکی جسمشان معدود، لیکن جان یکی

(Mü'minler müteaddiddir, lâkin imân birdir. Mü'minlerin cisimleri müteaddiddir fakat, rûhları birdir.)

Mü'minler ma'düddür, lâkin imân, cümlesindeki birdir. Cisimleri yine ma'düddür, lâkin cümlesinin rûhları birdir.

⁸⁴ Allah'ın peygamberlerinden hiçbirisi arasında ayırım yapmayınız.
Bakarasûresi, 285.ayet.

407. غیر فهم و جان که در گاو و خر است آدمی را عقل و جانی دیگر است

(İnsânda öküz ve eşeğin anlayış ve cânından başka bir âkıl, başka bir cân vardır.)

Bu hüsn-i cân ki öküzde ve merkebe vardır. Bundan başka insânın gayrı bir akli ve cânı dahi vardır ki cümle insânda mevcûddur.

408. باز غیر عقل و جان آدمی هست جانی در ولی آن دمی

(İnsândaki rûhu sultânî ve akl-ı mâ-adân başka ilâhî nefhaya mazhar olan kâmil bir velîde ayrıca bir rûh vardır.)

Dahi insânın akl u cânının gayrı o nefhâ-i ilâhiyyenin velîsinin bir cânı dahi fazla olarak vardır.

409. جان حیوانی ندارد اتحاد تو مجو این اتحاد از روح باد

(Hayvânî rûhlarda birlik yoktur. Sen bu birliği, hevâ-yi nefsânî rûhundan arama.)

Ervâh-ı enbiyâda ittihâd vardır, velâkin, rûh-ı hayvânî ittihâd tutmaz. Böyle olunca sen rûh-ı hayvândan bu ittihâda talib olma. Bu sebepten rûh-ı hayvânî ehlinden dahi ittihâd isteme. Bundan için dâimâ beyinlerinde nizâ' ve ihtilâf vardır. Ve hased u hıkd ile kalbleri doludur ama enbiyâ ve evliyâ cism-i vâhid gibidirler, darb-ı mesel meşhûrdur ki, kırkların birisinden kan almışlar cümlesinden kan akmış derler.

410. گر خورد این نان، نگردد سیر آن ور کشد بار این، نگردد آن گران

(Bu hayvânî cân ekmek yese insânî rûhun karnı doymaz. Kezâ bu yük taşsa öbürü ağırlık duymaz.)

Eger rûh-ı hayvânînin birisi etmek yerse âhir rûh-ı hayvânî doymaz ve eger birisi bir sıklet ve mihnet çekerse o birisi ağır olmaz ve anın gamıyla gamnâk olmaz. Bu hâller tefrika ve adem-i ittihâd alâmetidir.

411. بلکه این شادی کند از مرگ او از حسد میرد، چو ببند برگ او

(Hattâ onun ölümüyle bu hayvânî rûh sevinir ve onun ni'metini görünce de hasedinden ölme derecesine gelir.)

Belki bu anın mevtinden sevinmek eyler ve yine çünkü anın elindeki ni'metini görür. Kemâl-i hasedinden ölü gibi olur.

412. جان گرگان و سگان هر يك جداست متحد جانهای شیران خداست

(Kurdların ve köpeklerin cânları ayrıdır. Bir olan Allah arslânlarının rûhudur.)

Kurtların ve kelplerin cânı her birisi cüdâdır. Zîrâ bütün gün ben yiyeyim ve sen yime gavgasındadırlar. Lâkin Şîrân-ı Hudâ'nın cânları müddehitlerdir. Binâberîn kârları bezl ve îsârdır. Kaddes-Allahu Te'âlâ esrârühüm.

413. جمع گفتم جانهاشان من به اسم کان یکی جان، صد بود نسبت به جسم

(Onların rûhları diye rûhu cem'î olarak söyledim. Bu söyleyişim isim ve sûret itibariyledir. Yoksa o rûh birdir, cisimlere nisbetle yüz –ya'nî müteaddid- olur.)

Ben anların cânlarını lâfz ve ism ile, cem' olarak götürdüm ve cânhâ-yı şîrân ta'bîr eyledim. Bundan sakınıb beyinlerinde bir taadüd anlamayasın. Belki cem' ile andan için getürdüm ki anların cânı cismine nisbet yüz olur. (30a)

414. همچو آن يك نور خورشيد سما صد بود نسبت به صحن خانه ها

(Semâdaki güneşin ziyâsı gibi ki nûru bir olduğu hâlde evlerin sahnına nisbetle yüz olur.)

Enbiyâ-yı i'zâm 'aleyhi's-selâm zâhirde taadüdini ve bâtında vâhdetini temsil edib buyururlar ki enbiyânın hâli semânın güneşinin nûru gibidir ki hânenin meydânına nisbet nûr yüz olur. Zîrâ her odada güneşin ziyâsı vardır. İşte enbiyâ ve evliyânın taaddüdü bunun taaddüdü gibi olur.

415. ليك يك باشد همه انوارشان چون که برگیری تو دیوار از میان

(Lâkin evlerin arasındaki duvarları kaldıracak olursan hepsinin nûru bir olur.)

Lâkin her odanın nûrları bir olur. Çünkü odaların duvarlarını ortadan kaldırırsan enbiyânın dahi etsâd-ı şerîfesi miyândan kalkınca nûr-ı şems gibi olan ervâh-ı nefîse ve tayyibeleri mertebe-i vâhdeti bulur ve etsâd-ı Şerîfelerini vâhdet-i ma'nî olmada divara teşbîh buyururlar ve ervâh-ı tayyibeleri dahi ziyâ-yı şemse teşbîh olundu. Her ne kadar nisbet kabûl etmezse de bundan sonra ümmetin dahi bu vech ile olduğunu beyâna tasaddi edib buyururlar ki çünkü mü'minlerin rûhlarının cesetleri kalmaz cümlesi nefis-i vâhide hükmünde olur. Zîrâ taaddüd ve tefrika ecsâmdamdır. Nûr-ı şemse taaddüd-i divardan olduğu gibi.

416. فرق و اشکالات آید زین مقال لیک نبود مثل این، باشد مثال

(Bu sözden farklar ve müşkiller doğar. Çünkü bu bir misl değil, sadece bir misâldir.)

Fark ve şüpheler gelir bu sözünden zîrâ bu teşbîh aynı degildir belki bundan garez bir temsildir. Zîrâ ervâh-ı enbiyâ nerde ve ziyâ-yı şems kande? Bu sûretde murâdım tefhîm için bir misâl getirmekdir. Bu cihetle bana çok suâl gelir, buyururlar. Fark dahi bu makamda eşkâl demektir.

417. فرق ها بی حد بود از شخص شیر تا به شخص آدمی زادِ دلیر

(Arslânın şahsı ile cesur bir insânın şahsı arasında nihâyetsiz farklar vardır.)

Görmez misin aslanın şahsından bahâdır olan âdemi-zâdenin şahsına dek nihâyetsiz farklar olur. Böyleyken yine yigit ve bahâdır. Âdemi aslana teşbîh ederler ve dahi Zeyd ke'l esed, derler. Hâlbuki Zeyd, esedin aynı degildir ve fakat Zeyd'in esede cesâreti benzer ve ma'ada benzer yeri yokdur. Bu vechile çünkü teşbîh şayi'dir. Biz dahi eyledik demek isterler.

418. لیک در وقت مثال، ای خوش نظر اتحاد از روی جانبازی نگر

(Lâkin ey iyi gören kimse, misâl husûsunda arslânla, yiğit bir adamın cânını tehlikeye koymadaki birlik ve benzerliğe bak.)

Lâkin ey nazarı hoş temsil vaktinde Zeyd ile esed beyninde cân fedâ etmek cihetinden olan birliğe bak, bu vech-i şebeh olur ve teşbîhde bu kifâyet eder. Zîrâ müşebbeh, müşebbeh bihin her cihetle (30b) aynı olmak lâzım degildir.

419. كان دليل، آخر مثال شیر بود نیست مثل شیر در جمله حدود

(O yiğit kimse şecâatte arslânın misâli olur. Lâkin her cihetten arslânın tıpkısı ve misâli olmaz.)

Zîrâ o pehlivân elbet cesârette şîrin misâli idi. Velâkin cümle hadlerde ve ta'rîflerde anın misli degildir. Ehar bu makamda elbet ma'nâsınadır.

420. متحد، نقشی ندارد این سرا تا که مثلی وا نمایم من تو را

(Bu dünyâ sarâyında biri birinin aynı iki nakş yoktur ki ben sana tam bir misl göstereyim.)

Keennehu, dendi ki niçin bir aynı olarak müşebbeh bih bulmazsın? Cevâb buyururlar ki bu dünyâ bir müttehid sûret tutmaz ki ben sana mislini ve aynıyı getireyim. Ya'nî dünyâda bir şey bir şeye beayne benzemez sana ⁸⁵ *طابق النعل بالنعل* mefhûmunca aynıyla bir temsil getireyim.

421. هم مثال ناقصی دست آورم تا ز حیرانی خرد را واخرم

(Nâkıs bir misâl getireyim de akli, uğradığı hayretten bir miktâr kurtarmış olayım.)

Çünkü hâl böyledir. Bir nâkıs misâl ele getiririm. Hattâ hayrânlıktan halkın aklını alayım ve mehma emken tefhîm edeyim.

422. شب به هر خانه چراغی مینهند تا به نور آن، ز ظلمت میرهند

(Geceleri karanlıktan kurtulmak için her evde kandîl yakarlar.)

Gece her hâneye bir kandîl-i müştâil korlar tâ ki anın nûruyla zulmetden kurtulalar.

⁸⁵ Sana Rabbinin emridir. Arapça söz.

423. آن چراغ، این تن بود، نورش چو جان هست محتاج فتیل و این و آن

(O kandil, bu tene benzer, ziyâsı da cân gibidir. Kandil fitîle, şuna buna muhtâcdır.)

O çerâg bu tendir ve o çerâgın nûru bizim bedenimizdeki rûh-ı hayvânî gibidir. Zîrâ o fitîle ve buna dâimâ muhtâcdır. Ya'nî bu tenin fitîl gibi taâma ve şarâba ihtiyâcı vardır ve aynıyla bütün hânelerde iş'âl olunan kandîlin aynıdır. Hâsılı-ı kelâm bedeni insâniyeyi kandîle teşbîh buyurub vech-i şebehini mısra-ı sâniyle beyân eylediler.

424. آن چراغ شش فتیلۀ این حواس جملگی بر خواب و خور دارد اساس

(İnsândaki hislerin o altı fitîlli kandili, uyku ve yemek ile devam edebilir.)

Hevâsdan altı fetîle sahibi olan beden çerâgı bütün bütüne uyku ve taâm üzerine temeller tutar.

425. بی خور و بی خواب نرید نیم دم با خور و با خواب، نرید نیز هم

(Rûhu hayvânî, yeyip uyumadan, yarım nefes alacak kadar bile yaşamadığı gibi yalınız yeyip uyumakla da yaşayamaz.)

Bu ten fitîli taâmsız ve uykusuz yarım nefes dirilmez belki müntefi olur ve yine kezâlik hâb ve hâr ile dahi dirilmez. Zîrâ bedeni ihyâ eden Lûtf-ı Hudâ'dır yoksa taâm ve şarâb degildir.

426. بی فتیل و روغنش نبود بقا با فتیل و روغن او هم بی وفا

(Yağsız ve fitîlsiz onun bekası olmadığı gibi yağla ve fitîlle de vefâsı yoktur.)

Bu ten kandîlinin taâm ve şarâbsız bekası olmaz. Taâm ve şarâb ile dahi vefâsı yokdur.

427. زانکه نور علتی اش مرگ جوست چون زید؟ که روز روشن مرگ اوست

(Çünkü onun yağa ve fitîle muhtâc olan nûru ölüm aramaktadır.)

Zîrâ kandîlin rûgan ve fitîl ile iş'âl olunan yüzü mevte tâlibdir. Kandîl nice dersin; zîrâ sabâh anın düşmânıdır ve sabâh oldukda kandîli söndürürler ve bu kandîl bî-beka olduğunu beyân edib buyururlar ki:

428. جمله حسهای بشر هم بی بقاست زانکه پیش نور روز حشر لاست

(İnsânın bütün duygularının da bekası yoktur. Çünkü o hisler, mahşer gününün nûru karşısında yok olur, gider.)

(31a) insânın dahi cümle hisleri bekasızdır. Zîrâ mahşer nûrunun önünde yoktur. Nûr-ı haşrdan murâd nûr-ı hudâdır.

429. نور حسّ جان بی پایان ما نیست کلی فانی و لا چون گیا

(Ecdâdımızın his nûrları ve cânları bit ot gibi, tamâmıyla da fânî değildir.)

Havâsın nûrî ve bizim ecdâdımızın ervâhı bi-l-külliyeye fânî degildir ve dahi ot gibi yok degildir.

430. لیک مانند ستاره و ماهتاب جمله محوند از شعاع آفتاب

(Lâkin o rûhlar, güneşin nûruna karşı görünmez hâle gelen yıldızlar ve ay gibi olurlar.)

Lâkin yıldız ile mâhtab gibi. Ya'nî yıldızlar hitâbta mahv olduğu gibi babalarımızın havâssı ve rûhları cümlesi âfitâb-ı hakikînin ziyâsından mahv ve görünmez olmuşlardır. Sen ise öldüler ve ademe gittiler zannedersin.

431. آنچنان که سوز و درد زخم گیک محو گردد چون در آید مار الیک

(O sûretle yılan seni sokunca önce pirenin ısırması olduğu yerin yanması ve acıması yok olur.)

Buna benzer ki, yılan gelir ve kimesneyi sokar. Hâlbuki pire ısırması idi, pirenin yarasının derdi ve harâret ve ızdırâbı mahvolur. Zîrâ yılanın ısırmasının ana galebe eder.

432. آنچنان که عور اندر آب جست تا در آب از زخم زنبوران برست

(Çıplak bir adam arıların sokmasından korunmak için suya atlar ya.)

Ve dahi bizim babalarımızın hevâss ve ervâhının mahvolması ana benzer ki bir uryân kimesne suya sıçradı ve suda mahvoldu. Bu âdem bir külliyye mahvolmadı. Zîrâ derûn-ı âbda mevcûttur ve âb anı setreyledi. İşte dünyâdan âhrete intikâl edenler böylece mestûrdurlar ve göze görünmezler yoksa ot gibi bi-l-külliyye ma'dûm-ı sarf degildir.

433. میکند زنبور بر بالا طواف چون بر آرد سر، ندارندش معاف

(Arılar, havâda dönüp dolaşırlar. Çıplak kimse başını sudan çıkarınca onu affetmezler hemen sokarlar.)

Arılar dahi o suda olan adamın başı üzerine dönerler. Çünkü sudan başını taşra getirir anı muâf tutarlar ve yine ısırırlar. Bu beyitin teşbîhte medhali yoktur. Mücerret suda pinhân olanın hâlini beyân içindir.

434. آب ذکر حق و، زنبور این زمان هست یاد این فلانها و آن فلان

(Allah'ı anış sudur. Zamânede şu kadının bu erkeğin hâtırlanması ve anılışı da arıdır.)

Âbdan murâdım Hakk Te'âlâ hazretlerinin zikridir ve arıdan murâdım sâlik kendi ömründe ve zamânında falânı ve fülânı yâd etmesidir ve kalbine gelen hevâtır-ı nefsâniye ve efkâr-ı masivâdır.

435. دم بخور در آب ذکر و صبر کن تا رهی از فکر و وسواس کهن

(Allah'ı anış suyuna dal, nefesini tut, sabret de eski vesvese ve fikirlerden kurtul!)

Böyle olunca ey sâlik âb-ı zikirde habs-i nefes eyle ve sabr ile hattâ fikirden ve köhne kalbindeki vesveselerden rehâ bulasın. Bu beyitte habs-i nefes ile zikrullah etmeye emr buyururlar ve habs-i nefes ile zikir dahi hâfiye olur ve zikr-i cehride habs-i nefes mümkün olmaz ve habs-i nefes ile zikrullah gönülden efkârı ve hevâtır-ı nefsâniyeyi (31b) izâle edeceğine mısra-i sâni ile beyân buyururlar. Ma'lûm ola ki bu beyitte habs-i nefes ile zikir İsm-i Celâl'e ve kelime-i tevhîde şâmildir. Velâkin meşâyih-i nakşîbendiyye habs-i nefese kelime-i tevhîde tahsîs etmişlerdir ve ism-i celâl ile habs-i nefes dahi gâhice ederler, velâkin def-i hevâtıra kelime-i tevhîd ile

habs-i nefes elyâktır. Zîrâ lâ-ilah ile hevâtır ki kişiye ilâh gibi olmuştur mündefi olur. ilâllah ile maksûd-ı hakikî sâbit olur. binâberîn kelime-i tevhîd ile habs-i nefes ensebdir ve işbu beyt-i şerîften gün gibi âşikâre vâzih oldu ki Hazret-i Mevlânâ kuddise sırrahu hazretlerinin tarîkat-ı aliyyeleri tarîk-i hâfiyyedir ve tarîk-i cehri degildir. Zîrâ sâliklerini bu vech ile terbiye buyurmuşlar ve kendileri dahi bu vech ile zikrullah etmişler. Bu müddeâmıza dahi kendilerinin sıddık-i ekber radiyallahu anh hazretlerinin cedd-i emcedleri olması ve kendilerinin dahi Hazret-i Sıddık-i Ekber'in on ikinci oğlu olduğu delâlet eder ve evlâdından Abid Çelebi kuddise sırrahu hazretlerine rüyâsında Şeyh Abdullah ilâhi kuddise sırrahu'ya git ve andan ahz-ı tarîkat eyle diye emir buyurmaları ve Abdullah-ı İlâhiyye dahi Abid Çelebi'yi sana gönderdim ve himmetini bezledesin diye emir buyurmaları dahi bu da'vâya şahid-i adîldir. Zîrâ o zamân tarîk-i cehriye ricâlinden nice büyük zâtlar var idi ve anlara emretmeyi Abdullah-ı İlâhiyye gitmeye emîr kendi tarîkati olduğuna delâlet eder. Zemânemizde meşâyih-i mevleviyye şeklinde olanlar tarîk-i mevleviyyenin zikri fakat ism-i celâldir ve bizim tarîkimizde lâ ilâhe ill-Allah yokdur diye hezeyân ve tûrahatlerinin butlânı şuyubeyt-i şerîften ezher mineş-şemdir. Zîrâ habs-i nefes kelime-i tevhîd ile olur kemabeyyehü. İşte kutb-ı evliyâ Hazreti Mevlânâ kuddise sırrahu'nun tarîkatı ve erkânı budur ki emîr buyurdular aklım ermez ve bilmem ve anlamam her tekyede eyyâm-ı mahsûsada icrâ' ettikleri âyîn neden için hazret-i Mevlânâ kuddise sırrahu' ya mensûbdur ve kendileri bu âyîni aceb icrâ' ettikleri ve dervîşleri ile cem' olub böyle ettikleri var mıdır? kütüb-i mu'terede görmedik ve bir sözüne itimât olunur zâtdan işitmedik. Hattâ karîb-i asırda Bektaşî mevlevihânesinde şeyh olan Şeyh Yûsuf Efendi hazretleri ki mesnevî-i şerîfe nehcü'l-kavim nâmında Arabî gül ibâre şerh yazmış idi ve Fünûn-ı şettâ de mâhir bir zât-ı şerîf idi ve ellisine o makamda post (32a) nişîn olmuş idi; kendileri Trablusî olmagıla mukâbele gününe yevmü's-şaklabân ve icrâ' olunan âyîne şaklabânlık ta'bîr ederler imiş. Egerçe ben agzından işitmedim velâkin bazı mukâbelesinde bulduğumuz olur idi ve kendinin hâli böyle dedigine şehâdet eder idi. Ez cümle kalkar iken cümle ile beraber secde eder gibi yatıb elini urmaz idi ve postun önünden geçer iken rükû ederek geçmez idi belki âdetâ yürür gibi geçer idi ve bunun emsâli çok şeyler mukâbele esnâsında kendinden sudûr eder idi. Hattâ Mevlevîler kendüyi sevmeyüb hâlâ sühtedir. Elli yıldır bu post-ı mevlânâda oturur dervîş olamadı diye zebân-dırâzlıktan ve ta'ndan

hâlî olmazlar idi. Çünkü indilerinde Mevlevîlik fakat bu ettigi işlerdir. O zât-ı şerîf de bunları kabûl görmeyince dervîşliğini ve Mevlevîliğini nefy ederler idi. Eger bu ahvâlî merhûm bir kütüb-i mu'teberde görmüş olaydı elbette kabûl eder idi. İşte böyle tarîkat-i mevlevîyeyi ki habs-i nefes ile zikrullah ve terbiye ve tasfiye-i kalbten ibârettir. Anı zâyî ettiler ve böyle mel'abeyi tarîk-ı mevlevîye itikât eylediler.

اعقلهم الله 86

436. بعد از آن، تو طبع آن آب صفا خود بگیری، جملگی سر تا به پا

(Ondan sonra da sen, tepeden tırnağa kadar o sâf suyun tabîatına bürünürsün.)

Bundan sonra sen baştan ayaga dek zikrullahın tab' ve hûyunu tutarsın ve vücûdun ayn-ı zikrolur, ba'zı nakşîbendiyye icâzetnâmelerinde muharrerdir. Hattâ

بیری الذاکر الذکر والمذکور واحد ایسر الله لنا امین بحرمه النبی الامین 87

437. بعد از آن خواهی تو دور از آب باش که به سرّ هم، طبع آبی خواجه تاش

(Ondan sonra istersen sudan uzaklaş. İçten suyun tabîatına sahip olursun, hakikatte ondan ayrılmamış sayılırsın.)

bu makama vardıkdan sonra zikirten dilersen uzak ol. Zîrâ kapı yoldaşı hakikatte sen âb-ı tab'ındasın ve aynı zikirsin.

438. پس کسانی کز جهان بگذشته اند لا نیند و، در صفات آغشته اند

(Binâenaleyh dünyâdan göçmüş olanlar da yok olmamışlar, fakat, Allah'ın sıfâtlarında fânî olmuşlardır.)

Ey dervîş çok kimesneler vardır ki dünyâdan geçmişlerdir. Ve anlar gerçekten yok ve fânî olmuşlardır. Velâkin Mevlânâ'nın sıfâtlarından müstarakdırlar ve mahvdırlar.

⁸⁶ Allah onları akıllandırsın. Arapça söz.

⁸⁷ Zâkir, zikri zikredilene bir görür, peygamberimizin hürmetine zikri bize müyesser et.
Arapça söz.

439. در صفات حق، صفات جمله شان همچو اختر پیش آن خور، بی نشان

(Onların bütün sıfatları, Sıfât-ı İlâhiyye karşısında, güneşin karşısındaki yıldızlara dönmüşlerdir.)

Hakk Cellu Âlâ'nın anların cümlesinin sıfatları güneşin yanında yıldızlar gibi belli değildir.

440. گر ز قرآن نقل خواهی ای حرون خوان "جمع هم لدینا محضرون

(Ey inâdcı muteriz, buna dair Kur'ân'dan delil istersen, onların hepsi huzûrumuzdadır, âyetini oku!)

Ey münkir eger bu da'vâma Kur'ân-ı Kerîm'den âyet-i kerîme naklini (32b)

ister isen sûre-i yâsinde vâki' olan ⁸⁸ *کل لما جمع لدینا محضرون* nazmını oku ki ma'nâsı tahkik dünyâdan irtihâl edenlerin cümlesi indimizde izhâr olunmuşlardır demektir.

441. محضرون معدوم نبود، نیک بین تا بقای روحها دانی یقین

(Haklarında, huzûrumuzdadır, denenler yok olmazlar. İyi dikkat et ki rûhların bekasını yakinen bilmiş olasın.)

İyi bak mahzarlar yok olmaz; hattâ rûhların bekasını dahi bilesin yakîn ile

442. روح محجوب از بقایش در عذاب روح واصل، در بقا پاک از حجاب

(Hakk'ın libâsından mahcûb ve memnû kalmış olan rûhlar azâbda, beka-yi İlâhî'ye vâsıl olan rûhlar ise hicâbdan kurtulmuş bir hâldedir.)

Mahcûbun rûhu hudâ ile bekadan azâbdadır. Vâsılın rûhu hakk ile bekada hicâbdan pâkdir.

443. زین چراغ حس حیوان، المراد گفتمت هان تا نجوئی اتحاد

⁸⁸ Elbette onların hepsi karşımızda hazır bulunacaklar.

Yâsîn sûresi, 32.âyet.

(Bu hayânî his kandîlinden murâdın ne olduğunu sana söyledim; âgâh ol da tefrika ve tezâd menbâi bulunan hiss-i hayvânî ve rûhu cismânî ile birlik talebinde bulunma!)

Bu çerâg gibi olan hiss-i hayvânîden sana nakl ve beyân eyledim. Murâdım şudur ki âgâh ol rûh-ı hayvânî beyninde ittihâd isteme. Zîrâ anların beyninde birlik yoktur. Hemân birlik insân-ı kâmil rûhları beyninde olucudur.

444. روح خود را متصل کن ای فلان زود با ارواح قدس سالکان

(Ey filân, rûhunu sâliklerin mukaddes rûhuyla çabucak birleştirmeye çalış.)

Ey sâlik kendi rûhunu sâlik-i müntehîlerin rûhuna tîz muttasıl eyle. Zîrâ hayır ve bereket anlardadır ve gerçek dost anlardır

445. صد چراغ گر مُرند، ار بیستند باش فارغ، چون یگانه نیستند

(Senin yüz dâne kandîlin olsa, onlar, yanmış da olsalar, sönmüş de olsalar ayırıldılar. Bir olamazlar.)

Senin rûh-ı hayvânî eshâbında çok dostun eger dünyâdan âhirete gitsinler. Eger dünyâda hayâtta olsunlar beyinlerinde çok tefrika vardır ve müttehid degildirler. Böyle dostları neylersin âhîret dostuna bak bunlar dünyâda dost olmadıklarından

âhirette bile birbirlerine dost degildirler ⁸⁹ قال الله الا خلاؤ يومئذ بعضهم لبعض عدوا الا المتقين

446. زآن همه جنگند این اصحاب ما جنگ کس نشنید اندر انبیا

(Bizim ashâbımız, bu ayrılık dolayısıyla dâimâ savaştadır. Nebîler arsında ise mücâdele vukuunu kimse işitmemiştir.)

Bizim ashâbımızın cümlesi beyinlerinde ittihâd ve mevedded olmadığından cenk ve nizâ'dadırlar görmez misin?. Enbiyâ-ı i'zâm 'aleyhi's-selâm beyninde itilâf olmadı. Hattâ Sebe şehrine üç âded nebî ba's olundu ve beyinlerinde cenk ve husûmet vâki' olmadı.

447. زانکه نور انبیا خورشید بود نور حس ما، چراغ و شمع و دود

⁸⁹ Bu dünyadaki samimi dostlar, sırdaş arkadaşlar, orda birbirlerinin düşmanı olacaklar; müttakiler Zuhuf sûresi, 67.ayet.

(Çünkü enbiyâ rûhları birer güneşti. Bizim hislerimizin nûru ise kandil, mum ve dumandan ibârettir.)

Zîrâ enbiyâ-yı i'zâmın nûru güneş idi. Her ne kadar hâneler beyninde taksim olundu ise yine ittihâd vâki'dir. Velâkin bizim hissimizin nûru çerâg ve şem' gibidir ve duhân sahibidir bu cihetle beynimizde iftirâk vardır ve ittihat hâsıl degildir.

448. يك بميرد، يك بماند تا به روز يك بود پژمرده، ديگر با فروز

(O kandil ve mumlardan biri ölür –ya'nî söner- diğeri sabâha kadar yanar yanar. Biri, yağı tükenmiş olduğu için fersiz kalır, diğeri ise parlak yanar.)

Çerâglar beyninde vâki' olan tefrikayı beyân için buyururlar ki; görmez misin? (33a) çerâğın birisi söner ve birisi sabâha dek kalır ve birisi sönmeye karîb olur ve birisi ziyâ ve revnak ile sabâhı bulur. Eger beyinlerinde ittihâd olaydı bu hâller olmaz idi ammâ ziyâ-i şems cümlesi birden hânelerden zâhir olur ve yine cümlesi birden hânelerden zâil olur ve bu hâl-i alâmet ittihâddır. Ma'lum ola ki evliyâ-i kirâm kuddüsallahi esrârühüm beyninde dahi bu ittihâd vardır. Lâkin gâh olur ki biri birinin vâsıl olduğu makam ve mertebeye gayret ederler ve anınla husûmet eder gibi görünürler. O husûmet sâir avâm-ı nâssın beyninde olan husûmet gibi degildir ve indillah bu husûmet makbuldur ve buna gayret-i diniyye ta'bîr olunur. Menkûldür ki İbrahim İbni Edhem kuddise sırrahu Mekke-i Mükerrmeye vardıkda hakikat kâ'beyi beyt-i şerîfte görmeyince suâl etmişler ki kâ'be kandedir? demişler ki; Rabia-i adeviyyeyi istikbâle gitti birkaç günden sonra Rabia gelib ve hakikat kâ'be dahi imâmında yürüyerek gelmiş. Bu hâli müşâhede ettikde hazreti azîze azîm gayret gelmiş; ba'de Rabia hazretlerine hoşâmedî için varmışlar ve onların makam-ı hüviyyetden kendi hâli olarak buyurdıkları kelimâtı dahi gayret-i azîmeleri hâsıl olmuş ve aslâ bir diyecek bulamayıp buyurmuşlar ki: Sizin cinsinizden Hakk Te'âlâ hazretleri peygamber ba's etmedi. Enbiya-i izâm cümlesi bizim cinsimizdendir. Rabia-i adeviyye hazretleri dahi tebessüm ederek belî öyledir, velâkin bizim cinsimizden dahi da'vâ-yı ulûhiyet edenler gelmedi. Tanrılık da'vâsı edenler cümlesi sizin cinsinizdendir ⁹⁰تعارضات قضا buyurmak isterler. İşte buna aynıyla mevedded ta'bîr olunur ve husûmet denmez belki bu hâl enbiyâ-i i'zâm

⁹⁰ Hâk ile bâtil karşılaştığında bâtil kaybeder. Arapça söz.

‘aleyhi’s-selâm beyninde dahi vuku’ bulmuşdur. Menkûldür ki leyle-i mirâcdâ fahr-i âlem Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi’s-selâm semâ-yı sadisde Hazreti Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’ın rûh-ı şerîfine mülâkat ettiler ve ba’del-mülâkat semâ-i sâbiaya azîmetleri hengâmında Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’ın rûh-ı şerîfi bükâ’ etmiş. Melekler suâl etmişler ki niçin bükâ edersin. Cevâbını buyurmuşlar ki; niçin bükâ etmeyim, bu gulâm benden sonra ba’s olunsun ve bunun ümmetinden cennete girenler benim ümmetimden çok olsun buna bükâ’ olunmaz mı? buyurmuşlar. İşte buna dahi gayret derler ve husûmet ve hased denmez görmez misin fahr-i âlem arşdan (33b) avret buyurdukda ve yine Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’ ile mülâkat ettikde

91 *بسم امرن ربك* diye suâl etmişler. Peygamberimiz ‘aleyhi’s-selâm cevâbında

buyurmuşlar ki: 92 *که امرت بخمسين صلوة في كل يوم و ليلة* ya’nî gecede ve gündüzde elli vakit namâz ile emrolundum Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm dahi buyurmuşlar ki ben senden meb’ûs oldum ve çok sa’y ettim bu elli vakit namâzı kıldırmaya kadir olamadım o kadar namâzı senin ümmetin kılmazlar ve asî olurlar ve cehennemî olurlar. Yol yakın iken geri dönüb ve şefâat edib bir miktârını Hakk Te’âlâ’ya affettir. Fahr-i âlem efendimiz dahi rücû edib şefâat edince on vakte affolundu. Yine Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’e mülâkat olundukda bu dahi çokdur yine şefâat eyle buyurdular. Tekrar Huzur-ı Rabb-i İzzete vardıkda yine on vakti affolundu. Yine Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm çokdur buyurdular ve şefâat için ircâ’ ettiler on vakit dahi affolundu yirmi kaldı. Tekrar yine şefâat olunub on kaldı. Yine Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm şefâat için ircâ’ ettiler beş vakti dahi affolunub beş vakit kaldı. Yine Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm şefâat eyle deyince fahr-i âlem efendimiz bundan sonra şefâate hicâb ederim buyurdular. Eger Hazreti Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’ın bâlâda mezkûr kelâmları hased için olaydı ümmet-i Muhammedin hakkında bu şefkat ve merhameti buyurmazlar idi belki elli vakit namâz farz oluduguna memnûn olurlar idi ve tahfif için peygamberimiz ‘aleyhi’s-selâm’ı şefâat için göndermezler idi.

449. جان حیوانی بود حی از غدی هم بمیرد او به هر نیک و بدی

91 Rabb’inin emri nedir?

92 Gece ve gündüzde elli vakit namaz ile emrolundum.

(Rûhu hayvânî, gıdâ ile yaşar; yaşayışı râhat da olsa, meşakkatli de bulunsa nihâyet ölür.)

Rûh-ı hayvânî gıdâdan hây olur ve yine her iyiden ve kötüden olur.

450. گر بمیرد این چراغ و طی شود خانه همسایه مظلّم کی شود ؟

(Bu kandil –ya'nî rûhu hayvânî çırâğı- sönüb kaldırılrsa da komşunun evi karanlıkta kalmaz.)

Eger bu hânenin çerâğı söner ve tayy olursa o hâne zulmet içinde kalır. Komşunun hânesi kaçan zulmetde olur. Belki anın kandîli yanmak ile yine o hâne rûşen ve münevver olur; bu dahi rûh-ı hayvânîlerin tefrikasına delâlet eyler.

451. نور آن خانه چو بی این هم به پاست پس چراغ حس هر خانه جداست

(O evin aydınlığı, bu evin kandîli olmadan da dâimdir. O hâlde her evin his kandîli ayrı ayrıdır.)

O hânenin nûru çünkü bu hânenin nûru olmaksızın sâbittir. Bu sûretde o birisi muzlim olmaktan anın muzlim olması lâzım gelmez. Bu zâhir hânelerinin nûrunun hâli çünkü böyledir. (34a) Böyle olunca her hânenin hiss-i çerâğı dahi ayrudır rûh-ı hayvânî erbâbının birinin mevtinde o birisinin mevti lâzım gelmez şu kandilin sönüb hânenin muzlim olmasından birine hânenin muzlim olması lâzım gelmediği gibi zîrâ anın kandîli nûrı olarak yanar.

452. این مثال جان حیوانی بود نی مثال جان ربانی بود

(Bunlar, hayvânî rûhun misâlidir. Rabbani rûhun misâli değildir.)

Bu temsil rûh-ı hayvânînin temsilidir. Rûh-ı sultânînin temsili degildir.

453. باز از هندوی شب چون ماه زاد بر سر هر روزنی نوری فتاد

(Gece hindusundan ay doğunca her pencereye nûru akseder.)

Çünkü rûh-ı hayvânînin temsiline itmâm buyurdular. Ba'de rûh-ı rabbaninin temsiline şürû' edib buyurlar ki: Hind'e mensûb geceden ya'nî siyâh geceden çünkü mâh dogdu ve her pencerenin başına bir nûr düşdü.

454. نور آن صد خانه را تو يك شمر كه نماند نور آن بی این دگر

(O, yüzlerce evin ışığını sen bir say. Çünkü ay battı mı hepsinin ışığı birden söner.)

O yüz müteferrik hânenin nûrunu sen bir say. Zîrâ bunun nûru o gayrı hânenin nûrı olmaksız kalmaz. Çünkü mâhı gurûb eder. Cümle envâr hânelerden zâil olur ve bu hâl alâmet-i ittihâddır ve yine bir misâl-i âhir getirib buyururlar ki: mademki güneş ufukta parlar her hânede anın nûrı mihmân olur.

455. تا بود خورشید تابان بر افق هست در هر خانه نور او قنق

(Güneş ufukta parladıkça onun ziyâsı her evde misafirdir.)

Çünkü câna ferâh veren güneş zâil olur ve gurûb eder. Cümle hânelerde ve pencerelerde olan nûr-ı şems zâil olur. Bu cümle envârın birden gitmesi alâmet-i ittihâddır. Hâsılı kelâm rûh-ı hayvânîlerin nazîri kandîller ziyâsı ve rûh-ı rabbanilerin nazîri mâhın ve âfitâbın ziyâsıdır demektir. Zîrâ kanadîlin ziyâsında ittifâk yoktur. Birisi yanar ve o gayrısı söner.

456. باز چون خورشید جان آفل شود نور جمله خانه ها زایل شود

(Fakat cân güneşi gurûb edince bütün evlerin nûru kaybolur, gidiverir)

Lâkin mâhın ve âfitâbın ziyâsında ittifâk vardır. Cümlesi birden zâhir olur ve cümlesi birden zâil olur.

457. این مثال نور آمد، مثل نی مر تو را هادی، عدو را ره زنی

(Bu teşbîh nûrun misâlidir, misli değildir. Senin için hidâyet sebebidir, düşmân için de yol kesicidir.)

Bu yukarıdan beri söylediğimiz nûrın misâlidir ve misli değildir. Tefhîm için sana bu kadar söyledik bu temsilât seni râh-ı hakk'a irşâd edicidir. Zîrâ sen dostsun lâkin düşmâna rehzendir ve bu teşbîhten aslâ nef' ve hayır görmezler. Nitekim

Kur'ân-ı Kerîm'in hakkında Vâcib Te'âlâ hazretleri ⁹³ *بھصل به کثیرا و یرھدی به کثیرا* buyurmuşdur:

458. بر مثال عنكبوت زشت خو پرده های گنده را بر بافد او

(O çirkin hûylu münkir düşmân, örümcek gibi kendi üstüne perdeler örter.)

Zîrâ o çirkin hûylu örümcek misâlidir. (34b) kokmuş perdeleri kendi üzerine dokur kendi agzının yarından nûra perde eyledi ve nûru görmez oldu ve kendini zişt-i hûyeden kendisidir, kimesnenin medhali yoktur ve dahi idrâkini kör eyledi ve dîde-i aklını muattal kıldı.

459. گردن اسب ار بگیرد، بر خورد ور بگیرد پاش، بستاند لگد

(Eğer o münkir, atın boynundan tutarsa bu ma'nâyı anlar ve istifâde eder. Fakat ayağından yakalamaya kalkışırsa ondan çiftiyi yer.)

Meselâ bir âdem anın boynunu tutar ise fâide görür eger ayasını tutar ise tekme alır suç kendinindir bu dahi bunun gibidir.

460. کم نشین بر اسب توسن بی لگام عقل و دین را پیشوا کن، والسلام

(Gemsiz ve serkeş ata pek yaklaşma. Âkıl ve dini kendine kılavuz et ki selâmet bulasın.)

Üzengisi sert atın üzerine oturma ve kendinin aklını ve dinini kendine imâm ve muktedâ eyle ve nahemvar iş etme sonra suçun sebebiyle kendine özr edersin.

461. اندر این آهنگ منگر سُست و پست کاندرا این ره صبر و شقّ انفس است

(Bizim beyânına çalıştığımız şu bahsi sen pek basit görme ki bu yolda sabır lâzımdır ve nefis için meşakkat vardır.)

Sen evliyâ'nın kaskına alçak ve gevşek diyerek bakma zîrâ bu yolda sabır ve nefsin meşakkat çekmesi lâzımdır. Hâsılı insânın başına gelen şer cümlesi kendinin kesbidir ve kul iyi oldukça iyilik ve Hakk'dan ikrâm bulur.

⁹³ Allah onunla bir çoklarını saptırır; bir çoklarını da doğru yola iletir.
Bakara sûresi, 26.ayet.

Mescid-i Aksâ'nın binâ'sı hikâyesinin bakiyyesi

Burası Mescid-i Aksânın binâ'sının kıssasının bakiyesidir. Çünkü bâlâda zikrolundu ki o mescidin binâ'sı Dâvut 'aleyhi's-selâm'a mukâdder degil imiş anlar dahi fârig oldular ve ogluna binâ'sı mukâdder olmagıla müteselli oldular ve nüebbedi tasarruf ve hilâfet kibrâ Süleymân 'aleyhi's-selâm'e geldik de.

462. چون سلیمان کرد آغاز بنا پاک چون کعبه، همایون چون منی

(Hazreti Süleyman Kâ'be gibi temiz ve Mîne Vadisi gibi mübârek olan Mescid-i Aksâ binâsına başladı.)

Çünkü Süleymân 'aleyhi's-selâm mescidin binâ'sına şürû' eyledi öyle binâ ki kâ'be gibi pâk ve mînâ dedikleri mahall gibi mübârek idi. Mînâ mimin kesriyle Mekke-i Mükerrmeye iki sâat ve cebel-i arafât yolunda bir mevziin ismidir. Hazreti İbrahim Halîlullah mahdûm-ı mükerrmeleri hazreti İsmail sallâllahu a'leyhümâ ve â'la nebîyyina hazretlerini kurbân etmek için oraya götürmüş idiler ve o vâkıa-i meşhûra o mahalde vuku' bulmuş idi el'ân haccâc-ı müslîmin orada denc kurbân ederler ve üç gece anda ordu kurulub ikâmet ederler ve Rem-i Cemmar dahi o arada

olur. *سیرته لنا امین بکرمة طه ویس و بکرمة البنی الامین*⁹⁴

463. از زمین و آسمان یاری بُدش جن و انس اندر مدد کاری بُدش

(Onun yapılışında güzellik ve zinet görülüyordu. Sâir binâlar gibi donuk ve yakışsız değildi.)

Anın binâ'sında çok revnak ve hilâfet ve hâlât-ı acîbe görünmüş idi ve sâir binâ'lar gibi câmid ve bi-nûr degil idi.

464. در بنا هر سنگ کز کُهی سکت فاش "سیرو ابی" همی گفت از نخست

(Binâ için dağdan çıkarılan her taş, evvelâ beni götürün derdi)

(35a) binâ'da her taş ki dagdan kırılır idi. Âşikâre evvelden beni götürünüz diye hamamlarla söyler idi.

⁹⁴ Allah Taha veYâsin hürmetine emin olan peygamberimizin hürmetine (işimizi) kolay eylesin.

465. همچو از آب و گل آدم کده نور ز آهک پاره ها تابان شده

(Âdem 'aleyhi's-selâm'in yorulduğu yerdeki su ve toprak gibi, o yapının da her kerpicinden nûr parlardı.)

Âdem 'aleyhi's-selâm'in toprağı alındığı mahallin âb u kîlinden nûr nice zâhir olursa o mescid-i şerîfe giricek taşlardan nûr ancılayın parlayıcı olur idi ve böyle makbûl-i hudâ olduğuna çok alâmetler zâhir olur idi ve yine âlâyimden birisi.

466. سنگ بی حمال آینده شده و آن در و دیوارها زنده شده

(Taşlar hamalsız geliyor ve binânın duvarlarıyla kapıları yapıyordu.)

Taş kendisi hamalsız gelici olmuş idi o mescid-i şerîfin kapısı ve duvarı nûraniyet ile hayâtı ma'nevî bulmuş idi.

467. حق همی گوید که: دیوار بهشت نیست چون دیوارها بی جان و زشت

(Cenâb-ı Hakk buyuruyor ki, cennetin divarı dünyâ binâlarının divarları gibi cânsız ve çirkin değildir.)

Keennehu denildi ki hiç kapı ve duvar zinde olur mu? Bu suâli cevâb buyurlar ki; Allahu Te'âlâ hazretleri buyurur ki; cennet-i a'lânın duvarları dünyâ hânelerinin duvarları gibi cansız ve çirkin degildir ve cennet duvarını dünyânın duvarına kıyâs etmeyiniz.

468. چون در و دیوار تن، با آگهیست زنده باشد خانه، چون شاهنشهیست

(Bedenin divarı ve kapısı cânlı ve haberdâr olunca ev de diri olur. Çünkü o hâne mâlikülmüluk olan Allah'a mahsûstur.)

Çünkü vücûd-i insânın kapısı ve duvarı Hakk'dan haberdârlıktadır. O hâne-i vücûd zinde olur. Zîrâ o vücûd ulû sultâna mensûbdur ve hüdâyîdir.

469. هم درخت و میوه، هم آب زلال با بهشتی در حدیث و در مقال

(Âhiret ve cennetteki her meyve ağacı ve her su, cennet ehli olanla konuşur.)

Bu der ve duvardan sonra cennetin eşcârı ve meyve ve lezîz suyu dahi ehl-i cennet ile kelâm etmektedir.

470. زانکه جنت را، نه ز آلت بسته اند بلکه از اعمال و نیت بسته اند

(Çünkü cenneti sebepler ve âletlerle yapmamışlardır. Orası amellerden ve niyetlerden yapılmadır.)

Zîrâ cenneti bir âlây eczâdan yapmışlardır. Belki kulun ilminden ve sahîh niyetinden yapmışlardır. Niyet-i hâlise dahi işlemek gibidir. Niteki hadîs-i şerîfte

⁹⁵ نیت المؤمن خیر من عمله var olmuştur.

471. این بنا، ز آب و گِل مرده بُدست و آن بنا از طاعت زنده شدست

(Bu yapı ölü olan su ve çamurdan yapılmıştır. Âhret binâsı ise diri ibâdetlerle binâ edilmiştir.)

Bu dünyânın binâ'ları cemâd olan âb u kîlinden olmuştur ve o cennetin binâ'sı hayy olan zâtın tââtinden olmuştur. Elbette onda hayât olur dünyânın yapısına kıyâs olunmaz.

472. این به اصل خویش ماند پُر خِلل و آن به اصل خود که علم است و عمل

(Bu, aslîna benzer, dağınıklıklarla doludur. O, âhret binâsı da aslî olan ilme ve amele benzer.)

Bu dünyâ hâneleri pür halel olmakda kendi aslî gibidir ve cennet-i a'lâ dahi kendi aslîna benzer ki ilm ve ameldir zîrâ ⁹⁶ كل شيء يرجع الى اصله

473. هم سریر و قصر و هم تاج و ثیاب با بهشتی در سؤال و در جواب

(Oradaki sedirler, köşkler, tâclar ve libâslar; cennet ehli ile konuşur; suâl ve cevâbta bulunur.)

denmiştir ve yine cennetin (35b) tahtı ve köşkü ve dahi tâcı ve hulleleri ehl-i cennet ile suâl ve cevâbtadır.

⁹⁵ Müminin niyeti amelinden hayırlıdır. (Hadis-i şerif)

⁹⁶ Her şey aslına çeker.

474. فرش بی فراش پیچیده شود خانه بی مکناس رو بیده شود

(Cennetin döşemesi döşemeci olmaksızın döşenmiştir. Cennet evi, süpürücü olmaksızın süpürülür.)

Cennetin döşemesi firâşsız yapılmış olur ve hâne-i cennet süpürgesiz süpürülmüş olur miknas mimin kesriyle miftâh vezninde ism-i âletdir ma'nâsı süpürmek âleti demektir. Zîrâ kenese süpürmeye derler. Bu hâl ise dünyânın evvelinde yoktur

475. خانه دل بین ز غم ژولیده شد بی کناس از توبه ای رو بیده شد

(Gönül hânesi gibidir ki o gam ve kederden perişân olunca başka süpürücü olmaksızın tevbe ile süpürülmüş ve temizlenmiş olur.)

Beyt-i sâbika nazîr beyân edib buyururlar ki: görmez misin?. Gönül hânesi gam-ı measiden süprüntü ile dolmuş olur. Süpürücü olmaksızın tövbeden süpürülmüş olur.

476. تخت او سیار بی حمال شد حلقه و در، مطرب و قوال شد

(Cennetteki tahtlar hamalsız hareket ederler. Oradaki kapılar ve kapı halkaları hânende ve suzendelerdir.)

Cennetin tahtı hamalsız yürüyici oldu ve dahi cennetin kapısı ve halkası ehl-i cennete hânende ve nâme edici oldu.

477. هست در دل زندگی دار الخلود در زبانم چون نمی آید، چه سود

(Gönüldeki zindelik, orasının ebediyet mahalli olan cennet hâline getirmiştir. Lâkin ne yapayım ki onun keyfiyeti ve zevki lisâna gelmiyor.)

İşte cennetin evsâfını işittin gönüldeki hayât dahi cesettir ve lâkin sana ta'rîf edemem ne fâidesi vardır.

478. چون سلیمان در شدی هر بامداد مسجد اندر، بهر ارشاد عباد

(Süleyman 'aleyhi's-selâm, kulları irşâd için her sabâh mescide girince.)

Çünkü Süleymân ‘aleyhi’s-selâm irşâd-ı ibâd için her sabâh mescid-i şerîfe gider idi.

479. پند دادی، گه به گفت و لحن و ساز گه به فعل اعنی رکوع با نیاز

(Bazen söz ve saz ile bazen de fiil ve namâzdaki rükû ile halka nasîhat verirdi.)

Hâzırlara nasîhat verir idi. Gâh nasîhat-ı kavliye ile ve gâh nasîhat-ı fiiliye ile ya'nî namâz kılarak.

480. پندِ فعلی، خلق را جذاب تر کاو رسد در جان هر بیگوش و کر

(Fiilî olan nasîhat halkı daha ziyâde cezbeder. Çünkü sağır ve rûhsuz olanların da kulağına girer.)

Nasîhat-ı fiiliye ve ilmiye halkı halâsa ziyâde cezbedicidir. Zîrâ her kulak sahibinin ve her sağırın cânına vâsıl olur.

481. واندر آن، وهم امیری کم بود در حشم، تاثیر آن محکم بود

(O fiilî nasîhatte emirlik yoktur. Bu yüzden halka adamakıllı tesîr eder.)

Ve yine nasîhat-ı fiiliyede emirlik ve ulûluk tevhimî ezâ' olur. Belki hiç olmaz. Bu cihetle etbâ'a anın tesiri kavî ve metîn olur. Ammâ kavlen emir'ül ve nehyi tabîat-ı insâniye çekmez ve hem de insân kendi âmiri olduğu

vakitde *اتامرون الناس بالبروتنسون انفسكم*⁹⁷ nazm-ı celîlinin sırrına maâz-Allah mazhar düşer. Bu ise emr-i mahûftur. İyisi halka nasîhat-ı fiiliye ile pend vermektir.

Hz.Osman radiyallahu anh' ın, hilâfetindeki ilk hutbesinde: İşle öğüt veren, sözle öğüt verenden evlâdır, demesi

Hazret-i Osman radiyallahu anh'ın umûr-ı hilâfete şürû'unun kıssasıdır ve dahi kendinde hilâfet takarrür edince minbere suûd edib hutbe etmeleridir ve dahi

⁹⁷ Sizler kitabı okuduğunuz halde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?
Bakara sûresi, 44. ayet.

burası anın beyânındadır ki nasîh-i faâl sözüyle bilâamel (36a) olduğu hâlde nasîh-i kavâlden efdâl ve hayırlıdır. Çünkü hazret-i Ömer radiyallahu anh irtihâlini teyekkun edince emr-i hilâfeti altı kimesne beyinde terk buyurdular ve altı zât bir mahalle cem' olub cümlesi reyî Abdurrahman bin Avf hazretlerine verdiler. Anlar dahi o mecmâ'da kalkıp Hazret-i Osman radiyallahu anh hazretlerine bîat eylediler. Bu vech ile emr-i hilâfet zâtlarında takarrür eyledi.

482. قصه عثمان که بر منبر برفت چون خلافت یافت بشتابید تفت

(Hazreti Osman, halife olur olmaz hemen koşup minbere çıktı.)

Hazret-i Osman'ın kıssasıdır ki minber-i şerîfe suûd etti. Çünkü hilâfet buldu. Tîz minbere acele etti. Anı beyân edeceğim.

483. منبر مهتر که سه پایه بُدست رفت بوبکر و دوم پایه نشست

(Fahr-i Kâinât efendimiz'in minberi üç basamaktı.)

O ulû minber ki üç kademedir. Hazret-i Ebû Bekir ana vakt-i hilâfetinde suûd edib ikinci kademe-i şerîfesinde oturdu ve kademe-i ûla ki makam-ı resûl-ullah sallallahu aleyhi sellem orada oturmadı. Vaktâ ki sıddık-ı ekber radiyallahu anh irtihâli dâr-ı bekâ ve ettiler. Nüebbet-i hilâfet hazret-i Ömer radiyallahu anh' a geldikde.

484. بر سوم پایه عمر، در دور خویش از برای حرمت اسلام و کیش

(Hazreti Ömer hilâfeti devrinde islâma ve dine hürmetinden ve kemâl-i tevâzu'undan birinci basamakta durdu.)

Hazret-i Ömer radiyallahu anh kendi devr-i hilâfetinin cem'i zamânında din-i islâmda vâki' olan hürmet ve ta'zîm için ve kendinden büyüğüne riâyet farz ve şeâir-i islâmdan oldugundan için üçüncü kadmeden ileri geçdi ve anda hutbe ve vâaz ederler idi.

485. دور عثمان آمد او بالای تخت بر شد و بنشست آن محمود بخت

(Hazreti Osman devri gelince, o mübârek tâlî'li halife, minberin son kademesine kadar çıktı ve orada oturdu.)

Çünkü Hazret-i Osman'ın hilâfet zamânı geldi. O zât minberin bâlâsına ve makam-ı resûl-i kibriyâya suûd etti ve anda karar etti.

486. پس سؤالش کرد شخصی بو الفضول کان دو نشستند بر جای رسول

(Her vekilin biri, senden evvelki iki halife, resûl-ullah'ın yerine oturmadı.)

Böyle olunca hâl-i ber-küstâh şahs o meclisde yâhûd o meclisten sonra hazret-i zünnûreyne suâl ettikde hazret-i siddik ve hazret-i ömer radiyallahü te'âlâ anhümâ makam-ı resûl-i kibriyâya oturmadılar.

487. پس تو چون جُستی از ایشان برتری؟ چون به رُتبت تو از ایشان کمتری

(Sen mertebeye onlardan noksan olduğun hâlde neden onlara tefevvuk etmek istedin?, suâlinde bulundu.)

Hâl böyle olunca sen niçin yukarı suûd ettin onlardan âlî misin anlara ziyâdeligin yokdur belki onlardan aşağı olmuşsun.

488. گفت: اگر جایم سیم پایه بُدی وهم مثلی عمرتان میشدی

(Hazreti Osman dedi ki, eğer birinci basamakta dursa idim Ömer'e benziyorum diye bir vehim hâsıl olurdu.)

Hazret-i zünnûreyn dahi cevâbında buyurdular ki eger kademe-i sâlisede (36b) durur isem ve kendimi oraya sipariş eder isem vehim gelir ki ben Hazret-i Ömer'le beraberim.

489. ور دوم پایه شدم من جای جو گفتی: مثل ابوبکر است او

(Eğer ikinci basamakta yer arasam ve orada dursaydım, bu, Ebubekir'in misli, O'na benziyor diyebilirdi.)

Eger ikinci kademedede ben mekân taleb edici olursam dersin ki bu Ebû Bekir'dir. Ve bu anın mislidir zîrâ ümmetlikde müsâvât vardır.

490. هست این بالا مقام مصطفی و هم مثلی نیست با آن شه مرا

(Bu en yüksek basamak Hareti Mustafa'nın makamıdır. O sultânül enbiyâ ile benim aramda misliyyet vehmi yoktur.)

Velâkin bu âlî makam ki kademe-i ûlâdır. Makam-ı Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem' dir. O sultân-ı zîşân ile bana müsâvât olmaz. Zîrâ ümmet peygamber ile nisbet kabûl etmez, diyerek cevâb-ı bâ-savâb dahi verdiler. Bundan için ukalâ' demişlerdir ki kişi kendi diyeceğini fakat tefekkür etmemeli belki hasmı ne der anda tefekkür lâzımdır. Hazret-i Mevlânâ bâlâda bu'l-fuzûl ta'bîr eyledi. Zîrâ suâl istifsarî degil idi. Bu cihetle halîfe-i resûl-i kibriyâya itiraz yakışmaz. Elbet bî-

edeblik olur. ve fi'l-hadîs-i şerîf⁹⁸ *عليكم بنسب سنة الخلفاء الراشدين من بعدى* Bu hadîs-i şerîfden zâhirdir ki anların ef'âli fi'l-i resûlun aynı imiş. Bu sûretde anlar ne ederler ise bir vechile i'tirâz olunmazlar.

491. بعد از آن بر جای خطبه آن ودود تا به قرب عصر لب خاموش بود

(Sonra, muhibbi olan Hazreti Osman ikinci vakti yaklaşıncaya kadar sükût etti.)

Bundan sonra hutbe yerinde o muhabbet sahibi zât-ı asra karîb-i sâkit olduğu hâlde oturdu.

492. زهره نی کس را که گوید: هین بخوان یا برون آید ز مسجد آن زمان

(Halîfenin o uzun sükûtu esnâsında kimsenin, haydi söyle!, demeye yâhûd mescidden dışarı çıkmaya cesâreti yoktu.)

Cesâret yokdur ki kimesneye ki ne durursun âgâh ol hutbeyi oku diye yâhûd kalkıb mescidden o zamân taşra gele.

493. هیبتی بنشسته بُد بر خاص و عام پُر شده از نور یزدان صحن و بام

(Cemââtin havâssına da avâmına da bir mehabet çökmüş, mescidin içi ve damı İlâhî nûr ile dolmuştu.)

⁹⁸ Dört halifenin işleri peygamberin işleri gibidir.

Havâss ve avâma o zamân bir dehşet hâsıl olmuş idi. Zîrâ nûr-ı hudâ ile meclisin derûnu ve sakfı dolmuş idi.

494. هر که بینا، ناظر آن نور بود کور را ز آن تاب هم گرمی فزود

(Basîret sahibi olanlar mesciddeki nûr-ı İlâhî'yi görüyorlardı. Bundan kör olanlar dahi, o güneşten harâret duyuyorlardı.)

Her âdem ki basîrdir hazret-i zünnûreynin nûrunu görür idi. Eger a'mâ ise o güneşden kızar idi.

495. تا ز گرمی فهم کردی آن ضریر که بر آمد آفتابی بس منیر

(Körün gözü, güneşin doğduğunu harâretinden anlar.)

Lâkin böyle olunca körün gözü anlar idi ki kendüye zevâl gelmez bir âfitâb tulû' itmiş.

496. لیک این گرمی گشاید دیده را تا ببیند عین هر بشنیده را

(Lâkin bu hakikat güneşinin harâreti gözü açar ve aydınlattığı şeyleri aynen gösterir.)

Bu harâret gözü açar, hattâ her mesmû'un aynını görür. Meselâ cenneti işidir idi şimdi râyü'l-ayn görür.

497. گرمی اش را ضجرتی و حالتی ز آن تبش دل را گشادی فسحتی

(Bu güneşin verdiği harâret ve gönül darlığının bir hâli vardır. onun harâretinden kalbde ma'nevî bir genişlik hâsıl olur.)

O şems-i ma'nevînin harâretinin bir nevi ızdırâbı ve hâli vardır ki (37a) o harâretten gönle bir vüs'at gelir, şems-i sûrî fakat âdemi sıkır ve inşirâh sadr vermez lâkin bu öyle degildir.

498. کور چون شد گرم از نور قَدَم از فرح گوید که: من بینا شدم

(Kör, evveline evvel olmayan Hakk nûrunun harâretini duyunca, ferâhından gözüm açıldı, görüyorum, der.)

Kör-i ma'nevî çünkü nûr-ı hakk'dan germ oldu kemâl-i sûrurundan der ki ben görücü oldum.

499. سخت خوش مستی، ولی ای بو الحسن پاره ای راه است تا بینا شدن

(Ey iyi kimse, bu harâretle iyi mest olmuşsun. Fakat senin duyduğun basit zevk ile envâr-ı ilâhiyye müşâhedesi arasında epeyce yol ve mertebe vardır.)

Ey Ebu'l-Hasan sen güzel mestsin velâkin görücü oluncaya dek ve ehl-i basar mertebesini buluncaya dek bir miktâr yol vardır çoğu gitti ve azı kaldı. Ebul-Hasan'dan murâd Çelebi Hüsâmeddin olmak gerekdir. Cild-i sâlisde yine Ebul-hasan ta'bîr buyurmuşlar idi.

500. این نصیب کور باشد ز آفتاب صد چنین، والله اعلم بالصواب

(Güneşten körün nasîbi bu kadardır; bunun yüz kat fazlası da olur. Allah doğruyu en iyi bilendir.)

İşte âfitâb-ı ma'nevîden körün nasîbi budur ve yüz bu kadar dahi nasîbi vardır. Benim bildiğim budur dogrusunu Allahu Te'âlâ bilir.

501. وآنکه او این نور را بینا بود شرح او، کی کار بو سینا بود

(Nûr-ı İlâhîyi hakkıyla görmüş kimsenin hâlini anlatmak Ebu Ali Sinâ'nın nasıl işi olabilir?)

Ol kimesne ki o nûrı görücü olur ve o zâtı şerh ve beyân kaçan İbni Sina'nın kârıdır belki degildir. İbn-i Sina evliyâullahı bilmeyince kaçan avâm-ı nâss evliyâyı anlar hemen evliyâsının kârını ve hâlini Mevlâ anlar demektir.

502. ور شود صد تو که باشد این زبان کاو بجنباند به کف پرده عیان

(Yüz kat kuvvetli bile olsa bu dil, kim oluyo ki de eliyle müşâhede perdesini kımıldatmaya kalkışıyor?)

Eger bu lisân yüz kat olursa kimdir ki eliyle perde-i ayân ve müşâhedeyi tahrîk eyleye. Ya'nî ehl-i kâl makam-ı ayânı bilmeye kat'an kadir olamaz buyurmak isterler.

503. وای بر وی گر بساید پرده را تیغ الهی کند دستش جدا

(Perdeye elini sürerse vây hâline! Hakk kılıcı elini kesiverir.)

Vây o kimesneye ki ehl-i kâl iken perde-i ayâna elini süre seyfullahı anın elini o perdeden keser ve cüdâ eder. Bu beyitle kâl ehlini vâhdet-i vücûd gibi ve sâir idrâk edemeyeceği mertebelerin kelâmından men' buyurlar.

504. دست چه بود؟ خود سرش را بر کند آن سری کز جهل سرها می کند

(Hattâ el de nedir ki, cehâletiyile serkeşlik eden başı bile keser, koparır.)

Farazâ al dîdem al, ne olur tahkik anın Allahu Te'âlâ başını koparır o baş bir başdır ki cehlinden sırlar bilirim der. İşte o başı Allahu Te'âlâ böyle hilâf söylediği için keser demektir.

505. این به تقدیر سخن گفتم تو را و نه خود دستش کجا و این کجا

(Bunu sana söz gelişi ve farazî olarak söyledim. Yoksa böyle bir dil sahibinin eli nerede, kendi nerede ki esrâr perdesine yaklaşabilsin de onu açmaya çalışsın.)

Bu eli giderdiğim farazâ demektir; yoksa eli kande ve kendi kandedir. Ya'nî kendi ve başı dâimâ bî-cümlesi gidib birisi kalmaz demektir ve bu farazâ dedigim şunun gibidir ki.(37b)

506. خاله را خایه بُدی، خالو بُدی این به تقدیر آمدست ار او بدی

(Hani derler yâ, teyze erkek olsaydı dayı olurdu; işte bu söz de onun gibi söylenilmiştir.)

Eger taşığı olaydı dayı olurdu. Zîrâ teyze, ananın hemşîresine derler. Hayâsı olduğu sûretde vâlidenin erkek karındaşı olur. Ana lisân-ı türkîde dayı ta'bîr olunur. Bu sûretde sen ana teyze demeyib dayı der idin; velâkin hayâsı olmamagıla teyzelikde kaldı ve dayılık mertebesini bulmadı yine ana teyze dersin. Bu mısra-ı evvelin mefhûmu farazâ ile gelmiştir ve eger o öyle olaydı böyle olur idi demektir yoksa teyze dayı oldu, gayrı ona teyze deme ve dayı de demek degildir. Şu madde ibi, ben dahi esrâr-ı ilâhiyyeye ehl olmayarak kelâm edenin eli gider dedigim meselâ ve farazâ demektir, yoksa ne eli kalır ve ne kendi kalır buyurmak isterler.

507. از زبان تا چشم، کاو پاک از شک است صد هزاران سال گویم، اندک است
(GörüŖünde Ŗek ve Ŗüpheden beri olan göz ile lisân arasında yüz binlerce senelik yol vardır dersem az söylemiş olurum.)

Lisândan göze dek ki o göz Ŗek ve gümândan biridir ikisinin beyninde yüz bin yıllık yol vardır dersem azdır. Zîrâ bundan ziyâdedir ve çok mesâfedir. Bu cihetle ulemâ-yi zâhir ile ulemâ-yi bâtının çok beyni vardır.

508. هين مشو نوميد، نور از آسمان حق چو خواهد، ميرسد در يك زمان
(Âgâh ol ve ümidini kesme ki Cenâb-ı Hakk irâde ederse nur-ı İlâhî bir ân içinde semâdan zemîne vâsıl olur.)

Bu bu'd-ı mesâfeyi çünkü ben böyle vasf eyledim. Lâkin sen âgâh ol âsumânın nûrundan mey'ûs olma. Çünkü Mevlâ murâd eder bir anda o nûr sana vâsıl olur görmez misin?

509. صد اثر در کانه‌ها از اختران ميرساند قدرتش در هر زمان
(Kudret-i İlâhiyye, her zamân yıldızlardan mâdenlere yüzlerce te'sîr eriŖtirir.)

Allahu Te'âlâ'nın kudreti her zamânda yıldızlardan mâdenlere çok eser ve hâl ve hâssa eriŖdirir. Ve meâdin yıldızlardan terbiye bulurlar. Sana dahi Mevlâ'-yı Mûte'âl her ne kadar baîd ise de çünkü murâd eder bir anda nûr irsâl edib seni feyzyâb eder. Sen hemen çalıŖ ve muntâzır ol demektir.

510. اختر گردون ظلم را ناسخ است اختر حق، در صفاتش راسخ است
(Feleğın yıldızları karanlıkları izâle eder, Hakk'ın yıldızları ise sıfât-ı ilâhiyyede Râsih ve sâbittir.)

Feleğın yıldızı zulmetleri izâle edicidir. Zîrâ hakk'ın yıldızı ki enbiyâ ve evliyâdır. Allahu Te'âlâ'nın sıfâtlarında sâbit ve râsih derler evsâf-ı ilahiyye ile muttasıfdırlar. Dâimâ zulmet-i ma'neviyyeyi izâle derler. Niteki Gülistân'da Ŗeyh-i Sâdî-i Şirâzî buyurmuşdur. Kıta:

بلغ العلى بجماله كشف الدجى بجماله صنت جميع فصالة صلوا عليه واله⁹⁹ ma'lûm ola ki

sûfiye sıfât-ı ilâhiyye ile ittisafa tecelli-i sıfât ta'bîr ederler.

511. چرخ پانصد ساله راه، ای مستعین در اثر نزدیک آمد با زمین

(Ey Hakk'tan yardım dileyen kimse, felekle arzın arası beş yüz yıllık yol olduğu hâlde o te'sîri itibariyle zemîne yakındır.)

(38a) Beş yüz senelik miktârı yol olan felek ey yardım isteyici zât eserde kûrre-i zemîne gayet yakın geldi ve yerdeki eşcâr ve nebâtât görmez misin ne mertebe âsumândan feyz alır.

512. سه هزاران سال و پانصد تا زحل دم به دم خاصیتش آرد عمل

(Zühal seyyâresi arza üç bin beş yüz senelik bir mesâfede bulunduğu hâlde te'sîri her ân görünüp durmada!)

Zuhal yıldızına varınca üçbinbeşyüz yıllık yol vardır. Her zamân öyle mesâfe-i baîdeden nebâtâta olan tesîrini ve hâssasını amele getirir.

513. در همش آرد چو سایه در ایاب طول سایه چیست پیش آفتاب

(Cenâb-ı Hakk dilerse, onu kötü te'sîrini gölgenin çekilişinde olduğu gibi te'sîrsiz bırakır. Güneşe karşı gölgenin ne değeri olabilir?)

Suâl olundu ki bu zuhalin hâssa ve tesîri iptal ve lâgv olunmak mümkün müdür?. Cevâb buyururlar ki gelürken güneş muvâceheye geldikde gölge nice mahv olursa ve ademe gider ise Hakk Cellu A'lâ dahi irâde buyurunca hassa-i zuhal ve hassa-i kevâkib-i sâire öylece mahv olurlar. Zîrâ kevâkibe te'sîri veren Mevlâ'dır derlerse yine alır ve anlar müessir-i bizzat degildirler ve felâsefenin i'tikadı hatâ-yı azîmdir. Âfitâba nisbetle sâyenin tûlı nedir belki bir şey degildir anda anı âfitâb mahv eder demektir.

514. وز نفوس پاک اختروش مدد سوی اخترهای گردون میرسد

⁹⁹ Peygamberimizin (onun) kemaliyle en yükseğe ulaşıldı, onun cemaliyle (güzelliğiyle) karanlıklar dağıldı. Bütün ahlakı güzeldi, selât ona ve âline olsun. Arapça beyit.

(Pâk olan nefislerden, yıldızların arza olan te'sîr ve tenvîri gibi, felekteki yıldızlara te'sîr erişir.)

Felegin kevâkibinden nebâtâta nice te'sîr var ise evliyâ-yı kirâmın nüfûs-ı kutsiyesinden dahi felegin ahterlerinin tarafına öylece meded vardır ve nûr ve ziyâ verirler nite ki İbni El-Farız kuddise sırrahu buyurmuştur:

100 *و بدری لم تأقل وشمس لم تغيب و بی نهندی کل الدراری المنيرة* ma'nâsı dünyânın bedri ve güneşi gibi benim şems ve kamerim zâil olmadı ve gaybûbet etmedi. Benim bâtınımın nûruyla hidâyet bulur ve benden ziyâ alır nûr verici olan şems ve kevâkibin cümlesi demektir.

515. *ظاهر آن اختران قوام ما باطن ما گشته قوام سما*

(Görünüşte felekteki yıldızlar bizim varlık ve sağlığımıza sebeptir; ammâ, hakikatte bizim bâtınımız yalnız yıldızların değil, semâların da varlık sebebidir.)

O ahterlerin zâhiri bizi kaim edicidir ammâ hakikatte biz semânın yıldızlarına nûr verici olmuşuzdur. Fil-vâki' evliyâ-i kirâmdan cümle eşya feyz alıcı olmuşlardır.

Hükemâ'nın: İnsân âlem-i sugradır, hükemâ-yi ilâhiyyenin de: insân âlem-i kübrâdır dediklerinin beyânı

Anın beyânındadır ki felâsefe-i yunan derler ki insân âlem-i sugradır ve hükemâ-i ilâhî derler ki murâd evliyâ-i kirâmdır. İnsân âlem-i kübrâ ve nüsha-i (38b) i'zâmdır bunun hikmeti budur ki felâsefenin ilmi ademînin kasr olunmuştur; ammâ âriflerin ilmi ademînin hakikatının hakikatine mevsûldur. Binâberîn âlem-i ekber derler ve felâsefe fakat zâhirine bakıb bâtınından bi-haber olmagıla âlem-i asgar demeklikleri lâzım gelir.

516. *پس به صورت عالم صغری توئی پس به معنی عالم کبری توئی*

(Ey insân sûreta sen küçük bir âlemsin, fakat, manen en büyük âlem sensin.)

¹⁰⁰ Dünyanın ayı ve güneşi gibi benim güneş ve ayım kaybolmadı.
İbn-i el-Farız.

Yıldızlar zâhirde bizim kıvamımız olub ve bizler bâtında anların kıvamı olunca ey insân sûrette âlem-i asgar sensin ve yine böyle olunca ma'nâda âlem-i ekber yine sensin ve müddeâyâ nazîre getirib buyururlar ki:

517. ظاهر آن شاخ اصل میوه است باطنا بهر ثمر شد شاخ هست

(Zâhiren bir ağacın dalı, meyvenin aslıdır. Çünkü yemiş dalda olur. Fakat hakikatte o dal o meyve için var olmuştur.)

O dalın zâhiri bu ki meyvenin aslıdır. Lâkin batında dal meyve için vücûd bulmuşdur. Evvelâ meyve tefekkür olundu ve sâniyen anın çekirdeği dikilib o ağaç tedârik olundu; bu cihetle meyve asıldır ve dal anın ferridir bunun gibi bizler dahi asılız ve âlem bize nisbetle ferdir. Eger yemiş ve meyveye meyl ve ümit olmayaydı bağcı kaçan ağacın kökünü бага diker idi.

518. پس به معنی آن شجر از میوه زاد گر به صورت از شجر بودش ولاد

(Sûrette meyve ağaçtan zuhûra gelmiş ise de hakikatte o ağaç meyvenin çekirdeğinden doğmuştur.)

Böyle olunca ağaç bâtın da meyveden doğdu; egerçe sûrette meyvenin doğması ağaçtan ise de.

519. مصطفی زین گفت: کادم و انبیا خلف من باشند در زیر لوا

(Bundan dolayı Hazreti Mustafa sallallahu aleyhi vessellem; Âdem ve bütün nebîler benim sancağım altında ve arkamda olacaklardır, buyurmuştur.)

Bundan için Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem buyurdular ki Hazreti Âdem ve sâir enbiyâ-i kirâm sancak altında benim hâlefimde olurlar.

520. بهر این فرموده است آن ذوفنون رمز "نحن الاخرون السابقون

(O fen ve hüner sahibi bundan dolayı, biz sonra gelici ve evvelkileri geçiciyiz, remzini beyân etmiştir.)

Bundan için yine o envâ-ı mearif ve kemâlat sahibi zât-ı şerîf biz en son gelicileriz velâkin cümle enbiâyı sebkât edici olmuşuz.

521. گر به صورت من ز آدم زاده ام من به معنی جدّ جدّ افتاده ام

(Ben sûreta Âdem'in neslinden doğmuş isem de manen onun ceddinin ceddiiyim.)

Zâhirde ben egerçe âdemden doğmuşum velâkin dedelerin dedesi vâkî olmuşum ve fi'l-hadîs-i şerîf:

كنت نبيا وادم بين الاء والطين وايضا ورد في الحديث انما من نور
الله تعالى والمؤمنون من نوري¹⁰¹ İşte fahr-i 'âlem

efendimiz egerçe âhir zamân peygamberidir. Velâkin evvelinin cümlesini sâbıktır.

522. کز برای من بُدش سجدهٔ ملك وز پی من رفت بر هفتم فلك

(Âdem'e meleklerin secde etmesi benden dolayı idi, yine Âdem benim sebebimle yedinci kat semâya çıkmıştı.)

Zîrâ Âdem 'aleyhi's-selâm'a melâikenin secdesi benden için olmuşdur ve dahi benden için yedinci felegin (39a) üzerine ya'nî cennete gitmiştir.

523. پس ز من زائید در معنی پدر پس ز میوه زاد در معنی شجر

(O hâlde pederim ve ceddîm manen benden doğmuştur; ağacın meyveden doğduğu gibi.)

Böyle bu a'râz benim için olunca benim babam ma'nâda benden doğmuştur. Ve hakikatde baba benim. Meyve fikri mukâddem olunca ve ağaç meyve için tedârik olunca ağaç meyveden tevellüd etmiş olduğu gibi mısra'-i sâni' ulâyı temsîl içindir.

524. اوّل فکر آخر آمد در عمل خاصه فکری کاو بود وصف ازل

(Fikrin evveli amelde âhir olur, husûsiyle vasfı ezeli olan bir fikirde.)

¹⁰¹ Ben peygamber iken Âdem su ile çamur arasındaydı. Hadis.

Ben Allah'ın nurundan, müminler de benim nurumdandır. Hadis.

Bu ebyâtın hülâsası evvelde olan fikr-i amelde âhir geldi. Siyemâ şol fikir ki ezelin ve hakkın vasfıdır ki andan murâd sultân-ı enbiyâ aleyhi's et-tahyâdır. O âhir geldi ya'nî fahr-i 'âlem efendimizin âhirde kelimelerinin sebebi efkâr-ı mütekaddime âhirde gelmek âdet olduğundandır yoksa evvelde gelseler de olur idi. Bu sûrette âhirde gelmek sebebiyle son olmak ve evvel olmamak lâzım gelmez. Evvel olur da en sonra gelir.

525. حاصل اندر يك زمان از آسمان ميرودمي آيد ايدر كاروان

(Hülâsa, bir zamân içinde semâdan zemîne kervânlar gelip gider.)

Hülâsa-i kelâm âsumândan bir zamânda niçe kervân-ı feyz gider ve gelir. Böyle olunca Hakk Te'âlâ hazretlerinin feyzinden nâ-ümid olma ve hemen sa'y ile "ider". Hemzenin kesriyle dâim ma'nâsınadır.

526. نيست بر اين كاروان اين ره دراز كي مفازه زفت آيد با مفاز

(Bu kervâna, kat ettiği yol uzak değildir. feyz ü necât bulan kimseye çöl uzak olur mu?)

Bu kervân-ı feyz üzerine âsumânın yolu baîd degildir. Kaçan sahrâ' mensûr ve muzâffer lân kimesnelere azîm olur; belki olmayıb bir anda o sahrâ'yı geçer mensûr olana sahrâ' mesâfe-i baîde olmadığı gibi feyz-i bârî'ye dahi âsumândan gelmek baîd degildir. Hemen gelib füyûzât-ı ilâhiyyesini bir ânda bulur.

527. دل به كعبه ميرودمر هر زمان جسم طبع دل بگيرد ز امتنان

(Gönül her ân Kâ'be'ye gider gelir. Allah'ın lütûf ve ihsânıyla beden de gönlün tabîatına bürünmede.)

Kalb her ân kâ'be-i mükerremeye gider ve tavâf eder. Evliyâ'nın cisimleri dahi Hakk Te'âlâ'nın ihsânından gönül tab'ını tuta ve tayy-i mekân ederek ecsâm-ı şerîfeleri dahi kâ'be'yi ziyâret için ve anda edâ-i sâlât için giderler ve böyle zevât-ı kirâmın cisimlerinin rûhlarından aslâ farkları olmadığı zâhirdir. Niteki Cüneyd-i

Bagdadî

Kuddise

sırrahu

buyurmuşdur:

قطعه رقی الزجاج و رقت الخمر فت بها دث کل
الامر فکانا خمر ولا قدح و کانا قدح ولا خمر¹⁰²

528. این دراز و کوتهی مر جسم راست چه دراز و کوته آنجا که خداست

(Bu uzunluk ve kısalık cisimler içindir. Uluhiyyet âleminin uzunluk ve kısalıkla ne alâkası vardır?)

Bu uzun ve kısalık tahkik cism içindir. Uzun ve kısa nedir? Orada ki Hudâ vardır ve kudret orada ki Hudâ vardır. (39b) Hakk'a nisbetle nice bin yıllık yol ile bir dakika birdir. Böyle olduğu sûrette bir ânda semâdan nice füyûzât-ı ilâhiyyesini senin üzerine inzâl buyurur.

529. چون خدا مر جسم را تبدیل کرد رفتنش بی فرسخ و بی میل کرد

(Allah bir cismi tebdil etti mi, artık o fersaha ve mile bakmadan yürür gider.)

Çünkü Hudâ cismi tebdil eyledi. Anın gitmesini fersahsız ve meylsiz eyledi. Ya'nî o zât öyle gider ki misâha olunmaz demektir. Menkûldur ki İbrahim bin Ethem hazretleri arefe günü sâlât-ı cum'a'yı basra câmi'inde edâ buyurmuşlar ve cümle cemâât kendüyi görmişler ba'de salâh Cebel-i Arafât'a varıb hüccâc ile vakfe etmişler ve hüccâc Vafe'de cümlesi kendüyi müşâhede etmişler. Sonra Basra hüccâcî vilâyetlerine vardıkda söyleyince ehl-i Basra demişler ki o gün Cum'a namâzında bizim ile idi. Kadîya ne olduğu o zamân ma'lûm olmuş.

530. صد امید است این زمان، بردار گام عاشقانه، ای فتی، خلّ الکلام

(Ey yiğit, bu zamânda yüzlerce ümid vardır. kilukali bırak da âşıklar gibi mücâhede adımını at.)

Bu zamân Mevlâdan çok ümit vardır. Hemân sen ey yigid adımını âşıklara lâyıq kaldır ve kil ü kali terk eyle.

¹⁰² Bardağın şeffaflığı ve şarabın şeffaflığı birbirine karıştı sanki şarabdır kadeh değil, sanki kadeh dir şarap değil. Cüneyd-i Bağdadi.

531. گر چه بیله چشم بر هم میزنی در سفینه خفته ای، ره می کنی

(Her ne kadar göz kapaklarını birbirine vurur ve gemi içinde uyursun, lâkin uyuduğun hâlde geminin hareketiyle sen de durmaz gidersin.)

Eğerçe gözünün kapagını biri birine urursan ve sefinede uyursan velâkin yol eylersen katt-ı mesâfe etmiş olursun. Evliyâ-i kirâmın dahi hâli böyledir. Bakarsın durur ve hem gider böyle olunca anlara mükarın olmaya bak.

“Benim ümmetim Nûh’un gemisine benzer. O gemiye tutunan kurtulur, ondan ayrılan batar ve bogulur” hadîs-i şerîfinin tefsîri

Burası şu muharrer hadîs-i şerîfin ma’nâsını beyândır. Fahr-i âlem efendimiz buyurmuşlar ki benim ümmetimin nazîri Nûh ‘aleyhi’s-selâm’ın gemisi gibidir.

Ümmetten murâd kâmil ümmet demektir. Şol kimesne ki o gemiye girer. Tûfân-ı Şekavetten halâs olur ve dahi şol kimesne ki Ken’ân gibi andan tahallûf eder. Ve gemi sahibine itâat etmez ve anların sözünü dinlemez tûfân-ı hızlana gark olurlar.

532. بهر این فرمود پیغمبر که من همچو کشتی ام به طوفان زمن

(Bundan dolayı, Hazreti Peygamber buyurmuştur ki, ben zamâne tûfânına karşı gemi gibiyim.)

İnsân gemide her ne kadar uyursa yine yol aldığından için ve cem’i âfâttan mahvuz olduğundan için peygamberimiz ‘aleyhi’s-selâm buyurdular ki ben âhir zamânın tûfân-ı fesâdına sefîne-i Nûh gibiyim.

533. ما و اصحابیم چون کشتی نوح هر که دست اندر زند یابد فتوح

(Biz ve ashâbımız Nûh’un gemisi gibiyiz ki her kim bizim gemimize sarılırsa kurtulur.)

Ben ve eshâbım Nûh ‘aleyhi’s-selâm’ın meşhûr sefinesi gibi olmuşuzdur. Her kimsene ki elini benim ve benim eshâbıma urur. Cenâb-ı Hakk’tan fûtûhât-ı azîme (40a) bulur.

534. چونکہ با شیخی، تو دور از زشتی روز و شب سیاری و در کشتی

(Sen şeyh ile beraber olunca kötülüklerden uzak kalırsın; gemiye binmiş gibi olur ve mahalli maksûda doğru ilerlersin.)

Bu hadîs-i şerîf ma'lûmun oldu ise ey Âdem çünkü senin mürşidin vardır. Cem'î çirkinlikten baîdsin ve gündüz ve gece seyredicisin ve gemi içindesin eger şeyhin yok ise şeytân senin refîkin olur. O zamân senin vâ y hâline olur.

قال الشيخ الأكبر قدس سره الاطهر من لم يكن له شيخ فشيخة شيطان

¹⁰³ Şeyh Seyyid El-Hâc Mustafa Bin Zâde rızkallahü hüsnâ ve ziyâde kaside-i silsilete'z-zehebinde bu kelâm-şerîfi nazmedib buyurmuşlar.

بیت ومن لم يتخذ شيخا وليلا يرافقه ذاك شيطاننا عين

¹⁰⁴ Lâkin bu şeyhden murâd o gerçekten şeh demektir. Yoksa zamânımızda bir âlây müşhire şeyhler vardır. Anlar

degildir; ziyâ andan zarardan gayrı bir şey hâsıl olmaz. ¹⁰⁵ نعوذ بالله تعالى من شرورهم

535. در پناه جان جان بخشی قوی خفته در کشتی و در ره میروی

(Onun cân bağışlayan rûhânî himayesi altında terâkki eder, gemide yatıp da ilerleyen kimseye dönersin.)

Ve dahi bir cân bağışlayıcının hıfz ve himâyesinde uçarsın ve âlem-i bâlâya erersin ve gemi içinde uyursun ve kat'-ı mesâfe edersin.

536. مگسل از پیغمبر ایام خویش تکیه کم کن بر فن و بر کام خویش

(Zamânının peygamberi demek olan şeyhten ayrılma. Kendi bilgine ve murâdına itimât etme.)

Kendi eyyâmının şeyh-i kâmilinden kırılma ve cüdâ ve ayrı olma. Kendi sîretine ve ilim ve kemâline itimâd eyle. Mürşîd-i kâmilin dâmenini fârig olma.

¹⁰³ Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır. Mustafa b. Zâde.

¹⁰⁴ Kim bir şeyhi kendine delil, refik etmezse melûn şeytan onunla refik (arkadaş) olur.

Arapça beyit.

¹⁰⁵ Şerhlerinden Allah'a sığınırım.

537. گر چو شیری، چون روی ره بی دلیل همچو روبه در ضلالی و ذلیل

(Kılavuzsuz yola çıkınca arslân da olsan ucub ve gurura kapılmış, dalâlet ve zillete uğramış olursun.)

Eğerce arslân isen çünkü yola delilsiz gidersin tilki gibi delâlettesin ve hakirsin.

538. هین مپر، الا که با پرهای شیخ تا ببینی عون لشکرهای شیخ

(Ancak şeyhinin kanatlarıyla uç ki şeyh ordularının yardımını göresin.)

Ey kendi kendüye yola giden sâlik âgâh ol ve yola gitme lâkin insân-ı melek kanatlarıyla uç ki hattâ insân-ı kâmilin nusret askerlerinin imdâdını göresin.

539. يك زمانى موج لطفش بال توست آتش قهرش دمی حمّال توست

(Bir zamân şeyhin lûtfu dalgası senin kanadın olup seni uçurur; bir ânda onun bir kahır âteşi seni yüklenir ve ileri götürür.)

Bir zamân anın lûtfünün mevci senin kanadındır. Anın cemâl vasfıyla âlem-i bâlâya uçarsın ve bir zamânlar anın sıfât-ı cemâli sana hammal olur. Andan çok intifâ' edersin.

540. قهر او را ضد لطفش کم شمّر اتحاد هر دو بین اندر اثر

(O kahrını, lûtfunun zıddı bilme. Dikkatle bak da kahrıyla lûtfunun bir olduğunu anla.)

O şeyh-i kâmilin sıfât-ı celâlini sıfât-ı lûtfuna zıt sanma ve zâhirine bakma ikisinin eseride ittihâdına nazar eyle. Lûtfundan fâide gördüğün gibi kahrından dahi fâide görürsün mekteb hâcesinin kalfası gibi ki etfâl mektebe (40b) ayn-ı ni'mettir.

541. يك زمان چون خاک سبزت میکند يك زمان پر باد و گبزت میکند

(Şeyh bir zamân seni toprak gibi yeşertir, bir zamân da havâ ile şişirir ve büyütür.)

Bir zamân hâk gibi seni yeşil eyler ve bir zamân seni aşk ile dolu ve ulu eyler. Kebz, kafın fethiyle ulu demektir.

542. جسم عارف را دهد وصف جماد تا بر او روید گل و نسرين شاد

(Kendisinden ter ü tâze gül ve nesrin yetişsin diye, ârife cemad vasfını verir ve onu toprak gibi mütevazı kılar.)

Şeyh-i kâmil irfân sahibi sâlikin cismine Hakk vasfını verir ve ana tevâzu' talîm eder. Hattâ anın cisminin üzerinde gül ve envâ'ı şâd olan çiçek bitsin için.

543. ليك او بيند، نبيند غير او جز به مغز پاك ندهد خلد بو

(Lâkin o yetişen gül ve nesrini şeyh görür, başkası göremez; nasıl ki pâk bir içe sahip olmayan cennet râyihasını duyamaz.)

Lâkin o ma'nevî çiçekleri o sâlik görür ve anın gayrısı görmez niteki cennet pâk olan magzın gayrısına kendi râyiha-i tayyibesini vermediği gibi.

544. مغز را خالی کن از انکار یار تا که ریحان یابد از گلزار یار

(Yâri inkâr etmekten içini kurtar ki yârin rüzgârından râyihalar duyasın.)

Magzını yarı inkârdan hâlî eyle. Hattâ magzın yârin gülzârından feslegen râyihası bula.

545. تا بیابی بوی خلد از یار من چون محمد، بوی رحمن از یمن

(İçini inkârdan temizle ki Hazreti Muhammed'in tarafından Rahman kokusunu aldığı gibi sen de benim yârimin ebedilik kokusunu duy.)

Ve sen dahi benim yâimden cennet kokusu bulasın fahr-i âlem hazretleri Yemen cânibinden Cenâb-ı Hakk'ın râyihasını istişmâm buyurdıkları gibi. Nitekim

hadîs-i şerîfte ¹⁰⁶ *الذي لا يجد نفس الرحمن من قبل اليمن* buyurmuşlardır.

546. در صف معراجیان گر بیستی چون بُراقت پر گشاید، نیستی

(Mi'râca mensûb olan Hakk erlerinin saffında durursan, yokluk, Burâk gibi seni de çeker ve yükseltir.)

¹⁰⁶ Yemen tarafından Rahman'ın kokusu geldi. (Hadis-i Şerif)

Eger evliyâullah'ın safında ve irâdetinde olursan ve anlara yokluk izhâr edersen o yokluk burâk gibi seni balaya çeker.

547. نی چو معراج زمینی تا قمر بلکه چون معراج کلکی تا شکر

(Bu, öyle zemînden kamere kadar yükseltecek bir mi'râc değildir.)

Bu mi'râc dedigim küre-i arzdan felek-i kamere dek olan urûc gibi degildir. Belki kamışın şekerlik mertebesine dek mi'râcı gibidir. Ya'nî evliyâ-i kirâm mertebe-i kurb ve halâvet-i imâna ve lezzet-i tââte urûc ederler ve vâsıl olurlar ve buna mi'râc-ı ma'nevî ta'bîr ederler. Murâdım bu mi'râcdır.

548. نی چو معراج بخاری تا سما بل چو معراج جنینی تا نها

(Bir dumanın semâya urucu gibi bir mi'râc değil, ana karnındaki bir ceninin doğup büyümesi ve âkıl ve idrâk mertebesini bulması gibi bir mi'râcdır.)

Bu dedigim mi'râc buhâr ve duhânın semâya mi'râcı gibi degildir. Nûha, nunun zammıyla nehiyyenin cemidir. Âkıllar ma'nâsınadır. Akla nuhye dendigi insânı muzırratları olan umûrdan men' eder.

549. خوش بُراقی گشت، خنگ نیستی سوی هستی آردت، گر بیستی

(Yokluk atı hoş bir Burâk olur, eğer sen de yok olmuş ve ölmeden evvel ölmüşsen seni hakikî varlık tarafına götürür.)

Yokluk atı bir a'lâ burâk oldu. Eger sen yok olur isen seni varlık tarafına getirir ve vücûd-ı hakikî ile seni mevcûd eder. Hing, (41a) ha'nın kesri ve nun'un sükûnuyla at ma'nâsınadır ve Lügât-ı Şâhidî de boz at diye ta'bîr etmiştir.

550. کوه و دریاها سُمش مَس میکند تا جهان حسّ را پس میکند

(Dağlar ve denizler o yokluk Burâkının ancak tırnağına dokunabilirler. O, his âlemini derhâl ardında bırakır.)

Dagları ve deryâları yokluk atının tırnağı mes eyler. Bu daglardan ve deryâlardan murâd âlem-i ma'nânın cibâl ve behâridir hattâ hiss-i dünyâsını geride

terk eder. İşte yokluk atı böyle koşmak ve menzil almak süm sin'in zamiyla tırnak ma'nâsınadır.

551. پا بکش در کشتی و می رو روان چون سوی معشوق جان جان روان

(Ey sâlik, gemiye bin ve orada ayağını toplayı otur ki cân sevgilisi ne giden cân gibi oturduğun yerde yürüye dur.)

Bâlâdan beri beyân olunan kelimât ma'lûmun olduysa ayagını sefîne içine çek ve şeyh-i kâmile intisâb et ve akıcı olduğun hâlde rûh gibi cânın ma'şûku tarafına git mısra-ı sâni'deki edât-ı teşbîhe cân ve revân kelimelerini merbûttur.

552. دست نی و پای نی رو تا قدم آنچنان که تاخت جانها از عدم

(Rûhların, yokluktan varlık âlemine koştukları gibi sen de, elsiz ayaksız, evveline evvel olmayan Allah'a kadar sefer et!)

İnsân-ı kâmile intisâb ile hareket-i sûriye olmaksız kadem tarafına hareket ile ve sürât ile git. Ancılayın ki ervâh-ı âlem âdemden bu âleme geldiler. Tâhat, sürât ile tîz hâreket etti demektir.

553. بردردیدی در سخن پرده قیاس گر نبودى سمع سامع را نعاس

(Eğer dinleyen gaflet uykusunda olmasaydı, cân kulağı açık bulunsa idi, ey Mevlânâ, sözde kıyâs perdesini yırtardın ya!)

Kendi nefsine hitâb ederek buyurlar ki sen sözde ve kelâm söylemekte zann ve kıyâs perdelerini yırtar idin ve sözü yakîne isâl eder idin. Eger sâmi'in sem'inde hâb-ı gaflet olmayaydı.

554. ای فلک بر گفت او گوهر ببار از جهان او جهاننا شرم دار

(Ey felek, o söyleyenin sözleri üzerine inci saç! Ey cihân, sen de onun bulunduğu âlemden hayâ et!)

Çünkü kendi kelâmıların medh ü senâ buyurdular ise felege hitâb edib buyurlar ki; müellifin kelâmına gevher nisâr eyle. Zîrâ şayestedir. Ey dünyâ benim cihânımdan ve âlemimden hayâ eyle. Zîrâ senden evsâ'dır. Fil-vâki' evliyâ-i kirâmın

âlemine nisbet bu âlem bir nokta-i mevhûme gibi kalır. Nite ki hazreti Mısırî kuddise sırrahu buyurmuştur. Mısırâ: arş ve kürsiden geniştir bir velînin a'yâsı.

555. گر بباری، گوهرت صد تا شود جامدت بیننده و گویا شود

(Ey Felek, o sözler üzerine inciler saçacak olursan, gevherin yüz misli artar ve câmid olan şeylerin görücü ve söyleyici olur.)

Ey felek eger benim kelâmıma gevher-nisâr olursan senin gevherin yüz kat olur. Bundan sonra senin câmid olan gevherin görücü ve söyleyici olur.

556. پس نثاری کرده باشی بهر خود چون که هر سرمایه تو صد شود

(O saçtığın incileri kendin için saçmış olursun. Çünkü sermâyen mâddî ma'nevî servetin yüz misli artar.)

Böyle olunca ey felek kendin için gevher saçmış olursun ve menfaat sana ait olur. Çünkü senin sermâyen yüz kat olur. Bu (41b) bu ebyât ile infâk ve tasadduka

ter-gîb buyururlar. ¹⁰⁷ قال الله تعالى من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها صدقة Ve dahi haseneden olmagıla Vâcib-i Te'âlâ hazretleri onu olarak on mislini dünyâda ve âhiretde mütesaddıka ihsân buyurur. Eger ihlâsı ziyâde olur iseydi yüz kat atâ buyurur.

Belkıs'ın Sebe şehrinden Süleyman 'aleyhi's-selâm 'a hediye göndermesi

Burası Belks'ın Sebe şehrinden Süleyman 'aleyhi's-selâm tarafına hediye irsâlinin hikâyesidir.

557. هدیة بلقیس چل استر بُدست بار آنها جمله خشت زر بُدست

¹⁰⁷ Kim bir iyilik ile gelirse, ona on misli verilir; kim de bir kötülük ile gelirse, ona ancak misliyle Ceza edilir ve hiçbirine haksızlık edilmez.
En'âm sûresi 160. ayet.

(Belkıs'ın hediyesini kırk deve taşıyordu. Yükleri tamâmıyla kerpiç şeklinde dökülmüş altın idi.)

Belkıs radiyallahu anh te'âlâ anhânın hediyesi kırk deve olmuştur. Anların cümlesinin yükü altından kerpiç olmuştur. Menkûldur ki hediye getirenler Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın pâ-y-i tahtına tekarrüb edince nice fersah yerleri altın kerpiç ile döşenmesini Süleyman 'aleyhi's-selâm taîfe-i cinne emir buyurdular. Anlar dahi derakab döşediler. Belkıs'ın adamları bu hâli müşâhede etdikde getirdikleri altını vermege ve arz etmege hayâ edib ihfâ' etmişler. Zîrâ katreyi bahre arz etmege benzer idi.

558. چون به صحرای سلیمانی رسید فرش آن را جمله زر پخته دید

(Belkıs'ın sefâret heyeti Süleyman'ın mülkü sahrâsına gelince arazinin hâlis altınla döşeli olduğunu gördü.)

Çünkü Belkıs tarafından mürsel olan sahrâ-yı Süleymanî'ye erişdi. Bakdı ki sahrâsının döşemesi cümlesi dökülmüş altın idi.

559. بر سر زر تا چهل منزل براند تا که زر را در نظر، آبی نماند

(O heyet, kırk menzil altın üzerinde yürüdüğü için nazarında altının kıymeti kalmadı.)

Cümlesi altının başı üzerine basarak kırk menzile kadar sürdü ve kırk gün altın üzerinde etbâıyla yürüdü. Hattâ altının nazarında makbûliyyeti kalmadı ki takdîm edeler ve bundan için.

560. بارها گفتند: زر را و ابریم سوی مخزن، ما چه بیگار اندریم

(Defalarca birbirlerine getirdiğimiz bu altınları getirdiğimiz yere götürelim, biz ne olmayacak iş yapıyoruz.)

Altını geri iletelim. Hazîne tarafına biz ne abes işte olmuşuzdur görmez misin?

561. عرصه ای کش خاک زر ده، دهی است زر به هدیه بردن آنجا ابلهی است

(Bir sahâ ki, onun toprağı hâlis altındır, oraya altını hediye götürmek budalalıktır.)

Bir arsa ve sahrâ ki anın hâki hâlis altın ile mâl-â-mâldır. Hedîye olarak oraya altın iletmek hamâkat-ı azîmedir. İyisi bu ki bu altını geri irsâl idib takdîm itmeyelim ve şâhımızı sonra hakikat hâle vakıf edelim dediler. Zerde dahi ve zer-i câfer-i hâlis ve gıll u gışdan pâk altına ta'bîr olunur.

562. ای بپردہ عقل، ہدیہ تا الہ عقل، آنجا کمتر است از خاکِ راه

(Ey aklını hediye olarak Huzûr-ı İlâhîye götüren kimse, âkıl orada yol toprağından daha kıymetsizdir.)

Kıssadan hisse alarak buyururlar ki ey aklını Allahu Te'âlâ'ya hedîye ve takdîm eden âdem senin aklın dergâh-ı hudâ'da yol toprağından kemter ve edenîdir. Sakınıb ilmîni ve aklını takaddüm (42a) der ki bârî etmeyesin ve dergâh-i ehlullaha takdîm dahi böylecedir. Zîrâ mevlâ-yı müteâl anlara kendi ilminden ilim vermiştir.

¹⁰⁸ قال الله تعالى وعلينا من لذنا علی Egerçe Hızır 'aleyhi's-selâm hakkındadır. Velâkin hükmü cümle evliyâyâ şâmildir.

563. چون کساد ہدیہ آنجا شد پدید شرمساریشان ہمی واپس کشید

(Hedîyelerinin değersiz bulunduğu sefâret heyetince anlaşılınca mahcûbiyet onları geri çekti.)

Çünkü götördükleri hedîyenin kesâdı anda zâhir oldu. O mürselleri, hayâ, takdîmden geri çekti.

564. باز گفتند: ار کساد و، ار روا چیست بر ما؟ بندہ فرمانیم ما

(Tekrar dediler ki, hediye değerli olsun yada değersiz bulunsun, bizim için ne var? Biz emir kuluyuz.)

Yine dediler ki niçin bu altını geri irsâl edelim. Kesâd ve revâcî olmadığından bizim üzerimize bundan ne artırtıb eder. Zîrâ biz bende-i fermân-ı pâdişâhi olmuşuzdur. Bu reyde kâr yoktur. Rey-i savâb dogru evvelki rey idi. Egerçe

¹⁰⁸ Ona katımızdan bir ilim öğretmiştik.
Kehf sûresi, 65.ayet.

109 *ما على الرسول الا البلاغ* dır. Velâkin şâhın arzını siyanet dahi elçiler üzerine lâzımdır.

565. گر زر و گر خاک، ما را بردنیست امر فرمانده، بجا آوردنیست

(Altın olsun toprak olsun, bize lâzım olan hedîyeyi götürmek ve fermân sahibinin emrini yerine getirmektir.)

Ve yine mürseller dediler ki hedîyemiz eger altındır ve eger topraktır anı iletmek bizim üzerimize lâzımdır ve dahi fermân-ı dehin emrini yerine getirmek farz kabilindendir.

566. گر بفرمایند که: واپس برید هم به فرمان، تحفه را باز آورید

(Eğer Süleyman'ın fermânıyla, bu hedîyeyi götürün Belkıs'a iâde edin derlense fermâna uyarız.)

Eger takdîm olundukda Süleyman 'aleyhi's-selâm tarafından buyururlar ise ki hedîyenizi geri iletiniz. Yine emr-i Süleymanî ile hedîyeyi Belkıs tarafına getiriniz ve pâdişâha kabûl etmediler diye cevâb veriniz diyerek mürselân biri biriyle şürû' edib takdîm tarafına tercih ettiler ve rey-i savâblarını terk ettiler. Bu ecîlden Süleyman 'aleyhi's-selâm'a ve eshâbına edhûki ve sihriye oldular. Bu ebyâtın hülâsası kul gerek ahlâk-ı hasenesinden ve gerek ef'âl-i a'mâlinden bir nesne begenib dergâh-ı vâlâya takdîm münâsib olmadığını beyândır. Zîrâ bâlâda mürûr eden kıssa ki merd-i arabın sebû-yi âb-ı bârânı Bagdad halîfesine takdîminden sad hezâr bâr-kabîh ve kusûr-ı azîm olur. Hemân dergâh-ı vâlâya tâât ve kulluk ederek iflâsını ve yoklugunu hedîye götürmek ensebdir.

567. خندش آمد چون سلیمان آن بدید کز شما من کی طلب کردم مزید

(Süleyman o hedîyeyi görünce güldü ve dedi ki, ben sizden ne vakit hedîye istedim?)

¹⁰⁹ Resule düşen vazife ancak duyurmaktır.
Maide sûresi 99.ayet.

Çünkü hedîyeyi hatâ ederek Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’a takdîm eylediler. Hazreti Süleyman o hedîyeyi gördükde kendüye dahk-ı zarûrî geldi. Öyle diyerek ki ben sizden kaçan serîd taleb ettim. Zîrâ Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’a (42b) Taâmı içinde serîd nice edni taâm ise altın dahi anın gibi olmagıla serîde teşbîh buyurdular. Fahr-i âlem hazretlerinin serîdi sevmekleri umûr-ı tabiiyyedendir. Binâberîn aleyküm bi’s-serîd buyurdular. Yoksa murâd-ı şerîfleri serîd cümle etimenin enfesidir demek degildir.

568. من نگفتم که به هدیه استم امید بلکه گفتم: لایق هدیه شوید

(Ben, bana hedîye verin demiyorum; belki hedîye almaya lâayık olun diyorum.)

Ben size demedim ki bana hedîye getiriniz. Belki dedim ki hedîye ve ihsânıma liyâkat kesb ediniz. Ya’nî imân ve islâm ile müşerref olunuz ki size azîm ihsânlar edeyim.

569. که مرا از غیب، نادر هدیه هاست که بشر آن را نیارد نیز خواست

(Ki benim gayb âleminden öyle hedîyelerim vardır ki, insânlar onları taleb eylemeye dahi muktedir olamazlar.)

Zîrâ benim âlem-i gayba müteallık nâdir hedîyelerim vardır. Öyle ki insân onu istemege kadir olamaz kandeki bula ve eline gire. Sizde imân olursa andan veririm. Zîrâ kâfire lâayık degildir.

570. میپرستید اخترى، کاو زر کند رو به او آرید، کاو اختر کند

(Siz, toprağı altın eden bir yıldıza, güneşe tapıyorsunuz. Onu bırakın da onu yaratan Allah’a teveccüh edin.)

Lâkin siz taparsınız bir yıldıza ki mâdene tesir ile onda altın san’at eder. Bu kemâl degildir belki hatâ’-yı azîmdir. Yüzünüz ol zâta getiriniz ki o zât yıldızı halk eder.

571. میپرستید آفتاب چرخ را خوار کرده جان عالی نرخ را

(Siz değerli bulunan insânlık rûhunu hor ve hakir ederek feleğin güneşine tapıyorsunuz.)

Feleğin güneşine taparsınız ki kıymeti âlî cânı hor ve hakir etmiş. Sekiz narh me'kûlâtın is'ârına derler, burada kadr ü kıymet murâd olunur.

572. آفتاب، از امر حق طبّاح ماست ابله‌ی باشد، که گوئیم او خداست

(Güneş, emr-i İlâhî ile bizim aşçımızdır. Ona Hudâ'dır dersek budalalık etmiş oluruz.)

Güneş Mevlâ'nın emrinden bizim işçimizdir. Eger böyle işçiye biz tanrımızdır deriz hamâkat olur. Zîrâ işçi tanrı olmaz çünkü Belkıs ve kavmi âfitâb-perest idiler. Binâberîn mecûsiler yine Süleyman 'aleyhi's-selâm böyle ta'n eylediler. Niteki Hüdhd'nden Kur'ân-ı Kerîm'de Allahu Te'âlâ hazretleri hikâye ederek

buyurmuşdur.¹¹⁰ *وَجَدْتَهَا وَقَوْمَهَا سَجِدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ* Ya'nî evâmireyi ve anın kavmini güneşe taparlar buldum. Allahu Te'âlâ hazretleri'ni terk ederek ey! böyle güneşe tapan adam.

573. آفتابت گر بگیرد چون کنی؟ آن سیاهی زو، تو چون بیرون کنی

(Güneş tutulacak olursa ne yaparsın, onun sathındaki karanlığı nasıl izâle edersin?)

Eger senin güneşini Allahu Te'âlâ tutarsa nice edersin ve şemse kûsûf arız oldukda bak tanrına ne hâle girdi dedikleri vakitde ne cevâb verirsın ve o siyâhlığı andan taşra iltersin. Belki bir iş edemeyib ve güneşi kûsûftan kurtaramayıb böyle mahcûb kalırsın.

574. نی به درگاه خدا آری صداع؟ که سیاهی را ببر، واده شعاع

(Güneşten o siyâhlığı gider, yine onun nûrunu ver diye Allah'ın dergâhını tasdî etmez misin?)

¹¹⁰ Onun ve kavminin Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm.
Neml sûresi , 24. ayet.

O zamân bâb-1 ilâhîye baş agrısı (43a) ve ta'cizlik getirirsin. Öyle diyerek ki Yâ Rabb bu siyâhlığı ve kûsûfu bundan ilet ve bu şemse ziyâ ver; böyle degil mi?.

575. گر گُشندت نیم شب، خورشید کو؟ تا بنالی، یا امان خواهی از او

(Eğer seni gece yarısı öldürecek olsalar o vakit güneş nerede ki onu tazarru edesin yâhûd ondan amân dileyisin.)

Ey Mecûsi bundan sonra yine bil ki senin düşmânların gece yarısında seni öldürürlerse kanı güneş ki ana feryâd edesin. Yâhûd andan emân taleb edesin. Zîrâ gece yarısı güneş taht-1 arzda olur. sen kendine gurûb etmez bir tanrı bul ki feryâdına erişe.

576. حادثات اغلب به شب واقع شود و آن زمان معبود تو غائب بود

(Hâdiseler ekseriye gece vâki' olur. Senin ma'bûdun ise o vakit meydânda yoktur.)

Hâdiseler ekseri gece vâki' olur. O zamân senin ma'bûdun gaib olur. Velâkin

577. سوی حق، گر ز آستانه خَم شوی و ا رهی از اختران، مَحرم شوی

(Eğer huzûr-ı İlâhîde sâdikane ve hâlisane eğilirsen, yıldızlara tapmaktan kurtulur ve Hakk'ın mahremi olursun.)

Allahu Te'âlâ hazretleri tanrı ittihâz edince yıldızlardan kurtulursun. Ve Allahü Te'âlâ'ya mahrem olursun. Hemen evliyâ-yı kirâm gibi Hakk'a münhâni ol, namâz ile ve duâ' ile. Sana gecede ve gündüzde kâfîdir demektir.

578. چون شوی مَحرم، گشایم با تو لب تا ببینی آفتاب نیم شب

(Hakk'ın mahremi olunca da ben sana ağzımı açar, hakikat ve marifet saçarım da gece yarısı bir güneş görürsün.)

Çünkü Cenâb-1 Hakk'a mahrem olursan sana dudak açarım ve sır söylerim. Zîrâ esrâr-1 ilâhiyyeyi o zamân anlarsın. Hattâ geceyarısı âfitâb-1 hakikîyi görürsün.

579. جز روان پاک او را شرق نی در طلوعش روز و شب را فرق نی

(O güneşe pâk olan rûhdan gayrı şark bulunmaz, ancak onda doğar. Onun doğuşu için gece ile gündüzün farkı yoktur.)

O âfitâb-ı hakikînin pâk rûhdan gayrı maşrıkı yoktur. Onun tulû'undan gecenin ve gündüzün farkı yoktur. Zîrâ Cenâb-ı Hakk evliyâsının kulubuna hem gecede ve hem gündüzde tecellî eder.

580. روز آن باشد که او شارق شود شب نماید چونکه او بارق شود

(Hakikî gündüz, O'nun doğarak tecellî ettiği zamândır. O tecellî ile artık gece kalmaz.)

Gündüz hakikatde o olur ki âfitâb-ı hakikî tali' ola. Çünkü Allahu Te'eâlâ tecellî-i cemâl eder. Âşıkın vücûdunda zulmet kalmaz ve beşeriyetden eser bulunmaz.

581. چون نماید ذره پیش آفتاب ؟ خور چنان باشد در آن انوار و تاب

(Zerre güneşe karşı nasıl görünür? Evet, nasıl görünürse bu güneş de ülü'l-elbab olan enbiyâ ve evliyâyâ karşı öyledir.)

Eger mazhar-ı tecellî-i cemâl olanların hâlini bilmege talib olursan, sana şu vechile tefhîm edeyim ki; âfitâb-ı sûrinin önünde zerre ne vechile görünür onu bilirsin. Onun gibidir. Bu âfitâb-ı sûri evliyâsına nisbet olundukda öyle zerre gibi kalır ve evliyâ-yı kirâm âfitâb-ı sûriden nice kat nûrlu ve ziyâlıdırlar.

582. آفتابی را که رخشان میشود دیده پیشش کند و حیران میشود

(Bu güneş parlar ve arzı parlatır. Göz onun karşısında kamaşır ve hayrân olur.)

Bir âfitâb-ı sûri ki rahşân olur. İnsânın (43b) gözü onun yanında kamaşmış ve görmez olur.

583. همچو ذره بینی اش در نور عرش پیش نور بی حد موفور عرش

(Arşın hadsiz hududsuz derecede çok olan nûru karşısında zerre gibi görürsün.)

Arşın nûrunun yanında onu zerre gibi görürsün. Arşın kesretlenmiş bî-had nûrunun yanında onu zerre gibi görürsün. Mısra'-ı sâînînin evveli tekidir. Bu makamda nûr-ı arşdan murâd o velînin nûrudur. Ve beyt-i âtî ona karînedir.

584. بینى اش مسکین و خوار و بى قرار دیده را قوت شده از کردگار

(Cenâb-ı Hakk gözüne kuvvet ihsân edince zâhiri güneşi hor, hakir ve kararsız bir hâlde görürsün.)

Zîrâ şemsi hor ve biçâre olduğu hâlde kararsız görürsün. Zîrâ velînin gözüne Hakk Te'âlâ hazretlerinden kuvvet olmuştur. Onun nûruna âfitâb tahammül edemez ve zerre gibi bî-karar kalır.

585. کیمیائی که از او يك مائری بر دخان افتاد، گشت آن اختری

(Cenâb-ı Hakk öyle bir kimyâgerdir ki onun bir te'sîriyle duman yıldız, ya'nî güneş hâline gelmiştir.)

Cenâb-ı Allahu Te'âlâ bir kimyâ bilir ki ondan bir eser bir duhân üzerine düşdü. O duhân bir yıldız oldu. Müesser eser ma'nâsınadır. Menkûldur ki Allahu Te'âlâ bir zerrede yarattı o zerreye nazar edib ondan bir duhân hâsıl oldu. Ba'de o duhândan gökleri ve yıldızları halk eyledi. Bu beyitte ahterden murâd şemsdir. O dahi duhândan halk olunmuştur.

586. نادر اکسیری، که از وی نیم تاب بر ظلامی زد، بکردش آفتاب

(Hakk'ın bu tecellîsi nâdir bir iksîr gibi yarı aydınlık bir zulmet üzerine vurulunca güneş oldu.)

Bir nâdir iksîrdir ki ondan bir yarım ziyâ zulmet sahibi duhân üzerine urdu ve onu âfitâb eyledi.

587. بوالعجب میناگری، کز يك عمل بست چندین خاصیت را بر زحل

(Kâdir ve Kayyum hazretleri öyle bir sanatkârdır ki bir tecellîsiyle Zuhal seyyâresine bu kadar hasse vermiştir.)

Allahu azimü'ş-şân bir acîb sânidir ki bir amelden zuhal yıldızına bu kadar hassa verdi. Ehl-i heyet ve ehl-i nücûm beyân eylediler ki seb'a-i seyyâre içinde hassası ve fâidesi çok olan şems ile zuhaldır. Bu beyt-i şerîf dahi buna delâlet eder.

588. باقى ڈرھای جان و اختران هم بر این مقياس، ای طالب بدان

(Ey talib diğer yıldızları ve cân cevherlerini de bu mikyâs ile ölçerek bil.)

Bâki yıldızları ve ervâh gevherlerini dahi ey talib hak buna kıyâs ederek bil.

589. دیده حسی، زبون آفتاب دیده ربانئى جوی و بیاب

(His gözü, zâhiri güneşin zebûnudur, kamaşır kalır. Sen rabbani bir göz ara ve bul ki;)

His gözü ki zâhir gözüdür. Âfitâb-ı sûrinin zebûnudur ve bir işe yarar degildir. Bir hakk'a lâyıık göz Allahu Te'âlî'den iste ve bul.

590. تا زبون گردد به پیش آن نظر شعشعات آفتاب با شرر

(Onun bakışı karşısında kıvılcımlar saçan güneşin şuaları zebûn olsun.)

Hattâ senin o nazarının önünde bu kıvılcım sahibi âfitâbın şaşâ'ası zebûn olsun ve mahv olsun. Şererden bu makamda ziyâ murâd olunur.

591. كان نظر نوری و، این ناری بود نار پیش نور، بس تارى بود

(Çünkü bu bakış, nûra mensûbdur. Güneş ise âteştir. Âteş, nûrun karşısında karanlıktan ibâret kalır.)

Zîrâ o nazar bir nûrdur ve bu his gözünün nûru bir nârdır. Nâr nûrun önünde çok karanlık olur. Böyle olunca dîde-i rabbânî'nin yanında (44a) dîde-i his bir şey degildir ve muzlimdir buyurmak isterler. Keramât ü nûr-ı şeyh Abdullah Magribî hazretlerinin kerâmetleri ve onun beyânı beyânında olucudur.

592. گفت عبد الله شيخ مغربى شصت سال از شب ندیدم من شبى

(Magribli Şeyh Abdullah demiştir ki, ben altmış yıldır gece nedir görmedim.)

Şeyh Abdullah Magribî buyurdular ki altmış senedir gecedeki zulmet-i şeb görmedim.

593. من ندیدم ظلمتی در شصت سال نی به روز و نی به شب نی ز اعتلال
(Ben altmış senedir ne gece ne gündüz. Hiçbir sebeble bir karanlığa düşmedim.)

Altmış senedir ben şeb zulmetini görmedim. Ne gece ve ne gündüz ve ne bir illetden için. Nite ki Mevlânâ Câmî Nefâhatü'l-Üns'de buyurmuşlardır.

Magribli Şeyh Abdullah (Allah sırrını takdis etsin) ın kerâmetleri ve nûru

Ma'nâsı Şeyhülislâm Ahmed el Gâzâli buyurdular ki Abdullah Magribî hergiz ve aslâ zulmet görmemiş idi. Ol mahallde ki halka zulmet var idi ve ona rûşenlik var idi demektir.

594. صوفیان گفتند، صدق قال او شب همی رفتیم در دنبال او
(Sûfîler de onun sözünün doğruluğunu tasdik ile, gece onun arkasında ve nûru sâyesinde giderdik, demişlerdi.)

Hattâ dervîşleri onun kelâmının zıddını söylediler. Öyle diyerek ki gece Hazret-i Azîz ile halefînde gider idik.

595. در بیابانهای پُر از خار و گو او چو ماه بدر ما را پیش رو
(O, dikenli ve çukur çöllerde ayın on dörd, gibi, bize bir kılavuz olurdu.)
 Dikenden ve çukurdan dolmuş sahrâlarda o azîz bizim önümüzde mâh-ı bedr gibi ileri gidici idi ve biz onun halefînde yürüyücü idik.

596. روی پس ناکرده میگفت او به شب هین گو آمد، میل کن در سوی چپ
(O, yüzünü çevirmeksizin; dikkat et, çukur geldi, sol tarafa meyleyle, derdi.)
 A'zâr etmeksiz gece der idi ki çukur geldi sol tarafa meyl eyle ki düşmeyesin.

597. باز گفتی بعد يك دم: سوی راست میل کن، زیرا که خاری پیش پاست
(Biraz sonra da, sağ tarafa meylet ki önümüzde diken var, diye ihtâr ederdi.)

Yine bir zamândan sonra buyurur idi ki sag tarafa meyl eyle zîrâ önümüzde diken vardır.

598. روز گشتی پاش را ما پای بوس گشته پاهایش چو پاهای عروس

(Gündüz olunca biz onun ayağını öperdik. Ayağı, gelin ayakları gibi lâtif ve yumuşak idi.)

Ferdâsı olur idi ki muhabbetimizden biz onun ayağını takbîl edici olur idik ve onun ayakları dikenden ve çamurdan ve sâir yolculara olan şeyden beri olup kadem-i şerîfleri gelin ayağı gibi ter ü tâze ve yumuşak idi. Nite ki beyân buyururlar:

599. نی ز خاک و، نی ز گل بر وی اثر نه از خراش خار و آسیب حجر

(Onun ayaklarında ne toprak ne çamurdan eser bulunur. Ne yırtması ne de taş kanatması görülürdü.)

Ne toprakdan ve ne çamurdan onda eser vardır ve dahi ne diken tirmalamasından ve dahi ne taş dokunmasından bir alâmet vardır ve ne kademleri yolcu ayagına bir vechile benzemez idi.

600. مغربی را مشرقی کرده خدای کرده مغرب را چو مشرق نور زای

(Allah, Şeyh Magribi'yi meşrik hâline getirmiş; Magribi, ona meşrik gibi nûrlar saçan bir hâle getirmişti.)

(44b) Bu hâle bir şet denemez meger ki Hakk Te'âlâ Magribî'yi maşrıkî eylemiş dene ve bu dahi Magrîbiyi maşrıkî gibi nûr saçıcı etmiş dene.

601. نور این شمس شموسی فارس است روز خاص و عام را او حارس است

(Bu muazzam velâyet güneşinin nûru, aşk meydânının öyle bir atıdır ki, halkın ileri gidenlerinin gününü de o kouru, geri kalanların gününü de..)

Bu serkeş güneşin nûru âta süvâr olucudur ve havâss ve avâmın gündüzünü uzatan nûru hârisdir. Şumus serkeş ma'nâsınadır ve şemsden murâd bu makamda evliyâdır.

602. چون نباشد حارس آن نور مجید؟ کہ هزاران آفتاب آرد پدید

(O azîm nûr, nasıl korumaz ki binlerce güneşi meydâna getiren O'dur.)

Niçin Hak Te'âlâ'nın nûru hafız olmasın. Zîrâ nice güneşin nûrunu yaratmaga kadirdir. Güneşin nûruyla cümle muhâfaza eder iken halıku'ş-şems olan Mevlâ'nın nûru hıfz etmesin mi?. Elbetde eder. Evliyânın nûru dahi nûr-ı hudâ olmagıla cümleyi muhâfaza şânındadır.

603. تو به نور او همی رو، در امان در میان اژدها و کژدمان

(Ey sâlik sen ejderha ve akrebler arasında o şeyh-i kâmilin nûruyla emîn olarak git.)

Sen evliyânın nûruyla emânda olarak yürü ejderha ve akrebler miyânında ve aslâ havf etme.

604. پیش پیشت میروود آن نور پاک میکند هر رهزنی را چاک چاک

(O pâk olan nûr, senin önünde gider ve her yol kesiciyi pârça pârça eder.)

Senin önünde evliyânın pâk nûru gider ve senin her yolunu urucu olanı pâre pâre eder ve seni cümle a'dâdan mahfûz eder. Hemen sen bir şeyh-i kâmile irâdât getirmege bak.

605. يوم لا يخزي النَّبِيَّ را راست دان نور "يسعى بين ايديهم" بخوان

(Yevme layuhzillahunnebiyyi haberini doğru bil, nûruhüm yes'â beyne eydihim âyetini oku.)

Eger evliyânın nûru senin önünde gider dedigime itimâd etmezsen ve nûr hiç insânın önünde gider mi dersen. Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyeti oku ki itimâd edesin.

قال له تعالى يوم لا يخزي الله النبي والذين آمنوا معه نورهم
يسعى بين ايديهم وبأيمانهم يقولون ربنا ائتم لنا نورا واغفر لنا
انك على كل شئ قدير

¹¹¹ Ma'nâsı, şol günü zikr

¹¹¹ Ey iman edenler! Allah'a içtenlikle tövbe edin. Belki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter ve peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların nurları önlerinden ve sağlarından aydınlatır, gider. "Ey Rabbimiz! Nûrumuzu bizim için tamamla, bizi başıyla; çünkü senin her şeye hakkıyla gücün yeter" derler. Tahrim süresi, 8.ayet.

eyle ki Allahu Te'âlâ peygamberini rüsvây etmez ve dahi mü'minleri rüsvây etmez. O mü'minlerin nûru önünde ve sag cânibinde beraber gider. Ve onlar derler ki Yâ Rabb bizim nûrumuzu teksîr eyle ve bizim suçumuzdan geç. Sen her şeye kadirsin. Bu hâl sırât köprüsünü geçerken olacaktır. İşte bu âyeti sahîh bul ve oku. Ve nûrun önünde gideceğine inan.

606. گر چه گردد در قیامت آن فزون از خدا اینجا بخواهید آزمون

(Vâkıa o nûr, kıyâmette artacaktır. Fakat onun dünyâda müşâhede ve tecrübesini Allah'tan burada isteyin.)

Eğerce o nûr kıyâmetde artuk olur ve anda müşâhede olunur. Velâkin tecrübe için çalışıp bu âlemde o nûru müşâhede isteyiniz.

607. کاو ببخشد هم به میغ و هم به ماغ نور جان، والله اعلم بالبلاغ

(Zîrâ Cenâb-ı Hakk, hem bulutlu havâda hem de karanlıkta cân nûru bağışlar ve o nûr ile hidâyete erişilir. Allah istenen şeye delâlet etmeyi daha iyi bilir.)

Zîrâ o nûru Mevlâ hem buluta (45a) ve hem zulmete bahş eder. Murâd zulmet sahibi kimesnelere de verir demektir. Ve o nûrun sulehâya ihtisâsı yokdur buyurmak isterler. Zîrâ Allahu Te'âlâ tebliğa a'lemdir ve îsâli bilir. Binâberîn cümleye teblîg eder.

Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın Belkıs'ın elçilerini, getirmiş oldukları hedâyelerle birlikde, geri göndermesi

Burası Süleyman 'aleyhi's-selâm hazretlerinin Belkıs'ın elçilerini getirdikleri hedâyeleriyle geri göndermesidir. Ve dahi onları imâna da'vetidir ve mecûsi olub güneşe tapmaktan onları men' buyurması beyânındadır.

608. باز گردید ای رسولان خجل زر شما را، دل به من آرید، دل

(Ey mahcûb elçiler avdet ediniz. Altın sizin olsun bana gönül getirin.)

Ba'de 'aleyhi's-selâm onlara buyurdu ki Belkıs'a rücû' ediniz. Ey mahcûb elçiler ben altın istemem altın sizin olsun bana gönül getiriniz. Küfürden ârî ve sâf

olarak ¹¹² قال له تعالى حكايه عنه فما بينه وبينه خير مما اتاكم ya'nî bana Rabbim'in dünyâlıkdan ihsânı size ihsânından ziyâde ve hayırlıdır. Bu cihetle bana altının lüzûmu yokdur ben size vereyim.

609. این زر من، بر سر آن زر نهید کوری تن فرج استر را دهید

(Bu yolda döşeli altınlarımı da sizin altınlara ilâve edin. Körlüğünüzü anlayın da o altınları katırın fercine kilid olarak takınız.)

Benim bu altın mı ki yerde mebsûtdur. Sizin hedîyenizin üzerine vaz' ediniz ki ehl-i tene rağm için katarın fercine koyunuz. Altın ancak katır fercine konmaga lâyıkdır. Sandığa konub muhâfazaya münâsib degildir. Selef de dişi katırın fercine altın halka takarlar imiş. Bu beyit ile ona dahi işâret buyurlar.

610. فرج استر لایق حلقه زر است زر عاشق، روی زرد اصفر است

(Katırın ferci altın halkaya lâyıktır. Âşıkın altını ise onun sararmış yüzüdür.)

Katırın ferci altın halkaya lâyıkdır. Âşığın altını kendinin sarı yüzüdür.

611. که نظرگاه خداوند است آن کز نظر انداز خورشید است، کان

(Ki o sararmış yüz Hakk'ın nazargâhudur. Hâlbuki altın mâdenine güneş nazar eder.)

Zîrâ âşığın vechi nazargâh-ı Hudâ'dır ve ondan altın gibi olmuşdur. Görmez misin kân-ı zer güneşin nazar ilkâ' etmesiyle olur ve şemsden mâdenlere tesîr vardır. Âşıkın yüzünü dahi Cenâb-ı Hakk nazar ve iltifâtıyla altın gibi sarartmışdır böyle olunca nazargâh-ı hudâ oldu.

612. کو نظرگاه شعاع آفتاب؟ کو نظرگاه خداوند لباب

(Güneş şuânın aksettiği yer nerede, mâlik ve mukallibulkulûb olan Allah'ın nazar eylediği yer nerede?)

¹¹² Allah o peygamberden şöyle hikâyet eder: Allah'ın bana verdiği şeyler sizin bana verdiklerinizden daha hayırlıdır. Neml sûresi, 36. ayet.

Kandedir âfitâb-ı sûrinin nazargâhı olan mâden-i zer kandedir? Âkıllar sahibi ve Hâlıkı Mevlâ'nın nazargâhı olan âşıkın vechi, bu ikisinin beyinde fark-ı azîm vardır. (45b) Lebâb cem'dir ve müfredi lâmin zammıyla lübdür, âkıl ma'nâsınadır.

613. از گرفت من، ز جان اسپر کنید گر چه اکنون هم گرفتار منید

(Şimdi de benim esirim olmakla beraber sizi tevkif etmemden cândan gönülden sakınız.)

Yine Süleyman 'aleyhi's-selâm buyurdu ki ey kavm-i sebe sizin cânınızdan benim ahzımdan için ve intikâmımdan için bir kalkan ahz ediniz. Egerçe şimdi dahi ahz etmiş midir ve benim yedimde esirimsiniz lâkin hakikatde ahz-ı azîm sözümü tutmayı hakikatde imân yoluna gitmez iseniz o zamân olur. Bundan sonra zâhirde azâd ve bâtında giriftârı temsil için buyururlar ki.

614. مرغ فتنه دانه، بر بام است او پر گشاده، بسته دام است او

(Dâneye harîs olan kuş, dâm üzerinde serbest ve kanatları açık olduğu hâlde tuzağa tutulmuştur.)

Dâne ile meftûn olan kuş, egerçe dâm üzerinde kanadını açmıştır ve azâd gibi görünür velâkin dâmın giriftârıdır.

615. چون به دانه داد او دل به جان ناگرفته، مر و را بگرفته دان

(Serbest bir kimse dâneye –ya'nî bir menfaate- gönül verdi ve ona bağlandı mı, öyle bir kimseyi serbest iken yakalanmış ve tutulmuş bil!)

Çünkü kuş dâneye cân ile gönül verdi. Dahi giriftâr olmaksız onu giriftâr bil. Zîrâ elbetde o dânenin hubbu ona galebe eder ve onu giriftâr eder. Hicâz-ı ûlâ ile ona giriftârdır desen yalan degildir.

616. آن نظرها که به دانه می کند آن گره دان، کاو به پا بر میزند

(Kuşun daneye bakışları, kendi ayağını bağlamak için birer düğüm gibidir.)

O nazarları ki o kuş dâneye eyler o nazarlar ukdedir ki onu ayagina eyler.

617. دانه گوید: گر تو میدزدی نظر من همی دزدم ز تو صبر و مقر

(Dâne ona; der k: Ey kuş, sen şimdi bana hırsızlama bakıyorsun, ammâ hele sabret; asıl ben seni çalıyorum.)

Dâne kuşa lisân-ı hâl ile der ki eger sen nazarını benden çalar isen ben dahi sabır ve kararı senden çalarım ve âkıbet seni giriftâr ederim. Nazarı çalmak göz yummakdan ibâretdir.

618. چون کشیدت آن نظر اندر پی ام پس بدانی کز تو من غافل نی ام

(Mâdem ki o harîsâne bakışın seni benim ardıma ve izime düşürüyor, bilmiş olasin ki ben senden gafil değilim.)

Çünkü o nazar seni benim arkamda çeker ve götürür. Böyle olunca bilsen ki ben senden gafil degilim ve seni elbetde tutarım.

Terâzîsinin dirhemi, baş yıkanan kil olan bir attâr ile, kil yiyen müşterinin hikâyesi

Burası Attâr'ın kıssasıdır. Öyle Attâr ki terâzîsinin taşı baş yıkanan gül idi ve dahi gül yemeği âdet eden müşterinin o gülden attâr şeker vezn eder iken gizli çalmasıdır. Ve attârın bu müşterinin sirkât etdiğini görüb velâkin kendüyi görmez gibi etmesinin beyânındadır.

619. پیش عطاری یکی گل خوار رفت تا خرد ابلوج قند خاص زفت

(Bir kil yiyen, hâlis ve musaffa şeker almak için, attâr dükkânına gitti.)

Bir attârın önüne gül yiyici gitti. Azimü'l-kadr hâss nebât şekerini almakdan için. Eblûç, hemzenin fethi ve bâ'nın sükûnuyla nebât (46a) şekerinden gayet a'lâ bir nev'î şekerdir.

620. پس بر عطار، طرار دو دل موضع سنگ ترازو بود گل

(Yan kesici ve hilekâr olan attârın terâzîsi ve dirhemi kilden idi.)

Böyle olunca bu müşteri gördüğü hilekâr ve münâfık attârın yanında terâzînin dirhemi ve taşı yerinde hamamda baş ve saç yıkadıkları gül vardır. Hem yerine verdiği şeker seksen dirhem gelir. Onunla vezn ediyor. Bu cihetle attâra hilekâr ta'bir buyurdular. Zîrâ gül kopar ve küçük olur yüz dirhem diyerek.

621. گفت عطار: ای جوان، ابلوج من هست نیکو بی تکلف بی سخن

(Attâr dedi ki: eğer şeker almak istiyorsan sabret de dirhem buluyorum. Zîrâ terâzîmin dirhemi kildir.)

Attâr dedi ki benim terâzîmin taşı güldür. Eger sana şeker almaya meyl var ise bir mikdâr sabır eyle. Dirhem yâhûd bir taş tedârik edelim ve şekeri vezn edelim.

622. گفت: هستم در مهمی قند جو سنگ میزان، هر چه خواهد، باش گو

(Müşterî: ben şeker almak istiyorum. Terâzînin dirhemi neden olursa olsun dedi.)

Gül horun bu husûs cânına minnet. Attâra dedi ki, bir elzem şey için şeker alacağım, beklemege vaktim yokdur. Terâzînin dirhemi her ne olur ise olsun de ve hemen gül ile vezn eyle ben râzîyım, dedi.

623. گفت با خود: پیش آنکه گلخور است سنگ چه بود؟ گل نکوتر از زر است

(Kendi kendine ded ki: kil yemek merâklısına göre dirhem ne demek? Kil ona altından daha kıymetlidir.)

Müşterî kendi kendüye dedi ki o kimesne gül hordur. Onun önünde taş nedir. Belki gültreng indinde altın a'lâdır fi-l-vâkî ehl-i dünyânın önünde ni'met-i dünyâ gülü meârifî ilâhiyye altınından a'lâ oldugu mahsûsdur.

624. همچو آن دلاله کاو گفت: ای پسر نو عروسی یافتم بس خوب فر

(Bir kılavuz kadın, genç bir talibe demiş ki: oğlum, sana ay gibi bir gelin buldum.)

O kılavuz avret gibi ki bir tehhül edecek adama dedi. Ey ogul sana yeni bir gelin buldum çok güzeldir.

625. سخت زیبا، لیک هم یک چیز هست کان ستیره، دختر حلو اگر است

(Çok güzel olmakla beraber bir şey var ki o iffetli kız helvâcı kızıdır.)

O gelin gayet güzel lâkin bir şeyi vardır. O şey odur ki o affe, helvâcının kızıdır. Eger böyle bu hâline râzî olursan onu sana alalım, dedi.

626. گفت: بهتر، این چنین خود گر بود دختر او چرب و شیرین تر بود

(Genç, dedi ki: öyle ise daha iyi. Helvâcının kızı muhakkak ki daha tatlı olur.)

Dâmâd olacak dahi dedi ki, eger buncılayın ise dahi ziyâde a'lâdır. Zîrâ helvâcının kızı ziyâde yağlı ve tatlı olur. Bu cihetle dahi ziyâde almaga müşteri olurum. Bu hikâyeyi gülhorun tarafından nakl eylediler dense câiz olur. Yâhûd Hazret-i Mevlânâ gülhorun gül ile vezn olunması ömrüne minnet olduğu münâsebetiyle kendilerinin tarafından bu hikâyeyi nakl buyurdular dense yine münâsib olur.

627. گر نداری سنگ و، سنگت از گل است این به و، به گل مرا، قوت دل است

(Eğer dirhemin yok da onun yerine kil kullanıyorsan o daha âlâdır. Çünkü kil, benim gönlümün istediği meyvedir.)

(46b) Ey attâr eger senin taşdan dirhemin yok ise ve senin dirhemin güldendir. Böyle ise böyle gülden dirhem bana gayet iyidir. Zîrâ gül bana meyve-i dildir vâcibdir şu helvâcı kızı gibi.

628. اندر آن کفه ترازو ز اعتداد او بجای سنگ آن گل را نهاد

(Atâr, terâzînin gözüne hâzır olan kilden koydu.)

Terâzînin bir gözüne indinde gül müheyyâ olduğu cihetle o attâr taş yerine o gülü vaz' eyledi.

629. شکست می را شکر آن قدر به هم دست به دیدی گر که فیه رای پس

(Terâzînin diğer gözüne koymak için kil miktârı şekeri eliyle kırıyordu.)

Ba'de terâzînin o ayrı kefesi için eliyle o mikdâr şeker kırmaga şürû' eyledi.

630. چون نبودش تیشه ای، او دیر ماند مشتری را منتظر آنجا نشاند

(Attârın keseri ve çekici olmadığı ve şekeri eliyle kırdığı için geç kalmış, müşteriyi orada bırakmıştı.)

Çünkü attârın keseri yok idi, geç kaldı. Müşterîsi muntazır oldu[gu] hâlde orada oturdu.

631. رویش آن سو بود، گلخور ناشگفت گل از او پوشیده دزدیدن گرفت

(Attârın yüzü öbür tarafa olduğu için, kil meraklısı, sabredemeyerek gizlice kili çalarak yemeye başladı.)

Attârın yüzü müşterî cânibine idi ve onu görür idi. Gülhor sabırsız olduğu hâlde gizli gülü ondan çalmak tuttu.

632. ترس ترسان، که نیاید ناگهان چشم او بر من فتد از امتحان

(Attârın gözü tesâdüf etmesin diye, korka korka kili çalıyor ve yiyordu.)

Gülü havf ederek alır idi. Olmaya ki ânsız beni imtihândan için gözedir ve gözü bana vâkî' olur ve gülü yedigimi bilir.

633. دید عطار آن و خود مشغول کرد که فزون تر دزد از این، ای روی زرد

(Attâr, kil meraklısının kil çalıp yediğini gördüğü hâlde kendini meşgul gösterip o tarafa bakmıyor, kendi kendine: Ey yüzü sararmış; daha fazla çal diyordu.)

Attâr gülhorun hâlini gördü ve kendüyi meşgul eyledi. Öyle diyerek ki âgâh ol ve korkma ey sarı yüzlü, daha ziyâde sirkât eyle ki şekeri az vezn etsin. Rûy-ı zerd ta'bîri gülharların yüzü sarı olması cihetiyledir yâhûd mahcûb demekden ibâretidir.

634. گر بدزدی، و ز گل، من میبری رو که هم از پهلوی خود میخوری

(Eğer benim kilimi çalıp götürüyorsan, al götür ki kendi yanından yiyorsun.)

Eğer sirkât edersin ve benim gülümden iletirsin yürü ki kendi yanından dahi iletmiş olursun. Zîrâ sana gelecek şeker az olur yâhûd kendi vücûduna ziyân etmiş olursun. Zîrâ zararı muhakkaktır. Ve fi'l-hadîs-i şerîf.

113 من اكل الطين فكانما اعان على قتله

635. تو همی ترسی ز من، لیک از خری من همی ترسم که تو کمتر خوری

(Sen benden çekiniyorsun ammâ eşekliğinden; bense az yiyeceksin diye korkuyorum.)

Sen beni görmesin diye havfın hamâriyetindedir. Belki ben korkarım ki az yersin ve şeker çok gelir. İsterim ki gülden az yemeyesin ve çok yiyesin ki şekerini az çeksin.

636. گر چه مشغولم، چنان احمق نیم که شکر افزون کشی تو از نی ام

(Ben şeker kırmakla meşgulüm, lâkin öyle olmakla beraber, fazla şeker verecek kadar ahmak değilim.)

Attâr yine dedi ki. (47a) Egerçe meşgulüm velâkin ancılayın ahmak degilim ki; benim kamışımından şekerini ziyâde çeksin ve benim şekerim sana çok gide eger; böyle ahmak olsam gülden yedigine infîâl edib niçin gülü ekl edersin der idim.

637. گر چه مشغولم، چنان احمق نیم که شکر افزون کشی تو از نی ام

(Sen şeker alıp da tecrübe edince azalmış olduğunu göreceksin, ahmak ve gafilin kim olduğunu o vakit anlayacaksın.)

Bu gülden hemen ye çünkü hâneye azîmet edersin ve şekerini imtihan edersin ve görürsün ki ahmak ve gafil kim imiş ve kim bu gülü yemekden zarar etmiş. O zamân ma'lûm olur. Zîrâ şeker az gelib işini bitirmez.

638. مرغ از آن دانه نظر خوش میکند دانه هم از دور، راهش میزند

(Kuş, o dâneye bakmakla hoşlanır; dâne de uzaktan onun yolunu vurur.)

Kuş o dânededen gözünü hoş eyler ve o dâneye baktıkça gözü andan memnûn olur. Velâkin dâne dahi uzakdan onun yolunu urur.

¹¹³ kim çamuru yerse kendini öldürmeye yardımcı olmuştur. Hadis.

639. گر ز راه چشم حظی میبری نی کباب از پهلوی خود میخوری

(Ey sâlik; eğer göz zinâ'sından hâz alıyorsan kendi yanından kebâb yemiş olmaz mısın?)

Bâlâda mürûr eden beytine illetdir. Zîrâ o göz zinâ'sından egerçe sen hâz iletirsin degil midir ki kendi yanından kebâb yersin zîrâ.

640. این نظر از دور، چون تیر است و سمّ عشقت افزون میشود، صبر تو کم

(Uzaktan bu bakış zehirli ok gibidir. Gittikçe aşkın artar ve sabrın tükenir.)

Bu nazarın uzakdan gelen ok gibidir ve sana azîm tesîr eder ve dahi zehir gibidir. Zîrâ senin o manzûruna aşkın artar ve senin sabrın az kalır. Elbetde onunla fiil-i münkiri irtikâba sebep olur. Bu vechile ok ve zehir gibi seni mühlik olur ve yanından kebâb yemiş olursun.

641. مال دنیا، دام مرغان ضعیف مُلك عقبی، دام مرغان شریف

(Dünyâ mâlı zayıf kuşların, âhîret mülkü de şerîf kuşların tuzağıdır.)

Dünyânın mâlı zayıf kuşların tuzağıdır. Ve onları giriftâr eder lâkin âhîret mülkü şerîf kuşların dâmıdır. Ehl-i dünyâyı tutmaz ve kabûl etmez. Meselâ arslân gör, vahşîyi tutar fareyi tutmaz.

642. تا بدین مُلكی که او دامیست ژرف در شکار آیند مرغان شگرف

(Hattâ bu âhîret mülkü öyle büyük bir tuzaktır ki onunla azîm kuşları avlar.)

Hattâ bu mülk ile ki o bir âzim mülkdür. Âlî kuşları onunla avlarlar ve mertebe-i kemâle erîştirirler. Yine kıssaya avdet edib buyururlar.

643. من سلیمان، می نخواهم ملکتان بلکه من برهانم از هر هَلکتان

(Ben Süleymanım; sizin mülk ve hükümetimizi istemediğim gibi, belki sizi her türlü tehlikeden kurtarırım.)

Hazret-i Süleyman 'aleyhi's-selâm elçilere buyurdular ki ben Süleyman-ı zamânım ve nebî-i zişânım. Sizin mâlınızı istemem ve bana dünyâ mâlının lüzûmu yoktur. Belki ben sizi her hîleden halâs ederim.

644. کاین زمان هستید خود مملوک ملک مالکِ مُلک، آنکه او بجهد ز هلك

(Siz şimdi mülkün sahibi geçindiğiniz hâlde, o mülkün, kulu, kölesisiniz. Asıl mâla sahip olan kimse, helâk olmaktan kurtulan, mâla mülke esir olmayan kişidir.)

Zîrâ bu zamân (47b) benim mülkümün memlûku olmuşsunuz. Kişi kölesini helâkden kurtarmak mürüvvet ve merhâmetdendir. Keennehu, denildi ki bizler dahi mülk sahibi olmuşuz ve neden memlûkuz?. Cevâb buyururlar ki: mâlikü'l-mülk o kimesnedir ki helâkden kurtuldu ve nefis ve şeytân elinden azâd oldu yoksa cihet-i mâlî oldu demek degildir.

645. باژگونه، ای اسیر این جهان نام خود کردی امیر این جهان

(Ey bu cihânın esiri olan harîs ve tama'kâr, sen tersine olarak kendine bu dünyânın emiri dedirtiyorsun.)

Aksine olarak ey bu dünyânın esirim. Kendi nâmını cihânın emiri eyledin.

646. ای تو بنده این جهان، محبوس جان چند گوئی خویش را خواجه جهان

(Ey rûhu bu cihân hapsine düşen, dünyâ esiri, ne vakite kadar kendine dünyânın efendisi diyeceksin?)

Ey kimesne sen bu dünyâda cihânın kulu olmuşsun. Cihânın mahbûs ve âlem-i bâlâya tayâran etmeyerek hâlin böyle iken nice dersin ki kendine ben hâce-i cihânım. Hâce-i cihân ona denir ki mi'râc-ı rûhani ede ve zindân-ı dünyânın muhabbetinden azâd ve fârig ola.

Süleyman 'aleyhi's-selâm' ın elçilerin gönlünü alması, onlara iltifâta bulunması, gönüllerindeki ürkekligi gidermesi ve getirilen hediyeleri kabûl etmeyişi sebebinin elçilere şerh ve izâhı

Hazret-i Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın Belkıs'ın elçilerini taltîf etmesi beyânındadır. Ve dahi onların kalblerinden vahşet ve ızdırâbı def buyurması beyânındadır. Ve dahi hediyeyi kabûl buyurmamasının özrünün beyânıdır. Ve mufassal ve meşrûh hilmetini onlara şerhinin beyânıdır.

647. ای رسولان، میفرستم تا رسول ردّ من بهتر شمارا، از قبول

(Ey elçiler; ben de sizi tarafımdan elçi olarak Belkıs'a gönderiyorum. Hediyelerinizi reddedişim, sizin için, onları kabûlümünden daha iyidir.)

Ey elçiler bu def'a benim tarafımdan elçi olarak sizi gönderirim. Belkıs'a risâlet ettiğiniz gibi bana dahi risâlet ediniz. Çünkü benim resûlum oldunuz. Bu hedîyeyi benim reddim sizin hakkınızda kabûlden iyidir.

648. پیش بلقیس آنچه دیدید از عجب باز گوئید از بیابان ذهب

(Belkıs'ın huzûrunda çölde gördüğünüz ve hayret ettiğiniz altınları söyleyiniz!)

Belkıs'ın huzûrunda ol nesneyi ki acebden gördünüz. O aceb dahi bu altın sahrâsıdır. Onu âşikâre şâhınıza nakl ediniz.

649. تا بداند که به زر طامع نه ایم ما زر، از زر آفرین آورده ایم

(Ki bizim altın tama'kârı olmadığımızı ve altını, onu yaratan Allah tarafından getirdiğimizi bilsin.)

Hattâ şâhınız bilsin ki altına tâmi' degiliz. Zirâ biz altını hâlık-ı zeheb'den getirmişizdir. Ve Mevlâ bize çok vermiştir.

650. آنکه، گر خواهد، همه خاک زمین سر به سر زر گردد و درّ ثمین

(O Allah ki eğer murâd ederse şu zemîndeki toprakların hepsi de altın ve kıymetli inci olur.)

Öyle Hudâ'dır ki dilerse cümle yeryüzü başdan başa altın olur ve kıymetli inci olur. semîn, sâ'nın fethiyle pahalı demektir.

651. حق برای آن کند، ای زر گزین روز محشر این زمین را نقره گین

(Ey altın isteyen ve seçen; Cenâb-ı Hakk kudretini izhâr etmek için bu dünyâyı mahşer gününde gümüşten bir âlem yapacaktır.)

(48a) Allahu Te'âlâ Hazretleri ey zer-perest ondan için mahşer günü zemîni gümüş renginde eder ki zer-perestlere rezîl olduğunu, sim ve zerinin tefhim ede. Nukra, nun'un zammıyla gümüş külçesine derler. Âhirine yâ-yı nisbet ve nisbeti

tekîd için nun gelmek hasebiyle tâ-i kürd ki vakfında ha'yâ münkâlib olur. Kâfe-i kalb olundu. Bu sûretde râ'nın önünde hâ yazılmak iktizâ' etmez.

652. فارغيم از زر كه ما بس پُر فنيم خاكيان را سر به سر زرین كنيم

(Biz, altına aldırış bile etmeyiz, fen sahibiyiz. Bütün yeryüzündekileri o fen ile altın hâline getiririz.)

Yine Süleyman 'aleyhi's-selâm buyurdu ki biz altından fârigiz ve çok sanat sahibiyiz. Fakîrleri başdan başa altına gark ederiz.

653. از شما کی كديه زر ميكنيم؟ ما شما را كيمياگر ميكنيم

(Sizden altın mı isteriz biz? Biz sizi kimyâger yaparız.)

Sizden ben kaçan altın isterim belki ben sizi kimyâya mâlik eylerim.

654. ترك آن گيريد، گر ملك سياست كه برون آب و گل، بس ملكهاست

(Mânen kimyâger olmak için, Sebâ mülkü bile olsa vazgeçin o dünyâ mülkünden. Suyun, toprağın dışında nice mülkler var.)

Onu terk ediniz eger Sebe melîki ise de. Zîrâ âb ve gilin âleminin verâsında çok mülkler vardır, onlara nâil olursunuz.

655. تخته بند است آنكه تختش خوانده ای صدر پنداری و، بر در مانده ای

(Senin taht dediğin şey, teneşir tahtası demektir. Konduğun yeri baş köşe sanışında yanlıştır. Çünkü orada oturuş kapıda kalış gibidir.)

O şey ki ona taht-ı sultânî dersin. O bir tahta-i tenşûydu ve yine sen kendüyi sadrda zann edersin. Hâlbuki kapının eşiginde kalmışsın.

656. پادشاهی نيستت بر ريش خود پادشاهی چون كنی بر نيك و بد

(Senin kendi sakalına hükmün geçmezken, iyiye, kötüye ve şuna buna nasıl pâdişâhlık edersin?)

Senin kendi sakalına tasarrufun yokdur. İyiye ve kötüye tasarruf ve hikmet nice edersin. Sakalına sözü nâfiz olmayanın âhire hükmü nâfiz olur mu?

657. بی مراد تو شود ریشت سپید شرم دار از ریش خود، ای کز امید

(Ey çarpık ümitli tûl-ü emel sahibi; sakalın senin murâdın hilâfına ağarıyor.

Artık ak sakalından utan!)

Sakalına hükmünün adem-i nüfûzunu beyân için buyurlar ki görmez misin, istikrâh ederek sakalın agarır ey ters ümidli. Sakalından utan ve pâdişâhım deme.

658. مالک الملک است هر کش سر نهد بی جهان خاک صد ملکش دهد

(Cenâb-ı Hakk mâlikü'l-mülktür, her kim ona secde eder ve emrine itâat gösterirse bu toprak ve fânî âlemden başka ona yüzlerce mülk verir.)

Mâlikü'l-mülk ve Hudâvend Allahü Te'âlâ'dır. Her kimesne ki ana inkıyâd eder. Bu dünyânın gayrı ana yüz mülk verir.

659. لیک ذوق سجده ای پیش خدا خوشتر آید از دو صد دولت تو را

(Lâkin Allah'ın huzûrunda bir secde etmenin zevki, sana iki yüz devletten daha hoş gelir.)

Velâkin eger Allâhu Te'âlâ'dan zevk-yâb olursan o ni'metlerden birisiyle safâlanmayı belki huzûr-ı ma'neviyye'sinde Mevlâ'ya bir secdenin lezzeti sana iki yüz ni'met ve devletden hoş gelir. İşte taabbüde âbidler böyle lezzet bulur.

660. پس بنالی که نخواهم ملکها ملک آن سجده مسلم کن مرا

(Yâ Rabbi, ben mülk istemiyorum; o secde mülkünü bana teslim eyle diye tazarru edersin.)

(48b) Sonra Mevlâ'ya eger sen öyle diyerek ki ben mülkler istemem. Ol mülk-i secdeyi bana müsellemler eyle ve kulluk mülkünü bana musahhar eyle hemen sana tâât edeyim.

661. پادشاهان جهان، از بد رگی بو نبردند از شراب بندگی

(Dünyâ pâdişâhları, soysuzluklarından kulluk şarâbının kokusunu almamışlardır.)

Dünyânın pâdişâhları damarları çirkin olduğundan ubûdiyyet şarâbının râyihâsından koku iletmediler ve saltanattan mütelezziz olub pâdişâhlık semtine gitdiler.

662. ورنه ادهم وار، سرگردان و دنگ ملک را بر هم زدندی بیدرنگ

(Yoksa İbrahim Bin Edhem gibi hayrân ve sergerdân bir hâle gelirler, mülkü de, hükümeti de terk ederlerdi.)

Eger şerâb-ı bendgîden telezzüz etmiş oldular. Hazret-i İbrahim b. Edhem gibi hayrân oldukları hâlde mülk-i dünyâyı ve saltanatı birbirine urub cümlesini perişân ederler idi ve dervîş-i tarîk-i dünyâ olurlar idi. Sergerdân, başı dönücü demektir. Bunda mütehayyir demek murâd olunur. Deng, dalın fethi ve nunun sükûnuyla hayrân olana derler.

663. ليك حق بهر ثبات اين جهان مُهرشان بنهاد بر چشم و دهان

(Lâkin Cenâb-ı Hakk, dünyânın devâm ve intizâmı için hükümdârların gözünü ve ağzını mühürlemiştir.)

Lâkin Cenâb-ı Hakk Celle Celâle bu dünyânın sebât ve devâmı için pâdişâhların gözünü ve ağzını mühürledi ve hakikatini göstermedi ki dünyâ ma'mur ola.

664. تا شود شیرین بر ایشان تخت و تاج که ستانیم از جهان داران خراج

(Bu sûretle onlara taht ve tâc tatlı gelir ve, âlemdeki halktan harâc alalım derler.)

Hattâ bu dünyâ onların üzerine tatlı olsun ve taht ve tâcı lezzetli gelsin biz mülûk-ı sâireden harâc alıyoruz ve şehensâhız diyerek.

665. از خراج ار جمع آری زر چو ریگ آخر آن از تو بماند مرده ریگ

(Ey gafil hükümdâr, altın harâçtan kum gibi altın toplasan da nihâyet senden arda kalır.)

Dünyâ harâcından eger kumlar mikdârı altın cem' getirir isen encâmında o mâl senden arta. Kâlesi olduğu hâlde kalır ve yine sen mezâra sıfryed ve fakat bir kefen ile gidersin. Böyle mâlî cem' edib ne etmek istersin? Ve pâdişâhlıktan ne bulursun buyurmak isterler. Âkıl isen terkin tarîkine bak.

666. همره جانت نگرده ملك و زر زر بده، سرمه ستان بهر نظر

(Devlet ve hükümetle, altın ve servet, âhîret seferinde rûhuna yoldaş olmaz. Altın ver de sana hakikati gösterecek sürme satın al.)

Senin cânının refiki mülk-i dünyâ ve sim ve zerin hûbbu olmasın. Dünyâ mâlını ver, gözün için bir sırma-i hakikî al.

667. تا ببینی کاین جهان چاهیست تنگ یوسفانه آن رسن آری به چنگ

(Tâ ki bu cihânın dar ve derin bir kuyu olduğunu göresin, Hazreti Yûsuf misâli, o kuyuya sarkıtulan ipi elde edip kurtulasın.)

Hattâ göresin ki bu dünyâ bir dar kuyudur o zamân Yûsuf'lar'a lâyük o ipi eline getirirsin.

668. "تا بگوید، چون ز چاه آئی به بام جان که: "یا بشری، لی هذا غلام

(Tâ ki kuyudan çıkıp hakikat sarâyına yükselince rûhun, müjde bana ki bu gulâm benimdir, desin.)

Hattâ cân ey benim beşâretim gel işte bu benim gulâmımdır desin. Sen kuyudan taşra geldiğin zamânda fi'l-vâkî' rûh-ı insânî (49a) mesrûr olur. Ol vakitte ki kişi dünyânın muhabbetinden halâs olur. Zîrâ rûh o zamân nefs-i emmâreyi ve bedeni kendüye köle eder ve pâdişâhlığı zâhir olur.

669. هست در چاه انعکاسات نظر کمترین آنکه نماید سنگ زر

(Kuyuda göz, akisler sebebiyle, ters görür. Bu ters görüşün en bayağısı taşın altın gibi görünmesidir.)

Dünyâ muhabbetinin kapısı içinde nazar-ı insânî'nin mün'akis olmaları vardır ve göz galat görmesi muhakkaktır. Gayet galat görmekliğin ednâsı odur ki fi'l-

hakika taş olan şey gözüne altın görünür. Altın vâkî'ada taş makûlesidir. Zîrâ hâk şems vasıtasıyla kızarmışdır. Bu kelâmı isbât ve nazîre getirmek için buyururlar ki:

670. وقت بازی، کودکان را ز اختلال مینماید آن خرفها، زر و مال

(Oyun esnâsında çocukların âklı muhtel olduğundan çanak, çömlek kırıkları onlara altın ve mâl görünür.)

Oyun vakti etfâle ihtilâl-i âkıdan nâşî o saksı pâreleri gözüne altın ve mâl görünür onlar ile alış veriş ederler, kese içinde hıfz edib koynuna korlar ve gece hânesine beraber getirirler ve saklarlar. Eger vâlidesi gece onu sokaga atsa sabâh bulmasa aglar. Ama âkılın yanında bunlar taşdır. Gelelim gerçekten altın dahi bize nisbetle altındır ammâ ârifler ki bizim gibi sakallı çocuk degildirler ve ricâl-i hakikiyyedirler. Onların dîde-i hakikat beyninde bu altın seng ü hazf makûlesidir. Binâberîn keseye ve sanduka ve mahzene koyub saklamazlar ve çok kere minder ve post altına atarlar ve elini sürmezler. Ve yine çok vâkî' olur ki kendi gelene gir diye red edib kabûl buyurmazlar. Eger gözlerine seng ü hazf görünmeyeydi böyle etmezler idi. Belki bizim gibi sandıklarda saklarlar idi.

671. عارفانش، کیمیاگر گشته اند تا که شد کانهها بر ایشان نژند

(Allah'ın ârifleri Tefik-i İlâhî ile kimyâger olmuşlardır. Onların nazarında altın ve gümüşün değil onların çıktığı mâdenlerin bile kıymet ve itibârı kalmamıştır.)

O Hudâ'nın ârifleri kimyâ san'atında mâhir olmuşlardır. Hattâ dünyânın mâdenleri onların indinde hor ve hakir oldu. Belî kimyâ bilenin önünde emvâl-i dünyâ hakir olur. Nijend nun'un kesriyle ve zâ-yı fârisînin fethiyle hakir ve gamlı ve zayıf olana derler.

Bir dervîş'in, birkaç şeyhi rü'yâsında görüb onlardan, kazanmaya uğraşmadan ve ibâdetten geri kalmaksızın helâl rızık istemesi; şeyhlerin de o dervîşi irşâd etmesi: dağdaki acı ve ekşi meyvelerin şeyhlerin himmeti ve atası sâyesinde dervîşe tatlı olması

Burası bir dervîşin meşâyih-i kirâm cemââtini rüyâda görmesi ve onlardan kâr u kesb ile meşgul olmaksızın helâl rızık talep etmesi (49b) ve meşâyihin dahi o dervîşi

dagın ekşi ve acı meyvelerine delâlet etmesi ve o dervîşin üzerine acı meyveler meşâyihin ihsânı sebebiyle tatlı ve lâtif ve bagçe meyvesi gibi olması beyânında.

672. آن یکی درویش گفت اندر سمر خضریان را من بدیدم، خواب در

(Dervîşin biri sohbet esnâsında hikâye etti ki: Ben Hızır'a mensûb olanları-ya'nî bazı evliyâullahı- rüyâda gördüm.)

Ol bir dervîş hikâyede dedi ki cemâât-i evliyâyı rüyâda gördüm. Semer sin ve mim'in fethâlarıyla gecelerde nakl olunan mesel ve hikâyeler derler, hazeryandan murâd ilm-i ledün eshâbıdır.

673. گفتم ایشان را که: روزی حلال از کجا نوشم که نبود آن وبال

(Onlara dedim ki: Helâl rızık nereden bulup yiyeyim ki harâm ve vebâl olmasın?)

Onlara dedim ki helâl rızık kandan yiyeyim ki onu yedigim için bana vebâl ve günâh olmaya ve fuyûzât-ı bâtınıyeye zararı olmaya, zîrâ harâm rızık sâlike muzırrdır.

674. مر مرا سوی کهستان راندند میوه ها ز آن بیشه می افشانند

(Beni dağlık tarafına götürdüler. Ormandaki yabâni meyvelerden silktiler.)

Tahkik beni orman tarafına sürdüler. O ormanda ki ağaçlardan meyve silkdiler ve bundan bana ye diye emr eylediler.

675. که خدا شیرین بکرد آن میوه را در دهان تو به همتهای ما

(Ve dediler ki, Allah bu meyveleri bizim himmetlerimizle senin için tatlılaştırdı.)

Hakk Cellu A'lâ o meyveleri senin dehânında bizim himmetlerimizle tatlı eyledi diyerek.

676. هین بخور پاک و حلال و بی حسیب بی صداع و نقل و بالا و نشیب

(İşte bunları zahmet çekmeden ve yukarı aşağı gidip gelmeden pâk ve helâl olarak ve hesabı olmaksızın ye!)

Âgâh ol bu pâk meyveden ekl eyle ve hesâbı olmayan helâlden ye baş ağrısı olmaksız ve aşağı ve yukarı olmaksız ya'nî ¹¹⁴ *بلاکب و لائق* bunlardan ye diye bana söylediler.

677. پس مرا ز آن رزق، نطقی رو نمود ذوق گفت من، خردها میربود

(O rızıkları yeyince sözlerimde öyle bir feyiz, öyle bir tesîr hâsıl oldu ki kalbimden hikmet menbâları kaynadı. Sözlerimin verdiği zevk, âkılları hayrân bırakmaya başladı.)

Ba'de bana o rızıkdan bir nutk yüz gösterdi ya'nî o helâl dag meyvelerini ekle şürû' edince benim nutkumda bir tesir hâsıl oldu ki benim nutkumun zevkini istimâ' edenlerin âkıllarını alıb bu nice nutuktur diyerek taaccüb ederler idi.

678. گفتم: این فتنه است، ای رب جهان بخششی ده از همه خلاقان نهان

(Rabbim, dedim, bu bir imtihân. Sen bana bütün halktan gizli bir ihsânda bulun!)

Böyle nutk-ı müstahsen bizde zuhûr edince ben dahi dedim ki ey cihânın Rabbi'si bu nutuk bana bir fitne ve belâ' olur. Bana cem'i nâssdan mahfî bunun yerine bir ihsân eyle o ihsânı ancak sen bilesin ve başka kimesneler bilmeye.

679. شد سخن از من، دل خوش یافتم چون انار از ذوق می بشکافتم

(O güzel ve ârifane söyleyiş benden zâil oldu. Onun yerine kalbimde bir hoşluk buldum ki zevkimden nâr gibi yarılacaktım.)

O nutk niyâzım sebebiyle benden zâil oldu. Mukâbelesinden Cenâb-ı Hakk'dan zevk ile mâlâmâl bir kalb-i selîm buldum. Hattâ nâr gibi kendi zevkimden ve lezzetimden münşakk olur idim.

680. گفتم: ار چیزی نباشد در بهشت غیر این شادی که دارم در سرشت

(Dedim ki içimdeki bu zevk yok mu ya, cennette bundan başka bir zevk olmasa bile.)

¹¹⁴ Kesbsiz (zorlanmadan) ve çalışmadan. Arapça söz.

(50a) Kendi kendime der idim ki eger cennette ni'amdan ve lezzetden bu bendeki şâdî ve serverin gayrı ki tab'ımda tutarım bir ni'met ve zevk olmaz ise beyt-i âtîye merhûndur.

681. هیچ نعمت آرزو ناید دگر زین نپردازم به خورد نیشکر

(Bana başka bir ni'met ârzûsu gelmezdi; ben de o zevki bırakıp ceviz ve şeker kamışı istemezdim.)

Gayrı bir ni'metde bana ârzû gelmez ve cennetde bu zevkten gayrı zevkin talibi olmam. Bu zevkten kendimi cennetin ısmarlamam. Kendüde hâsıl olan zevk ve muhabbeti bu vechile beyân eder idi. Fi'l-vâkî uşşâk-ı ilâhiyyenin zevki cennet ni'metlerinin zevkine fâik olduğu mahalle şübhe ve duhûl cenet için dahi Hakk Cellu A'lâ hazretleri'ne taabbüd etmezler; belki tââtten zevk aldıkları için ve rızâ-yı bârî'yi tahsîl için rûz u şeb taabbüdde bulunurlar. Yine bu dervîş der ki bu ni'met-i ilâhiyye ki bize dagdan verildi, bundan akdem kesb-i yeddim ile taayyüş eder idim. O kesbimden birkaç akçe kalmış idi. Cübbemin üstüne onu dökmüş idim.

O dervîş'in: Ben şeyhlerin kerâmeti sâyesinde helâl rızık buldum, bu altını şu oduncuya vereyim demesi. Oduncunun da onun kalbindeki niyetten incinmesi

Burası o dervîşin niyet eylemesinin beyânındadır ki bu altını o hîzem-keş olana vereyim zîrâ muhtâcdır. Çünkü ben meşâyih-i kirâmın kerâmeti ile rızık buldum ve bilâ kesb bana vâsıl olur ve benim ihtiyâcım dahi yokdur. Hâlbuki bu hîzem-keş fakîrdir ve dahi bu hâtıra kalbime gelib ve bu niyeti etdikde onun benim hâlimi keşf ve zamirime vakıf olub incinmesi ve bana izhâr-ı kerâmet etmesi beyânındadır.

682. آن یکی درویش هیزم میکشید خسته و مانده، ز بیشه در رسید

(O esnâda, fakir bir kimse, odun yüklenmiş olarak yorgun, argın ormandan geliyordu.)

O dervîş ki odun çekib ve şehre arkasıyla götürüb onunla taayyüş eder idi. Hasta ve aciz olduğu odun yüküyle ormandan şehre erişir idi.

683. پس بگفتم: من ز روزی فارغم زین سپس از بهر رزقم نیست غم

(Kendi kendime dedim ki: Ben rızık düşüncesinden âsûdeyim. Bundan sonra rızık için bana gam ve keder yoktur.)

Hâl böyle olunca dedim ki ben rızıkdan fârigim. Bundan sonra benim rızıkım için bana gam yoktur. Zîrâ bu dağın meyvesi (50b) zevâl bulmaz.

684. میوه مکروه بر من خوش شد دست رزق خاصی جسم را آمد به دست

(Hoşa gitmeyen yabânî meyveler bana hoş gelmekte. Husûsî bir rızka nâil oldum ben.)

Ekşi ve acı meyveler min tarafullah benim üzerime hoş olmuştur. Benim cismim için bana hass rızık elime gelmiştir.

685. چونکه من فارغ شدستم از گلو حبه ای چند است، این بدهم بدو

(Ben mâdem ki boğaz düşüncesinden kurtulmuşum, şu hâlde, şu birkaç habbe altını ona vereyim.)

Çünkü bu inâyet sebebiyle ben bogaz gamından fârig olmuştum. Bende birkaç altın vardır bana lüzûmu dahi yoktur. Bunu şu hîzem-keş dervîşe vereyim diyerek kalbimden böyle tefekkür etdim.

686. بدهم این زر را بدین تکلیف کش تا دو سه روزک شود از قوت خَوش

(Bu altınları, şu külfet çeken fakire vereyim ki, iki üç günceğiz olsun, gıdâ ile bedeni kuvvet bulsun.)

Bu altını bu zahmet çekici dervîşe vereyim. Hattâ iki üç günceğiz azık kalbi hoş olub ve odun çekmekden dahi fârig olsun ve istirahat etsin dedim.

687. خود ضمیرم را همی دانست او زانکه سمعش داشت نور از شمع هو

(O, benim kalbimden geçen niyeti bildi. Çünkü kulağı Hakk nûru ile nûrlanmış.)

Tahkik benim talebimi o dervîş bildi zîrâ onun kuvve-i sâmiyası sem'-i bârî'den nûr almış idi. Ve her ne kadar mahfî söylemiş isem Hakk'ın sem'i gibi işitdi.

688. بود پیشش سرّ هر اندیشه ای چون چراغی در درون شیشه ای

(Şişe içindeki çirâğ gibi, her düşüncenin sırrı, onun gözü önünde idi.)

O dervîşin önünde idi her sır olan efkâr ve cümlesini şişe içindeki fetîle-i meşt'ale gibi görür idi ve ona ayân idi.

689. هیچ پنهان می نشد از وی ضمیر بود بر مضمون دلها او امیر

(İçten geçen ondan saklanamıyor. O, gönüllerdeki esrâra emir kesilmiş.)

O dervîşden bir gönül endişesi pinhân olmadı. Zîrâ kulubun efkâr ve ma'nâsına o emîr idi.

690. پس همی منگید با خود زیر لب در جواب فکرتم آن بو العجب

(Taaccübe şâyân olan o zât, benim düşüncemin cevâbı olarak, kendi kendine ve yavaşça söylendi.)

Böyle olunca zîr-i lebinden gazab ederek o aceb sahibi dervîş benim cevâbımın fikir mülâhazasında benim kendi kendüye söylenir idi.

691. کاین بود اندیشه ات بهر ملوک ؟ کیف تلقی الرزق، ان لم یرزقوک ؟

(Ma'nevî pâdişâhlar için böyle mi düşünürsün? Sana rızık vermeselerdi sen rızık nasıl bulurdun?)

Öyle diyerek söylenir idi ki böyle fikirler edersin şâhlara ikrâm için senin pâdişâhlara ikrâm haddin midir sen kimsin ki bana ikrâm edersin ve nice rızık bulursun eger ehlullah seni merzûk etmez ise zîrâ hadîs-i şerîfde

وہم یطرون وہم یرزقون¹¹⁵ buyurulmuşdur.

¹¹⁵ O evliyalar hürmetine rızıklanırlar ve yağmurdan nasib alırlar. Hadis.

692. من نمی کردم سخن را فهم لیک بر دلم می زد عتابش نیک نیک

(Ben onun sözünü iyice anlayamadım. Lâkin azarlaması kalbime iyiden iyiye tesîr etti.)

Ben sözünü bir iyice fehm etmedim. Lâkin kalbime onun itâbı iyi olarak aks eder idi.

693. سوی من آمد به هیبت همچو شیر تنگ هیزم را نهاد از پشت زیر

(Arslân gibi bir heybetle yanıma geldi, sırtındaki odun yükünü yere bıraktı.)

Böyle söylenerek arslân gibi heybetle benim tarafıma eldi ve odun dengini kendinden yere koydu. (51a)

694. پرتو حالی که او هیزم نهاد لرزه ای بر هر هفت عضو من فتاد

(Onun, odunu yere koymasındaki hâlin heybetiyle benim yedi uzvum titremeye başladı.)

O hâlinin sebebiyle ki odunu yere koydu benim her yedi a'zâma titremek koydu.

695. گفت: یا رب، گر ترا خاصان هی اند که مبارک دعوت و فرخ پی اند

(Dedi ki, yâ Rabbi, eğer senin duâsı makbûl ve izleri mübârek hâss kulların varsa.)

Yâ Rabb senin hâss ve makbûl kulların var ise öyle kullar ki duâ'ları mübârek ve izleri kuvvetli. Hey hâ'nın fethi ve yâ'nın sükûnuyla hind lügâti olarak hest ma'nâsınadır beyt-i âtîye merhûndur.

696. لطف تو خواهم که میناگر شود این زمان، این تنگ هیزم، زر شود

(Dilerim ki lûtfu keremin kuyumcu gibi olsun da bu odun yükü şu anda altına tahavvül etsin.)

Onların hürmetine ve hâtırları için senin şimdi lûtfunu dilerim ki sâni' olsun ve bu zamân bu odun dengi altın olsun.

697. در زمان دیدم که زر شد هیزمش همچو آتش بر زمین می تافت خوش

(Bunu derdemez, gördüm ki odunu altın oldu; yerde âteş gibi hoş bir sûrette parladı.)

O zamân da gördüm ki onun odun dengi altın oldu ve âteş gibi yerlerde parlar idi.

698. من در آن بی خود شدم، تا دیرگه چونکه با خویش آمدم من از وله

(Ben bu vâkıa dolayısıyla uzun müddet kendimden geçtim. Hayretten şuura avdet edince;)

Ben onun böyle duâ'sıyla odun dengi altın olmasına bir hayli zamân hayrân oldum. Çünkü ben o cihetden kendime geldim.

699. بعد از آن گفت: ای خدا، گر آن کبار بس غیورند و گریزان ز اشتهار

(O zât dedi ki: İlâhî; o hâss kulların gayet kıskançdırlar ve şöhretten kaçarlar.)

Bundan sonra dedi ki: Ey Hudâ eger o büyük kullar çok gayur iseler ve şöhretten firâr edici iseler ki böyledirler.

700. باز این را بندِ هیزم ساز زود بی توقف، هم بر آن حالی که بود

(Yâ Rabbi; sen bu yükü tekrar ve hemen eskiden olduğu gibi odun yap.)

Yine sen bu odun dengini altınlıktan odun dengine tez tahvîl eyle. Bilâ tevakkuf ve eski hâline i'dâ eyle.

701. در زمان هیزم شد آن اغصان زر مست شد در کار او عقل و نظر

(O anda, altın dallar odun hâline girdi. O zâtın bu işine karşı âkıl da nazar da hayrette kaldı.)

O zamân da o altın dalları odun oldu. Benim aklım ve gözüm onun kârında hayrân oldu.

702. بعد از آن برداشت هیزم را و رفت سوی شهر، از پیش من، او تیز و تفت

(Ondan sonra odun yükünü yüklenip, acele acele şehre doğru gitti.)

Bundan sonra odun dengini arkasına kaldırdı ve benim önümden şehir tarafına acele ile ve harâret ile gitdi.

703. خواستم تا از پی آن شه روم پرسم از وی مشکلات و، بشنوم

(Kendisinden müşküllerimi sorub cevâb almak için o ma'nevî şâhın arkasından gitmek istedim.)

Diledim ki o pâdişâhın izinde gideyim ve ondan bu müşkülleri sorayım ve cevâbımı ondan dinleyim.

704. بسته کرد آن هیبت او مر مرا پیش خاصان، ره نباشد عامه را

(Onun heybeti beni âdetâ bağladı. Çünkü Allah'ın hâss kulları huzûruna avâm-ı nâss yol bulamaz.)

Tahkik onun heybeti beni bağlanmış eyledi ve halefinden kendime mâlik olub gidemedim. Zîrâ hâsslardan (51b) önünde avâma yol olmaz ve halk evliyânın dehşetinden yanına varmaga kâdir olamaz.

705. ور کسی را ره شود، گو: سر فشان کان بود از رحمت و از جذبشان

(Eğer biri cân ve baş verecek yol bulursa, bu da onların rahmeti ve cezbesiyle olur.)

Evliyânın yanına bir kimesneye yol olursa ona de ki, başını sal ve keyfin gelsin. Zîrâ onların huzûruna varmak onların merhâmetinden ve sevdiklerindedir.

706. پس غنیمت دار آن توفیق را چون بیابی صحبت صدیق را

(Bu siddîkin sohbetine nâil olunca Allah'ın o tevfikını ganîmet bil.)

Böyle olunca Cenâbı Hakk'ın o tevfikini azîmet bil. Çünkü böyle siddîkin sohbetini bulursun.

707. نی چو آن ابله، که یابد قرب شاه سهل و آسان در فتد آن دم ز راه

(Pâdişâhın yakınlığına erdiği hâlde, hiçden bir sebeple yakınlık mertebesiyle birlikte yolunu kaybeden budala gibi olma.)

Öyle sersemeler gibi olma ki şâhın kurbunu bulur ve şeyh-i kâmile yakın olur. sonra onu inkâr edib yoldan âsân olarak düşer ve sülûktan geri kalır.

708. چون ز قربانی دهندش بیشتر پس بگوید: ران گاو است این مگر ؟

(Birine fazla kurbân eti verilince: Bu, galiba sığır budu, der.)

Çünkü bir kurbânın lahmından ona ziyâde verirler. Ya'nî, kurbân gibi meârif-i ilâhiyyeden kendüye âtâ ederler. Onun kadrini bilmeyib böyle olunca der ki, memüldür ki bu öküz uyluğudur ve lahm-ı kurbân değildir.

709. نیست این از ران گاو، ای مفتری ران گاوتم می نماید از خری

(Ey iftirâcı adam; bu, sığır budu değildir, fakat eşekliğinden sana öyle görünüyor.)

Ey iftirâ edici bu öküz uyluğu değildir; velâkin sana merkepliğinden öyle görünür belki.

710. بذل شاهانه ست این، بی رشوتی بخشش محض است این، از رحمتی

(Bu, pâdişâhların rüşvetsiz ve ücretsiz bir atıyyesidir. Allah'ın rahmetinden edilmiş bir ihsândır.)

Bu rüşvetsiz olarak atıyye-i mahzadır ve bu mecerred evliyânın sana merhametindedir.

Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın, Belkıs'ın imâna gelmesi için elçilerin tez gitmelerini emretmesi ve onları teşviki

Burası Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın elçileri Belkıs'ın hicretinin ta'cîli üzerine imân-ı billah için tergîb etmesi beyânında olucudur.

711. همچنان که شه سلیمان در نبرد جذب خیل و لشکر بلقیس کرد

(Süleyman Peygamber de savaşacağı yerde Belkıs'ın adamlarını ve askerlerini kendisine çekti.)

Evliyânın seni cezbi sultân-ı zîşân Hazreti Süleyman ‘aleyhi’s-selâm Belkıs’ın haylini ve askerini cezbi gibidir. Esnâ-yı cengde imân istemez.

712. که بیائید ای عزیزان زود زود که بر آمد موجها از بحر جود

(Ey azîzler, çabuk çabuk geliniz ki cömertlik denizi dalgalandı.)

Öyle diyerek ki ey azîzler tez tez geliniz. Zîrâ bahr-i ihsân-ı ilâhi temevvüc eyledi.

713. سوی ساحل میفشاند بی خطر جوش جوش هر زمانی صد گهر

(Onun kabaran dalgaları her ân sahile inci saçmaktadır.)

Sahil tarafına bilâ-havf deryâ-yı rahmetin cûşu her zamân çok cevâhir saçar. Hemen geliniz o incilerden devşiriniz buyurdu.

714. الصلا گفتیم، ای اهل رشاد کاین زمان رضوان در جنت گشاد

(Ey irşâda müstaid kimseler; essalâ diyor ve sizi da'vet ediyoruz. Zîrâ şu ânda Rıdvân cennet kapısını açmıştır.)

(52a) Essalâ dedik ve size ey ehl-i saâdet geliniz ve bunda ettik. Zîrâ bu zamân cennet hazînesinin reîsi cennetin kapısını açtı ve feyz-i ilâhi zamânıdır.

715. پس سلیمان گفت: ای پیکان روید سوی بلقیس و، بدین دین بگروید

(Hazreti Süleyman dedi ki: Ey elçiler; Belkıs tarafına gidin ve onu bu dine, inandırın.)

Bundan sonra yine Süleyman ‘aleyhi’s-selâm buyurdu ki ey elçiler gidiniz; Belkıs tarafına ve bu hakk dine inanınız ve dahi âfitâb-perestlikten halâs olunuz ki makarrınız cehennem olmasın.

716. "پس بگوئیدش: بیا اینجا تمام زود که " ان الله يدعو بالسلام

(Ona çabucak buraya gelmesini tamâmen söyleyin. Zîrâ, Cenâb-ı Hakk selâmet yurdu olan cennete da'vet etmektedir.)

Bundan sonra yine Süleyman ‘aleyhi’s-selâm buyurdu ki onlara söyleyiniz ki cümleiniz buraya tez geliniz. Zîrâ Allahu Te’âlâ size âhirette ve dünyâda selâmete dâvet eder.

717. هین بیا ای طالب دولت، شتاب که فتوح است این زمان و فتح باب

(Ey devlet ve saâdet talibi olan sâlik; âgâh ol ve koş ki bu ân, feyz zamânı, kapıların açıldığı çağ!)

Âgâh ol ey cennetin tâlibi gel ve acele eyle. Zîrâ bu zamân Hakk Te’âlâ’dan feyz ve kapı açıklığı vardır. işte ehlullah dahi dayım böyle da’vettedirler.

718. ای که تو طالب نه ای، تو هم بیا تا طلب یابی از آن یار وفا

(Dünyâ mülk ve hükümetini, İbrahim Edhem gibi çabucak terkeyle ki onun gibi ebedî bir devlet bulasın.)

Ey şol kimesne ki talib-i hakk oldun. Sen dahi gel hattâ bu vefâ sahibi yârdan taleb bulub sen dahi talib-i hakk olasın ve saâdet-i ebedîyyeye eresin.

İbrahim edhem’in Hakk sırrını takdîs etsin hicreti ve Horasan saltanatını terk etmesi

Burası Hazreti İbrahim b. Ethem kuddise sırrahu’nun dervîşliğe hicretinin sebebidir ve dahi Horasan mülkünü terk buyurmalarının beyânıdır.

719. ملک بر هم زن تو، ادهم وار زود تا بیابی همچو او ملک خلود

(O sultân gece vakti sedirinde yatmıştı. Bekçiler de dâm üstünde seslenib durmakta idiler.)

Dünyâ mülkünü İbni Ethem gibi tez terk eyle. Hattâ onun gibi dâimi mülk ve devlet-i ebediye bulasın.

720. خفته بود آن شه شبانه بر سریر حارسان بر بام اندر دار و گیر

(Şah İbrahim'in o bekçilerden kasdı, hırsızları ve çapkınları defetmek değildir.)

O şeyh gece vakti sediri üzere uyumuş idi. Bekçiler dâm üzerine muhâfaza hizmetinde idi. Şâhın kasdı harîslerden o değil idi ki ondan hırsızları ve rind ve kâllaşları def' eyleye rünûd, ra'nın zammıyla rind'in cemîidir, mekkârlar demektir.

721. او همی دانست کان کاو عادل است فارغ است از واقعہ، ایمن دل است

(Murâdların bekçisi adâlettir, yoksa gece dâmlarda sopa vuranlar değildir.)

O bildi idi ki o kimesne ki âdildir bed olan vâkı'alardan emîndir ve hirâsete hâcet yoktur.

722. عدل باشد پاسبان کامها نی به شب چوبک زنان بر بامها

(Lâkin İbni Edhem'in rebâb sesinden maksûdu, sâir müştâk olanlar gibi, ben sizin Rabbiniz değil öyüm?, hitâbını tahayyül ve hâtırlamak idi.)

Adâlet (52b) insânın dimâglarını hıfz edici olur ve adl adamı bekler. İnsânı hıfz eden gecede dâmlar üzerinde çöp urucular değildir. Kâm bu makamda dimâg ma'nâsınadır. Zikr-i cüz ve irâde-i kül tarîkiyle mecmû vücûd-ı insânî murâd olunur. Menkûldür ki küffâr-ı hâksârın peygamberimiz Hazret-i Muhammed Mustafa sallallahu te'âlâ aleyhi vesellem efendimizi bir şecere tahtında kaylule buyururken yanına gelib vesl-i seyfi edib urmak sadedinde iken

من یمتک منہ ویشس فقال ابنہ صلے اللہ تعالیٰ علیہ وسلم اللہ یحییٰ یمتک منک¹¹⁶ demektir. Bu kelâmın dehşetinden kâfiri bir titremek alıb seyfi elinden düştü. Fahr-i âlem efendimiz kalkıp seyfi alıb من یمتک منہ¹¹⁷ buyurdukda amân yâ Resûlallah diyerek niyâz ve ricâya başlayıb ve yalvarmaga şürû' edince seyfini verib def' buyurdular.

¹¹⁶ Kafir sordu:kim seni benden muhafaza edecek? Hz. Peygamber de buyurduki: Allah beni senden koruyacak.

¹¹⁷ Kim ?

قال الله تعالى في كتابه الكريم والله يعصمك من الناس
ان الله لا يهدي القوم الكافرين

118

Yukarıda iki beytin meâli Hâfız Allâhu

Te'âlâ'dır ve pasbânlar degildir. Bunu İbn-i Edhem bilir idi demektir. Suâl gelir ki yâ niçün harîsler var idi, cevâb buyurulur ki bekçiler taayyüş etsin ve hem de âdet-i mülûk olmuşdur. Binâberîn men' buyurmazlar idi. Ve yine denilir ki çünkü böyle sâlih pâdişâh idi rebâb ve onun emsâlini niçin dinler idi, cevâb verilir ki fi'l-vâki' dedigin gibidir. Lâkin onun rebâb sedâsından matlûbu hevâ-yı nefis degildir; belki âşiklar gibi ezelde olan hitâb-ı ilâhînin tahayyülüdür ve onunla telezzüzdür binâberîn ızdırâba düşürür.

723. ناله سرنا و تهديد دهل چیزکی ماند بدان ناقور کل

(Zûrnânın figânı ile davul sesleri bir parçacık kıyâmet gününde çalınacak olan sûrun sesine benzer.)

Zûrnânın nâlesi ve davulun dehşetli sadâsı azıcık o gül olan sûrun sedâsına benzer. Nâkurdan murâd hitâb-ı elesttir.

724. پس حکیمان گفته اند: این لحنها از دوار چرخ بگرفتیم ما

(Hâkimler, feylesoflar; biz mûsiki nağmelerini feleklerin devrinden aldık demişlerdir.)

Böyle olduğu ecîlden hükemâ dediler ki bu makamâtı biz feleğin devrinden aldık; zîrâ felek devr ederken günâgûn âvâzlar zâhir olur ve o âvâzlar dahi Hakk'ın hitâb ve kelâmından cüzdür.

725. بانگ گردشهای چرخ است، این که خلق می سرایندش به طنبور و به خلق

(Halkın tanbûr ve ağızla terennüm ettikleri, feleğin devirlerinden çıkan seslerdir.)

Çarhın devrinin sadâsıdır bu ki nâss onu tanbûr ve nây sâir alât-ı nagamât ile ve bogazları ile terennüm ve teganni ederler.

¹¹⁸ Allah kâfirleri doğru yola iletmez.

Bakara sûresi, 264. ayet.

726. مومنان گویند: کاتار بهشت نغز گردانید هر آواز زشت

(Mü'minler derler ki, cennetin tesîri bütün çirkin sesleri güzelleştirirdi.)

(53a) Mü'minler derler ki bu esevât-ı hasene cennetin alâmetleridir. Zîrâ cennet her çirkin âvâzı güzel eyledi. Cennetin kapısının sedâsı ve cümle sedâsı güzeldir aslâ onda bir çirkin sadâ yoktur. Bu iyi sadâlar cennet sadâlarından cüzdür derler ve onu dinlerler. Ya'nî evliyâullah negamât-ı lezîzeyi inkâr etmeyib gûş-ı cân ile onu dinlerler ve zâhidler gibi red etmezler. Bu makamda mü'minândan murâd ârif-i billah zâtlardır. Zîrâ makdem-i cennetde iken onu bilirler idi ve bu dünyâda iken dahi dâimâ cennetin cümle sadâlarını işitmekdedirler. Esvât-ı haseneden ezeli yâd ve tezekkür ederler.

727. ما همه اجزای آدم بوده ایم در بهشت آن لحنها بشنوده ایم

(Bizim hepimiz, Âdem'in cüzüyüz, cennette iken o nağmeleri işitmişiz.)

Yine mü'minler negamât-ı lezîzeyi istimâ' edince der ki biz cümlemiz ezelde Âdem 'aleyhi's-selâm'ın cüzü olmuş idik. Cennetde bu cihetle bu nağmeleri işitdik, bunlar bizim mesmûumuzdur. Bizim üzerimize âb ve gilden mürekebe olan beden döndü ve edenî şey bizim hâtırımızda kaldı. O nagamâtdan. o negamâtdan ezeli nesne hâtırımızda kalmış ise de yine bizler bu esevât-ı haseneden cennetdeki zevk ve safâyı bulmalı idik. Lâkin âb-ı rûh çünkü cesedin gumûm sahibi tarafına muhtelit oldu. Ya'nî rûh cesed ile ihtilât etti. Kaçan bu sazların âlet ve o cennetteki ve ezeldeki safâyı bize verir görmez misin?.

728. آب چون آمیخت با بول و کمیز گشت ز آمیزش مزاجش تلخ و تیز

(Su, idrâr ve necâsetle karışınca mizâcı acı ve keskin olur.)

Su çünkü pul ve necâset ile karışdı; o ihtilâtdan âbın mizâcı telh ve keskin oldu ve su bir şeye yaramaz oldu.

729. چیزیکی از آب هستش در جسد بول ز آنرو آتشی را می کشد

(Cesedde bir parça su vardır; onu idrâr farzet. Öyle iken yine âteşi söndürür.)

Bir mikdâr âbdan cesedde vardır sen onu pul farz eyle her ne kadar böyle ise senin derûnun âteş-i gamını söyündürür. Ya'nî rûh her çünd ki beden ile muhtâlit oldu ise ve pul gibi olan hâk-i bedene karışdı ise yine bir mikdâr su vardır bu nağme o sunun âteş-i gamını itfâ' eder.

730. گر نجس شد آب، این طبعش بماند کاتش غم را به طبع خود نشاند

(Su necîs olduysa bile, gam âteşini söndürmek yine onun tabîatında kaldı.)

Eger bedende âb murdâr oldu ise bu tab'ı kaldı ki gamdan gelen âteşi nagamât vâsıtasıyla âb-ı rûh söyündürdü.(53b)

731. پس غذای عاشقان آمد سماع که در او باشد خیال اجتماع

(O hâlde güzel ses dinlenilmesi âşıkların rûhî gıdâsıdır. Zîrâ onda kalb huzûru ve hitâb-ı ilâhîyi hâtırlama vardır.)

Bu yukarıdan beri olan ebyâtın ma'nâsı ma'lûmun oldu ise semâ' ve vücûd-ı âşıkların gıdâ-yı rûhu oldu. Zîrâ anda ezelde olan ictimâi tecelli vardır, bu cihetle âşıkta safâ ve zevk vardır.

732. قوتی گیرد خیالات ضمیر بلکه صورت گردد از بانگ صفر

(Bu dinleyişten kalbdeki hayâlet kuvvet bulur. Belki o hayâlet ses vasıtasıyla sûret şekline girer.)

İstimâ-ı nağmeden âşıkın kalbinde olan hayâlat bir kuvvet tutar, belki, o nagme bir sûret olur. Bânek, katı âvâza derler. Safîr, ıslık demektir. İkisinden dahi nagme murâd olunur.

733. آتش عشق از نواها گشت تیز آنچنان که آتش آن جوز ریز

(Suya ceviz atanın âteşi nasıl kuvvetlendiyse aşk âteşi de güzel seslerle kuvvet bulur.)

Nağme âteş-i gâmı itfâ etdiginden mâ-adâ âteş-i muhabbet nağmeler istimâ'ından artar. Ancılayın ki o suya ceviz dökicek suyu nûş etmeye muhabbeti su sadâsını işitdikde tezâyüd etdiği gibi.

Susamış bir kimsenin çukurda bulunan dereye yetişemediği için, suyun sesini duymak maksadıyla ceviz ağacı üstünden suya ceviz silkelemesi ve suyun sesinin güzel nağmeler gibi onu neşelendirmesi

Burası o merd-teşnenin hikâyesidir ki ceviz ağacının başından su ırmagına ceviz döker idi. Zîrâ o su çukurda idi ve suya erşmez idi. Hattâ cevizin düşmesiyle su sadâsını işitti ve anı güzel semâ' gibi su taraba ve şevke getirir idi.

734. در نغولی بود آب، آن تشنه ماند بر درخت جوز و، جوزی می فشاند

(Dere derin bir çukurda idi. Susamış bir adam ceviz ağacına çıktı ve ceviz silkeledi.)

Su bir derin mahallde idi ve vuslat mümkün değil idi. Teşne kendini ceviz ağacına sürdürdü ve ağacdan suya ceviz silkerdi.

735. می فتاد از جوز بُن، جوز اندر آب بانگ می آمد، همی دید او حباب

(Ceviz ağacından suya cevizler düşüyor, düştükçe sudan ses geliyor ve su kabarcıkları görünüyorlar.)

Böyle ağacı silmek hasebiyle ceviz ağacından suya ceviz düşer idi ve sudan anın sem'ine sadâ gelir idi. Ve o teşne suya cevizler düştükçe köpük ve kabarcık görür idi.

736. عاقلی گفتش که: بگذار ای فتا جوزها خود تشنگی آرد تو را

(Bir âkıllı dedi ki, ey yiğit, bu yaptığından vazgeç! Cevizler senin harâretini artırır.)

Bir âkıl bunun ceviz silmediğini görüb zann etti ki maksûdu cevizdir. Ona dedi ki cevizler tahkik sana ızdırâb getirir zîrâ.

737. بیشتر در آب میافتد ثمر آب در پستیست، از تو دورتر

(Ceviz meyvelerinden çoğu suya düşer, su ise senden uzakta ve alçaktadır.)

Meyvenin ziyâdesi suya düşer ve su dahi alçaktadır ve senden ziyâde uzaktır.

738. تا تو از بالا فرو آئی به زیر آب، جوزت برده باشد، ای دلیر

(Sen zorla ağaçtan ininceye kadar derenin suyu cevizleri uzağa götürür.)

Hattâ sen kuvvetinle aşağı gelirsin. O vakte dek o cevizi ırmagın (54a) suyu uzaga götürmüş olur.

739. گفت: قصدم زین فشاندن جوز نیست تیزتر بنگر، بر این ظاهر مایست

(Ceviz silken dedi ki; benim bu işten maksadım ceviz değildir. görünüşe bakma da maksadıma iyi dikkat et.)

Dedi ki benim kasdım bu silkmeden ceviz degildir. Ziyâde tez bak bu zâhir üzerine durma.

740. قصد من آن است کاید بانگ آب هم ببینم بر سر آب این حباب

(Benim maksadım; cevizlerin sesiyle su sesini işitmek, hem de su üstünde kabarcıklar görmektir.)

Benim murâdım odur ki sunun sadâsı kulagıma gele hem dahi sunun üzerinde bu köpükleri göreyim.

741. تشنه را خود شغل چبود در جهان؟ گرد پای حوض گشتن جاودان

(Susamış kimsenin dünyâda meşguliyeti ne olur? Dâimâ havuzun etrâfını dönüb dolaşmaktadır.)

Susuz adamın dünyâda şuglı ne olur, havuzun ayagının etrafında ölmek ve ebedi anda kalmak olur.

742. گرد جو و، گرد آب و بانگ آب همچو حاجی، طائف کعبه صواب

(Derenin, suyun ve su sesinin etrâfındaki hakikat kâ'besinin çevresini tavâf eden hâci değildir.)

Ve dahi teşnenin murâdı odur ki ırmak çevresinde ve su tarafında ve sunun sâdâsı tarafında sevâb ve hakikatde beytullah olan Kâ'be-yi Mükerrerme'yi hâcı gibi tavâf ve onun etrafında dolaşmak olur.

743. همچنان مقصود من زین مثنوی ای ضیاء الحق حسام الدین تویی

(Bunun gibi ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddin; benim mesnevîden maksadım da sensin.)

Buncılayın bu kitâb-ı mesnevîden ey Hakk'ın ziyâsı Hüsâmeddin, benim maksûdum sensin.

744. مثنوی اندر فروع و در اصول جمله آن توست و کردستی قبول

(Mesnevî fûrû'da olsun, usûlde olsun –ya'nî şerîat ve hakikat bâhislerinde-hepsi senin ahvâlini beyândır. Sen de o beyânâtı kabûl eylemişsindir.)

Mesnevî-yi şerîf kitâbı elfâz ve me'ânide cümlesi senin lâyıkıdır ve senin hâlini beyân eder ve sen onu kabûl eylemişsindir zîrâ.

745. در قبول آرند شاهان نیک و بد چون قبول آرند، نبود هیچ رد

(Pâdişâhlar iyi, kötü her takdîmeyi kabûl ederler. Bir şeyi onlar kabûl edince de artık reddedilmez.)

Pâdişâhlar iyisi ve çirkini kabûl getirirler. Çünkü bir kere kabûl eder gayrı merdûd olmaz.

746. چون نهالی کاشتی آبش بده چون گشادش داده ای، بگشا گره

(Mâdem ki bir fidan diktin, ona su ver. Mâdem ki o fidana çiçek açtırdın, düğümünü de çöz.)

Yâ Hüsâm, çünkü bir dalı egdin, ona su verdin neşv ü nemâ bulsun çünkü dala küşâd verdin, ukdesini feth ile ya'nî bu mesnevî-i şerîfin söylenmesini istedin. Bâri bana feyz ver ki söyleyim.

747. قصدم از الفاظ او راز تو است قصدم از انشایش آواز تو است

(Mesnevînin elfâzından maksadım; senin sırrın, onu şiir hâlinde söylemekteki murâdım da senin sesindir.)

Benim murâdım bu kitâbın elfâzından senin esrârını beyândır ve bu kitâbın icâdından murâdım senin sıyt u âvâzını artırmaktır.

748. پیش من آوازت، آواز خداست عاشق از معشوق، حاشا کی جداست ؟

(Benim indimde senin sesin Hakk sesidir. Âşık, ma'şûkundan ayrı olur mu? Hâşâ, olmaz.)

Benim önümde senin âvâzın âvâz-ı hudâ'dır. Zîrâ âşık ma'şûkdan ayrı ve cüdâ'dır demekden Hakk'a sığınırım.

749. اتصالی بی تکلیف بی قیاس هست رب الناس را با جان ناس

(Nâssın Rabbi ile nâssın rûhu arasında; keyfiyetsiz ve kıyâsa gelmez bir birleşme vardır.)

(54b) Zîrâ keyfiyeti ma'lûm olmayan ve kıyâs-ı akla sığmayan bir ittisâl Allahu Te'âlâ'nın cânıyla nâssın cânına vardır. cennetteki rûyetin keyfiyeti ma'lûm olmadığı gibi bunun dahi keyfiyeti ma'lûm olmaz. İllâ o ittisâli müşâhede edib kendi görenler bilirler.

750. ليك گفتم ناس من، نسناس نی ناس، غير جان جان اشناس، نی

(Lâkin ben nâss dedim, nesnâs demedim. Hattâ nâss demekten maksadım; rûhun hakikatini bilenlerden başkası değildir.)

Nâssın cânına Cenâb-ı Hakk'ın ittisâl-i bî-tekîfî vardır dedim. Velâkin sen mutlâk nâss anlama! Zîrâ ben gerçek nâssı söyledim ki murâd evliyâullahdır. Yoksa bayagı nâss ki o sûretde nâssdır hakikatde nesnâsdır. Onu murâd etmedim zîrâ onlar mazhar-ı tecelliyât-ı ilâhiyye olmazlar. Nesnâs, hannâs gibi nunun fethiyle şeytânın ismidir. Nâss hakikatde cân neredir onu bilici ve anlayıcı cânın gayrı degildir. Ya'nî

insân odur ki mâhiyyet-i rûha ve keyfiyyetine vakıf ola. Yoksa bir âlây halak

119 *اسم البقر في صورة البشر* kelâmının mazharları nâss olmaz buyurmak isterler.

751. ناس مردم باشد و، کو مردمی؟ تو سر مردم ندیدیستی دمی

(Nâss, insân demektir. İnsân ise göz bebeğidir. Öyle göz bebeği gibi azîz bir mahlûk nerede? Ey sâlik; sen, insânın başını bile bir ân olsun görmemiştir.)

Nâss odur ki göz bebeği ola. Kanı bir göz bebeği, dünyâda böyle merdüm-i çeşmim gibi insân gayet nâdir bulunur ve buna insân denilir. Sen âdem başı görmemişsin ya'nî senin insân-ı kâmil gördüğün yokdur. Sen olmuş o zamân baş olursun ki bir kâmile mukarîn olursun.

752. ما رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ خَوَانِدَه اى لِيك جِسْمِي، در تجزى مانده اى

(O toprağı sen atmadın, ancak Allah attı, âyetini okumuşsun ammâ, cisim ve cüzlerde kalmışsın.)

Kur'ân-ı Azîm'de ¹²⁰ *وما رميت اذ رميت ولكن الله رمى* nazm-ı celîlini okudun.

Lâkin fakat cism ü sûret olmak hasebiyle ayrılıkta kalmışsın ve evliyâsıyla Cenâb-ı Hakk ayrı olmadığını ve bu nükte-i dakikâyı fehm edememişsin.

753. مُلْك جِسْمَت رَا چو بلقيس، اى غبى ترك كن بهر سليمان نبى

(Ey budala herif; Süleyman Peygamber için mülkünü fedâ eden Belkıs gibi, sen de cisim ülkeni terk et.)

Bu sırrın ma'nâsını anlayım der isen ey ahmak, cisminin mülkünü peygamber-i zîşân Hazret-i Süleyman 'aleyhi's-selâm Belkıs nice teslîm etti ise sen dahi zamânın Süleymanı'na cismini öylece terk eyle. O zamân bu âyet-i kerîmenin sırrına erersin.

754. مى كنم لا حول، نى از گفت خویش بلکه از وسواس آن اندیشه كيش

¹¹⁹ Allah öküzü yarattı, insan suretinde. (Arapça söz)

¹²⁰ Attığın zaman da sen atmadın fakat onu Allah attı.
Enfal sûresi 17. ayet.

(Ben, lâ havle velâ kuvvete illâ billah, diyorum, lâkin bunu söyleyişim kendi sözüm için değil o düşünceli şahsın vesvesesindedir.)

Bu âyetin nüktesini anlamadığına lâ havle velâ kuvvete illâ billah derim. Kendi kelâmıma değil ve galat söyledim de ona lâ havle derim. Böyle değildir, lâkin o endîşe dinli ve sû-i zann âdetlinin vesvese ve sû-i (55a) zannından için lâ-havle derim.

755. کاو خیالی میکند در گفتِ من در دل از وسواس و انکارات و ظن

(Çünkü o benim sözümde, kalbinde vesvese, inkâr ve zann gibi şeyler duymaktadır.)

Zîrâ o endîşe dinli bir sû-i hayâl eyler. Benim bu Hakk kelâmımdan zîrâ onun kalbi vesveselerden ve inkârlardan ve zann-ı bâtıldan doludur.

756. میکنم لا حول، یعنی چاره نیست چون تو را در دل به ضدم گفتنیست

(Ben lâ havle diyorum çünkü, senin kalbinde bana zıt olarak sözler bulunduğundan sana çâre yoktur.)

İşte buna lâ havle ederim. Zîrâ çâresi yokdur ve seni ıslâh dahi mümkün değildir. Çünkü senin kalbinde bana adâvet olmagile benim zıddıma söylemek vardır, bu cihetle benden feyz olmaz.

757. چونکه گفتِ من گرفتت در گلو من خمش کردم، تو زین پس خود بگو

(Mâdem ki benim sözüm senin boğazında tıkdı kaldı, onu hazmedemedin; işte ben sustum, sen kendi sözünü söyle ve düşünceni anlat.)

Çünkü benim sözüm senin bogazına durur ve begenmezsin. Ben işte sükût etdim. Sen sana lâyük olanı söyle.

758. آن یکی نائی، خوش، نی میزدست ناگهان از مقعدش بادی بجست

(Bir neyzen güzel üflüyordu. Ânsızın alt tarafından bir yel zuhûr etti.)

O bir nâyzen ki iyi ney üfler idi. Ney üfler iken ansızın dübüründen bir rîh zâhir oldu ve taşra sıçradı.

759. نای را بر کون نهاد، او که: ز من گر تو بهتر میزنی، بستان بزنی

(Ney'i alt tarafına tuttu ve; sen benden iyi üflersen al da sen üfle, dedi.)

Neyi dübürü üzerine koydu, öyle diyerek ki; eger benden iyi bilersen ve beni beğenmezsen al sen üfle, ben dahi sana böyle derim buyurmak isterler. Bu hikâyede kendilerini nâyzene ve kelâmlarını neyin nağmesine ve muterizi dübüre ve itirâzı o dübürden zâhir olan rîhe teşbîh buyurdular. Filvâki' böyledir kaddes-Allah sırrahu'l azîz.

760. ای مسلمان، خود ادب اندر طلب نیست الا حمل از هر بی ادب

(Ey Müslümân; edeb nedir, dersin, bil ki edeb, edepsizlerin tecâvüzüne tahammülden ibârettir.)

Ey mü'min talebde olana edeb odur ki her bî-edebden onun edepsizliğini tahammüldür.

761. هر که را بینی شکایت میکند کان فلان کس راست، طبع و خوی بد

(Her kimi, filân kimse kötü hûylu ve kötü tabîatlıdır, diye şikâyet eder görürsen)

Her kimi ki görürsen şikâyet eyler öyle diyerek ki fülân kimesne için çirkin fiil ve kötü hûy vardır.

762. این شکایتگر یقین خوی اش بد است که بدان بد خوی، بد گوی آمدست

(Ma'lûmun olsun ki o şikâyetçi kötü hûyludur. Zîrâ o, bir kötü hûyluya kötü söylemektedir.)

Bil ki bu şâki bed-hûyudur. Zîrâ tahkik o bed-hûya kötü söyleyici olmuştur.

763. زآنکه خوشخو آن بود، کاو در خمول باشد از بد خو و بد طبعان حمل

(Çünkü iyi hûylu kimse, kendini gizleyerek, kötü tabîatlıların tecâvüzlerine tahammül eder.)

Zîrâ güzel hûylu o kimesnedir ki olmakda ve o kendüyi ihfâ' etmek için bed-hûylardan tahammül edici ola. Humul, hâ'nın zammıyla kendüyi saklamaga ve nâmını mahv etmektedir.

764. لیک در شیخ این گلہ، ز امر خداست نہ پی خشم و ممارات و هواست

(Lâkin şeyhdeki şikâyet emr-i ilâhî iledir; gazab, inâd ve hevâ vü heveslerinden doğma değildir.)

Keennehu, denildi ki, evliyâ dahi şikâyet etdiler. Ve Hakk Te'âlâ'ya feryâd ettiler. (55b) Cevâb buyururlar ki lâkin evliyânın şekvası emr-i bârî'den nâşîdir. Kendinin gazâbından için ve nizâ ve hevâsından için degildir. Sen onu avâmın şikâyeti gibi zann etme.

765. آن شکایت نیست، هست اصلاح جان چون شکایت کردن پیغمبران

(Şeyhin şikâyeti şikâyet değildir. Peygamberlerin şikâyeti gibi rûhun islahı içindir.)

O ehlullahın şikâyeti şikâyet degildir. Belki halkın cânlarının iyiligine sebebdir. Ve onların şikâyeti enbiyâ-yı i'zâm 'aleyhi's-selâm'ın şikâyeti gibidir, böyle bil. Evliyânın nesi halka benzedi ki bu hâli benzeye.

766. ناحمولی انبیا از امر دان ور نہ حمالست بد را حلمشان

(Peygamberlerin sabırsızlık be tahammülsüzlük göstermelerini emr-i ilâhî icâbı bil. Yoksa onların hilmi, kötülüğe mütehammil idi.)

Enbiyâ-i izâmın âdem-i tahammüllerini, Hakk Te'âlâ hazretleri'nin emrinden bil; yoksa kötünün, kötülüğüne onların tahammülü hamaldır; yoksa ve ez her cihet tahammüle kudretleri vardır. Velâkin kazâ-yı ilâhî çünkü hükmünü icrâ edecektir. Binâberîn Cenâb-ı Kibriyâ tahammül etmiye ve bedduâ' eyle diye emir ve fermân buyurur.

767. طبع را کشتند اندر حمل بد ناحمولی گر کنند از حق بود

(Peygamberler, kötülüğe tahammül husûsunda, tabiatlerini öldürmüşlerdi; kendilerinde bir tahammülsüzlük zuhûr ettiyse o, Allah tarafından ve onun emriyle idi.)

Emr-i Bârî ile küffârın bedliklerine tahammüllerini yok etdiler, bundan sonra bunların âdem-i tahammülü eger olduysa o âdem-i tahammül hakkındır. Ve bunların aslâ onda sun'ı ve medhali yokdur. Meselâ Hazreti Nûh 'aleyhi's-selâm ¹²¹ لَاتَذْرَعُنَّ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَبِيرًا buyurdu. Ve bu bedduâ' hodbehod zâtından degildir. Belki kazâ-i ilâhî tûfân ile âlemi mâlâmâl edecek idi. Şu vechile bedduâ' eyle diye emr buyurdu. Emr-i Bârî'ye imtisâl edib bedduâ' eyledi yoksa yine sabr ederdi. Dokuz yüz elli sene sabr eden bir zât birkaç yüzyıl dahi sabr etmek emr-i sehldir. Velâkin kazâ-yı bârî ve hikmet-i ilâhiyye böyle iktizâ' etdiginden ¹²² يَا صَبْرِي مِنْ طَرَفِ اللَّهِ مَسْلُوبٌ olarak ki beyitden müstebân budur; yâhûd sabrı meslûk olmayarak böyle duâ' buyurdular. Sâirlerini dahi Nûh 'aleyhi's-selâm'ın duâ'sına kıyâs eyle. Hulâsa-i kelâm, Hazret-i Allah ezelde her nesneyi takdîr buyurmuş ve kendi takdîri muktezâsınca bu işler, böyle olacak kadrine muvafık enbiyâ ve evliyâyâ emir buyurur ve duâ' etdirir. Cümle umûr-ı meşîyyet-i ilâhiyyesinde. Enbiyâ-yı i'zâm ve evliyâ-yı kirâm hazretlerinin yedd-i kudretlerinde küllî ve cüz'î bir nesne yokdur.

768. ای سلیمان، در میان زاغ و باز حلم حق شو، با همه مرغان بساز

(Ey zamânın Süleyman'ı, karga ve doğan arasında ya'nî kötülere ve iyilere karşı- Allah'ın hilmine bürün de bütün kuşlarla uzlaş!)

Ey asrın Süleyman'ı olan zât kötüler ve iyiler miyânında hilm-i Hakk ile muttâsıf ol ve cümle kuşlar ile güzelce imtizâc eyle ve sana Cenâb-ı Hakk ne vechile emr (56a) buyururlar ise ol vechile ol zâg makulelerini bedligleri ile ta'n etmeye. Zîrâ Hakk'ın yapacağı vardır.

¹²¹ Rabbim arz üzerinde kâfirlerden tek bir kimse bırakma.

Nuh sûresi, 26.ayet.

¹²² Sabır Allah tarafından takdir edilmiştir. Arapça söz.

769. ای دو صد بلقیس حلمت را زیون کو اهد قومى انهم لا یعلمون

(Ey hilmine yüzlerce Belkıs'ın zebûn olduğu Süleyman-ı zamân, yâ Rabbi, kavmimi hidâyet eyle, demek sana lâyıktır.)

Ey zamânın Süleyman'ı çok Belkıs senin hilminin zebûnudur. Zîrâ sen benim kavmime hidâyet eyle. Zîrâ onlar beni bilmezler. Kelâm-ı şerîfin mazharı olmuşsun ve hilm-i Muhammedî ile sıfâatlanmışsın.

Şirkde ısrâr etme ve imânda gecikme diye Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın Belkıs'a tehdîd göndermesi

Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın tehdîd ederek, elçileri Belkıs'ın huzûruna göndermesi beyânındadır. Öyle fermân ederek ki şer ve küfr üzerine ısrârı teemmül etmesin ve te'hîr etmesin ve tez buraya gelsin.

770. هین بیا بلقیس، ورنه بد شود لشکرت خصمت شود، مرتد شود

(Ey Belkıs, kendine gel, aklını başına topla, yoksa fenâ olur. Askerin sana düşmân olur ve itâatinden çekilir.)

Elçilere buyurdu ki söyleyiniz benim tarafımdan âgâh ol ey Belkıs, gel yoksa kötü olur. eger askerine magrûr olur isen senin askerinin hısmın olur ve senin muhabbetinden rücû' edici olur ve sana bir fâidesi olmaz. Zîrâ bir kimesnenin ki hısmı Allahu Te'âlâ ola ve peygamberi ola ona askerinin mededi olmaz. Nite ki Şeyh Attâr kuddise sırrahu Pendnâme'sinde buyurmuşdur. Beyit:

کرکنده آهنک ظلمی پادشاه سو دکنده مرو را خیل و سپاه

771. پرده دار تو درت را بر کند جان تو با تو، به جان خصمی کند

(Senin perdecin, perdeni yırtar. Senin cânın, senin cânına düşmânlık eder.)

Senin perdedârın senin cânına düşmânın olur, sen böyle kâfir olursun ve dahi senin cânın sana hısm olur ve adâvet eder.

772. جمله ذرات زمین و آسمان لشکر حقند گاه امتحان

(İmtihân ve ibtilâ vaktinde, yerde ve gökteki bütün zerreler, Allah'ın ordularını teşkil ederler.)

Zemîn ve âsumânın cümle zerreleri imtihân-ı ilâhî vaktinde Mevlâ'nın askeridir.

773. باد را دیدی که با عادن چه کرد؟ آب را دیدی که در طوفان چه کرد

(Rüzgârın Âd kavmine ne yaptığını görmedin mi? Suyun tûfânda neler yaptığını işitmedin mi?)

Rüzgârı gördün, Âd Kavmi'ne ne eyledi, suyu gördün tûfân vaktinde ne eyledi.

774. آنچه بر فرعون زد، آن بحر کین و آنچه با قارون نمودست این زمین

(O, kin denizinin – ya'nî Bahr-i Ahmer'in – Fir'avna ne yaptığını, bu işlerin Kârun'a ne işler gösterdiğini.)

Ol nesneyi ki o adâvet sahibi deryâ fir'avn üstüne urdu. Onu bilirsin ve Kur'ân-ı Kerîm'de mesmûun oldu. Ve dahi ol nesneyi ki bu zemîn Kârun'a göstermiştir. Onu da bilirsin.

775. و آنچه آن بابیل، با آن پیل کرد و آنچه پشه، کله نمرود خورد

(Ebâbil kuşlarının file ve ashâb-ı file yaptığını, Nemrûdun başını sivrisineğin nasıl yediğini.)

Ve dahi yine Kur'ân'dan bilirsin, ol nesneyi ki o Ebâbil kuşu o file eyledi; gerek Ebrehe'yi (57b) ve gerek askerini ve gerek beraber getirdiği fillerini helâk eyledi ve yine bilirsin o sivrisineği ki Nemrûd'un kellesini yedi.

776. و آنکه سنگ انداخت داودی به دست گشت ششصد پاره و لشکر شکست

(Dâvud 'aleyhi's-selâm'ın sapan taşını nasıl attığını, onun altıyüz pârça olub düşmân ordusunu nasıl bozduğunu)

Ve dahi onu bilirsin ki Dâvud 'aleyhi's-selâm bir taş attı yedd-i şerîfiyle altı yüz pâre oldu ve Calûd'un askerini kırdı ve münhezim etdi.

777. سنگ می بارید بر اعدای لوط تا که در آب سیه خوردند غوط

(Lût 'aleyhi's-selâm'in düşmânları üstüne taşın yağdığını ve onları kara bir suya – ya'nî Bahr-i Lût'a- daldığını bilmiyor musun?)

Vâcib-i Te'âlâ hazretleri Lût 'aleyhi's-selâm'ın a'dasına taş yağdırır idi. Hattâ siyâh su şehirlerinin ardından çıkıp gark oldular.

778. گر بگویم از جمادات جهان عاقلانه، یاری پیغمبران

(Dünyâdaki cemâdâtın, insânlar gibi âkılca, peygamberlere yardım ettiklerini uzun uzadıya söylersem.)

Eger dünyânın cemâdlarından söyler isen âkıllar gibi peygamberlere ettikleri muâvenâttan beyt-i âtiye merhûndur.

779. مثنوی چندان شود که چل شتر گر کشد، عاجز شود از بار پُر

(Mesnevî o kadar büyür ve o derece hacim peydâh eder ki, kırk deve onu taşımaktan âciz kalır.)

Bu kitâb-ı mesnevî, o kadar olur ki; kırk deve eger bunu çekerler ise, bu azîm yükten âciz olurlar.

780. دست بر کافر گواهی میدهد لشکر حق میشود، سر مینهد

(Bir el kâfirin aleyhine şehâdet için Allah'ın askeri olur ve emrine itâat eder.)

Kâfirlerin eli küffârın aleyhine şehâdet eyler ve onları sevmeyib Hakk Te'âlâ'nın askeri olur ve hem Allahu Te'âlâ'yı inkıyâd eder.

781. ای نموده ضد حق در فعل درس در میان لشکر اوئی، بترس

(Ey fiil ve harekette Hakk'ın emrine zıt olmayı kendine ders yapmış olan; sen de Hakk'ın ordusu içindesin, kork!)

Ey ders filinde kendüyi Hakk Te'âlâ hazretlerine zıt göstermiş kimesne sen Hakk Te'âlâ hazretlerinin askerinin miyânındasın. Allahu Te'âlâ'dan havf eyle ki senden intikâm alır.

782. جزو جزوت لشکر او در وفاق مر تو را اکنون مطیعند از نفاق

(Senin cüzünün cüz'ü-ya'nî vücûdunun zerrelerinden her biri- Allah'ın ordusundandır ve şimdi sana munâfikâne muvâfakat göstermektedir. Eğer Allah, onların sana muhâlefetini irâde ederse her biri sana muhâlif olur.)

Senin her bir eczâ-yı vücûdun Allahu Te'âlâ'nın emrine muvâfakat ederek Hakk Te'âlâ'nın askeridir. Lâkin şimdi nifâk cihetinden mutîdir ve onu sen bana yâr zann edersin, hâlbuki agyârdır. Zîrâ mahlûk-ı Hudâ'dır ve senin mahlûkun değildir. Hattâ yevm-i kiyâmette senin aleyhine şehâdet edeceği Kur'ân-ı azîmü's-şânda

بے قوا هم و تکلیفنا ایدیم و شهیدار جدم بماکانوا یکسبون ¹²³ قال الله تعالى اليوم نختم
beyân olunmuştur.

783. گر بگوید چشم را: کاو را فشار درد چشم از تو بر آرد صد دمار

(Eğer gözüne, seni sıkıştırmak için emir verirse, göz ağrısı senden yüz türlü intikam alır.)

İş bu beyit ile Hakk'ın askeri olduğunu beyân buyururlar ki eğer Hakk Cellu A'lâ senin gözüne emreder ise ki bunu tazyîk eyle. (57a) Filhâl seni göz ağrısı ahz edib senden çok intikam alır eğer senin dostun olaydı ağrıb sana bu zahmeti etmez idi.

784. ور به دندان گوید او: بنما وبال پس ببینی تو ز دندان گوشمال

(Eğer dişine seni muztarib etmesini emrelerse sen, dişinden cezâ görürsün.)

Ve dahi eğer dişine Hakk Cellu A'lâ hazretleri fermân ederse ki buna vebâl eyle ve zahmet ver. Böyle olunca sen dişinden seni te'dîb görürsün ve senin râhatını ağırması sebebiyle selbeder.

785. باز کن طب را، بخوان باب العِلل تا ببینی لشکر تن را عمل

(Tıb kitâbını aç da, hastalılar bâhsini oku. Ten askerinin neler yaptığını gör.)

¹²³ O gün onların ağızlarını mühürleriz. Yaptıklarını bize elleri anlatır. Ayakları da şahitlik eder.
Yâsîn sûresi, 65. ayet.

İşte ben sana iki uzvun hâlini beyân eyledim. Bakisini ilm-i tıb kitâblarını aç ve bâb-ı aleli gör ve nazar eyle ve oku. Hattâ ten askerinin ilmini ve fiilini göresin.

786. چونکہ جان جان ہر چیز وی است دشمنی با جان جان آسان کی است

(Madem ki her şeyin cânının cânı Allah'tır, cânın cânı ile düşmânliğa girişmek kolay mıdır?)

Çünkü her nesnenin cânının cânı Allahu Te'âlâ hazretleridir. Zîrâ her şey Hakk ile kâimdir. Cânın cânı ile husûmet kaçan âsândır. Belki emr-i müselleldir. Bu sûretde rızâ-i bârî'den ayrılmamak lâzımdır.

787. خود رہا کن لشکر دیو و پری کز میان جان کنندم صفدری

(Belkis, şeytân ve cin askerini de bırak. Çünkü onlar benim için cân gönülden harb ederler.)

Yine hikâyeye şürû' ederek buyururlar ki Süleyman 'aleyhi's-selâm Belkis'in elçilerine buyurdu ki tahkik dev ve peri gibi kuvvetli askerlerinizi terk ediniz. Zîrâ o sizin askerleriniz cân ortasından bana pehlivânlık ederler ve size yardım etmezler. Her ne kadar sizin ise de. Safder, pehlivân ma'nâsınadır.

788. ملك را بگذار بلقیس از نخست چون مرا یابی، همه ملك آن توست

(Ey Belkis, ibtidâ saltanatı bırakıp bana gel. Beni bulunca bütün mülk ve devlet senin olur.)

Ey Belkis mülkünü ve tahtını ibtidâdan terk eyle. Çünkü beni bulursun ve bana ümmet olursun. Dünyânın ve âhretin mülkü senin olur.

789. خود بدانی چون بر من آمدی که تو بی من نقش گرمابه بُدی

(Benim nezdime gelince, bensiz, kendinin hamamdaki resimler gibi cansız bir nakış olduğunu hakikaten anlayacaksın.)

Tahkik ey Belkis bilirsin, çünkü benim indime gelirsin onu bilirsin ki sen bensiz hamam duvarında olan nakış imişsin.

790. نقش اگر خود نقش سلطان یا غنیست صورت است از جان، خود او بی چاشنیست
(Nakş, ister bir sultânın ister bir zenginın resmi olsun, mademki sûrettir, rûhsuzdur, cândan nasibi yoktur.)

Nakış eger pâdişâh nakşı olsun yâhûd bir zengin adamın nakşı olsun kendi cânından lezzetsiz bir sûrettir.

791. زینت او از برای دیگران باز کرده بیهده چشم و دهان
(Onun zineti başkları için fâidesiz yere göz ve ağız açmaktan ibârettir.)

O sûretin zineti gayrılar içindir beyhûde (57b) bir şey yer gibi ve bakar gibi gözünü açık etmiştir.

792. ای تو در پیکار، خود را باختی دیگران را تو ز خود نشناختی
(Ey ceng ü cidâlde kendini fedâ ede; sen başkalarını kendinden ayırd etmemişsin.)

Ey kimesne sen kendini bu sûretim diye muârizadan fedâ etmişsin ve dâimâ bu heykel-i mahsûs benim dersin. Hâlbuki sen bu sûret olmadın. Zîrâ insân sûfiye indinde bu sûretin gayrıdır ve âhirde setlerini dahi kendinde temyiz etmedin ve onları dahi zâtından başka anlamadın hattâ.

793. تو به هر صورت که آئی بیستی که منم این، والله آن تو نیستی
(Sen rast geldiğın her sûret için bu benim, diye duruyorsun. Hâlbuki vallahi sen o değilsin.)

Sen her sûrete ki gelirsın durursın öyle diyerek ki bu benim yemin ederim ki sen o deilsin.

794. يك زمان تنها بمانی تو ز خلق در غم و اندیشه مانی تا به خلق
(Sen bir zamân halktan hâlî kalacak olsan, boğazına kadar gam ve kedere, endîşeye batarsın.)

Ahbâbını kendin gibi bildiğinden bir zamân halktan tenhâ kalır isen bogazına dek gam ve endîşede kalırsın.

795. این تو کی باشی؟ که تو آن اوحدی که خوش و زیبا و سر مست خودی

(Hâlbuki bu nasıl sen olabilir? Sen, o tek kişisin. Sen kendinin güzeli ve kendinin sarhoşusun.)

Bu senin sûretin ve bu senin dostlarının sûreti kaçan sen olursun. Belki olmazsın. Zîrâ sen hoş ve zibâ ve kendi hüsnünden sermest olmuşsun ve böyle hakikatde hüsn ve letâfet sahibi bir zât olmuşsun. Hiç sûrette böyle letâfet olur mu. Niçin ben bu sûretim diye kendini tahkir edersin şey-i denîden ibâret zannedersin. Böyle kendine zann-ı bed etme . Zîrâ sen o vahidü'l-dehr olan zâta âl-i kadrısın.

796. مرغ خویشی، صید خویشی، دام خویش صدر خویشی، فرش خویشی، بام خویش

(Sen kendinin kuşu kendinin avı kendinin tuzağı, kendinin sadrı, kendinin döşemesi, kendinin damısın.)

Ey zâtını bilmeyen adam kuş da sensin sayd da sensin ve tuzak da sensin ve sadr da sensin ve zemîn ve dâm dahi sensin. Hâsılı her ne ararsan sende mevcûddur demek isterler.

797. جوهر آن باشد که قائم با خود است آن عرض باشد که فرع او شدست

(Cevher, kendi kendine kaim olan şeydir. Onunla var olan ve onun fer'i bulunan ise arazdır.)

Çü her ona derler ki bizzat kaim o ve kıyâmında gayra muhtâc olmaya. O arz olur ve ona ıstılâh-ı hükemâda arz derler. Onun fer'i ola ve onunla kaim ola. Meselâ elvân ve husûnet ve mülâyemet gibi işte o cevher sensin ve cümle eşyâ' sana nisbetle araz makûlesidir. Böyle iken kendini sûretin ve heykel-i mahsûsun zannedersin.

798. گر تو آدم زاده ای، چون او نشین جمله ذرّیات را در خود ببین

(Eğer sen Âdem evlâdı isen onun gibi otur da cümle zürriyetleri kendinde gör.)

(58a) Eger sen âdem evlâdı isen Âdem 'aleyhis-selâm' gibi otur ve cümle zürriyete ve evlâdını kendi vücûdunda gör. Nitekim Âdem 'aleyhis-selâm' sulbünden

gelecek evlâdının cümlesini kendi vücûdunda gördü. Sen dahi senin evlâdın makamında olan cümle eşyâ'yı vücûdunda görmeye himmet eyle. ¹²⁴ قال علی کرم الله وجهه

799. چیست اندر خُم که اندر نهر نیست؟ چیست اندر خانه، کاندر شهر نیست

(Su küpünde ne vardır ki nehirde yoktur, evde ne bulunur ki şehirde mevcûd değildir.)

Küpte ne vardır ki ırmakta olmaya. Belki ırmakta küpten ziyâde gerek su ve sâir eşyâ' mevcûttur. Hânede ne vardır ki şehirde olmaya. Elbette şehirde hânedan ziyâde mekûlat ve meşrûbat ve emtia-i sâire bulunur. Bunlar gibi âlemde ne vardır ki insânın vücûdunda olmaya. Elbette; vücûd-ı insânîde bu âlemden, fazla ve zâid çok nesne vardır. Zîrâ vücûd-ı insânî şehir ve nehir gibidir ve bu âlem-i dünyâ küb ve hâne gibidir.

800. این جهان خُم است و دل چون جوی آب این جهان حجره ست و دل شهر عجاب

(Bu dünyâ küb gibidir, kalb ise nehir misâlidir. Bu âlem odadır, kalb ise acayip bir şehir misâlidir.)

Bu dünyâ küb gibidir ve gönül ona nisbetle cûy-ı âb gibidir ve yine bu dünyâ bir hücre-i sagire gibidir ve gönül taaccüb olunur bir şehir gibidir.

Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın Belkıs'a: Benim, senin imâna gelmeni istemem; ancak Allah rızâsı içindir; ne nefsinde, ne güzelliğinde, ne de saltanatında bir zerre garazım yok. Hakk nûruyla gözün açılınca, böyle olduğunu sen de görür ve anlarsın demesi

Burası Süleyman'aleyhi's-selâm'ın Belkıs'a izhâr eylemesi beyânındadır. Onu ki bana mücerret Hakk Te'âlâ hazretlerinin emri ve fermânı için senin imânına sa'y vardır. Zîrâ bir zerre miktârı benim senin nefisne ve ne hüsnüne ve ne mülküne garazım ve tâmâ'im yoktur. Sen böyle olduğunu görürsün ve anlarsın. Çünkü Allahu Te'âlâ'nın nûruyla senin gözün açılır.

¹²⁴ Allah Hz. Ali'nin yüzünü şerefli kılsın.

801. هین بیا که من رسولم، دعوتی چون اجل شهوت کشم، نی شهوتی

(Ey Belkis âgâh ol ve bu tarafa gel ki ben da'vete me'mûr bir peygamberim. Ecel gibi, şehveti öldürdüm, şehvetperest bir şahıs değilim.)

Âgâh ol ey Belkis gel ki ben da'vete mensûb Resûl-i Hakk'ım ecel gibi şehveti öldürürüm ve şehvete mensûb değilim.

802. ور بود شهوت، امیر شهوتم نی اسیر شهوت و روی بتم

(Farazâ bende şehvet bulunsa bile şehvetin emîriyim; yoksa şehvet esiri ve güzel bir yzün kölesi değilim.)

Eger farazâ bende şehvet olsa ben şehvetin sultânı (58b) olmuşum. O şehvet benim mahkûm ve maglûbum olmuştur. Zann etme ki şehvet olduğu sûrette ben onun esiriyim ve dahi putların yüzünün şehvetinin esiri değilim.

803. بت شکن بوده ست اصل اصل ما چون خلیل حق و جمله انبیا

(İbrahim Halîlullah ve cümle nebîler gibi, bizim aslîmız, put kırıcıdır.)

Hakk'ın halîli vecd-i alâmız olan enbiyânın cümlesi ki bizim cedd-i a'lâmızdır put kırıcı olmuşlardır. Biz dahi dünyânın mahbûbuna secde etmeyib muhabbetlerini şikeste eyleriz. Bu ma'nâya göre çün çünki ma'nâsınadır. Yâhûd çün edât-ı teşbih olduğuna göre bizim aslîmızın aslî ki Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'dir. İbrahim 'aleyhi's-selâm gibi ve cümle enbiyâ-i i'zâm gibi putları olmuştur ve esnâmın ibâdetini men' etmiştir. Bizler dahi cedd-i a'lâmız gibi sânem-perestlik etmeyiz. Fahr-i âlem efendimizin Süleyman aleyhi's-selâm'a ced-i a'lâ olması cümle enbiyânın ervâhı rûh-ı saâdet-i Muhammediye'den mahlûk olması cihetiyledir.

804. گر در آئیم، ای رهی، در بتکده بت سجود آرد، نه ما، در معبده

(Ey gaflet ve cehâlet esiri olan kimse; biz puthâneye girecek olsak, puta secde etmeyiz, belki put bizim karşımızda yere kapanır.)

Ey kul eger put-gedeye gelir isem put bize mâbede secde getirir.

805. احمد و بو جهل در بُتخانه رفت زین شدن تا آن شدن فرقیست زفت

(Hz. Muhammed sallallahu aleyhi vesellem de, Ebûcehil de puthâneye gitmişti. Fakat bu gidişle o gidiş arasında büyük bir fark vardır.)

Hazret-i Muhammed ‘aleyhi’s-selâm ve Ebu Cehil puthâneye gitdi. Velâkin fahr-i âlemin gitmesinden Ebû Cehil’in gitmesine dek fahr-i azîm vardır zîrâ.

806. این در آید، سر نهند او را بتان آن در آید، سر نهد چون امتان

(Bu dünyâ bir şehvet âlemi bir puthânedir ki peygamberlerin de kâfirlerin de mekândır.)

Hazret-i Fahr-i Âlem puthâneye gelir ona putlar secde ederler ve o Ebû Cehil kenîseye gelir ümmetler gibi putlara baş kor. Bu iki meciyyetin beyninde elbetde fark-ı azîm olur. Bu şehvet dünyâsı bir tabhânedir. Enbiyâ-i i’zâm ‘aleyhi’s-selâm’a ve küffâra bir yuva ve mekândır.

807. ليك شهوت بنده پاكان بود زر نسوزد، ز آنكه نقدِ كان بود

(Lâkin şehvet, pâk ve sâfî olan velî ve nebîlerin bendesi ve emrine tâbi’dir. Onun âteşi hâlis altın gibi o zevât-ı kirâmı yakmaz.)

Lâkin şehvet iyilere kul olur. Altın âteşde yanmaz ve ağaç gibi mahv olmaz. Zîrâ mâdenin hâsılıdır. Bunun gibi iyiler dahi altın gibi olmagıla nâr-ı şehvet onları yakıp mahv etmez belki odun gibi olan avâm-ı nâssı harâb eder.

808. کافران قلبند و، پاكان همچو زر اندر این بوته درند این دو نفر

(Kâfirler kalb, pâk olanlar ise altın gibidir. Bu iki fırka da şehvet âlemi olan dünyâ potâsının içindedirler.)

Kâfirler kalb altın gibidirler. Nâr-ı şehvet onları siyâh eder. Ve iyiler hâlis altın gibidirler, nâr-ı şehvet onlara kârgir olmaz. Bu iki cemâât bu potâ-i dünyâ içindedir, birisi (59a) yanar ve birisi gıl ve gışdan berî olur. Niteki beyân buyururlar.

809. قلب چون آمد، سیه شد در زمان زر در آمد، زرّی او شد عیان

(Kalb olan şey o potâyâ girince derhâl simsiyâh kesilir. Lâkin altın girince onun altınlığı meydâna çıkar.)

Kalb çünkü potâ-i dünyâyâ geldi o anda siyâh oldu ve küfrü zâhir oldu. Lâkin zeheb-i hâlis gibi zâtlar potâ-i dünyâyâ geldi iyi altın olduğu ayân oldu.

810. دست و پا انداخت اندر بوتہ زر در رخ آتش همی خندد چو خور

(Altın, potâ içinde hoş kulaç atar ve güzellekle âteşin yüzüne güler.)

Altın potâyâ gördükde güzel ve tayyib kalb ile kendüyi içine atdı ve aslâ çekmedi ve âteşin yüzünde letâfetinden güler. Geş, kâf-ı farisînin fethiyle güzel ve hûb ma'nâsınadır.

811. جسم ما رو پوش باشد در جهان ما چو دریا زیر این گھ در نہان

(Biz sâ mân gibi olan bir tabîat âlemiyle örtülmüş ma'nâ deryâsıyız. Cismimiz bizim rûhumuza perde ve nikab olmuştur.)

Bizim cismimiz dünyâda bize perde olmagıla hakikatimizi kimesneler bilmediler. Bizim hakikatimiz deryâ gibi bu sâ mânâna benzeyen cismimizin altında mahfidir. Bir çeşm-i hakikat-bîn lâzımdır ki bizim künhümüzü anlaya ve vakıf ola zîrâ çeşm-i iblisâne ile bilinmez demektir.

812. شاه دین را منگر ای نادان به طین کاین نظر کردست ابلیس لعین

(Ey câhil kimse, din sultânı olan velîlerin zâhirine bakıb da çamurdan ibâret görme. Mel'un şeytân da Âdem'e böyle bakmış ve öyle görmüştü.)

Dünyânın sultânı olan velî kâmile ey nâdân cismiyle bakma. Lâkin bu nazarı iblis-i laîn etmişdir. Sonra sen dahi şeytân olursun. Ve ehlullahın bâtınına bak ki saâdet bulasın.

813. کی توان اندود این خورشید را؟ با کفی گل، تو بگو آخر مرا

(Nebî ve velilerin rûhları ve ma'neviyâtı güneş gibidir. O parlak ve sönmez güneşi bir avuç çamurdan ibâret olan cesedle sıvamak ve söndürmek nasıl mümkün olur? Bana haber ver.)

Bir avuç balçık ile kaçan bu güneşi sıvamak mümkündür? Sen bunu bana elbet söyle ve cevâbını ver böyle olunca iyi ve dikkâtle nazar olursa ehlullahın hakikati zâhir olur.

814. گر بریزی خاک و صد خاکسترش بر سر نور، او بر آید بر سرش

(Eğer nûrun üstüne yüz küfe toprak ve küll dökersen nûr kayılmaz, yine o küll ve toprağın üstünde parlar.)

Eger sen çok toprak ve gül nûrun başı üzerine dökersen elbet nûr onların başı üzerine alî olur, türâb ve gül nûru setr edemez. Bunun gibi cesed dahi velî kâmilin nûrunu setre kadir olamaz kusûr gözdendir. Hemen em'ân-ı nazar lâzımdır.

815. که که باشد که بیوشد روی آب؟ طین که باشد کاو بیوشد آفتاب

(Sâmân kim oluyor ki suyun yüzünü örtsün, çamur kim oluyor ki güneşin yüzünü setresin.)

Sâmân kim olur ki sunun yüzünü setr ede, balçık kim olur ki güneşin nûrunu örte.

816. خیز بلقیسا چو ادهم، شاه وار دود از این ملک دو سه روزه بر آر

(Ey Belkıs, Şâh Edhem gibi kalk da, şu üç günlük saltanat dumanını dağıt.)

Ey Belkıs kalk Sultân İbrahim b. Edhem gibi bu bir iki günlük mülkten tütün kopar ve bu dünyâ mülkünden geç ve mülk-i bâkî ve saltanat (59b) dâimîye teveccüh eyle.

İbrahim Edhem'in arta kalan hikâyesi

Burası İbn-i edhem kudduse sırrahu hazretlerinin kıssasının bakiyyesidir.

817. خفته بر تختی، شنید آن نیک نام طق طقی و های و هویی شب ز بام

(O iyi adlı, iyi şânlı pâdişâh, bir gece tahtı üstünde iken damdan tak tak ve hay hây sesleri işitti.)

Hazret-i şeyh gece vakti taht üzerinde otururken bir sadâ ve âvâz dâmdan gece vakti erişti.

818. گامهای تند بر بام سرا گفت با خود: این چنین زهره که را

(Sarâyın damında sert adımlar atıldığını duydu. Kendi kendine; buna cesâret eden kim, diye sordu.)

Hiddetli basarak sarâyın dâmı üzerinde sert adımlar dahi işitdi. Ve kendi kendiyeye dedi ki dâmda kim vardır ve buncılayın cesâret kimin içindir. Hiç pâdişâhın harem-i hümâyûnun dâmına gece kim çıkar ve böyle iş olur mu diyerek taaccüb eder idi.

819. بانگ زد بر روزن قصر او که: کیست؟ این نباشد آدمی، مانا پریست

(Sarâyın penceresinden, kimdir o, bu insân değil perîye benzer, diye seslendi.)

İbn-i Edhem köşkün penceresi yanına gelib çağırıldı ki kimdir o dâmın üzerinde bu insân olmak ihtimâli yokdur ona benzer ki bu cin taîfesindedir.

820. سر فرو کردند قومی بوالعجب ما همی گردیم شب بهر طلب

(Acâib kimseler damdan aşağıya başlarını eğdiler ve biz bütün gece dolaşib aramaktayı, dediler.)

Taaccüb olunur bir cemâât dâmdan pencere tarafına başlarını aşağı eylediler ve âvâz etdiler öyle ki bir talebde olarak bu gece böyle döneriz aradığımız vardır.

821. هین چه میجوئید؟ گفتند: اشتران گفت: اشتر، بام بر، کی جست هان

(İbrahim, ne arıyorsunuz?, diye soru. Deve arıyoruz dediler. Hazret: dam üstünde deve aranır mı, suâlinde bulundu?)

Hazret-i azîz dahi bunlara tekrar buyurdu ki âgâh olunuz ne ararsınız? Onlar dahi dediler ki develer ararız. Azîz dahi buyurdu ki, deve kimin dâmına firâr etdiği vardır ki bizim dâma dahi gelmişdir? Deve ararsanız âgâh olunuz, böyle şey olmaz.

822. پس بگفتندش که: تو بر تخت جاه چون همی جوئی ملاقات اله

(Cevâben dediler ki, sen saltanat tahtı üstünde oturub Allah'ı bulmayı nasıl arıyor ve umuyorsun?)

Hazret-i Şeyh dahi böyle buyurdu ise onlar dahi İbn-i Edhem kuddise sırrahu ya dediler ki yâ sen saltanat tahtı üzerinde Allahu Te'âlâ Hazretleri'ne mülâkat ve vuslat istersin bizim dâmda deve aradığımız bundan agreb ve aceb midir? pâdişâhlık ile Allahu Te'âlâ'ya kim vuslat etdi? Eger visâl istersen saltanatı terk lâzımdır demek istediler.

823. خود همان بُد، دیگر او را کس ندید چون پری، از آدمی شد ناپدید

(İşte bu oldu, o ândan itibaren onu kimse görmedi, perî gibi, insânların gözünden kayboldu.)

Tahkik ancak kelâm bu oldu gayrı o dâm üzerinde olanları kimesne görmedi. Zîrâ onlar ricâl-i gaybdan idiler. Ve maslâhatları bu sözü hazret-i şeyhe (60a) istimâ' idi. Edâ-yı hizmet eylediler ve gitdiler ve perî gibi insândan nâ-bedid oldular.

824. معنی اش پنهان و، او در پیش خلق خلق کی بیند غیر ریش و دلخ

(İbrahim b. Edhem'in ma'neviyâtı halktan gizli idi. Zaten halk, sakal ile abâdan – ya'nî sûretten - başka ne görebilir?)

Onun ma'nâsı ya'nî hazret-i şeyhin bâtını gizlidir ve kendisi halkın önünde zâhirdir. Halk kaçan sakalın ve köhne libâsın gayrısını görürler. Bilki ancak zâhirini görürler ve bâtınından bî-haber olurlar. Hazret-i azîzin dahi fakat zâhirini görüb bâtınından bî-haber oldular.

825. چون ز چشم خویش و خالقان دور شد همچو عنقا در جهان مشهور شد

(Halkın ve akrabâsının gözünden kaybolunca anka' kuşu gibi dünyâda meşhûr oldu.)

Çünkü hazreti azîz kendi gözünden ve mahlûkat gözünden dûr oldu. Anka' gibi dünyâda şöhret buldu.

826. جان هر مرغی که آمد سوی قاف جمله عالم از او لافند، لاف

(Kaf dağına gelen her kuşun rûhundan bütün âlem bahseder.)

Her kuşun cânı ki Kaf dağı tarafına geldi. Âlemin cümlesi ondan lâfdadırlar. Ve onu nakl ve beyân ederler.

827. چون رسید اندر سبا این نور شرق غلغلی افتاد در بلقیس و خلق

(Şarkın nûru olan Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın haberi Seba şehrine vâsıl olunca, Belkıs ile halk arasında bir kaynaşma oldu.)

Çünkü bu meşrik-ı ma'nevîyye'nin nûru Sebe Şehri'ne erişti. Gerek şâhına ve gerek râiyesine bir gulgule ve perişânlık düşdü.

828. روحهای مرده جمله پَر زدند مردگان از گور تن، سر بر زدند

(Ölmüş rûhlar kanat çırpmaya, ölüler beden kabrinden baş kaldırmaya başladılar.)

Rûhlar cümlesi kanat urdular ve tayerân etdiler ve tayerân etdiler ve meyyitler beden mezârından yukarı baş urdular. Ya'nî yine mısra-ı evvelin mazmûnu gibi ervâh-ı mürde hayât buldular. O nûr sebebiyle demektir.

زان ندا دینها همی کردند گبز
شاخ و برگ دل همی کردند سبز

829. یکدیگر را مژده میدادند: هان نك ندائی میرسد از آسمان

(İşte semâdan bir nidâ geliyor, diye, biri birlerine müjde verdiler.)

Belkıs'ın kavminin ervâhı biri birine nidâ ve müjde eylediler. Âgâh olunuz. İşte âsumândan bize nidâ gelir dediler.

830. ز آن ندا، دینها همی کردند گبز شاخ و برگ دل همی کردند سبز

(Bu öyle bir nidâ idi ki, onun tesîriyle, dinler yükseliyor; gönüllerin dalları ve yaprakları yeşeriyordu.)

O nidâdan sebe ehli'nin dinleri ulu oldular ve dahi gönüllerinin dalı ve yaprağı yeşil oldular.

831. از سلیمان، آن نفس چون نفخ صور مردگان را وار هانید از قبور

(Süleyman'ın o da'vet nefesi, İsrâfîl'in sûru gibi, ölüleri kabrlerinden kurtardı.)

Süleyman 'aleyhi's-selâm'dan o bundan sonra ervâh dediler, mürdelerin ervâhını kubûr-ı tenlerinden halâs eyledi, nefes onlara nefh-i sûr gibi oldu.

832. مر تو را بادا سعادت بعد از این این گذشت، الله اعلم بالیقین

(Ey ma'nâ yolcusu, Allah daha iyi bilir ya, o devir geçti; bundan böyle saâdet senin olsun.)

Sana saâdet olsun bu küfür ve delâlet geçdi. O Allahu Te'âlâ yakine ve hakikat-i hâle a'lemdir, bizim bildigimiz budur.

Sebe ahâlîsi kıssasının bakıyyesi, Belkıs'ın kavminden her birinin din ve kalb müşkilâtı hakkında Süleyman 'aleyhi's-selâm ın nasîhatı ve irşâdı, her cins gönül kuşunu o kuşun ötüşü ve yemi ile avlaması

(60b) Burası ehl-i Sebe'nin kıssasının bakıyyesidir ve dahi Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın Belkıs'ın etibbâını irşâd ve onlara nasîhat buyurması beyânındadır. Her birisine kendüye lâıyk nush ile ve onların din ve gönle müteallık müşküllerini hâl buyurması beyânındadır. Ve her bir cins kuşun zamirini onun cinsinin aslıgile ve onun tâ'mâsıyla Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın sayd eylemesi beyânındadır.

833. قصه گویم از سبا مشتاق وار چون صبا آمد به سوی لاله زار

(Âşık ve müştâk gibi, Seba şehrine âit hikâyeyi söylüyorum. Süleyman aleyhi's-selâm'ın emri ve da'veti Seba ahâlîsine sabâ rüzgârının lâle bahçesine gelmesi gibi oldu.)

Âşık gibi Sebe şehrinden kıssa söylerim çünkü bâd-ı sabâ lâlezâr-ı hakikate esdi.

834. لاقت الاشباحُ، يوم وصلها عادت الاولاد، صوب اصلها

(Cesedler, vuslat günlerine mülâkî oldular; çocuklar ise asılları olan ana ve babalarına kavuştular.)

Cisimler visâl-i kevnine mülâkî oldu, evlâd-ı aslî tarafına rücû' eyledi.

835. أمة العشق الخفى فى الامم مثل جود حوله لوم السقم

(Ümmetler arasında gizli olan aşk ümmeti, etrâfını, kınayanların ve kınamaların kapladığı bir cömertliğe benzer.)

Emînler içinde gizli âşıklar cemââti şol ataya benzer ki onun etrâfında hâsislerin levm ve ta'nı vardır denilir. Nice ta'n ederler ise âşık olmayanlar dahi âşıkları öyle dahl ederler.

836. ذلة الارواح، من اشباحها عزة الاشباح، من ارواحها

(Rûhların zelil ve hakir olması cisimleri yüzünden, cisimlerin azîz ve şerefli olması da rûhlardandır.)

Rûhların hakareti cisimlendendir. ecsâm rûhları hakir ederler. Hâlbuki rûhlar cisimleri hakir eder iken.

837. ايها العشاق، السقيا لكم أنتم الباقون، والبقيا لكم

(Ey âşıklar, İlâhî aşk şarâbının içilmesi size mahsûstur. Siz Hakk ile bakisiniz, bekâ da sizin içindir.)

Ey âşıklar şarâb-ı visâl ile kanmak sizin içindir. Sizler bâkîlersiniz.

838. ايها السالون قوموا و اعشقوا ذلك ريح يوسف فاستنشقوا

(Ey kalplernde aşk derdi olmayanlar, kalkın ve âşık olun. İşte hakikat Yûsuf'unun kokusu gelmekte. Hemen koklayıp o kokuyu alın.)

Ey Allahu Te'âlâ'dan mahrûmlar kalkınız âşık olunuz. Bu aşk Yûsuf 'aleyhi's-selâm'ın râyihası gibidir. Sizler Yâkub 'aleyhi's-selâm gibi bunu istinşak ediniz.

839. منطق الطير سليمانی، بیا بانگ هر مرغی که آید، می سرا

(Ey mürşid-i kâmil sen de gel ve Süleymana'a mensûb olan kuş dilini söyle ve her kuşun ötüşü gibi öt!)

Ey Süleyman 'aleyhi's-selâm gibi kuş lisânını bilen zât gel her bir kuşun

sadâsına lâyük nagme ile terennüm eyle. Ya'nî ¹²⁵ کلم الناس علی قدر عقولهم kelâmıyla amel ederek her sâlikin mertebesinden kelâm söyle demekdir.

840. چون به مرغانست فرستادست حق لحن هر مرغی بدادستت سبق

(Allah seni kuşlara gönderdiği için her kuşun ötüşünü sana ders olarak vermiştir.)

Ey Süleyman-ı zamân çünkü Allahu Te'âlâ seni kuşlara göndermiştir ve her bir kuşun sâvtı sana ders vermiştir ve sen onların cümlesini bilirsin.

841. مرغ جبری را زبان جبر گو مرغ پر اشکسته را، از صبر گو

(Cebrî olan kuşa cebr dilini söyle, kanadı kırılmış kuşa da sabırsızdan bahset.)

Cebr-i Hudâ-yı bilen ve Allahu (61a) Te'âlâ'nın Cabbar olduğunu anlayan sâlik müntehilere cebrden söyle ve dahi kanadı kırılmış kuşa ve râh-ı Hakk'da kabz olunmuş menzîlü'l-miyân sâliklere sabırdan söyle ve onlara sabır ile emr eyle ve kalblerine teselliyet-bahş ol. Hâsılı her alilin nabzına göre ihsân eyle ve şerbet ver buyurmak murâd buyururlar.

842. مرغ صابرا تو خوش دار و معاف مرغ عنقا را بخوان اوصاف قاف

(Sabreden kuşu hoş gör, affet. Anka kuşuna da Kaf dağının vasıflarını haber ver.)

Râh-ı sülûkde sabr eden tuyûru taltif eyle ve onları cümle işlerden ve pend ve nushdan muâf tut ve dahi anka-sûret sâliklere ve münzevilere mahall-i inzivânın ve halvetin evsâfını oku.

¹²⁵ İnsanın sözü aklı üzerinedir. (aklı kadardır.)

843. مر کبوتر را، حذر فرما ز باز باز را از حلم گوی و احتراز

(Güvercine doğandan sakınmasını emret, doğana da Hilmi anlat ve zulümden kaçınma tavsiyesinde bulun.)

Tahkik güvercin gibi zayıflara ve dogan gibi pençe sahibi zâtlar ile muarızadan hazer ediniz diye söyle zîrâ Bel'âm Mûsâ 'aleyhi's-selâm ile muarızadan âkıbeti ne oldu de ve dogan gibi kavî sâliklere biçâreler hakkında afvdan ve hilmden ve onları incitmekden ihtirâzdan söyle.

844. و آن خفاشی را که ماند او بی نوا می کنش با نور، جفت و آشنا

(Nûr ve ziyâdan nasîbsiz kalmış olan baykuşu nûr ile tanıştır ve ziyâ ile çift et.)

Ve dahi o yarasa gibi mahrûm ve nasîbsiz kalan dervîşleri nûr-ı çeşme iş ve aşinâ eyle.

845. کبک جنگی را بیاموزان تو صلح مر خروسان را نما اشراط صبح

(Döğüşen keklîge sulh öğret, horozlara da sabâhın alâmetlerini göster.)

Kavgacı keklik gibi dervîşlere nâss ile musalaha ve imtizac söyle. Tahkik horoz gibi seher-hir sâliklere subhun alâmetlerini söyle ki vakt-i subhda bidâr olalar.

846. همچنان میروز هُدهُد تا عقاب ره نما، والله اعلم بالصواب

(Böylece hüdhüdden karakuşa kadar bütün kuşlara yol göster. Allah doğruyu en iyi bilir!)

Ancılayın Süleyman-ı zamân hüdhüd kuşundan tavşancıl kuşuna varınca yol göster ve cümle sâlikleri irşâd eyle. İşte benim bildigim budur. Allahu Te'âlâ sevâba a'lemdir.

Belkıs'm saltanat kaydından kurtulması ve imân şevkiyle Süleyman'm iltifâtından mest olması, memleketinden hareket esnâsında tahtından başka herşeyden vazgeçşi

Burası Belkıs'ın dünyâ mülkünün muhabbetinden fârig olması ve dahi imâna kemâl-i muhabbetinden lâ ya'kıl olması ve dahi onun himmeti dünyânın cümle mülkünden hicret vaktinde münkatı olmaya yüz tutması fakat tahtın muhabbeti derûnunda kalarak işte bu umûr-ı mezkûrenin beyânındadır.

847. چون سلیمان سوی مرغان سبا يك صفيري کرد، بست آن جمله را

(Süleyman 'aleyhi's-selâm, Seba kuşlarına ıslık çalınca onların hepsini itâati altına aldı.)

(61b) Çünkü Süleyman 'aleyhi's-selâm Sebe kuşlarına bir ıslık eyledi ve onların cümlesini kendüye bend eyledi.

848. جز مگر مرغی که بُدی جان و پَر یا چو ماهی گنگ بود از اصل و کر

(Cânsız ve kanatsız, yâhûd balık gibi dilsiz ve sağır olan kuşdan mâ-adâsı ona bağlandı.)

Lâkin şol Sebe kuşu ki cânı yok idi ve onun revnak ve letâfeti nâbud idi. Yâhûd balık gibi dilsiz idi ve aslından sağır idi böyle olanları tevhîd ve imâna rabt etmedi.

849. نی غلط گفتم، که کر، گر سر نهد پیش وحی کبریا، سمعش دهد

(Hayır, yanlış söyledim. Eğer bir sağır, Hakk vahyine karşı baş koyup secde etse lûft-ı ilâhî ona işitmek hassası verir.)

Bu söylediğim sahîh degildir belki galatdır. Zîrâ eger sağır, Mevlâ'nın vahyi önüne baş koymuş olaydı dahi Hakk ona kulak verir idi ve söz dinler idi.

850. چونکه بلقیس از دل و جان عزم کرد بر زمان رفتہ ہم افسوس خورد

(Belkıs, Süleyman'ın nezdinde Kudüs'e gitmek için azmetti ve geçmiş zamânı için teessüf etti.)

Çünkü Belkıs cân u gönülünden azm eyledi. Geçmiş zamân üzerine ve küfr ile geçen evkatına teessüf yedi.

851. ترک مال و ملک کرد او آن چنان که بترک نام و ننگ آن عاشقان

(Âşıkların şöhret ve haysiyeti terk ettikleri gibi o da mâlî ve mülkû bıraktı.)

Kendi mülk ve mâlını o Belkıs ancılayın terk eyledi ki âşıklar nâm ve ârını terk ederler ve ondan geçerler.

852. آن غلامان و کنیزان بناز پیش چشمش همچو پوسیده پیاز

(O nâzlı köle ve câriyeleri, gözüne pörsümüştü, kokmuş, çürümüştü soğan gibi görünmeye başladı.)

O nâzlı köleler ve câriyeler muhabbet-i ilâhiyye sebebiyle Belkıs'ın gözü önünde çürümüştü soğan gibi bî-kadr oldu.

853. باغها و قصرها و آب رود پیش چشم از عشق، گلخن مینمود

(Bağlar, köşkler ve nehirler Süleyman'a olan aşkı dolayısıyla külhân gibi görünüyordu.)

Baglar ve kasırlar ve ırmak suyu Belkıs'ın gözünün önünde aşk ve muhabbetden külhân göründü.

854. عشق در هنگام استیلا و خشم زشت گرداند لطیفان را به چشم

(Aşk kalbi istilâ ederek orayı işgal eylediği zamân, lâtif olan şeyleri dahi âşıkın gözüne çirkin gösterir.)

Muhabbet galebe ve gazab vaktinde lâtif olan şeyleri gözde çirkin kılar. Hâsılı dünyânın güzellerini muhabbetullah âşıkın gözüne çirkin gösterir.

855. هر زُمرّد را نماید گندنا غیرت عشق این بود، معنی لا

(Aşkın kıskançlığı, zümrüdü bile insânın gözüne pırasa gibi değersiz gösterir. Lâ ilâhe illallah kelimesinin ma'nâsı da budur.)

Her bir zümrüdü aşk pırasa gösterir. Aşkın gayreti işte lâ ilâhe kelimesinin ma'nâsı budur. Nemayid kelimesinin fâili gayret, aşk lâfzıdır.

856. لا اله الا هو، این است ای پناه که نماید مه تو را دیگ سیاه

(Ey sığınacak yer arayan talip, Lâ ilâhe illâ hu, budur. Ay bile sana kara dipli çömlek gibi görünür!)

Lâ ilâhe illâ Hû'nun ma'nâsı ey Hakk'a sığınıcı budur ki ya'nî cemi şet gözünde yok olmaktadır ki ay sana siyâh tencere gibi görüne.

857. هیچ مال و، هیچ مخزن، هیچ رخت می دریغش نامد، الا جز که تخت

(Belkıs'a hiçbir mâl hiçbir hazîne hiçbir değerli şeyden ayrılması tesîr etmemiş ve fakat tahtından vazgeçememişti.)

Belkıs'ın mâlından bir mâl ve bir mahzen ve hiçbir metâ' gelir iken ona hayf gelmedi. İllâ ki tahtını terk ona hayf geldi. Zîrâ tahtını sever idi ve gayet mesnû idi.

858. پس سلیمان از دلش آگاه شد کز دل او، تا دل او راه بُد

(Süleyman 'aleyhi's-selâm, Belkıs'ın kalbindekini anladı. Zîrâ onun kalbinden onun kalbine yol vardı.)

Çünkü Belkıs tahtının muhabbetini kalbinden ihrâc edemedi. (62a) Böyle olunca Süleyman 'aleyhi's-selâm onun kalbinden âgâh oldu. Zîrâ Belkıs'ın kalbinden Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın kalbine dek yol oldu. Eger dersin ki Süleyman 'aleyhi's-selâm onun kalbine nice vakıf olur? cevâbında deriz ki.

859. آن کسی که بانگ مرغان بشنود و از ضمیر هر یکی واقف بود

(Karıncaların sesini bile duyan kimse, uzaktakilerin kalbindeki feryâdı da elbette işitir.)

Ol zât-ı şerîf ki kuşların sedâsını anlar ve dahi uzakta olanların sırrının ve bâtınının feryâdını işidir.

860. آنکه گوید راز قائلت نملة هم بداند راز این طاق کهن

(Kâlet nemletün, sırrını bilib söyleyen, bu eski kemerin –ya'nî dünyânın-sırrını da bilir.)

O kimse ki ¹²⁶ *قالت نملّة يا أيها النمل* nazm-ı celîlinin mahfî sırrını anlar ve söyler. Böyle olunca o zât-ı aleykdir bu köhne kemerin sırrını elbetde bilir ve bilmemesi baîd degildir. Kur'ân-ı Kerîm'de beyân olunmuşdur ki Hazret-i Süleyman askeriyle geçerken bir karınca orduyu görünce nice âhir karıncalara hitâb edib dedi ki: Ey karıncalar yollarınıza dahil olunuz ki; sizleri Hazret-i Süleyman ve askeri çignemesinler. Onlar bilmez oldukları hâlde eger bilseler onlar âdildir etmezler. Velâkin sehv ile cismimiz ufak olduğundan belki bir kazâ' vâki' olur diye karıncalara nidâ etti ve bu nidâyı Süleyman 'aleyhi's-selâm anladı ve tebessüm buyurdular.

861. دید از دورش، که آن تسلیم کیش تلخش آمد فرقتِ آن تخت خویش

(Hazreti Süleyman teslîmiyyetkâr olan Belkıs'a, tahtından ayrılmasının tesîr ettiğini uzaktan gördü.)

Bu cihetle Süleyman 'aleyhi's-selâm uzakdan Belkıs'ı gördü ki ve teslîm dinli olan sultân tahtının firkâtine müteallim odu ve ona gayet acı geldi. Zîrâ nakli tahtı büyük olması cihetiyle mümkün degil idi ve misli dahi dünyâda yok idi.

862. گر بگویم آن سبب، گردد دراز که چرا بودش به تخت آن عشق و آز

(Belkıs'ın, tahtını neden sevdiğini söyleyecek olursam bâhis uzar.)

Eger söyler isem o sebep uzun olur. Niçin Belkıs tahtını sevici oldu?

863. گر چه این کلك و قلم خود بی حسّیست نیست جنس کاتب، او را مونسیت

(Vâkıa bu kamış kalem hissizdir, kâtibin cinsi degildir, fakat kâtib ona munistir, eştir, arkadaşdır.)

Bu beyit suâl-i mukaddere cevâb olur. Keennehu, denildi ki taht Belkıs'ın cinsi degildir, böyle iken ne aceb bir tahta pâresine gönül vermiş? Cevâb buyururlar ki egerçe kalem bî- cândır ve kâtibin cinsi degildir. Lâkin kâtibin kaleme mûnisligi vardır ve kâtib kalemi sever.

¹²⁶ Ey karıncalar, yuvalarınıza girin.
Neml sûresi,18. ayet.

864. همچنين هر آلت پيشه وری هست بی جان، مونس جانوری

(Bunun gibi her san'at erbâbının âletleri de cânsız olduğu hâlde o cânlı san'atkârın mûnisidir.)

Buncılayındır her ehl-i san'atın isti'mâl ettiği âlet ya'nî cânsızdır. Lâkin câna mensûb kimesneye ünsiyet edicidir. İşte böyle kâtib (62b) kalemi ve ehl-i san'at altını sevdikleri gibi Belkıs dahi cemâd makûlesinden olan tahtını sevdi ve ona rabt-ı kalb eyledi.

865. این سبب را من معین گفتمی گر نبودی چشم فهمت را نمی

(Eğer senin anlayış gözünde yaşlık bulunup da hakkıyla görmene mâni olmasaydı bu sebebi daha açık söyledim.)

Bu sebebi ben sana muayyen ve âşikâre söyler idim. Eger senin fehminin gözü için baş olmayaydı ve dert ve illetden masûn olmuş olaydı.

866. از بزرگی تخت، کز حد میفزود نقل کردن تخت را امکان نبود

(O tahtın büyüklüğü ve ağırlığı haddinden ziyâde idi. Onu Seba'dan Kudüs'e nakletmeye imkân yoktu.)

Belkıs'ın tahtı büyüklüğünden nâşî ki hadden tecâvüz etmişti. Onu nakl etmege imkân yok idi.

867. خرده کاری بود و تفریقش خطر همچو اوصال بدن با همدگر

(O taht beden gibi ince ve ufak pârçalardan yapılmıştı.)

Taht ince iş idi ve onun eczâsını tefrîk etmekde havf var idi bedenin âzâsını biri birisinden cüdâ etmek hâtırlı olduğu gibi.

868. پس سلیمان گفت: گر چه فی الاخیر سرد خواهد شد بر او تاج و سریر

(Süleyman 'aleyhi's-selâm dedi ki, gerçi sonunda taht ve tâcından mutlak soğuyacak.)

Böyle olunca Süleyman 'aleyhi's-selâm buyurur ki eger âhirde o tâc üzerine bu tâc ve serîr sevk olmak ister. Velâkin şimdilik varsın kâm alsın.

869. چون ز وحدت جان برون آرد سری جسم را با فرّ او نبود فری

(Cân vahdete ulaşıb, oradan baş gösterince, onun nûru karşısında cismin fer ve ziyâsı kalmaz.)

Çünkü vahdetden cân taşra getirir ve sırr-ı vahdet ve esrâr-ı hakikat bir dervîşe zuhûr eder kendi cisminin yâhûd dünyâda mevcût bir cismin ve sûretin onun yanında revnakı kalmaz ve bir şeyin sûretine aslâ rücû' etmez, gerek bir mahbûb-ı zibâ olsun ve gerek sîm ve zer ve elmâs ve zümrüd ve yâkut sûreti olsun.

870. چون بر آید گوهر از قعر بحار ننگری اندر کف و خاشاک و خوار

(İnci denizin dibinden çıkınca, onun yanında dalga köpüğü ile, çerçöp ve süprüntüye hakaretle bakarsın.)

Çünkü inci deryâların ka'rında baş gösterir. İnci deryâdan zâhir olunca deryânın köpüğüne ve süprüntüsüne ve dikenine nazar eder misin belki etmedigin muhakkaktır. Bunun gibi sâlike esrâr-ı hakikat keşf olunca köpük ve çer çöb gibi eşya ve emtia-i dünyâ gözünde hor ve hakir olacağına aslâ şek ve şübhe yoktur.

871. سر بر آرد آفتاب با شرر دمّ عقرب را که سازد مستقر

(Nûrlar saçan güneş doğub fezâda yükselmeye başlayınca, akreb kuyruğunda kim yurt tutmak ister?)

Kıvılcım sahibi âfitâb çünkü baş kaldırır ve tulû' eder, akrebin kuyrugunu kim kendüye mahall-i karar düzer?

872. لیک خود با این همه بر نقد حال جُست باید تخت او را انتقال

(Lâkin, bütün bunlarla beraber, yine de onun tahtını nakletmek gerektir.)

Güher zâhir olunca egerçe hâss ü hârâ bakılmaz, âfitâbın zuhûrunda ya'nî velî kâmilin vücûdu indinde, akreb kuyruğu gibi müzevirlerin semtine kimse gitmez. Lâkin tahkik bu hâllerin vücûduyla (63a) beraber şimdiki hâline Belkıs'ın nazaran tez onun tahtına intikâl ve buraya getirmek lâzım gelir.

873. تا نگرده خسته هنگام لقا کودکانه حاجتش گردد روا

(Bizimle mülâkatı sırasında, çocuklar gibi, dileği yerini bulsun da, kalben müteessir olmasın.)

Hattâ bize mülâkat vakti tahtı için mahzunu'l-kalb olmasın, etfâle lââyık onun bu hâceti revâ olsun.

874. هست بر ما سهل و، او را بس عزیز تا بود بر خوان حوران دیو نیز

(O taht bizim için ehemmiyetsiz, fakat Belkıs'a göre çok azîzdir. Varsın hûrîler sofrasında bir de şeytân bulunsun.)

Bu tahtı oradan götürmek bize emr-i sehildir. Binâberîn getirilsin. Hattâ hûr sofrasında bir şeytân dahi bulunsun. Sofra-i hûrdan murâd Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın eltaf ve enâmının sofrasıdır, şeytândan murâd Belkıs'ın tahtıdır. Ya'nî benim ona etdigim ikrâm emr-i azîmdir, onların içinde bunun tahtını getirmek ikrâmı dahi bulunsun demektir.

875. عبرت جاننش شود آن تختِ ناز همچو دلق و چارقى پیش اياز

(Hem o nâzlı taht, İyazın karşısında abâ ile çarık gibi, ona cân ibreti olsun.)

Onun rûhuna ibret alınacak şey olsun, o nâzlı tahtı ve ondan bizim ululugumuza istidlâl etsin. İyazın önünde çarık gibi çıkarışı mahall-i ibret olub ondan tenessüh etdiği gibi bu dahi varsın nasîhat alsın buyurdular.

876. تا بداند در چه بود آن مبتلا از کجاها در رسید او تا کجا

(Belkıs'ın tahtını getirmeli ki o, neye mübtelâ olduğunu ve nerelerden nereye erişildiğini görüp anlasın.)

Hattâ o küfre mübtelâ olan Belkıs bilsin ki nereden nereye geldi ve ne merite-i hakireden ne âlî rütbe buldu.

877. خاک را و نطفه را و مضغه را پیش چشم ما همی دارد خدا

(Cenâb-ı Hakk toprağı, menîyi ve kan pıhtısını dâimâ bizim gözümüzün önünde bulundurur.)

Topragı ve nutfeyi ba'de nutfe-i alâka olur ve alâkayı ba'de alâka-i mazga olur rahimde o mazgayı Allahu Te'âlâ bizim gözümüz önünde tutar ve bizler bu hâlimizi tefekkür ederiz. Bunun dahi tahtı getirilsin ve aslından ne imiş anlasın. Şimdi kimi sever imiş kendi hâline baksın demektir.

878. كز كجا آوردمت، ای بد نیت كه از آن آید همی خفريقی ات

(Ey kötü niyetli; bak ki seni ne hâlden ne hâle getirdim. Onları gördükçe şimdi sana nefret gelmektedir.)

Vâcib-i Te'âlâ Hazretleri buyurur ki ey niyeti çirkin, seni kandan getirdim, bir kere nazar eyle, ol mahallden getirdim ki sana ondan kerâhat gelir, murâd rahm-ı mâderdir. Hafrik, hâ-i mu'cemin fethi ve fâ'nın sükûnuyla nefret ve istikrâh

قال الله
فليظن الانسان ثم خلق خلق من ماء دافق يخرج من بين
ma'nâsınadır. ¹²⁷

879. تو بر آن عاشق بُدی در دور آن منکر این فضل بودی آن زمان

(Sen o devirlerde toprak, nutfe ve et parçasına âşıktın. O zamânlar, bugünkü insânlığının münkiri idin; bu kerem ve ihsânı inkâr ediyordun.)

Sen nutfe devrinde (63b) o hâlinin âşığı idin Cenâb-ı Hakk'ın bu fazl ve ihsânını münkir idin.

880. این کرم چون دفع آن انکار توست كه میان خاک میگردی نخست

(Benim bu keremim – ya'nî seni insânlık mertebesine getirişim - O vakit, henüz toprakta devrediyordun)

Bu dünyadaki kerem-i ilâhî çünki seni o rahimde iken bundan gayrı yer yoktur ve dem-i hayzdan gayrı ni'met yoktur diyerek ettiğin inkârı dâfidir öyle inkâr ki miyân-ı hâkde ya'nî cemâd iken evvelâ eyler idin.

881. حجت انکار شد انشار تو از دوا، بدتر شد این بیمار تو

¹²⁷ Şimdi insan hangi şeyden yaratıldı? (ibretle) baksın o atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır. Tarık süresi 5-6. ayet.

(Senin yeniden hayâta getirilişin, evvelki inkârına karşı reddedilmez bir hüccet oldu. Senin hastalığın ilâctan kötüleşti)

Senin bu hayâtın, rahimde ettiğin inkâra bir burhân oldu ve yine inkâr ettin. Bu hayât iktizâ' eder idi ki; haşri ikrâra sebep ola zîrâ rahimde iken dünyâ yoktur der idin. Sonra gördün ki, var imiş şimdi dünyâyâ geldikte âhreti gûş ettikte, belî vardır demek lâzım gelirken, yoktur demeye şürû' ettin. Subhanallah senin bu hasta kalbin ilâctan sıhhat bulması ihtimâl-i galib iken devâ' kabûl etmeyib derdi ziyâde oldu .

882. خاک را تصویر این کار از کجا؟ نطفه را خصمی و انکار از کجا

(Toprağın bu işi yapmasına imkân mı var? Nutfe, düşmânlıkta bulunur, inkâra düşer mi hiç?)

Cemâd makulesine bu işi tasvir kandandır. Ya'nî lâıyk mıdır menîye Mevlâ ile husûmet ve inkâr-ı hudâ kandandır. Bu hâllerin birisi böyle makule-i cemâda yakışmaz.

883. چون در آن دم بی دل و بی سر بُدی فکرت و انکار را منکر بُدی

(Ey haşre inanmayan; sen toprak ve nutfe alemlerinde iken kalbsiz ve rûhsuz olduğun için fikre de, inkâra da münkir idin.)

Çünkü cemâd iken rûhsuz ve gönülsüz idin fikir ve inkâr ne idigün bilemez idin.

884. از جمادی چونکه انکارت برُست هم از این انکار حشرت شد درست

(Cemâd'ken insân olacağını inkâr ederdin. Vaktâ ki insân oldun, ondan sonra da ba's ü hasri inkâra kalkıştın.)

Cemâdlık mertebesinde iken çünkü senin inkârın bitti ve sende inkâr hâli hâsıl oldu bu inkârdan senin haşr-i cismâniyyeyi inkârın hâsıl oldu .

885. پس مثال تو چو آن حلقه زنیست کز درونش خواجه گوید: خواجه نیست

(Senin hâlin kapıyı çalıp, içerdeki ev sahibinden: (Ev sahibi evde yok) cevâbını alan kimseye benzer.)

Böyle olunca ey münkir haşr olan me'lûn, senin nazîrin o hâne sahibidir ki; bir kimse kapısını dak etse bu evde bir kimesne yoktur der. Zîrâ o âdem yoktur demesiyle, kendüsini isbât eder ve hânede kimesne olduğuna kendüsi şâhittir. Bunun gibi bu dahi haşri inkâr eder, hâlbuki haşrin vücûduna kendi zâtı delâlet eder. Zîrâ mahşer olmayaydı sen neden oldun ve biz niçin bu âleme geldik sonra gelmek abes olur idi Kâlallaâhu Te'âlâ .

886. حلقه زن، زین نیست، دریابد که هست پس ز حلقه بر ندارد هیچ دست

(Kapı çalan bu (yoktur) sözünden ev sahibinin içeride bulunduğunu anlar ve elini halkasından çekmez.)

(64a) Dakk-ı bâb edici bundan anlar ki içeride hâce vardır. Böyle olunca kapının halkasından açılınsın diye elini geri almaz.

887. پس هم انکارت مبین میکند کز جماد او حشر صد فن میکند

(Senin inkârın, Cenâb-ı Hakk'ın cemâdattan da yüz türlü haşr yaptığını beyân eder.)

Böyle olunca, senin inkârın dahi beyân olunmuş eyler ki; Allahu Te'âlâ hazretleri, cemâddan yüz nevî şey haşr eder ve hayât verir. Hâsıl-ı kelâm Allahu Te'âlâ'nın mürdeleri ihyâ'ya kudretine senin ayn-ı vücûdun delildir. Zîrâ kadir olmayaydı, seni cemâd olan nutfe âleminden böyle hayât sahibi etmez idi ve sen dahi bir kere insân ve âkıl sahibi olacağını inkâr etdin. Sonra öldün ve gördün sana lâzım olan dahi haşr-ı cismaniyi tasdik idi. Velâkin kemâl-i küfr ve inâdından inkâr ettin demektir.

888. چند صنعت رفت ای انکار، تا آب و گل انکار زاد از هل اُتی

(Ey inkâr sahibi, Allah'ın ne kadar san'atı zuhûr etmiş, nihâyet hel etâ sûresinde beyân olunduğu üzere su ve çamurdan inkâr peydâ olmuştur.)

Vücûd-ı insânî bu hâle gelince san'at sahibi Zât-ı Ecel ü A'lâ'nın çok san'atı vâki' oldu. Ey inkâr sahibi, böyle ma'lûmun olsun. Bu izhâr-ı san'at kâfir olmasınlar ve mü'min olsunlar için idi. Lâkin hâl ber-akis oldu. Hattâ âb u gilden mahlûk olan insân inkâr dogurdu. Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i hel etâ'dan dinle insânın kâfir

oldugunu ki onda Cenâb-ı Kibriyâ beyân buyurmuşdur.

قال الله تعالى هل اتى على الانسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا
انا خلقنا الانسان من نطفة امشاج نبتليه فجعلنا سميما بصيرا
انا هدنا السبيل اما شكر اذ اذما كفورا انا اعتمدنا للكافرين سلاسل
واغلاالا وسيرا¹²⁸

ma'nâsı insân üzerine

dehirden bir zamân geldi ki insân o zamân mevcûd bir şey degil idi. Tahkik biz insânı muhtelif nutfeden yaratdık ve insânı işitici ve görücü kıldık, tahkik insâna sırât-ı müstakîmi delâlet eyledik. İnsân Rabbi'sine şâkir olduğu yâhûd münkir olduğu hâlde mahall-i istidlâl olan âyetdir fâfehîm.

889. آب و گل میگفت: خود انکار نیست بانگ میزد بی خبر: کاخبار نیست

(İşte su ve çamurdan yaratılmış insân da inkârda bulunuyor ammâ hakikatte inkâr etmemekte. Yalnız o ev sahibi gibi, o haber veren içerde yok, diye bağırmakta.)

Enbiyâ der idi ki tahkik haşrı inkâr lâyıq degildir ve haşr-ı cismanînin olacağı bedihidir. Zirâ haşr olmasa insân beyhûde olmuş olur. Bî-haber ve âkıl olanlar der idi ki bu haşrin vücûduna sahîh haberler yokdur ve bu âlemin kadîm olduğuna delâlet eden nesnelere çokdur.

890. پس بگویم شرح این از صد طریق لیک خاطر لغزد از گفت دقیق

(Ben bunun şerhini yüz türlü söyler ve izâh ederim. Lâkin korkarım ki derin sözlerden âkıllar sürçer.)

Ben bunun şerhini sana (64b) söyler idim yüz tarîkten ve çok beyândan ya'nî gunâgun edille-i nakliye ve akliye ile haşr-i cismânîyi isbât eder idim. Lâkin korkarım ki o dakik kelâmlardan gönül kayar. Ya'nî onu anlamazsın ki binâberîn bu kadarla iktifâ' edib tatvil-i kelâm etmedim.

¹²⁸ İnsanın üzerinden henüz kendisinin anılan bir şey olmadı uzun bir süre geçmedi mi?(1)
Gerçek şu ki biz insanı katışık bir nutfeden yaratdık, onu imtihan edelim diye kendisini işitir ve görür kıldık.(2)
Şüphesiz biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.(3)
Doğrusu biz kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık.(4)
İnsan Sûresi, 1-4. ayet.

Belkıs'ın Sebe'den Kudüs'e getirmek için Süleyman 'aleyhi's-selâm' ın çâre buluşu

Süleyman 'aleyhi's-selâm'nin şehr-i Sebe'den Belkıs'ın tahtını ihzâra tedbir eylemesi beyânındadır.

891. گفت عفريتى كه: تختش را به فن حاضر آرم تا تو زين مجلس شدن

(Cinnilerden bir ifrit dedi ki: Belkıs'ın tahtını daha sen makamından kalkmadan evvel ben fen ile getirir ve hâzır ederim.)

Çünkü Süleyman 'aleyhi's-selâm'e tahtın gelmesini irâde buyurdu. Divân

edib kavmine suâl eyledi ki ¹²⁹ *آيكم يا يتيخ بر شها قبل ان يا تونى مسلمين* sizden kankınız bana Belkıs'ın tahtını getirir onlar islâma dahil olarak mü'min oldukları hâlde buraya gelmezden mukaddem cevâbında İfrit nâm cin dedi ki onun tahtını fen ve san'atla siz bu meclisten taşra çıkmazdan evvel buraya ihzâr ederim.

قال له تعالى فكن به قال عفريت من الجن انما آتيك به قبل ان تقوم من مقامك وانى عليه لقوى امين ¹³⁰

892. گفت آصف: من به اسم اعظمش حاضر آرم پيش تو در يك دمشق

(Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın vezîri olan Âsaf da dedi ki: Allah'ın ism-i a'zamı kuvvetiyle ben, bir ânda o tahtı buraya getiririm.)

Ba'de Süleyman 'aleyhi's-selâm'in vezîri ki nâm-ı şerîfi Âsaf bin Bürehyâdır.

Dedi ki: ben o tahtı ism-i a'zam kuvvetiyle bir nefeste hâzır getiririm.

قال له تعالى قال الذى عنده علم من الكتاب انما آتيك به قبل ان يرتد إليك طرفك ¹³¹ Ya'nî indinde leh-i

¹²⁹ Ey ulular, onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir? Neml Sûresi, 38. ayet.

¹³⁰ Cınlerden bir ifrit sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten buna gücüm yeter ve bana güvenebilirsin. Neml Sûresi,39. ayet.

¹³¹ Kitaptan bir ilmi olan kimse ise , ben onu gözünü açıp kapamadan sana getiririm, dedi. Neml Sûresi, 40. ayet.

mahfûzdan ilim olan zât dedi ki; ben onu sana getiririm gözün sana râci olmazdan mukaddem ya'nî gözünü yumazdan evvel demektir.

893. گر چه عفریت اوستاد سحر بود لیک آن از نفخ آصف رو نمود

(İfrît, sihirde üstâd idi ammâ, o taht Âsaf'ın nefesi ya'nî ism-i a'zam- ile vuku'a geldi.)

Egerçi İfrît ilm-i sihrde üstâd-ı kâmil idi. Lâkin bu maslahat Âsaf'ın nefesinden feth oldu.

894. حاضر آمد تخت بلقیس آن زمان لیک ز آصف، نه از فن عفریتیان

(Belkıs'ın tahtı o ânda hâzır oldu. Lâkin ifrîtlerin sihriyle değil, Âsaf'ın kerâmetiyle oldu.)

O zamân Belkıs'ın tahtı hâzır geldi. Lâkin Âsaf hazretlerinin yüzünden şeyâtin tarafından değil.

895. گفت: حمد الله بدین و صد چنین که بدیده ستم ز رب العالمین

(Hazreti Süleyman dedi ki: Allah'ın lûtfu kereminden gördüğüm bu ve emsâli yüz türlü ni'mete şükr ve hamd olsun.)

Hz. Süleyman 'aleyhi's-selâm buyurdu ki Allahu Te'âlâ'dan gördüğüm bu ni'met ve bunculayın gördüğüm makdem çok niam-ı celile üzerine hamd olsun ve

قال له تعالی فلما راه مستقرا عنده قال هذا من فضل ربي ليبلونني
اشكرام الكفر ومن شكر فاما يشكر لنفسه ومن كفر فان ربي غني
كرهيم

şükür olsun.

¹³² Ma'nâsı

Süleyman 'aleyhi's-selâm Belkıs'ın tahtını indinde istikrâr (65a) edici gördü ise buyurdu ki; bu benim Rabbimin, bana ettiği ihsândan bazıdır, beni imtihân etmek için ki zât-ı ecelline şükür mü ederim yoksa ni'metni inkâr mı ederim benim hâlim bana ma'lûm olsun. Şol kimesne ki Allahu Te'âlâ'ya şükreder ancak o şükürün

¹³² Onu yanibaşına yerleşmiş olarak görünce, bu, dedi, şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabb'imın lutfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince o bilsin ki Rabb'imın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Çok kerem sahibidir. Naml Sûresi, 40. ayet.

menfâati kendi nefesine âit olur. Zîrâ Allahu Te'âlâ hakkında intifâ-ı mensûr degildir. Şol kimesne ki niam-ı ilâhiyeye şükretmez tahkik benim rabbim teşekkür olunmakta müstagnidir ve zâtı bu mesellü şeylerden kerîmdir.

896. پس نظر کرد آن سلیمان سوی تخت گفت: آری، گول گیری ای درخت

(Sonra Süleyman peygamber tahta baktı da dedi ki evet, ey ağaçtan ma'mûl taht, sen ancak ahmakları avlayabilirsin.)

Ba'de Süleyman 'aleyhi's-selâm o taht cânibine nazar eyledi gördü ki kemâliyle matbû ve masnû bir tahtdır buyurdu ki belî ey ağaç ahmak ve sade dilleri kendüye rabt edici imişsin.

897. پیش چوب و سنگ چون نقشی کنند ای بسا گولان که سرها می نهند

(Nakşedilmiş ağaç ve taşın önünde bir takım ahmaklar yerlere kapanırlar.)

Nakış kazılmış ağaç ve taşın önünde ey kimesne çok ahmaklar vardır ki ibâdet tarîkiyle ona taparlar ve secde ederler. Bu beyitten egerçe senemperest olan küffâr murâddır. Velâkin münakkaş taştan ve ağaçtan yonulmuş ve masnû saraylara rabt-ı kalb edenlere ta'rîz vardır ve onları putperest makamına tenzîl buyurmak murâd-ı şerîfleridir.

898. ساجد و مسجود، از جان بی خبر دیده از جان جنبشی، و اندک اثر

(Secde eden de secde edilen de cândan habersizdir. Ancak cândan bir hareket ve acızık bir eser görmüştür.)

Âbid ve mâbud ikisi dahi cânsızdırlar ve meyyiddirler; fakat sâcid cândan bir hareketten gayrı mescûddan ve eser-i cüziden gayrı bir şey görmemiştir.

899. دیده در وقتی که شد حیران و دنگ که سخن گفت و اشارت کرد سنگ

(O hareket ve eseri, taşın söz söyleyib işâret ettiği vakit görmüş, hayret ve taaccübe düşmüştür.)

O eser-i cüzi şol vakitte görmüş ki o sânem söz söyledi ve işâret eyledi. Bundan için kâfir hayrân oldu menkûldür ki putların içine şeytân girib kefereye işâret

eder imiş ve hitâb ve kelâm söyler imiş küffâr dahi bu cihetle ulûhiyyetlerine itimât ve itikâd-ı tam ederler imiş.

900. نرد خدمت چون به ناموضع بباخت شیر سنگین را، شقی، شیری شناخت
(*Şakî olan putperest, hizmet ve ibâdet tavlasını yerinde oynamadığı için taştan yapılmış arslân heykelini hakikî arslân sanmıştır.*)

Kâfir ibâdet çünkü mesnû'un gayrısına vaz' eyledi taklîd şîri gerçek şîr zanneyledi.

901. از کرم شیر حقیقی کرد جود استخوانی سوی سگ انداخت زود
(*Cenâb-ı Hakk, kerem ve sehâvet gösterdi de hakikî ve cömerd bir arslân gibi, o aç köpeğe –ya'nî putpereste- çabucak bir kemik fırlattı.*)

Kul hatâ edib eşcâr ve ehcâr makûlesini tanrı ve kendüye mabûd zann etmiş. Bu sûrette Allahu Te'âlâ hazretleri var, imdi senin (65b) rızkını tanrı ittihâz etigin putlar, versin demek lâzım gelir iken kemâl-i kereminden şîr-i hakikî olan Mevlâ ihsân etti ve bir miktâr kemik ki ni'met-i dünyâdır o kelb-meşreb kâfirin cânına attı ve onu hân-ı in'âmından merzûk etti. Nite ki Şeyh Sâdî Gülistân'ında buyurur. Kıta:

ای کرمی که از خزانم
غیب کبر و ترس و ظیفه خورداری دوستانم را کجا کنی محروم تو که
باد دشمنان نظر داری

¹³³ İşte Allahu Te'âlâ

böyle lütûf ve kerem sahibidir.

902. گفت: گر چه نیست آن سگ بر قوام لیک ما را استخوان، لطفیست عام
(*Cenâb-ı Hakk dedi ki, o putperest köpeği doğru özlü değil ammâ bizim kemik veriğimiz umûma şâmil olan lûfumuz icâbıdır.*)

Vâcib-i Te'âlâ buyurdu ki egerçe o kelb sırât-ı müstâkim üzerine değildir. Lâkin bizim lûtfumuz cümleye dünyâda âm u şâmildir binâberîn merzûk ederiz.

¹³³ Şeyh sadi bûstan da der ki: Yeryüzü Allah'ın umumî bir sofrasıdır. Bu yağma sofrasında dost düşman yani mümin ve kâfir müsâvidir. Farsça.

Velâkin dar-ı âhirette ancak lütûf ve rızık mü'minlere hâsır ve kâfirler ni'met-i uhreviyyeden mahrûmdurlar.

Resûlullah'ın süt ninesi Halime'nin, Zât-ı Risâlet'i süttten kestikten sonra kaybetmesi ve putlardan sorması, putların secde ederek Nebî-yi Ekremin yüceliğine şehâdette bulunmaları

Burası peygamberimiz 'aleyhi's-selâm'nin süt vâlidesi Halime radiyallahu anh vâlidemizin esnâmdan muâvenet istemeleri beyânındadır. Çünkü nebî zişânı memeden kestiler ve kendi kabilesi ki Benî Sa'd'dır. Oradan alıb Mekke-i Mükerrmeye götürüb Mekke'de peygamberimiz 'aleyhi's-selâm'ı Fitam akabesinde zâyi eyledi ve dahi teblerin nâm-ı Muhammed'i Halime'den işitince titremesi beyânındadır ve dahi secde etmeleri beyânındadır ve dahi Hz. Muhammed 'aleyhi's-selâm'in kâr-ı azîm ve ulu olacağına putların şehâdeti beyânındadır. Fitam fa'nın kesriyle tıflı memeden kesmeye derler fatm dahi fa'nın fethi ve ta'nın sükûnuyla bu ma'nâyadır.

903. قصه راز حلیمه گویمت تا زُدايد داستان او غمت

(Sana Halime'nin esrarengiz kıssasını söyleyim de kalbinden gam ve keder pasını izâle etsin.)

Hazreti Halime'nin sır sahibi kıssasını söylerim hattâ senin kalbinin yasını onun hikâyesi açsın ve kalbinin gam-ı yasından mücellâ ve musaffâ olsun.

904. مصطفی را چون ز شیر او باز کرد بر کفش برداشت چون ریحان و ورد

(Halime, Hazreti Mustafa sallallahu aleyhi vesellem'i süttten kesince onu gül gibi ve reyhân gibi el üstünde tutuyordu.)

Hazreti fahr-i âlemi çünkü hazreti Halime süttten ve meme ile intifâ'dan vakit ve zamânı gelmek hasebiyle kat' eyledi ve onu fesleğen ve gül-i sadberk gibi eline aldı.

905. می گریز انیدش از هر نیک و بد تا سپارد آن شهنشہ را به جد

(O risâlet sultânını büyükbabasına teslim etmek için iyi, kötü her şeyden kaçırıyor ve muhâfazaya çalışıyordu.)

Onu her iyiden ve kötüden kaçırır idi ve muhâfazasında (66a) ikdâm eder idi. Hattâ sag ve sâlim olarak hazreti fahr-i âlemi cedd-i emcedi hazreti Abdulmuttalib'e teslim eyleye.

906. چون همی آورد امانت را ز بیم شد به کعبه و آمد او اندر حطیم

(Emâneti Mekke'ye getirince, kaybolmasın diye, korkusundan Kâ'be'nin yanına gitti ve hâtim dahiline girdi.)

Çünkü emânet-i azmiyi vilâyetinde havfından nâşî alıb getirdi ve Kâ'be'ye müteveccih oldu ve hâtim dedikleri mahallin içine gitti. Hâtim Kâ'be-i Mükerreme'den bir kıta mahallin ismidir ve el'ân duvar ile ihâta olunmuştur; bazıları beyt-i şerîfdendir demekle tavâf-ı hâtimin verâsından olunur ki itilâftan kurtuluna.

907. از هوا بشنید بانگی: کای حطیم تافت بر تو آفتابی بس عظیم

(Halime havâdan bir ses işitti, ey hâtim, senin üzerine bir güneş parladı, diyordu ve şöyle devam ediyordu.)

Bu hâlde iken havâdan bir âvâz-ı bülend işitti ki ey hâtim, senin üzerine bir azîm güneş parladı ve tâlih oldu sana beşâret olsun.

908. ای حطیم، امروز آید بر تو زود صد هزاران نور از خورشید جود

(Ey hâtim, bugün sana cömerdlik güneşinden yüzbinlerce nûr gelmektedir.)

Ey Hâtim senin üzerine nice yüz bin nûr-ı hûrşîd cûddan bugün tez gelir ve sen devlet buldun.

909. ای حطیم، امروز آرد در تو رخت محتشم شاهی که پیک اوست بخت

(Ey hâtim, bugün muazzam ve muhterem bir sultân sana yükünü indiriyor; baht ve saâdet o sultânın peykidir.)

Ey hatîm bugün sana metâ'ımı bir azâmetli sultân-ı zişân getirir ki tâlî-i mesûd-ı devlet dedikleri şey onun çavuşudur.

910. ای حطیم، امروز بی شك از نوی منزل جانهای بالائی شوی

(Ey hâtim, bugün şüphesiz yeniden yücelikler âlemine mensûb rûhların konağı olacaksın.)

Ey hâtim, bugün şeksiz cedîd ve yeni olduğundan âlem-i bâlâya mensûb ervâhın menzili olursun hattâ.

911. جان پاکان طلبِ طلب و جوق جوق آیدت از هر نواحی مستِ شوق

(Birtakım pâk rûhlara, şevklerinden sarhoş olarak her taraftan çok çok sana geleceklerdi.)

Pâkların cânı bölük bölük ve cemâât cemâât etrâf-ı erbâadan aşk ve muhabbetin mesti oldukları hâlde sana gelirler.

912. گشت حیران آن حلیمه ز آن صدا نی کسی در پیش، نی سوی قفا

(Halime bu sestên hayrân kaldı. Çünkü ne önünde kimse vardı ne ardında.)

O Halime bu sedâdan hayrân oldu. Zîrâ ne önünde bir kimesne var idi ne kazâ'sında bir ferd var idi.

913. شش جهت خالی ز صورت، وین ندا شد پیایی آن ندا را جان فدا

(Altı cihette de kimse olmadığı hâlde nidâ devâm ediyordu. O nidâyâ cânlar fedâ olsun.)

Altı cihet bir savt sahibi sûretten hâlî idi ve kimesne yok idi ve dahi bu nidâ biri birine müteâkib oldu o savta o cân fedâ olur idi.

914. ومصطفی را بر زمین بنهاد او تا کند آن بانگ خوش را جستج

(O güzel sesin sahibini aramak için Hazreti Mustafa aleyhi's-selâm'ı kucağından yere bıraktı.)

Hazreti fahr-ı dü cihânı zemîn üzerine koydu. Hattâ o kendi kulağına gelen sadâyı bir güzelce araya ve ne sadâ idigne vukuf-ı tam tahsîl eyleye ve şüphesi hâl ola.

915. چشم می انداخت آن دم سو به سو که کجای است آن شه اسرار گو
(Bu esrâr söyleyen pâdişâh nerede?, diye, her tarafa göz gezdirdi.)
 (66b) Hazreti Halime her bir tarafa göz attı şu esrârı söyleyici sultân kandedir diyerek.

916. کاین چنین بانگ بلند از چپ و راست می رسد، یا رب رساننده کجاست
(Sağdan soldan böyle yüce bir ses geliyor, acaba o sesi çıkaran nerededir?, diyordu.)

Bunculayın âlî savt soldan ve sağdan kulağıma erişir. Yâ Rabb resânında kimdir bana bildirir diyerek ol sadâyı taleb eder idi.

917. چون ندید او خیره و نومید شد جسم لرزان، همچو شاخ بید شد
(Kimseyi göremeyince şaştı ve görmekten ümidi kesti. Cismi de söğüt dalı gibi titremeye başladı.)

Çünkü Hazreti Halime kimesneyi görmedi mütehayyir oldu ve mey'ûs oldu. Cismi kendinin söğüt dalı gibi lerzân oldu ve kemâliyle havfa düşdü.

918. باز آمد سوی آن طفل رشید مصطفی را در مکان خود ندید
(O, akli başında olan çocuğu bıraktığı yere geldi. Fakat Mustafa aleyhi's-selâm'ı koyduğu yerde bulamadı.)

Geri Hz. Halime radiyallahu anh fahr-i âlem sallallahu aleyhi ve sellem'e gelip kendi makamında görmedi.

919. حیرت اندر حیرت آمد بر دلش گشت بس تاریک از غم منزلش
(Kalbine hayret üstünde hayret geldi, gam ve kederle, bulunduğu yer simsiyâh kesildi.)

Onun gönlüne hayret içinde hayret ya'nî kemâliyle istiğra geldi ve bu gâmdan onun menzili çok muzlem oldu.

920. سوی منزلها دوید و بانگ داشت که که بر دُرْدانه ام غارت گماشت

(Evlere doğru koştu, koştu ve inci tânemi kim alıb götürdü, diye feryâd etti.)

Menziller cânibine seğırtti ve ses tuttu. Böyle diye ki benim üzerine kim garet-i havâle tuttu. Ya'nî benim dürr-i yetimim gibi olan tıflımı kim aldı diyerek etrâfına sadâlar urdu.

921. مکیان گفتند: ما را علم نیست ما ندانستیم کاینجا کودکیست

(Mekkeliler, bilmiyoruz, orada bir çocuk bulunduğundan haberimiz yoktu, dediler.)

Mekkîler çünkü hazreti Halime'den bu sözü işittiler buna bizim ilmimiz yoktur dediler. Biz bilmedik ki onda bir güdük vardır.

922. ریخت چندان اشک و کرد او با فغان که از او گریان شدند آن مکیان

(Halime o kadar gözyaşı döktü, o kadar çok feryâd etti ki onun ağlayıp inlemesine karşı diğerleri de ağlaştılar.)

Hazreti Halime çok gözyaşı döktü dahi çok feryâd eyledi. O mertebedeki cümle ehl-i Mekke onun feryâdından giryân oldular.

923. سینه کوبان آن چنان بگریست خوش کاختران گریان شدند از گریه اش

(Göğsünü döğerek öyle ağladı ki onun ağlamasından yıldızlar da ağladılar.)

Eliyle sinesini darbederek ancılayın âşıkâne gözyaşı döktü ki onun bükâsından yıldızlar giryân oldular.

Halime'yi, putlardan yardım dilemek üzere putlara götüren ihtiyar arab

Burası onun hikâyesidir ki ol pir-i arab hazreti Halime'yi putlardan istiânedeye delâlet eyledi.

924. پیر مردی پیشش آمد با عصا کای حلیمه، چه فتاد آخر تو را

(Eli asâlı bir ihtiyar, Halime'nin yanına geldi ve, sana ne oldu?, diye sordu.)

Bir ihtiyâr adam Hz. Halime'nin önüne geldi öyle diyerek ki yâ Halime sana encâm-ı kârın iş vûku buldu.

925. که چنین آتش ز دل افروختی وین جگرها را ز ماتم سوختی

(Neden böyle ağlıyor, yasla ciğerler dağlıyorsun.)

(67a) ki bunculayın harâreti kalbinden izhâr ettin. Bu ciğerleri yei's ve mâtemden yaktın.

926. گفت: احمد را رضیعم معتمد پس بیاوردم که بسپارم به جد

(Halime dedi ki: Ahmed'in itimâd edilmiş süt ninesiyim. Onu ceddine teslim etmek için getirmiştım.)

Hazreti Halime buyurdu ki ben hazreti Ahmed sallallahu aleyhi ve sellem'in itimât olunmuş süt vâlidesiyim ve benim indimde müddet-i medid-i irzâ' için durmuş idi. Böyle olunca ve irzâ'ı tamâm olunca getirdim ki ceddine teslim edeyim.

927. چون رسیدم در حطیم آوازاها می رسید و می شنیدم از هوا

(Hâtım'in yanına gelince birtakım sesler duydum ve sırlar işittim.)

Çünkü hâtım derûnuna vâsıl oldum. Havâdan sem'ime âvâzlar gelir idim ve istimâ' eder idim.

928. من چو آن الحان شنیدم از هوا طفل را بنهادم آنجا زان صدا

(Ben havâdan o nağmeleri işitince, o sadâ dolayısıyla cocuğu koucağımdan indirdim.)

Ben çünkü o âvâzları havâdan istimâ' eyledim. Oraya o sadâdan için vaz' eyledim.

929. تا ببینم این ندا آواز کیست که ندائی بس لطیف و بس شهیست

(Bu sözleri kim söylüyor, göreyim dedim. Çünkü çok lâtif ve çok müteessir bir sestı.)

Hattâ göreyim ki bu sem'ime gelen nidâ kimin âvâzıdır. Zîrâ çok lâtif ve nefse müştahâ bir nidâdır.

930. نه از کسی دیدم به گرد خود نشان نی ندا می منقطع شد يك زمان

(Ne etrâfımda kimsenin bir nişânını gördüm, ne de bir ân ses kesildi.)

Çünkü hâtimden taşra çıktım. Kendi etrâfımda o nidâyâ delâlet eden bir nişân görmedim. Ya'nî orada bir ferd yok idi ki bu nidâyı ede ve dahi ne onda bir zamân olur idi.

931. چونکه وا گشتم ز حیرتهای دل طفل را آن جا ندیدم، وای دل

(Çocuğu bıraktığım yere dönünce hayretler içinde kaldım. Çünkü çocuk ortada yoktu. Vây benim başıma gelenler!)

Çünkü orada bir münâdî görmedim kalbim hayretlerden ve dehşetlerden dolu olarak hâtıme rücû' eyledim ve veled-i mükerremimi onda bulmadım ve vây benim kalbime arız olan âlâm ve ekdâra diyerek o merd-i arâba hâlini hazreti Halime radiyallahu anh nakl ve beyân eyledi. Ma'lûm ola ki hazreti Halime'den ol peygamberimizi sallallahu aleyhi ve sellem hazreti Süveybe ki Ebû Leheb'in mu'takası idi. Onlar irzâ ettiler ba'de Süveybe irtihâl-i dâr-ı büka ittikte bu devlet ve seâdete hazreti Halime vuslat ettiler ve zamân-ı bi'sete yetiştiler ve imân ile tekrîm olundular hattâ ahyana efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem'i ziyâret için gelir idi ve zevci dahi ve kerîmesi ki beni zişân ile irzâ' eder idi. Onlar dahi zamân-ı bi'sete eriştiler ve şeref-i imân ile müşerref oldular. Eshâb-ı kirâmdan birisi hazreti Halime'yi görmemiş idi ziyâret için hâne-i saâdet-i muhammediyeye geldi gördü ki bir hâtûn köşede (67b) oturur ve nebî 'aleyhi's-selâm'a kemâliyle tazîm eder. Suâl eyledi ki bu muhterem hâtûn kimdir dediler. fahr-i âlemin sût vâlidesidir. Hâsılı kelâm Hz. Muhammed 'aleyhi's-selâm ona kemâliyle hürmet buyururlar idi ve vâlidesi makamına koymuşlar idi.

932. گفتش: ای فرزند، تو انده مدار که نمایم مر تو را يك شهریار

(İhtiyâr, Halime'ye dedi ki, kızım, müteessir olma; sana bir pâdişâh göstereceğim.)

Merd-i arâb hazreti Halime vâlidemize dedi; ey oğul gâm tutma. Zîrâ sana bir pâdişâh göstereyim ki senin müşkülünü hâlleder.

933. که بگوید، گر بخواهد، حال طفل او بداند منزل و تر حال طفل

(Eğer isterse çocuğun hâlini söyler. Çünkü o, onun gittiği ve bulunduğu yeri bilir.)

Öyle bir şehriyârdır ki tıflın hâlini isterse söyler. Zîrâ o onun menzilin ve naklini bilir. Terhal, ta'nın fethi ve ra'nın sükûnuyla tef'al vezninde mastardır ve lâ ma'nâsını ifâde eder. Nakl ma'nâsınadır.

934. پس حلیمه گفت: ای جانم فدا مر تو را ای شیخ خوب خوش ندا

(Halime dedi ki, ey kendi güzel ve edâsı hoş olan şeyh, cânım sana fedâ olsun.)

pîr-i merd-i arâb böyle söyleyince hazreti Halime buyurdular ki ey zât cânım yoluna kurbân olsun. Beni o pâdişâha delâlet eyle. Yine buyurdular ki: tahkik cânım sana kurbân olsun ey nidâ ve kelâmı güzel şeyh beni sultâna delâlet eyle.

935. هین مرا بنمای آن شاه نظر کش بود از حال طفل من خبر

(Haydi bana çocuğumun hâlinden haberdâr bulunan o yüce bakışlı pâdişâhı göster.)

Âgâh ol ey merd-i pîr-i arâb bana göster. Ol nazar-ı sultânî olan zâtı ki benim tıflımın hâlinden onun haberi ola ona suâl edeyim ve veled-i mükerremimi bulayım dedi.

936. برد او را پیش عزی، کاین صنم هست در اخبار غیبی مغتم

(İhtiyâr, Halime'yi uzzânın yanına götürdü ve dedi ki, bu put, kayıpları haber vermede tecrübe edilmiştir.)

Onu uzzâ denilen putun pîşgâhına ilettiler. Öyle diyerek ki bu senin âlem-i gaybın haberlerinde mücrîbdir bu bilir işte bundan suâl eyle.

937. ما هزاران گم شده زو یافتیم چون به خدمت سوی او بشتافتیم

(Biz, onun nezdine gidip sormakla binlerce defa kaybımızı bulduk.)

Biz çok zâyileri bunun haberiyle bulduk. Çünkü muhabbetle ve secde ederek onun tarafına acele ettik. Hâsılı ahbâr-ı gaybda nimetlenmiş ve ganimetlenmiş ve cümlelerin mücrîbi bir puttur dedi.

938. پیر کرد او را سجود و گفت زود ای خداوند عرب، ای بحر جود

(İhtiyâr derhâl puta secde etti ve dedi ki, ey arâbın serveri ve ey cömerdlik denizi!)

O merd-i arâb puta secde eyledi ve dedi ki tez söyle ey arâbın mâliki ve ey ihsân deryâsı. Bu beyitten müstebân oldu ki hazreti Halime radiyallahu anh putperest olmayıb etmiş eger olaydı onlar dahi pîr-i arâb ile secde ederler idi. İşte cemî ecdâd ve ceddâd-ı resûl-i kibriyâ böyledir. Hiçbirisi sânemperest değil idi. Velâkin derûn-ı kâ'be-i mükerremeden def'-i esnâma kudretleri olmamağı bazı zâhir-bîn olan ulemâ onları esnâma (68a) Secde ve taabbüd eder zannıyla Ebu b. Mutahharîn radiyallahu anh hazretlerinin hakk-ı devletlerinde tefuh olunmaz terâhat ettiler.

939. گفت: ای عزی، تو بس اکرامها کرده ای تا رسته ایم از دامها

(Ey uzzâ sen pek çok lûtuflarda bulundun da biz, birtakım tuzaklardan kurtulduk.)

Yine merd-i arâb dedi ki ey Uzzâ sen, çok ikrâmlar bize etmişsin. Hattâ nice tuzaklardan halâs olmuşuz.

940. بر عرب حق است از اکرام تو فرض گشته تا عرب شد رام تو

(Senin arap kavmine olan ikrâmın dolayısıyla onların sana râm olmaları farz olmuştur.)

Arâb üzerine senin ikrâmından için farz olmuş hak vardır. Bundan için cümle arâb sana mu'ti ve münkat oldular.

941. این حلیمه سعدی از اومید تو آمد اندر ظلّ شاخ بید تو

(Sa'd kabilesinden olma bu Halime, ümitvar olarak senin gölgene gelip sığındı.)

Bu Beni S'ad kabîlesine mensûb Halime senin ümidinden için senin ihsânının söğüt dalının sâyesine geldi.

942. که از او فرزند طفلی گم شدست نام آن کودك محمد آمدست

(Onun Muhammed isminde küçük bir çocuğu kaybolmuştur.)

Zîrâ ondan bir tıfl-ı velet zâyi olmuştur ve o tıfl-ı mübârekin nâm-ı şerîfi Muhammed tesmiye olunmuştur.

943. چون محمد گفت، آن جمله بتان سر نگون گشتند و ساجد آن زمان

(İhtiyâr, Muhammed ismini söyleyince o putların hepsi o anda baş aşağı secdeye kapandılar.)

Çünkü merd-i pîr nâm-ı Muhammed'i yâd eyledi o cümle putlar sâcid oldukları hâlde başı aşağı oldular.

944. که برو ای پیر، این چه جست و جوست؟ آن محمد را، که عزل ما از اوست

(Hey ihtiyâr, haydi işine git. Muhammed'i bizden ne arıyorsun? Azlimiz, hürmetten düşmemiz onun yüzündendir.)

Öyle diyerek ki ey pîr, huzûrumuzdan git bu ne taleptir. O Muhammed 'aleyhi's-selâm'dir ki bizim uluhiyyetten azlimiz ondandır ve bizim hasmımızdır. Bizim yanımızda onun namzı lâzım degildir.

945. ما نگون و سنگسار آئیم از او ما کساد و بی عیار آئیم از او

(Biz onun yüzünden tepetaklak olacağız ve taşlanacağız, bizim onun yüzünden ayarımız anlaşılıp kesâda uğrayacağız.)

Biz ondan başı aşağıyız. Ve taş ile tepelenmiş olmuşuz ve bizim ondan için pazarımızın kesâdı vardır ve biz ondan için kadirsiz ve şerefsiz olmuşuzdur.

946. آن خیالاتی که دیدندی ز ما وقت فترت، گاه گاه، اهل هوا

(Hevâ ve heves erbâbının câhiliyyet devrinde bazen bizden gördükleri hayâller)

O hayâlleri ki bizden gördüler gâh gâh have ehli fûrkat vaktinde.

947. گم شود چون بارگاه او رسید آب آمد مر تیمم را درید

(Onun devri gelince yok olacak. Çünkü su görününce teyemmüm bozulur.)

Çünkü Hz. Muhammed ‘aleyhi’s-selâm’ın otağı kuruldu onların cümlesi mahv ve zâyî oldu. Çünkü su geldi teyemmüm ile olan âbdest bozdu ve hâlimiz şunun gibi oldu.

948. دور شو ای پیر، فتنه کم فروز هین ز رشک احمدی ما را مسوز

(Hey ihtiyâr uzaklaş bizden. Fitne âteşini parlatma, bizi de Ahmed’in âteşiyle yakma!)

Ey pîr-i arâb yanımızdan baîd ol ve bizim derdimizi tahrîk etme ve âteş-i ızdırâbımızı alevgîr etme, âgâh etme. Hazreti Ahmed’i yâd edib onun âteş-i reşkenden bizi yakma ve nâmını indimizde yâd etme.

949. دور شو بهر خدا، ای پیر تو تا نسوزی ز آتش تقدیر تو

(Hey ihtiyâr, Allah rızası için çekil, uzaklaş ki, kazâ ve kader âteşine bizimle birlikte yanmayasın.)

Allah için (68b) ey perî sen bizim katımızdan ba’id ol tâ kazâ’ ve kader âteşinden yanmayasın.

950. این چه دُم اژدها افشردن است؟ هیچ دانی چه خبر آوردن است

(Bu, âdetâ ejderhanın kuruğunu sıkmaktır.)

Bu ne ejdeha kuyrugunu sıkmaktır hiç bilir misin, ne haber getirmekdir. Ya’nî bizim yanımızda nâm-ı Muhammed’i yâd ejdehanın kuyruguna basıb ona ezâ vermek gibidir. Zîrâ bizler nâm-ı Muhammed istimâ’ etdikde ızdırâbımız derkârdır demekdir.

951. زین خبر خون شد دل دریا و کان زین خبر لرزان شود هفت آسمان
(Bu haberden deniz ve mâdenin yüreği oynar; bu haberden yedi kat gök titrer.)

Bu haberden deryânın gönlü ve mâdenin gönlü cûş u hurûş eder ve onlar bu habere tahammül edemezler. Kande kaldı ki biz tahammül edelim. Bu haberden yedi âsumân lertzân olur. Kande kaldı ki biz lertzân olmayalım.

952. چون شنید از سنگها پیر این سخن پس عصا انداخت آن پیر کهن
(Taşlardan bu sözleri işitince, o gün görmüş ve çok yaşamış ihtiyâr, elindeki asâyı attı.)

Çünkü ihtiyâr putlardan bu sözü işitti böyle olunca asâyı o köhne pîr elinden atdı.

953. از شکوه ترس و لرز آن ندی پیر دندانها بهم بر میزدی
(O sesin korkusundan ve titremekten ihtiyârın dişleri birbirine vuruyordu.)

Ba'de titremekten ve o nidânın havfindan o pîr-i arâb dişlerini birbirine urur idi.

954. آنچنان کاندز زمستان مرد عور او همی لرزید و می گفت: ای ثبور
(Çıplak bir adamın kışın titremesi gibi titriyor ve, ey sübûr, diyordu.)

Ancılayın ki kış içinde çıplak adam titrer. O pîr dahi öyle titreyib ey benim helâkim gel der idi. Zirâ putları gazab ettiginden kemâliyle dehşete vâki' oldu.

955. چون در آن حالت بدید آن پیر را زآن عجب گم کرد زن تدبیر را
(Halime ihtiyârı o hâlde görünce, büsbütün şaşırđı, ne yapacağını unuttu.)

Çünkü Hazret-i Halime o pîri o hâlde gördü bu taaccüb edecek nesneden Halime tedbîrini gaib etti ve ne edeceğini bilemedi.

956. گفت پیرا: گر چه من در محنتم حیرت اندر حیرت اندر حیرتم
(Kadıncağız dedi ki, ey ihtiyâr, ben de mihnet ve meşakkat içindeyim ammâ, şimdi temelli şaşırđım kaldım.)

Ender hayretim Hazret-i Halime etdi. Ey pîr egerçe ben çok mihnet içindeyim velâkin bu husûsda dahi kemâliyle hayretdeyim.

957. ساعتی بادم خطیبی میکند ساعتی سنگم ادیبی میکند

(Ân olur rüzgâr bana hâtiblik eder, zamân gelir taşlar ediblik eder ve söz söyler.)

Zîrâ bir zamân havâ bana vâizlik eder ve bir saât dahi taş beni ona götürür.

958. باد با حرفم سخنها میدهد سنگ و کوهم فهم اشیا میدهد

(Rüzgâr bana söz söyler, taş ve dağ eşyânın hakikatini anlatır.)

Havâ harfiyle bana sözler verir taş ve dağ bana eşyânın fehmini verir.

959. گاه طفلم را ربوده غیبیان غیبیان سبز پوش آسمان

(Gâh olur gayb erleri, gökyüzünün yeşil giyinmiş melekleri, çocuğumu kaparlar.)

Gâh benim veledimi âlem-i gaybın ricâli kaparlar. Onlardan bedel-i âlem-i gaybın yeşil kanatlı melâikesi[ne] iletirler. Kimden anlayım ve bu şikâyeti kime söyleyeyim.

960. از که نالم؟ با که گویم این گلہ؟ من شدم سودائی، اکنون صد دلہ

(Bu şikâyeti kime inleyim ve kime söyleyim? Ben şimdi yüzlerce gönülle sevdâlara kapılanlara döndüm!)

(69a) Ben şimdi sevdâya mensûb oldum ve on gönüllü oldum. Ya'nî perişânü'l-kalb oldum demektir. Ve müterteddidim ve ne edeceğimi bilemem dedi.

961. غیرتش از شرح غییم لب ببست این قدر گویم: کہ طفلم کم شدست

(O çocuğun gayreti gördüğüm surları söylemekten dilimi bağladı; ancak, çocuğum kayboldu diyebiliyorum)

Benim veledimin gayreti, âlem-i gaybdan gördüğüm umûru şerh ve beyân etmege benim dudagımı bağladı ve hiçbir şey söyleyemem, lâkin şu kadar derim ki veledim kem oldu.

962. گر بگویم چیز دیگر من کنون خلق بندندم به زنجیر جنون

(Şimdi başka bir şey söylecek olsam halk, beni delidir diye zincirle bağlar.)

Eger bundan gayrı bir şey gördüğüm alâmetlerden söyler isem halk deli olmuş diye mecnûnları bend ettikleri zincirle beni bağlarlar.

963. گفت پیرش: کای حلیمه، شاد باش سجده شکر آر و، رو را کم خراش

(İhtiyâr dedi ki: ey halime; secde-i şükârâna kapan da yüzünü tırmalama!)

Ba'de o pir-i merd-i arâb dedi ki, ey Halime teessüf etme ve mesrûr ol ve sana müjdelers olsun ve secde-i şükâr eyle ve yüzünü ez tırmala.

964. هر زمان از رشك غيرت پيش و پس صد هزاران پاسبان است و حرس

(Her zamân onun önünde ve ardında muhâfaza için yüzbinlerce bekçi ve muhâfiz vardır.)

Gam yeme ki o veled-i mükerrem zâyî olmaz. Belki âlem halkı onda zâyî olur ve nice kimesneler onun seyfiyle katl olunur. Gayret-i Hakk'dan için her zamânda onun önünde ve ardında nice yüz bin hıfz edici vardır. Hiç böyle mintarafullah mahfûz zât-ı şerîf zâyî olur mu, elbetde olmaz. Şimdi bulursun dedi.

قال الله تعالى في كتابه الكريم
والله يعصمك من الناس ان الله لا يهدي القوم الكافرين

134

Hares, fethateynile bekçi

ma'nâsınadır.

965. آن ندیدی کان بتان ذو فنون ؟ چون شدند از نام طفلت سر نگون

(Oğlunun adını işitince o hünerli putların nasıl tepetklak olduklarını görmedin mi?)

¹³⁴ Allah kâfirleri doğru yola iletmez.

Onu görmedin mi o kemâl sahibi putlar senin veled-i mükerrerini yâd edince onun nâmından nice başı aşağı oldular.

966. این عجب قرنیست بر روی زمین پیر گشتم، من ندیدم جنس این

(Bu ân yeryüzünde acayip bir zamândır, ben ihtiyârladığım hâlde böylesini görmedim.)

Bu Kârn-ı Muhammedî yeryüzünde bir aceb karndır? Ben pîr oldum ve bu esnâmdan böyle nesne görmedim.

967. زین رسالت سنگها چون ناله داشت تا چه خواهد بر گنه کاران گماشت

(Benim verdiğim haberden taşlar nasıl inlediler? Onun emrini dinlemeyen günâhkârlara acaba neler olacaktır?)

Bu peygamber-i zişânın asaletinden görmez misin ki taşlar böyle nâle ve feryâd tuttu. Hiç suçları yok iken acaba âsîlerin üzerine ne azîm belâlar havâle etmek ister? Hâsılı senin veledin bir ulu peygamber olacak ve cümleye galebe edecektir. Sen korkma ki telef ve zâyî olur dedi.

968. سنگ بی جرم است، در معبودی اش تو نه ای مضطر، که بنده بودیش

(Taş, mabûd tanındığı için kabahatsizdir, sen ise ona tapınıp kul köle olmakta mecbûr değilsin!)

(69b) Taş tanrı olmakda suçu yokdur ve beni tanrı ittihâz ediniz demedi ve halkın kendüye ilâh demesinde âcizdir ve meztûrdur. Ama sen ona bende olmakda âciz ve meztûr olmadın Belkıs senin ubudiyetin ihtiyârlıdır.

969. آنکه مضطر اینچنین ترسان شده ست تا که بر مجرم چها خواهند بست

(Taş mecbûr iken bu kadar korkarsa ona tapan suçluya neler olacak, bir düşün!)

O put ki âcizdir ve kendini ilâh ittihâz ettirmemek elinden gelmez. Bi'set-i Muhammedî için böyle hayrândır. Acaba muhtâr olanların ve suç eshâbının üzerine ne azîm belâlar bağlamak isterler ve onların hâli ne olur var bundan kıyâs eyle. Şu üç

beyt-i şerîf Hazret-i Mevlânâ kuddise sırrahu'nun lisânından olmak enseb ve ülä olur. Mâre'z-zikr merd-i arâbın lisânındandır desen bu dahi câiz olur ve cümle ebyât yeknesak olur.

Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem' i Halime'nin kaybedişinden Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem' in cediti Abdülmuttalib'in haberi olması ve şehirde aramaya çıkması, Kâ'be'nin kapısı önünde duâ ederek bulmasını Cenâb-ı Hakk'dan istemesi ve bulması

Hazret-i fahr-i dü-cihân'ın cediti emcedleri Abdülmuttalib hazretlerinin fahr-i âlem Hazret-i Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem efendimizi Hazret-i Halime'nin zâyi etmesinden haberdâr ve âgâh olması ve dahi şehrin etrâfında araması ve yine Abdülmuttalib Kâ'be-i Mükerreremenin bâb-ı şerîfine gelip ağlaması ve Cenâb-ı Hakk'dan bulmaklığı niyâz etmesi ve dahi peygamberimiz 'aleyhi's-selâm'ı derakab bulucu olması beyânında olucudur.

970. چون خبر یابید جد مصطفی از حلیمه وز فغانش بر ملا

(Halime'nin kalabalıkta feryâd figân etmesinden Mustafa sallallahu aleyhi vessellem'in cediti Abdülmuttalib haber aldı.)

Çünkü Abdülmuttalib Halime'den ve onun halk üzerine feryâdından haber buldu ki Muhammed 'aleyhi's-selâm'ı Halime zâyi etmiştir.

971. وز چنان بانگ بلند و نعره ها که به میلی میرسید از وی صدا

(Halime öyle yüksek nâralar atıyor ve feryâd ediyordu ki sesi bir millik mesâfeye kadar gidiyordu.)

Ancılayın âlî sadâlardan ve o nâralardan ki bir mil mikdârı mahalle o nâralardan sedâlar erişir idi.

972. زود عبد المطلب دانست چیست دست بر سینه همی زد، میگریست

(Abdülmuttalib hâdisenin ne olduğunu çabucak anladı ve elini göğsüne vurup ağladı.)

Tez Abdulmuttalib bildi ki hâl nedir, zîrâ kendinin dahi getireceği ma'lûmu idi. Elini sinesine urdu eyvâh diyerek ve aglar idi.

973. آمد از غم بر در کعبه به سوز کای خبیر از سرّ شب، و از راز روز

(Mükedder olarak ve yüreği yanarak Kâ'be'nin kapısına geldi ve dedi ki, ey gece ve gündüzün esrârına vakıf olan Allah!)

Gamından nâşî Kâ'be kapısının üzerine harâretle geldi, öyle diyerek ki, ey gecenin esrârından ve gündüzün sırrından âgâh olan zât.

974. خویشتن را من نمی بینم فنی تا بود همراز تو همچون منی

(Benim gibi âciz bir kulun senin gibi bir varlığın sırdaşı olabilmesi için gerekli liyâkat ve meziyeti ben kendimde göremiyorum.)

(70a) Ben kendim için bir nevi kemâl görmem ki hattâ benim gibi bir edenî senin hemrazın ola.

975. خویشتن را من نمی بینم هنر تا شوم مقبول این مسعود در

(Senin mübârek ve mesûd kapında makbûl olabilecek bir hüneri ben kendimde bulamıyorum.)

Yâ Rabb ben kendimde bir hez ve kemâl görmem ki bu senin mesûd bâb-ı dergâh-ı şerîfinin makbûlu olayım. Bu ebyâtdan Abdulmuttalib hazretlerinin ârif-i billah olduğuna müşrik ve putperest olmadığına serahat buyururlar ve yine duâ' ve münâcât vaktinde tevâzu' lâzım olugunu beyân buyururlar.

976. یا سر و سجده مرا قدری بود یا به آشکم، دو لبی خندان شود

(Yâhûd başımın ve secdemın bir değeri olacağını, yâhûd göz yaşıyla bir devlet gülümseyeceğini ummuyorum.)

Yâhûd benim başımın ve secdemın kadri ola. Yâhûd benim gözümün yaşıyla bir devlet hândan ola ve saâdet zuhûra gele. Hâsılı gerek secdem ve gerek eşk-i çeşmim bir şey yerine degmez demek istedi.

977. لیک در سیمای آن دُرّ یتیم دیده ام آثار لطفت ای کریم

(Lâkin ey kerîm olan Allah, o eşi bulunmaz tek incinin yüzünde senin lûtfunun eserlerini görmüştüm.)

O dürr-i yetîmin simâsında ey Kerîm Mevlâ senin âsâr-ı lûtfunu müşâhede etmişim ve bilirim ki o tıfl gayet u'lû olacaktır

978. که نمی ماند به ما، گر چه ز ماست ما همه مس ایم و، احمد کیمیاست

(Ahmed bizden olmakla beraber bize benzemiyor, biz hepimiz bâkırız o iksîrdir.)

Bize benzemez. Egerçe bizdendir. Zîrâ biz cümlemiz bâkırız. Hazret-i Muhammed iksîrdir. Filhakikat ümmete nisbetle peygamber iksîr olur. Bu beyitden Hazret-i Abdulmuttalib'in küfür ve şirki nümâyân olmaz. Zîrâ bâlâda mürûr eden ebyâtdan tevhîdi sâbit oldu.

979. آن عجائبها که من دیدم بر او من ندیدم بر ولی و بر عدو

(Ben onda gördüğüm fevkalâde hâlleri, dostta ve düşmânda görmedim.)

O umûr-ı garîbeyi ki ben onda gördüm. Ben onu ne bir mü'minde ve ne bir düşmânda görmedim.

980. آنچه فضل تو در این طفلیش داد کس نشان ندهد به صد ساله جهاد

(Senin fazl u kereminin ona çocuk yaşta verdiği kemâlâta, yüz senelik mücâhede ile kimse nâil olamaz.)

Ol nesneyi senin fazlın ve keremin vakt-i tıflıyyetde ona verdi. Âhir kimesne yüz sene nefsiyle mücâhede etse, o hâle bir nişân veremez ya'nî o hâli tahsîl edemez.

981. چون یقین دیدم عنایتهای تو بر وی، او دُرّیست از دریای تو

(Senin ona olan inâyetlerini yakînen görüp anladım ki o, senin deryâ-yı muhitinin biricik incisidir.)

Çünkü onun üzerine senin inâyetlerini yakın gördüm. Anladım ki senin deryâ-yı vücûdundan benim veledim bir dürr-i yektâdır.

982. من هم او را می شفیع آرم به تو حال او ای حال دان، با من بگو

(Ey hâl âşinâ ve gaybı bilen Allah, O'nu sana şefâatçi getiriyorum, o'nun hâlini bana haber ver.)

Ben o veled-i mükerremimi dahi sana şefâat edici getiririm. Onun hâlini ey hâlleri bilici Mevlâ bana söyle kadedir, dedi. Bu ebyâtdan zâhir olur ki Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem efendimizin peygamber olacağını (70b) Abdulmuttalib hazretleri biliyor imiş işte vakt-i fitrâtda bu kadar kâfidir.

تغفن ولا تكن من المعاندين في حق اجداد النبي عليه السلام واجرم في ايمانهم وتوحيدهم
وهو الحق المحقق¹³⁵

983. از درون کعبه آمد بانگ زود که هم اکنون رُخ به تو خواهد نمود

(Derhâl Kâ'be dahilinden bir ses geldi ki, o, şimdi sana yüz gösterecektir.)

Kâ'be-i Mükerreme'nin içinden tez bir sadâ geldi öyle diyerek ki şimdi veled-i mükerrem sana yüz gösterir.

984. با دو صد اقبال او محظوظ ماست با دو صد طلب ملك محفوظ ماست

(O, yüzlerce ikbal ve saadetle bizden nasip almıştır. Yüzlerce bölük melek, O'nu korumaktadır. Bizim hıfzımızdadır.)

Çok ikbâl ve devlet ile o veled-i muhterem bizim indimizin nasîbdenmişidir. İki yüz melek cemââtiyle bizim hıfz olunmuşdur. Tulb tâ'nın zammı ve lâ'nın sükûnuyla cemâât ma'nâsınadır.

985. ظاهرش را شهرة کیهان کنیم باطنش را از همه پنهان کنیم

(Onun zâhirini âleme meşhûr edeceğiz, lâkin bâtınını cümleden gizli tutacağız.)

O veled-i muhteremin zâhirini dünyânın meşhûru ederiz ve dahi onun bâtın ve hakikatini cümleden pinhân eylerim. Kihân kaf-ı arabînin kesriyle cihâna

¹³⁵ Akıllı ol! İnkarcılardan olma, inatçılardan olma, Peygamber Efendimiz'in cedlerinin hakkında inkarcı olma, akıllı ol, onların iman ettiğine kanaat getir ve onların imanına ve Allah'a inanma da kanaat getir. Hak da budur.

mürâdifdir. Filvâki bâtin-ı risâlet-penâhı avâmdan mahfî oldu. Belki nice mü'minler bile bir iyice bilemediler.

986. زرّ و کان بود آب و گل، ما زرگریم که گهش خلخال و گه خاتم بریم

(Su ve toprak altın mâdenidir, biz de kuyumcu gibiyiz; ondan bazen halhâl bazen yüzük yaparız.)

Âb u gülden mesnû insân altın mâdeni idi ve bir kuyumcu gibiyiz. Kâh onu hâm ve kâh ayık bileyiz yeni yaparız.

987. گه حمایلهای شمشیرش کنیم گاه بندِ گردن شیرش کنیم

(O altın mâdeni olan su ve çamurdan bazen kılıç bağı bazen de arslân, bahâdır kimselere gerdânlık imâl ederiz.)

Kâh onu kılıçların hamâili ederiz kâh onu arslânın gerdânına bend yaparız.

988. گه ترنج تخت بر سازیم از او گاه تاج فرق های ملک جو

(Yine o altından bazen tahtların süsü olmak üzere turunc şekilleri bazen de saltanat talibi hükümdârlara tâc yaparız.)

Kâh onu tahtın tartıcı düzeriz kâh pâdişâhların tepesinin tâcı düzeriz.

989. عشقها داریم با این خاک ما زانکه افتاده ست در قعده رضا

(Biz bu toprağı ya'nî arzı, severiz. Zirâ o rızâ kaadesine oturmuştur.)

Bu toprak ile biz muhabbet tutarız. Ondan için ki bizim rızâmızın ka'desinde oturmuştur ve hâk mütevâzi olduğundan bizim makbûlumüzdür.

990. گه چنین شاهی از او پیدا کنیم گه هم او را پیش شه، شیدا کنیم

(Bazen o topraktan böyle bir şâh-ı risâlet peydâ ederiz. Bazen onu da vahdet şâhı ve hakikat mâliki huzûrunda âşık-ı şeydâ kılarız.)

Bazı kere topraktan böyle bir sultân-ı zişân yaparız bazı kere onu şâh-ı hakikînin önünde âşık-ı şeydâ ederiz.

991. صد هزاران عاشق و معشوق از او در فغان و در نفیر و جستجو

(O topraktan yaratılmış yüzbinlerce âşık ve ma'şûk feryâd ü figân etmekte, matlûb ve mahbûbu aramaktadır.)

Hâlbuki nice yüz bin âşık ve ma'şûk ondan figândadır ve onu talebedir. Böyle ma'şûk ve mahbûb iken onu kendimize âşık-ı hayrân ederiz.

992. کار ما این است، بر کوری آن که به کار ما ندارد میل جان

(Bizim fiilimize cândan rızâ göstermeyenin körlüğüne işimiz budur.)

Bizim içimiz budur onun körlüğüne ki bizim ef'âlimizi istihsân etme. Bundan murâd şeytândır.

993. این فضیلت خاک را ز آن رو دهیم زآنکه نعمت پیش بی برگان نهیم

(Biz ni'meti âciz ve mütevâzi olanlara verdiğimiz için toprağa bu fazîleti ihsân ettik.)

Bu ihsân topraga (71a) o cihetten deriz ki nola ve atayı mütevâziler önübe vaz' ederiz ve mütekebbirleri sevmeyiz. Hâk sahib-i tevâzu' olmagıla bu kerâmatı ona atıye kıldık.

994. زآنکه دارد خاک شکل اغبری و ز درون دارد صفات انوری

(Çünkü toprak zâhiren karanlık renklidir, fakat, derûnunda parlak sıfâtlar vardır.)

Zîrâ toprak bir tuzlu sûret tutar ve dahi içerisinde ziyâde nûrlu sıfâtlar tutar. Bu tevâzu' alâmetidir. Agber adama derler.

995. ظاهرش با باطنش گشته به جنگ باطنش چون گوهر و ظاهر چو سنگ

(Onun dışı içine muhâliftir. Zâhiri taş bâtını inci gibidir.)

Onun zâhiri bâtınıyla nizâ'da olmuş ve o veled-i mükerrermin bâtını inci gibidir ve bir ferd zâhir gözüyle onun hakikatini görmez ve âşikâresi bayağı hâcer gibidir.

996. ظاهرش گوید: که ما اینیم و بس باطنش گوید: نکو بین پیش و پس
(*Zâhiri biz ancak buyuz der, bâtını ise sûret ve sûretime iyice bak ihtârında bulunur.*)

Onun zâhiri der ki biz bu olmuşuz ancak bâtını der ki o ne ki var dini iyi gör ve bizim ne olduğumuzu anla.

997. ظاهرش مُنکر که باطن هیچ نیست باطنش گوید: که بنمائیم بیست
(*Zâhiri içimizde hiçbirşey yoktur diye inkâr ederken, bâtını, hele dur da sana hakikatimizi gösterelim, der.*)

Zâhiri inkâr eder ki bâtını hiçbir şey değildir. Lâkin bâtını dahi zâhirine der ki; hele dur sana göstereyim benim ne olduğumu anlayasın.

998. ظاهرش با باطنش در چالش اند لاجرم زین صبر نصرت می کشند
(*Toprağın zâhiri ile bâtını arasında uğraşma vardır. Şüphesiz bu sabırlarından dolayı Allah'ın nusretini kazanırlar.*)

Onun zâhiri bâtınıyla muarazadadır şüphesiz bu sabırdan bâtını nusret çeker ve mensûr olur ve zâhirine elbette galebe eder.

999. زین ترُش رو خاک، صورتها کنیم خنده پنهانش را پیدا کنیم
(*Biz bu somurtmuş topraktan güzel sûretler yaratırız da toprağın gizli gülümseyişini onlarda peydâ ederiz.*)

Bu ekşi yüzlü topraktan sûretler eyleriz onun mahfî gülmesini biz izhâr ederiz. Ya'nî hâkin zâhiri bir şey değildir. Velâkin bâtını gayet a'lâdır. İşte ondan yapılan sûret buna şehâdet eder.

1000. زانکه ظاهر خاک اندوه و بکاست در درونش صد هزاران خنده هاست
(*Çünkü toprağın zâhiri gam, kasavet ve ağlamadır ammâ dahilinde yüz binlerce gülmeler vardır.*)

Zîrâ zâhir-i hâk gam ve bükâdır. Lâkin onun derûnunda nice bin handeler vardır.

1001. کاشف السِّرِّیم و کار ما همین کاین نهانها را بر آریم از کمین

(Biz sırları keşfediciyiz. Bizim işimiz bir takım gizli şeyleri topraktan meydâna çıkarmaktır.)

Biz sırrı keşf ediciyiz bizim işimiz budur ki gizlileri pusudan yukarı getiririz.

1002. گر چه دزد از منکری تن میزند شهنه، آن از عصر پیدا میکند

(Hırsız çaldığı mâlı inkâr ederse de zabıta me'mûru onu sıkıştırır ve çaldığı meydâna çıkar.)

Egerçe hırsız olan kemâlini ve bâtınını saklayıb sükût eder. Velâkin Vâcib-i Te'âlâ hazretleri onu sükût-ı bâtınını izhâr eder.

1003. فضل ها دزدیده اند این خاکها تا مگر آریشان از ابتلا

(Bu topraklar da birtakım fazl u kerem çalmış ve gizlemişlerdir. Biz onları ibtilâ ve imtihân ile ikrâz ettiririz.)

Bu topraklar mevlânın fazl u keremini çalıb setretmişlerdir. Hattâ biz onları imtihândan için ikrâr edici getiririz.

1004. بس عجب فرزند کاو را بوده است لیک احمد بر همه افزوده است

(Toprağın –enbiyâ ve evliyâ gibi- nice şaşılacak çocukları vardır. Lâkin hazreti Ahmed sallallahu aleyhi vessellem hepsinin fevkindedir.)

(71b) Böyle olunca hâkin cümle evlâdı ki ölmüşdür. Lâkin hazreti Ahmed cümlesine fâik olmuşdur.

1005. شد زمین و آسمان خندان و شاد کاین چنین شاهی، ز ما دو جفت، زاد

(Bizim gibi iki çiftin böyle bir şâh-ı ma'nevî doğdu diye, yer de gök de sevinmiştir.)

Zemîn ve âsumân handan ve şâd oldu ona ki bunculayın şâh bizim ikimizden doğdu ve hâsıl oldu.

1006. می شکافد آسمان از شادی اش خاک چون سوسن شد از آزادی اش

(Vücûd-ı muhammediye şevkiyle gökler gonce gibi açılmış, toprak da susen-i azâd misâli ter ü tâze olmuştur.)

Onların serverinde âsumân yarılıb hâk bunlar benden doğdu diye kemâl-i azâdlığından ve ferâhından zanbak olmuştur.

1007. ظاهر ت با باطن ت، ای خاكِ خوش چونكه در جنگند و اندر كش مكش

(Ey lâtif toprak mademki senin zâhirinle bâtının çekişmekte ve ceng etmededir.)

Senin zâhirin ve bâtının ile ey hâkden yaratılmış zât çünkü cenkde ve muarızadadır.

1008. هر كه با خود، بهر حق، باشد به جنگ تا شود معنیش خصم بو و رنگ

(Kim Allah için nefsiyle savaşa girişirse nihâyet onun da hakikati rengin ve kokunun, şekil ve görünüşün düşmânı olur.)

Her kimesne ki Allahu Te'âlâ'nın rızâsı için kendiyile muarızada mücâhede-i nefsi emârede olur. Hattâ onun bâtını ve kalbi dünyânın râyiha-i tayyibesine ve rengine düşmüş olur.

1009. ظلمتش با نور او شد در قتال آفتابِ جانش را نبود زوال

(Onun zulmeti nûru ile harbeder, lâkin rûh güneşine zevâl olmaz.)

Onun zulmeti onun nûruyla kattelde olur ve zulmetinin nûru galib olur. Bundan sonra onun âfitâb-ı cânibine zevâl târî olmaz.

1010. هر كه كوشد بهر ما در امتحان پشت زیر پاش آرد آسمان

(Her kim bizim için riyâzet çeker ve ibtilâyâ tahammül ederse âsumân sırtını onun ayakları altına getirir.)

Her kimesne ki bizim rızâmız için tâatte sa'y eder felek arkasını onun ayağı altına götürür ve âsumânı nerdübân eder.

1011. ظاهر ت از تیرگی افغان کنان باطن تو گلستان در گلستان

(Senin zâhirin karanlıklardan feryâd ettiği hâlde batının gülistân içinde gülistân olur.)

Senin zâhirin ey arzdan mahlûk olan zât ben hiçbirşey değilim diye feryâd eder. Lâkin ey velî kâmil senin bânının gülsitân içinde gülsitândır. Bu kelâmı mükerrem olarak ol derece tatvil buyurdular ki nazara ve sania fütûr-ı azîm irâs eder. Zannım budur ki istigraklarının galebesi vakti olmak gerektir.

1012. قاصدا، چون صوفیان رو ترش تا نیامیزند با هر نور کش

(Zâhirin, nûr söndüren yabancı kimselerle ihtilât etmemek için sûfler gibi ekşi suratlı olmuştur.)

An kâd evliyâ-i kirâm ekşi yüzlü zâhidler gibidir. Hattâ nûr aldırıcı ki murâd avâm-ı nâssdır ihtilât etmesinler ve halk bunlardan kaçsınlar ki şerlerinden emîn olsunlar.

1013. عارفان رو ترش، چون خار پشت عیش پنهان کرده در خار دُرشت

(Yüzü gülmeyen ârifler, kirpi gibi sert dikenler içinde zevku sefâ eder ve gizlice yaşarlar.)

Yüzü ekşi ârifler kirpi gibi kendi safâ ve zevkini galîz ve saklamışlardır. o anf ve şiddeti avâma izhâr ederler ki semtimize gelib zevk-i bânınımıza halel ve keder vermesinler. (72a) Bağ gizlidir, velâkin bağın etrâfında o diken zâhirdir, öyle diyerek ki ey hırsız; düşmân bu asmadan bâîd ol. Ya'nî bağ nice mahfî ise ehlullahın bânını öylece mahfidir ve diken gibi olan anf ve şiddeti fakat âşikâredir ki halk tard eyleye.

1014. خار پشتا، خار حارس کرده ای سر چو صوفی در گریبان برده ای

(Ey kirpi; dikenini kendine bekçi yapmışsın ya'nî hakikat yolunun sâliki, surat etmeyi kendine siper ittihâz etmişsin –başını mürakabe yapan bir sûfî gibi yakana çekmişsin.)

Ey kirpi gibi kendüyi ihfâ' eden zât, sen diken gibi anf ve şiddeti kendüye bekçi etmişsin ve başını sûfî gibi yakana eylemişsin.

1015. تا کسی در چار دانگ عیش تو کم شود، زین گل رخان خار خو

(İstiyorsun ki şu gül yüzlü fakat diken hûylu kişilerden hiç kimse, senin azıcık bir zevkine bile ilişmesin.)

Bir kimesne ancak ey zâd senin zevkinin bir dengini tesadüf bu diken hûylu gül yanaklılardan az olsun ve senin keyfine hâlel vermesinler.

1016. طفل تو، گرچه که کودک خو بُدست هر دو عالم خود طفیل او بُدست

(Ey Abdülmüttalib, senin çocuğun henüz çocuk tabiatlı ise de, iki âlem –ya'ni dünyâ ve âhiret- onun sâyesinde yaratılmıştır.)

Senin tıflın egerçi çocuk hûyludur lâkin her iki âlem onun tıfıdır. Biz senin tıfıldan dünyâyı zinde ederiz felegi onun hizmetinde kul ederiz.

1017. گفت عبد المطلب: کاین دم کجاست؟ ای علیم السرّ، نشان ده راه راست

(Abdülmuttalib dedi ki: ey gizli sırları bilen Rabbim, şimdi o nerededir. Doğru yolu ta'rîf et.)

Abdülmuttalib dedi ki yâ Rabb tıflım nerededir bu vakit ey sırrı bilici Mevlâ bana doğru yola nişân ver ki veledimi bulayım.

Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem' in cediti Abdülmüttalib'e Kâ'be'den cevâb gelmesi Onu nerede bulayım? diye Muhammed Aleyhissalatü vesselâm'ın bulunduğu yerden Abdülmüttalib'in nişân istemesi ve Kâ'be dahilinden cevâb gelib nişân bulması

Abdülmuttalib radiyallahu anh hazretlerinin mahz-ı âlem sallallahu aleyhi vesellem hazretlerinin olduğu mahalden nişân istemesi ki kande buluruz ve dahi Kâ'be derûnundan cevâb gelmesi ve o alâmeti bulub nebî zişânı bulması beyânında olucudur.

1018. از درون کعبه آوازش رسید گفت: ای جوینده طفل رشید

(Kâ'be dahilinden bir ses geldi ki, ey o akli başında cocuğu arayan.)

Kâ'be-i mükerreme'nin içinden âvâz geldi ki ey o tıfl-ı reşidi talib olan zât.

1019. در فلان وادیست، زیر آن درخت پس روان شد زود، پیر نیک بخت

(O, filân vadide ve bir ağacın altındadır. Bunun üzerine o iyi bahtlı muhterem ihtiyâr o vadiye teveccüh etti.)

O veled-i muhterem fülân vadide fülân ağacın altındadır bu savâbı alınca o nîk cihet ya'nî hazreti Abdulmuttalib o cânibe revân oldu.

1020. در رکاب او امیران قریش زآنکه جدش بود ز اعیان قریش

(Abdulmuttalib'in ardında Kureyş'in emirleri de gidiyorlardı. Çünkü hazreti Peygamberin cediti, Kureyş kabilesinin ulularından idi.)

Abdulmuttalib rikâbında o vadiye giderken kibel-i kureyş'in sadâtı var idi. Zîrâ o hazreti (72b) kureyş'in u'lûlarından idi.

1021. تا به پشت آدم، اسلافش همه مهتران رزم و بزم و ملحمه

(Âdem'in sulbüne varıncaya kadar Resulullah'ın bütûn ecdâdı hem de harb meydânlarının ileri gelenlerinden idi.)

Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm'ın zuhr-ı pâkine varınca Abdulmuttalib hazretlerinin eslâfı bi'l-cümle meclis-i şûrînin u'lûları idi ve dahi ceng meclisinin u'lûları idi ve cümlesi pehlivân idi rezm ve mülhime ikisi dahi ceng ma'nâsındır.

1022. این نسب خود قشر او را بوده است کز شهنشاهان مه پالوده است

(Bu asil neseb, nebî-i i'zâmın postu, ya'nî cism-i şerîfinin aslî olmuştur ki büyük reislerden süzülmüştür.)

Bu nisbet-i âlî nebî zişân'ın cesed-i şerîfinin nesebi olmuştur. Zîrâ u'lû pâdişâhlardan süzülmüştür.

1023. مغز او خود از نسب دور است و پاک نیست جنشش از سمک کس، تا سماک

(Resûl-i Ekrem'in içi ve özü ise soy ve sopdan uzak ve pâkdir. Balıktan simâk denilen yıldıza kadar onunla cins ve eşit olacak kimse yoktur.)

Lâkin onun magrı tahkik nesebinden baîddir ve berîdir. Onun cinsi yerdeki balıktan simâka dek yokdur. Simâk sinin kesriyle menâzil-i kamerden bir menzîlin ismidir.

1024. نور حق را کس نجوید زاد و بود خلعت حق را چه حاجت تار و پود

(Hakk nûrunun kimden ve nasıl doğduğunu kimse aramaz. Allah'ın halkının nescini arayıp sormaya ne lüzûm var.)

Hakk Te'âlâ'nın nûru için bir kimesne aya şundan mı dogdu ve bundan mı oldu demek istemez. Zîrâ Hakk'ın halkına bir kimesne tarapod aramaz ve ihtiyâc olmadığını bilir.

1025. کمترین خلعت که بدهد در ثواب بر فزاید بر طراز آفتاب

(Allah'ın sevâb karşılığı kuluna verdiği en basit hil'at parlaklık itibariyle güneşin şualarından daha üstündür.)

Gayet edenî hil'at ki kuluna ameli mukâbili Allahu Te'âlâ verir. Âfitâbın hilkâtinin ziyneti üzerine tezâyüd eder. Ve onun taropodu yokdur. Ve cennet libâsı dikilmiş degildir ve âfitâba giydirdiği dahi muhit olmadı. Böyle olunca evveli o olur ki nûr-ı Muhammediye'nin libâsının taropodu olmamak ve dikilmemiş olmamak hemen öyle kudret-i Hakk'la mahlûk olmak.

Belkıs'ı rahmete da'vet kıssasının gerisi

Belkıs'ı rahmet-i mahz olan da'vetin kıssasının bakıyyesidir.

1026. خیز بلقیسا بیا و مُلک بین بر لب دریای یزدان، دُر بچین

(Ey Belkıs; kalk, gel de mülk ve hükûmet gör, deryâ-ı ilâhî kıyısında inci topla.)

Kalk ey Belkıs gel ve mülk-i ebedîyi gör. Cenâb-ı Hakk'ın deryâ-yı lûtfunun kenârında inci düşer ve cem' et.

1027. خواهرانت ساکن چرخ سنی تو به مرداری چه سلطانی کنی ؟

(Kız kardeşlerinden, yüce göklerde oturuyor. Sen ise murdâr bir dünyâda nasıl sultânlik ediyorsun?)

Senin hemşirelerin âlî felegin sâkinleri oldular. Sen böyle murdârlık ile ne sultânlik eylesin ve bu senin hâline hakikatde pâdişâhlık demezler. Hâherandan murâd nisânın evliyâsıdır.

1028. خواهرانت را ز بخششها و داد هیچ میدانی که آن سلطان چه داد ؟

(Ey Belkıs, mâlikulmülk olan Rabbülâleminin, yüce ve bol bahşışlerden kız kardeşlerine neler vermiştir, biliyor musun?)

Senin kızkardeşlerine alâ bahşışlerden bilir misin ki o sultân ne ihsânlar verdi. Her birisi (73a) âlî köşklere otururlar.

1029. تو ز شادی چون گدائی طبل زن که منم شاه و رئیس گولخن

(Ben külhân reîsi ve şâhiyim diye sevinerek davuldu ve zurnacıları nasıl oldu da başına topladın?)

Sen böyle kendine nazar edib ve kendini pâdişâh zannedib niçin davul urucu tuttun, bu lisân-ı hâlî ve hakikate nazar birle ben sûretde şâhim velâkin külhân reîsiyim demek olur. Sûretde senin davul dövdürmekliğinin her ne kadar saltanat ise hakikatde sana rezâletdir ve ben ehl-i külhânın reîsiyim demek olur.

İnsânın, dünyâyâ kanaat edib, dünyâ için hırs ve tama' göstermesi, kendi cinsinden olan rûhânîler: (Ne olurdu, Kavmimiz hâlimizi bilse) diye bağırib dururken, onların devletinden gafil olması

Burası dünyânın ni'metine âdemînin kani olması ve dahi onun dünyâ talebinde hırsı ve dahi rûhanî olan zâtın devlet ve lezzetinden ehl-i dünyânın gafil olması, öyle rûhânî ki onlar onun ebnâ-yı cinsidir. Ve o rûhanîler nâra ururlar ki âh ne olaydı bizim kavmimiz bizim zevkimizi ve vâsıl olduğumuz lezzet ve ni'meti bileler idi. Bir dahi dünyâ lezzetine nazar ederler mi idi diyerek.

1030. آن سگی در کو، گدای کور دید حمله می آورد و دلش میدرید

(Bir köpek köyde kör bir dilenci gördü. Üstüne saldırdı ve abâsını yırttı.)

Ol bir kelb mahalde bir kör fakîri gördü ve ona hamle getirdi ve onun köhne libâsını yırttı.

1031. گفته ایم این را، ولی باری دگر شد مکرر بهر تاکید خبر

(Bunu evvelce de söylemiştik. Lâkin haberin tekîdi için tekrar zikrediyoruz.)

Bu temsîli biz gayrı kere dahi söylemiş idik. Bu haberi tekîd için bir dahi söyledik. Bu kelâm bu cihetle mükerrer oldu. Velâkin olmagıla fâideden hâlî degildir. Tekrar olundu demeyesin.

1032. کور گفتش: آخر آن یاران تو بر کُھ اند این دم شکار و صید جو

(Kör dedi ki, senin cinsin olan arkadaşların şimdi dağda av peşinde koşmaktadır.)

Çünkü kör kelbin cümlesinden âciz oldu. Âhirü'l-emr kelbe dedi ki senin yaranın bu vakit dag üzerinde şikâra mensûbdurlar ve sayda talibdirler.

1033. قوم تو در کوه میگیرند گور در میان کوی میگیری تو کور ؟

(Senin cinsinde olanlar dağda yâbân eşeği avlıyorlar, sen ise köyün ortasında kör yakalyorsun.)

Hattâ senin kavmin şimdi dagda humâr-ı vahşi tutarlar. Sen ise mahalle arasında benim gibi biçâre a'mâyı sayd edersin. Sana dahi lâyük olan emsâlin gibi tayyib ve helâl saydlar tutmaktır. Bu temsil münâsebetiyle şeyh-i müzevirrin ahvâlini beyâna şürû' edib buyururlar.

1034. ترك این تزویر گو، شیخ نفور آب شوری جمع کرده، چند کور

(Ey Allah'ın rızâsından nefret eden sahte şeyh, sen başına birkaç körü toplamış acı suya benziyorsun.)

Ey Hakk'dan nefret edici şeyh bu tezvîr ve hîleyi terk eyle. Sen fi'l-hakika bir acı suya benzersin (73b) ve birkaç kör cem' eylemişsin. O körleri ben âb-ı lezîzim

diyerek aldatma. Zîrâ Hakk Te'âlâ hazretleri bu işden râzî olmaz. Öyle diyerek başına körleri cem' eyledi ki bunlar benim müridlerimdir ve ben bir acı suyum bunlar benden içerler ve kör olurlar. Bu kelâm-ı hakikat-i hâl itibârıyla ve illâ hiçbir şeyh ben âb-ı şûrum ve bunları kör ederim demez.

1035. آب خود شیرین کن از بحر لُذُنْ آب بد را دام این کوران مکن

(Kendi suyunu bahr-i ilâhîden tatlılaştır. Kötü ve acı bir suyu birtakım körlere tuzak yapma!)

Müzevîr kendi suyunu ilm-i ledünni deryâsından tatlı eyle ve kendinin murdâr ve acı suyunu bu körlere dâm etmeye ya'nî eger murâdın irşâd ise öyle şürû eyle demekdir.

1036. خیز، شیران خدا بین، گور گیر تو چو سگ چونی، به زرقی کور گیر ؟

(Kalk, Allah arslânlarını ya'nî evliyâullahı gör de sen de onlar gibi yâbânî merkeb avla. Sen nasıl oluyor da köpek gibi kör yakalyorsun.)

Ey müzevîr kalk ve Tanrı arslânlarını gör ki onlar tayyib ve helâl olan humâr-ı vahşiyi sayd edicilerdir ve sen niçin kelb gibi bir âlây kör dil olanları sayd edersin. Mürşîd-i kâmiller gibi ehl-i basîret olanları hez odur ki sayd edesin.

1037. گور چه ؟ از صید غیر دوست دور جمله شیر و، شیر گیر و، مست نور

(Yaban eşeği de nedir ki, onlar dostun gayrisini avlamaktan uzak olan arslânlardır. Hepsi de arslândır, arslân avcısıdır, nûr sarhoşudur.)

Kâmiller için humâr-ı vahşi saydı nedir ki onu sayd edeler. Sen benim böyle dedigime itimâd etme belki onlar da dostun gayrisini olmakdan baîdlerdir ve hemen dostu olurlar. Hâsılı matmah-ı nazarları ancak dost-ı hakikîdir demekdir. Onların cümlesi arslândır ve arslân sayd edicidirler ve nûr-ı hakk'la mesttirler.

1038. در نظاره صید و صیادی شه کرده ترك صید و مرده در وله

(Avı ve pâdişâhın avcılığını seyrederken hepsi de avlamayı bırakmışlar, temâşâ hayretiyle âdetâ ölmüşlerdir.)

Sayd-ı hakikînin nezzaresinde ve o pâdişâha sayyad olmakda sâir evleri terk etmişlerdir ve dahi Cenâb-ı Hakk'ın hayretinde ve muhabbetinde olmuşlardır.

1039. همچو مرغ مرده شان بگرفته یار تا کند او جنس ایشان را شکار

(Yâr-ı hakikî onlar vasıtasıyla onlar gibileri avlamak için kendilerini ölü bir kuş gibi tutmuştur.)

Yâr-ı hakîki onları mürğ-i mürde gibi tutmuştur. Hattâ onların cinsini onlar ile sayd eyliye.

1040. "مرغ مرده مضطر اندر وصل و بین خوانده ای" القلب بین الاصبغین

(Ölmüş kuşun vuslat ve firkat arasında, ihtiyâr ve irâdesi yoktur.)

Mürğ-i mürde makamında olan evliyâ-yı kirâm vuslat ve firkât beyinde muztârdırlar. Cenâb-ı Kibriyâ dilerse mütecellâ olur dilerse müstetir olur. Hadîsde kalb-i esabi rahmân'dan iki esbâb beynindedir. Dilediği gibi kulun kalbini Mevlâ döndürür buyurulmuştur. Bu hadîs-i şerîf delâlet eder ki kulun elinde bir şey yoktur ve cümlesi Allâhu Te'âlâ'nındır.

1041. مرغ مرده اش را هر آنکو شد شکار چون ببیند، شد شکار شهریار

(Onun ölü kuşuna her kim av olur ve tuzağına tutulur da dikkat ederse pâdişâhın avı olduğunub görür.)

(74a) Hakk Te'âlâ'nın mürğ-i mürde gibi olan evliyâsına her ol kimesne ki şikâr oldu. Çünkü gördü ve dikkât eyledi ki Cenâb-ı Hakk'a şikâr olmuş.

1042. هر که او زین مرغ مرده سر بتافت دست آن صیاد را هرگز نیافت

(Her kim bu ölü kuştan ya'nî mürşid-i kâmilden baş çekerse hakikî avcı olan Cenâb-ı Hakkın kudret elini aslâ bulamaz.)

Her kimesne ki o âdem evliyâsından a'raz eyledi o sayyad-ı hakikînin elini ve visâlini aslâ bulmadı ve Mevlâ'dan mahrûm oldu.

136 قال الله تعالى من يطع الرسول فقد اطاع الله ومن تولاه فإرسناك عليهم حفيظا

1043. گوید او: منگر به مرداری من عشق شه بین در نگهداری من

(Ölü kuş der ki, benim münkirler nazarında murdâr olduğuma bakma. Beni muhâfaza husûsunda şâhın muhabbetine bırak.)

Evliyâ-yı kirâm lisân-ı hâl ile münkîrlere der ki sen benim zâhir cesedime ve avâm-ı nâss gibi olduguma bakma. Cenâb-ı Hakk'ın aşkını kalbimde hıfz ettim ki nazar eyle. Zîrâ çok kimesneler evliyâ-yı kirâmın zâhirine nazar edib ettibâdan imtinâ ettiler ve kendileri gibi kıyâs ettiler. Nite ki cild-i evvelde tutî hikâyesinde evliyâ-yı kirâmı kendiniz gibi kıyâs etmeyiniz diyerek azîm tavsiye buyurmuşlar idi.

1044. من نه مُردارم، مرا شه کشته است صورت من شبیه مرده گشته است

(Ben murdâr değilim, çünkü beni şâh öldürmüştür. Sûretim ölüye benzemiş.)

Ben murdâr değilim. Beni sultân-ı hakikînin aşkı katl etmiştir. Murdâr odur ki heft-i enfe mürde ola. Belki benim sûretim mürdelere ve ehl-i gaflete müşâbih olmuşdur. Zîrâ evliyâullah sûretde avâma benzerler.

1045. جنبش زین پیش بود از بال و پر جنبشم اکنون ز دست دادگر

(Önce hareketim kanat kuvvetiyle idi. Şimdi ise âdil olan Allah'ın eliyle hareket ediyorum.)

Cenâb-ı Hakk'la fânî olmazdan mukaddem bizim hareketimiz kendi aklımdan ve amelimden idi. Lâkin fenâfillah makamına vardıkdan sonra benim hareketim âdil olan zât-ı bârî'nin kudretindendir. Zîrâ bu mertebede irâde ve mürîd ve murâd bir olur ve gayret kalmaz.

1046. جنبش فانیم بیرون شد ز پوست جنبشم باقیست اکنون، چون از اوست

¹³⁶ Bil ki biz seni onların üzerine bekçi göndermedik.

Şûrâ sûresi,48. ayet.

(Benim fânî hareketim kalıbımdan çıkıp gitti. Şimdiki hareketim ise bâkidir, çünkü O'ndandır.)

Benim fânî hâreketim çünkü cesedimden taşra oldu. Şimdi hareketim çünkü Mevlâ'dandır. O âhiret ve e'f'al fânî degildir.

1047. هر که کج جنبد به پیش جنبشم گر چه سیمرخ است، زارش میکشم

(Benim hareketim karşısında her kim eğri büğrü kııldarsa onu kahr ile öldürürüm.)

Her kimesne ki benim yanımda eğri hareket eder eğerçe eğer anka' ise ve halvet-nişin ise ve cem'i nâssdan uzlet ve inzivâ ihtiyâr etmiş ise onu aldırırım. Filvâki 'ârifler kimesneye müdâhele etmezler. Eğerçe melek ise de ve âbid ve zâhid ve cümle indinde Müslim bir zât ise de zîrâ ¹³⁷ *یجا صدون فی سبیل الله والایحافون لومته لائم* nazm-ı celfinin mazharı olmuşlardır. Bu sûretde (74b) ancak Allah Te'âlâ dan korkarlar ve gayrıdan korkmazlar.

1048. هین مرا مرده مبین، گر زنده ای در کف شاهم نگر، گر بنده ای

(Eğer hakikatte diri isen beni ölü görme. Hakikî bir kul isen benim şâh avucunda bulunduğuma bak.)

Evliyâ-yı kirâm derler ki âgâh ol beni mürde görme. Eger hayy isen ben şâh-ı hakîkinin elindeyim ve ona kul olmuşum. İyi bak, eğer Hakk'ın makbûlu kul isen.

1049. مرده زنده کرد عیسی از کرم من به کفّ خالق عیسی درم

(Hazreti Îsâ, Allah'ın kulu iken Hakk'ın lütûf ve keremiyle ölüyü diriltti. Bense Îsâ'yı yaratmış olan Allah'ın avucundayım.)

Kereminden Îsâ 'aleyhi's-selâm mürdeyi zinde eyledi. Bunda bu kudret vardır. ben ise Îsâ 'aleyhi's-selâm'ın halıkının yedd-i keremindeyim. Hiç mürde kalır mıyım?

¹³⁷ Bunlar Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Mâide sûresi, 54. ayet.

1050. کی بمانم مرده در قبضه خدا؟ بر کف عیسی مدار این هم روا

(Kabza-i ilâhiyye içinde nasıl olur da ölü kalırım. Îsâ'nın elinde bile olsam buna imkân yok.)

Kaçan kabza-i hudâ'da mürde kalırım, böyle mürde kalmayı keff-i Îsâ'da bile lâyük görme kande kaldı ki yedd-i kudret-i hudâ'da mürde kalına.

1051. عیسی ام، لیکن هر آن کاو یافت جان از دم من، او بماند جاودان

(Ben de Îsâ'yım lâkin benim nefesimden cân bulan ebedî kalır.)

Îsâ'yım lâkin her ol kimesne ki benim nefesimden cân bulur o ebedî kalır. Bu kelâm mürğ-i mürde lisânındandır.

1052. شد ز عیسی زنده، لیکن باز مُرد شاد آن کاو جان بدین عیسی سپرد

(Ölü, Îsâ'nın nefesiyle dirildi, lâkin yine öldü. Benim gibi bir Îsâ'ya cân veren ise şâd ölür ve ebedî kalır.)

Bir meyyit Hazret-i Îsâ'dan zinde oldu ve kabrinden kalkdı velâkin der-akab yine öldü. Kezâlik Bakara maddesinde o meyyit Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ın darbından hayât buldu ve katilini söyledi ba'de akabinde yine mürde oldu velâkin ebedi şâd ve haydır. O kimesne ki cânını bu Îsâ'ya ısmarladı. Murâd mürşîd-i kâmilîdir zîrâ ona aslâ mevt tarî olmaz.

1053. من عصایم در کف موسیٰ خویش موسیم پنهان و، من پیدا به پیش

(Ben kendi Mûsâ'mın elinde asâ gibiyim. Lâkin benim Mûsâ'm gizlidir, meydânda olan ben'im.)

Însân-ı kâmil yine der ki ben kendi Mûsâ'mın elinde bir asâ gibiyim velâkin benim Mûsâ'lığımı sen göremezsin. Zîrâ mahfîdir ve görünen benim cesedimdir. Zâhir ancak bu vücûddur. Mûsâ'lık ancak çeşm-i bâtinî ile görünür.

1054. بر مسلمانان پل دریا شوم باز بر فرعون اژدرها شوم

(Ben Müslümânlara deniz köprüsü, fi' ravna ejderha olurum.)

Ehl-i imâna deryâdan mürûr etmege köprü olurum nite ki asâ deryâyı yarıp Benî İsrail'i öte tarafa geçirdi ve köprülük evsâfı anda bulundu. Yine fir'avn-sîret olanlara ejdeha olurum ve onları yerim ve ihâfe ederim. Filhakika evliyâ asâ-yı Mûsâ gibi olduğunda şüphe yokdur.

1055. این عصا را ای پسر تنها مبین که عصا بی کف حق نبود چنین

(Oğul, bu asâyı yalnız görme. Zîrâ Hakk'ın kudret eli olmayınca hiçbir asâ böyle olmaz.)

Bu asâ'yı ey ogul yalnız görme. Zîrâ asâ yedd-i hakk olmaksız bu işleri göremez ve bu işleri ancak yedd-i Mûsâ'aleyhi's-selâm'da görür.

1056. موج طوفان هم عصا بُد، کاو ز درد طنطنه جادو پرستان را بخورد

(Tûfân dalgasında asâ kesildi ve sihirbazlara taparcasına hüremet eden Fir'avnlerin şevket ve kudretini yuttu.)

(75a) Tûfânın mevci dahi asâ gibi idi. Zîrâ küffârın hâline kemâl-i derûndan şeytâna tapıcıların şöhet ve şânını yedi.

1057. گر عصاهای خدا را بشمرم زرق این فرعونیان را بر درم

(Eğer Allah'ın asâlarını –yani kahr vasıtalarını- sayacak olursam bu Firavnîlerin hilelerini meydana çıkarırım.)

Eğer Hakk'ın asâlarını sayarsam ki fir'avn gibilerin hakkından geldi bu fir'avnîlerin riyâ ve ırzını şikest eylerim.

1058. لیک زین شیرین گیاه زهرمند ترک کن، تا چند روزی میچرند

(Lâkin bırak da o Fir'avnîler, bu zehirli ve tatlı ottan ya'nî dünyâ nimetlerinden birkaç gün otlansınlar.)

Lâkin bu zehirli tatlı ottan terk ile o müzevirler birkaç gün teannüm etsinler ve ırzlarını kırma.

1059. گر نباشد جاه فرعون و سری از کجا یابد جهنم پروری ؟

(Eğer Fir'avn ve emsâlinin mansıbı ve riyâseti olmasaydı cehennem nasıl gıdâ bulur ve beslenirdi?)

Eğer fir'avnun câhı ve olugu olmasa cehennem terbiye kandan bulur, ancak öyle fir'avn-sıfâtlardan âteşi alev-gîr olacaktır.

قال الله تعالى يوم نقول لجهنم حل مثلأوت ونقول حل من مزید¹³⁸

1060. فر بهش کن، آن گهش کُش ای قصاب ز آنکه بی برگند در دوزخ کلاب

(Ey kasâb onları besle, semizlet de öyel kes. Çünkü cehennem köpekleri azıksızdırlar.)

Ey kassâb-ı kahr-ı ilâhî onu semiz eyle ondan sonra o kâfirleri öldür. Zîrâ cehennemde kelâb-ı küffâr azıksızdır ve açdır karınları doysun.

1061. گر نبودی خصم و دشمن در جهان پس بمردی خشم اندر مردمان

(Eğer dünyâda düşmân ve düşmânlık olmasaydı, insânlarda gazab ve hiddet ölmüş bulunurdu.)

Dünyâda hısm ve düşmân olmasa nâssda olan gazab zâil olur mu?

1062. دوزخ آن خشم است و خصمی بایدش تا زید، و نه رحیمی بُکشدش

(Cehennem o hiddet ve gazap gibidir. Ona bir düşmânlık lâzımdır ki yaşayabilsin. Yoksa Allah'ın merhameti onu öldürür.)

Cehennem gazab-ı ilâhîden alev-gîr olmuştur. Gazab-ı bârî'ye nâss-ı vâkî' olan husûmet lâzımdır ki gazab-ı ilâhî nâr-ı bârî'ye eğer husûmet ve kavga olmasa Allahu Te'âlâ'nın sıfât-ı rahmeti cehennemi aldırır.

1063. در جهان گر لطف بی قهرو بُدی پس کمال پادشاهی کی شدی ؟

(O vakit gazabsız ve kahırsız lütûf kalırdı. Bu takdîrde nasıl kemâl-i saltanat olurdu?)

¹³⁸ O gün cehenneme, doldun mu, denir. O da , daha var mı,der.

Kaf sûresi , 30. ayet.

Bu sûretde fakat lûtf-ı bârî kalır idi ve kahr-ı hakk olmaz idi. Böyle olunca kemâl-i ulûhiyyet kaçan olur idi. Zîrâ ulûhiyyetin kemâli Celâl ve Cemâl ileidir.

1064. ریش خندی کرده اند آن منکران بر مثلها و بیان ذاکران

(O münkirler, öğütçülerin sözlerine, getirdikleri misâllere aldırış etmediler.)

O münkirler misâllere ve nasîhlerin beyânına istihzâ tarîkiyle gülmüşlerdir.

1065. تو اگر خواهی بکن هم ریش خند چند خواهی زیست؟ ای مردار، چند؟

(Ey murdâr münkir, istersen sen de eğlen. Bakalım ne kadar yaşayacaksın?)

Sen dahi eger istersen nasîhleri sihriye eyle ey alçak murdâr bu dünyâyı deniyede ne bi mikdâr muammer olmak istersin. Bin sene yaşarım mı zann edersin, görürsün çok geçmez ölürsün ve belâ'nı bulursun.

1066. شاد باشید ای محبان در نیاز بر همین در، که شود امروز باز

(Senler, size karşı bugün açılan şu va'z u irşâd kapısı dolayısıyla şâd olun ve niyâzda bulunun.)

Ey dostlar niyâzda (75b) olarak mesrûr olunuz bab-ı ilahî üzerine zîrâ bu gün hudâ'nın bab-ı lûtfu küşâd olacaktır. Ve size beşâret ederim ve münkîr mahrûm-ı lûtf-ı bârî olacaktır.

1067. هر حویجی باشدش کردی دگر در میان باغ از سیر و کبر

(Bir bahçede sarımsak, soğan vesâire gibi sebzelerin ayrı yerleri vardır.)

Her muhtâc olunan sebzelerin bağçenin içinde bir başka ocagi ve dikilecek mekânı olur gerek ise pırasadan olsun ve ger ise kebere dedikleri sebzeden olsun. Gerd kaf-ı farisînin zammıyla sebze diken ocaga derler. Sir sinin kesriyle pırasa ve sarımsaka ıtlak olunur. Kebere kâfin ve babın fethâlarıyla bir nevî sebzenin adıdır ki ondan turşu olur bunların cümlesi insâna elzem olmagıla ta'bîr buyurdular.

1068. هر یکی با جنس خود در کردِ خود از برای پختگی نم میخورد

(Bu sebzelerden her biir kendi cinsi etrâfında yetişip kemâle gelmek için rutubet cezib eder.)

Her birisi kendi cinsiyle kendi ocagında puhte olmak ve kemâline ermek için yerden rûtubet alır.

1069. تو که کرد زعفرانی، زعفران باش و، آمیزش مکن با دیگران

(Ey Allah'ın velîlerini seven kimse, sen safran çiçeğinin yanbaşındasın. Safran ol da başka cinslerle ihtilât etme.)

Sen ki za'ferân ocagında zaferân gibi makbûl ocagında sâbir ol ve gayr-ı dîni sebzeler ile ihtilât etme. Zîrâ sebzeler ile cinsiyle alıyorlar, sen ise dervîş olacaksın sana dahi farz olan kendi cinsin sâlik-i âhîretleriyle olmaktır ve ehl-i dünyâdan mücâbetdir.

1070. آب می خور زعفرانا تا رسی زعفرانی، اندر آن حلوا رسی

(Ey safran tabîatlı sâlik, ağzını şalgam tabîatlıların ihtilâtıyla bulaştırma ki onunla bir tabîatta ve bir mâhiyyette olmayasın.)

Ey za'ferân gibi dervîş âb-ı ilm-i ledünni nûş eyle. Zîrâ sen za'ferânsın ola ki helvâ içine seni koyarlar.

1071. در مکن در کرد شلغم پوز خویش که نگرده با تو او هم طبع و کیش

(Ey safran gibi olan kimse, sen bir tarafa, o şalgam tabîatlılar da bir taraf konulmuştur. Çünkü Allah'ın arzı geniştir.)

Sakınb ey dervîş şalgam gibi avâm-ı nâss ile olub agzını âb-ı feyz-i bârî'ye küşâd etmeyesin zîrâ onlar seninle tab'ı bir ve dini bir degillerdir. Bu beyitle bazı dervîşler ki mülûk ve vüzerâ' kapısına ümid ve şed ederler, onları men' buyururlar.

1072. تو به کردی، او به کردی مودعه زآنکه ارض الله آمد واسعه

(Husûsiyle öyle bir arz ki orada sefere çıkan şeytân ve cini bile kayb olur.)

Zîrâ sen bir ocakdasın o bir ocakdadır. Bu bagçe-i kâinatın sahibi böyle kılmışdır. Zîrâ ârzûllah vâsia geldi. Mevlâ istemez ki sen dergâh-ı ehlullahdan çıkıb

mülûk sarâyında zâleme ile birlikte olasın. Hemen tekyede dervîşân ile çorbaya kanâat edib feyz-i bâtinîye müteveccih olasın buyururlar.

1073. خاصه آن ارضی که از پهناوری در سفر گم میشود دیو و پری

(O denizde, o ovada, o dağlarda vehimler ve hayâller bile yol alamaz.)

Hâsılı ol yer ki kemâliyle inli oldugundan şeytân (76a) ve cin sofrada zâyî olurlar. Ol rütbede seriü'l-seyr ike murâd arsa-i bâtinîye ve âlem-i bâtındır.

1074. اندر آن بحر و بیابان و جبال منقطع میگردد او هام و خیال

(Oradaki akışı gizli olan durgun su, akan nehirlerden daha tâze ve daha hoştur.)

O âlem-i gaybın deryâsında ve sahrâsında ve dağlarında dev ve perî şöyle dursun o hâm ve hayâlât-ı insâniye bile münkâti olur ve o âlemi bitiremezler, o mertebede o sa'ddır. Bu dünyâ sahrâsı o âlem-i ma'nânın sahrâsına nisbet olundukda bir dolu bahre nisbetle bir tel kıl. Nice şey hakir ise onun gibidir. O mikdâr sahrâ-yı bâtın bu dünyânın sahrâsından vâsiadır buyurmak isterler. Ma'lûm ola ki ¹³⁹ *وَأَرْضُ اللَّهِ وَسِعَةً* âyet-i kerîmesi sûffiye indinde âlem-i ma'nânın sahrâsı hakkındadır. Zîrâ dünyânın ne vüsâti vardır? hadîs-i şerîfde görmez misin ¹⁴⁰ *الدنيا سجن المؤمن* buyuruldu. Zindânda vüs'ât olur mu derler. Hattâ bazıları ana rahmine teşbîh etmişlerdir. Durmuş su ki onun seyri mahfîdir. Ve kimesne hâreketini görmez. Hattâ revân olan ırmaklardan hem tâzedir ve hem hadesdir.

1075. کاه درون خویش چون جان و روان سیر پنهان دارد و پای روان

(Ey hâtib, su üstüne nakış yapma; ya'nî herkesin anlamayacağı sözleri söyleme de kısa kes; çünkü dinleyen uyumuştur.)

Zîrâ ma-i rakid ki onun seyri gizlidir kendi derûnunda cân gibi mahfî hâreket tutar ve yürüyücü ayagı vardır. muhâtab uyumuştur. Sen dahi hitâbı küteh eyle. Ey

¹³⁹ Allah'ın yeri geniş değil miydi?

Nisa sûresi, 97. ayet.

¹⁴⁰ Dünya müminin zindanıdır.

(Hadîs-i Şerîf)

vâiz olan zât, bu nakşı su üzerine az eyle ve bunlara kelâm etme. Ma-i rakid gibi kendi kendine derûnunda bir mikdâr devr eyle. Bunlara kelâm söylemek su üzerine nakış yapmaga benzer.

1076. خیز بلقیسا که بازار یست تیز زین خسیسان کساد افکن گریز

(Ey Belkıs; kalk! bu revâclı pâzâra kesâd vermek isteyen hasîslerden kaç.)

Kalk ey Belkıs, Hazret-i Süleyman'a git. Zîrâ bir keskin bâzâr vardır. İntifâ' edersin. Bu küşâd ilka' edici hasîslerden firâr eyle.

1077. خیز بلقیسا کنون با اختیار پیش از آن که مرگ آرد گیر و دار

(Ey Blekıs, ölüm hengâmesi gelmeden evvel ihtiyârınla kalk!)

Kalk ey Belkıs ihtiyârınla git ondan evvel ki mevt gelir ve seninle ceng ve husûmet getirir ve âkıbet seni âhrete götürür.

1078. بعد از آن گوشت کشد مرگ آن چنان که چو دزد آئی به شهنه، جان کنان

(Ölüm geldikten sonra senin kulağını öyle çeker ki hırsızın cân çekişerek zabıta me'mûrunun karşısına geldiği gibi gelirsin.)

Bundan sonra mevt (76b) senin kulagını ancılayın çeker ki hırsız subaşı elinden nice cân çekişirse sen dahi öylece cân çekişirsin.

1079. زین خران، تا چند باشی نعل دُزد؟ گر همی دزدی، بیا و لعل دُزد

(Ne vakte kadar bu eşeklerden nâl çalacaksın? Çalacaksan gel de lâl çal.)

Bu eşeklerden için niçin bir hırsız-ı nâl olursun eger çalarsan gel la'l sirkât

eyle. Nite ki denmiştir. ¹⁴¹ اواز نیت فازن بالحره واذا سرقت فاسرق ال

1080. ای خنک آنجان کز این ملکت بجست که اجل، این ملک را، ویران گر است

(Hemşîrelerin –ya'nî imân ve salâh sahibi olan kadınlar- ebedi bir saltanata nâil olmuşlardır. Sen ise burada fânî ve değersiz bir hükümet sahibisin.)

¹⁴¹ Zina ettiğinde hürle (yap), çaldığında kıymetliyi çal. Arapça söz.

Ey Belkıs senin emsâlin nisâ mülk-i dâimî bulmuş. Sen ise bir gûrumâlîyi ya'nî hakir mülk ve devlet bulmuşsun.

1081. خیز بلقیسا بیا باری ببین ملکت شاهان و سلطانان دین

(Bu mülk ve hükümetin sıçrayıp kurtulana ne mutlu. Çünkü ecel bir gün tahrip edecektir.)

Ey kimesne baht ve devlet onundur ki bu mülkten sıçradı ve mihnetden halâs oldu mevt bu mülk-i dünyâyı harâb edicidir.

1082. خیز بلقیسا بیا پیش از عجل در نگر شاهی و ملک بی خلی

(Ey Belkıs, kalk gel de din sultânlarının mülkünü gör.)

Ey Belkıs gel hele, mülk ve devlet nice olur imiş gör, o devlet ki pâdişâhların ve din ulularının mülk ve devletidir, gör ki benzer mi senin mülk ve devletine.

1083. شسته در باطن میان گلستان ظاهرا حادی میان دوستان

(O sultânlar, görünüşte dostlar arasında nağmelerle deve sürüyorlar ammâ iç âleminde gülbahçesinde oturmuşlar zevk u sefâ ediyorlar.)

Ehlullah bâtında gülsitân ortasında oturmuşdur. Zâhirde halkın miyânında yalnızdır.

1084. بوستان با او روان، هر جا رود لیک آن از خلق پنهان می شود

(Nereye giderlerse bâtında oturdukları gülbahçesi de onlarla beraber gider, lâkin o bahçe, halkın gözünden gizli kalır.)

Bûsitân o zât ile revândır her ne mahalle gider ise, lâkin o halkdan mahfî olur ve o bûsitânı o zât ile kimesne göremez.

1085. میوه ها لابه کنان: که از من بچر آب حیوان آمده: کز من بخور

(O bahçenin meyveleri bizi topla, diye yalvarır, âb-ı hayât, yanlarına gelip benden iç, diye niyâz eder.)

O bûsitânın meyveleri ona yalvarır ki benden tena'um eyle, âb-ı hayât dahi ona gelmiş ki benden iç.

1086. طوف می کن بر فلك بی پرّ و بال همچو خورشید و چو بدر و چون هلال

(Gel de, kanatsız olarak hilâl gibi, dolunay gibi, güneş gibi felekte cevelân et.)

İnsân-ı kâmil felegin üzerine tavâf edicidir. Zâhir kanadı olmaksız güneş gibi ve ay gibi ve hilâl gibi.

1087. چون روان باشی، روان و پای نی می خوری صد لوت و، لقمه خای نی

(Ayaksız olarak rûh gibi yürürsün, lokma çiğneyen olmadığı hâlde yüzlerce ma'nevî lokma yersin.)

Çünkü âlem-i bâlâya revân olursun ayaksız. Çok gıdâ-yı ma'nevî yersin ve lokma çiğnemeyerek ni'metlere vâsıl olursun.

1088. نی نهنگ غم زند بر کشتی ات نی پدید آید ز مردن زشتی ات

(Ne gemine gam timsâhı çarpar ne de ölümden kötüleşir, çirkinleşirsin.)

Bu kemâlâta ba'de'l-vasla ne senin sefîne-i cesedin üzerine gam timsâhı urur ve ne mevt geldikde sana bir çirkinlik ârız olur.

1089. گر تو نیکو بختی و سلطان زفت بخت غیر توست، روزی بخت رفت

(Eğer sen tâlih-i yaver ve büyük hükümdâr isen de talih senin gayrın olduğu için bir gün senden ayrılır, devlet ve ikbâl başkasına gider.)

(77a) Eger sen iyi bahtlı ve ulu sultân isen bahtın senden başkadır. Gün olur ki o pâdişâhlık bahtı senden cüdâ olur.

1090. تو بماندی چون گدای بی نوا دولت خود هم تو باش، ای مجتبی

(Ey seçilmiş hükümdâr, o vakit dilenciler gibi muhtâc bir hâlde kalırsın. Binâenaleyh sen devletin kendisi ol ki senden ayrılıp gitmesin.)

Ba'de'l-mevt gedâlar gibi sen kalırsın rıziksız oldugun hâlde ey muhtâr olan zât sen kendin bir devlet ol kendine ki hayâtında ve memâtında mü'sâvi olasın.

1091. چون تو باشی بخت خود، ای معنوی پس تو که بختی، ز خود کی گم شوی ؟

(Ey ma'nevî er, senin tâlihînin senin zâtın olursa o vaktin bahtın senden nasıl ayrılır?)

Çünkü sen kendi bahtın olursun ey merd-i ma'nevî. Böyle olunca sen ki ayn-ı bahtisin kendinden nice zâyi' olursun. sen kendinden ey hûyları güzel olan zât nice zâyi' olursun. Çünkü senin zâtın sana mülk ve mâlın aynı oldu.

1092. تو ز خود کی گم شوی؟ ای خوش خصال چون که عین تو، تو را شد ملک و مال

(Ey güzel ahlâklı, senin zâtın, senin mülk ve mâlın olunca, kendinden nasıl ayrılırsın?)

Ya'nî sen ayn-ı baht ve devlet oldun. Sana senden ayrılmak yokdur. Zîrâ kişi nefsinden cüdâ' olamaz ve şeyin zâtından infikâkı mümtenidir.

Süleyman 'aleyhi's-selâm' ın Mescid-i Aksâ'yı yaptırması

Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın Mescid-i Aksâ'yı ta'mîr etmesinin kıssasının bakıyyesidir. Cenâb-ı Hakk'ın ta'lîm ve vahyi ile şol hilmeler için ki Hudâ-yı Te'âlâ bilir ve dahi melâike ve dev ve perî ve âdemînin âşikâre muâvenet etmesi beyânındadır.

1093. ای سلیمان، مسجد اقصی بساز لشکر بلقیس آمد در نماز

(Ey Süleyman, Mescid-i Aksâ'yı binâ et, Belkıs'ın ordusu namâz için geldi diye, kendisine vahy nâzil oldu.)

Vâcib-i Te'âlâ buyurdu ki: Yâ Süleyman Mescid-i Aksâ'yı binâ' eyle. Zîrâ Belkıs'ın askeri namâza geldi ve mescid ihtiyâc mes etdi.

1094. چونکه او بنیاد آن مسجد نهاد جن و انس آمد، بدن در کار داد

(Süleyman 'aleyhi's-selâm o mescidin temelini atınca cin ve ins gelip orada çalışmaya başladı.)

Çünkü o mescidin binâsını Hazret-i Süleyman kurdu. İns ü cîn bedenini o mescidin hizmeti içine verdi.

1095. يك گروه از عشق و، قومی بی مراد همچنانکه در ره طاعت، عباد

(Kulların tâat ve ibâdet husûsunda oldukları gibi mescid binâsında çalışanların birtakımı aşk ve şevk ile, birtakımı da isteksiz ve mecbûri uğraşıyordu.)

Bir cemâât aşkdan ve bî-murâd olan kavimden ancılayın bu mescide sa'y etdiler ki tâât yolunda kullar sa'y ederler.

1096. خلق دیوانند و، شهوت سلسله می کشدشان سوی دکان و غله

(Halk da cinlere benzer. Şehvet, onları dükkâna alışverişe mahsûle ve yiyeceğe çeken zincirdir.)

Halk-ı şeyâtindirler ve şehvet dahi zincir gibidir nâssı dükkân-ı vücûbat tarafına çeker. Bu zincir havfdan.

1097. هست این زنجیر از خوف و وله تو مبین این خلق را بی سلسله

(Bu zincir, korkudan ve şaşkınlıktan yapılmadır. Sen bu halkı zincirsiz görme.)

(77b) Ve hayrettedir. Sen bu halkı zincirsiz görme.

1098. می کشاندشان سوی کسب و شکار می کشدشان سوی کانهها و بحار

(O zincir onları kazanca, ava, mâdene ve denize çeker.)

Cenâb-ı Kibriyâ onları kesb-i tarafına çeker ve yine Mevlâ onları mâden ve deryâlar tarafına sevk eder.

1099. می کشدشان سوی نیک و سوی بد گفت حق: فی جیدها حبل المسد

(Yine o korku onları, iyilik ve kötülük tarafına çeker. Cenâb-ı Hakk, Kur'ân'da, boynunda liften örülmüş bir ip var, buyurmuştur.)

Vâcib-i Te'âlâ hazretleri halkı iyilik ve kötülük tarafına şehvet belâ'sıyla çeker ve halk bend-i ilâhîde ma'kdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de

142 *فجیدها حبل من مسد* buyurmuştur. Ya'nî Ebû Leheb'in avretinin boynunda

¹⁴² Hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde. Tebbet Sûresi, 5. ayet.

hurma lifinden ib vardır ve benddir. Sâir nâss dahi buna kıyâs olunsun. Zîra cümlesi kabza-i kudrettedir demektir.

1100. قد جعلنا الحبل في اعناقهم و اتخذنا الحبل من اخلاقهم

(Biz, insânların boyunlarına onların ahlâkından ip bağladık.)

Onların boyunlarında ip kıldık ve dahi o ipi onların ahlâkından aldık.

1101. ليس من مستقذر مستنقہ قط الا طائره في عنقه

(Murdâr ve temiz hiçbir kimse yoktur ki onun amel defteri boynunda bulunmasın.)

Kâfirden bir mü'min olmadı aslâ!. Lâkin onun ameli boynunda bağlanmış oldu.

1102. حرص تو در کار بد، چون آتش است اخگر از رنگ خوش آتش خوش است

(Ey harîs olan kimse senin kötülüklerdeki hırsın âteş gibidir. Hattâ kor hâline gelmiştir ki korun rengi âteşin renginden hoştur.)

Senin hırsın çirkin işe âteş gibidir. Kor âteşin huş-ı renginden hoşdur. Zîrâ âteş biri birinden harâret ve humret alır.

1103. آن سواد فحم، در آتش نهان چونکه آتش شد، سیاهی شد عیان

(Kömürün karalığı âteşte gizlidir. Âteş sönünce o karalık meydâna çıkar.)

O kömürün karalığı âteşte nihân oldu. Çünkü âteş gitdi karalık âşikâre oldu.

1104. اخگر از حرص تو شد فحم سیاه حرص چون شد، ماند آن فحم تباه

(Kömür senin hırsından âteş hâline geldi, âteş hâlinde göründü. Hırs geçince o kömürün karalığı kalır.)

Âteş senin hırsından siyâh kömür gibi oldu. Hırs çünkü gitti o kömür telef ve zâyî' oldu.

1105. آن زمان، آن فحم، اخگر مینمود آن نه حُسن کار، نار حرص بود

(Hırs ve tama zamânında kömür, kor gibi görünür. Fakat o görünüş, işin güzelliğinden değil hırs âteşindedir.)

O hırs vakti kömür sana âteş gibi lâtif göründü ve o çirkin ma'siyetler ve dünyâ-yı denîye hûb göründü. O ise o işin hüsnünden değil idi belki senin hırsının âteşinden idi.

1106. حرص، کارت را بیارائیده بود حرص رفت و، ماند کار تو کبود

(Hırs, tama ve şehvet, senin işini süslemiş ve sana kömürü kor gibi göstermişti. Hırsın geçince işin çirkin olduğu ve kor gibi parlak görünenin, kömür gibi kapkara bulunduğu meydâna çıkar.)

Hırs senin içini tezyin etmiştir. Vaktâ ki hırs gitti ve senin işin mâlî kaldı.

1107. غولہ ای را کہ بیارائید غول پخته پندارد کسی کہ هست گول

(Şeytânın bezediği ekşi otu, ahmak bir şahıs pişmiş ve tatlı sanır.)

Bir korugu ki gul tezyin eyledi bir kimse ki ahmaktır onu üzüm zann eder.

1108. آزمایش چون نماید جان او کند گردد ز آزمون دندان او

(O ahmakın rûhu o ekşi otu çiğneyerek tecrübe ederse dişleri kamaşır.)

Çünkü bu korugu onun cânı tecrübe gösterir. Onun dişi tecrübeden kesmez olur.

1109. از هوس، آن دام دانه مینمود عکس غول حرص و، آن خود دام بود

(Gülyâbânî gibi olan hırsın aksi tuzaktan ibâretti; hırs ve hevesi, o tuzağı yem gibi gösterdi.)

(78a) Hevesden o tuzak dâne göründü bu hâl hırs gulunun aksi idi ve o tahkik hâm idi.

1110. حرص، اندر کار دین و خیر جو چون نمااند حرص، ماند نغز او

(Hayır olan işler, başka bir şeyin aksiyile güzel görünmüş değil, kendiliklerinden lâtiftir. Hırsın harâreti geçmiş olsa bile onların parlaklığı ve letâfeti kalır.)

Sen hırsı din işinde ve hayırda iste. Çünkü hırs kalmaz o zamân hayrın ve tââtın yüzü güzel olur.

1111. خیرها نغزند، نی از عکس غیر تاب حرص ار رفت، ماند تاب خیر

(Hâlbuki dünyâ işinden hırsın parlaklığı gidince, korun soğuyup kömür kaldığı gibi kapkara kalır.)

Hayırlar güzeldirler ve o güzellik gayrın aksinden degildir. Lâkin dünyânın güzeli gayrın aksindendir ve dünyânın bir şeyinde aslâ letâfet yokdur. Çünkü insândan hırs gider ise yine hayrın revnakı yerinde kalır. Zîra letâfeti ârızî degil idi. Lâkin.

1112. تاب حرص از کار دنیا چون برفت فحم باشد مانده از اخگر به تفت

(Çocukları oyuna olan hırsları aldatır da eteklerini bükerek ata binmiş vehmine düşerler.)

Hırsın harâreti çünkü dünyânın işinden hemen kâr-ı dünyâyı tezyin eden hırsdır. Görmez misin çünkü ehlullahdan hırs gider kâr-ı dünyâdan onlara nefret gelir.

1113. کودکان را حرص میآرد غرار تا شوند از ذوق دل دامن سوار

(Çocuğun o kötü hırsı geçince diğer çocuklara güleceği gelir.)

Etfâle hırs aldanmak getirir. Hattâ kalblerinden olan zevkten atına binici olurlar. Murâd ata binmeleridir.

1114. چون ز کودک رفت آن حرص بدش بر دگر اطفال خنده آیدش

(Ben ne yapmışım ne işlere girmişim. Sirke bana hırsımdan bal görünmüştü.)

Çünkü tıfıdan onun hırs-ı bedî gitdi. Gayrı etfâl böyle ettikçe ona hande gelir,

1115. که چه می کردم؟ چه میدیدم در این؟ خل ز عکس حرص بنمود انگبین

(Peygamberlerin binâsı hırstan ârî olduğu için dâimâ revnak ve letâfeti artmaktadır.)

Öyle diyerek ki ben ne acib iş etmişim. Şimdi bunda etfâlden neler görürüz. Hırsın aksinden sirke insânın gözüne bal görünür imiş. Enbiyâ-yı i'zâm aleyhi's-selâm'ın binâ'sı hırssız idi. Ya'nî hâlisân levcullah idi. Bundan için ancılayın dâimâ revnakı arttı.

1116. آن بنای انبیا بی حرص بود لاجرم پیوسته رونقها فزود

(Zengin ve kerîm olan kimseler, birçok mescid yaptırmışlardır. Fakat o mescidlerden hiçbiri Süleyman 'aleyhi's-selâm' ın yaptırdığı gibi Mescid-i Aksâ nâmını almamıştır.)

Ey kimesne sana söylerim onu ki dünyânın kerîmleri çok mescid binâ' eylediler. Lâkin adı Mescid-i Aksâ değildir. Bu ta'bîrden münfehîm olur ki Aksâ'ya indillahi derece-i kemâle vâsıl ma'nâsı verirler.

1117. کعبه را، کش هر دمى عزى فزود آن ز اخلاصات ابراهيم بود

(Kâ'be'nin her ân izzet ve hürmetinin artması onu yapan İbrahim 'aleyhi's-selâm'ın ihlâsından ileri gelmiştir.)

Beyt-i Mükerrreme'nin ki her ân izzeti terâkki eder idi. O hâl İbrahim (78b) Halîlullah 'aleyhi's-selâm'ın hulûslarından idi.

1118. فضل آن مسجد ز خاک و سنگ نیست لیک در بنّاش حرص و جنگ نیست

(Mescid-i Aksâ ve Kâ'be-i Mükerrremenin fazîleti toprağından ve taşından değildir. Onu binâ eden Süleyman ve İbrahim aleyhi's-selâm'da hırs ve savaş olmadığındandır.)

Mescid-i Harâm'ın fazlı hâk ve senginden değil idi. Lâkin onun bânisinde dünyâya hırs ve ceng yok idi. Binâberîn mescid-i şerîf böyle mu'teber oldu.

1119. نى كُتب شان چون كتاب ديگران نى مساجدشان نه كسب و خان و مان

(Ne onların kitâbları başkalarının kitâbları gibidir, ne de onların mescidleri ve hânümanları başkalarının mescidlerine ve hânümanlarına benzer.)

Ne peygamberlerin kitâbları ya'nî hadîsleri gayrılarının kitâbları gibidir ve ne onların mescidleri ve ne kesbleri ve ne ev ve barkları halkın ki gibidir.

1120. نه ادبشان، نه غضبشان، نه نكال نه نعالس و، نه قیاس و، نه مقال

(Onların ne edebleri ne gazabları ne azâbları ne uykuları; ne kıyâsları, ne sözleri halkınkilere benzer.)

Enbiyâ-yı i'zâm 'aleyhi's-selâm'ın halkın edebleriyle edebleri benzemez ve dahi onların gazabları halkın gazabına benzemez ve ukubetleri dahi halkın ukubetine benzemez. Kezâlik uykuları ve kıyâsları ve sözleri dahi benzemez.

1121. هر یکیشان را یکی فرّی دگر مرغ جانسان طائر از پرّی دگر

(Onlardan her birinin ayrı bir parlaklığı vardır. rûh kuşları başka bir kanalda uçmaktadır.)

Enbiyâ-yı i'zâmın her birisinin bir revnakı vardır ve dahi onların cânının kuşu bir gayrı kanatdan uçucudur.

1122. دل همی لرزد ز ذکر حالشان قبله افعال ما، افعالشان

(Gönül, onların hâlini andıkça titrer durur. Onların işleri bizim işlerimiz için kabledir.)

Kalb bunların bu hâllerinden yâd olundukda titrer. Bizim ef'âlimizin onların ef'âli kiblesi oldu ve onlar bizim muktedâmızdır ve biz onlara iktidâ ile emr olunduk.

1123. مرغشان را، بیضه ها زرین بده ست نیم شب جانسان، سحرگه بین شدست

(Onların tavukları altın yumurta yumurtlar, onların rûhu gece yarısı sabâh vaktini görür.)

Enbiyânın kuşlarının yumurtası altından olmuştur. Bizimkiler gibi bayagı yumurta degildir. Nısfu'l-leylde onların cânı seher vakti görücü olmuştur. Ya'nî her şeyin âkıbetini şimdiden mülâhaza ederler demektir.

1124. هر چه گویم من به جان نیکوی قوم نقص گفتم، گشته ناقص گوی قوم

(O kavmin- ya'nî enbiyâ ve evliyânın- iyiliğine dair cân ve gönülden ben ne söylesem noksan söylemiş olurum.)

Her ne ki ez dil ü cân kavmin iyiligine müteallik söz söylerim. Eksik söylemiş olurum ve kavm-i enbiyâyâ nakıs söyleyici olurum. Zîrâ onları kemâliyle vasf mümkün degildir.

1125. مسجد اقصی بسازید ای کرام که سلیمان باز آمد والسلام

(Ey kerîm olan kimseler Mescid-i Aksâ yapınız. Zîrâ Süleyman aleyhi's-selâm tekrar gelmiştir vesselam.)

Ey kerîmler Mescid-i Aksâ'yı düzünüz. Zîrâ Süleyman 'aleyhi's-selâm geri geldi ve kelâm burada tamam oldu.

1126. ور ازین دیوان و پریان سر کشند جمله را املاک در چنبر کشند

(Eğer bu mescidin inşâsında cinler ve şeytânlar serkeşlik edecek olurlarsa; melekler onların hepsini de zincire vururlar.)

Eger mescid-i şerîfe hizmetde bu şeytânlardan ve cinlerden a'râz ederler ise melâike-i kirâm onları işkenceye çekerler ve cebrî hizmet etdirirler.

1127. دیو یکدم کژ رود از مکر و زرق تازیانه آیدش بر سر چو برق

(Şeytân mekr ve hîle ile aksine hareket edecek olursa başına şimşek gibi bir kaçmçı vurulur.)

Şeytân (79a) eger bir dem hîle ve riyâdan için egri gider ise yıldırım gibi onun başına meleklerden kaçan gelir.

1128. چون سلیمان شو، که تا دیوان تو سنگ بُرند از پی ایوان تو

(Sen Süleyman gibi ol ki şeytânların sana köşk ve sarây yapılması için yardımcı olup taş kessinler.)

Süleyman gibi ol ki hattâ senin şeytânların senin sarayın için taş ıslâh etsinler ve cinleri matlûbun gibi hidmetkâr edesin.

1129. چون سلیمان باش، بی وسواس و ریو تا تو را فرمان برد جنی و دیو

(Süleyman gibi hilesiz vesvesesiz ol ki cinler ve şeytânlar senin fermânını dinlesinler.)

Süleyman ‘aleyhi’s-selâm gibi vesvesesiz ve mekirsiz ol. Hattâ cin ve şeytân senin emrine ittisâl etsinler.

1130. خاتم تو این دل است و، هوش دار تا نگردد دیو را خاتم شکار

(Şu gönül sihirli yüzüğüdür; aklını başına topla ve ihtiyâtlı bulun ki bu yüzük, ifrîtin avı olmasın.)

Senin mührün bu kalbindir. Aklını başına cem’ eyle. Hattâ şeytâna hâtem-i kalbin şikâr olmasın.

1131. پس سلیمانی کند بر تو مدام دیو با خاتم، حذر کن، والسلام

(Cin sana karşı o yüzükle Süleymanlık eder, ondan sakın!)

Böyle olunca cin sonra senin üzerine Süleymanlık eyler. Dâimâ senin hâtemin ile ve sen ona maglûb olursun bu işden hazer eyle. İşte burada kelâm tamâm oldu.

1132. آن سلیمانی دلا منسوخ نیست در سر و سرت سلیمانی کنیست

(Ey gönül, o Süleymanlık, o mahlûkatı teshir kuvveti yok edilmiş değildir, hâlâ mevcûddur ve senin başınla kalbinde Süleymanlık etmektedir.)

O Süleymanlık ey gönül mensûh degildir ve el’ân mevcûddur. Zirâ sende hâtem-i kalb vardır. Senin başında ve bătınında Süleymanlık eylemek sevdâsı vardır.

1133. دیو هم وقتی سلیمانی کند لیک هر جولاهه اطلس کی تند ؟

(Şeytân da bir aralık Süleymanlık eder, fakat her çulha nasıl atlas dokur?)

Dahi biraz müddet Süleymanlık eyler. Velâkin ahdesinde gelmeğe kadir olmaz devden murâd dünyâ pâdişâhlarıdır. Görmez misin here çulha açan atlas dokur, zirâ harir dokumak herkesin kârı degildir. Şuhla elini tahrîk eder. Velâkin atlas dokuyucunun eli gibi degildir. Her ikisinin beyninde azîm fark vardır. Bunun gibi ehl-i dünyânın pâdişâhlığı evliyânın pâdişâhlığına benzemez.

Bir şâirin bir hükümdâra kaside getirmesi ile şâhın ona câize vermesi, Ebul'- Hasan nâmındaki vezîrin de o câizeyi kat kat artırması

Burası şâirin kıssasıdır ve dahi pâdişâhın ihsân vermesi ve dahi Ebu'l-Hasan nâm vezîrin onu katılması beyânındadır.

1134. شاعری آورد شعری پیش شاه بر امید خلعت و اکرام و جاه

(Hil'at, ikrâm ve mansıb ümidiyle bir şâir, hükümdârın huzûruna bir kaside getirdi.)

Bir şâir pâdişâhın önüne kaside getirdi. Hil'at ve ikrâm ve mansıb ümidi için.

1135. شاه مکرم بود و فرمودش هزار از زر سرخ و کرامات و نثار

(Pâdişâh kerem sahibi idi. Şâire bin tâne kırmızı altın ve bundan başka daha da ihsânlarda bulunmalarını emretti.)

(79b) Pâdişâh ikrâm edici idi. O şâire kırmızı altından ve atıyyeden ve bahşışden hezâr dinâr verdi.

1136. پس وزیرش گفت: این اندک بود ده هزارش هدیه و ده، تا رود

(Sonra vezîr dedi ki, bin altın azdır, on bin altın ihsân et ki memnûniyetle gitsin.)

Sonra şâhın vezîri dedi ki: Pâdişâhım bu azdır, on bin altın hediye ver ki mesrûr olarak vatanına gitsin.

1137. از چون او شاعر پس از تو بحر دست ده هزاری هم که گفتم اندک است

(Onun gibi bir şâire senin gibi eli deniz kadar cömerd bir hükümdâr için on bin altın verilmesini tavsiye edişim bile azdır.)

Bunun gibi öyle şâir agızlıdan ve senin gibi deryâ-destden on bin dedim az der. Nus, zamm-ı nunla ağıza derler çend evden mahfûzdur.

1138. قصه گفت آن شاه را و فلسفه تا بر آمد عشر خرمن از کفه

(Vezîr, pâdişâha, harmanın onda biri şâire verilsin diye geçmiş pâdişâhların ihsânlarına dâir hikâyeler söyledi, hikmetlerden bahsetti.)

Vezir şâha sühânın fazlından kıssa söyledi ve hikmetler söyledi. Hattâ hırmenin öşrünü bâri kesmekden olsun vere. Kefe harmândan bakıye kalmış ufak başak dânelerine derler.

1139. ده هزارش داد و خلعت در خورش خانه شکر و ثنا گشت آن سرش

(Hükümdâr da şâire on bin altın ve hâline münâsib elbiseler verdi. Şâirin içini şükür ve senâ yurdu hâline getirdi.)

Ona on bin altın verdi ve kendine lâyıq hil'at verdi ve o şâirin kalbini şükür ve senâ hânesi düzdü.

1140. پس تفحص کرد، کاین سعی که بود؟ شاه را اهلیت من کی نمود؟

(Şâir, bu fazla ihsân, kimin gayretiyle oldu, şâha benim ehliyetimi kim anlattı?, diye araştırdı.)

Böyle olunca tecessüs eyledi ki bu kimin sa'yıdır ve benim ehliyetimi pâdişâha kim gösterdi?

1141. پس بگفتندش: فلان الدین وزیر آن حسن نام و، حسن خلق و ضمیر

(Ona dediler ki, adı da ahlâkı da kalbi de Hasan olan vezir Fülânüddinin tavsiyesi ile böyle bir ihsâna nâil oldun.)

Böyle olunca şâir'e dediler ki fülân kimesne vezîrdir. O Hasan adlıdır ve hûyu güzeldir. Ve hûyu fenâlıklardan pâkdir işte o seni pâdişâha sevk eyledi ve bu âzim ikrâma sebeb oldu.

1142. در ثنای او یکی شعری دراز بر نوشت و سوی خانه رفت باز

(Onun mehdine dair uzun bir kaside yazı, veirin konağına götürdü.)

Çünkü şâir böyle degildi onun senâsında dahi bir şiir ve kaside söyledi ve onu yazdı ve dahi vezîrin tarafına gitdi.

1143. بی زبان و لب همان نعمای شاه مدح شه میگفت و خلعتهای شاه

(Gene de dilsiz, dudaksız pâdişâhın ni'met ve hil'atlerini zikretti.)

Dilsiz ve lebsiz hemen pâdişâhın ni'metlerini o kasidede derc eyledi ve şâhı zımnî medh eyledi ve vasf eyledi. Hâsılı vezîre yaptığı kasîdde dahi şâhın mehdi tazammun olunmuş idi.

Şâirin aynı câizeyi almak ümidiyle birkaç sene sonra tekrar gelmesi, pâdişâhın âdeti vechile, bin altın verilmesini emr etmesi; yine Hasan nâmındaki başka bir vezîrin; bu mikdâr çok fazladır, bizim masrafımız çok, hazînemiz ise boşdur. Ben onu, ihsân buyurduğunuzun onda birine râzî ederim demesi.

(80a) O şâirin o ihsân ümidiyle birkaç seneden sonra yine gelmesi ve pâdişâhın kendi kaîdesi üzerine bin altın ihsân buyurması. Egerçe mukaddem bin altın vermiş idi. Velâkin vezîrin delâleti ile idi ve kaîde-i şâh bin altın idi ve dahi vezîr-i cedîd ki onun da nâmı hüsn idi. Pâdişâha bu ihsân ziyâde çokdur ve bizim mesarifimiz vardır ve hazîne dahi boşdur ve bu kadar ihsân vakti degildir. Siz bana havâle buyurun ben bunun öşrine ez dil ü cân hoşnud ederim demesinin beyânındadır.

1144. بعد سالی چند بهر رزق و کشت شاعر از فقر و عوز محتاج گشت

(Şâir birkaç sene sonra rızık ve ekine muhtâc oldu ve fakr ve zarûrete uğradı.)

Birkaç seneden sonra o şâir yine rızık için ve mahsûl almak için geri geldi. Ve pâdişâha kaside takdîm eyledi. Zîrâ şâir'in fakrından nâşî ihsân-ı pâdişâhiye muhtâc oldu.

1145. گفت: وقت فقر و تنگی دو دست جست و جوی آزموده بهتر است

(Dedi ki; fakirlik ve el darlığı zamânında, tecrübe edilmiş bir zâtı aramak evlâdır.)

Şâir'in züğürtlük cânına tâk edib dedi ki: bu fakr ve ızdırâb vakti mücerreb olan zâtı aramak efdâldir. Nite ki bu fakr ile gülüşmekden.

1146. درگهی را کازمودم از کرم حاجت نو را همان جانب برم

(Yine ihtiyâcımı, evvelce tecrübe etmiş olduğum bir kapıya götürmeli, ya'nî oraya gidip hâlimi arz etmeliyim.)

Bir dergehi ki keremde bu hâcet-i cedîdeyi oraya ilterim.

1147. معنی الله گفت آن سیبویه یولهون فی الحوائج هم لیدیہ

(Sibeveyh, Allah lâfzının ma'nâsını söylemiş: bütün mahlûkat ihtiyâc husûsunda ona ilticâ eder, demiştir.)

Eimme-i nihâtın reîsi İmâm Sibeveyh radiyallahu anh dedi ki; lâfza-i Celâle'nin ma'nâsı budur ki, nâss hâcetlerinde Allahu Te'âlâ'ya ilticâ ederler ve mülcî ancak Hudâ'dır demektir. Ya'nî Allah lâfzının ma'nâsı mülcî demektir. Hakk Cell u A'lâ dahi mülcî olduğundan, Allah tesmiye olundu demek olur. Şâir bu fakrı çekmekden keremi mücerreb pâdişâha gitmek evlâdır demesiyle Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrahu, sen de bu fakr ile belâya giriftâr olacağına keremi ve lûtfu tecrübe olunmuş zât-ı ecel ü a'lâ'nın yanına git buyurmak murâd etiklerinden Allahu Azîmüş-şân'ın evsâfına şürû' buyurdular ve ilticâ lâzım olduğundan.

1148. گفت: الهنا فی حوائجنا اليك و التمسناها وجدناها لديك

(Sibeveyh dedi ki: biz ihtiyâclarımızı sana arzeder, sana sığınırız. Hâcetlerimizi senden diler, senden buluruz.)

Her bir Mevlâ'sını bilen kul dedi ki: Yâ Rabb biz hâcetlerimizde sana sığındık ve o hâcetleri senin indinde taleb eyledik ve onları senin indinde bulduk.

1149. صد هزاران عاقل، اندر وقت درد جمله نالان، پیش آن دیان فرد

(Yüzbinlerce âkıllı kimse bir derde uğradıkları vakit, o yegâne Deyyân'ın huzûrunda yalvarır ve yakarır.)

Nice yüz bin âkıl derd vakti, cümlesi ferd olan Allahu Te'âlâ'ya ilticâ etmiştir.

1150. هیچ دیوانه فلیوی این کند ؟ بر بخیلی عاجزی کدیہ تند ؟

(Şuûrsuz ve idrâksiz bir deli, hasîs bir herife gidip dilenir mi?)

Hiçbir ahmak mecnûn bunu eder mi ki bir bahîl âciz ve fakîre suâl için (80b) kapısında dolana ve ondan bir şey matlûb ede. Zîrâ bilir ki hem bahîl ve hem fakîrdir. Bunu ahmak mecnûn bile etmez, kande kaldı ki âkıl ede.

1151. گر ندیدندی هزاران بار بیش عاقلان کی جان کشیدندیش پیش ؟

(Eğer, âkıllı olanlar binlerce kere Allah'ın lütûf ve keremini görmeselerdi; cânlarını onun yolunda fedâ ederler mi idi?)

Eğer, o Hudâ'dan nice yâ Rabb bulmayalar idi. Âkıllar onun önünde kaçan cân çekişdiler idi ve ona nice cân fedâ ederler idi.

1152. بلکه جمله ماهیان در موجها جمله پرندگان بر اوجها

(Dalgalar arasındaki bütün balıklar, yücelerde uçan bütün kuşlar;)

Belki deryâdaki balıkların cümlesi ve yüksek tayâran edenlerin edenlerin cümlesi.

1153. پیل و گرگ و حیدر و اشکار نیز ازدهای زفت و مور و مار نیز

(Fil, kurd, avlanan arslân, iri ejderha, karınca ve yılan.)

Fil ve kurd ve o arslânı ve azîm ejdeha ve mûr ve karınca dahi.

1154. بلکه خاک و آب و باد و هم شرار مایه زو یابند، هم دی هم بهار

(Hattâ toprak, rüzgâr, su ve âteş, hem kışın hem bahârda ondan kuvvet bulurlar.)

Belki toprak ve rüzgâr ve su ve dahi her kıvılcım mâye germ ve ni'meti ondan bulurlar ve dahi hem mevsim-i şitâ hem mevsim-i bahâr feyzi Hudâ'dan alırlar. Ve cümlesi Hakka ilticâ ederler ve lûtfu Mevlâ'dan görürler. Bu eşyâ-yı mezkûreden ma'âda.

1155. هر دمش لابه کند این آسمان که فرو مگذارم، ای حق، يك زمان

(Bu semâ, yâ Rabbi; seni bir ân bile sükût ettirme diye, Cenâb-ı Hakk'a yalvarır.)

Bu âsumân Allahu Te'âlâ Hazretlerine yalvarmak öyle diyerek ki beni hıfzından bir ân terk etme. Ey Hudâ ve eger sen beni hıfz etmez isen ben zemîne

قال الله تعالى ان الله يمسك السموات والارض ان تزولا ولئن زالتا ان
 امسكنا من احد من بعده انه كان حلينا غفورا¹⁴³
 düşerim.

1156. استن من، عصمت و حفظ تو است جملہ مطوی یمین آن دو دست

(Benim direğim ve mesnedim, senin hıfz ve himâyendir. Bütün gökler senin elinle dürülmüş, yayılmıştır, der.)

Yine âsumân der ki: Yâ Rabb benim vergim senin hıfzındır bizim cümlemiz o iki sağ eli iki hıfz ve hirâsetinde dürülmüşdür

1157. وین زمین گوید کہ: دارم برقرار ای کہ بر آبم تو کردی استوار

(Bu arz da der ki: Ey beni su üstüne bindiren; beni her vakit sâkin kıl.)

Âsumândan sonra küre-i zemîn dahi der ki: Yâ Rabb beni karar üzerine tut. Ey Mevlâ beni merkeb-i ebe süvâr etmişsin ve eb-ı zayıfıdır. Böyle zayıf şeye süvâr olan zât-ı kibriyânın himâyetine muhtâcdır.

1158. جملگان کیسہ از او بر دوختند دادن حاجت از او آموختند

(Mahlûkatın cümlesi de; keselerini, Allah'ın ihsânından doldurub diktiler. Hepsi hâcet vermeyi ondan öğrendiler.)

Nâsın cümlesi ve mahlukâtın kâffesi keselerini ondan döktüler. Ya'nî kendilerinde her ne var ise; Hakk'dan aldılar ve hâcet verenler dahi hâcet bağışlamaklığı Mevlâ-yı müteâlden öğrendiler.

1159. هر نبی زو بر آورده برات استعینوا منه صبرا او صلات

¹⁴³ Doğrusu gökleri ve yeri yok oluvmelerinden Allah tutuyor. Andolsun ki zeval buluverir-
 lerse onları o'ndan başka kimse tutamaz! O cidden halîmdir, çok bağışlayıcıdır.
 Fâtır sûresi, 41. ayet.

(Her peygamber, sâbir ve salât ile Hakk'tan isteyiniz, meâlinde âyet getirmiştir.)

هر پيغمبري زو بر اورده برات استعینوا منه صبر و صلوات هر پيغمبري
 الله تعالى دن بر جنت واضحه کتور مشدرا و حجت واضحه يا ايها الذين امنوا
 استعینوا بالصبر والصلوة 144

nazm-ı celîlinin meâlidir her kütüb-i menzîlde sâbir ve salât ile istignâ'ya emrolunmuştur.

1160. هين از او خواهيد، نی از غير او آب در يم جو، مجو در خشك جو

(Aklınızı başınıza alın da murâdlarınızın husûle gelmesini, başkasından değil, Allah'tan isteyin. Suyu kurumuşu bir dereden değil, Allah'tan temennî eyleyin.)

Kişi sabretse (81a) ve salâta müdâvât etse ve bunlar ile nefis-i emmâre ve şeytâna galebeye mevlâdan taleb etse elbette düşmânlarına doğru mahall-i şüphe değildir. Âgâh olunuz ondan murâdınızı isteyiniz ve hakkın gayrısından istemeyiniz. Yem ya'nın fethiyle deryâyâ derler. Murâd Allahu Te'âlâ hazretleridir hûşk cûsuz ırmak demektir murâd mahlûkattır.

1161. ور بخواهی از دگر هم، او دهد بر کف میلش سخا هم، او نهده

(Eğer başkasından bir şey istersen verecek olan Allah'tır; çünkü onun eline cömerdlik meyli veren yine odur.)

Eger sen mahlûktan ister isen ve mahlûk sana der ise yine o Hudâ verir. Sakımb o atıyyeyi kuldân zann etme. Sen zîrâ rağbeten eline sehâyı Cenâbı Hakk kor. Bu sûrette mâl Mevlâ'nın ve vermeye muvaffak eden yine Mevlâ'dır. Elbette Hakk Cellu A'lâ vermiş olur. Lâkin âtâ-yı hakka o zât mazhar olmagıla anı dahi duâ'

و فخر کدیث الشریف من لم يشكر الناس لم يشكر الله تعالى 145
 ve teşekkür lâzım gelir.

1162. آنکه معرض را ز زر قارون کند رو بدو آری به طاعت، چون کند ؟

¹⁴⁴ Ey iman edenler (tâât ve belâyâ) sabr ile bir de namazla (Hâkdan) yardım isteyin.

Şüphesiz ki Allah'ın yardımı sabredenlerle beraberdir. Bakara sûresi, 153.âyet.

¹⁴⁵ Allah Âdem'i kendi sûreti üzerine yarattı.Hadis.

(Zât-i sübhânisine itâat etmekten yüz çevireni bile verdiği altınlarla Karûn yapan Allah, ona itâat ve ibâdetle teveccüh edersen sana neler vermez.)

Ol Allahu Te'âlâ ki kendine küfreden kâfiri altından ve hazîneden Ka'rûn gibi ganî eder. Eger sen ona teveccüh edersen ve emrine imtisâl edersen sana ey âdem neler eder, var güzelce mülâhaza eyle ve ona göre hareket eyle.

1163. بار دیگر شاعر از سودای داد رو بسوی آن شه محسن نهاد

(Şâir; ihsân ve câize ümidiyle o ihsânkâr şâhın nezdine, bir kere daha teveccüh etti.)

Ve gayrı kere şâir ihsân sevdâsından o muhsin şâhın tarafına yüz koydu.

1164. هدیة شاعر چه باشد؟ شعر نو پیش محسن آرد و بنهد گرو

(Şâir'in hediyesi ne olur? Yeni bir şiir. Onu câize veren zâtın huzûruna getirir, âdetâ rehîn bırakır.)

Şâir'in hediyesi ne olur bir şâirin şiirinden çalmayarak kendinin inşâd ettiği şiir olur ve onu bir muhsinin önüne getirir ve ihsânını rehin kor.

1165. محسنان با صد عطا و جود و بر زر نهاده شاعران را منتظر

(İhsân sahipleri, yüzlerce kerem ve cömerdlikle altınlar yıgarlar, şâirleri beklerler.)

Erbâb-ı kerem yüz atâ ile ve çok sehâ ve ihsân için şâirlere muntazır oldukları hâlde altını hazır etmişlerdir ve şâir kasîde getirsin ikrâm edelim derler. Ama bahîl olan agniyâ ne şâiri sever ve ne fukaranın hânesine geldiğini ister. Nâima merhûm târihinde sadreazam İbşir paşa için der ki ulemâyı sever idi. Lâkin bir habbe vermez idi ve şuâraya dahi âdem-i ikrâmından hakkında bir methiye ve bir kasîde ve bir beyit dahi söylenmemişdir. Bu bahîl sebebiyle âkıbet katl olunub re's-i mekrûhu bir nîze üzerinde (81b) saplanmış ve kenif dâmına vaz' olunub üç gün dâmda durmuş diye nakl eder neuzubillahi te'âlâ.

1166. پیششان شعری به از صد تُنگِ شعرِ خاصه شاعر کاو گهر آرد ز قعر

(Onların indinde bir şiir, yüz denk yüz kumaştan evlâdır. Hele deniz dibinden inci çıkararak ya'nî o vakte kadar söylenilmemiş söz bulup söyleyen- bir şâirin şiiri olursa.)

Onların yanında bir şiir yüz denk yükden efdâldir. Zîrâ sehîler senâyî isterler ve mâla çok muhabbetleri yokdur. Zîrâ sehîler senâyî isterler ve mâla çok muhabbetleri yokdur. Bâ-husûs çok şiir ki deryânın dibinden inci getirir.

1167. آدمی اول حریص نان بود ز انکه قوتِ نان ستون جان بود

(Âdem evlâdı evvelâ ekmeğe harîstir. Çünkü ekme ve katık, onun direğidir.)

İnsân evvelâ etmek harîsi olur ondan için ki nân ve azık cânın direği olur ve rûh-i hayvânî onunla kaim olur.

1168. سوی کسب و، سوی غضب و، صد حیل جان نهاده بر کف از حرص و امل

(Ticâret, gasb ve yüz türlü hîle etmek için hırs ve emel sevkiyle cânını avucuna ya'nî kellesini koltuğuna- almıştır.)

İnsân kesb tarafına ve gazab tarafına ve çok hîle tarafına cânını elinin üzerine hırs ve emelden koymuşdur.

1169. چون به نادر گشت مستغنی ز نان عاشق نام است و مدح شاعران

(Fakat az bir şey elde eder de ekme için çalışmaya ihtiyâcı kalmazsa artık şöhrete, ada, şâna ve şâirlerin methine âşık olur.)

Çünkü nâdir olarak nâmdan müstagnî oldu. Çünkü nâm âşığı ve şâirlerin mehdininin âşığı oldu.

1170. تا که اصل و نسل او را بر دهند در بیان فضل او منبر نهند

(İster ki onun azameti ve cömerdliği halkın konuşması arasında zikr edilsin ve anber gibi râyiha versin.)

Hattâ onun aslîni ve nâssdan imtiyâzını beyân etsinler ve onun fazl u kemâlini beyânda minber koysunlar ve onu halka teşbîh etsinler. Hattâ şâirlerin onun altın bağışlamasını ve sehâsını kal ü kil esnâsında anber gibi kokutsunlar.

1171. خلق ما بر صورت خود کرد حق وصف ما از وصف او گیرد سبق

(Cenâb-ı Hakk, bizim sûretimizi kendi sûreti üzere halk eyledi. Bizim vasfımız, O'nun vasfından ders alır.)

Bizim sûretimizi Hakk Te'âlâ hazretleri kendi sûreti üzerine yarattı. Nite ki hadîs-i şerîfde ¹⁴⁶ ان الله خلق آدم على صورته buyurulmuşdur. Bu hadîs-i şerîf müteşâbihâtandır. Bunun ma'nâsını kimse bilmez. Eğerçe eshâb-ı te'vîl çok şeyler söylemişler, ammâ birisi yerinde değildir. Bu cihetle bizim vasfımız onun vasfından ders tutar.

1172. چونکه آن خلاق، شکر و حمد جوست آدمی را، مدح جوئی نیز خوست

(O Yârâdân, kullarından şükür ve hamd istediği için insânda da medh edilmek arzûsu fitrîdir.)

Çünkü Mevlâ'yı Müteâl şükür ve hamdın talibidir. İnsân dahi mevtin talibi olmaga hûyu vardır.

1173. خاصه مرد حق، که در فضل است چُست پُر شود ز آن باد، چون مشک درست

(Husûsiyle, fazîlette çevik ve üstün olan ricâlullah, o medh ü senâ rüzgârından sağlam bir tulum gibi dolarlar.)

Bâ-husûs şol Merd-i Hakk ki Te'âlâ'nın kendisine ettiği ihsânda sa'y hakkında tez sag tulum gibi o bâd-ı senâdan dolu olur ve kabarır. Hâsılı ârifler dini için senâ olundukda imân ve irfânı tezâyüd eder. Nite ki hadîs-i şerîfde

buyurulmuşdur. ¹⁴⁷ اذامدح المؤمن في وجهه رتبا لايمان في قلبه

(82a) Râvîsi Usame b. Zeyd radyallahu anh hazretleridir.

1174. ور نباشد اهل، ز آن بادِ دروغ خيك بدریده ست، کی گیرد فروغ ؟

(Eğer; medh edilen medhe ehil ve lâyük değilse, o yırtık tulum gibidir; o yalan rüzgârından nasıl dolar?)

¹⁴⁶ Allah insanı Âdem suretinde yarattı. (Hadis-i Şerif)

¹⁴⁷ Vay sana din kardeşinin boynunu kestir. Hadis.

Eger medhe ehil olmazsa o yalan medîh rüzgârından yırtık tulum gibidir. Kaçan müteneffi olur belki olmaz ve o senâdan onun imân ve irfânı büyümez ve medîhden fâide-mend olmaz.

1175. این مثل از خود نگفتم، ای رفیق سرسری مشنو، چو اهلی و مفیق

(Arkadaş; bu tulum meselini kendimden söylemedim. Eğer lâkırdı anlamaya ehliyetli ve aklın başında ise yanlış dinleme.)

Bu temsîli, ey benim refîkim, kendimden söylemedim. Sen dahi mecnûn gibi istimâ' etme. Çünkü bu kelâma ehil olmuşsun. Bu temsilâtı cân kulagıyla dinle.

1176. این پیامبر گفت، چون بشنید قدح که چرا فربه شود احمد به مدح ؟

(Müşriklerin, Muhammed niçin medîhden şişiyor, diye zemmettiklerini işitince bu meseli hazreti Peygamber söyledi.)

Bizim peygamberimiz Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem bu temsili buyurdu. Çünkü küffârın işitdi ki derler idi. Çünkü Hazret-i Ahmed hakk peygamberdir. Niçin halkın mehdinden müteessir oluyor be mesrûdur. Hiç peygamber olanlar böyle medîhle safâ-yâb olurlar mı?

1177. رفت شاعر سوی آن شاه و ببرد شعر اندر شکر احسان، کان نمرد

(Şâir, o şâhın nezdine gitti. Şükre ve ihsânın daha ölmediğine dâir bir de kasîde götürdü.)

O şâir pâdişâh tarafına gitdi ve kasîdesini ilettdi. O kasîde makdem ki ihsâne şükrâne idi. Zîrâ o ihsân olmadı idi.

1178. محسنان مردند و احسانها بماند ای خُنگ آن را که این مرکب براند

(İhsân verenler ölür, lâkin ihsânları kalır. Bu ihsân merkebinin sürenlere ya'nî lütûf ve kerem meydânında at oynatanlara- ne mutlu.)

Kerîmler öldüler keremleri kaldı. Ey âdem bahtlı o kimsedir ki bu ihsân atına bindi. Ya'nî kerîm oldu demektir.

1179. ظالمان مُردند و، ماند آن ظلمها وای جانی کاو کند مکر و دغا

(Zâlimler öldüler, o zulümleri kaldı. Mekk ve hîle eden bir şahsın vây hâline!)

Kezâlik zâlimler öldüler ve onlardan geriye ettikleri zülumler kaldı ve ey şol cânâ ki onlardan mekir ve hîle ve vaz' etdiği kanun-ı seyyieler kaldı.

1180. گفت پیغمبر: خُنك آن را كه او شد ز دنیا، ماند از او فعل نكو

(Hazreti Peygamber buyurmuştur ki, dünyâdan çekilip gittiği hâlde kendisinden iyi bir fiil kalmış kimseye ne mutlu!)

Peygamberimiz 'aleyhi's-selâm buyurdu ki baht ve devlet ol kimesne için ki o âdem dünyâdan gitti ve ondan güzel fiil kaldı.

1181. نام نيك او ز فعل نيك دان پس نمرده است او يقين، بنگر عيان

(İhsân eden kimse ölür fakat ihsânı ölmez. Dâimâ yâd edilir. Allah indinde din ve ihsân küçük bir şey değildir.)

Mükerrem oldu lâkin onun ikrâmı olmadı. Zîrâ Hakk'ın indinde din ve ihsân şey-i hakir değildir.

1182. مُرد محسن، ليك احسانش نمرد نزد يزدان دين و احسان نيست خُرد

(Kendi ölüp de isyânı ve zulmü yaşayan kimsenin vây haline! Öyle bir kimseyi ölmekle kurtulur sanma!)

Vây ona ki kendi öldü ve isyânı ölmeyib dünyâda kaldı. Âgâh ol zannetmeyesin ki mevt ile cânı dünyâdan ilettili.

1183. اين رها كن، زآنكه شاعر بر گذر وام دار است و قوی، محتاج زر

(Şimdi bu bahisleri bırak. Şâir yoldadır, borçludur ve paraya çok ihtiyâcı vardır.)

Bu kelâmları terk eyle. (82b) Zîrâ şâir geçmek üzerinedir ve medyûndur ve altına ziyâde muhtâcdır.

1184. برد شاعر شعر سوی شهریار بر امید بخشش و احسان یار

(Geçen sene aldığı bahşiş ve ihsân ümidiyle şâir, pâdişâhın nezdine kasîdeyi götürdü.)

Şâir şiirini pâdişâhın tarafına iletirdi. Pâdişâhın bellidir ihsânı ve atıyyesi ümidi üzerine.

1185. نازنین شعری، پُر از دُرّ درست بر امید و بوی اکرام نخست

(O kasîde inci gibi kıymetli mısralarla dolu nâzenîn bir şiir idi ki evvelki aldığı câizenin tekrarını ümid ederek yazmıştı.)

Bir a'lâ kaside ki kıymetli inciden dolu idi evvelki ikrâm kokusuna ve ümidi üzerine iletirdi.

1186. باز شه بر خوی خود گفتش هزار چون چنین بُد عادت آن شهریار

(Hükümdârın âdeti şâirlere bin altın vermektir; bu şâire de âdeti ve tabiatı mûcibince bin altın verilsin, dedi.)

Pâdişâha dahi kendi hûyu üzerine ona bin altın ile emreyledi. Çünkü o sultân-ı zişânın âdeti böyle kerem ve ihsân idi âdeti üzere ikrâmı fermân eyledi.

1187. لیک این بار آن وزیر پُر ز جود بر بُراق عز، ز دنیا رفته بود

(Lâkin bu sefer o cömerd vezîr, izzet ve saâdet burâkına binmiş; dünyâdan göçüp gitmişti.)

Lâkin bu defa o vezîr ki ihsândan dolmuş idi. İzzet burâkına süvâr olarak âhirete gitmiş idi.

1188. بر مقام او وزیر نو رئیس گشته، لیکن سخت بی رحم و خسیس

(Eski vezîrin yerine yeni birisi vezîr olmuştu. Lâkin çok merhametsiz ve hasîs bir şahıstı.)

O kerîm vezîrin makamı üzerine bir vezîr-i cedîd reîs olmuş idi. Lâkin ziyâde merhametsiz ve hasîs idi.

1189. گفت: ای شه، خرجها داریم ما شاعری را نبود این بخشش سزا

(Dedi ki, şâhum bizim birçok masrafımız var. Bin altın bahşış bir şâirin mükâfâtı olamaz.)

Vezîr-i cedîd dedi ki: Ey pâdişâh bizim masraflarımız vardır. Bir şâire bin altın cezâ degildir ve avz degildir.

1190. من به ربع عشر آن، ای مغتم مرد شاعر را خوش و راضی کنم

(Ey ganîmet sahibi olan pâdişâh; ben, bin altının onda birinin dörtte biri olan yirmiş beş altın ile şâirin gönlünü hoş, kendisini râzî ederim.)

Belki avzdan ziyâdedir ben bu ihsânın öşrünün rub'ına ya'nî yirmi beş altına ey min tarafillah ganîmetlenmiş zât o mert şâiri hâtırı hoş ve râzî eylerim. Onu bana havâle buyur dedi.

1191. خلق گفتندش که: او از پیش دست ده هزاری زین دلاور بُرده است

(Oradakiler dedi ki, şâir eski vezîr zamânında bu dilâver pâdişâhtan on bin altın alıp götürmüştür.)

Şâhin etibbâ'ı vezîre dediler ki: O şâir mukaddem bizim dilâver pâdişâhımızdan on bin altın iletmişdir.

1192. بعد شکر، کلک خائی چون کند؟ بعد سلطانی، گدائی چون کند؟

(Şeker yedikten sonra nasıl olur da şeker kamışı çiğner; sultânlıktan sonra nasıl dilencilik eder?)

Şeker yedikten sonra, kamış yemeyi nice eyler. Pâdişâhlıktan sonra gedâlık nice eyler. Ya'nî atıyye-i azîmeye mutât olan böyle yirmibeş altın ile hiç buradan râzî ve mutayyeb gider mi dediler.

1193. گفت: بفشارم و را، اندر فشار تا شود زار و نزار از انتظار

(O vakit ona yol toprağını da versem çemendeki gül yaprağı gibi kapar.)

Vezîr dedi ki: Ben onu muzdarib ederim kemâl-i ızdırâbıyla hattâ ihsâna intizârdan zebûn ve anlayıcı olur. O zamân ona eger toprak verir isem çemenden gül yaprağı gibi (83a) onu kapar.

1194. این بمن بگذار که استادم در این گر تقاضاگر بود هم آتشین

(Bu işi bana bırakın, şâirin talebi demir gibi sert olsa da, ben onu yumuşatırım. Çünkü bu işin ustasıyım.)

Pâdişâhım bana havâle eder bu husûsu dedi. Zîrâ ben bunda üstâd-ı kâmilim eger ihsân isteyici talebde âteşe mensûr olursa da ben onun def'inin çâresini bulurum.

1195. از ثریا گر بپرّد تا ثری نرم گردد چون ببیند او مرا

(Süreyyâ yıldızından, arza kadar uça bile, beni görünce yumuşar!)

Takdîr-i ibâre ki ¹⁴⁸ *بهرد از ثری* tâ süreyyâdır. Bu takdîr ile ma'nâsı eger yeryüzünden süreyyâya dek şâir uçmaga kadir ise ve öyle belâ' ve pür az ise ve ceriü'l- lisân bir merd-i sühen-gû ise yine ben onu ona galebe ederim. Zîrâ fenn-i hîlede mâhirim. Çünkü beni görür elbette yumuşak olur ve ben ona gunagun kelimât söylerim insâf edib bu mikdâra râzî olur.

1196. گفت سلطانش: برو فرمان تو راست لیک شادش کن، که نیکو گوی ماست

(Sultân ona dedi ki: haydi git, fermân senindir, lâkin onu sevindir ki bizim medhedicimizdir.)

Çünkü bu kelâmları dinledi. Pâdişâha dedi ki emir senindir. Lâkin şâiri şâd eyle. Zîrâ bizim senâhımızdır ve muğberr gönderme ve hâtırını mutayyeb eyle.

1197. گفت: او را و دو صد چون او گدا تو به من بگذار و فارغ شو شها

(Vezîr dedi ki: onu ve onun gibi iki yüz tâne ümid yalayıcıyı sen bana bırak.)

Vezîr pâdişâha dedi ki bu şâiri ve bunun emsâli eshâb-ı ricâli sen bana terk eyle ve bunların def'ini benim üzerime yaz ve bana havâle eyle.

1198. پس فکندش صاحب اندر انتظار شد زمستان و دی و آمد بهار

¹⁴⁸ Eğer şairlerin yerden süreyya'ya kadar heybetleri olsa beni görünce yumuşarlar.
Farsça.

(Ondan sonra şâir, vezîri bekletmeye başladı. O kadar ki kış geçti, bahâr geldi.)

Ba'de vezîr, o şâiri intizâra attı. Mevsim-i şitâ geçdi ve mevsim-i bahâr geldi. Hâsılı; şâire atıyye vermeyib vâde-i kemun ile vakit geçirir idi.

1199. شاعر اندر انتظارش پیر شد بس زبون این غم و تدبیر شد

(Şâir câizeyi beklemekten ihtiyarladı, vezîrin yaptığı tedbirin zebûnu oldu.)

Şâir atıyyenin intizârında sakalı agardı ve dahi bu gamın ve bu tedbirin maglûbu oldu.

1200. گفت: اگر زر، نه، که دشنام دهی تا رهد جانم، تو را باشم رهی

(Eğer altın yoksa, bârî bana söv de, cânım senin elinden kurtulsun, ben de kalkıb gideyim, dedi.)

Şâir dedi ki eger altın yok ise bârî bana sebb ve düş-nâm ver. Hattâ cânım halâs olsun ve bu gamdan azâde olayım ve senin kulun olayım. İntizâr beni öldürdü bârî bana git de. Hattâ bu miskin cânım gamı rehîn olmaktan halâs olsun.

1201. بعد از آنش داد ربع عشر آن ماند شاعر اندر اندیشه گران

(Nihâyet; vezîr, şâire câizinin onda birinin dörtte birini, ya'nî onbeş altını verdi. Şâir bundan dolayı ağır ve derin bir tefekküre daldı.)

Bundan sonra vezîr onun öşrünün rub'ını verdi. Ya'nî yirmi beş altın bu kadar ezâ'dan sonra şâire teslîm etti. Şâir dahi azîm fikirde kaldı ve ne dûn ikrâmdır diye taaccüb etti. (83b)

1202. کان چنان نقد و چنان بسیار بود این که دیر اشکفت، دستۀ خار بود

(Evvelki câize hem peşindi hem de o kadar çoktu. Şimdiki ise geç açılmakla beraber bir deste dikenden ibâret.)

Öyle diyerek ki o mukaddem verilen ancılayın nakd idi ve ancılayın çok idi bana geç geldi. Bu atıyye degil belki bir desdgen idi.

1203. پس بگفتندش که: آن دستور راد رفت از دنیا، خدا مزدت دهد.

(Şâir'e dediler ki, o kerîm olan vezîr, dünyâdan çekilip gitti. Allah sana mükâfâtını versin.)

Hâl, böyle olunca ve şâire dediler ki; o sehî vezîr ki, sana on bin altını pâdişâha o verdimiş idi. O zât dünyâdan âhirete gitdi. Şimden sonra sana Hakk Cell u A'lâ ücret versin bu kapıdan sana hayır kalmadı.

1204. که مضاعف زو همی گشتی عطا کم همی افتاد بخشش را خطا

(Evvelce, sana verilen câizenin kat kat olması, onun tesîriyle idi. Onun zamânında bahşişler de, böyle hatâ vâki' olmazdı.)

O atâ o vezîrden muzâf olur idi. Onun sâyesinde pâdişâhdan hatâ-i ez vâki' olur dedi. Ya'nî ihsânlar kâmil ve mükemmel görülür idi.

1205. این زمان او رفت و احسان را ببرد او نمرد الحق، ولی احسان بمرد

(Şimdi ise; o, kerîm vezîr gitmiş, ihsânı da beraber götürmüştür. Evet, o ölmüş, fakat lütûf ve ihsânı ölmemiştir.)

Bu zamân o vezîr gitti ve ihsânı beraber ilettdi. Hakkâ ki kendi ölmedi. Velâkin ihsân öldü. Ve cümlemiz böyle mahzûn kaldık. Zîrâ heb onun fukarasıyız ve onunla taayyüş eder idik dediler.

1206. رفت از ما صاحب راد رشید صاحب سلاخ درویشان رسید

(O kerîm ve âkıllı vezîr gitti, yerine, fukarâ'yı soyan bir vezîr geldi.)

Bizim elimizde cömerd ve âkıl vezîrimiz gitdi. Fukarâ'nın derisi yüzücü vezîr geldi ve fukarâ'nın hâli müşkil oldu dediler.

1207. رو بگیر این را و ز اینجا شب گریز تا نگیرد با تو این صاحب ستیز

(Verdiği parayı al da gece buradan savuş ki bu vezîr seninle uğraşmasın.)

Yürü bu ihsânı al ve buradan gece kaç. Hattâ seni bu inâd sahibi vezîr tutmasın ki senin derini soyar.

1208. ما به صد حيلت از او، اين هديه را بستديم، اى بى خبر، با جهدها

(Ey bizim çalışmamızdan haberi olmayan; bu yirmi beş altını da biz ondan yüz türlü hîle ile kurtarabildik.)

Biz çok hîle ile bizim sâyemizden bu ihsânı ondan ahz ettik. Ey vezîr hâlinden bi-haber olan şâir ona kalsa bir hâbbe vermez idi.

1209. رو به ایشان کرد و گفت: اى مشفقان از کجا آمد؟ بگوئيد، اين عوان

(Şâir; onlara teveccüh ederek dedi ki: Ey şefkatli arkadaşlar; bu herif nereden geldi söyleyin.)

Şâir halka müteveccih olub dedi ki ey merhametli dostlar söyleyiniz bu zâlim kandan geldi. Evân, aynın fethiyle zâlîme derler.

1210. چيست نام اين وزير جامه کن؟ قوم گفتندش که: نامش هم حسن

(Bu elbise soyan vezîrin adı nedir? Maiyyet halkı cevâb verdiler, adı Ebulhasandır.)

Ve dahi bu vezîr-i habîsin adı nedir dedi. Kavim dediler ki bunun adı dahi Hasan'dır. Lâkin o Hasan'a benzemez.

1211. گفت: يا رب، نام آن و نام اين چون يکى آمد؟ دريغ اى ربّ دين

(Şâir dedi ki: Ey rabbül'âlemin ve mâlik-ilyevmüddin olan Allah; diğer vezîr ile bu vezîrin adı nasıl oldu da bir oldu?)

Çünkü; şâir, nâmının hüsn olduğunu istedi, dedi ki: Yâ Rabb onun nâmı ve bu denînin nâmı, niçin bir geldi. Ey dinin sahibi Mevlâ, yaz kader ki ikisinin nâmı (84a) bir ola; buna bil ki nâm-ı kabîh ve vakıyh lâfızları olmak lâzım idi zîrâ.

149 الاسماء تنزل من السماء در

1212. آن حسن نامى که از يك کلك او صد وزير و صاحب آمد جود جو

¹⁴⁹ İsimler yüksekten inerler. Arapça.

(Hasan isimli öbür vezîr ki; kaleminin bir işâretiyle cömerd tabîatli yüz vezîr meydâna gelirdi.)

O vezîr-i merhûm bir hüsn nâmdır ki onun bir kaleminin ucundan kerem ve lütûf sahibi yüz vezîr-i sehî vücûda gelir.

1213. این حسن، کز ریش زشت، این حسن می توان بافید ای جان صد رسن

(Bu, Hasan isimli vezîrin ise çirkin sakalından, yüz tâne hâlât örmek mümkündür.)

Bu vezîr, bir hüsn nâmdır ki; bunun çirkin sakalından, ey cân, yüz ip halkı derbend için dokumak muhîttir. Ya'nî o bir vezîr idi ki kaleminden vezîrler doğardı ve masdar-ı hayr idi. Bu bir vezîrdir ki masdar-ı zulm ve cevr u ezâ' olmuştur.

1214. بر چنین صاحب چو شه اصغا کند شاه و ملکش را ابد رسوا کند

(Pâdişâh, böyle bir vezîrin sözünü dinleyecek olursa; mülkünü ve hükümetini onunla rüsvây eder.)

Buncılayın vezîrin çünkü pâdişâh sözünü dinler. Pâdişâhı ve onun mülkünü ebedî rezîl ve hakir eder. Bunda işâret vardır ki; pâdişâhlar hayırlı musahibin sözünü dinlemek lâzımdır. Böyle olur ise devleti ve nâm u şânı artar ve mülkü tezâyüd eder. Ve su-i kârinlerin sözünü dinlemeye, zîrâ pâdişâhı ve mülkünü harâb eder. Sâir nâss dahi böyledir. Hemen nasîh sözünü dinleyeler ve su-i kârin sözüne bakmayalar.

Pâdişâhın mürüvvetini ifsâd etmek husûsunda, bu alçak vezîr, kötü davranışı ile, Fir'avn'un vezîri Hamân'a benzerdi.

Bu, bed-ray ve alçak vezîrin pâdişâhın mürüvvetini fesâda vermekde; fir'avn'un vezîri hamân'a, Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ın nasîhatine kabiliyetden, fir'avn'un tab'ını ifsâd etmekde benzemesi beyânındadır. Zîrâ; dâim hamân imân etmekle, fir'avn'u tergîb eder idi. Ve gece Hazret-i Asiye radiyallahu anh, pend ve nush ile fir'avn'un tab'ını imâna mayil eder idi. Lâkin; bi hikmete Allâhu Te'âlâ hamân'ın sözünü Asiye'nin nushuna galebe etti.

1215. چند آن فرعون می شد نرم و رام چون شنیدی او ز موسی آن کلام

(Fir'avn, Hazreti Mûsâ'nın kelâmını işitince, kaç def'a yumuşamış ve Kelimullah'ın teklifini kabûle meyl etmişti.)

Çok o fir'avn yumuşak ve mutî olur idi. Çünkü Mûsâ 'aleyhi's-selâm'dan o hikmet-âmîz kelimâtı dinler idi.

1216. آن کلامی که بدادی سنگ، شیر از خوشی آن کلام بی نظیر

(Mûsâ'nın sözleri, o kadar lâtif ve o derece müessirdi ki taşa söylese taş süt verirdi.)

Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ın kelâmı öyle kelâm idi ki taş dinler ise süt verir idi. O bî-nazîr olan kelâmın hoşluğundan.

1217. چون به هامان که وزیرش بود او مشورت کردی، که کینش بود خو

(Fir'avn, kindâr bir şahıs olan vezîri Hamân ile meşveret edince.)

(84b) Çünkü, vezîri hamân ile ki imân edeyim mi ki; diye müşâverât eder idi. O vezîrin, kin ve adâvet hûyu idi ve Mûsâ'aleyhi's-selâm'a azîm adâveti var idi; ve Mûsâ 'aleyhi's-selâm'a etbâ'ına hasedinden .

1218. پس بگفتی: تا کنون بودی خدیو بنده گردی، ژنده پوشی را به ریو؟

(Hamân, ona derdi ki: şimdiye kadar pâdişâh idin, şimdiden sonra eski püskü giyinmiş bir adama bende mi olacaksın?)

Böyle olunca, der idi ki şimdiye dek ulu sultân olasın ve davâ-yı ulûhiyyet edesin. Bundan sonra, mekr u hîlesi sebebiyle bir köhne libâslı fakire, senin kolun ve kapında perverde olmuş iken, ona kul olasın. Bu ayb-ı azîm ve hakaret-i kâmile degil midir? Ben sana bu işi lâyük göremem der idi. Rîfyu ra'nın kesriyle hîle ma'nâsınadır.

1219. همچو سنگ منجینیقی آمدی آن سخن، بر شیشه خانه او زدی

(Bu söz Fir'avn'un sırçadan yapılma kalbine mancınıkla atılan taş gibi gelirdi.)

Hamânın kelâm-ı habîsi mancınık ile atılmış taş gibi gelir idi. Ve Fir'avn'un zayıf kalbine vurur idi.

1220. هر چه صد روز آن کلیم خوش خطاب ساختی، در يك دم او کردی خراب

(Güzel sözlü olan Kelimullah'ın yaptığını, Hamânın tezvîratı bir ân içinde harâb ederdi.)

Her nesneyi, kelâm-ı hûb sahibi Mûsa 'aleyhi's-selâm yüz günde düz idi ve imân meyl ettirir idi. Hamân onu bir demde bozar idi. Zîrâ nefsin ve şeytânın îaneleri olur idi.

1221. عقل تو مغلوب دستور هَواست در وجودت ره زن راه خداست

(Senin aklın da hevâ ve hevesine mağlûb olan bu vezîr gibidir. O Allah yolunun senin vücûdundaki kesicisi demektir.)

Senin aklın dahi iklim-i bedende vezîrdir. Velâkin nefis ve hevânın zebûnudur. Ve senin bedeninde Allahu Te'âlâ'nın yolunun rehzenidir seni râh-ı Hakk'a gitmeye komaz. Ve senin evliyâ-i kirâma itbâ'ına bir vâzıhla râzî değildir. Bu kadar ilim ve kemâl ile böyle bir köhne libâslı dervîşi itbâ' kâr-ı âkıl degildir ve ayıbdır der. Böyle mağlûb-ı hevâ olan âkıl dahi nefis-i emmâreden aslâ vakti yokdur ve buna hamân-ı enfüsî denir.

1222. ناصحی، ربانئى، پندت دهد آن سخن را او به فن طرعى نهد

(Rabbani bir nasîhatçi sana bir öğüt verse şakî aklın o öğüdü fen ve hîle ile çürütmeye kalkar.)

Sana bir hakka mensûb mürşîd-i kâmil Mûsâ-sîret şöyle nasîhat eyler. O nasîhata sen aklın hîle ile bir tarh kor. Tarh etmek ma'nâsınadır. Ya'nî ona bir fesâd ilkâ eder.

1223. کاین نه بر جای است، هین از جا مشو نیست چندان، با خود آ، شیدا مشو

(Bu söz, yerinde değildir. Aklını başına al da yerinden ayrılma. Kezâ bu söz o karda makbûl de değildir. kendine gel, deli olma.)

Öyle diyerek; nefs-i emmâre fesâd ilkâ eder ki; bu nasîhin kelâmı yerinde degildir. Sakınıb oun sözüyle yerinden ve işinden ayrılma. Bu kelâm pek makûl kelâm degildir. Aklını başına cem' eyle. Mecnûn olma ve bu nasîhatleri dinle! Bunlar ile amel edeyim deme der.

1224. وای آن شه که وزیرش این بود جای هر دو، دوزخ پر کین بود

(Vezîri; böyle olan pâdişâhın vây hâline! Her ikisinin de yeri cehennem olur.)

Vây o rûha ki iklim bende (85a) sultân ola ve onun vezîri böyle nefs-i emmâre-i bi's-sû ola. Zîrâ her ikisinin yeri kin ile dolmuş cehennem olur.

1225. شاد آن شاهی که او را دست گیر باشد اندر کار، چون آصف وزیر

(Ne mutlu o pâdişâha ki; müşkil işe düştü mü, Âsaf gibi bir vezîr, onun yardımcısı olur.)

Âhirette şâd olur. Ol sultân-ı rûh ki onun eline yapışmış olan nefs-i mutmaine vezîri ola.

1226. شاه عادل چون قرین او شود نام آن نُورُ علی نُورِ بود

(Adâletli bir pâdişâh Âsaf gibi müdebbir ve hayır gözeten bir vezîre nâil olursa nûr üstüne nûr olur.)

Adl ile muttasıf sultân çünkü bu vezîr-i adîle mukarin olur. İşte bu hâlin nâmı nedir? denirse, nûr-ı a'lâ-nûr bu olur. Ve bu ta'bîri gûyâ bunun için söylemişlerdir.

1227. چون سلیمان شاه و، چون آصف وزیر نور بر نور است و، عنبر بر عنبر

(Süleyman peygamber gibi bir pâdişâh ile Âsaf misâli bir vezîrin birlikte bulunması nûr üstüne nûr anber üstüne anber olur.)

Hazreti Süleyman 'aleyhi's-selâm gibi çünkü halîfetullah olur vâsıf gibi vezîr-i hûb-rây olur işte nûr-ber-nûr ve anber-ber-anber budur.

1228. شاه فرعون و، چو هامانش وزیر هر دو را نبود ز بد بختی گزیر

(Şâh, Fir'avn, vezîr de Hamân gibi olursa her ikisi için de, bedbahtlıktan kurtuluş yoktur.)

Lâkin şâh fir'avn sıfât ola. Ve onun vezîri dahi hamân hûylu ola. Her ikisine baht-ı bed ve tali-i menhûsdan infikâk mümkün değildir.

1229. چون به همامان مشورت کردی در آن مانعش گشتی مدام آن سخت جان

(Böyle bir devlet, biri biri üstüne yağılmış karanlıklar gibi olur. Ne âkil, onlara yâr olur, ne de kıyâmet günü devlete erişirler.)

Böyle olunca bu hâl Kur'ân-ı Kerîm'de zulmetler bazı zulmetler üzerindedir buyurulmuştur.

1230. پس بود ظلمات بعض فوق بعض نی خرد یار و نه دولت روز عرض

(Müşrik ve kâfirlerin amelleri üst üste zulmetlerdir. Kıyâmet gününde onlar için ne âkil yardımcısıdır ne de devlet ve saâdet vardır.)

Bu, o olur. Zîrâ bunlara devlet ne dünyâda yâr olur ve ne kıyâmet günü bunlara hayır yüz gösterir.

1231. من ندیدم جز شقاوت در لئام گر تو دیده ستی، رسان از من سلام

(Ben kötülerde, kötülükten başka bir şey görmedim. Eğer; sen görürsen, var selâm söyle!)

Ben denîlerde şekavetten gayrı bir nesne görmedim ve muhasinden onlarda bir nesne yokdur. Eger, sen gördün ise ve denîleri iyi bilir isen, tahayyüt ve ta'ziye lââyık olmuşlardır. Benden onlara selâm eyle biz dahi onları sevelim.

1232. همچو جان باشد شه و، صاحب چو عقل فاسد روح را آرد به نقل

(Ceseddeki rûh, hayât pâdişâhı, âkil da vezîr gibidir. Fesâtçı âkil, rûhu kötülüklerle götürür.)

Dünyâdaki pâdişâhın nazîri bendeki rûh gibidir. Ve dahi vezîrin nazîri âkil gibidir. Fesâd üzere olan âkil rûhu sû-i akla nakleder ve iyiliğini bitirir.

1233. آن فرشتهٔ عقل چون هاروت شد سحر آموز دو صد طاغوت شد

(Âkıl meleği Hârût gibi olunca, yüzlerce kötü kişiye sihir öğretir.)

O âkıl meleği Hârût gibi nefsâni oldu ve dahi iki yüz şeytânın sihir ve hîlesini öğrenici oldu. Hârût melek iken sihirler öğrendi ve nefis yolun saptı. Çünkü Allahu Te'âlâ, neüzü-b-illâh, mü'mine zındîk, zındîkî mü'min (85b) etmege kadirdir.

1234. عقل جزوی را وزیر خود مگیر عقل کل را ساز ای سلطان، وزیر

(Ey rûh sultâni, cüz'i aklı değil, kendine külli aklı vezîr yap.)

Âkıl cezvini kendine vezîr ve muayyen tutma. Belki âkıl ey sultân kendine vezîr eyle ve onun sözüyle hâreket eyle.

1235. مر هوا را تو وزیر خود مساز که بر آید جان پاکت از نماز

(Hevâ ve hevesi kendine vezîr tâyin etme ki mübârek rûhun namâzdan kalmasın.)

Tahkik hevâyı sen kendine ey sultân-ı rûh vezîr etme. Zîrâ senin pâk olan cânın namâzdan ve Cenâb-ı Hakk'a huşû'dan fârig olur. Ve fi'l-hadîsü'l-şerîf

ایاکم والهوی فان الهوی یعنی ویهم¹⁵⁰

1236. کاین هوا پر حرص و حالی بین بود عقل را اندیشه، یوم الدین بود

(Zîrâ bu hevâ ve heves harîsdir ve yalnız içinde bulunduğu hâli görür. Akl-ı maad ise din gününü, kıyâmet gününü düşünür.)

Zîrâ bu hevâ hırs ile dolmuş olur. Ve ni'met-i dünyâyı görücü olur. Ve ni'met-i ecelleye iltifât etmez. Lâkin âklın endîşe ve fikri kıyâmet günü olur.

1237. عقل را دو دیده در پایان کار بهر آن گل میکشد او رنج خار

(Aklın iki gözü de işin sonuna bakar. Âhiret gülünü elde etmek içi dünyâ, dikenlerine tahammül eder.)

¹⁵⁰ Hevâ ve hevesden sakınınız. Çünkü hevâ ve heves, sahibini kör ve sağır eder. Hadis.

Âkılın iki gözü işin sonunda olur. Ve hâli-bin olmaz. Bu gülden için diken zahmetini çeker. Ya'nî vuslat cânânına gül gibidir. Onu tahsîl için diken gibi belâ'lara ve mücâhedelere râzî olur.

1238. که نفرساید نریزد هر خزان باد هر خرطوم اخشم دور از آن

(Aklın, dikenine tahammül ederek beklediği gül, öyle bir güldür ki ne solar, ne dökülür. Koku almayan her burun o gülden uzak olsun.)

Ve hâl-i cânân öyle bir güldür ki hazânda ne pejmürde olur ve dökülür. Ya'nî senin bildiğin güller gibi degildir. Her kuvve-i şâmmesi olmayanın burnu o gülden dûr olsun. Ya'nî ehillere Allahu Te'âlâ hazretleri visâlini nasîb etmesin demektir.

Cinni'nin Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın makamına oturması ve onun harekâtına kendini benzetmeye çalışması, iki Süleyman arasında görünen fark ve Cinni'nin kendini Süleyman olarak tanıtması

Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın makamına İblîs'i mühr-i şerîfe vuslatı sebebiyle oturması ve dahi Süleyman'aleyhi's-selâm'ın ef'âline va'd altına teşebbüh eylemesi ve dahi hazreti Süleyman ile İblîs'in miyânında fark zâhir olması ve İblîs kendüye Süleyman İbni Dâvud nâm eylemesi beyânında olucudur. Bu aynıyla şegalîn kendüye tâvus-ı illiyyîn nâm eylemesi gibidir.

1239. ور چه عقلت هست، با عقل دگر یار باش و مشورت کن ای پدر

(Aklın varsa diğer bir âkıl sahibi ile dost ol görüş, istişârede bulun.)

Her ne kadar senin aklın var ise gayrı âkılla yâd ol ve dahi ey baba onunla meşveret eyle. Ya'nî ben râh-ı hakkı bilirim diyerek mürşidsiz kalma demektir. Zîrâ iki âkıl ile belâ'lardan halâs olursun. (86a) Ve dahi kendi ayagını feleklerin yüksek yerine vaz' edersin. Ya'nî mi'râc-ı rûhânî mertebesini bulursun demek olur.

1240. دیو گر خود را سلیمان نام کرد مُلك برد و، مملکت را رام کرد

(Cinnî kendine Süleyman adını koydu, hükümeti elde edib, memleketi hükmü altına aldı ise de;)

Şeytân kendüye Süleyman nâm eyledi ise mülkü ve memleketi kendüye musahhar eyledi ise.

1241. صورتِ کارِ سلیمان دیده بود صورت اندر سرّ دیوی مینمود

(O cinnî sûretâ, Süleyman'ın idâre tarzını taklîd ediyor; lâkin, onun iç yüzü ve ifrîtlîği dışına vurmaktaydı.)

Süleyman‘aleyhi’s-selâm’ın ef‘âlinin sûretini görmüş idi. Ve onu taklîd eder idi. Ve kendinin ef‘âl-i Süleymanî aslâ hâlî degil idi. Hattâ; onun sûret-i hâlinde şeytâniyeti zâhir idi. Ve ârifânlar onun İblîs, olduğunu bilirler idi. Sîmâ ki, encâmında azîm rezâleti zâhir oldu. Sana dahi lâyük olan, beyhûde da’vâlar etmemektir. Ve mürşid-i kâmilî, cehle-i avâma izhâr etmemektir. Zîrâ; rezâleti netice verir buyurmak isterler.

1242. خلق گفتند: این سلیمان بی صفاست از سلیمان تا سلیمان فرقهاست

(Süleyman peygamber uyanıklık gibidir, uydurma Süleyman ise uyuklamak kabilindedir. Ebulhasan künyeli iki vezîr arasındaki fark gibi.)

Ârifler dediler ki bu Süleyman saffetsizdir; bu Süleymandan, bizim Süleymanımıza dek, azîm farklar vardır. Bizim Süleymanımız, uyanık adama benzer. Ve bu Süleyman nâim adama benzer. Bu ona benzer ki; bu kıssada beyân olunan iki Hasan adlı vezîr var idi; birisi sehî ve kerîm idi ve birisi denî ve leîm idi.

1243. دیو میگفتی: که حق بر شکل من صورتی کردست خوش بر اهرمن

(O sahre diyordu, Allah benim şeklimde bir şeytân yaratmıştır.)

Şeytân taht-ı Süleymanîde otururken kemâl-i hîlesinden halka der idi ki. Hakk Cellu A'lâ hazretleri bir cin üzerine benim şeklimde bir sûret eylemiştir ve aynıyla bana benzer.

1244. دیو را حق صورت من داده است تا بیندازد شما را او به شست

(Allah, o şeytâna benim sûretimi vermiştir. Dikkat ediniz ki o şeytân sizi ağa, tuzağa düşürmesin.)

Şeytâna Allahu Te'âlâ benim sûretimi vermiştir. Âgâh olunuz. Sizi tuzaga düşürmesin der idi.

1245. گر پدید آید به دعوی زینهار صورت او را مدارید اعتبار

(Eğer o; Süleyman benim, diye da'vâ ederek ortaya çıkarsa onun sûretine – ya'nî bana benzer olmasına- i'tibâr etmeyiniz.)

Eger, ben Süleyman'ım diyerek, da'vâ ile buraya gelir ise, sakın onun sûretine i'tibâr ederek aldanmayınız.

1246. دیوشان از مکر این میگفت، لیک مینمود این عکس، بر دلهای نیک

(O ifrît, bu sözleri halkı aldatmak için söylüyor, lâkin anlayanların kalbine aks-i tesîr yapıyordu.)

Şeytân, onlara hîlesinde bunu der idi. Lâkin iyi gönüllere bu kelâmın kizbi akseder idi ve eshâb-ı fitnatın ma'lûmu idi.

1247. نیست بازی با ممیز، خاصه او که بود تمییز و عقلش غیب گو

(Hakk ile bâtili fark edebilen bir kimseye oyun edilemez; husûsiyle o kimsenin akli ilhâma mazhar gaybdan haber verirse.)

Eshâb-ı temyîze hîle olmaz. Bâ-husûs onun akli ve temyîzi âlem-i gaybdan haber verici ola.

1248. هیچ سحر و هیچ تلبیس دغل می نبندد پرده بر اهل دول

(Hiçbir sihir, hiçbir hîle ve mekr, devlet ve saâdet erbâbı olan ehlullahı şaşirtıp aldatamaz.)

(86b) Aslâ sihir ve hîle devlet sahibleri üzerine perde bağlamaz ve devlet-i ebedîye eshâbı hîleyi bilirlir.

1249. پس همی گفتند با خود در جواب باژگونه میروی، ای کج خطاب

(Cinnînin hitâb ettiği kimselerden akli erenler, kendi kendilerine! Ey tersine söyleyen; tersine gidiyorsun.)

Çünkü halk anlayınca kendilerinin cevâbindadırlar idi ki. Ey ikrâm-ı kelâm sahibi tersine hareket edersin ve o eğri sensin ve bizi bilmez mi sanırsın.

1250. بازگونه رفت خواهی همچنين سوى دوزخ، اسفل اندر سافلین

(Böylece sözlerin gibi tersine olarak cehenneme ve esfel-i sâfiline kadar gideceksin.)

Buncılayın aksine gitmek istersin cehennem tarafına öyle cehennem ki sefiller içinde gayet esfeldir.

1251. او اگر معزول گشته است و فقیر هست در پیشانی اش بدر منیر

(Eğer hakikî Süleyman, saltanattan kalkıp fakir düştüyse gene de onun alnında parlak bir saâdet kameri parlamaktadır.)

Eger, bizim Süleymanımız mağrûr olmuş ise ve fakîr ise onun cebhesinde bedr-i münîr zâhirdir. Ve Süleyman olduğu ma'lûm ve nümâyândır sen ne dersin ve dediler.

1252. تو اگر انگشتی را برده ای دوزخی، چون زمهریر افسرده ای

(Sen onun yüzüğünü ele geçirmiş isen, o cennet gibi lâtıftir, sen ise cehennemın soğuk tarafı misilli buz tutmuşsun.)

Eger, sen ey diye mührü iletidin ise ve saltanatı aldın ise; Süleyman olmadın ve küre-i zemheriye gibi, donmuş bir cehennemsin. Kande Süleymanlık, kande sen dediler.

1253. ما به بوش و عارض و طاق و طرنب سر کجا، که خود همی ننهیم سنب

(Biz, saltanat ve sarây, gibi zâhirî şeylerle bu uydurma Süleyman'a baş eğib itâat etmek değil, onun önüne bir hayvân tırnağı bile koymayız.)

Ne senin cemâât ve kesretine ve yüzüne ve sarâyına ve ululuguna baş koymuşundur ve tırnak bile konmaz. Beveş, ba'nın fethiyle kesret ve cemiyete derler. Tak-ı cihânnümâdır. Bunda mecmû olunur. Tarunb ta'nın fethi ve ra'nın zammıyla ve nun'un sükûnuyla heybet ve şevket ma'nâsınadır.

1254. ور به غفلت ما نهیم او را جبین پنجه ای مانع بر آید از زمین

(Gafletle, onun karşısında yere kapanacak olsak, yerden bir pençe zuhûr eder de bizim yer öpmemize ma'nî olur.)

Ve halk dedi ki eger biz ona gaflet ile inkıyâd edersek zemînden bize bir pençe kavî gelir ve ona inkıyâddan men' olunuruz.

1255. که منه این سر، مر این "سر زیر" را هین مکن سجده، مر این ادبیر را

(Bu, baş aşağı olası habîse karşı, başını eğme ve aklını başına al da; bu bayağı adama secde etme!)

Öyle diyerek men' olunuruz ki tahkik bu baş aşağıya ve bu süflîye secde etme ve bu idbâra tahiyât ve ta'zîm etme.

1256. کردمی من شرح این بس جان فزا گر نبودى غیرت و رشك خدا

(Eğer; Hakk'ın gayreti, ya'nî kıskanması olmasaydı, ben bu kıssayı cânâ cânlar katan, bir sûrette şerh ederdim.)

Ben böyle müzevirlerin şerhini sana çok müferrah olarak söyler idim. Eger Mevlâ-yı Mûte'âl'in reşk ve gayreti olmasaydı. Lâkin Cenâb-ı Kibriyâ eshâb-ı tezvîrin hâlini zâhire âhir ehîbbâ'nı istemez. Zîrâ nâss anlarlar ve ehl-i Hakk'a hücûm ederler.

1257. هم قناعت کن، تو بپذیر این قدر تا بگویم شرح این وقتی دگر

(Şimdilik, bu kadara kanâat et. Bunun geniş şerhini, başka bir vakit söylerim.)

Sen dahi bu mikdâr ile (87a) kanâat eyle ve bunu kabûl eyle. Hattâ bunun beyânını sana bir gayrı vakitte söylerim.

1258. نام خود کرده سلیمان نبی روی پوشی میکند بر هر صبی

(O sahare-i cinnî, adını Süleyman peygamber koymakla, çocuk gibi akli ermez olanları aldatıyordu.)

Şeytân; kendi nâmını, Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’ın nâmını eylemiş. Velâkin, her sabî makamında olan bu hîleyi eder. Ama âkıllara Süleyman’lık satmaz. Zîrâ İblîs olduğunu bilirlerdir.

1259. در گذر از صورت و از نام، خیز از لقب و ز نام در معنی گریز

(Ey sâlik; sen sûretten geç ve şöhetten kaç. İsim ve lakâbdan, ma'nâya sığın.)

Ey tâlib-i Hakk; sûretten geç ve nâmdan kalk ve dahi lakâbdan ve nâmdan, ma'nâya git. Ya'nî bir şeyin hakikatine, nazar eyle demektir ve zâhirine aldanma.

1260. پس بپرس از حدّ او، و ز فعل او در میان حدّ و فعل او را بجو

(İktidâ edilcek, uyulacak, kimseyi hâlinden ve amelinden sor; Onun mahiyetini, hâlinde ve amelinde ara!)

Böyle olunca onun haddinden sor ve dahi filinden sor. Onun mertebesi ve filinin arasında onun ne olduğunu talep eyle. Zîrâ nâmdan kişi belli olmaz ve ma'kûs nâmlar çokdur.

Süleyman ‘aleyhi’s-selâm ın, Mescid-i Aksâ yapıldıktan sonra, ibâdet etme ve orada i'tikâfa girmiş olanlarla âbidleri irşâd için her gün mescide gelmesi ve mescidde bazı otlar bitmesi

Burası Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’ın her gün Mescid-i Aksâ’ya tamâm olduktan sonra ibâdet için ve âbidleri irşâd için ve mu'tekifleri hidâyet için gelmesi beyânındadır ve dahi mescid-i şerîfde ot kökleri bitmesi beyânındadır.

1261. هر صباح او را وظیفه این بُدی کامدی در مسجد اقصی شدی

(Süleyman ‘aleyhi’s-selâm; her sabâh, huzû' ve huşû' ile Mescid-i Aksâ'ya girince,)

Her sabâh vakti çünkü Süleyman ‘aleyhi’s-selâm gelir idi. Mescid-i Aksâ’da Hakk Cell u A'lâ’ya tezellül ve ibâdet edici olur idi.

1262. نو گیاهی رُسته بودی اندر او پس بگفتی: نام و نفع خود بگو

(Orada yeni bir ot bittiğini görür; adın nedir, neye faydan var?, diye sorardı.)

Bir yeni ot ki bitmiş derûn-ı mescidde Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’ görür idi. O ne der idi ki nâmını ve nef’ini bana haber ver.

1263. تو چه دارویی؟ چه ای؟ نامت چی است؟ تو، زیان و سود تو، گو بر کی است؟

(Sen ne ilâcsın, nesin, adın nedir, kime zararın, kime fâydan dokunur?)

Sen ne ilâcsın ve hakikatin nedir?. Ve adın nedir?. Ve dahi sen kime ziyânsın ve nef’in kimedir ve neye devâsın diyerek biten otlara böyle suâl âdet-i şerîfesi idi. Çünkü mescid-i şerîfenin sakfi yokdur. Elbetde yağmur içine yagar ve nebâtât biter.

1264. می بگفتی هر گیاهی فعل و نام که من آن را جانم و، این را حمام

(Her ot, hassasını ve adını söyler; ben filâna hayâtım, filâna ölümüm.)

Böyle olunca; her bir ot, fiilini ve nâmını söyler idi. Öyle diyerek ki; ben ben fülâna nâffim ve fülâna mevtim. Hıمام, ha’nın kesriyle mevt ma’nâsıdır.

1265. من مر آن را زهرم و، این را شکر نام من این است بر لوح قدر

(Ben, buna zehirim, ona şekerim. Benim adım kader levhâsında şöyle yazılıdır, derdi.)

(87b) Ben tahkik buna zehirim ya’nî muzırrım ve buna şekerim ve nâffim. Benim adım Levh-i Mahfûz üzerine kader-i ilâhiden böyle yazılmışdır.

1266. آن طبیبان از سلیمان، ز آن گیا عالم و دانا شدند و مقتدا

(Hekîmler, o otlar hakkında hazreti Süleyman’dan, ma’lûmât alırlar ve mesleklerinde alîm ve kendisine uyulan kimseler ohurlardı.)

Böyle olunca hekîmler Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’dan o otların ahvâlinden alîm oldular ve cümlelerin muktedâsı oldular.

1267. تا کُتبه‌های طبیعی ساختند جسم را از رنج می‌پرداختند

(Bu sûretle tıb kitâbları yazdılar ve cisimleri hastalıklardan tedâvi ettiler.)

Hattâ ilm-i tıbdan kitâblar te'lîf etdiler. Ve halkın cisimlerini illetden halâs ettiler.

1268. این نجوم و طب، وحی انبیاست عقل و حس را سوی بیسوره کجاست

(Bu nücûm ve tıb ilimleri peygamberlere olan vahy cümlesindedir. Yoksa aklın ve hissin o tarafa nerden yolu olacak?)

Bu ilm-i nücûm ve ilm-i tıb enbiyâya olan vahy-i Hudâ'dır. Zîrâ akl-ı insânînin ve hissin his olunmayacak tarafa yolu kateder?.

1269. عقل جزوی، عقل استخراج نیست جز پذیرای فن و، محتاج نیست

(Cüzi olan âkıl, bir şeyden hüküm çıkaracak âkıl değildir. O âkıl, ancak fenni kabûle eder ve öğrenmeye muhtâcdır.)

Âkıl cüzvi bir şey istihrâc edecek âkıl değildir. Ancak bir fen kabûl oldukça onu ta'lîm edicinin ve muhtâcın gayrı bir nesne değildir.

1270. قابل تعلیم و فهم است این خرد لیک "صاحب وحی"، تعلیمش دهد

(Bu akl-ı cüzî, öğrenmeye ve anlamaya kabiliyetlidir. Ammâ vahiy sahibi ona öğretir.)

Bu akl-ı cüzvi ta'lîmi ve anlamaya kabildir. Lâkin enbiyâ-yı 'aleyhi's-selâm o akl-ı cüzviye ta'lîm verirler. O dahi taallüm eder. Ve kendü kendüye bir nesneyi bilmege ve istihrâca kudreti yokdur.

1271. جمله جرفتها یقین از وحی بود اول او، لیک عقل آن را فزود

(Bütün san'atlar, evvelâ vahy ve ilham ile bilindi, sonra âkıl onları ilerletti.)

Cem'i sıfâtlar yakîn bil ki onun evveli peygamberlere vahiy olunmuş idi. Ve zırr sa'natı Dâvud 'aleyhi's-selâm'e verildi. Velâkin sonra akl-ı insânî onu artırdı ve o san'ata bir hüsn ve letâfet verdi.

1272. هیچ جرفتها را ببین، کاین عقل ما تاند او آموختن بی اوستا ؟

(Dikkat et de bak, aklımız; hiçbir san'atı üstâsız öğrenebilir mi?)

Gör ki bizim aklımız hiçbir san'atı üstâsız taallüme kadir midir?. Elbet degildir.

1273. گر چه اندر مکر، موی اشکاف بُد هیچ پیشه رام بی استا نشد

(Âkıl, mekr ve hîle yoluyla kılı kırk yarar, ammâ hiçbir san'at üstâsız elde edilemez.)

Eğerç e âkıl hîlede bir kıl yarıcı ve bir şeyi tetkik edici idi. Lâkin hiçbir san'at bilâ ta'lîm kimseye râm olmuş degildir.

1274. دانش پیشه از این عقل ار بُدی پیشه بی اوستا حاصل شدی

(Eğer, san'at bilmek, bu âkılla mümkün olsaydı; üstâsız san'at elde edilirdi.)

Eğer bir san'atı bilmek bu âkıldan hâsıl olaydı ve âkıl o san'atı bileydi üstâsız çok san'at inşâ' oldu.

Âlemde mezâr kazmak san'atı yokken, onu, Kabîl'in kargadan öğrenmesi

Burası kabr hafr edicilik san'atını Hazret-i Âdem 'aleyhi's-selâm'ın oğlu Kabîl'in zagdan öğrenmesi beyânındadır. Ondan evvelki dünyâda hafr-i kabr san'atı yok idi. Zîrâ kimesne ölüb muktezî olmamış idi.

1275. کندن گوری، که کمتر پیشه بود کی ز فکر و حیلہ و اندیشه بود ؟

(Mezâr kazmak, âdî bir san'attır; bu san'at nasıl düşünce ve hîle ile bulunmuştur.)

Bir mezâr kazmak ki san'atın (88a) edenîsi idi. Böyle olunca kaçan fikir ve hîle ve endîşeden husûle geldi belki gelmedi. Gelmediğini isbât için bu beyti buyururlar.

1276. گر بُدی این فهم مر قابیل را کی نهادی بر سر او هابیل را ؟

(Eğer, Kabîl'de bu anlayış olsaydı, Hâbîl'in cesedini bir müddet başında taşımaz.)

Eger bu fehîm ve firâset Kabîl'de olaydı öldürdükden sonra Hâbîl'i başı üzerinde kaçan beraber gezdirir idi.

1277. که کجا غائب کنم این کشته را ؟ این به خون و خاک در آغشته را ؟

(Ölmüş ve kan ile toprağa bulaşmış cesedi, nereye saklayım diye, hayrette kalmazdı.)

Öyle diyerek ki kande gaib ederim bu maktûlu ve dahi bu kan ve toprak ile ıslanmış mürdeyi işte böyle Kabîl bu hâlde iken.

1278. دید زاغی، زاغ مرده در دهان بر گرفته در هوا گشته پران

(Kabîl, gördü ki, bir karga, gagasında ölü bir karga bulunduğu hâlde, sür'atle geldi.)

Gördü ki bir karga bir ölmüş kargayı agzında tutub tez ancılayın ya'nî o hâlde oraya geldi.

1279. از هوا زیر آمد و شد او به فن از پی تعلیم، او را گور کن

(Havâdan indi ve Kabîl'e ölü gömmeyi öğretmek için mezâr kazıcı oldu.)

Havâ cânibinden tayerân ederek aşağı inib fen ve san'atla ta'lîm için ona kabir kazıcı oldu.

1280. پس به چنگال از زمین انگیخت گرد زود زاغ مرده را در گور کرد

(Gagası ve ayaklarıyla yerden toprak kaldırdı ve açtığı çukura ölü kargayı çabucak gördü.)

Böyle olunca pençesiyle kabirden toprak kopardı ve yeri mikdârınca hafır edib tez zag-ı mürdeyi kabre eyledi.

1281. دفن کردش پس بیوشیدش به خاک زاغ از الهام حق بُد علمناک

(Onu, gömdü ve toprakla örttü. Çünkü karga Hakk'ın ilhâmıyla bilgi sahibi idi.)

Ba'de onu defn eyledi ve türâb ile setr eyledi. Zag Cenâb-ı Hakk'ın ilhâmından ilme mensûb idi.

1282. گفت قابیل: آه، شُھ، بر عقل من که بود زاغی ز من افزون به فن

(Kabîl dedi ki: vâý benim aklıma ki bir karga, ilim ve fen i'tibâriyle benden yüksek bulunuyor.)

Bu hâli, Kabîl müşâhede edince, dedi ki; tû benim aklım üzerine vâý bana hayf sayd hayf olsun. Ondan için ki; bir karga fen ve san'atda benden ziyâde oldu.

1283. عقل کُل را گفت "ما زاغ البصر" عقل جزوی می کند هر سو نظر

(Cenâb-ı Hakk; akl-ı küll için, mâzâga'l-basar, dedi. Akl-ı cüzi ise, her tarafa bakar durur.)

Akl-ı küllün hakkında Allahu Te'âlâ hazretleri basarı bir şeye meyl buyurmadı dedi. Bu âyet-i kerîme fahr-i âlem sallallahu te'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin leyle-i mir'âcdaki hâl-i şerîfini beyân için nâzil olmuştur.

قال الله تعالى في كتابه الكريم ما زاغ البصر وما طغى¹⁵¹

Ya'nî mubârek dide-i hakk-bînleri semâvâtın acâib ve garâibini görmege meyl etmedi. Ve dahi tugyân etmedi. Tugyân-ı basardan murâd mâ-sivâ'ya bakmaktır.

1284. عقل ما زاغ است، نور خاصگان عقل، زاغ استاد گور مرده دان

(Hâss kişilerin nûru, mazagalbasar aklıdır. Karga akli ise, ölülere mezâr kazma üstâdı!)

Mâ-sivâ'ya meyl etmeyen, akl-ı hâslardaki, nûr-ı Hudâ'dan hâsıl olan akl-ı kâmindir. Lâkin karga gibi âdemlerin akli bil ki uluların mezârının üstâdıdır.

1285. جان که او دنباله زاغان پَرَد زاغ او را سوی گورستان برد

¹⁵¹ Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.
Necm sûresi, 17. ayet.

(Karga, arkasında uçan râhu, nihâyet kabristana götürür!)

Bir cân ki o cân kargaların ardında uçar ve denîler ile beraber olur. (88b)
karga onu mezârlık tarafına İlter. Ya'nî mahall-i gaflete ve fersûde olacak yere ilter demektir.

1286. هین مرو اندر پی نفس چو زاغ کاو به گورستان برد، نی سوی باغ

(Aklını başına al da, karga gibi nefsin peşine düşme. Zîrâ o, seni bağı tarafına değil, mezârlığa götürür.)

Âgâh ol! karga gibi nefsin izinde koşma. Zîrâ o, seni makbereye götürür bağı cânibine götürmez ve gülzâr-ı hakikatden seni mahrûm eder.

1287. گر روی، رو در پی عنقای دل سوی قاف و مسجد اقصای دل

(Eğer, gideceksen gönül anka'sının izinde yürü. O, seni kalb demek olan Kaf dağı ile gönül Mescid-i Aksâ'sına götürür.)

Eğer, gider isen gönül anka'sı tarafına kaf dağı tarafına gönlün Mescid-i Aksâ'sı semtine git.

1288. نو گیاهی، هر دم از سودای تو میدمد در مسجد اقصای تو

(Senin gönül Mescid-i Aksâ'nda, türlü türlü düşüncelerinden, yeni yeni otlar biter.)

Bir yeni ot her dem senin sevdâ ve fikrinden senin kalbinin Mescid-i Aksâ'sında biter.

1289. تو سلیمان وار، داد او بده پی بر از وی، پای رد بر وی منه

(Sen de, Süleyman gibi, onun hakkını ver. Ondan ilhâm al, üstüne red ayağıyla basıp geçme!)

Sen Süleyman 'aleyhi's-selâm gibi onun adâletini ver ve otdan iz ilet ve pay-ı reddi onun üzerine koyma. Ya'nî o biten ota iltifât etmemek eyleme!.

1290. زآنکه حال این زمین با ثبات باز گوید با توز انواع نبات

(Çünkü, bu sâbit zemînin hâlini, onda biten türlü nebâtât sana söyler.)

Ondan için iz ilet ki bu sebât ile olan zemînin hâlini sana âşikâre nebâtât söyler. Hemen kalbin hâlini istihbâr etmeğe bak demekdir.

1291. در زمین گر نیشکر ور خود نی است ترجمان هر زمین نبتِ وی است

(Zemînde şeker kamışı, yâhûd sarı kamış bulunabilir. Her zemînin, nebâtâtı oranın tercümanıdır.)

Eğer, gönülde biten şeker kamışı ise ve eğer bayagı kamış ise her kalbin tercümanı, onda biten nebâtât ve efkâr dahi gönül iyi midir ve fâsid midir ondan haber verir.

1292. پس زمین دل، که نبتش فکر بود فکرها اسرار دل وا مینمود

(Gönül tarlasının nebâtâtı da fikirdir ve bu fikirler, gönül esrârını gösterir.)

Böyle olunca gönül mezra'sına onun nebâtâtı fikr idi. Ve o fikirler kelâm olmak cihetiyle gönülde olan esrârı izhâr etti.

1293. گر "سخن گش" یابم اندر انجمن صد هزاران گل برویم زین چمن

(Eğer, mecliste söz çekici –ya'nî bana söz söyletici- bir kimse bulursam, hakikat bağından yüz binlerce gül bitiririm.)

Eğer mecliste bir söz anlar bulursam gülsitân gibi nice güller bitiririm. Zîrâ o söz anlar. Âdem-i mütekellime heves getirir ve kalbine meârif-i ilâhiyeler doğurur.

1294. ور "سخن گش" یابم آندم زن به مزد میگریزد نکته ها از دل، چو دزد

(Eğer, mecliste söz öldüren bir gidi bulursam, gönüldeki nükteler hırsız gibi kaçarlar.)

Eğer mecliste söz anlamaz bir deyûs bulursam o deyûsda hırsız gibi gönülde olan hükm ü meârif-i ilâhiyye benden firâr ederler. Zîrâ hikmet nâ-ehle gitmeği istemez.

1295. جنبش هر کس به سوی جاذب است جذبِ صادق، نی چو جذبِ کاذب است

(Herkesin hareketi, kendisini çeken ne yanda ise o taraftadır. Sâdik olan çekiş, yalancı çekiş gibi değildir.)

Herkesin hareketi cazbî semtindedir. Hikmet-i ilâhiyyeyi dahi erbâbı cezb etmekle onların yanına gidib nâ-ehl muhâtab olduğu vakitte firâr ederler. Eger denirse ki nâ-ehl dahi tâlib-i hikmetdir ve onun dahi cezbi vardır cevâb buyururlar ki.

1296. میروی گه گمره و، گه در رشد رسته پیدا نی و، آن کت می کشد

(Sen, bazen yolunu sapıtır; bazen doğru yola gidersin. Ne, seni sürükleyen ip meydândadır ne, çeken kudret!)

(89a) Gâh dâll ve gâh heda üzre gidersin. Seni yedcinin ipi zâhir degildir. Ve dahi fâide dahi meydânda yokdur. Ve sen kemâl-i hakkından zann edersin ki ben kendi kendime giderim ve beni yedici yokdur. Hâlbuki böyle değildir ve görmez misin zîrâ.

1297. اشتر کوری، مهار تو رهین تو کشش می بین، مهارت را مبین

(Sen kör bir deve gibisin, boynundaki yular seni çeker durur; fakat sen o yulara bakma, onu çeken yezd-i kudrete bak!)

Kör deve gibi sen görmezsin ve senin yolların meyyitindir. Eger, itimâdın yok ise çekmenin kuvvetini gör ki; gitmemeye kadir degilsin ve yollara bakma. Zîrâ, kör olduğundan görmezsin ve cezm eyle ki çekici vardır. Zîrâ, istedigini yere gitmeye kadir olamazsın. Ve bazı mahall vardır ki oraya gitmeye kadir olamazsın ve bazı mahall vardır ki oraya gitmek istemez iken nâ-çâr seni götürürler. Bu hâller hep kaid-i ilâhî olduğuna delâlet eder.

1298. گر شدی محسوس، جذاب و مهار پس نماندی این جهان دار الغرار

(Eğer yularla birlikte çeken de görünseydi senin için bu âlem aldanma yurdu olmazdı.)

Eger kaid ve yular zâhir olaydı böyle olunca bu dünyâ gurur ve aldanmak dârı olarak kalmaz idi.

1299. گبر دیدی کاو پی سگ میروود سخره دیو ستنبه می شود

(Bir Mecûsî, bir köpeğin ardınca gittiğini ve büyük şeytânın, maskarası olduğunu görseydi.)

Eger kâfir göreydi ki kelbin ardında gider ve dahi kavî ve muânid şeytânın maskarası olur. Sibetne sin'in kesriyle ve ta'nın fethiyle ve nun-ı sâkine olarak ve yine bâ-ı mevhûdenin fethasıyla muâriz ve kavî ve ulu ma'nâsnadır. beyt-i âtiye merhûndur.

1300. در پی او کی شدی مانند هیز؟ پای خود واپس کشیدی، گبر نیز

(O nefîs köpeğinin, arkasından ahlâksız bir şahıs gibi, nasıl giderdi? Gitmezdi ve o Mecûsî nefse tâbi oluşundan çabucak ayağını çekerdi.)

Onun ardında ibne gibi kaçan gider idi. Belki kaçan gitmeyib kâfir kendi ayagını geri çeker idi.

1301. گاو اگر واقف ز قصابان بُدی کی پی ایشان بدان دکان شدی؟

(Stğır, eğer kassâbların, kendisini keseceğini bilseydi, onların arkasına düşüb de kassâb dükkânına gider miydi?)

Öküz, eger kassâbların, kendini zebh edeceğine vakıf olaydı, kaçan onların ardında kassâb dükkânına gider idi. Belki; bilmemek cihetiyle, kassâbın ardında öküzlüğü sebebiyle gider.

1302. یا بخوردی از کف ایشان سبوس یا بدادی شیرشان از چاپلوس

(Kezâ, onların elinden, nasıl kepek yer ve onların yaltaklanmaları ve kendisini okşar gibi görünmeleri ile onlara, süt verir miydi?)

Yâhûd, onların elinden kaçan kepek yer idi. Yâhûd, onların temellükü sebebiyle kaçan onlara, süd verir idi. Kendüyi zebh edeceklerini bileydi, bunların birisini etmez idi ve rencûrdu.

1303. ور بخوردی، کی علف هضمش شدی؟ گر ز مقصودِ علف واقف بُدی

(Sığır, kendisine ot verilmekten maksâdın, kendisini semirtmek olduğunu bilseydi, verilen otu yer miydi?)

Farazâ; alef yemiş olsa, midesinde kaçan hazm olur idi. Eger; alefden murâd, ne olduğuna vakıf olaydı.

1304. پس ستون این جهان خود غفلت است چیست دولت؟ کاین دوا "دو" با "لت" است

(Bu dünyânın, direği hakikaten gaflettir. Devlet nedir? Dev ile Let'ten ibârettir.)

Böyle olunca bu dünyânın kıyâmına (89b) sebab-i gaflettir ve devletin ma'nâsı nedir dersin segirtmekdir çomak ve degnek ile. Çünkü dev emr-i hazır olarak segirt ve let çok ma'nâsınadır ve devlet lâfzı şu iki kelimededen mürekkebdir. Böyle olunca bu letde râhat ve huzûr yokdur. Sen ise bunu ayn-ı ni'met bilirsin, bildiğin gibi degildir. Sakınıb talib-i devlet-i dünyâ olma buyurmak isterler. Ve bu ikbâl-i dünyâyâ devlet tesmiyesi bu zahmetini iş'âr ve halkı talebden men' içindir.

1305. اولش "دو دو"، به آخر "لت" بخور جز در این ویرانه نبود مرگِ خر

(Dünyâ devletinin evveli koşub didinme, sonu dayak yemdir. Bu harâbede devlet sahibi için merkebe gibi, ölmekten başka bir şey yoktur.)

Dünyâ ni'metinin evveli çok koşmaktır. Ve âhirinde çok degnek yemektir. Ve bu virânedede ona eşek alımından gayrı nesne olmaz.

1306. تو به جد، کاری که بگرفتی به دست عییش این دم بر تو پوشیده شدست

(Sen, ciddiyetle bir iş tutacak olursan, onun ayıbı sana gizli kalır.)

Sen sa'y ile bir işi ki elinle tuttun ve ona yapışdın. Onun gaybı bu dem sana mestûr olmuşdur binâberîn o kârı irtikâb ettin.

1307. ز آن همی تانی بدادن تن به کار که بپوشید از تو عییش کردگار

(Allah, onun aybını senden gizlediği için; sen, o işle meşgul olabilirsiniz.)

Bundan için bedenini o işe vermege kadir olursun ki Cenâb-ı Hakk-ı Ecellu A'lâ'nın aybı senden setr etti ve o işi sana hüsn gösterdi. Eger hakikat hâli izhâr edeydi sen o işden geriye çekilir idin.

1308. همچنين هر فکر که گرمی در آن عیب آن فکرت شدست از تو نهان

(Bunun gibi, harâretle müdâfaa ettiğin, bir fikirdeki ayıp ve mahzûr senden gizli kalmıştır.)

Buncılayındır her fikir ve mülâhaza ki onda sen harâretli olmuşsun. O fikrin aybı senden mahfî olmuşdur. Eger o fikrin kubhı sana âşikâr olmuş olaydı kuvve-i mütefekkiyenden o fikr-i bâtilı tard eder idin.

1309. بر تو گر پیدا شدی ز آن عیب و شین ز آن رمیدی جانت، بُعَدَ المشرقین

(Eğer, ondaki ayıb sana âşikâr olsaydı, rûhun ondan ürker ve şark ile garbın arası kadar, ondan uzaklaştırdı.)

Eger senin üzerine onun kubhı zâhir olaydı ve aybı mahfî kalmayaydı ondan senin cânın meşrık ve magribin beyninin buudı gibi baîd olur idi.

1310. حال، کاخر ز آن پشیمان میشوی گر بود این حالت اول، کی دوی ؟

(Bir hâl ki, sonunda pişmân olacaksın. O pişmânlık, başlangıçta olsaydı onun peşinde nasıl koşardın?)

Bir sû-i hâl ki, encâmında ondan nâdim olursun. Eger, o hâl evvelâ, sana zâhir olaydı kaçan, o cânibe gider idin.

1311. پس بیوشید اول آن بر جان ما تا کنیم آن کار بر وفق قضا

(O işi, kazâya uygun sûrette işlemekliğimiz için Hakk, onun ayıbını bizim rûhumuzdan gizledi.)

Böyle olduğundan evvelâ bu işin kubhu ve bu fikrin kubhu bizim cânımıza Allahu Te'âlâ hazretleri setr eyledi. Hattâ bu işi kazâ'sına muvâfık olarak biz eyleyelim.

1312. چون قضا آورد حکم خود پدید چشم واگشت و پشیمانی رسید

(Kazâ-yı İlâhî, hükmünü meydâna getirince göz açılır ve o işten pişmânlık duyulur.)

Hükm-i Bârî kendi kazâ'sını götürdü ve Hakk'ın murâdı ve fermânı oldu. Ba'de göz açılıb hattâ nedâmet fâiline (90a) vâsıl oldu.

1313. این پشیمانی قضای دیگر است این پشیمانی بهل، حق را پرست

(Bu pişmânlık da, kazânın başka bir hükmüdür. Onu bırak da sen Hakk'a perestîş et.)

Bu nedâmet bir başka kazâ'dır. Bu nedâmeti terk eyle. Hakk Cell u A'lâ'ya tab ve nedâmet-perest olma.

1314. ور کنی عادت، پشیمان خور شوی زان پشیمانی، پشیمان تر شوی

(Eğer pişmânlığı kendine âdet edecek olursan, boyuna pişmân olur durur, nihâyet bu pişmânlığa, daha ziyâde pişmân olursun.)

Eğer, nedâmeti kendine âdet edersen sonra nedâmet yiyici olursun ve ben niçin işime bakmadım böyle nâdim olmakla evkat-güzâr oldum diye gayet nâdim olursun. Zîrâ.

1315. نیم عمرت در پریشانی رود نیم دیگر در پشیمانی رود

(Ömrünün yarısı perîşânlıkla, yarısı da pişmânlıkla geçer gider.)

Ömrünün yarısı fisk u fücûrda geçer. Öbür yarısı nedâmetde geçer. İkisi dahi hevâ olmuş olur.

1316. ترك این فکر و پشیمانی بگو حال و کار و یار نیکوتر بگو

(Bu fikri, bu perîşânlığı, bırak da; daha iyi bir hâl ve daha iyi bir dost ve iş ara!)

Böyle olunca bu fikrin ve bu nedâmetin terkini söyle ve kendine bir iyi hâl ve şeyh-i kâmil ve ziyâde bir iyi iş iste.

1317. ورنه کار نیکوتر به دست پس پشیمانیت بر فوت چه است ؟

(Eğer, elinde daha iyi bir iş yoksa; pişmânlığın neden dolaydır?)

Ey dervîş şimdi elinden bir iyi iş tutmaz isen mukaddem ömrünü izâe ettiğine nedâmetin ne kârı üzerine vâki oluyor. Çünkü etlâf-ı ömr-i nâzenîne nedâmetin vardır. Niçin bakıyye-yi ömrünü telef edersin? Eger şimdi bir iş görmez isen zâhir oldu ki o nedâmet nedâmet-i kâzibe imiş.

1318. گر همی دانی ره نیکو پرست ورنه ندانی، چون بدانی کاین بد است ؟

(Eğer, biliyorsan doğru yol, Allaha ibâdet etmektir. Bilmiyorsan gittiğin yolun kötü olduğunu nasıl biliyorsun?)

Eger iyi yolu bilir isen Mevlâ'ya tab ve eger bilmez isen nice bilirsin ki mukaddem senin fi'lin bedterdir.

1319. بد ندانی، تا ندانی نیک را ضد را، از ضد توان دید، ای فتی

(İyi bilmeyince kötüyü bilemezsin ey yiğit, zıd zıddıyla bilinir.)

Kötüyü bilmiyorsun ki iyiyi bilesin ey yigit, zıddı zıddından bilirler.

¹⁵² الاشياء تنكشف باضدادها denmiştir.

1320. چون ز تركِ فکر این عاجز شدی از گناه آن گاه هم عاجز بُدی

(Bu kötü fikrin, terkinden âciz olursan, günâhdan da o vakit âciz kalırsın.)

Çünkü bu ma'siyetin fikrinin terkinden âciz oldun. O zamân o günâhı dahi işlemekten âciz oldun.

1321. چون بُدی عاجز، پشیمانی ز چیست ؟ عاجزی را باز جو، کز جذبِ کیست ؟

(Madem ki; âciz kaldın, pişmânlık nedendir? O âcizlik, kimin takdîriyle, onu ara!)

Çünkü; ma'siyetin irtikâbından, âciz oldun. Bu sûretde, nedâmet nedendir. Bir âcizi âşikâre ara ki; kimin cezbindedir pişmânlıkda fâide nedir?

¹⁵² Her şey zıddıyla bilinir. (Muhiddin-i Arabî)

1322. عاجزی بی قادری اندر جهان کس ندیدست و نباشد این، بدان

(Âlemde bir Kadir olmadıkça, hiç kimse; ne bir âcizi görmüştür, ne de böyle bir şey olur. Bunu böyle bil!)

Kadersiz bir âcizi dünyâda kim görmüştür ve iyi bil, bu olmaz elbette. Her âcizin bir sahib-i kudreti vardır. hulâsa-i kelâm mukaddem ki eylediğin mâiyyete nedâmetle meşgul olma ve iş görmeğe sa'y eyle. Zîrâ sen âcizsin ve elinde bir şey yokdur ve onu sana ettiren (90b) vardır. Nesine nâim olacaksın ve bir vakit dahi nedâmetle ifnâ'-yı ömür etme, demekden ibârettir ve bu nedâmetle iştilgal dahi şeytânın hîlesidir. İster ki bununla meşgul olup bir ibâdetde bulunmayasın.

1323. همچنین هر آرزو که میبیری تو ز عیب آن حجابی اندری

(Böylece ârzû ettiğin her fiilin aybından bi-habersin, o sana örtülüdür.)

Bunun gibidir, her bir ârzû ki sen onu iltersin. O ârzûdan için hicâbdasın ve o ârzûnun kubhunu görmez misin?

1324. ور نمودی علت آن آرزو خود رمیدی جان تو ز آن جستجو

(Eğer, o ârzûnun ayıb ve noksanı sana görünmüş olsaydı; rûhun o ârzûdan ürker ve kaçardı.)

Eğer, matlûbunun çirkinliğini Allahu Te'âlâ âşikâr edeydi; tahkik senin cânın o maksûdu talebdan firâr eder idi ve senin murâdın olmakdan çıkar idi.

1325. گر نمودی عیب آن کار، او تو را کس نبردی کش کشان آن سو تو را

(Eğer, Allah sana o işin aybını ve zararını sana göstermiş olaydı; hiçbir kimse seni sürükleye sürükleye o tarafa götüremezdi.)

Eğer sana o işin aybını Cenâb-ı Hakk i'râ'e edeydi kimesne seni cebrî ve çekerek o cânâna götüremez idi. Hâsılı kubhunu bilmeyerek ve görmeyerek sen onu matlûb ettin demektir.

1326. و آن دگر کاری کز آن هستی نفور ز آن بود که عیبش آمد در ظهور

(Başka bir işten nefret edişinin sebebi; o işin aybının zâhir olmasıdır.)

Ol gayrı iş ki ondan nefret edici idin ve işlemesini istemezdin. Ondan nâşî ki onun aybı sen de zuhûrda idi. Binâberîn bıraktın. Murâd-ı amel-i sâlihadır ki işlemekten firâr eder idin. Zîrâ gözüne hûb iken çirkin göründü idi. Hâsıl-ı kelâm senin gözün ma'kûs olmagıla, emr-i kabîhi hüsn gördü. Ona hamle eyledin ve emr-i haseni kabîh görmekle, onu terk eyledin. İşte hâlin budur, iyiden ve kötüden ve hayırdan ve şerden bi-habersin buyurmak isterler.

1327. ای خدای راز دان خوش سُخن عیب کار بد ز ما پنهان مکن

(Ey her sırra vakıf ve kelâmı lâtif olan Allah; kötü bir işin ayıbını bizden gizleme.)

Çünkü hâlimiz ma-zikr gibidir. Bize, münâcât lâzım olmagıla onu tenbîh için buyururlar ki: Mevlâ'-yı Müteal'e dâimâ böyle münâcât ile ey gizliyi bilici ve sözü hoş Mevlâ'mız, kabîhin aybını bizden saklama ve bize izhâr eyle ki ondan firâr edelim.

1328. عیب کار نیک را منما به ما تا نگرديم از روش سرد و هبا

(İyi bir ameli de bize ayıp olarak gösterme ki; onu işlemekten soğumayalım.)

Ve yine dedi ki iyi işin aybını bize gösterme. Ya'nî ef'âl-i haseneyi gözümüze çirkin gösterme ki ondan nefret etmeyelim ve hüsnünü izhâr eyle ki ona teveccüh edelim. Bu beyitler şu hadîs-i şerîfin meâlidir.

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اللهم ادنا الحق حقا وادنا الباطل باطلا وادنا القبيح قبيحا ¹⁵³ Ve yine buradan Süleyman'aleyhi's-selâm'ın kıssasına şürû' edib buyururlar.

1329. هم بر آن عادت سلیمان سنی رفت در مسجد میان روشنی

(Âlî olan hazreti Süleyman âdeti üzere sabâh aydınlığında mescide gitti.)

(91a) Dahi, o sâat üzerine âlî Süleyman 'aleyhi's-selâm sabâh vakti, Mescid-i Aksâ'ya gitti.

¹⁵³ Bâtılıda bize bâtil olarak göster ve bizi ondan sakındır. Hadis.

1330. قاعده هر روز را میجست شاه که ببیند مسجد اندر، نو گیاه

(Hem peygamber, hem şâh olan Süleyman, her günki âdeti vechile, yeni bir ot görmek için Mescid-i Aksâ'ya girdi.)

Her günün kaidesi üzerine Süleyman 'aleyhi's-selâm arar idi ki mescide yeni bitmiş bir ot göre.

1331. دل ببیند سرّ بدان چشم صفی آن خشایش که شد از عامه خفی

(Gönül, halktan gizli kalan o otları gizlice cân gözüyle görür, tanır.)

Gönül emr-i mektûmu o pâk göz ile görür ve o otlardan ki âmmeden o emr-i mektûm dâhî oldu.

Sûfînin, gül bahçesinde, başını dizine dayayıp mürâkabeye dalması, arkadaşlarının ona, başını kaldır da bahçedeki çiçekleri, kuşları ve rahmet-i ilâhiyye âsârını gör demeleri

Burası sûfînin hikâyesidir, öyle sûfî ki gülistânın miyânında murâkîb olduğu hâlde başını dizine koymuş idi. Ahbâbı ona dediler ki, başını kaldır gülistâna ve feslegenlere bak, ve dahi Hakk Te'âlâ'nın eserlerine nazar eyle. Bütün gün başın dizinde ne buldun Allahu Te'âlâ'nın kudretini ve san'atını müşâhede.

1332. صوفی در باغ، از بهر گشاد صوفیانہ روی بر زانو نهاد

(Bir sûfî neşelenip açılmak için gittiği bir bahçede yüzünü dizine koymuş, sûfîcesine mürâkabeye varmıştı.)

Ve bir sûfî bagda inkişâf-ı kalb için sûfîler gibi yüzünü dizi üzerine koydu.

1333. پس فرو رفت او به خود اندر نغول شد ملول از صورت خوابش فضول

(O sûfî murâkabe esnâsında derinlere dalmıştı, fodulun biri de onun uyur gibi hâlinden cânı sıkıldı.)

Bundan sonra yâhûd başını dizine koyunca derin ve amîk mahallere kendi kendüye gitdi ve müstagrağ oldu ve bunun hâb gibi murâkabesinden câhil ve gafil olanlara fütûr geldi ve cânları sıkıldı.

1334. که چه خسبی؟ آخر اندر رز نگر این درختان بین و آثار و خضر

(Ne uyuyorsun? Gözünü aç da; üzüm çubuklarına, çiçek açmış ağaçlara ve yeşermiş çimenlere bak!)

Zîrâ dedi ki: Ey sûfî niçin uyursun şu üzümlere bak ve bu bagdaki ağaçlara bak. Ve dahi Mevlâ'nın vahdâniyyetine ve kudretine delâlet eden eserlere bak ve şu dagdaki yeşilliklere nazar eyle. Çünkü bakmazsın buraya niye geldin?.

1335. امر حق بشنو که گفتست: انظروا سوی این آثار رحمت آر رو

(Cenâb-ı Hakk'ın emrini dinle ki, fanzur ila asari rahmetillah, ya'nî şu rahmet eserlerine nazar et, buyurmuştur.)

Allahu Te'âlâ'nın emr-i şerîfini dinle. Zîrâ nazar ediniz buyurmuştur. Ve dahi bu Rahmet-i Bârî'nin alâmetleri cânibine yüz getiriniz buyurmuştur. Ve em'ân-ı nazar ediniz buyurmuştur.

1336. گفت: آثارش دل است، ای بو الهوس آن برون، آثار آثار است و بس

(Sûfî dedi ki: ey heveskâr adam, rahmet-i ilâhiyyenin âsârı gönüldür. Hariçtekiler ise ancak âsârın âsârıdır.)

Sûfî dahi bu merd-i cevâb verib dedi ki; Cenâb-ı Hakk'ın âsârı gönüldür. (91b) O taşrada olan eser ancak gönlün eseridir ve kalbin fûrû'dur.

1337. باغها و سبزه ها در عین جان بر برون عکسش، چو در آب روان

(Rûhda, öyle bağlar ve yeşillikler vardır ki; hariçteki akisleri, akarsuda görülen akisler gibidir.)

Baglar ve sebzeler cânın aynındadır. Taşraya onun aksi hâricden bir şeyin ab-ı revâne akışı gibidir.

1338. آن خیال باغ باشد اندر آب که کند از لطفِ آب، آن اضطراب

(Su içinde görülen o ağaçlar, suya akseden hayalî bir bağıdır; suyun letâfet ve cereyânından hareket eder gibi görülür.)

Meselâ bağın hayâlî âb içinde olur öyle ki suda o hayâl ızdırâb eder.

1339. باغها و میوه ها اندر دل است عکس لطف آن، بر این آب و گل است

(Asıl bahçeler ve meyveler gönüldedir de, onların lâtif akisleri bu su ve çamur âleminde.)

Baglar ve meyveler ki gönüldedir, onun letâfetinin aksi bu âb-ı gül üzerinedir. Aynıyla mevcûdât suya nice aks ederse kalbde olan eşcâr ve ezhâr dahi aks edib bu âlemde böyle görünmüştür. Sen ise hakikî zann edersin. Senin zannın gibi olmayıb belki gülistân kalbin aksidir.

1340. "گر نبودی عکس آن سرّ و سرور پس نخواندی ایزدش" دار الغرور

(Eğer bu âlemdeliler, gönül âlemindeki o neşe selvisinin aksi olmasaydı, Cenâb-ı Hakk bu hayâl âlemine (aldanış yeri) demezdi.)

Eğer bu zâhirde olan eşya kalbdeki serv ve inbisâtın aksi olmayaydı ve hakikî olaydı böyle olduğu sûrette Allahu Te'âlâ hazretleri ona darü'l-gurur tesmiye etmez idi.

1341. این غرور آن است، یعنی: این خیال هست از عکس دل و جان رجال

(Bu aldanış, hakk erlerinin kalb ve rûhundan akseden bu hayâlî, hakikat zannetmekten ileri gelir.)

Dünyânın dar-ı gurur olması aks kabilinden olduğu cihettedir.

1342. جمله مغروران بر این عکس آمده بر گمانی کاین بود جنّت کده

(Bütün aldanmış olanlar, cennet budur sanarak, bu akse gelmişlerdir.)

Bu aldanmak ondandır ki bu hayâl-i ricâl cânının ve gönlünün aksi olmak cihetiyledir. Zîrâ aksi gerçek zannettiler.

1343. می گریزند از اصول باغها بر خیالی می کنند آن لاغها

(Asıl bağ ve bahçelerden ya'nî evliyâullahtan kaçarlar da o hayâle meyl ve ârzû gösterirler.)

Cümle avâm-ı nâss bu aks kabilinden olan dünyâyâ teveccüh etmiştir. Şol zann üzerine ki bu dünyâ bir cennet hânesidir ve bunun kalbin aksi olduğunu anlayamadılar. Binâberîn bu dünyâ bağlarının ahvâlinden kaçarlar ve aslı yok hayâl üzerine bu muhabbet cilvelerini erler.

1344. چونکہ خواب غفلت آیدشان بہ سر راست بینند و، چہ سود است آن نظر ؟

(Birgün gaflet uykusu nihâyet bulur, gözleri açılıb hakîkati görürler, fakat son nefeste o görüşün ne fâydası olur?)

Çünkü; mevt onların başına gelir o zamân dogrusunu anlar görürler. Velâkin o vakit görmeden ne fâide hâsıl olur.

1345. پس بہ گورستان غریو افتاد و آہ تا قیامت زین غلط، واحسرتاہ

(Bu yanlış görüş dolayısıyla, öyle görenlerden, kabristanda kıyâmete kadar vâhasretâ feryâdı duyulur.)

Böyle olunca makbereye feryâd ve âh düşdü. Hattâ kıyâmete dek ¹⁵⁴واحسرتاہ diyerek bu galatdan feryâd ederler.

1346. ای خنک آن را کہ پیش از مرگ مُرد یعنی او از اصل این رز بوی برد

(Ne mutlu, o kimseye ki ölümden evvel ölmüş; onun rûhu bu bağın hakikatinden koku almıştır.)

Ey kimesne devletli ve saâdetli ol kimesnedir ki olmazdan evvel oldu. (92a) Ya'nî demektir ki o kimesne bunun aslından ve bag-ı hakikatden koku iletdi ve bu dünyânın bağçe-i kalbin aksi olduğunu anladı ve dünyâyı gerçek ve hakikat bilmedi.

Ömer

Neseî

Şerh-i

Akayik

metninde

¹⁵⁴ Eyvâh ayrı kaldık. Arapça söz.

قال 'اصل الحق حقايق الاشياء ثابتة والعلوم بها متحققة'¹⁵⁵ demişdir, bu kelâmı tıraş olduk

da nişâ'dır gibi başına sürsün ki nezle var ise def ola.

Mescid-i Aksâ'nın bir köşesinde keçiboynuzu ağacının çıkması ve Süleyman 'aleyhi's-selâm' ın mahzûn olması

Burası keçiboynuzu dedikleri şeyin Mescid-i Aksâ'nın köşesinde bitmesi beyânındadır ve dahi Süleyman 'aleyhi's-selâm'ın ondan gamnâk olması beyânındadır. Çünkü Süleyman 'aleyhi's-selâm' e söze geldi ve hassasını ve kendi nâmını söyledi.

1347. پس سلامش کرد در حال آن حشیش او جوابش گفت و بشکفت از خوشیش
(*Derken, Süleyman 'aleyhi's-selâm, bir köşede, başak şeklinde yeni bir nebâtın çıkmış olduğunu gördü.*)

Böyle olunca Süleyman 'aleyhi's-selâm bir köşede gördü ki salkım gibi bir yeni ot bitmiş.

1348. همچنان روزی سلیمان از قضا شد به عادت مسجد اندر، ای فتی
(*Çok nâdir ve ziyâde yeşil bir nebât idi bu. Yeşilliği göz kamaştırıyordu.*)

Gördü ki yeşil ve tâze olduğu hâlde bir nâdir otur ve onun yeşilliği gözden nûru kapar idi.

1349. نو گیاهی دید اندر گوشه ای رُسته بر وی دانه همچون خوشه ای
(*O nebât, Süleyman 'aleyhi's-selâm'a derhâl selâm verdi. O da mukâbeledde bulunmakla beraber, otun güzelliğine şaştı kaldı.*)

¹⁵⁵ Eşyanın hakikati sabittir ona ilim verilmiştir. Arapça söz.

Böyle olunca o ot derhâl Süleyman‘aleyhi’s-selâm’e selâm ve tahayyüt eyledi. Hazret-i Süleyman ‘aleyhi’s-selâm dahi reddü’s-selâm eyledi ve letâfetinden kalbi açıldı.

1350. گفت: نامت چیست؟ بر گو بی دهان گفت: خوب است، ای شاه جهان

(Adın nedir, ağzısız söyle –ya’nî mânen bildir- dedi. O da: Ey şâh-ı cihân adım harrûbdur cevâbını verdi.)

Süleyman ‘aleyhi’s-selâm harrûba dedi ki adın nedir söyle sen, o dahi dedi ki ey cihânın şâhı nâmım harrûbdur.

1351. گفت: اندر تو چه خاصیت بود؟ گفت: من رُستم، مکان ویران شود

(Süleyman; sende ne hâsiyyet vardır? diye sordu. O da: ben bir yerde çıktığım zamân orası harâb olur, dedi.)

Yine Süleyman ‘aleyhi’s-selâm dedi ki: senin fazlın nedir, senden ne vâki olur? Harrûb dedi ki: çünkü ben bitdim o mekân virân olur.

1352. من که خرّوبم، خرابِ منزلم هادم بنیاد این آب و گلم

(Ben harrûbum, bittiğim yer perişân olur. Bu su ve çamur âleminin yıkıcısıyım.)

Benim ki nâmım harrûbdur, oldugum menzîlin harâbına sebep olurum. Bu âb ve gülden mesnû menzîlin harâbına sebebim.

1353. پس سلیمان آن زمان دانست زود که اجل آمد، سفر خواهد نمود

(Bunun üzerine Süleyman, ecelinin geldiğini ve âhirete sefer edeceğini çabucak anladı.)

Böyle olunca Süleyman ‘aleyhi’s-selâm o zamân tez bildi ki, rihlet vakti geldi, âhrete sefer görünmek ister.

1354. گفت: تا من هستم این مسجد یقین در خلل ناید ز آفات زمین

(Dedi ki, ben sağ oldukça bu mescide dünyâ âfetlerinden biri uğramaz.)

(92b) Süleyman ‘aleyhi’s-selâm dedi ki: Madem ki ben dünyâda mevcûdum yakındır ki bu mescid hâl ve ziyâna gelmez ve âfet-i zemînden mahfûz olur.

1355. تا که من باشم، وجود من بود مسجد اقصیٰ ماخلل کی شود ؟

(Ben sağ oldukça, vücûdum yaşadıkça Mescid-i Aksâ nasıl olur da yıkılır, perişân olur?)

Madem ki benim vücûdum olur ve dünyâda mevcûddur. Mescid-i Aksâ kaçan perişân olur.

1356. پس خرابِ مسجد ما بی گمان نبود الا بعد مرگ ما، بدان

(O hâlde şüphe yok ki, mescidimiz ancak bizim vefâtımızdan sonra harâb olacaktır.)

Böyle olunca bizim mescidimizin harâblığı şüphesiz olmaz. İlâ bezm mevtimizden sonra olur.

1357. مسجد است آن دل که جسمش ساجد است یار بد، خروب هر جا مسجد است

(Bedenin secdegâhı olan mescid, gönüldür. Nerede mescid ya'nî böyle bir gönül varsa kötü bir arkadaş onun harrûbu ya'nî harâb oluş sebebidir.)

Mesciddir o gönül ki onun cismi Cenâb-ı Hakk'a secde edicidir. Kötü dost her kande mescid var ise onun harrûbudur ve mescid-i kalbi virân edicidir.

1358. یار بد چون رُست در تو مهر او هین از او بگریز و، کم کن گفت وگو

(Sende o kötü arkadaşın muhabbeti hâsıl oldu mu, bil ki bu, kalbinin harâbisine sebebidir. Onun için ondan kaç ve onunla ülfet ve sohbet etme.)

Harrûbdan muhabbeti çünkü senin gönlünde zâhir oldu. Âgâh ol ve ondan firâr eyle ve onunla kal ü kili eksik eyle.

1359. بر کن از بیخس، که گر سر بر زند مر تو را و مسجدت را بر کند

(Öyle kötü bir dostun muhabbetini çıkar ve kökünden sök. Zîrâ yetişib büyüyecek olursa seni de mescidini de yıkar.)

O harrûbdan muhabbetini kökünden kopar. Zîrâ onun dîraht-ı muhabbeti mürtefi olursa tahkik seni ve mescid-i kalbini virân eyler.

1360. عاشقا، خروب تو آمد کژی همچو طفلان سوی کژ چون می غژی ؟

(Ey âşık, eğrilik senin harrûbundur. Çocuklar gibi emekleyerek eğrilik tarafına neden gidiyorsun?)

Ey âşık, egri hâreket senin harrûbunun geldi. Hemen tarîk-i aşkda istikamet eyle. Çocuklar gibi egri cânibe niçin sürtünürsün.

1361. خویش را نادان و مجرم دان، بترس تا ندزد از تو آن استاد، درس

(Kendini mücrim bil, korkma ve kabahtli olduğunu söyle ki; üstâdın senden dersini kesmesin.)

Ey âşık kendüyi mücrim bil ve kendüye mücrim söyle ve korkma. Hattâ üstâd-ı kâmil senden dersini almasın ve seni dâimâ feyizle feyzyâb etsin.

1362. چون بگویی: جاهلم، تعلیم ده این چنین انصاف از ناموس به

(Ben câhilim, beni okut ve öğret demek ve insâf göstermek, câhilâne bir hamiyete kapılıp cehlîni itirâf etmemekten iyidir.)

Çünkü şeyh-i kâmile ben câhilim bana taallüm eyle dersen buncılayın insâf-ı ârdan senin hakkında iyidir. Zîrâ âr ile mahrûm kalırsın.

1363. از پدر آموز ای روشن جبین ربنا گفت و ظلمنا پیش از این

(Ey yüzü nûrlu çocuk! büyükbabandan ya'nî hazreti Âdem'de öğren ki o, Rabbimiz, biz nefsimize zulmettik, demişti.)

Ey alnı rûşen zât cedd-i âlâmız olan zâtın ve ceddemiz Hazret-i Havvâ'dan taallüm eyle. Onlar bundan ol Rabbenâ zalemnâ enfüsenâ buyurdular ve cürümlerini mu'terif oldular. Sen dahi cürmünü mukarr ol.

1364. نی بهانه کرد و نی تزویر ساخت نی لوای مکر و حیلت بر فراخت

(Zellesi için, ne bir bahâne ne bir tezvîr yaptı, ne de mekr ve hîle bayrağını kaldırdı.)

Âdem ve Havvâ ‘aleyhi’s-selâm ne bahâne eyledi ve ne tezvîr düzdü ve ne hîle bayrağını (93a) kaldırdı. Sana dahi lâyük olan odur bazen.

1365. باز آن ابلیس بحث آغاز کرد کہ بُدم من سرخ رو، کردیم زرد

(Lâkin İblis, Allah ile mübâheseye kalkıştı ve dedi ki: Benzim kırmızı idi, sen sararttın.)

Renk, senin rengindir ve bunu yuyayıcı sensin cürmün aslî ve benim âfetim sensin. Ya'nî Âdem'e secde etmemek benden degildir ve ettirmeyen sensin dedi.

1366. رنگ رنگ توست، صباغم توئی اصل جرم و آفت و داغم توئی

(Renk, senin boyadığın renktir, çünkü boyacın sensin. Cürmümün âfeti ve dağı sendendir.)

Çü Allah, şeytân Cenâb-ı Hakk Cell u A'lâ ile muârıza eyledi. Sen âgâh ol.

1367. هین بخوان "رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي" تا نگریدی جبری و، کز کم تتی

(Ey sâlik, [...] âyetini oku da cebrî ve küstâh olma.)

Kur'ân-ı Kerîm'de sen âgâh ol. Kur'ân-ı Kerîm'de

¹⁵⁶ *بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَكَ مِنْ حَيْثُ تَخْرُجُ عَلَيْهِمْ* âyet-i kerîmesini oku ve iblîsin cebr yoluna gidib ve matrûd olduğunu iyice anla ki. Hattâ sen cebrî olub tard olunmayasın ve egri az dolanasın ve istikamet ve edeb yoluna gidesin ve kusûru kendinden bulasın ve Mevlâ'ya sendendir demeyesin.

1368. بر درخت جبر تا کی بر جہی؟ اختیار خویش را یک سو نہی

(Ne vakte kadar cebîr ağacına tırmanacak ve kendi ihtiyârını bir tarafa bırakacaksın?)

¹⁵⁶ Şeytan dedi ki, beni azdırmana karşılık andolsun ki ben de onları saptırmak için senin doğru yolun üzerine oturacağım.

A'raf Suresi, 16.âyet.

Cebr ağacı üzerine kaçan ne sıçrarsın. Ya'nî cebrî olursun ve kendi ihtiyârını bir tarafa korsun. Böyle bâtil iş etme.

1369. همچو آن ابلیس و ذریّات او با خدا در جنگ و اندر گفت و گو

(O şeytân ve onun zürriyâtı gibi, ne zamâna kadar Allah ile mübâhase ve mücâdelede bulunacaksın?)

Ve iblîs gibi ve onun evlâdı gibi Allahu Te'âlâ ile cenkde ve kal u kilde olursun. Bu işler, sana yakışmaz ey cebrî sıfât eger, Allahu Te'âlâ beni kerhî olarak râh-ı tугyâna getirir ve bana kalsa ben isyân yoluna gitmem dersin cevâbında biz dahi sana deriz ki.

1370. چون بود اکراه با چندان خوشی؟ که تو در عصیان همی دامن کشی

(Bu kadar hoşluk ve lezzetle yaptığın menhiyâtta, nasıl cebr olur? Sen onları eteklerini toplar ve şevkle işlersin?)

Hakk Te'âlâ tarafından seni cebr ve zor ile getirmek nice olur?. Sen de bu hoşluk ile öyle ki ma'siyetde ettiğini çekersin ve isyân ile hoşsun. Belki iftihâr edersin. Eger mecbûr olaydın fisk ve fücûr işledikçe bükâ eder idin ve nedâmet izhâr eder idin.

1371. آنچنان خوش، کس رود در مکر همی؟ کس چنان رقصان رود در گمراهی؟

(Bir kimse kötü amellere, cebrle ve hem de bu kadar hoşlukla oynaya oynaya gider mi?)

Zor ve cebrde ancılayın bir kimesne hoş gider mi?. Zîrâ mecbûrlar zor ile ve istemeyerek giderler. Gümrahlıkda ancılayın oynayarak hiçbir fert gider mi?.

1372. بیست مرده، جنگ میکردی در آن کت همی دادند پند آن دیگران

(Sana, başkaları öğüt verdikçe, o işin iyiliğini söyler, belki, bu husûsta yirmi muhâribe karşı ayak direrdim.)

Eger mecbûr olaydı meselâ sarık meydân-ı siyâsete gittiği gibi gider idi. Yirmi âdem kadar ceng edersin. O husûsda (93b) ki sana gayrılar bu ma'siyeti etme diseler öyle diyerek.

1373. که: صواب این است و راه این است و بس کی زند طعنہ مرا جز هیچ کس ؟

(Doğru yol ancak budur. Bu husûsta nâ-keslerden başkası bana ta'n etmez.)

Ki tarîk-i savâb budur ve yol budur ancak ki ben giderim ve bana ta'n ve dahl etmez illâ şol kimesne eder ki aslâ insâniyette medhali yoktur.

1374. کی چنین گوید کسی کو مکره است ؟ چون چنین جنگد کسی کاو بی ره است ؟

(Cebr altında ve mecbûr olan kimse nasıl böyle söyler? Yolsuz bir şahıs nasıl böyle uğraşır.)

Ol kimesne ki; mükrih ve mecbûrdur. Kaçan böyle söyler, belki der ki; âh bilirim, lâkin elimde çâre yoktur ve mecbûrum nice cenk eder o adam ki kendini yolsuz itikât eder. Zîrâ ceng-i hudâ üzerine bilmekten nisbet eder.

1375. هر چه نفست خواست، داری اختیار هر چه عقلت خواست، آری اضطرار

(Nefsinin istediği şeylerde ihtiyârın ve irâden var; aklının dilediği şeylerde ise muztar ve mecbûr görünürsün.)

Ey cebrî nefsin her nesneyi ki ister ihtiyâr ile onu istersin ve şevkin nümâyân olur ve her nesneyi ki aklın matlûb eder. Tâât ve ibâdet gibi onda maztarım dersin ve işlemekten imtinâ' edersen.

1376. داند او، کاو نيك بخت و مَحْرَم است زیرکی ز ابلیس و، عشق از آدم است

(İyi tâlihli ve insân olan kimse bilir ki; zekâ şeytândan, aşk ve ubûdiyyet Âdem'dendir.)

O kimesne ki bahtı iyidir ve muharrem-i esrâr-ı hudâdır. Bilir ki âkıllık şeytândan olur ve aşk ve muhabbet insândandır.

1377. زیرکی، سباحی آمد در بحار کم رهد، غرق است او پایان کار

(Şeytâni bir zekâ, denizlerde yüzmek gibidir. Koca bir ummânda yüzen kimsenin kurtulması nâdirdir. Nihâyet batar ve boğulur.)

Âkıllık deryâlarda yüzücülük geldi yüzücü deryâda ez- halâs olur. Bir gün olur ki deryâ onu bogar. Böyle İblîs gibi deryâ tarafına gitme ve akl ve mübâhaseden ictinâb eyle. Hemân hazreti Âdem ‘aleyhi’s-selâm gibi kusûru kendine ver ve izhâr-ı akl edib mübâhase tarîkine gitme buyurmak isterler.

1378. هَلْ سَبَاحَتِ رَا رَهَا كُنْ، كِبَر و كَيْنِ نَيْسَتِ جِيحُون، نَيْسَتِ جَو، دَرِيَا سَتِ اَيْنِ
(Yüzgeçliği bırak, kibri ve kîni terk et. Yüzmeye kalkıştığın nehir ve dere değil, denizdir.)

Ey sâlik âgâh ol âkıllık yolunu terk eyle ve kibr ve kîni bırak. Bu tarîk-i akl nehr-i ceyhun degildir vesâir ırmak degildir. Belki deryâdır ve nice âfetleri vardır.

1379. وَاَنْگَهَانَ دَرِيَايِ ژَرْفِ بِي پِنَاهِ دَرِ رِبَايِدِ هَفْتِ دَرِيَا رَا چَو كَاهِ
(Ondan sonra o deniz, öylesine derin ve sığınılacak yeri olmayan, uçsuz bucaksız bir deniz ki, yedi denizi sâ mân çöpü gibi kapar ve mahv eder.)

Bundan sonra bil ki âkıllık penâhsız bir deryâdır ki yedi deryâyı sâ mân gibi kapar ve cümle deryâlardan âfeti çoktur.

1380. عشق چون کشتی بود بهر خواص کم بود آفت، بود اغلب خلاص
(Aşk-ı İlâhî, ümmetin seçkinleri için bir gemi gibidir ki, içinde bulunanların âfettede olması nâdir ve kurtulması galib ihtimâldir.)

Muhabbet havâss için bir sefîne gibi olur. Ve onun âfeti az olur ve onun râkiblerine halâsı aaleb olur.

1381. زیرکی بفروش و حیرانی بخر زیرکی ظنّ است و حیرانی نظر
(Akli, zekâyı sat da hayrânlığı satın al. Çünkü zekâ, zannadan ibârettir, hayret ise bizzât nazar ve müşâhededen hâsıl olur.)

Âkıl olmaklığı sat ve aşkı al. Zîrâ zeyreklik zann gibidir ve aşk basar gibidir.

1382. "عقل قربان کن به پیش مصطفیٰ " حسبی الله " گو، که "الله ام کفی"

(Aklını, hazreti Mustafa'nın huzûrunda kurbân et ve: hasbiyallah ya'nî Allah bana kifâyet eder, de.)

Ey dervîş hazreti fahr-i âlem Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem'in aklının ve kelimâtının önünde kendi aklını hayrân eyle. Ve her ne hadîs-i şerîfnde buyurmuş ise (94a) onu kabûl eyle. Ve dahi sen hemen Hasbi Allah Te'âlâ de. Zîrâ Allah Te'âlâ bana kâfi oldu diye söyle ve hakkın gayrısına itimât etme. Zîrâ dervîş böyle gerektir.

1383. همچو کنعان، سر ز کشتی وامکش که غرورش داد نفس زیرکش

(Nûh 'aleyhi's-selâm'ın imân etmeyen oğlu Ken'ân gibi, gemiye girmekten kaçınma. Zeki olan nefsi: dağa çıkar, kurtulursun, su oraya çıkamaz, diye onu aldatmıştı.)

Ken'ân gibi sefîne-i ilâhiyyeden baş çekme. Zîrâ onun zeyrek-i nefsi ona gurur verdi ve onu devlet-i ebedîden mahrûm etti. Öyle diyerek serkeşlik etti ki yüksek ve metin daglar üzerine gelirim. Niçin Nûh'un minnetini çekmek lâzımdır.

1384. که بر آیم بر سر کوه مشید منت نوحم چرا باید کشید ؟

(Ey Ken'ân gibi olan sapık, Nûh gibi olan insân-ı kâmilin minnetdarlığından nasıl çekiniyorsun? Allah bile onun minnetini çekmekte.)

Ey ahmak niçin Nûh 'aleyhi's-selâm'ın imtinâ'nını çekmezsin. Hemen çekmeye bak. Zîrâ Allah Te'âlâ bile onun imtinâ'nını çekti. Hâlıkı ve râzıkı iken görmez misin? Kur'ân-ı Kerîm'de ¹⁵⁷ *ان ابنه من اهل وان وعدك الحق وانت احکم محاکمین* diyerek. Allah Te'âlâ'ya nidâ buyurdu. Ve meâl-i nidâ vadinde durmadın demektir. Bu ise Hakk Te'âlâ'ya imtinân olur Allah Te'âlâ hazretleri dahi bu minneti çekib ve

¹⁵⁷ Ey Rabbim şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette hakır. Sen hâkimler hâkimisin.

Hud Sûresi, 45.ayet.

gazab buyurmayıb fakat ¹⁵⁸ *فلا شكنت ما ليس لك به علم ان اعطاك ان تكون من ابا صلين*
kelâmıyla iktifâ' buyurdu.

1385. چون نباشد منتش بر جان ما ؟ چونکه شکر و منتش گوید خدا

(Allah, şükür ve minnetini söyleyince, bizim gibiler, ona nasıl minnettâr olmaz.)

Böyle Nûh'un minneti bizim cânımıza niçin olmasın. Çünkü onun şükrünü ve minnetini Allah Te'âlâ bize söyler ve çeker.

1386. تو چه دانی ای غراره پر حسد ؟ که نهادن منت، او را میرسد

(Ey hasedle dolu kimse! Sen, insân-ı kâmile minnettâr olmasını ne bilirsin? Allah bile onun minnetini çekmektedir.)

Sen ne bilirsin ey pür hased çuval, onun minnetini, çünkü böyle Cenâb-ı Hakk çeker sen ise cehlinden ben niçin çekerim dersin.

1387. کاشکی او آشنا ناموختی تا طمع در نوح و کشتی دوختی

(Keşke, o Ken'ân yüzme öğrenmemiş olsaydı da, Nûha ve gemisine minnet etse ve gözünü dikseydi.)

Keşke Ken'ân yüzme öğrenmeyeydi, hattâ tama'mı Nûh'a ve seffinesine dikeydi. Kendinin hakkında ne a'lâ olur idi. Dünyâda garktan ve âhirette maâz-Allah

¹⁵⁹ *مخلد في النار* olmaktan kurtulur idi.

1388. کاش چون طفل از حیل جاهل بُدی تا چو طفلان چنگ در مادر زدی

(Keşke o küçük çocuklar gibi câhil olsaydı da, onların analarının eteklerini yakaladıkları gibi, Ken'ân da babasının lütûf ve keremine sığınsa idi.)

¹⁵⁸ Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden degildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir istir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamani tavsiye ederim.

Hud sûresi, 46. ayet.

¹⁵⁹ Cehenneme girenlerden.

Keşke çocuk gibi hîlelerden câhil olaydı. Hattâ etfâl eli pençesini annesine vuraydı kendinin hakkında çok â'lâ olur idi.

1389. یا به علم نقل کم بودی ملّی علم وحی دل ربودی از ولی

(Yâhûd naklî ilimlerle az dolmuş, ya 'nî öğrenmemiş ve ona mağrur olmamış, bulunsaydı da bir velîden vahy-i hakk ilmini kapsaydı.)

Yâhûd ilim messeruat ile az dolmuş olaydı bir velîden gönül vahyini kapardı idi. Lâkin ilm-i zâhirle dolmuş ve vaz' edecek yer kalmamış ilmi sebebiyle evliyânın feyzinden mahrûm olmuş. (94b)

1390. با چنین نوری، چو پیش آری کتاب جان وحی آسای تو آرد عتاب

(Böyle bir nûra karşı önüne bir kitâb alıb onunla meşgul olursan, ilhâma mazhar olmuş rûhun seni azarlar.)

Bunculayın nûrun önüne çünkü kitâb götürürsün. Senin vahiyle ârâm eden kalbin sana itâb-ı kemterdür. Zîrâ **وَلَيْ كُتُبُهُ نُوْرٌ** ve ilm-i zâhir ile de senin kalbin ârâm etmez.

1391. چون تیمم؟ با وجود آب، دان علم نقلی؟ با دم قطبِ زمان

(Zamânın kutbu olan insân-ı kâmilin kelâmına karşı naklî ilmî, su varken teyemmüm etmek gibi bil.)

İlm-i zâhirî, kutb-ı zamânın kelâmıyla; âbın vücûduyla teyemmüm nice ise öyle bil. Egerçi teyemmüm âbdesttir. Lâkin; su olmayan mahalde, çünkü su mevcûtdur. Onda teyemmüm câiz değildir. Bunun gibi ulûm-ı menkûle ilmdir. Velî-i kâmil olmadığı yerde lâkin şu yerde şeyh-i kâmil vardır. Orada kitâb ve ilm-i zâhir ve ulemâ' akçe etmez. Zîrâ onların cümlesini onun ilmi yok eder.

1392. خویش ابله کن، تبع میرو ز پس رستگى زین ابله‌ی یابی و بس

(Ey sâlik; kendini ebleh kıl ve bir insân-ı kâmile tâbi olub, onun izinde yürü. Kurtulmayı ancak bu eblehliğin sâyesinde bulursun.)

Ey tâlib-i hakk kendini ahmak eyle ve şeyh-i kâmilin halefinde git. Zîrâ sen bu ahmaklıktan için her mekrûhtan halâs bulursun. Nev-i beşerin sultânı hazreti Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi vessellem bundan için hadîs-i şerîfinde ekser ehl-i *ابنخمة البله*¹⁶⁰ buyurmuştur. Ya'nî ehl-i saâdet o kimesnedir ki râh-ı felsefeye gitmeyib şüyûh-ı kâmiline teslîm ve inkıyâd birle söylediklerini kabûl edenlerdir ve onlara bu akla muhâliftir. Buna inanmam demeyenlerdir ve âkıl yoluna gidib zeyreklik izhâr edenler ve ahmak olmayanlar saâdet buldular.

1393. زیرکی، چون باد کبر انگیز توست ابلهی شو، تا بماند دین درست

(Âkıl ve zekâ; sende, kibir ve gurûr peydâ eden bir hevâdır. Ebleh ol ki kalbin dürüst ve müstakim olarak kalsın.)

Âkıllık kibir gibi fitne rüzgârına çünkü sana koparıcıdır. Böyle olunca eblehe mensûb ol. Hattâ kalbin bütün olarak kalasın.

1394. ابلهی، نی کاو به مسخرگی دو توست * ابلهی نی کز شقاوت مال جوست

(Yalnız; abdâllığından dolayı maskaralığın, katmerlisine düşen adamın eblehliği değil dediğim. Bu eblehlik, Allah'ın hayrânı olmak ve ona karşı hayrete düşmektir.)

Eblehlikten murâd o eblehlik değildir ki onun müşhireliğiyle gülmekten iki kat olurlar ve eblehi halk sihriyye ederler. Belki şol eblehtir ki Cenâb-ı Hakkın hayrânıdır. Bu cihetle dünyâya sarf-ı zihin etmez.

1395. ابلهانند آن زنان دست بُر از کف ابله، وز رخ یوسف نذر

(Ellerini kesmiş olan mısır kadınları, ebleh idiler. Yûsuf 'aleyhi's-selâm'ın cemâline karşı, hayret dolayısıyla şaşkınlıklarından avuçlarını kestiler.)

Ahmaklardır o elini kesici zenân-ı mısır kendi elinden velâkin Yûsuf 'aleyhi's-selâm'ın yüzünden âgâhtırlar.

1396. عقل را قربان کن اندر عشق دوست عقلها باری از آن سوی است، کاوست

¹⁶⁰ Cennet akıllılar içindir. Hadis.

(Dostun aşkında akli kurbân et. Çünkü âkılar, taraf-ı ilâhîden, bir yük altındadır.)

Aklını dostun muhabbetinde kurbân eyle. Âkılar o tarafındır ki o dur.

1397. عقلها آن سو فرستاده عقول مانده این سو آنکه گولست و فضول

(Âkıllı olanlar, âkıllarını taraf-ı ilâhîye göndermişler. Ya'nî onu aşk-ı ilâhî ile kurbân eylemişlerdir. Ahmak olanlar ise, sevgili olmadıklarından bu tarafta kalmışlardır.)

Ehl-i ukûl o tarafa âkıllarını göndermişlerdir. (95a) Bu tarafta kalmışlardır. O kimesne ki ma'sûk degildir belki ahmaktır.

1398. زین سر، از حیرت، گر این عقلت رود هر سر مویت، سر و عقلی شود

(Eğer hayrete düşer de, aklın başından giderse; başındaki her saç bir baş ve bir âkil olur.)

Bu cânibten hayretten için eğer senin aklın gider ise senin her başının kılı bir sürü akl olur.

1399. نیست آن سو رنج فکرت بر دماغ کز دماغ و عقل روید دشت و باغ

(O tarafta, dimâğ için bir düşünce zahmeti yoktur. Çünkü; orada, her ova, her bahçe âkil ve dimâğ yetiştirir.)

O tarafta dimâğın üzerine fikir zahmeti olmaz. Zîrâ dimâğ ve akl sahrâ ve bag bitirir. Hülâsa-i ebyât-ı şerîfe hakk tarafına gidib dünyâ tarafından ahmak ve ebleh olmaga tergîb buyururlar.

1400. سوی دشت از دشت نکته بشنوی سوی باغ آئی، شود نخلت روی

(Taraft-ı ilâhî, ovalarından nükteler işitirsin; o tarafın bağına gelirsen, vücûdun fidânı sulanır ve terâvet bulur.)

Âlem-i gayb ovasında bir ovadan nükte dinlersin ve bag-ı hakikat tarafına gelirsin ve senin nahl-i vücûdun âb-ı feyz-i hudâ'ya kanıcı olur.

1401. اندر این ره ترك كن طاق و طرنب تا قلاووزت نجنبد، تو مجنب

(Bu yolda, nâm ve nişâni bırak, kılavuzun kımıldamayınca sen de kımıldama!)

Bu yolda dünyânın ziynetini terk eyle. Senin mürşidin olmadıkça ve hareket etmedikçe sen hareket etme zîrâ.

1402. هر که او بی سر بجنبد، دم بود جنبشش چون جنبش کژدم بود

(Bir kimse, başsız kımıldanırsa o kuyruk olur. Onun kımıldanması, akrebin hareketine benzer.)

Her kimesne ki başsız hareket eder o kimesne kuyruk olu ve onun hareketi akrebin hareketi gibi olur.

1403. کجرو است و کور و زشت و زهرناک پیشه او خستن جانهای پاک

(O akreb çarpık gider, gece görmez, çirkindir ve zehirlidir. San'atı ise pâk olan cisimleri sokmaktadır.)

Akreb egri gidicidir ve gece görmeyicidir ve çirkindir ve zehirlidir. Onun san'atı ecsâm-ı pâkı tırmalamaktır.

1404. سر بکوب آن را، که سرش این بود خلق و خوی مستمرش این بود

(O akrebin başını ez. Onun sırrı ve dâimî hûy ve tabîatı böyle insân sokmaktadır.)

Başını ur o kimesnenin ki hûyu bu olur ve onun hulki ve hûyu dâimâ bu olur.

1405. خود صلاح اوست آن سر کوفتن تا رهد جان ریزه اش، زین شوم تن

(Onun başının ezilmesi, salâhına hizmet eder. Onun cân kırıntısı- ya'nî tam bir cân demeye lâyık olmayan rûhu, o uğursuz cesedinden kurtulmuş olur.)

Zîrâ onun salâhı o başını ezmektir. Hattâ cân pâresi o şom tenden kurtula.

1406. واستان از دست دیوانه سلاح تا ز تو راضی شود عدل و صلاح

(Delinin elinde bulunan silâhı al da; adâlet ve sulh ehli sendne râzî olsun.)

Divânenin elinden silâhı al. Hattâ senden adâlet ve salâh râzî olsun.

1407. چون سلاحش هست و عقلش نی، ببند دست او را، ورنه آرد صد گزند

(Silâhı olan ve fakat akli bulunmayanin elini bağla. Yoksa, o silâhli deli yüzlerce zarar îkâ eder.)

Çünkü divânenin silâhı yoktur ve akli vardır. Onun elini bağla. Yoksa, sana çok zarar ve ziyân getirir.

Soysuz ve alçak kimsede ilim, mâl ve mansıb husûle gelmesi, eşkiyâ eline kılıç geçmesi gibi onu rüsvây eder

Burası; onun beyânındadır ki, ilim ve mâl ve câhın husûlü, her bed-gühere onun rüsvâlığıdır ve dahi şol kılıç (95b) gibidir ki harâmînin eline vâki' olmuştur.

1408. بد گهر را علم و فن آموختن دادن تیغ است دست راهزن

(Alçak bir herife, ilim ve fen öğretmek; yol kesen bir şakînin, eline kılıç vermek gibidir.)

Bed hilkat olana ilm ve hünerden fen öğretmek râhzenin eline kılıç vermek gibidir.

1409. تیغ دادن در کف زنگی مست به، که آید علم ناکس را به دست

(Sarhoş bir sipâhînin eline kılıç vermek, insân olmayan bir şahsa ilim öğretmekten ehven kalır.)

Zengi-i mestin eline kılıç vermek ehvendir ki. Nâkesin eline ilim gele. Zîrâ nâkesin eline ilm gelmek dahi ziyâde hünerlidir.

1410. علم و مال و منصب و جاه و قران فتنه آرد در کف بد گوهران

(Alçakların elinde ilim, mâl, mevki ve hüküm, halk için fitne olur.)

İlim ve mâl ve mansıb ve Kur'ân-ı azîm bilmek ve zümre-i kurradan olmak bed-güherlerden elinde fitne geldi.

1411. پس غزا زین فرض شد بر مومنان تا ستانند از کف مجنون سنان

(Gazâ, delilerin elindeki kılıçları almak için mü'minlere farz olmuştur.)

Böyle olunca hâl ve şân mü'minler üzerine gazâ' farz oldu ki. Hattâ mecnûnların elinden illet-i cârihaları ahz edeler.

1412. جان او مجنون، تنش شمشیر او واستان شمشیر را زآن زشت خو

(Bunların câmi delidir, cesedi de elindeki kılıçtır. Binâenaleyh, o çirkin hûylu delilerin elinden kılıçlarını al!)

Kâfirin câmi mecnûn gibidir ve onun cesedi onun seyfi gibidir. Böyle olunca şemşir cesedini o çirkin hûylu kâfirin elinden ahz eyle ki fesâd etmeye.

1413. آنچه منصب میکند با جاهلان از فضیحت کی کند صد ارسلان ؟

(Mevkî ve me'mûriyetten câhillere, elindeyken yaptığı rezâlet ve vahşeti yüz arslân yapmaz.)

Ol nesneyi ki rüsvâyılıktan ve sû-i hâlden mansıb-ı câhillere ve gafillere eyler. Yüz arslân o ziyânı bir kimesne etmege kaçan kadir olur. Câhilin aybı mahfîdir. Çünkü onun aybı zâhir olmaga bir illet buldu. Onun mâr-ı nefsî vücûdu deliginden sahrâ-yı dünyâyâ hurûca acele eyledi.

1414. عیب او مخفیست، چون آلت بیافت مارش از سوراخ بر صحرا شتافت

(Câhil, acı ve zâlimâne hüküm verecek bir şâh olursa; bütün kırlar, yılan ve akreble dolar.)

Sahrây-ı dünyânın cümlesi yılan ve akreb ile dolu olur. Çünkü câhil halka acı olan hükmün sultânı olur.

1415. مال و منصب ناکسی کرد به دست طالب رسوائی خویش او شدست

(Bir alçak, mâl ve mevkî elde ederse, kendi rezâletine talib olmuş olur.)

Bir nâkesin eline çünkü mâl ve mansıb getirir. O mansıba ehil ve erbâb olmadığı cihetle kendi rüsvâyılığına tâlib olmuş olur.

1416. یا کند بخل و، عطاها کم دهد یا سخا آرد به ناموضع نهد

(O şahıs ya hasîslik eder, kimseye bir şey vermez; yâhûd cömertliğe kalkışır, yersiz ihsânlarda bulunur.)

Nâkes elinde olan mâla buhl eder ve ihsân mahallinde atâları hiç etmez. Yâhûd sehâvet getirir. Velâkin mevza'nın gayrısına vaz' eder bunun ikisi dahi emr-i kabîhtir.

1417. شاه را در خانه بیدق نهد این چنین باشد عطا کاحمق دهد

(Satranc oyunundaki şâhi, piyâde hânesine kor; ahmağın vergisi işte böyle olur.)

Meselâ câhilin eline fırsat (96a) girerse şâhi piyâdenin hânesine kor. Hâlbuki şâh ol hakire lâyük değil idi işte ahmak adamın ihsânı bunculayın olur. Bundan için

hadîs-i şerîfte ¹⁶¹ *نعم المال الصالح في يد الرجل الصالح* buyurulmuştur.

1418. حکم، چون در دست گمراهی فتاد جاه پندارید و در چاهی فتاد

(Hüküm ve hükümet, sapık bir herifin eline geçince, onu mevki sanır; lâkin hakikatte o mevkiye geçmiş değil, kuyuya düşmüş olur.)

Emir ve hüküm çünkü bir gümrâhın eline düşdü. Onu mansıb zann etti velâkin hakikatte kuyuya düşdü.

1419. ره نمی داند، قلاووزی کند جان زشت او جهان سوزی کند

(Kendisi, yol bilmediği hâlde, kılavuzluğa kalkışır da, onun çirkin rûhu dünyâyı yakar.)

Buradan bilmünâsebet, meşâyih müzevirinin hâline şürû' edib buyururlar ki: yol bilmez böyle iken, kılavuzluk eyler ve dahi onun çirkin cânını, cihânı yakıcılık eyler. Bu dahi mevzainın gayrısına ihsân etmek gibidir.

1420. طفل راه فقر، چون، پیری گرفت پیروان را غول ادباری گرفت

¹⁶¹ Elbette insanın kurtuluşu malından kurtulmasıylaadır. (Hadis-i Şerif)

(Yokluk yolunun çocuğu pîrlük edecek olursa, kendisine uyanları, idbâr ve felâket gulyâbânisi yakalar.)

Sülûk yolunun tıflı çünkü şeyhlik yolunu tuttu. Ona iktidâ edenleri edebâr gulü tuttu ve cümlesi çâh-ı dalâlete düştü.

1421. که: بیا، تا ماه بنمایم تو را ماه را هرگز ندید آن بی صفا

(Gel de, sana hakikat kamerini göstereyim, der. Hâlbuki, o safvet-i kalbiyesi olmayan herifin, kendisi kameri aslâ görmemiştir.)

Zîrâ; şeyh-i müzevir, müridlerine der ki: gel ben sana ay göstereyim. O saffetsiz kendinin aslâ ayı gördüğü yoktur ki göstere. Bu cihetle gule benzedi. Binâberîn müridleri edebâr golü tuttu ta'bîr buyurdular.

1422. چون نمائی؟ چون ندیدستی به عمر؟ عکس مه در آب هم، ای خام غمر

(Ey gafil hâm; sen ayın aksini suda görmemişken, kendisini başkasına nasıl gösterirsin?)

Ey müzevir sen mâhı nice gösterirsin. Çünkü ömründe suda dahi ayın aksini dahi görmüşsün ey hâm ahmak.

1423. احمقان سرور شدستند و ز بیم عاقلان سرها کشیده در گلیم

(Ahmaklar, mevkî sahibi olmuşlar, âkallılar ise korkularından başlarına çekme çekmişler ya'nî saklanmışlardır.)

Ahmaklar şeyh ve mürşid-i kâmil olmuşlardır ve dahi onların havfindan kâmiller başlarını perde ve hicâba çekmişlerdir. ¹⁶² *تفسیر یا ایها المزمل* Burası sure-i müzemmilin evâilinde olan âyet-i kerîmelerin tefsîridir.

1424. خواند "مُزْمِل" نبی را زین سبب که: برون آی از گلیم، ای بوالهرب

(Bu sebepten Cenâb-ı Hakk, Nebî-yi Zîşâna dedi ki: Ey ahmak ve sefihlerden kaçan! Örtündüğün kilimden dışarıya çık.)

¹⁶² Müzemmil suresinin tefsiri.

Kâmiller ihtifâ edib ve müzevirlerinden firâr ettiklerinden nâşî Cenâb-ı Kibriyâ peygamber-i zişâna ey keferenin akavîl-i bâtılasından ictinâb edici zât-ı şerîf yorganından taşra gel buyurdu. Meşhûrdur ki kefere-i kureyş peygamberimiz ‘aleyhi’s-salam hakkında her biri bir vecihle hezeyân eder idi bir gün demişler ki her birimiz gunâgûn kelimât-ı muhtelife söyleriz. Buna kimse inanmaz ittifâk üzere sahirdir diyelim başka kelâm etmeyelim (96b) itimât edeler. Bu haber peygamberimiz ‘aleyhi’s-salam’ın sem’-i şerîflerine vâsıl olunca keder edib titreyerek Hz. Hatice radiyallahu anh vâlidemizin hâne-i saâdetine teşrîf buyurub zümmelûnî buyurdular ve bir kilim ile tesettür ettiler. O hâlde iken Cebrâil-i emîn bu

يا أيها المزل
تم الليل الا قليلا نصفه او انقص منه قليلا او زد عليه ورتل القرآن
ترتيلنا انا سئلتك عليك قولنا نقيلا

âyetleri getirdi.

163 Ma'nâsı ey örtüye bürünücü hâbibim gecede kaim ol, illâ azında kaim olma azdan bedel-i nısfında kaim olma. Ya'nî gecenin yarısında istirahat eyle ve yarısında sâlât-ı teheccüdü edâ eyle. Yâhûd ihyâ-i leyli nısfından nakıs eyle. Meselâ sülüsünde ibâdet eyle ve sülüsânında râhat ve ârâm eyle. Yâhûd ihyâ-yı leyli nısf-ı leylin üzerine artır. Meselâ sülüsânında ibâdet ve sülüsünde istirahat eyle. Bu sur sülüse mensûbtur ve bu bayagı halka mensûbiyetini beyândır. Ammâ âşıkçası gecelerde aslâ nâim olmamaktır. Niteki bazı âşıklar buyurmuştur.

بيت عجا للمبت كيف نيام وكل نوم على الحب حرام 164 müzmel ism-i fâildir, bürünücü demektir. Bu bül-harâb havf ve haşyet sahibi demektir.

1425. سر مکش اندر گلیم و رو میپوش که جهان جسمیست سر گردان، تو هوش

(Başını, kilime çekme ve yüzünü örtme! Çünkü; cihân dalâlette kalmış bir beden, sen ise şuûr ve idrâksin.)

Kilim içine, baş çekme ve yüzünü örtme. Zîrâ cihân bir cism-i sergerdândır ve siz o cismin aklı gibi olmuşsunuz.

¹⁶³ Ey örtüsüne bürünen. Birazı hariç geceleri kelk namaz kıl. Yarısını,yahut bunu biraz azalt ya da çoğalt ve Kur'ân'ı tane tane oku. Doğrusu biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz.

Müzzemmil sûresi,1-5. ayet.

¹⁶⁴ Seven kişiye taaccüp ederim nasıl yatar, sevenlere her uyku haramdır.

Arapça söz.

1426. هین مشو پنهان ز ننگ مدعی که تو داری شمع وحی شعشعی

(Âgâh ol da, da'vâya kalkışanların münâsebetsiz sözlerinden sıkılıb gizlenme.)

Zîrâ sen Allah'ın nûr menbâi vahyine mazharsın.)

Âgâh ol, düşmânının ârından gizli olma. Zîrâ sen ziyâya mensûb vahyin şem'ini tutarsın.

1427. هین "أقم اللیل" که شمعی ای همام شمع، دائم شب بود اندر قیام

(Ey büyük zât; kendine gel de, gece kalk. Zîrâ, sen bir mum gibisin. Mum, geceleri kaim olur.)

Âgâh ol, habîbim geceyi kaim ol. Zîrâ ey ulu sen şem'inin ve şem'in hâli gecede kaim olmaktır.

1428. بی فروغت، روز روشن هم شب است بی پناهت، شیر اسیر ارنب است

(Senin ziyân olmayınca, parlak gündüz de gece olur; sana ilticâ etmeyince, arslân tavşana esir olur.)

Senin ziyâ ve nûrun olmaksız rûşen gün gecedir ve senin melce ve penâh etmeksiz arslân tavşanın esiridir.

1429. باش کشتیبان در این بحر صفا که تو نوح ثانی، ای مصطفی

(Bu, safâ ve ma'nâ denizinin kaptanı ol. Ey Mustafa Sallallahu aleyhi vessellem, çünkü sen o denizin ikinci bir Nûh'usun.)

Bu safvet bahrında sen hıfz edici ol. Zîrâ habîbim sen Nûh-ı sânisin.

1430. ره شناسی می ببايد با لباب هر ره‌ی را، خاصه اندر راه آب

(Âkıllı kimseler için, her yolda, husûsiyle deniz yolunda, bir kılavuz lâzımdır.)

Âkıllar ile yol anlayıcılık her yola lâzımdır. Bâ-husûs ki su yolunu anlamak dahi ziyâde lâzımdır su yolundan murâd (97a) râh-ı hudâdır. Ya'nî küffâr-ı haksarın akli yoktur ki benim yolumu anlayalar. Her vech ile râh-ı hakkı bilmekte sana muhtâcdırlar bu sûrette onların da'vetine meşgul ol demektir.

1431. خیز، بنگر کاروان ره زده هر طرف غولی است، کشتیبان شده

(Kalk da, yolu vurulmuş kervânın hâline bak. Her taraf, kaptanlık iddiâsında bulunan gulyâbânîlerle dolu.)

Kalk habîbim yolu urulmuş kervâna nazar eyle. Her tarafta keşti-bân olmuş bir gol mevcûttur ve halkın hâli bu vech ile harâbtır böyle yardım eyle.

1432. خضر وقتی، غوث هر کشتی توئی همچو روح الله مکن تنها روی

(Sen, vaktin Hızır'ı ve her geminin imdâdına koşan kaptanısın. Artık, hazreti İsâ gibi yalnız yürümeyi bırak!)

Sen, vaktin hızırısın ve her seffinenin yardım edicisisin. İsâ 'aleyhi's-selâm gibi, terk ve tecerrüd ve halvet yoluna gitme. Meşhûrdur ki; İsâ 'aleyhi's-selâm savmaasının kapısını sedd edib, bir ferdi içeriye terk etmez idi. Hattâ, bir ahmaktan arslândan firâr buyurdıkları hikâyesi bâlâda mürûr etmiştir.

1433. پیش این جمعی چو شمع آسمان انقطاع و خلوت آن را بمان

(Sen, bu topluluğun önünde, âlem-i ervahta, gökteki güneşgibi idin ve oralara nûr saçıyordun. Şimdi halk arasından çekilmeyi; halvet ve inzivâ eylemeyi terk et.)

Bu cemâatin yanında âsumânın güneşi gibi sen nâsstan uzleti ve halvet götürücülüğü terk eyle.

1434. وقت خلوت نیست، اندر جمع آی ای هدی چون کوه قاف و، تو همای

(Hidâyet, Kaf dağına benzetilirse; sen, onun Hü mâ'sısın. Halvet zamânı değildir. Topluluk arasına gel ve ihtilât et; onların başına saâdet gölgen düşsün.)

Halvet vakti degildir. Cemâate gel ey benim habîbim hidâyet kaf dağı gibidir ve sen onun anka'sı gibisin.

1435. بدر بر صدر فلك شد شب روان سیر را نگذارد از بانگِ سگان

(Dolunay, geceleri gökyüzünde yürür ve köpeklerin havlayıb, ulumasından seyrini terk eylemez.)

Feleğin sadrı üzerine ondördüncü gecelik ay gidici oldu. Kelâbın sadâsından ve av'avından kendi seyrini terk etmez. Senin bedr-i nübüvvetinin üzerine ta'n edici olanlar senin ululuguna dâimâ kelb gibi sadâ urmak tutarlar sen onları asga buyurma.

1436. این سگان کردند، ز امر "أنصتوا" از سفه، وَعَوَع كنان، بر بدر تو

(Bu köpekler, susun emrine sağırdır. Onun için sen gibi bir dolunaya karşı havlarlar.)

Bu kelâb-ı kefare-i kureyş bizim ensetuva emrimizden sağırdırlar. Binâberîn sükût etmezler ve âkıllarını noksan ettiği cihetle senin bedr-i nübüvvetini urarlar.

1437. هین بمگذار، ای شفا، رنجور را توز خشم کر، عصای کور را

(Ey! hastalara şifâ olan Resûl-i Ekrem, âgâh ol da susun emrine karşı, sağır olanlara hiddetlenib körün değneğini bırakma.)

Âgâh ol ey zât-ı hastanın şifâsını terk etme ve hastalara ilâc eyle ve yine sağıra infîâl ile görün asâsını terk etme.

1438. نی تو گفتمی: قائد اعمی به راه صد ثواب و اجر یابد از اله ؟

(Sen; her kim yolda bir âmânın elini tutub da, onu yederse Allah'tan yüz sevâb ve ecîr bulur.)

Habîbim sen buyurmadın ki âmâ olanı yolda yedici olan Allahu Te'âlâ'dan çok ecir ve sevâb bulur.

1439. هر که او چل گام کوری را کِشد گشت آمرزیده و یابد رَشَد

(Her kim bir körü kırk adım çeker, götürürse Allah'ın affına nâil olur, rüşd ve hidâyet bulur, dememiş mi idin?)

(97b) Her kimesne ki âmâ olanı kırk adam çeker o kimesne magzur olur ve hem Cenâb-ı Hakk'tan hidâyet bulur emr-i zîde magzûr ve mazûr.

1440. پس بکش تو زین جهان بی قرار جوق کوران را قطار اندر قطار

(O hâlde; sen, bu sebâtsiz dünyâdakilerin elinden tut da, onları katâr katâr hakikat ve sebât âlemine götür.)

Böyle olunca, habîbim sen bu bî-sebât dünyâdan körler cemââtini, dizi dizi içinde çek. Cavk cim-i arebiyenin fethiyle cemââte derler ve katâr dizi demektir.

1441. کار هادی این بود، تو هادئى ماتم آخر زمان را شادئى

(Doğru yolu gösterenin işi budur; sen de doğru yolu gösterensin. Âhir zamânın yasına neşesin sen. Ey takvâ sahiblerinin imâmı bu hayâle kapılanları yakîn makamına kadar götür.)

Hâdînin hâli böyledir ve ona ezâ eder. Âhir zamânın belâ'sının sen sürûrusun. Âgâh ol ey müttakilerin imâmı, kendini revân eyle ve bu hayâl ve evhâm edenlere makam-ı yakîne isâl eyle.

1442. هر که در مکر تو دارد دل گرو گردنش را من زخم، تو شاد رو

(Her kim, sana mekr ve hîle etmeye kalkışacak olursa, onun boynunu ben vururum, sen şâd olarak vazîfene devâm et.)

Her kimesne ki sana mükerrih kalbini habseder. Onun boynunu ben ururum sen mesrûr ol ve onu bana havâle eyle. Hülâsa-i kelâm bu ebyât-ı şerîfe ile Cenâb-ı Kibriyâ habîbine çok teselli buyurdu. Bu ebyâttan müstebân olur ki mürşidler bazı a'dâsının ta'nıyla da'vet ve irşâdı terk lâıyık degildir. Zîrâ herkes kendi işini bakmak lâzımdır.

1443. بر سر کوریش کوریهانهم او شکر پندارد و، زهرش دهم

(Müstehzîlerden her birinin, basîret körlüğü üzerine, körükler ilâve ederim. O, şeker sanır, hâlbuki ben zehir veririm.)

Onun başı üzerine körlükler korum o habîs o körlükleri şeker zanneder ben ise ona zehir veririm sonra anlar.

1444. عقلها از نور من افروختند مکرها از مکر من آموختند

(Onlar, âkıllarını benim yüzümden parlatmışlardı, mekirlerini de benim mekrimden öğrenmişlerdi.)

Âkıllarını benim nûrumdan yaktılar ve bu mekirleri benim mekrimden öğrendiler.

1445. چیست خود آلاچق آن ترکمان؟ پیش پای نره پیلان جهان؟

(Cihândaki erkek fillerin ayağına göre, bir türkmenin kara çâdırı ne olabilir?)

Tahkik o tergümânın keçeden yapılmış hânesi cihânın erkek fillerinin yanında nedir ve onun ne kuvveti var bir anda fil harâb eder. İşte böyle kudret Hakka nisbetle mahlûkun kudreti lâşî makûlesindedir.

1446. آن چراغ او به پیش صرصرم خود چه باشد؟ ای مهین پیغمبرم

(Ey büyük peygamberim, mâkirin kandîli, benim fırtınâm önünde ne yapabilir?)

O küffârın çerâğı benim şedid ve mühlik rüzgârımın önünde ey benim ulu peygamberim tahkik ne olur bir şey degildir ve bir anda onu söyündürür.

1447. خیز در دم تو، به صور سهمناک تا هزاران مرده بر روید ز خاک

(Ey resûl-i Ekrem'im; kalk da o korkunc sûru sen üfle ki, binlerce ölü topraktan bitsin.)

Kalk habîbim, sen mahûf sûr ile üfle. Hattâ küre-i hakk'tan nice bin mürdeler zâhir olsun ve senin yüzünden beni tevhîd eder. Mü'minler zâhir olsun ve âlem-i envâr tevhîd ile dolsun.

1448. چون تو اسرافیل وقتی، راست خیز رستخیزی ساز، پیش از رستخیز

(Madem ki sen vaktin israfîlisin, doğruca kalk da, kıyâmetin vukûundan evvel bir kıyâmet yap.)

(98a) Çünkü sen vaktinin İsrâfil'isin, doğru kalk kıyâmet-i ma'hûdeden ol bir kıyâmet düz.

1449. هر كه گوید: كو قیامت؟ ای صنم خویش بنما، كه قیامت نك منم

(Ey Habîb-i İlâhî, her kim, kıyâmette nerede? diye sorarsa, işte benim, diyerek kendini göster.)

Ey benim habîbim her kimesne ki kanı kıyâmet der, ona sen kendini göster ki kıyâmet işte benim.

1450. در نگر ای سائل محنت زده زین قیامت، صد جهان قائم شده

(Hâni kıyâmet nerede? diye soran mihnetzede; işte Resûlullah'ın biseti bir kıyâmettir ki, ondan yüzlerce kıyâmet zuhûra gelmiştir.)

Ey mihnet-zede olan sâil ben ki kıyâmetim benden yüz cihân kaim olmuştur ve neler var olmuştur. Meşâyih-i sûfîye makam-ı fenâ-fi-llahı kıyâmet ta'bîr ederler. Bu hâlin kemâli fahr-i âlem sallallahu aleyhi vessellem'de olduğundan kıyâmet ta'bîr olundu. ¹⁶⁵ *من مات فقد قامت قیامت* حدیث شریفند. Bu ma'nâya işâret vardır. Zîrâ makam-ı fenâ-fi-llah mevttir.

1451. ور نباشد اهل این ذکر و قنوت پس جوابُ الاحمق ای سلطان، سکوت

(Kıyâmet ne vakit? diye soran kimse, bu zikrin ehli olmazsa; ey sultân-ı risâlet, ahmaklara verilecek cevâb sukûtta ibârettir.)

Eger bu zikrin ve bu duâ'nın ehli değil ise böyle olunca ey sultân-ı zişân, ahmâğın cevâbı sükûttur. Sen dahi ona bir şey söylemeyib hâli üzerine terk eyle.

1452. ز آسمان حق سکوت آید جواب چون بود جانا، دعا نامستجاب

(Ey cân; duâmız kabûl olunmazsa, Allah'ın semâsından sükût ile cevâb verilir.)

Cenâb-ı Kibriyâ'nın göğünden sükût-ı cevâb gelir. Çünkü ey cân, kulun duâ'sı kabûl olmaz hulûsu olmamak sebebiyle.

1453. ای دریغا، وقتِ خرمنگاه شد لیک روز از بخت ما بی گاه شد

¹⁶⁵ Ölen kimsenin kıyameti kopmuştur. Hadis.

(Harman zamânı geldi, lâkin yazık ki bizim talimize, gün vakitsiz oldu, geç kaldık.)

Ey kimesne hayf-ı hırmân zamânı oldu. Ya'nî kelâm söylemekliğin zamânı geldi. Velâkin gündüz bizim bahtımızdan geçti ve vakit kalmadı.

1454. وقت تنگ است و فراخی این کلام تنگ می آید بر او عمر دوام

(Vakit dardır. Bu bahsin genişliğine bir ömrün devâmı dahi dar gelir.)

Ve ömür dardır ve bu kelâmın vü'satı vardır. Hattâ öyle bu kelâm evsa'dır ki ömr-i dâimî onun üzerine dar gelir ve kıyâmete dek bir kimesne me'mûr olsa ve söylese bitmez.

1455. نیزه بازی، اندر این کوهای تنگ نیزه بازان را همی آرد به ننگ

(Bu çukurlarda mızrak oynamak, mızrak oynayanları utandırır.)

Bu dar dağlarda, mızrak oynamak, mızrak oynayıncıları, ızdırâba getirir zîrâ.

1456. وقت تنگ و، خاطر و فهم عوام تنگ تر صد ره ز وقت است، ای غلام

(Vakit dar, fakat oğul, halkın hâtırı ve anlayışı da vakitten yüz kere dardır.)

Vakt dardır ve gönül dardır ve avâm-ı nâssın anlaması yüz kat vakitten dardır.

Ey ogul.

1457. چون جواب احمق آمد خامشی این درازی در سخن چون می کنشی ؟

(Ahmaklara verilecek cevâb, sükûtta ibâret olunca, sözü neden çekib uzatacaksın?)

Çünkü ahmaka cevâb sükût geldi. Bu uzun kelâmı söze niçin çekersin ve bu mümkün olur mu bunu işlemek mümkün değildir .

1458. حق ز بحر رحمت و موج کرم می دهد هر شوره را باران ز یم

(Allah, rahmetini yüceliği ve kerem denizinin dalgalanması yüzünden, rutûbet verir.)

(98b) Velâkin kemâl-i rahmetinden ve deryâ-yı kereminin mûcibinden her çorak yere yağmur yağ verir de feyz-i Hudâ ile böyle uzun kelâmlar olur ve söylenir.

Cevâb vermemek de cevâbtır sözü ahmaga verilecek cevâb susmaktır sözünü te'kîd eder. Her ikisi de bu hikâyeye anlatılmaktadır.

Burası onun beyânındadır ki bazı kere cevâbı terkedib cevâb vermemek ayn-ı cevâbtır, bu kelâm cevâbü'l-ahmak sükût-ı kelâmını takrîr ve te'kîd edicidir ve bu iki kelâmın şerhi bu kıssada mevcûttur ki o kıssa söylenmiş olur.

1459. پادشاهی بود و او را بنده ای مُرده عقلی بود و شهوت زنده ای

(Bir pâdişâhın, şehveti diri ve aklı ölü, bir bendesi vardı.)

Zamân-ı mâzîde br pâdişâh var idi ve onun bir hizmetkârı var idi ve o hizmetkârın aklı ölmüş idi. Velâkin şehveti sag idi. Ya'nî hem ahmak ve hem tembel ve hem hırsı çok idi.

1460. خرده های خدمتش بگذاشتی بد سگالیدی، نکو پنداشتی

(O bende, pâdişâh hizmetlerinin inceliklerini bırakır, onlar hakkındaki kötü düşüncelerini iyi sanırdı.)

Şâhın hizmetinin hurdelerini terk eder idi ve kendi rey ve fikri galat olub iyi ederim zanneder idi.

1461. گفت شاهنشہ: جرائش کم کنید ور بجنگد، نامش از خط بر زنید

(Pâdişâh; onun aylığını azaltın, kanâat etmezse, defterdeki adını çizin, dedi.)

Pâdişâh dedi ki onun vazîfesini eksik ediniz. Eger benim niçin mâhiyemi tenkis ettiniz derse onun nâmına defterden hakk ediniz.

1462. عقل او کم بود و حرص او فزون چون چرا کم دید، شد تند و حرون

(Onun aklı eksik, hırsı da fazla idi. Aylığın azaldığını görünce hiddetlendi ve sertleşti.)

Onun akli az idi ve hırsı çok idi. Bu cihetle mülâhaza edemeyib. Çünkü vazîfesini noksan olmuş gördü. Kendüye bir gazab gelmekle sert ve tîz oldu.

1463. عقل بودی، گِرد خود کردی طواف تا بدیدی جرم خود، گشتی معاف

(Eğer akli olsaydı kendi etrâfında dolaşır; ya'nî ahlâkına dikkat eder, kendi kabahatini görür ve af olunurdu.)

Akli olaydı kendi vücûdu etrâfında tavâf edib kusûrunu arar idi. Hattâ suçunu görüb ve istigfâr edib tenkis-i vazîfe belâ'sından afv olunmuş olur idi.

1464. چون خری پا بسته تندد از خری هر دو پایش بسته گردد بر سری

(Meselâ, ayağı bağlı bir eşek, sertlik ve serkeşlik edecek olursa, iki ayağı da bağlanır.)

Çünkü suçu sebebiyle ayağı bağlı humâr-ı humâriyetinden nâşî sertlik ederse her iki ayağını başı üzerine bağlanmış görür ve belâ'sı artar. Ona lâıyk olan çünkü ayakları bağlı oldu suçunu bilib râhat durmak idi ki bendini çözel.

1465. پس بگوید خر که: يك بندم بس است خود بدان، كان دوز فعل ان خس است

(Eşek bana bir bağ yetişir der, sen onun sözüne aldırış etme! Çünkü, bu iki bağ, o bayağı hayvânın hareketi yüzünden bağlanmıştı.)

Böyle olunca merkeb der ki ayaklarımı bağladılar. Bu bir bent bize kifâyet eder. Sonra başımı bağlamak ne lâzım der. Tahkik sen merkebtan bu kelâmı makûl (99a) bilme. Zîrâ o iki bend o hiss-i dînî merkebin fi'linin cezâsıdır ve râhat durmamakla böyle ayağını ve başını halka derbent ettirdi. İnsân dahi hâli tagayyür edince ve ni'met-i ilâhiyye noksan olunca gazaba gelmekle öyle olmaz bil ki bundan oldu diyerek kendinde kusûr aramak ve o kusûruna i'tirâf edib Allahu Te'âlâ'ya ilticâ etmek lâzım gelir ki ni'met-i kadime-i ilâhiyye yerine gele ve merkeb gibi olmaya ve ben ne ettim demeye.

Hazreti Mustafa Aleyhissalatü vesselam efendimizin: Cenâb-ı Hakk melekleri yarattı, onlara âkil verdi... Hayvânları yarattı, onlara şehvet verdi... İnsânogullarını yarattı, onlara hem âkil verdi hem şehvet. Kimin akli

şehvetinden üstün olursa meleklerden daha yücedir... Kimin şehveti aklından üstünse hayvânlardan aşağıdır, hadîsinin tefsîri

Burası, bu hadîs-i şerîfin tefsîri beyânındadır ki Mustafa ‘aleyhi’s-selâm buyurdu: Tahkik, Allahu Te’âlâ melâikeyi yarattı ve onları âkıl ile mürekkebi kıldı ve dahi hayvânâtı yarattı ve onlara şehveti terkîb etti bundan için; fakat melâikede âkıl vardır ve hayvânâtta fakat şehvet vardır ve melekte şehvet yoktur ve hayvânâtta dahi âkıl yoktur ve dahi benî âdemi yarattı ve onları âkıl ve şehvetle mürekkebi kıldı. İnsânda bu ikisi dahi mevcûttur. Böyle olunca insândan şol min ki akli şehvetine galib oldu. O melâikeden efdâldir ve dahi şol âdem ki şehveti aklına galebe etti o hayvândan âkıl tarafına gitmediğinden için alçaktır. Nite ki Kur’ân-ı Kerîm’de ¹⁶⁶ *اولئك كالانعام بل هم اضل* buyurulmuştur. Behîmî behîme kelimesinin cem’idir dört ayaklı hayvâna derler.

1466. در حدیث آمد که یزدان مجید خلق عالم را سه گونه آفرید

(Allah’ın, âlemdaki mahlûkatı, üç türlü olmak üzere, yarattığı hadîsde vârid olunmuştur.)

Hadîs-i şerîfte geldi ki ulu olan Cenâb-ı Hakk Cellu A’lâ şâne halk-ı âlemi üç gûne yarattı.

1467. يك كُره را جمله عقل و علم و جود آن فرشتست و، نداند جز سجود

(Mahlûkattan bir takım; âkıl, ilim ve cömertlikten ibârettir. Bunlar melektir. Allah’a secde etmekten başka bir şey bilmez.)

Bir cemâât için bütün ilim ve âkıl ve ihsân kıldı. Bu cemâât melektir bu ancak secde ve ibâdeti bilir başka nesne bilmez.

1468. نیست اندر عنصرش حرص و هوا نور مطلق، زنده از عشق خدا

¹⁶⁶ Onlar hayvanlar gibidir. Hatta daha çok dalalettedirler.
Araf sûresi, 179.ayet.

(Onun unsûrunda hırs, hevâ ve heves yoktur. O, nûr-ı mutlaktır ve Allah'ın aşkıyla yaşar.)

Onun unsûrunda hırs ve hevâ yoktur hemen onun vücûdu mutlaka nûrdur ve dahi Hakk Te'âlâ'nın aşk ve muhabbetinden zindedir.

1469. يك گروه ديگر از دانش تهی همچو حيوان از علف در فربهی

(Diğer bir takım, ilimsizdir. Hayvân gibi, ot yer ve semirirler.)

Bir başka cemâât ki ilimden tehîdir. (99b) O hayvândır ve ot yemekten semizliktedir.

1470. او نينيد، جز كه اصطبیل و علف از شقاوت غافل است و از شرف

(Onlar, ahırdan ve ottan başka bir şey görmezler. Kötülükten de gafilirdirler, yücelikten ve iyilikten de.)

Mahlûkattan bu gürûh görmez. İllâ ahırını ve otunu görür ve bu gürûh şekavetten ve saâdetten gafilirdir bir şey bilmez.

1471. این سوم هست آدمی زاد و بشر از فرشته نیمی و نیمی ز خر

(Mahlûkatın üçüncü kısmı ise âdemoğullarıdır, insânlardır. Bunlar yarı yaratılışları bakımından melektirler, yarı yaratılışları bakımından da eşektirler.)

Bu sınıf-ı sâlis mahlûkattan âdemî zâdedir ve insândır. Bunun yarısı melek sınıfındandır ve yarısı hayvândadır ve bu iki hâli câmi'dir. Nısfî eşektir. Bu cihetle süfliye mâildir bir gayrı yarısı dahi melek olmagıla ulvîye mâildir.

1472. نیم خر، خود مایل سفلی بود نیم دیگر مایل علوی بود

(İlk iki kısım ya'nî meleklerle hayvânlar, zıdlarla uğraşmaktan, savaştan uzak; râhat ve huzûr içindedirler. Fakat üçüncü kısım ya'nî insân ise iki muhâlif haslet ya'nî âkil ve şehvet ile savaşmaktan azâb içindedir.)

O ki, kavm ki melek ve hayvândır. Cenkten âsûdedir ve bu beşer iki muhâlif ile azâbtadır.

1473. آن دو قوم آسوده از جنگ و حراب وین بشر با دو مخالف در عذاب

(Bu insân gürûhu da, imtihân için üç kısma ayrılmıştır. İnsân şeklinde olmakla beraber ayrı ayrı üç kısımdır.)

Ve bu beşer dahi imtihân-ı ilâhiyyeden için takasur olundular. Egerse cümlesi şekl-i insânîdedir. Velâkin üç cemâât oldular.

1474. يك گُرُه، مستغرق مطلق شده همچو عیسی با ملك ملحق شده

(İçlerinden bir gurub dâimâ istiğrak hâlinedir ve Îsâ gibi meleklere dahil olmuştur.)

Cemâât-i beşerden deryâ-yı ehadiyyete gark olmuştur. Îsâ ‘aleyhi’s-selam gibi melege mülhik olmuştur.

1475. نقش آدم، لیک معنی جبرئیل رسته از خشم و هوا و قال و قیل

(Onların sûreti âdem ma'nâsı Cebrâil, ya'nî melektir. Onlar gazabtan hevâ ve hevesten ilim nâmına, bir takım dedikodudan kurtulmuştur.)

Bu nev'î âdem sûretindedir. Lâkin ma'nâda Cibrîl'dir. Zîrâ hışm u hevâdan ve kal u kilden kurtulmuştur.

1476. از ریاضت رسته، و ز زهد و جهاد گوئیا از آدمی او خود نژاد

(Riyâzetten, zühdden, ma'nevî mücâhededen de halâs olmuşlar, sanki benî âdemden vücûda gelmemişlerdir.)

Bu sınıf kârları tamâm olmak cihetiyle riyâzetten ve zühd ü müşâhededen halâs olmuşlardır. Keennehu bu gürûh insândan dogmadı ve melekzâdedirler.

1477. قسم دیگر با خران ملحق شدند خشم محض و شهوت مطلق شدند

(Diğer bir kısım eşekler dahildir ki onlar gazab ile şehvetten ibârettir.)

İnsândan bir gayrı kısım merkeblere mülhik oldular hışm u mahz sahibi ve herşeye şehvet sahibi oldular.

1478. وصف جبریلی در ایشان بود، رفت تنگ بود آن خانه و آن وصف زفت

(Onlarda da, Cebrâillik ya'nî melekiyyet vasfı vardı. Lâkin o haslet büyük, onlarınsa havsalası dar olduğu için o haslet, o havsalaya sığmadı ve gitti.)

Cibrîlin vasfı bu nev'în üzerinde var idi ve gitti ve bu nev'în hâne-i kalbi dar idi. Cibrîl'in vasfı emr-i azîm olmagıla öyle teng mahallde karar etmeyib gitti ve bu nev'î mahz hayvâniyette kaldı.

1479. مرده گردد شخص چون بی جان شود خر شود، چون جان او بی آن شود

(Cânsız olan bir şahıs ölüdür; cânı ânsız olan da ancak eşek olur.)

Şol şahıs ki o şahıs cânı (100a) bedeninden müfârekat eder ve bî-cân kalır. O ümeyt olur. Ya'nî ona meyyit derler demektir. Merkeb olur şol kimesne ki onun bedeninde cânı vardır. Velâkin cânı o nesne yoktur. Ondandır murâd aşkullahtır. Ya'nî bir kimesnedeki muhabbet yoktur. Her ne kadar sûret-i insânîyede ise yine merkebtir. Ve ona insân denmez. Nitekim Bahâeddin Amelî 'Nân ve Helvâ' nâm risâlesinde buyurmuştur. Beyit

بیت هر که نبود مبتلائی ماه رو اسم او از
لوح ان لے بشو یعنی کسی را که نبود مہربار بہر او اف 167

1480. زآنکہ جانی کان ندارد، هست پست این سخن حق است و، صوفی گفته است

(Bir cânı o ân dediğim cevher bulunmazsa o cân, bayağı ve aşağıdır. Bu sözü sûfî söylemiştir ve haktır.)

Zîrâ, bir cân ki o aşkı tutmaz. O, pesttir bu söz haktır ve sûfî böyle söylemiştir. Sûfiden murâd Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrahu kendileri olmak evlâdır.

1481. او ز حیوانها فزون تر جان گند در جهان باریک کاری ها کند

(O yoldaki insân, son deminde, hayvânlardan ziyâde cân çekişir. Çünkü dünyâda ince işler yapmıştır.)

Bu nev'î beşer hayvânlardan ziyâde cân çekişir. Zîrâ dünyâda ince iş bilicilik eyler ve aşk ve muhabbet yoluna aslâ meyl ve ragbet etmez.

¹⁶⁷ Her kimse de ki: o ay yüzlüye mübtelâ değildir. Onun ismi insanlık levhasında değildir. Yani o kişiye sevgiliye yar değildir ona düşen çirkinliktir. Farsça beyit.

1482. مکر و تلبیسی که او تاند تنید آن ز حیوان دگر ناید پدید

(Onun örüp, dokuduğu hile ve şeytânlık, diğer hayvânlardan zuhûra gelmez.)

Bir hîleyi ki o dokumayı bilir. O gayrı hayvândan zâhir gelmez. Bu cihetle hayvâna fâik olur. ve hayvândan ziyâde cân çekişmesi lâzım gelir.

1483. جامه های زرکشی را بافتن دُرّها از قعر دریا یافتن

(Altın elbiseler dokur, denizin dibinden inciler çıkarır.)

Bu nev'î beşer altınlı kumaşları dokumayı bilir ve dahi deryânın dibinden incileri çıkarmayı bilir.

1484. خرده کاریهای علم هندسه یا نجوم و علم طب و فلسفه

(Hendese ilminin inceliklerini, nücûm ilmini, tıb ve felsefe ilimlerini en ince tarafları ile bilir.)

Ve dahi ilm-i hendesenin ince ve dakik işlerini bilir. Yâhûd ilm-i nücûm ve ilm-i tıb vesâir felsefe ilimlerini bilir ve onlara aklı erer. Ammâ Allahu Te'âlâ'ya müteallik bir şey bilmez ve âhiretten haberi olmaz. Belki Cenâb-ı Hakk'ı ve peygamberi ve âhireti bilemez ve inkâr eder. Bu cihetle hayvândan ezıl olur.

1485. که تعلق با همین دنیاستش ره به هفتم آسمان بر نیستش

(Çünkü onun, ancak bu dünyâ ile alâkası vardır; yedinci kat göğe çıkma yolu yoktur.)

Zîrâ onun taalluku ancak bu dünyâyadır ve onun yedinci âsumâna yolu yoktur.

1486. این همه، علم بنای آخور است که عماد بودِ گاو و اشتر است

(Bütün bu bilgileri ve mahâretin cümlesi ahır binâ etmek ya'nî dünyâyı i'mâr etmek vasıtasıdır ki ahır da, sığır ve deve gibi hayvânların muhâfazası içindir.)

Bu cümle ilim ki onu bilir dünyâ ahırının binâ'sıdır ve dünyâyı ma'mûr etmek içindir. Zîrâ öküz ve deve gibi olan nâssın vücûdunun bekâsının (100b) ilmidir. Ve Hakk'a yarar ilim degildir.

1487. "بهر استبقای حیوان چند روز نام آن کردند این گیجان" رموز

(Hayvânların, birkaç günlük yaşayışını temîne yarayan, bu ilim ve hünerlere o budalalar rümûz derler.)

Birkaç bu dünyâ âhırında hayvânın bâkî kalmasına müteallik olan ulûmun evini bu ahmaklar ve Hakk'dan gafiller rumûz koydular. Nâmına rumûz tesmiye etmeleri makbûl ilimdir ve güçdür. Herkesin aklı bunlara ermez demegi iş'âr içindir.

1488. علم راه حق و علم منزلش صاحب دل داند آن را، یا دلش

(Hakk yolu ve o yolun menzillerinin ilmini, gönül sahibi olan ârif ve onun münevver kalbi bilir.)

Allahu Te'âlâ'nın yoluna müteallik ilm-i şerîf ve onun yolunun menziline taalluk eyleyen ilm-i şerîf ki ona ilm-i tasavvuf derler ve bir ismi dahi ilm-i ahlâkdir. O ilmi yâ ehl-i fi'l bilir veyâ hod onların kalbleri bilir.

1489. پس در این ترکیب، حیوان لطیف آفرید و کرد با دانش الیف

(Cenâb-ı Hakk, âkul ile şehvetten mürekkeb, lâtif bir cânlı yarattı, onu ilm-i nâfi' ile ülfet ettirdi.)

Hakk'ın yolunun ilmini bu terkîbde Allahu Te'âlâ hazretleri bir güzel hayvân ki murâd insândır. Halk eyledi ve kendi yolunun ilmini ona ta'lîm eyledi ve onu ülfet edici etti. Bu sınıf-ı bâlâda mezkûr olan insân-ı kâmilidir.

1490. نام "کالانعام" کرد آن قوم را زآنکه نسبت کو به یقظه نوم را ؟

(Sûreti insân ve fakat sûreti hayvân olanlar için, hayvân gibi adını verdi. Çünkü uyanıklığın uyku ile ne münâsebeti vardır?)

Velâkin, şu vafettiğimizin nâmını, her ne kadar sûret-i insânîde ise de, insân demeyib nâmını Kur'ân-ı Kerîmin'de kelâ niam koydu. Zîrâ bidârlığın uyku hâline nisbeti yokdur ve bu ikisinin beyninde fark-ı azîm vardır. İnsân-ı kâmil dahi yakazaya benzer ve bu hayvân sûretler dahi uykuya benzer. Biri birine hakikatde müşâbih olmamakla birine insân ve öbürüne kelâ niam tesmiye buyurdu.

1491. روح حیوانی ندارد غیر نوم حسهای منعکس دارند قوم

(Hayvânî rûh sahiblerinde ancak uyku bulunur. Bu nevî insânlarda aksine duygular vardır.)

Rûh-ı hayvânî uykudan gayrı bir nesne bilmez. Bunların dahi rûh-ı hakikîsi olmayıb, ancak rûh-ı hayvânları olmakla işleri ancak uykudur ve bu kavim mün'akis hissler tutarlar. Nikmeti ni'met ve fânîyi baki ve ma'dûmu mevcûd bilirler.

1492. یقظه آمد، نوم حیوانی نماند انعکاس حس خود از لوح خواند

(Uynanıklık geldi de hayvânî uyku kalmadı mı, hislerinin evvelce aksi ve aykırı olduğunu levhten oku.)

Çünkü bu gürûha yakaza geldi. Hayvân uykusu kalmadı. Kendi hüsnün mün'akis olduğunu levh-i mahfûzdan müşâhede etti.

1493. همچو حس آنکه خواب او را ربود چون شد او بیدار، عکس او نمود

(Uykuya dalan kişinin uyandığı zamân uykuda iken rüyâda gördüklerinin aksini görmesi gibi.)

Bu sınıf-ı sâlisin hâli ona benzer ki. Meselâ bir kimesnenin hissini uyku kapdı ve rüyâda bazı şeyler gördü ve onları mevcûd zannetti çünkü bidâr oldu. Kendi gördüğünün (101a) aksi ona göründü ve zâhir oldu ki galat görmüş zîrâ ma'dûm ve hayâlî var gördü.

1494. "لاجرم اسفل بود از سافلین ترك او كن "لا اُحِبُّ الْاَافِلِينَ

(Öyle hayvân siretli insân, hayvândan daha aşağıdır. Onu terk et, ihtilât eyleme ve hazreti İbrahim aleyhi's-selâm gibi de.)

Böyle galat-bîn olmakla o kimesne alçaklardan alçak olur. Sen böyle kimesneyi sevme ve onu terk eyle ve bunlar hakkında Hazret-i Halîlullah aleyhi's-selâm gibi ¹⁶⁸ **لا اُحِبُّ الْاَافِلِينَ** diye söyle.

¹⁶⁸ Ben batanları sevmem.

En'am sûresi, 76.ayet.

**Ve emmellezine fi kulubihim meradun fezadethüm ricsen ila ricsihim
âyet-i kerîmesinin tefsîri**

Burası şu nazm-ı celîlin tefsîridir. Ammâ şunlar kalblerinde küfür ve nifâk vardır. Biz onun küfrü üzerine küfür ziyâde ederiz ve dahi şu nazm-ı celîlin tefsîridir. Ma'nâsı Kur'ân-ı Kerîm ile Cenâb-ı Hakk diledigini izlâl eder ve diledigini hidâyet eder demektir.

1495. زآنکه استعداد تبدیل و نبرد بودش از پستی و، آن را فوت کرد

(Çünkü, hayvânî rûha sahib olan kişinin, hûylarını değiştirmeye ve nefsiyle cihât etmeğe, adilikten kurtulmağa istidâdı vardı ammâ, o istidâdı fevtetti.)

Beyt-i sâbıkın mısra-ı evveline illet olarak buyururlar ki: Zîrâ o kimesnede tebdîle istidâd ve mücâhedeye kabiliyyet alçaklıktan var idi ve ulvî olur idi. Onu fevt eyledi.

1496. باز حیوان را چو استعداد نیست عذر او اندر بهیمی روشنیست

(Hâlbuki hayvânda mücâhedeye ve hûylarını değiştirmeye istidât ve kabiliyyet olmadığı için hayvânlıkta kalmasındaki mazereti âşikârdır.)

Yine hayvânın çünkü istidâdı yokdur. Onun hayvâniyyette özrü zâhirdir. Böyle olunca o kabiliyyetini mahv etti denmez. Zîrâ yokdur ki mahv ede.

1497. زو چو استعداد شد، کان رهبر است هر غذایی کاو خورد مغز خر است

(Hayvânlıkta kalmış insânın, hakikat rehberi olan istidâdı gittikten sonra, hangi gidâyı yese o gidâ eşek beyni olur ve onu sersemletir.)

O insândan çünkü o rehber olan istidâd gitti. Bundan sonra her ne gidâ yer ise eşek beynidir ya'nî hamâkat getirir.

1498. گر بلانر خورد، او افیون شود سکتھ و بی عقلی اش افزون شود

(Zihn açıklığı ve uyanıklık verdiği söylenen belâdür - hindistanda bir yemiş, yâhûd onun ağacı imiş- yeyecek olsa afyon yerine geçer, onun kalb illeti ve âkilsızlığı artar.)

Eger böyle istidâdını mahv eden kimesne belâ'dır dedikleri ilâcı yese ona afyon olur ve aklını izâle eder. Onun râh-ı Hakk'da sekte ve feyzi ve âkilsızlığı ziyâde olur. Belâ'dır bir ilâcdır ki âkilin aklını artırır. Bunda râh-ı Hakk'da nâfi olan evrâd ve ezkâr ve mücâhede murâd olunur.

1499. ماند يك قسم دگر اندر جهاد نيم حيوان، نيم حى با رشاد

(Üçüncü bir kısım kaldı ki; o kısma dahil olanlar, yarı hayvân, yarı insândır.)

Mukaddema beşeri dahi üçe taksim buyurdular. Bir kısmı a'lâ ki melek gibi ve bir kısmı mutavassıt ki hayvân gibi ve bir kısmı mutavassita ki bu beyitle onu beyân edecekler. Buyururlar ki insânın bir kısmı kaldı ki mücâhededir ve sülûkdedir yarısı hayvândır ve yarısı hidâyetle muttasıf hayydir. (101b)

1500. روز و شب در جنگ و اندر کش مکش کرده چالیش اولش با آخرش

(Bu kısımdaki insânların evveli, ya'ni insânîyeti, âhiri ya'nî hayvâniyeti niyetiyle gece gündüz çarpışmakta ve çekişmektedir.)

Bu nev'î beşer nefis ile cengde ve muarızadadır ve onun hâl-i evveli, hâl-i âhiri ile muhasemedir. Evvelden murâd hayvâniyeti ve âhirden murâd melekiyyetidir. Bu cihetle kâh hayvâniyet ve kâh melekiyyet tarafına gider. Bu beyitlerde şu âyetlere müteallık bir şey yoktur. Galiba kalem-i nasîhden sehvidir.

Aklın nefis ile uğraşması; Mecnûn'un deve ile münâzaası gibidir, zîrâ, Mecnûn ileriye, ya'nî Leylâ tarafına gitmek ârzû ediyordu. Bindiği deve ise geriye, yavrusu tarafına dönmek istiyordu. Nitekim Mecnûn: «Devenin havâ ve hevesi yavrusu tarafına, benim muhabbetim ise ileriye, Leylâ tarafınadır. Onunla, aramızda hakikî bir muhâlefet vardır» demiştir.

Burası aklın nefis ile muarızası Mecnûnun devesi ile muarızası gibidir. Zîrâ Mecnûnun meyli Leylâ tarafına idi. Hârâdan murâd Leylâdır. Ve nâkanın meyli

halefindeki yavrusu tarafına idi. Ya'nî Mecnûn ister ki ileriye Leylâ tarafına gidelim ve nâka ister ki geriye gidelim ve yavrumun yanına varayım. Ancılayın ki bu husûsun hakkında Mecnûn şu beyti söylemiştir. Ma'nâsı benim nâkamın muhabbeti verâ'sı tarafınadır zîrâ halefinde yavrusu vardır ve benim muhabbetim Leylâ ileride olmak hasebiyle önümdedir ve dahi tahkik ben ve nâkam hevâda itilâf ediciyiz. Bunun gibi nefis ister dünyâyı ve âkıl ister Mevlâ'yı bu cihetle dâimâ muarızaları lâzım gelir.

1501. همچو مجنونند و چون ناقه اش یقین می کشد آن پیش و، این واپس به کین
(*Âkıl ile nefis, mecnûn ile devesi gibidir ki biri ileri, diğeri geri gitmek ister.*)

Bu nev'î beşer Mecnûn ile nâkası gibidir. Yakîn olarak böyle bil. Zîrâ onun rûhu onu ileri çeker ve nefsi onu geri çeker. Kin ve adâvetle kâh rûha tâbi' olur ve kâh nefse tâbi' olur. Bu cihetle keşmekeş zâhidin bedeninde eksik olmaz.

1502. میل مجنون پیش آن لیلی روان میل ناقه پس پی کرّه اش دوان
(*Mecnûn'un meyli, ileriye Leylâ cihetine gitmek ister. Devenin meyli ise geriye, yavrusunun yanına koşmak diler.*)

Mecnûnun meyli Leylâ'nın önüne gidicidir. Nâkanın meyli yavrusu tarafına yelicidir.

1503. يك دم ار مجنون ز خود غافل شدی ناقه گر دیدی و، واپس تر شدی
(*Eğer Mecnûn bir ân gafil bulunsaydı, deve döner ve geriye giderdi.*)

Bir dem eger Mecnûn kendinden gafil olaydı devesini yoldan muharrif görür idi. Ve deve geriye gelir idi.

1504. عشق و سودا چونکه پُر بودش بدن می نبودش چاره از بیخود شدن
(*Mecnûn'un bedeni Leylâ'nın aşk ve sevdâsıyla dolu olduğu için ona kendinden geçmekten başka çâre yoktu.*)

Muhabbet çünkü Mecnûnun bedenini elinden alır idi. Ona lâ-ya'kıl olmakdan çâre olmaz idi. Ve kendinden geçer idi sâlikler dahi meşgul iken nefis fırsat bulub dünyâ tarafına gider.

1505. آنکه او باشد مراقب، عقل بود عقل را سودای لیلی در ربود

(Ona mürakıb olacak akli iken, Leylâ'nın sevdâsı onun aklını kapmıştı.)

Ol nesne ki o nesne insânı murâkabe edicidir. Âkıl idi o akli Leylâ'nın sevdâsı kapdı. Artık Mecnûnu muhâfaza edici (102a) kalmadı. Elbette kendinden geçmesi tahakkuk eder.

1506. لیک ناقه بس مراقب بود و چُست چون بدیدی او مهار خویش سُست

(Lâkin deve dikkatli ve atik idi. Yularının gevşediğini hissedince.)

Lâkin deve geriye murâkıb idi ve gitmekte çabuk idi. Çünkü o yularını gevşek gördü. Beyt atıye merhûndur.

1507. فهم کردی زو که غافل گشت و دنگ رو سپس کردی به کُرّه، بی درنگ

(Mecnûn'un gafil ve hayrân olup kendinden geçtiğini anlar, geri döner, yavrusunun yanına gitmeye başladığı.)

Deve fehm eylerdi ki ondan gafil oldu ve hayrân oldu. Yüzünü yavrusu cânibine eylerdi tavakkufsuz.

1508. چون به خود باز آمدی، دیدی ز جا کاو سپس رفتست بس فرسنگ ها

(Mecnûn kendine gelince, devenin fersahlarca geri gitmiş olduğunu araziden anlardı.)

Çünkü Mecnûn ba'de zamân kendine gelir idi. Görür idi ki nâka müstagrağ olduğu mahalden çok fersah yer ve râh tarafına gitmiş ve Leylâ'nın yolundan çıkmış.

1509. در سه روزه ره، بدین احوالها ماند مجنون در تردّد سالها

(Üç günlük yolda, Mecnûn bu hâl ile yıllarca tereddüde kaldı.)

Üç günlük yolda bu hâller ile nice yıllar Mecnûn tarda kalmış. Zîrâ Leylâ'ya muvâsıla mümkün degildir.

1510. گفت: ای ناقه، چو هر دو عاشقیم ما دو ضد، بس همراه نالایقیم

(Nihâyet dedi ki: Ey deve, ikimiz de birbirimize zıd âşıkız. O hâlde yol arkadaşlığına lâayık değiliz.)

Çünkü visâl-i Leylâ gördü ki olmayacak dedi ki: Ey deve çünkü her ikimiz başka şeye âşıkız. Biz iki zıt böyle olunca refâkate lâayık degiliz.

1511. نیستت بر وفق من مهر و مهار کرد باید از تو عزلت اختیار

(Senin muhabbetin ve yuların bana muvafık değildir, o hâlde senin sohbetini terk etmek gerekir.)

Senin mihr ve muhabbetin benim sevdiğime değildir ve yuların benim matlûbum tarafına gitmez. Senden muzarını terk etmeği ihtiyâr lâzımdır diyerek nâkadan ayrılmayı ihtiyâr etti.

1512. این دو همراه همدگر را راه زن گمره آن جان، کاو فرو ناید ز تن

(Bu, iki yol arkadaşı birbirinin yolunu vurmaktadır. Onun için, tenden inmeyen ve onu terk etmeyen rûh, yolunu azıtır gider.)

Bu iki refîki dahi biribirine râhzender azgındır. O cân ki nefis ve ten nâkasından aşağı gelmeye ve rûhâniyyet tarafını ihtiyâr etmeye.

1513. جان ز هجر عرش اندر فاقه ای تن ز عشق خار بُن چون ناقه ای

(Senin, rûhun da arşın ayrılığı ile yoksulluğa düşmüş; tenin ise diken arzûsuyla deveye dönmüş.)

Cân âşıkın iftirâkından ihtiyâcdadır. Beden dahi diken agacı muhabbetinden nâka gibidir. Çünkü rûh âlem-i bâlâ tarafına kanatlarını açar. Beden dahi onu salıvermemek için pençelerini açar ve zemîne saplar ve rûhun tayarânına mâni' olur.

1514. تا تو با من باشی، ای مرده وطن بس ز لیلی دور ماند جان من

(Ey doğduğu yeri ölüncesine seven; sen benimle buldukça rûhum Leylâ'dan uzak kalıyor.)

Yine Leylânın¹⁶⁹ nâkaya hitâbına avdet ederek buyururlar ki: Ey vatani ârzûsundan mürde olan deve madem ki sen benimle olursun böyle olunca Leylâ'dan benim cânım baîd olur.

1515. روزگارم رفت زین گون حالها همچو تیه و قوم موسی سالها

(Mûsâ kavminin yıllarca Tih çölünde dolaşması gibi, ben de seninle bu hâllere düştüm, ömrüm geldi geçti.)

(102b) Benim zamânım bunculayın hâllerden telef oldu; yite sahrâsında Mûsâ 'aleyhi's-selam'ın kavminin hâlidir ve zekarı nice yıllar telef ve mahvoldığı gibi.

1516. خطوتینی بود این ره تا وصال مانده ام در ره ز شستت، شصت سال

(Ey deve; visâle kadar giden yol iki adımdan ibâretti. Fakat senin mekrinden, ya'nî ben ileri gitmek isterken, senin geri dönmenden altmış yıldır vuslattan mahrûm kaldım.)

Bu yol vuslata dek iki adım mikdârı idi. Senin dâmında altmış sene ya'nî çok vakit kalmışım ve bana ey deve böyle zulm ettin dedi. Fi'l-vâki rûh tez menziline ider ve sâlik işini çabuk görür. Velâkin nefis ve beden tâlib-i dünyâ olmagıla mâni' olurlar. Nite Mısrî efendi kuddise sırrahu buyurmuştur: Mısra: mürşid-i kâmil olanın gayet yolu insân imiş.

1517. راه نزدیک و بماندم سخت دیر سیر گشتم زین سواری، سیر سیر

(Yol yakındı. Ben ise çok geç kaldım. Bu süvârlikten –ya'nî senin sırtında gitmekten- usandım.)

Yol yakındır lâkin ben geç kaldım. Süvârlikten doydum ve bana fûtûr geldi ve yayalık bundan hızlıdır dedi ve dahi deveden başı aşağı kendini bıraktı ve dedi ki: eyş-i gamdan yandım. Benim ıztırâbım nice bir artık yetişir çekemem.

1518. سر نگون خود را ز اشتر در فکند گفت: سوزیدم ز غم تا چند چند

¹⁶⁹ Burada müstensihnin bir hatası olmalı. "Leyla" yerine "Mecnun" metne daha uygun düşüyor.

(Mecnûn; ayrılık âteşinden yandım, bu gam, daha ne vakte karda süreceğ, diye kendini deveden fırlattı attı.)

Mecnûn'un üzerine o sahrâ dar oldu ve kendini taşlığa attı.

1519. آنچنان افکند خود را سخت زیر که ماخلل گشت جسم آن دلیر

(O geniş çöl, Mecnûna'a dar geldiği için, taşlık bir yerde kendini deveden attı.)

Ancılayın kendini aşağı attı ki o pehlivânın ciddi perişân ve hıred oldu. Zîrâ kemâliyle fütûr gelmiş idi.

1520. چون چنان افکند خود را سوی پست از قضا آن لحظه پایش هم شکست

(O yiğit Mecnûn, kendisini öyle bir sertlikle kendini aşağıya attı ki, âdetâ kemikleri dağıldı.)

Çünkü ancılayın kendini açıl tarafa ya'nî zemine attı ki: Cenâb-ı Hakk'ın hükmünden o anda onun ayağı kırıldı ve her çe bâd âbâd dedi.

1521. پای را بر بست و گفتا: گو شوم در خم چو گانش غلطان میروم

(Kendini aşağıya öyle bir atışla attı ki, kazâ-yı ilâhî ile ayağı kırıldı.)

Ba'de yağını bağladı ve dedi ki tavab olurum ve onu çevgânının hâmında yuvarlanırım.

1522. زین کند نفرین، حکیم خوش دهن بر سواری کاو فرو ناید ز تن

(Ayağını bağladı ve top olurum da onun çevgânı önünde yuvarlanarak giderim dedi.)

Bundan için agzı ve sözü lâtif olan Hakîm Senâi kuddise sırrahu lânet eder. Şol atlıya ki ten merkebinden aşağıya inmez ve himmetleri çeker ve ihtiyâr eder. Öyle diyerek ta'n eder ki Allah-u Te'âlâ'nın aşkı Leylâ aşkından kaçan eksik olur. Mecnûn Leylâ için nâkasını terk etti. Sen Cenâb-ı Hakk'ın vuslatı (103a) için beden-i nâkasından fâriğ olmadan tavab gibi yuvarlanmak onun için dahi uludur.

1523. گوی شو، می گرد بر پهلوی صدق غلط غلطان در خم چوگان عشق

(Beden merkebinden inmeyen bir süvâriden güzel sözlü olan hakîm nefret eder.)

Ey dervîş tavab ol ve dahi sıdkın pehlûsu üzerine dön. Aşk çevgânının bu yuvarlanıcı oldugun hâlde.

1524. کاین سفر زین پس بود جذبِ خدا و آن سفر بر ناقه، باشد سیر ما

(Ey sâlik; sen top ol da, aşk çevgânının darbesiyle yuvarlan.)

Zîrâ bu ala olan sefer undan sonra Cenâb-ı Hakk'ın cezbi olur. Bu seferden evvel olan sefer ki nâka üzerine biz onu egleriz ve beden ile Hakk'a gideriz. O bizim seferimiz olur ona cezb-i Hudâ denmez.

1525. این چنین سیری است مستثنی ز جنس کان فزود از اجتهاد جنّ و انس

(Deve üstünde gidiş bizim seyrimizdir, ondan sonraki gidiş artık ilâhî çekişle olur.)

Bu seyr bunculayın seyr-i azîmdir ki cemî mümtâzdır ve bizim kendi irâdemiz ile olan seyirlere benzemez. Zîrâ ve onun say'ıyla olan seyirden artıktır.

1526. این چنین جذبی است، نی هر جذب عام که نهادش فضل احمد، والسلام

(Bu hareket, gidişin müstesnâ bir cinsidir ki, cinlerin çalışması ile de olmaz insânların çalışması ile de!)

Ve bu cezb-i İlâhî dahi bunculayın bir cezbtir ki, avâmın her cezbi gibi degildir. Zîrâ bu cezbi hazreti Ahmed sallallahu aleyhi ve sellem Efendimizden fazlı ve ihsânı kendine mutabaat edenler için vaz' eyledi. Bu cezb-i muhabbette bir kuvvet vardır. Bir cezbe âşığa çok menzil aldırır.

Pâdişâha lâykıyla hizmet etmediği için maâşî azaltılan kölenin hükümdâra şikâyeti

O hizmetkârın vazîfesini noksan ettiklerini pâdişâha şikâyet için ârzûhâl yazıp göndermesi beyânındadır.

1527. در گذر زین قصه و اگو ز آن غلام کاو به شه رقعہ فرستاد و پیام

(Bu, ya'nî irâdesiz olan çekiliş ve gidiş, alelâde çekilip gitme değildir. O, hazreti Ahmed'in fâzlu ihsânıyladır.)

Kıssayı o gulâm için noksan eyle ve bu kelâmları terk eyle. Zîrâ pâdişâh tarafına o köle haber ve ârzûhâl yazmıştır. Onu nakl ve beyân edelim. Nakden bu hikâye söylenmege bedai olunmuş idi onu itmâm edelim.

1528. رقعہ پُر جنگ و، پُر هستی و کین می فرستد پیش شاه نازنین

(Sözü kısa kes de, pâdişâha mektûb yazıp gönderen, köleyi anlat.)

Kavga ve nezâ' ve varlık ile memlû ve adâvet ile mâlâmâl bir ârzûhâlimi şâh-ı nâzenîn tarafına bu Mecnûn gulâm gönderir ki: Onu dinlemezler ve nâzenîn şâh bu ezâ'ya tahammul edemez. Bilâ bu ezâ'yı pâdişâha verdi.

1529. کالبد، نامہ است، اندر وی نگر هست لایق شاه را؟ آنکہ ببر

(O köle, ceng ile, varlıkla ve kinle dolu bir mektub yazmış ve nâzlı olan o pâdişâha göndermişti.)

Senin bu ceddin bir nâme gibidir. İçine iyi bakki bu nâme-i ciddi (103b) pâdişâha virmek lâyük mıdır?. Eger lâyük ise takdîm eyle ve eger degil ise pâdişâhı

agzab edersin ve takdîmi olur. ¹⁷⁰ کوشه رونامه بکش بخوان بین که حرفش هست در خور دشمنان

Tenhâ bir köşeye git ve nâme-yi aç ve oku gör ki her harfi mülûka lâyük mıdır?.

1530. گر نباشد در خور، آن را پاره کن نامه دیگر نویس و، چاره کن

(Bir köşeye çekil, mektûbunu aç ve oku da gör! Harfi ve lafzî pâdişâhlara münâsib midir?)

¹⁷⁰ Bir köşeye git mektubu aç ve oku gör onun harfleri padişahlara şahlara layıktır. Farsça söz.

Eger lâıyk olmazsa o nâmeıyî pâre pâre eyle ve bir başka mektûb yaz ve kendidir ve yine çâre eyle.

1531. لیک فتح نامه تن زب مدان ور نه هر کس سیر دل دیدی عیان

(Eğer o mektûbtaki yazı ya'nî senin cismindeki ahlâk ve tabîat- enbiyâ ve evliyâyâ lâıyk bir hâlde değilse o mektûbu parçala, başka bir mektûb yazmanın çâresine bak!)

Lâkin ten nâmesini açmayı bilme. Eger insân olaydı herkes gönül sırrını âşıkâre görür idi.

1532. نامه بگشادن، چو دشوار است و صعب کار مردان است، نی طفلان کعب

(Lâkin ten mektûbunun açılmasını ve okunmasını kolay sanma. Öyle olsaydı herkes gönül esrârını ayân beyân görürdü.)

Velâkin nâmeıyî açmak ve sırrını anlamak ne azîm güç şeydir bu kâr merdler kâridir ve oyun çocuklarının işi degildir.

1533. جمله بر فهرست قانع گشته اند ز آنکه در حرص و هوا آغشته اند

(Kapalı bir mektûb gibi olan cesedi açmak içindeki yazıları –ya'nî ahlâk ve ahvâli- okuyub anlamak ne kadar güçtür. Bu hareket çocukların oyunu değil erkeklerin işidir.)

Cümlemiz nâmeıyî tenin zâhiri üzerine kâni olmuşuzdur ve bâtınına nazar etmişiz. Zîrâ hırs ve hevâda uslanmış olduk.

1534. باشد آن فهرست دامی عامه را تا چنان دانند متن نامه را

(Hepimiz de fihriste kanâat etmişiz, çünkü hırs ve hevâ ile meşgul olmuşuz.)

O bedenın zâhirî avâm-ı nâssa bir dâm olur ve zâhirînin nazar ederler ve aldanırlar ve hattâ o nâmenin metnini ve içinin yazısını zâhirî gibi iyi bilirler. O ise öyle degildir belki münâfık gibi zâhir-i hûb ve bâtını habîstir.

1535. باز کن سر نامه را، گردن متاب زین سخن، والله اعلم بالصواب

(Mektûbun içindekiler de fihristekiler gibi zannedilsin diye fihrist, avâmın tuzağı olmuştur.)

Nâmenin başını aç ve bu yanını çevirme bu sözü okumaktan. Ba'de aldanmasın benim bildigim budur. Allahu Te'âlâ savâba a'lemidir.

1536. هست آن عنوان، چو اقرار زبان متن نامه سینہ را کن امتحان

(Fihristi kapa da kitâbın baş tarafını aç ve bu sözden baş çevirme. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.)

O nâmenin zâhiri ikrâr-ı zebân gibidir. Ona itibâr olunmaz. Nâme sineni imtihân eyle.

1537. که موافق هست با اقرار تو؟ تا منافق وار نبود کار تو

(O unvan –ya'nî kitâbın ilk sahîfesi- dil ile ikrâr gibidir. Yalnız onunla kalma, gönül metnini imtihân et.)

Ki kalbin ikrârına muvaffaki midir yoksa değil midir. Hattâ işin münâfık gibi olmasın.

1538. چون جوال بس گرانی میبری ز آن نیاید کم که در وی بنگری

(İşin münâfıkçasına olmamak için kalbinin tasdiki lisânının ikrârına uygun olmalıdır.)

Çünkü, bir ağır çuvalı arkanda götürürsün, o çuvaldan için sana lâyük değildir ki, ona az nazar edesin. Zîrâ götürmekte zahmet çekersin denir mi yoksa denmez mi nazar eksik etmek münâsib değildir.

1539. که چه داری در جوال از تلخ و خوش؟ گر همی ارزد کشیدن را، بکش

(Ağır bir çuval yüklenib götürürken, içinde ne olduğunu anlamak için ona bakman, muhteviyâtından bir şey eksilmez. O çuval içindeki ekşi ve tatlı şeyler taşınmaya değerse taşı.)

(104a) Ondan için ki çuvalda ve hoştan ne tutarsın anlayasın eğer çekmekligi ve döker ise ondan sonra sandıkla çek.

1540. ورنه خالی کن جوال را ز سنگ بازخود را، از این پیکار و ننگ
(Yoksa çuvalındaki taşları boşalt. Kendini ayıptan ve bu ar olan yükten kurtar.)

Eger dökmez ise taştan hâlî eyle. Çuvalını ve kendini bu bi-kârlıktan ve bu ârdan geri ahz eyle.

1541. در جوال آن کن، که می باید کشید سوی سلطانان و شاهان رشید
(Sultânlara, pâdişâhlara takdîm edilmeye lââyık olan şeyleri çuvalına doldur.)
 Çuval onu ile ki reşit olan selâtin-i kirâm cânibine geçmeye şayeste ola.

Hırsızın, Kocaman sarıklı bir fakîhin sarığını kapması ve fakîhin: sarığı çöz, ne kaptığını anla da ondan sonra götür, diye seslenmesi

Burası ol fakîhin hikâyesidir ki azîm imâme sarıb re'sine vaz' eder idi ve dahi ol sarığın hikâyesidir ki onun imâmesini destârına tama' edib başından içine nazar etmeksiz kaptı ve dahi fakîhin âvâz eylesidir ki destârı aç ve içine bak ki ne iltersin eger kapmayı deger ise ondan sonra ilet.

1542. يك فقیه‌ی ژنده‌ها در چیده بود در عمامه خویش در پیچیده بود
(Bir fakih, paçavra parçalarını toplayıp, sarığının içine doldurmuştu.)

Bir âlem-i köhne parçalar cem' etmiş idi ve başındaki imâmesini içine sarmış idi ki; imâme büyük ola ve kendisi halkın gözüne muhib görüne

171 قال ابو حنیفه رحمه الله عظموا اعمامکم ووسعوا الکامکم

1543. تا شود زفت و نماید آن عظیم چون در آید سوی محفل در حطیم
(Sarık irileşsin ve meclise girince büyük görünsün diye.)

¹⁷¹ Sarıklarınızı büyütün ve yenlerinizi genişletin.
 Ebu Hanife Rahimehumullah.

Hattâ imâme azîm ola ve halkın gözüne fakîh dahı azîm görüne çünkü câmi-i şerîfin hırmene ders meclisi tarafına gelir. Ya'nî hengâm-ı tadrîste halkın gözüne büyük görüne demektir.

1544. ژنده ها از جامه ها پیراسته ظاهر دستار از آن آراسته

(Sarığın altı, eski elbise parçalarıyla doldurulmuş, dışarısı da yine o parçaların yenice olanlarıyla süslenmişti.)

Libâslardan eskileri destârın içine donatmış ve destârının zâhirîni elinde olan köhneler sebebiyle büyük görünmesi cihetiyle tezyin etmiş.

1545. ظاهر دستار چون حُلَّةٔ بهشت چون منافق، اندرون رسوا و زشت

(Sarığın dışarısı cennet elbisesi gibi süslü, içerisi ise münâfık kalbi gibi çirkin ve rezîl idi.)

İmâmenin zâhirî destârı cedîd olduğu cihetten cennet hullesi gibi hûb ve lâtif idi. Velâkin imâmenin bâtını libâs pârelerinden rüsvâ ve zişt idi münâfıkın bâtını gibi.

1546. پاره پاره دلِق و پنبه و پوستین در درون آن عمامه بُد دفین

(O sarığın içinde, abâ ve posteki parçalarıyla pamuklar gömülmüştü.)

Parça parça köhne ve pambuk ve kürk o imâmenin derûnında medfûn idi.

1547. روی سوی مدرسه کرده صبح تا بدین ناموس یابد او فتوح

(Bu kıyafetle fütuhata –ya'nî birinin vereceği parayı bulmak için- medreseye doğru gidiyordu.)

Yüzünü medrese (104b) cânibine sabâh vakti bir gün eylemiş idi. Hattâ bu azametle bir mikdâr ve sadâkat eline gire.

1548. در ره تاریک، مردی جامه گن منتظر استاد بود از بهر فن

(Bu hırsız, karanlık ve ıssız bir yolda durmuş, bekliyordu.)

Muzallim yolda bir libâs soyucu âdem san'atını icrâ için yolda muntazır olmuş ve oturmuş idi ve bir şey kapayım diye yolda bekler idi. Nâgehân fakîh önüne çıkınca.

1549. در ربود او از سرش دستار را پس دوان شد تا بسازد کار را

(Satarak bedeliyle bir işini görmek için fakihin başından sarığını kaptı ve koşmaya başladı.)

Onun başından destârını kaptı. Sonra oldu. Hattâ işini düze ve onunla masrafını göre.

1550. پس فقیهش بانگ بر زد: کای پسر باز کن دستار را، آنکه ببر

(Fakih ona, oğul, sarığı çöz de öyle götür diye seslendi.)

Ba'de fakîh âvâz-ı bülent ile çağırıldı ki: Ey ogul imâmenin destârını aç ve gör ki içinde ne vardır eger değer ise ba'de ilet.

1551. این چنین که چار پره می پری باز کن آن هدیه را که می بری

(Böyle dört kanatla uçarcasına götürdüğün o hediyeyi bir kere aç da bak.)

Buncılayınki dört kanatlı uçarsın aç olduğun hediyeyi ki İltersin. Gör nedir ve hakikatini anla.

1552. باز کن آن را، به دست خود بمال آنگهان خواهی، ببر، کردم حلال

(Onu aç ve elinle yokla. Ondan sonra istersen götür, sana helâl ettim, dedi.)

Aç destârını ve kendi istersin. Bundan sonra eylet sana helâl eyledim.

1553. چونکه بازش کرد آنکه می گریخت صد هزاران ژنده اندر ره بریخت

(Hırsız, sarığı çözünce yolun üstüne yüzbinlerce paçavra döküldüğü için bıraktı, kaçtı.)

Çünkü hırsız bu kelâmı işitti kaçtığı zamân da onu açtı. Gördü ki nice libâs pâreleri ondan yola döküldü.

1554. ز آن عمامه سخت زفت و تو بتو ماند يك گز كهنه ای در دست او

(O iri ve olmaz olasica sarıktan elinde bir arşın kadar eski bir bez kaldı.)

O azîm bir şeye yaramaz. İmâmeden bir arşın biter onun elinde kaldı ki imâmenin yüzü idi.

1555. بر زمین زد كهنه را، كای بی عیار زین دغل ما را بر آوردی ز كار

(Hırsız bez parçasını yere vurup, ey ayarsız ve değersiz!, bu hîle ile beni işimden alıkoydun, dedi.)

Kemâl-i gazabından sarık o bir arşın bizi yere vurdu. Öyle diyerek ki: ey bi-kader fakîh bizi bu tez ver ve hîle ile işimizden ettik. Ben şimdiye dek başka işime gelir bir şey kapar idim.

Dünyâ'nın ehl-i dünyâya hâl diliyle nasîhat vermesi ve ondan vefâ umanlara bi vefâlığını göstermesi

Burası dünyânın ehl-i dünyâya hâl ile nasîhat etmesi beyânındadır ve dahi kendi bi-vefâlığını kendinin vefâsı tama' tutucularına izhâr etmesi beyânındadır. Fakîh yâhûd imâme dedi ki ben sana hîle gösterdim. Lâkin sana nasîhattan macerayı âşikâre söyledim.

1556. همچنين دنيا اگر چه خوش شكفت عيب خود را بانگ زد با جمله گفت

(Evet hîle ettim fakat nasîhat yoluyla da, sarığı çöz, öyle götür dedim.)

Dünyâ dahi bu imâme gibi halkın gözüne güzel açıldı. Velâkin âvâz-ı bülent ile kendi vefâsız söyledi. Bu beyitle vefâsız söylediğin beyânına (105a) şürû' edib buyururlar.

1557. اندر این کون و فساد، ای اوستاد آن دغل کون و نصیحت آن فساد

(Ey üstâd, kevn ü fesâd âleminde o kevn ya'nî olmak hîledir, fesâd ya'nî bozulmak da nasîhattir.)

Bugün ve fesâd âleminde ey hâce o keynûnet hiledir ve nasîhat o şeyin fesâda gitmesidir.

1558. کون می گوید: بیا من خوش پی ام و آن فسادش گفت: رو، من لا شی ام

(Kevn der ki, gel bana bağlan ki ben lâtif gidişliyim. Fesâdı da der ki, git bana bağlanma ki ben bir şey değilim.)

Bir şeyin olması hâlde der ki ben izi hoşum ve güzelim beni gör ve beni sev ve onun o fesâdı ya'nî i'tidâlden çıkması der ki bana aldanma. Zîrâ bir şey degilim. İşte böyle demesi nasîhattir ve bundan ibret al demektir yine dünyâ der ki.

1559. ای ز خوبی بهاران لب گزان بنگر آن سردی و زردی خزان

(Ey ilkbahâr güzelliğine karşı dudak ısırın, ya'nî hayrân olan, bir de sonbahârın sararmış hâline ve soğukluğuna bak.)

Ey bahârların hüsün ve letâfetinden için taaccüb eden zât bahârın letâfetine bakma. Belki vakt-i hazânı berûdetine ve safretine nazar eyle.

1560. روز دیدی طلعت خورشید خوب مرگ او را یاد کن وقتِ غروب

(Gündüzün güzel güneşin doğuşunu görünce, gurûb zamânı onun ölümü demek olan batışını hâtırla!)

Gündüz güneşin cemâlini güzel gördün. Ona aldanma ve güneşin vakt-i gurûbta mevtini ve safret ve tagayirini gör.

1561. بدر را دیدی بر این خوش چار طاق حسرتش را هم ببین وقتِ محاق

(Bu hoş çardakta, ya'nî fezâda, bedir hâlindeki kamerin letâfetini görürsün, onun bir de ay sonlarında uğradığı zâafî ve bedir hâline olan hasretini düşün!)

Bedri bu güzel çardakta gördün öyle ki hâli hoştur ve güzel seyr eder. Onun hasretini tekmîl alıyorum diye mihâk vaktinde gör. Mihâk âhirinden üç gecenin adıdır.

1562. کودکی از حُسن شد مولای خلق بعدِ فردا شد خرف، رسوای خلق

(Güzel bir çocuk, bakarsın, güzelliğiyle halkın dildârı olur. Bir müddet sonra ihtiyâr bir bunak hâline girer ve halka rezîl olur.)

Bir güzel tıfil hüsnü sebebiyle halkın mevlâsı oldu. Bir müddet mürûrundan sonra halk indinde harf oldu ve halkın rezîli oldu.

1563. گر تن سیمین تنان کردت شکار بعد پیری بین تنی چون پنبه زار

(Eğer gümüş tenli güzeller seni avladıysa ihtiyârlıktan sonra bir de pamuk tarlasına dönen bedene bak.)

Eğer dilberlerden ciddisini şikâr ettiyse ihtiyât olduktan sonra pamuk tarlası gibi bir beden gör.

1564. ای بدیده لوتهای چرب خیز فضله آن را ببین، در آب ریز

(Ey yağlı, ballı yemekler ve nefis gıdâlar görüp imrenen, kalk helâyâ git de, onların fazlasını orada gör!)

Ey yağlı uzakları gören zât fâlik bir müddetten sonra fazlasını keyifte gör ki mübeddel oluştur. İşte bu âlem böyle gün ve fesâd âlemidir. Sakınıb benim güzelime mâyil olmayasın diye dünyâ ehl-i dünyâya nasîhat verir. Tahkik o murdâra söyledi ki.

1565. مر خبث را گو: که آن خوبیت کو؟ در فریب آن حُسن و مرغوبیت کو؟

(Pisliğe de ki: senin, o güzelliğin, tabak içindeki zevk ve letâfetin ve güzel kokun nerede?)

Kanı seni tabak üzerinde olan güzelliğin ve dahı o lezzetin ve o manzara sendeki letâfetin.

1566. گوید: آن دانه بُد و من دام آن چون شدی تو صید، دانه شد نهان

(Cevâben der ki: O saydığın şeyler dâne idi, ben de kurulmuş bir tuzaktım. Sen de gelip tuzağa düşünce dâne gizlendi.)

O necs sana hâl ile der ki o taâm bir dâne gibi idi ve ben dahi onu dâmi gibi (105b) edem kuş hırsından dâneyi görüb dâmi görmediği gibi sen dahi kemâl-i

hırsından beni görmeyib onu gördün. Çünkü dâne-i taâma giriftâr oldun. Dâne mahfî oldu ve ben zâhire çıktım. Ya'nî ol ben yok degildim. Lâkin sen beni kemâl-i hırsından görmedin nite ki kuş giriftâr olur. Ba'de dâmı görür sana dahi böyle oldu.

1567. بس انامل رشك استادان بده در صناعت عاقبت لرزان شده

(San'atta ustâların, gıptasını çeken öyle parmaklar vardır ki, sonunda titrek olmuştur.)

San'atta çok parmaklar vardır ki üstâdların ona haddi olmuştur. O parmaklar san'at işlemekte âkıbet lerzân olmuştur.

1568. نرگس چشم خماری همچو جان آخر اعمش بین و، آب از وی چکان

(Kezâ cân gibi ve nergis bakışlı mahmûr bir gözü, sonunda, çipil olmuş ve sular akamağa başlamış bir hâlde görürsün.)

Cân gibi mahbûb ve mahmûr ve nergis gibi göz gör ve suyu akıtıcı gör. Gözünün kapagının etrâfı kırmızı olana derler ve kirpikleri o illet sebebiyle dökülmüş olur. Bazı revân yer yine çıkan vâki' olmuştur ma'nâsı demektir.

1569. حیدری کاندل صف شیران رود آخر او مغلوب موشی میشود

(Kezâ arslânların sâfında giden arslân gibi bir yiğit er, gün gelir, fâre gibi, âciz birine mağlûb olur.)

Bir bahâdır ki aslânların sâfına gider ve onlar ile cenk ider idi. Âhir ömründe bir fârenin maglûbu olur. İşte dünyânın hâli böyledir.

1570. طبع تیز دور بین محترف چون خر پیرش ببین، آخر خرف

(Kezâ; üstün kabiliyetli bir san'atkârı, sonunda yaşlı bir merkeb gibi, işe yaramaz bir hâlde görürsün.)

Ehl-i san'atın tîz varır. Endiş tab'ını seyr eyle ve şimdi neler yapar gör. Encâm-ı kâr ihtiyâr merkeb gibi bir harif olur.

1571. زلف جعد مشکبار عقل بر آخر آن چون دم زشت خنگ خر

(Kezâ, âkıllar alan misk kokulu ve kıvrıcık bir zülûf, ihtiyârlıkta kır eşeğin kuyruğu gibi çirkinleşir.)

Âkıl aldatıcı ve misk yagdırıcı zülûf mucemmed âhir onu eşkin gibi gör.

1572. خوش ببین کونش ز اول با گشاد و آخر آن رسوائی اش بین و فساد

(Bütün bu şeylerin ilk ve letâfetli hâllerine bak, sonra da onların nasıl bozulduklarını ve ne hâllere girmiş olduklarını gör!)

Ve bu umûr-ı mezkûrenin evvelden küşad eyle. Gör ve dahi encâmında umûr-ı mezkûrenin fesâdını gör. Bu sûrette dünyânın güzellerini sakınıb sevmeyenin.

1573. زآنکه او بنمود پیدا دام را پیش تو بر کند سبالت خام را

(Çünkü; kevn âlemi sana tuzağını kurmuş ve o vâsita ile nice hâm ervâhın bıyığını, sakalını yormuştur.)

Zîrâ o dünya dâmını âşikâre gösterdi ve fesâdını sana her gün izhâr etti ve dahi senin önünde hâm ve bi-gâni kopardı.

1574. پس مگو: دنیا به تزویرم فریفت و نه عقل من ز دامش می گریخت

(Benim aklım, dünyâ tuzağından kaçabilirdi fakat, beni hîle ve hud'a ile yakaladı deme!)

Böyle olunca deme ki dünyâ beni hîle ile aldadı. Yoksa benim aklım onun dâmından firâr eder idi. Ey gafil dünyâsını o zamân aldemiş olur idi ki eşyânın fesâd ve kabîhini sana izhâr etmeyeydi.

1575. طوق زرین و حمایل بین هله غل و زنجیری شدست و سلسله

(Ey boynundaki altın halka ve sırmalı kayışla iftihâr eden, birgün gelir ki o halka, boyuna takılan bir lâle, o kayış da bir zencîr oluverir.)

(106a) Boynundaki altın kalâideyi ve hamâil şimdi hele zâhirî üzerine gör ve onlara tıfl gibi mağrûr ol. Sen rûz-ı cezâda onların her biri bir bukağı ve bir zencîr olur.

1576. همچنين هر جزو عالم می شمر اول و آخر در آرش در نظر

(Böylece, âlemin her cüz'ünü say ve evvelki hâliyle, sonraki hâlini, göz önüne getir.)

Bu umûr-ı mezkûra gibi âlemin her bir cüz'ünü böylece say ve bil. Evvel ve âhirini ikisini nazarına bile getir. Hemen gününe bakma ve fesâdına dahi nazar eyle.

1577. هر که آخر بين تر، او مسعودتر هر که آخور بين تر، او مطرودتر

(Her kim, sonu daha iyi görürse o daha mesûddur. Her kim de, dünyâ âhırını daha iyi görür ve ona bağlanırsa, o da Allah'tan çok fazla uzaktır.)

Her kimesne ki ziyâde encâm görücüdür. O ziyâde mes'ûddur ve dahi her kimesne ki ziyâde dünyâyı görücüdür ve tâlib-i dünyâdır. O kimesne Cenâb-ı Hakk'tan ziyâde tard olunmuştur.

1578. روی هر يك چون مه فاخر ببين چونکه اول دیده ای، آخر ببين

(Hüsniyle iftihâr eden ay gibi parlak her güzelin, yüzüne bak. Fakat evvelini gördükten sonra sonuna da nazar et.)

İftihâr edici mâhın yüzünü gördüğün gibi eczâ-yı âlemden her birinin yüzünü gör. Çünkü her eczânın evveli görülmüş oldu onunla iktifâ etme âhirini dahi gör.

1579. تا نباشی همچو ابليس اعوری نیم بیند نیم نی چون ابتری

(Şeytân gibi tek gözlü, ya'nî bir şeyin yarısını görüb, yarısını görmez bir ebter, olmayasın.)

Şeytân gibi bir gözü kör olmayasın, yarısını bir ebter gibi görmez.

1580. دید طين آدم و دينش ندید اين جهان دید آن جهان بينش ندید

(Şeytân, Âdem'in çamurunu gördü, dînini görmedi. Bu cihâna âid olan, o çamuru seyr etti, fakat öbür âlemi gören, ma'neviyyâtını müşâhede edemedi.)

Âdem 'aleyhi's-selâm'ın türâbını gördü ki, yarısıdır ve âhir yarısı ki onun denir. Onu görmedi ve dahi iblîs, bu dünyâyı gördü. O âlem-i gaybı görücü, hazreti Âdemi görmedi.

1581. فضل مردان بر زنان، ای بو شجاع نیست بهر قوّت و کسب و ضیاع

(Ey yiğit kimse; erkeklerin kadınlara üstünlüğü; kuvvetlerinden, kazançlarından ve çiflik sahibi olmalarından değildir.)

Merd onun fazlı zenân üzerine ey kuvvetten için ve bağçelerden için degildir

1582. ورنه شیر و پیل را بر آدمی فضل بودی بهر قوّت، ای عمی

(Arslânın ve filin, kuvveti sebebiyle insânlara üstün olması, lâzım gelirdi. Hey amca;)

Eger, böyle olmasa arslân ve pil için insân üzerine, kuvvetten nâşî fazlı olurdu. Ey gör zîrâ bunlar kuvvette insândan ziyâdedir.

1583. فضل مردان بر زن، ای حالی پرست ز آن بود که مرد پایان بین تر است

(Ey yalnız, bu ânı gören kimse; erkeğin kadına üstünlüğü, işin sonunu daha iyi görmesindedir.)

Merdlerin avret üzerine fazl ve şerefi ey şimdiki hâle tapıcı ondan içindir ki merd encâmı ziyâde görücü olur.

1584. مرد، کاندرد عاقبت بینی خم است او ز اهل عاقبت چون زن کم است

(Bir erkek ki, işin sonunu görmekten âciz olursa, işin sonunu görenlere nazaran, kadın gibi nakîsdır.)

Merd ki âkıbet-bînlikte ve egrilmiş o âkıbet görücü merdin zen gibi kem ve nakîstir.

1585. از جهان دو بانگ می آید به ضد تا کدامین را تو باشی مستعد

(Dünyâdan, birbirine zıd iki ses gelir. Acâba, senin hangisini kabûle isti'dâdın vardır?)

Cihândan, biri birine zıd iki sadâ gelir. Hattâ, görelim ki sen müteâddî (106b) olursun.

1586. آن یکی بانگش نشور اتقیا وین یکی بانگش فریب اشقیا

(O seslerden biri, inananların hayâtı, diğeri ise şakîlerin aldanması ve aldatmasıdır.)

O sadânın birisi, müttakîlere sayyâd verir ve birisi sadânın eşkiyâya aldamak verir ve onları dünyâ tarafına sevk eder. Etkiyâ'ya hak tarafına sevk ettiği gibi.

1587. من شكوفه خرم ای خوش گرم دار گل بریزد، من بمانم شاخ خار

(Ey kimse; ben dikenin çiçeği ve gülüyüm. Beni, hoş ve sevgi ile tut ki; gül dökülür, ben dikenli bir dal olarak kalırım.)

Ey beni güzel sevicî âdem ben bir diken sahibi gül bitirici ağacım gül dökülür ben diken ağacı olduğum hâlde kalırım. Bana meyl ve ragbet etme ki sonra pişmân olmayasın.

1588. بانگ اشکوفه اش: که اینک گل فروش بانگ خار او: که سوی ما مکوش

(Çiçeğin sesi; işte gül satan geldi, der. Dikenin sesi de, bizim tarafa gelmeye çalışma, der.)

O ağacın çiçeğinin sadâsı, budur ki; işte gül satıcı, medh ve senâ ederek onu söyler. Ya'nî gül senâ eyler; gülün dahi hâl ile söylediği odur ve dahi onun ağacının sadâsı odur ki bezm tarafına sa'y emeye ve gelme. Nite ki beyt-i sâbıkta beyân olundu.

1589. این پذیرفتی، بماندی ز آن دگر که مُحَبِّ، از ضد محبوب است کر

(Bu seslerden birini, kabûl ettin mi, öbürünü duymazsın bile. Çünkü; seven bir kimse, sevdiğinin zıddı olan şeylere karşı âdetâ kör ve sağır olur.)

Bu gülün sadâsını kabûl eyledin ve ol gayrısından kâlden zîrâ, âşık ma'şûkunun gayrısından sağırdır. Niteki hûbbun ¹⁷² الشَّيْءِ عَمِي وَيَتَمُّ buyurulmuştur.

1590. آن یکی بانگ اینکه: اینک حاضرم بانگ دیگر بنگر اندر آخرم

(Sesin biri, işte hazırım, der, öbür ses de, sen benim sonuma bak, der!)

¹⁷² Onları ne görür ne de sözlerine kulak verir.

Ve iki sadânın birisi, budur ki; işte ben hamurum, gül beni sev; âhir sadâ odur ki; benim âkıbetime nazar eyle gör ki nice fasîd olurum.

1591. حاضری ام هست چون مکر و کمین نقش آخر ز آینه اول ببین

(Benim, hâli hazırdaki güzelliğim ve ma'mûriyetim hîle ve tuzak gibidir, ihtârında bulunur. Ey sâlik, aynadaki son nakşa bak, ya'nî bir güzelin, ihtiyârlığındaki çirkinliğini, bir binânın harâbe hâline geleceğini düşün.)

Benim şimdiki hâlim hîle ve gibidir oldun âhirin nakşını gör.

1592. چون یکی زین دو جوال اندر شدی آن دگر را ضد و، نادر خور شدی

(Bu, iki çuvaldan birine girer, ya'nî kevnü fesâd nidâlarının, birine kulak verirsen- öbürünün zıddı ve yâbâncısı olursun.)

Çünkü, bu iki çuvaldan birinin içine gittin, ol gayrısına zıt ve nâ-lâyık oldun. Hâsılı, dünyâyı sorsan âhiret kalır ve âhireti sorsan dünyâ kalır demektir.

1593. ای خنک آن کاو ز اول آن شنید کش عقول و مسمع مردان شنید

(Ne mutlu o kimseye ki, Hakk erlerinin duydukları, bu sesi, önceden işitti.)

Ey kimesne saâdetli o kimesnedir ki oldan onu dinle ki medân-ı ilâhînin âkılları ve kulakları onu dinlemiş idi.

1594. خانه خالی یافت، جا را او گرفت غیر آنش کژ نماید یا شگفت

(Kalb evini, boş bulunca girer ve yerleşir. Artık; sahibine, ondan başkası çarpık ve şaşılacak bir şey görünür.)

İki sadâdan, her hâne-i kalbi hâlî buldu ise yeri o tuttu ve hâne-i kalb onun oldu. Ya'nî dünyâ da'veti sadâsı, kalbe vâsıl olduysa gönlü muhabbet dünyâ zabt eyledi ve eger dünyânın fesâdı sadâsı ve asl olduysa kalbi o zabt eyleyip Hakka mâyil oldu ve dünyâyı terk eyledi. Kalbi her zabt etti ise onun gayrısının sadâsı ona ya egri (107a) gelir veya zav ve aceb gelir. Fi'l-vâki ehl-i dünyâ âhiret sadâsını istib'âd eder ve ehl-i âhiret dahi dünyâyâ müteallik olan sadâları istib'âd eder.

1595. کوزه نو، کاو به خود بولی کشد آن خبث با آب از وی کی رود ؟

(Toprak ve yeni bir çanak, pis bir koku almış olursa; su, ondan kokuyu gideremez.)

Bir iki bardak ki bunu kendüye çekti o habisi sav oradan eyletmek ve izâle mümkün degildir.

1596. در جهان هر چیز چیزی می کشد کفر کافر را و، مرشد را رشد

(Dünyâda her şey, bir şeyi çekmektedir. Nitekim: küfür, kâfiri; irşâd, mürşidi çeker.)

Dünyâda her şey bir şeyi çeker, görmez misin?. Küfür kâfiri ve mü'min imânı çeker.

1597. کهربا هم هست و مغناطیس هست تا تو آهن یا کھی آئی به شست

(Dünyâ'da kehrübâ da vardır, mıknatıs da. Sen sâ mân çöpü veya demir olursan mıknatısın tesîrine, cezbesine tutulursun.)

Dünyâda kehrübâ da vardır ve mıknatıs da vardır. Madem ki demirsin, yâhûd sâ mânın aga gelirsin.

1598. برد مغناطیست، ار تو آهنی ور کھی، بر کهربا بر می تتی

(Demir isen seni mıknatıs çeker. Sâ mân isen kehrübâ etrafında dolaşırsın.)

Seni mıknatıs eyletti ve eger sen demir isen; eger sâ mân isen kehrübâ üzerine dolanırsın.

1599. آن یکی چون نیست با اخیار یار لاجرم شد پهلوی فجّار جار

(Hayırlı kimselerle dost olmayan, şübhesiz kötülerin yanında yer alır, onların komşusu olur.)

Ol birisi, çünkü, ihtiyâr ile yâr degildir. Bu ecîlden, fâsıkların kuşkusu oldu. Hâsılı, herkesi kendi cinsi çeker demektir.

1600. هست موسی پیش قبطی مستهان هست هاماں پیش سبطی همچنان

(Mûsâ 'aleyhi's-selâm, kıbtî kavmi indinde çok kötü idi. Fir'avnun vezîri Hamân da Benî İsrâîl'in önünce çok mel'ûn idi.)

Herkes, kendi cinsini çekib, istihsân ettiginden, Mûsâ 'aleyhi's-selâm, Fir'avn'un cemââti indinde, çok mezmûm idi. Bunun gibi, hamân dahi kıbtî indinde çok mezmûmdur biri birini cezb etmezler belki.

1601. جان هامان جاذب قبطنى شده جان موسى طالب سبطى شده

(Hamân'in cânı kıbtîleri cezb ediyordu. Mûsâ'nın rûhu ise isrâiloğullarının tâlibi bulunuyordu.)

Hamânın cânı kıbtîyi cezb edici olmuştur. Zîrâ, cinstirler ve yine Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ın cânı, bunu İsrâîl cezb edici olmuştur.

1602. معدة خر گه کشد در اجتناب معدة آدم جذوب گندم آب

(Eşeğin midesi sâmânı, insân midesi de buğday çorbasını, cezb eder.)

Merkebin mâ-adâsı sâmânı cezb etmeklikte kendüye çeker âdemin mâ-adâsı ve su cezb edicidir.

1603. گر تو شناسی کسی را از ظلام بنگر او را کوش سازیدست امام

(Eğer sen, gaflet ve cehâlet karanlığı yüzünden bir kimseyi tanıyamazsan, dikkat et, o kimse, kendisine kimi imâm edinmiş, kime uymuş, bak, ne olduğunu anlarsın.)

Eger sen zalâm-ı cehlden nâşî bir kimesneyi anlamaz isen nazar eyle ona ki kemî kendiye imâm etmiştir ve kime mukarrindir mukarininden onun hâlini anlarsın.

Nitekim bazı ârifân demiştir *عن المرء لا تسئل وأبغض قرينه فان القرين بالمقارن يقتدى* ¹⁷³

Ârifin Allah'ın nûrundan gıdâsı bulduğunun ve «Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir» hadîsinin beyânı

¹⁷³ Açlık Allah tâamıdır. Cenâb-ı Hak onunla siddîklerin bedenlerini kuvvetlendirir. Hadis.

(108b) Burası onun beyânındadır ki ârif olan zâta Hakk Te'âlâ'nın nûrundan gıdâ vardır. Zîrâ hadîs-i şerîfte ben Rabbin indinde ederim beni it'âm eder ve sekî eder buyurmuşlardır. Ve dahi şol hadîs-i şerîfin beyânındadır ki açlık Cenâb-ı Hakkın taâm'ıdır onunla sâdıkların bedenlerini ihyâ eder. Ya'nî açlıkta taâm-ı rûhani kişiye vâsıl olur demektir.

1604. زآنکه هر کرّه پی مادر رود تا بدان جنسیتش پیدا شود

(Çünkü her yavru, anasının ardınca gider, bu gidişle de cinsiyeti anlaşılır.)

Beyt-i sâbıka illet olarak buyururlar ki: zîrâ her yavru mâderinin ardında gider hattâ onunla onun cinsiyeti peydâ olur.

1605. آدمی را شیر از سینه رسد شیر، خر از نیم زیرینه رسد

(İnsânın sütü, insânın göğsünden gelir; fakat eşeğin sütü yarı belinin aşağısından gelir.)

Buradan aşağı taksim-i ilâhî beyânına şürû' edib buyururlar. İnsânın sütü sinesinden vâsıl olur. Merkebin sütü aşağı tarafı olan yarısından vâsıl olur. Vâcib-i Te'âlâ hazretleri bu vecihle kalmıştır.

1606. عدل، قسّام است و قسمت کردنیست این عجب که جبر نیّ و، ظلم نیست

(Şu hâl, ezeli taksîm edicinin, adâletle taksimidir. Fakat; şaşılacak şey şu ki, bu taksîmde ne cebr vardır ne de zulüm.)

Cenâb-ı hakkın adâleti taksîm edicidir ve kısmet eylemeğe mensûbtur. Burası aceb ki bunda cebr ve zulm yoktur. Zîrâ Hakk Cellu A'lâ kendi milkinde fâil-i mutlak ve mutasarrıf-ı hakikîdir istediğini yapar. Niteki Kur'ân-ı Kerîm'de

174 *كُن قَسَمًا بَيْنَهُمْ فِي حَيَاةِ الدُّنْيَا*

buyurmuştur. Maârif-i ilâhiyyenin ve

kemâlat-ı sâirenin taksîmi dahi zât-ı bârisine.

¹⁷⁴ Rabb'inin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık.

Zuhruf sûresi, 32. ayet

1607. جبر بودی، کی پشیمانی بُدی؟ ظلم بودی، کی نگهبانی بُدی؟

(Hakk'ın taksîminde cebir olsaydı, insânlarda pişmânlık nasıl olurdu taksîm-i ilâhîde zulüm bulunsaydı, Hakk'ın, kulları üzerindeki hıfz-ı ilâhîsi nasıl olurdu?)

Eger, Vâcib-i Te'âlâ hazretlerinden cebr olub; kavlı-i ihtiyârıyla kârger olmayaydı, pişmânlık kaçan olur idi ve ben bu işi niçin ettim diye teesüf eder idi ve eger Hakk Te'âlâ tarafından kullara zulm olaydı Cenâb-ı Kibriyâ ibâdını hafız ve belâ'dan saklayıcı kaçan olur idi.

1608. روز، آخر شد، سبق فردا بود راز ما را روز کی گنجا بود؟

(Gün sona erdi. Ders yarına kaldı. Zâten bizim sırrımızın beyânı bir güne nasıl sığar?)

Gündüz, âhir oldu dersin, yarın olur. Ya'nî; ben sana şimdi cebr yoktur ve zulüm yoktur, kelâmıların tefhîme kadir degilim. Yarın, âhirete vardıkta hakikat-i hâle vakıf olub, söz benim oldugunu anlarsın. Eger, şimdi bana tefhîm eyle dersin, bezm-i sırrımıza kaçan dünyânın günü safar ve ihât eder. Hâlbuki vakit dar oldu ve bu ders ise dakik ve hafî ve dırâz olmagıla dünyânın bakiye kalan eyyâmına (108a) gencâyîşe mümkün olmaz.

1609. ای بکرده اعتماد و اتقی بر دم و بر چاپلوس فاسقی

(Ey, bir fâsıkın sözüne ve yaltaklanmasına inanan, sözlerini doğru say.)

Ey benim sözüme itimâd etmeyib, belki bir fâsıkın kelâmına ve temellûkuna itimâd eyleyen âdem fâsıktan murâd şeytândır. Yâhûd felsefî meşreb olan kimesne der ki; bizim kelâmımızın hilâfını söyler.

1610. قبه ای بر ساختستی از حباب آخر آن خیمست، بس واهی طناب

(O itimâdınla, su kabarcığından bir kubbe yapmışsın ve o kubbe, ipleri çürük bir çâdır gibidir.)

Bu cihetle, sen kendine habâbtan bir kaba düzmüşsün. O, encâmında ipini zayıf bir çâdırıdır, senin başına yıkılıb seni mecrûh eyler. Hâsıl-ı kelâm, benim sözüme itimâd eyle ve benim muhâliflerime itimâd etme demegi irâde buyururlar.

1611. زرق، چون برق است و، اندر نور آن راه نتوانند دیدن ره روان

(Riyâ ve mekr şişmek gibidir ki onun çakmasıyla yolcuların gidecekleri yolu iyi görmelerine imkân yoktur.)

Ey mekir ve itimâd eden mekr-i yıldırım gibidir. Onun nûrunda yolcular yol bulmaga kâdir olmazlar sen öyle nûr-ı kâzibe beste miyân olma.

1612. این جهان و اهل آن بی حاصلند هر دو اندر بی وفائی يك دلند

(Bu dünyâda da, onun ehli olanlarda da iş yok. Her ikisi de vefâsızlıkta gönül birliği etmiştir.)

Bu dünyânın erbâbı hâsılsızdırlar. Her ikisi vefâsızlıkta mütehattiddirler. Ehl-i dünyâ dünyâ gibi bi- vefâdır. Egerçe sana teveccüh eder derdest olur. Velâkin yüzü arkasındadır. Ya'nî seni tîz te'rîk eder demektir. Bu sûrette makrûr olmamak iktizâ' eder.

1613. اهل آن عالم چو آن عالم زبیر تا ابد در عهد و پیمان مستمر

(Öbür âlemin ehli ise, o âlem gibi yüksektir ve ilelebed ahdinde ve vaadinde sabittir.)

Velâkin; âlem-i âhiretin ehli ki âriflerdir. O, âlem gibi lütûf ve ihsânında ahdinde sâbit ve müstekirdir. Görmez misin, dünyâ insânı bir mikdâr ni'metle perverde eder. Sonra, eger mennî kat' eder ammâ dâr-ı âhîret perdesi ni'metine müstâgrak eder ve âhîrette herkes cennete muhallid ve dâyimi olduğunda şübhe yoktur.

1614. خود دو پیغمبر به هم کی ضد شدند؟ معجزات از همدگر کی بستند؟

(İki peygamberin, birbirine zıt olduğu ve birbirinin, mu'cizesini kapıp aldıkları görülmüş müdür?)

Ve yine, âlem-i âhiretin vefâdârlığına, müteallık olarak buyururlar ki: Görmez misin iki peygamber-i zişân biri birine kaçan zıd olurlar ve mu'cizelerini ve kemâllerini âhirden kaçan gârât ederler belki etmezler. Lâkin ulemâ-i zâhir her birisi

âhirin ilmini ve kemâlini ve şeref ve kudretini gasb etmektedirler ve sâir avâm-ı nâss bunlara kıyâs oluna.

1615. کی شود پژمرده میوه آن جهان؟ شادی عقلی نگر، در آن دهان

(Öbür âlemin, meyvesi nasıl porsur ve çürür? Âkıldan husûle gelen neşe, gam ve kasavet olur mu?)

Velâkin, o dünyânın meyvesi, kaçan (108b) pejmurde olur. Ve onun serveri, kaçan gamla olur. Belki, meyvesi dâyim ve ter tâze olmaktadır ve severine aslâ zıll gelmez.

1616. نفس بی عهد است، ز آن رو کشتتیبست او دنی و، قبله گاه او دنی است

(Nefs ahde vefâkâr değildir, o sebepten katle müstehâktır. O da, kıblegâhı da alçaktır.)

Nefs-i emmâre Allahu Te'âlâ ile ahdsizdir, bu cihetten olmaga lâyıktır. O nefsi emmâre denîdir ve onun kıblegâhı dahi denîdir. Kıblegâhından murâd tevaccüh ettiği şey demektir. Nefs-i emmâreleri bu dünyâ meclisi lâyıktır. Zîrâ ölmüşe lâyık olan mezâr ve kefendir. Dünyâ dahi kabir gibi olmagıla mürde makamında olan nefsi emmâreye münâsibtir.

1617. نفس اگر چه زیرک است و خرده دان قبله اش دنیاست، او را مرده دان

(Nefs, zeki ve ince işlerde aklı erer bir hâlde ise de, kıblesi dünyâ olduğu için onu ölü bil.)

Nefs-i emmâre egerçe âkildir ve dakik işleri bilicidir onun mahall-i tevaccühü dünyâdır. Bu cihetle sen onu meyyit bil. Zîrâ ehl-i mürde olduğunda

şüphe yoktur. ¹⁷⁵ *وفي الحديث مثل الذي يذكر والذي لا يذكر كمثل ابي والميت* Ve dahi şeyh Attâr

Pendnâmesi'nde

buyurmuştur.

Beyit

176 مرده کاند اغنیا، روز کار ای پسر با مردگان صحبت مدار

¹⁷⁵ Allah'ı zikr eden ve zikr etmeyenin hali diri ve ölü gibidir. Hadis.

¹⁷⁶ Zamanın zenginleri ölüdürler. Ölülerle sohbet etme. Şeyh Attâr'ın sözü.

1618. آب وحی حق بدین مرده رسید شد ز خاک مرده ای زنده پدید

(Allah'ın vahiy suyu bu ölüye erişince; o ölü, topraktan bir diri zuhûra gelir.)

Eğerce insân-ı gafil böyle mürdedir. Velâkin âb ve hayyel hay ve feyz-i Rabbani çünkü mürde dillere iriştî o mürdedelik bir zinde zâhir oldu. Ya'nî memâtı hayâta mübeddel oldu demektir.

1619. تا نیاید وحی، تو غرّه مباش تو بدان گلگونه طال بقاش

(Hakk tarafından, sana ilhâm gelmeyince, o yüzüne sürdüğün tâle bekâhu düzgününe aldanma!)

Mademki sana Hakk Te'âlâ'dan ilhâm gelmege ve sen o mertebeyi bulmayasın. Halkın ve benzeyen tâl-i buk'a demesine medh ve şitâsına aldanmayasın. Niteki nâkıslar Allahu Te'âlâ eksik etmesin ve muammer eylesin diyerek halkın sevmesine mağrûr olur. Kemâlatı insâniyeden mahrûm olurlar ve kendilerini bir merd-i kâmil zann ederler. Sen böyle mağrûr olma ve hemen sa'y eyle ki nefs-i mülhimme mertebesine bulasın.

1620. بانگ و صیتی جو، که آن حامل نشد تاب خورشیدی، که آن آفل نشد

(Ey sâlik; sen unutulmayacak bir şöhret ve gurûb etmeyecek, bir güneş ara.)

Bir sadânın tâlibi ol ki o sadâ zâil olmadı ve senin kulagında dâim cilveger ola ve dahi bir güneşin tâlibi ol ki o zâil olmaya sadâdan murâd ilhâm-ı ilâhî ve ziyâ-ı şemsten murâd nûr-ı cemâl-i yezdânidir.

1621. آن هنرهای دقیق و قال و قیل قوم فرعونند، اجل چون آب نیل

(O ince hüneler ve dedikodular, Fir'avn ve kavmine, ölüm ise Nil suyuna ya'nî şab denizine benzer.)

(109a) Dünyânın, o dakik hezlleri ve ulûm-ı zâhire, meselde Fir'avn'un kavmi gibidir ve mevt-i deryâ gibidir. Âb-ı deryâ, kavm-i Fir'avn'u nice helâk etti ise, mevt dahi dünyâ hezellerini, kal u kil ilmine öylece i'dâm eder. Böyle, fânî şeylere, tâlib olacağına, tâb-ı hûrşîd-i cemâl-i bârî'ye tâlib ol ki sende zâil olmasın.

1622. رونق و طاق و طرنب و سحرشان گر چه خلقان را کشد گردن کیشان

(Mısırlıların satveti, saltanatı ve sihri, halkı boyunlarından tutub çekerse de,)

Kal u kil ve dakik-i hezeller ehlinin revnak ve letâfeti ve onların sihri egerçe nâssı boynundan çekerler. Böyle ise de onların hızı bir işe degildir.

1623. سحرهای ساحران دان جمله را مرگ، چوبی دان که آن شد ازدها

(Onların hepsini, sihirbâzların sihri farzet. Ölüm ise, Mûsâ'nun bir değnek pârchası iken ejderha olan asâsıdır.)

Onların cümlesini, sâhrin sihri bil ve mevti bir asâ bil ki, o asâ ejderha oldu. Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ın asâsı, sührenin sihrini ibtâl ettiği gibi mevt dahi geldikte dakik hezleri ve ulûm-ı rüsûmiyeyi mahv ve ibtâl eder.

1624. جادوئی ها را همه يك لقمه کرد يك جهان پُر شب بُد، آن را صبح خورد

(O, sihirbâzlıkları bir lokma yaptı ve yuttu. Cihânı istilâ etmiş olan gece karanlığını, sabâh nûrunun bir ânda izâle ve âlemi tenvîr etmesi gibi.)

Onların câdulıklarını, asâ bir lokma eyledi. Şunun gibi ki; bu bir cihân gece ve zulmet ile dolu idi. Sabâh zâhir oldukta onların cümlesini yedi.

1625. نور، از آن خوردن نشد افزون و بیش بل همان سان است، کاو بودست پیش

(Sabâhın nûru, gecenin karanlığını, yutmakla fazlalaşmadı. Evvelce nasılsa yine öyle kaldı.)

Nûr-ı sabâh, zulmet-i şebi yemekten ziyâde olmadı. Belki, makdem nice ise yine öyledir. Asâyı Mûsâ 'aleyhi's-selâm dahi, sührenin sihrini ekl ile tezâyüd gelmedi, belki makdem ne ise yine öyledir.

1626. در اثر افزون شد و، در ذات نی ذات را افزونی و آفات، نی

(Fazlalık, zât'ta değil, eseredir. Zât için artmak ve eksilmek yoktur.)

Eserde, ziyâde oldu; velâkin zâtında, ziyâdelik gelmedi ve anlan sâir ifâtından dahi, asâda ve nûr-ı sabâhda bir şey zâhir oldu.

1627. حق ز ایجاد جهان افزون نشد آنچه اول آن نبود، اکنون نشد

(Cenâb-ı Hakk, cihânı icad etmekle fazlalaşmamıştır, evvelden olmayan şimdi de yoktur.)

Bunlar gibi, Vâcib-i Te'âlâ hazretleri dahi, cihânı halk ve icâttan ziyâde olmadı. Ol nesne ki; Allahu Te'âlâ'da ol yok idi. Şimdi yine olmadı. Âlem-i halk etmezden evvel yine Cenâb-ı kibriyâ hâlık idi ve bir ferdi merzûk etmezden evvel yine rezzâk idi. Tahlîk ve terzîk ve safları yine Cenâb-ı Kibriyâ'nın evvelden evsâf-ı ilâhiyesi'nden idi kuddise sırrahu.

1628. ليك افزون گشت اثر ز ایجاد خلق در میان این دو افزونیست، فرق

(Fakat Hakk'ın icâdıyla mahlûkat arttı; ancak, bu iki artış arasında fark vardır.)

Lâkin halkı icât etmekten eser ve mahlûk ziyâde oldu. Velâkin Hakk Te'âlâ hazretlerinin zâtına ziyâdelik (109b) gelmeyib ve eserinin ziyâde asânın eserinin ve nûr-ı subhın eserinin tezâyüdünde fark-ı azîm vardır. Ya'nî Hakk Te'âlâ'nın eserinin tezâyüdüyle asâyı Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ın ve nûr-ı subhın eserinin tezâyüdünde fark vardır ve hakkın eserinin tezâyüdü bunlara benzemez demektir.

1629. هست افزونی اثر اظهار او تا پدید آید صفات و کار او

(Eserin artması, müessir-i hakikî olan Hakk'ın zuhûrudur. Bu sûretle sıfatları ve işi zâhir olur, görünür.)

Bu beytitlerle eserlerinin müsâvî olduğunu beyâna şürû' edib buyururlar ki Vâcib-i Te'âlâ hazretlerinin eserinin ziyâdeligini Hakk Te'âlâ'nın kemâlini izhâr içindir. Hattâ saffat-ı İlâhiyye ve ef'âl-i İlâhiyenin kemâlatı zâhir gele.

1630. هست افزونی هر ذاتی دلیل کاو بود حادث به علتها علیل

(Bir zâtın fazlalaşmasına gelince, bu onun sebeblere bağlı ve sonradan meydâna gelmiş olduğuna delildir.)

Lâkin her zâtın eserinin ziyâdeligi ona delîldir ki o zât imiş ve illetlerle ma'lûl imiş. Hülâsa-i kelâma, zât-ı bâri'nin eseri kademine delîldir. Lâkin asâyı Mûsâ

‘aleyhi’s-selam’ın nûr-ı subhın eserleri ve sâir onların eserleri dahi delîldir. Elbette emâreyi olan eser ile emâreyi kadem olan eserin beyninde fark-ı azîm olmak lâzım gelir. ¹⁷⁷ *تفسير فاوجس في نفسه خيفة موسى قلنا لا تخف انك انت الاعلى* Bu âyet-i kerîmenin ma’nâsı şöyle demek olur ki Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm sührenin sihrini görünce havf buyurdular ki nâss-ı sihir ile mu’cizeyi fark etmezler. Zîrâ ikisi de hârik-i âdedir ve bu havfı nefsinde ihfâ edince bir âzimüşşân Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm’a ve hayy tarîkıyla hitâb edib buyurdular ki korkma! Sen sührenin üzerine a’lâ ve galibsin halk onların ki sihir ve senk ki mu’cize oldu. Hayy zâhir olduğu zâhir olur fi’l-vâki öyle hakk olduğunu ve sâhirlerin bâtil olduklarını anladılar. Velâkin imân etmediler. İmân etmemekle anlamamak lâzım gelmez. Görmez misin Ebû Cehil, peygamber sallallahu te’âlâ aleyhi vesellem hazretlerinin hakk olduğunu bilir idi. Velâkin inâdından ittibâ’ etmez idi. Bu münâsebetle sihir ile mu’cizenin farkını beyâna şürû’ buyurdular.

1631. گفت موسی: سحر هم حیران کنیست چون کنم؟ کاین خلق را تمییز نیست

(Hazreti Mûsâ kendi kendine dei ki, sihir de halkı hayrân eder. Halkın sihr ile mu’cizeyi ayırd edecek temyîzi yok ne yapayım?)

Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm buyurdu ki: Yâ Rabb sihir dahi halkı hayrân edicidir. Ben ne edeyim çünkü halkın temyîz ve idrâkı yoktur.

1632. گفت حق: تمییز را پیدا کنم عقل بی تمییز را بینا کنم

(Cenâb-ı Hakk, buyurdu ki: Ben, halkta bir temyîz peydâ ederim ve böylece temyîzi olmayan akla hakikati görür göz veririm.)

Allahu Âzimüşşân buyurdu ki: Nâssın (110a) aklına temyîz izhâr ederim ve yine, bi-temyîz olan akli görücü ederim. Her şey, yedd-i kudretimdedir sen teessüf etme. Egerçe, sâhirlerdir göturdüler ise ey Mûsâ sen galib gelirsın korkma!.

1633. بود اندر عهد خود، سحر افتخار چون عصا شد مار، آنها گشت عار

¹⁷⁷ Musa birden içinde bir korku duydu. Korkma, dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin. Tâhâ sûresi, 67-68. ayet.

(O asırda sihir, iftihâr edilir bir san'attu. Fakat, asâ ejderha olunca, o iftihâr edilen san'at, âr oldu.)

Mûsâ 'aleyhi's-selâm zamânında sihir iftihâr edecek şey idi. Çünkü asâ ejderha oldu onlara âr oldu.

1634. هر کسی را دعوی حُسن و نمکِ سنگِ مرگ آمد نمکها را محک

(Herkes, güzellik ve câzibe da'vâsındadır. Ölüm ise, câzibelerin mihenk taşıdır.)

Dünyâda, her bir kimesneyi, hüsn ve letâfet da'vâsı vardır. Velâkin taş gibi olan mevt, halkın melâhatlarına mahallidir. İyilik mevt vakti zâhir olur.

1635. سحر رفت و، معجزه موسی گذشت هر دو را از بام بود، افتاد طشت

(Sihir de, mu'cize-i Mûsâ da geçti, her ikisinin çömleği de, varlık damından düştü.)

Sihir gitti ve mu'cize-i Mûsâ dahi geçti her ikisinin tâmindan düştü. Ya'nî ikisini dahi halk gördü.

1636. بانگِ طشتِ سحر جز لعنتِ نماند بانگِ طشتِ دین بجز رفعتِ نماند

(Sihir çömleğinin sesi, lânetten başka bir akis yapmadı. Din çömleğinin sesi de, yücelikten başka bir akis bırakmadı.)

Sihir sadâsı, lânetten gayrı kalmadı; ammâ, dîn sadâsı, irtifâ şânın gayrısı kalmadı. Ya'nî dünyâda, sihrin mekrde sadâsı kaldı ve enbiyâ-ı i'zâmın mu'cizesinin hüsn-i sâydı kaldı demektir.

1637. چون محک پنهان شدست از مرد و زن در صف آ، ای قلب و، اکنون لاف زن

(Madem ki, erkek ve kadın nazarında mihenk gizlidir. Ey kalb olan, artık sen de gel, safa karış da; hâlis altınım diye lâf et.)

Çünkü mâhın mert ve zenden pinhân olmuştur ve ehl-i fark kalmamıştır. Öyle olunca ey kalb-i zen hâlislerin safına gel ve şimdi ben zer-i hâlisim diye lâf vur.

1638. وقت لاف استنت، محك چون غائب است میبَرندت از عزیزی، دست دست
(Evet, mihenk meydânda olmadığı için, senin için tam lâf zamânıdır. At, tut ki seni el üstünde gezdirsinler.)

Senin lâfının vaktidir. Ey kalb-i zen çünkü kimesnede âlet-i fark yoktur ve böyle lâf edersin sende azîzlik zannından için halk seni elden ele gezdirirler.

1639. قلب می گوید ز نخوت: هر دم ای زر خالص، من از تو کی کم؟
(Kalb, para, her ân kibir ve azametinden der ki: Ey hâlis altın, ben senden nasıl eksîğim?)

Dervîş-i kâzib, kibrinden nâşî her dem, dervîş-i sâdıka der ki: Ey zer-i hâlis, ben senden kaçan nâkısım. Sen şeyh isen ben dahi şeyhim biz dahi tel ehliyiz dedigi gibi.

1640. زر همی گوید: بلی، ای خواجه تاش لیک می آید محك، آماده باش
(Altın ona cevâb verir ki: Evet kapı yoldaşı, lâkin mihenk taşı geliyor, imtihâna hazırlan.)

Altın dahi kalbeder ki: Ey kapı yoldaşı neam dedigin gibidir. Lâkin mâhın gelir hazır ol.

1641. مرگ تن هدیہ ست بر اصحاب راز زرّ خالص را چه نقصان است گاز؟
(Cesedin ölümü, sır ehli için, Allah tarafından bir hediyedir. Hâlis altına makasın ne zararı olur.)

(110b) Beden-i insâniyenin, mevte esbâh-ı sırta hediyedir. Hâlis altın için noksan gelir. Zîrâ hâlis altın kesilse yine altındır ve bahâsından düşmez.

1642. قلب اگر در خویش آخر بین بُدی آن سیه، کاخر شد، او اول شدی
(Kalb olan, mâhiyyetini ve sonunu önceden görseydi, sonradan kararacağına, önceden kararırđı.)

Kalb, eger kendinde âkıbet görücü olaydı, o kamer ki encâmında ona olur idi. Ol anı görücü olur idi.

1643. چون شدی اول سیه اندر لقا دور بودی از نفاق و از شقا

(O kalb olanın yaldızı, evvelce silinib, kararmış olsaydı, münâfiklikten ve şakilikten uzaklaşırdı.)

Çünkü, ol ki mülâkatta siyâh oldun. Nega kadın ve şekavetten halâs oldun bu sûrette ol siyâh olub sonra beyâz olmak hayırlıdır. Zîrâ i'tibâr âhiredir ve evvele degildir.

1644. کیمیای فضل را طالب بُدی عقل او بر زرق او غالب شدی

(Yine o kalb, Allah'ın fazilet ve keremi kimyâsına talib olurdu da akli, riyâkârlığına galebe ederdi.)

Fazl-ı kimyâsına, bir kimesne tâlib olaydı; onun akli onun riyâsına galib olur idi ve siyâhlıktan, kalb olmaktan halâs olur idi.

1645. چون شکسته دل شدی از حال خویش جا بر اشکستگان دیدی به پیش

(O kalb ve müraî şahsın kalbi kırık olsaydı, kırıkları sarıb sarmalayan ma'nevî bir çıkıkçıyı karşısında görürdü.)

Suâl geldi ki, fazl ve kemâli kande bulub, tâlib olalım. Cevâb buyurdular ki: Çünkü, kendi hâletten mahzûn oldun ve kalbin münkir oldu, bağlayıcı önünde görürsün. Bunun gibi tâlib-i fazl olursun fazl ve kemâl sahibi elbette bulursun.

1646. عاقبت را دید و او اشکسته شد از شکسته بند، در دم بسته شد

(O kalb, müzevirr ve müraî, âkıbeti görüb de kırılırsa, o ma'nevî çıkıkçının sermâyesi ile derhâl iyi olur.)

Bir kimesne, encâm-ı kârı gördü. O âdem, karalmış oldu ve bir şikeste bend bulub o demde, ondan bağlanmış oldu.

1647. فضل، مسها را سوی اکسیر راند آن زر اندود، از کرم محروم ماند

(Allah'ın fazl u keremi, bâkırları iksîre doğru sevkeder. Fakat, bâkıerken üstündeki yaldız dolayısıyla, altınlık da'vâsında bulunanlar, Rabbânî keremden mahrûm kalırlar.)

Hakk Cellu A'lâ'nın ihsân ve lûtfu, bâkırları tarafına sürdü ve onları altın eyledi. Lâkin, o kalb-i zen kerem-i Hakk'tan mahrûm kaldı.

1648. ای زر اندوده، مکن دعوی، ببین که نماند مشتریت اعمی چنین

(Ey yaldızlı bâkur, ya'nî ey sahte mürşid, ettiğin irşâd da'vâsından vazgeç. Zîrâ; müşterilerin, ya'nî müridlerin, böyle hep gözü kapalı kalmazlar.)

Ey müzevir, da'vâ eyleme ve ben insân-ı kâmilim deme. Zîrâ senin müşterin böyle kör kalmaz. Bir gün olur ki, senin hâline vâki olur ve senin tezvîrini anlar, sonra rüsvâ olursun.

1649. نور محشر چشمها بینا کند چشم بندی تو را رسوا کند

(Dünyâ'da olmasa bile, mahşer gününde, onların gözlerini açarlar ve senin yapmış olduğun, göz bağıcılığı rezîl ve rüsvây ederler.)

Mahşerin nûru, o körlerin gözünü görücü eyler ve senin hîle ve mekrini rezîl eyler.

1650. منگر آنها را که حالی دیده اند سرّ فاسد، ز اصل سرّ ببریده اند

(Âhireti, dünyâda görmüş olanlara bak ki; onlar, rûhların hasret kaldığı ve gözlerin gıpta ettiği zevât-ı kirâmdır.)

Nazar eyle, onlara ki şimdiki hâli görmüşlerdi. Fâsid olan sır asl-ı sırdan onları kesmiştir.

1651. بنگر آنها را که آخر دیده اند حسرت جانها و رشك دیده اند

(O zevât-ı kirâm, hâli görmüş, istikbâli keşfetmiş, fesâdın başı olan da'vâyı esâsından kesmişlerdir.)

Nazar eyle, onlara ki encâm (111a) kârı görmüşlerdir. Onlar herkesin cânlarının hasreti ve körlerin mahsûdu olmuşlardır. Zîrâ evliyâyı kirâma mülûk ve selâtin bile hased ederler. Şimdiki hâli görücüler cehl ve şektedirler ve onların indinde şeh-i kâmil ve müzevir cümlesi birdir ve aslâ farkı yoktur. Fi'l-vâki.

1652. صبح کاذب، صد هزاران کاروان داد بر باد هلاکت، ای جوان

(Ey genç, yalancı sabâh, yüzbinlerce kervânının helâkine sebep olmuştur.)

Şeyh-i müzevîr nice yüz bin kervânı ey cevân helâk rüzgârına verdi. Helâket gelmesinin tâ seni âdât-ı nakildir ve hattâb degildir

1653. نیست نقدی، کش غلط انداز نیست وای آن جان، کش محکّ و گاز نیست

(Bir nakdin, mâhiyyetini takdîr edemeyenleri, aldatmayacak para yoktur. Mihenk taşı ve makası olmayan rûhların, vây hâline.)

Dünyâda bir nakd ve mevcûd yoktur ki insânı galat bırakıcı olmaya. Elbette güzel görünen çirkindir ve ey o câna ki onun muhik ve mukır yoktur.

Da'vâya kalkışan kişiye, da'vâdan geçmesi için ısrâr ve peygamberlere uymasını emrediş

Burası, med'iyi da'vâdan men'dir ve ona enbiyâ ve evliyanın emridir.

1654. بو مسیلم گفت: من خود احمد دین احمد را به فن بر هم زدم

(Müseylime demiştir ki: Ben hakikaten Ahmed'im, onun dînini, fen ve san'atla vurub kıracağım.)

Müseylimetü'l-kezzâb dedi ki: Ben tahkik Ahmed'im ya'nî peygamberim. Hazreti Ahmed'in dînini biri birine ururum ve perîşân ederim. Müseylime, bir adıdır ki da'vâyı nübüvvet eyledi.

1655. بو مسیلم را بگو: کم کن بَطْر غرّه اول مشو، آخر نگر

(Müseylime'ye ve onun gibi yalancılara de ki: Kibir ve azamet taslama! İşin önünü bırak da, sonundaki lânete bak!)

Ebû Müseylime'ye söyle ki: Kibri az eyle ve yine de ki; olda olan riyâyı terk eyle ve âhirinde sen ne gûne mel'ûn ola, çıkın ona nazar ile.

1656. هین قلاووزی مکن از حرص جمع پس روی کن، تا رود در پیش، شمع

(Başına adam toplamak hırsıyla, bu kılavuzluğu yapma. Bir kılavuzun, gerisinden gel ki, önünde fener götürülsün.)

Bu peygamberim da'vâsını, halkı başına cem' hırsından eyle. Belki gerigidicilik eyle ki şem' makamında olan bir kâmilin şem'-i nûru önünde gide ve seni irşâd eyle.

1657. شمع، مقصد را نماید، همچو ماه کاین طرف دانه ست، یا خود دامگاه

(Mumun aydınlığı, gidiş istikâmetinde, dâne mi, tuzak mı olduğunu, ay nûru gibi gösterir.)

Şem'-i maksadı, ay gibi izhâr eder. Öyle ki; bu taraftaki şeyh-i kâmil midir, yoksa bir müzevîr midir. Ya'nî mürşid-i kâmil sâyesinde bilirki kim müzevîrdir ve kim gerçek şeyhdir. Ammâ şeyhi olmayan fırka iyiyi ve kötüyü kadir olmaz. (111b)

1658. گر بخواهی، ور نخواهی، با چراغ دیده گردد نقش باز و، نقش زاغ

(Sen istesen de, istemesen de, kandilin aydınlığı ile, doğan izi ile karga izini görür ve ayırdedersin.)

Eger, istersen ve eger istemezsen, çerâğ ile doğanın ve karganın nakşını görürsün. Bunun gibi şeyh-i kâmilin himmetiyle dahi gerçeği ve yalancıyı görürsün.

1659. ور نه این زاغان دغل افروختند بانگِ بازان سپید آموختند

(Elinde ışığın yoksa olmaz. Zîrâ, bu kargalar, hîle ve tezvîr ile akdoğanların, sesini öğrenmişlerdi.)

Şeyh-i kâmilin himmetiyle, müzevîrlerin hâli görülmeyeydi, kargalar hîle parlattılar. Beyâz doğanların sadâsını örgendiler. Onları gören, doğan zanneder idi. Hâlbuki karga idiler ancak onların karga olduklarını ve doğan olmadıklarını şeyh-i kâmilller halka ilân ettiler. Bundan için, müzevîrler gerçek şeyhleri sevmezler.

1660. بانگ هُدُود گر بیاموزد قطار از هدهد کو و پیغام سبا ؟

(Böyle bir kimse hüdhüdün ötüşünü öğrenmiş olsa da; onda hüdhüdün bir sır ve sebe ülkesinin haberi ne gezer?)

Eger, hüdhüdün sadâsını, bir yiğit öğrenirse ve hüdhüd gibi sadâ verirse, kanı anda hüdhüdün esrârı ve Sebe şehrinin haberi bunlar, anda yoktur. Zîrâ; bu hâller hakikatte hüdhüdlerin hâlidir. Bunun gibi şeyh-i kâzib sâdık şeyhlerin elkabını ve ta'birâtını öğrenirse dahi kâzibler de kanı gerçeklerin hâli şüphesizdir ki yoktur.

1661. بانگ پر رسته، ز پر بسته بدان تاج شاهان را، ز تاج هُدهُدان

(Ârızî ve taklîdî olan sesi, zâtî ve tabîî olan sestem, pâdişâhların tâcını da, hüdhüdün tâcından, ayrı bil.)

Zâtı olan sadâyı, taklîd ile olan sadâdan, fark eyle. Şâhların tâcını, hüdhüdlerin tâcından, fark eyle. Şâhlardan murâd gerçeklerdir. Hüdhüdlerden murâd yalancılarıdır. Ya'nî gerçeklerin giydiği kisvedir ve yeşani kâziblerin giydiği külâh ve emsâli nesnelere fark eyle, demektir.

1662. حرف درویشان و نکته عارفان بسته اند این بی حیایان بر زبان

(Bu utanmaz mukallidler, dervîşlerin sözünü ve âriflerin nüktelerini, dillerine dolamışlardır.)

Dervîşlerin kelâmını ve âriflerin dakik nüktelerini bu hayâsızlar ve müzevirler lisânına bağlamışlardır ve sâdık dervîşlerin, söyledikleri kelâmları sirkât edib; avâm-ı nâssa söylerler ve bizi dervîş zannetsinler diye, tasavvuf ve hakikate müteallık kelimât irâd ederler.

1663. هر هلاک امت پیشین که بود زآنکه چنل را گمان کردند عود

(Eski ümmetlerden hepsinin helâk olması, kayayı ağaç zannetkilerinden idi.)

Biz ol geçmiş ümmetlerin helâk ve telîfi ki var idi. Ondan içindir ki sandalı ud zannettiler. Ya'nî iyiyi ve kötüyü temyiz etmediler bu sebepten cümlesi helâk oldular. İnsân hakkı ve bâtılı farketmek lâzımdır. Cendel cem'in fethi ve nunun sükûnuyla sandal dedikleri ağaçtır ki onunla tesbih yaparlar. Egerçe bir mikdâr râyiha-i tayyibesi vardır. Lâkin ûd (112a) bu makamda cendelden murâd kötü adamlardır ve üddan murâd kâmil ve ârif-i billâh olan zâtlardır.

1664. بودشان تمییز کان مُظهر کند لیک حرص و آز، کور و کر کند

(O helâk olan ümmetlerin de, temyîz kudreti vardı. Lâkin, hırs ve tama' insânî kör ve sağır eder.)

Onların, idrâki var idi. Onlara, hakikat hâli izhâr olunmuş eyler. Lâkin hırs onları kör ve sağır eyler. Binâberîn görmezler ve işitmezler.

1665. کوری کوران ز رحمت دور نیست کوری حرص است، کان معذور نیست

(Gözü, bir illet sebebiyle görmeyenler, rahmet-i ilâhiyeden uzak değildir. Fakat hırs ve tama' körlüğü mazûr olamaz.)

Körlerin körlüğü, Cenâb-ı Hakkın rahmetinden baîd deildir. Zîrâ, Kur'ân-ı Kerîm'de ¹⁷⁸ *یس علی الاعلیٰ عزه* buyurulmuştur. Lâkin, hırsın körlüğü o madûr degildir ve rahmetten baîddir.

1666. چار میخ شه ز رحمت دور نی چار میخ حاسدی مغفور، نی

(Pâişâhın çarmıhı rahmet-i ilâhiyeden uzak değildir. Lâkin hased çarmıhı afvedilemez.)

Hakk Te'âlâ tarafından, gelen belâ ve azâb rahmet-i ilâhiyeyi celb edicidir. Mintarafillah, gelen belâ' mikdârı müşâb olur. Ammâ hasta hasedi cihetinden gelen azâb ondan aslâ hâside fâidesi yoktur. Bu makamda mafûrunu müşâb degildir demekten ibârettir.

1667. ماهیا آخر یکی بنگر به شست بد گلوئی، چشم آخر بینت بست

(Ey balık, oltaya iyice dikkat et. Pisboğazlık, senin sonu göreceğün gözünü kapar.)

Ey balık, bu aga iyi bak, kemâl-i hırsından agda olan ni'meti gördün. Velâkin, ağın sebab-i helâk oldugunu görmedin. Bu bogaz esirliği ve nefis-i emmâre zebûnluğ, senin âkıbet görücü gözünü bağladı. Fi'l-vâki hırs insânın gözünü

¹⁷⁸ A'mâya güçlük yoktur.
Nûr sûresi, 61. ayet.

bagladığı mahall-i şübhe degildir. Filhadîs *جبك الشيء يهيم ويصم*¹⁷⁹ bu makamda balıktan murâd nefis-i emmâresine maglûb olan kimesnelerdir.

1668. با دو دیده اول و آخر ببین هین مباحش اءور چو ابلیس لعین

(İki gözünden biriyle, işin başlangıcına, biriyle de sonuna bak. Me'lûn şeytân gibi tek gözlü olma.)

İki göz ile evvel ve âhiri gör. Âgâh ol me'lûn şeytân gibi bir gözlü olma.

1669. اءور آن باشد، كه حالى دید و بس چون بهایم بی خبر، از باز پس

(Tek gözlü o kimsedir ki; yalnız hâli görür, hayvânat gibi mâzî ve âtîden gafil bulunur.)

Bir gözlü İblîsten murâd şol kimesnedir ki ancak şimdiki hâli gördü ve önünden ve arkasından hayvânlar gibi bi-haber oldu.

1670. چون دو چشم گاو در جرم تلف همچو يك چشم است، كش نبود شرف

(Öküzün iki gözünü telef etmek cürmünde o iki göz, bir göz gibidir. Çünkü o gözün şerefi yoktur.)

Çünkü, o gözün iki gözü telef-i cürmünde bir göz gibidir. Zîrâ, onun şerefi olmaz.

1671. نصف قیمت ارزد آن دو چشم او كه دو چشمش راست، مسند چشم تو

(O öküzün, iki gözü yarım kıymet değer. Çünkü, onun iki gözü senin gözüne istinâd eder.)

Bu cihetle onun iki gözü kıymetine nisfi deger. Meselâ o göz yüz kuruş ederse elli kuruş gözünü ihrâc edenden lâzım gelir. Zîrâ onun iki gözü bir maslahat vaktinde senin gözüne itkâ eder ve sen onu kaid (112b) olmadıkça o göz o işi görmege zafer-yâb olmaz.

¹⁷⁹ Bir şeyi çok sevmek körleştirir ve sağırlaştırır.

Arapça söz.

1672. ور کنی يك چشم آدم زاده ای نصف قیمت لازم است از جاده ای

(Eğer, bir insânın tek gözünü kör edecek olursan, şer'ân yarım diyet lâzım gelir.)

Eger, âdem olan dünyânın bir gözünü ihrâc edersin, tarîk ya'nî ikvâlden nısf lâzım gelir.

1673. ز آنکه چشم آدمی تنها به خود بی دو چشم یار کاری می کند

(Çünkü, insân bir gözü ile bir dostunun, yardım ve müzaheretine muhtâc olmaksızın da iş görebilir.)

Âdemiyye'nin gözü yalnız kendi kendüye yazının iki gözüne muhtâc olmaksız iş eyler ve bu cihetle çeşm âdemi de şeref olub göze nısf-ı kıymet lâzım gelir. Lâkin hayvânın gözünde şeref olmamaga iki gözüne nısf-ı kıymet lâzım gelir. Hâsılı insânın bir gözü hayvânın iki gözüne mukabil gelir.

1674. چشم خر، چون اولش، بی آخر است گردو چشمش هست، حکمش اعور است

(Eşegin gözü, başı görüb, sonu görmediği için, iki gözü olsa bile tek gözlü hükmündedir.)

Merkebin gözü çünkü evveli âhirsizdir. Ya'nî herşeyin zâhirini görüb ve hakikatinden gafildir. Eger onun iki gözü var ise bir göz hükmündedir. Bu cihetle merkebin iki gözünü tam lâzım gelmez belki nısf-ı kıymet lâzım gelir.

1675. این سخن پایان ندارد و آن خفیف می نویسد رقعہ در طمع رغیف

(Bu sözün sonu gelmez. Hikâyesine başladığımız ahmak köle, yiyecek tama'ıyla pâdişâha dilekçe yazıyor.)

Bu söz nihâyet tutmaz biz şürû' ettigimiz kıssaya bir edelim ve onu âhire götürelim. Şu vecihle ki o hafifü'l-akl ekmek taam'ına pâdişâha ârz-ı hâl ve benim mâhiyyemi tenkîs ettiler diye şikâyet eyler. Velâkin bu şikâyet kendi hakkında muzırr olacaktır.

Ecir ve nafaka tâlebine dâir o kölenin pâdişâha dilekçe yazması hikâyesinin bakiyyesi

Burası o gulâmın pâdişâha vazîfe tâlebinden için şikâyetli ârz-ı hâl yazması beyânında olucudur.

1676. رفت پیش از رقعہ پیش مطبخی کای بخیل از مطبخ شاه سخی

(O köle dilekçeyi yazmadan evvel aşçı başının yanına gitti ve dedi ki, ey cömerd pâdişâhın hasîs aşçısı!)

Ârz-ı hâli göndermezden makdem matbah emîninin tarafına gitti öyle diyerek ki ey sancı pâdişâhın matbahından behîl ve denî olan matbah emini.

1677. دور از او و ز همت او کاین قدر از جری ام آیدش اندر نظر

(Benim nafakamın pâdişâhın nazar-ı dikkatini celb etmesi, ondan ve onun himmet ve cömerdliğinden uzaktır.)

Baîddir o pâdişâhtan ve onun himmet-i âliyesinden ki benim vazîfemden bu mikdâr şey onun nazarına çok gelmede ve onu kat' eyle emir buyura ya'nî tenkîs vazîfesindedir ve pâdişâhtan degildir demek ister.

1678. گفت: بهر مصلحت فرموده است نی برای بخل و، نی تنگی دست

(Aşçı dedi ki: Böyle irâde çıkması, senin salâh-ı hâl kesbetmen içindir. Yoksa pâdişâhın hasîsliğinden ve züğürtlüğünden değildir.)

Matbah emîni cevâbında dedi ki: Pâdişâh bunu maslahat için emir etmiştir ve fakrdan için etmemiştir.

1679. گفت: دهلیزیست والله این سخن پیش شه خاک است، این زر کهن

(Köle dedi ki: Bu söz vallahi ma'nâsızdır. Pâdişâhın indinde eski ve hâlis altın, toprak gibi kıymetsizdir.)

Gulâm dedi ki: Bu söz (113a) dehlîzidir ve hârice mensûbtur. Zirâ pâdişâhın indinde eski altın toprak gibidir ve dünyâya habbı yoktur.

1680. مطبخی، ده گونه حجت بر فراشت او همه رد کرد از حرصی که داشت
(Aşçı, yüz türlü delil ve hüccet gösterdiyse de köle, hırs ve tama' sevkiyle hepsini reddetti.)

Matbah emîni yüz türlü delil getirdi. O harf kendinde olan hırsından revv eyler idi.

1681. چون جری کم آمدش در وقت چاشت زد بسی تشنیع او، سودی نداشت
(Ve aşçıya dedi ki: Siz bunu kasden yapıyorsunuz. Aşçı da cevâb verdi ki: Hayır. Biz fermân kölesiyiz.)

Çünkü, taâm kuşluk vakti ona az geldi, matbah emîni çok teşenni urdu. Velâkin taâmı yine ziyâde ve yarımdı. Gulâm yine dedi ki: Bunları siz kasdıyla eylersiniz. Emîn dedi ki: Yok biz bende-i fermân olmuşuzdur. [...] etmege kâdir değiliz

1682. این مگیر از فرع، این از اصل گیر بر کمان کم زن، که از بازوست تیر
(Bunu fer'den değil, asıldan bil. Yaya pek kabâhât bulma, oku atan koldur.)

Bunu fer'den tutma asıldan tut. Yay üzerine tahta az ur. Zîrâ ok gitmesi kuldandır ve yaydan degildir.

1683. ما رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ "ابتلاست بر نبی کم نه گنه، کان از خداست"
(Attığın zamân sen atmadın, âyeti bir ibtilâdır. Fakat, peygamberin günâhına da girme ki, o atış Allah'tandır!)

Hazreti Nebî Zîşân, bir kabza-türâb a'da cânibine remi etmesi; halkı, bu remiyi ve bu inhizâmı giymeden bilirler diye imtihân-ı ilâhîdir. Avâm peygamberimizden bildiler ve havâss Cenâb-ı Hakktan bildiler. Zîrâ eytin aşagısında velâkin, Allah remi buyurulmuştur. Böyle olunca, peygamber-i zîşân zîrâ o Hudâ'dandır.

1684. آب از سر تیره است، ای خیره چشم پیشتر بنگر، یکی بگشای چشم
(Ey beyhûde hiddetlenen, su baştan bulanıktır. Gözünü aç da ilerisine bak.)

Ey kemâliyle gazab sahibi su menbâından bulan kader gözünü ac ve ileriye bak. Ya'nî mahlûktan bir iş yoktur cümlesi hâlıktandır demektir.

1685. شد، ز خشم و غم، درون بقعه ای سوی شه بنوشت خشمین رقعہ ای

(Köle; gamından ve hiddetinden, bir yere gitti ve pâdişâha sert bir dilekçe yazdı.)

Çünkü, matbah emîninden bu kelâmları degildir. Gazabından ve gamından bir mekânın derûnuna gitti ve pâdişâh tarafına hışm ve infîânı muaşşer bir nâme yazdı.

1686. اندر آن رقعہ، ثنای شاه گفت گوهر جود و سخای شاه سفت

(O dilekçede pâdişâhı övüb onun cömertliğinden bahsetti.)

O ârzûhâlde pâdişâhın senâsı söyledi ve dahi pâdişâhın zâtının senâsını vücûd sehâsının senâsını söyledi.

1687. که ای ز بحر و ابر افزون کفّ تو جمله محتاجان به تو آورده رو

(Diyordu ki: Ey istek sahiblerinin ihtiyâcını temîn etmekte avucu denizden ve buluttan daha cömerd olan pâdişâhım!)

Öyle diyerek ki ey bahrdan ve buluttan sehâsı efzûn olan zât-ı şerîf ey muhtâcların kazâsında var mı hâcetsiz diye hâcetlerin kazâsına talib olan sultân-ı zişân şâhdan murâd. (113b) Allahu Te'âlâ hazretleridir ki kazâ-yı hâcete talibtir.

و فی کھدیت القدس قال اے
تعالے حل من مستغفر فاغفر له حل من مستزق فاغفر له حل من داع فاجیب
و عاۃ و ذلک فی کل لیلۃ¹⁸⁰

1688. ز آنکه ابر آنچه دهد گریان دهد کفّ تو خندان، پیایی خوان نهد

(Zîrâ bulut verdiğini ağlaya ağlaya verir. Senin elin ise gülerken ni'met sofralarını kurar.)

¹⁸⁰ İstiğfâr (tövbe) eden yok mu affedeyim; rızık isteyen yok mu rızık vereyim; dua eden yok mu duasına icabet edeyim; bu şekil bütün geceler (ramazan ayı) devam etmektedir. Hadis'ül-Kutsi.

Zîrâ, bulut ol nesneyi ki verir aglayarak verir senin elin gülerek dâimâ sofrâ bast eder. Bu sûrette buluttan sehâ-yı yâr efzel olmak lâzım gelir.

1689. ظاهر رقعہ اگر چه مدح بود بوی خشم از مدح، اثرها مینمود

(Dilekçenin zâhiri medih olmakla beraber o medihlerden hışım ve gazab eserleri görünüyordu.)

Ârzûhâl zâhirde egerçe şâhı meth idi. Velâkin ettiği medihten gazab râyihâsı eserler gösterir idi.

1690. زآن همه کار تو بی نور است و زشت که تو دوری دور از نور سرشت

(Ey ahmak adam; bunun gibi, senin de işin nûrsuz ve çirkindir. Çünkü hilkat nûrundan çok uzaktasın.)

Bundan için senin cümle işin nûrsuzdur ve çirkindir ki; senin nûr-ı ezelfiden dursun ve nûrsuzsun ve şu ârzûhâl virân adama benzer. Sen zâhirin meth ü senâyı müştemil ve bâtınının çeşm-i gazab müdzemindir. Nûr-ı ezelfi olmamak cihetiyle.

1691. رونق کار خسان کاسد شود همچو میوه تازه زو فاسد شود

(Dünyâ'nın parlaklığı ve letâfeti de çabucak kesâda uğrar. Çünkü o, olma ve bozulma âlemidir.)

Denîlerin işinin ziyneti çok geçmez kesâda gider ve tâze meyve gibi tez çürür. Dünyâ'nın letâfeti tez kesâd getirir. Zîrâ kevn ü fesâd âlemindendir dünyâ binâberîn seriü'z-zevâldir.

1692. خوش نگردد از مدیحی سینه ها چونکه در مداح باشد کینه ها

(Medheden kimsenin kalbinde kin bulundu mu, ettiği medihten gönüller hoşlanmaz.)

Kalbler senâdan hoş olmaz. Çünkü meddâhın kalbinde adâvetler vardır ve senâsı sûrî dir. Binâberîn memdûh safayâb olmaz.

1693. ای دل، از کین و کراحت پاک شو و آنگهان الحمد خوان، چالاک شو

(Ey gönül evvelâ kinden ve kerâhatten temizlen, ondan sonra hamd eyle ve çevik ol!)

Ey gönül adâvetten ve kerâhatten pâk ol ve hakkın tâât ve ibâdetini istikrâh et ve şevk ile kullukta ol bundan sonra elhamdulillah oku. Ya'nî şükret ve hamdda dahi tez ol demektir.

1694. بر زبان الحمد و، اکراه از درون از زبان تلبیس باشد، یا فسون

(Kalbinde kerâhat bulunan kimsenin elhamdulillah demesi, şeytânlıktır, hîledir, efsûndur ve münâfıklıktır.)

Lisân üzerine elhamdulillah diyerek hamd ve gönül istemez olduğu hâlde bu hâl ya lisândan hildir yâhûd bir mekr ve istidrâctır.

1695. و آنگهان گفته خدا که: ننگرم من به ظاهر، من به باطن ناظرم

(Cenâb-ı Hakk buyurmuştur ki, ben zâhire bakmam, bâtına nazar ederim.)

Hamdin, makbûliyeti kalb-i mevliden memnûn olarak olur ise olur. Bundan sonra ma'lûmun olsun. Allahu Te'âlâ buyurmuş ki ben zâhire nazar etmem belki bâtına nazar ederim bâtında hakktan rîzâ olmadığı vakitte (114a) o şükür makbûl.

Şerefini korumak için medfihlerde bulunan, fakat içinden dert ve elem kokusu duyulan, hırkasının eskiligiden o şükürlerinin lâftan, yalandan ibâret olduğu anlaşılan meddâhın hikâyesi

Burası ol meddâhın hikâyesidir ki ârif hicâmından nâşî memdûha teşekkür eder idi ve dahi onun derûnunun gamı ve köhne libâsının zâhirde esligi izhâr eder idi ki o şükürler cümlesi sûrîdir ve bâtını o memdûhtan râzî degildir.

1696. آن یکی با دلق آمد از عراق باز پرسیدند یاران از فراق

(Bir kimse eski bir abâ ile Irak'tan geldi. Dostları, ayrılık zamânındaki mihnet ev meşakkatlerden sordular.)

Öbürüsü köhne libâsla ıraktan geldi âşikâre dostları ona firâkın müraretinden sordular ve vatanından cüdâ olmak hasebiyle zahmet çektiniz mi diye cüdâlıktan suâl ettiler.

1697. گفت: آری بُد فراق، الا سفر بود بر من بس مبارک مزده ور

(Dedi ki: Evet, ayrılık vardı ammâ bu sefer, benim için çok mübârek ve müjdeli oldu.)

Dedi ki: Belî iftirâkın zahmeti var idi. Lâkin sefer benim üzerime çok mübârek oldu ve müjdeye mensûb oldu, bu cihetle firâkât zahmetini ferâmûş eyledim.

1698. که خلیفه داد ده خلعت مرا که قرینش باد صد مدح و ثنا

(Bağdattaki halîfe bana on kat elbise verdi. Yüzlerce medh ü senâ ona yakın olsun.)

Zîrâ halîfe bana on hil'at verdi. Bundan için benim tarafımdan yüz medh ve senâ ona mükârin olsun.

1699. شکرها و حمدها بر می شمرد تا که شکر از حدّ و، از اندازه برد

(Teşekkür ve medihleri saydı döktü. O teşekkürler haddini, ölçüsünü geçince.)

Şükürler ve medihler halîfeye saydı. Hattâ şükürü hadden ve endâzeden ilettiler. Böyle olunca.

1700. پس بگفتندش که: احوال نژند بر دروغ تو گواهی میدهند

(Ona dediler ki; elbisenin eski, püskü olması, yalan söylediğine şahitlik ediyor.)

Yârân dediler ki senin bu müjde ve perîşân ahvâlin senin yalanın üzerine şehâdet verirler.

1701. تن برهنه، سر برهنه، سوخته شکر را دزدیده یا آموخته

(Vücûdun çıplak, başın açık, zarûret ve ihtiyâc âteşine yanmış, bir hâldesin. Teşekkürü, birisinden çalmış, yâhûd öğrenmiş gibi ediyorsun.)

Teni üryân ve başı açık ve farkdan yanmışsın bu sûrette şükürü bir zenginden öğrenmişsin yâhûd ondan sirkât etmişsin.

1702. کو نشان شکر و حمدِ میر تو؟ بر سر و بر پای بی توفیر تو؟

(Senin beğine, ettiğin şükür ve hamdin, başında ve ayağında bulunması lâzım gelen nişâneleri nerede?)

Kanı senin sultân üzerine hamd ve şükürünün alâmeti başının üzerine ve senin bi-tevkîr olan kademin üzerine.

1703. گر زبانت مدح آن شه می تند هفت اندامت شکایت میکند

(Dilin o pâdişâhı medh ediyorsa da bütün bedeninin lisân-ı hâl ile ondan şikâyette bulunuyor.)

Eger senin lisânın o şehin şerhine dolanırsa senin yedi uzvun şehden şikâyet eyler. Lisânın vasf u senâ'sına ne i'tibâr vardır.

1704. در سخای آن شه و سلطان جود مر تو را کفشی و شلوارى نبود

(O cömerd sultânın sehâvetinden sende bir pabuç ve bir şalvar bile yok.)

(114b) Ol şehin ve ihsân sultânının atâsında tahkik senin ve bir şalvarın yoktur ve yine teşekkür edersin ve ihsân dîdesi olmuşum dersin.

1705. گفت: من ایثار کردم آنچه داد میر تقصیری نکرد از افتقاد

(Meddâh dedi ki: Onun verdiklerini ben fukarâya dağıttım. Yoksa o, beni görüp gözetmek husûsunda kusûr etmedi.)

Ben onun ihsânını âhire bezl eyledim. Yoksa şâh-ı cevâd benim hâtırımı tecessüsten bir eksiklik etmedi isâr kendüye lâzım iken âhir muhtâcî tercih edib ona vermege derler.

1706. بستدم جمله عطاها از امیر بخش کردم بر یتیم و بر فقیر

(Emirülmü'mininden aldığım atıyyelerin hepsini yetimlere ve fakirlere verdim.)

Atâların cümlesini emirden aldım yetim ve fakir olanlara bağışladım.

1707. مال دادم، بستدم عمر دراز در جزا، زیرا که بودم پاکباز

(Mâl verdim, mükâfat olarak uzun ömür aldım. Çünkü ben tarikat mücerredlerindenim.)

Mâl ve yardım uzun ömür aldım. Onun cezâsında zîrâ ben hâlisâ Allah derdim ve filhadîs-i şerîf ¹⁸¹ *الصدقة ترد البلاء وتزيد العمر*

1708. پس بگفتندش: مبارك مال رفت چیست اندر باطنت این دود و تفت ؟

(Ona dediler ki, o mâl, mübârek imiş ki hayra sarfedilmiş. Lâkin senin bâtnındaki bu mahrûmiyet âteşinin dumanı nedir?)

Böyle olunca ona dediler ki ey mübârek mâl bu vecihle çünkü elinden gitti ve ecr-i azîme nâil oldun senin kalbinde bu ve bu harâret nedir ve fakr bu teessüf neden iktizâ etti.

1709. صد کراهت در درون تو چو خار کی بود انده نشان ابتهشار ؟

(Senin içinde, diken gibi yüzlerce kerâhat var. Gam ve keder nasıl sevinç nişânı olur.)

Diken gibidir derûnunda yüz kerâhet mevcûddur ve sana ezâ eder ve fakrı sekil getirir.

1710. کو نشان عشق و ایثار و رضا ؟ گر درست است آنچه گفتی ما مضی

(Eğer söylediklerin doğru ise, aşkın ve başkalarını nefisine tercih edişin, bir de kazâ ve kadere rîzâ gösterişinin alâmeti nerede?)

Kanı sende sıdk ve sehâ ve fakra rîzâ alâmeti eger geçmişte söyledigin sahih ve çok kelâm ise evliyâ-i kirâm egerçe isâr ederler velâkin fakrlarından memnûndur.

1711. خود گرفتم، مال گم شد، میل کو ؟ سیل اگر بگذشت، جای سیل کو ؟

¹⁸¹ Sadaka belayı def eder ve ömrü uzatır. (Hadis-i Şerif)

(Farz edelim ki; dağıttın mâl gitti, onu verene kalben meylin nerede? Sel akıb gittiye geçtiği yer hâni?)

Tahkik, tatalım mâl bedel olundu dalından gitti. Kanı sende ihsân sahibi şâha meyl-i hakikî görmeyiz. Zîrâ, tabîat-ı insâniye kendi hakikî olarak mâil olur.

1712. چشم تو گر بُد سیاه و جان فزا گر نماند او جانفزا، ازرق چرا ؟

(Gözün, evvelce câna cânlar katan siyâh bir göz idiyse, haydi diyelim o güzellik geçti. Fakat şimdi gözün neden gök?)

Eger senin gözün kara ise ve câna ferâh verici ise tatalım ki şebâbet ve tâzelik zamânı geçmiş ise ve cân-fezâlığı gitmiş ise kara gözlülük kanı gözünün siyâhlığı ve böyle gözün niçin mâlidir dediler. Eger sen tâzelik zamânında siyâh çeşm olaydın şimdi yine kara gözlü olur idin.

1713. کو نشان پاک بازی؟ ای ترش بوی لاف کز همی آید، خمش

(Ey ekşi sûratlı adam, tecerrüdünün alâmeti nedir?)

Kanı isâr-ı alâmeti (115a) sende ey ekşi yüzlü lisânından egri harf râyihası gelir. Sükût eyle isârdan dem urma. Zîrâ biz ehl-i isârı biliriz dediler.

1714. صد نشان باشد درون، ایثار را صد علامت هست نیکو کار را

(Cömerdlik ve ihsânın kalbde yüz nişânı olur. Hayr işleyen kimsenin, yüz türlü alâmeti bulunur.)

İçeride isâr için yüz alâmet olur ve işi iyi olanlara kârlara yine alâmet-i kesire vardır.

1715. مال در ایثار اگر گردد تلف در درون صد زندگی آید خلف

(Eğer, bir mâl isâr edilmekle ve ihtiyâc ehline verilmekle, sûretâ telef olur, verenin kalbine yüzlerce ma'nevî hayât gelir.)

İnsânın mâlı sehâvette eger telef olursa derûnunda çok safvet ve inbisât ona halef gelir ve mâlının gittigine aslâ esef etme belki mesrûr olur.

1716. در زمین حق زراعت کرد، نی؟ تخمهای پاک، آنگه دخل، نی؟

(Tanrı, tarlasına temiz ve sağlam tohumlar ekilsin de, mahsûl alınmasın, imkân var mı?)

Cenâb-ı Hakkın zemînine pâk tahammülleri ekmek bundan sonra ondan bir o hâsıl olunmamak bu olur şeylerden degildir elbette mahsûlün husûlü muhakkaktır.

1717. گر نروید خوشه از روضات هو پس چه واسع باشد ارض الله؟ بگو

(Eğer, Allah'ın bağçelerinde, başak bitmez ve yetişmezse, ârzûllah nasıl vâsi olur.)

Eger Allahu Te'âlâ'nın ravzalarından başak ve mahsûl bitmesi ve âmiller ilminin icrâsını bulmasa ve muhsinlerin ihsânı zâyî olsa Allahu Te'âlâ'nın arzı niçin vâsi olmuş olur. Söyle vüs'ati iyiliginden kinâyedir.

1718. چون که این ارض فنا بی ریع نیست چون بود ارض الله؟ آن مستوسعیت

(Fânî olan bu arz bile, mahsûlsüz olmadığına göre, ondan çok geniş olan ma'nâ ve âhiret âlemi nasıl mahsûlsüz olur.)

Çünkü bu fenâ ile muttasıf olan arz mahsûlsüz olmamıştır. Niçe olur arz Allah ki o arz hadd-i zâtında vâsi olmuştur. Sonra vâsi olmaması lâzım gelir.

1719. ریع آن را نی حد و، نی عد بود کمترین دانه دهد، هفتصد بود

(Bu dünyâ toprağının mahsûlü bile hadsizdir. Bir dânenin en az mahsûlü yedi yüzdür)

Bu zemîn ki onun mahsûlü bi-addir bir onu dânenin tahkik mahsûlü yedi yüzdür. Var arz-ı hudâ'yı tezekkür eyle ki onun mahsûlü ne olur.

1720. حمد گفتی، کو نشان حامدون؟ نی بروننت هست اثر، نی اندرون

(Ey, halîfe bana hil'at verdi diye, ona hamd eden, hani sende hamdedenlerin nişânı? Ne dışında, ne de içinde, bunun hiçbir eseri görünmüyor.)

Yine yârân dediler ki sen hamd-i pâdişâhi eyledin. Velâkin kanı hâmidler alâmeti bu ise sende yoktur. Zîrâ ne dışarda eser var ve ne içinde hamdin alâmeti var.

1721. حمد عارف مر خدا را راست است که گواه حمد او شد، پا و دست
(Bir ârifin Allah'a karşı ettiği hamd, doğrudur. Zîrâ onun eli ve ayağı ettiği hamde şâhittir.)

Ashâb-ı ârifânın hamdi Cenâb-ı Hakktan râzî ve şâkir olduğuna delâlet eder.

1722. از چه تاریک جسمش بر کشید و ز تگ زندان دُنئی اش خرید
(Allah'a ettiği hamd ü senâ ârifî karanlık cisim kuyusundan çekip çıkarır. Dünyâ zindânından kurtarır.)

Ârifin (115b) hamdi cisminin muzlîm olan kuyusundan kendüyi halâs etti ve tenperverlikten kurtardı ve dahi onu dünyâ zindânından ya'nî dünyânın mihnetinden satın aldı.

1723. اطلس تقوی و نور مؤتلف آیت حمد است او را بر کتف
(Sırtındaki takvâ atlasıyla ülfet nûru, onun omzunda hamd alâmetidir.)

Atlas gibi takvâ ve ülfet eyledi ki, nûranın omuzu üzerinde ez dil ü cân hamd ve şükrüne delâlet eder.

1724. وا رهیده از جهان عاریه ساکن گلزار و عین جاریه
(O, iğreti ve şu fâni dünyâdan kurtulmuş, akarsu kenarlarında ve gül bahçelerinde yurt tutmuştur.)

Ârif-i billâh âriyet-i dünyânın habbindan kurtulmuştur ve dahi gülzâr-ı hakikatin sâkinidirler ve enhâr-ı câriye-i ma'neviyyenin sakinidirler

1725. بر سریر سرّ عالی همتش مجلس و جا و مقام و رتبتش
(Onun meclisi makamı ve rütbesi yüce himmetinin sır sedirinin üzerindedir.)

Ârifin himmeti âlî serin tahtı üzerine meclisi ve makamı ve rütbesi vardır.

1726. مقعد صدقی که صدیقان در او جمله سر سبزند و شاد و تازه رو
(Orası öyle bir siddikiyyet makamıdır ki, doğrudan hepsi de orada, ter ü tâze, mesrûr ve handân olarak yurt tutmuşlardır.)

Bir mak'ad sıdk ki sıddıklar ondadırlar. Ârifler orada otururlar, cümlesi ferâh ve sürûrdadırlar.

1727. حمدشان چون حمد گلشن از بهار صد نشانی دارد و، صد گیر و دار

(Ârif ve kâmil zevâtın hamdi, bahâr mevsiminde gül bağçesinin hamd etmesi gibidir yüzlerce nişânesi yüzlerce alâmeti ve eseri vardır.)

Onların cümlesi hamduh gülşenin, bahârdan hamdi gibidir ve hamdinden yüz alâmet ve nişân her birisi tutarlar.

1728. بر بهارش چشمه و نخل و گیاه و آن گلستان و نگارستان گواه

(Türlü nakışlarla süslenen gül bahçesinde, bahârın feyzi bulunduğu nigaristân şâhiddir.)

Onun bahârı üzerine çeşme ağaç ve ot ve dahi gülistân nigaristân âriflerin behârı ma'mûr olmaduğuna delâlet eyler.

1729. شاهدِ شاهد هزاران هر طرف در گواهی، همچو گوهر بر صدف

(Sedef içindeki inci gibi, bir güzelin hüsnüne, her tarafında alâmetler mevcûddur.)

Mahbûbun şâhidi bi-pâyân olarak bir tarafta kevâhillikdedir. Ya'nî ârif-i billâh olan zâtın hakikatine niçe bin şâhit ve burhân vardır ve cevherin cevheriyetine hezâran şâhit olduğu gibi şâhit ol. Kûh-ı ma'nâsınadır ve şâhid-i sâni mahbûb demektir.

1730. بوی سیر بد بیاید از دمت وز سر و رو تا بد ای لافی غمت

(Ey yalancı; senin nefesinden kötü bir sır kokusu geliyor. Başından ve yüzünden gam apaçık görünüyor.)

Ey kezzâb senin nefesinden râyihası gelir ve senin derûnunda olan gâmin yüzünden ve başından parlar ve zâhir olur her ne kadar ehl-i dünyâdan ketmeylesen ind evliyâsının habs-i derûnun zâhir ve mekr ve hîlen bahirdir ve zuhûrunu dahi beyt-i ati ile isbât buyururlar.

1731. بو شناسانند حاذق در مصاف تو به جلدی، های و هو کم کن گزاف

(Mücâdele yeri olan dünyâda, râyihadan anlayan mâhir kimseler vardır. Öyle, ataklık edib hayhûy etmeye kalkma, saçma sapan konuşma.)

Bu musaf-ı dünyâda nice hâzık ve mâhir ve her şeye kadir bu-şinâslar var. (116a) Sen azamet ve selâbetle ve abes yere hay-hû eyleme hay-u-hûydan murâda ıstılâhât-ı dervîşân ve ahvâl-i ehl-i irfândır.

1732. اصل ارض الله، قلبِ عارف است لامکان است و ندارد فوق و پست

(Ey yalancı, sen de miskten bahsetme. Zîrâ nefesinden duyulan soğan kokusu sırrını açıklıyor.)

Sen bu bişe-i dünyâyı pâlângân-ı âgâh ve şîrân-ı ilâhiyyeden hâlî zannedib bi-bak maksebe-i mearif-i ilâhiyye semtine gitme ve hâtırına gelen hezeyanı etme.

1733. تو ملاف از مُشك، كان بوی پیاز از دم تو میکند مكشفوف راز

(Sen, gül reçeli yedim diyorsun, fakat ağzının kokusu samırsak, yediğini açıklıyor.)

Ey şeyh-i müzevîr sen miskten lâf urma. Zîrâ ol piyâzın râyiha-i kerîhesi senin nefsinden sırrını mekşûf ve ayan ve senin misk ekl etmeyip soğan yediğini izhâr ve beyân eyler. Misk sin ile arabî ve şîn ile farîsidir.

1734. گل شکر خوردم "همی گوئی و بوی میزند از سیر: که یافه مگوی"

(Gönül, büyük bir konak gibidir. İçinde gizli komşular vardır.)

Ey müzevîr gül-şeker yedim dersin hâlbuki senin nefsin sarımsaktan dem urur ki hezeyân söyleme ve abes yere da'vâ eyleme. Gül şeker ekleden kimesnenin dehânı böyle kerîh kokmaz gönül bir ulu ev gibidir ve.

1735. هست دل ماننده خانه کلان خانه دل را نهان همسایگان

(O komşular, pencere aralığı ve duvar arkalarından, o gönüldeki sırra muttali olur.)

Ol hâne-i kalbin nihân-ı hemsâyeleri vardır ve hâne-i kalbe takarrüb ve ittisâl kılmışlardır. Ol hemsâyeler hâne-i kalbin penceresinin şikâfında ve duvarından esrârhane-i kalbe matla ve âgâh olur. Geri hâne-i kalbe ne olduğunu bilirler bir şikaftan esrâr-ı kalbe itla kesbederler ki.

1736. از شکاف و روزن و دیوارها مطلع گردند بر اسرارها

(Öyle bir pencere aralığı ki, ev sahibinin o aralıktan haberi ve nasibi yoktur.)

Onu hiç vehim ve âkıl tutmaz ve sahib-i hâne dahi ol revzen ve şikaftan bi-haberdir sehm nasîb ma'nâsınadır.

1737. از نبی بر خوان که دیو و قوم او می برند از حال انسان خفیه بو

(Kur'ândan okusana şeytân ve kavmi, insânın ahvâline vakıftır.)

Bu beyt-i şerîf ile evliyâ-i kirâmın esrâr-ı kalbe ve ahvâl-i derûna tala'larını isbât buyururlar. Ey kimesne kur'ândan oku ki şeytân ve onun kavm-i kabîlesi insânın hâlinden sırr u bu ilterler ve ademoglundun esrârına vakıf olurlar. Pes şeyâtın esrârdır ve ne matla olunca nûr-ı ilâhiyye ile nazîr olan esrâr-ı ma'rifetin esrârdır ve ahvâl-i kalbe vakıf olacakaları beyâna hâcet degildir (116b) Bu beyit sûre-i arafte olan âyet-i kerîmeye işârettir ve o âyet-i kerîme budur.

يا بئذ آدم لا يعقبنكم الشيطان كما اخرج ابوكيم من الجنة يترع عنهما
لباسها ليربها سواهما انه يريكيم هو وقبيله من حيث لا تدرهم انا
جعلنا الشياطين اولياء للذين لا يؤمنون¹⁸²

1738. از رهى که انس از آن آگاه نیست زآنکه زين محسوس و زين اشباه نیست

(Ey kalb, akça gibi olan, hakikat mihengi olanlar ve hakikati görenler arasında, riyâkarlığa ve atıb tutmaya kalkışma!)

¹⁸² Ey Âdemoğulları, Şeytan, ana babanızı, avret yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları inanmayanların dostları kıldık.

Araf sûresi, 27. ayet.

Ol yolda şeyâtin kalbe yol ilter ki ins ondan âgâh degildir. Ondan için ki ol tarîk bu mahsûstan ve bu işbâhtan degildir. Ya'nî tarîk kalbi hissi beşer ile mahsûs olmaz ve dîde-i zâhir-bin ile meşhûd olmaz demektir.

1739. در میان ناقدان، زرقی متن با محک ای قلبِ دون، لافی مزین

(Hakikat mihengi olan er'in, kalbe ve oradaki esrâra vukuf yolu vardır ki, Cenâb-ı Hakk onları celb ve def emiri kılmıştır.)

Nekâdân-ı bâzâr-ı tarîkat ve sarrâfân-ı şehri hakikat olan zevâtın ortasında kâle-i riyâyı dokuma. Ey kelb-i dîn mihek üzerine bir lâf urma. Beyhûde lâf-ı güzâf etme ve ben zer-i hâlisim diye sen söyleme ki rezîl ve rüsvây olursun.

1740. مر محک را ره بود در نقد و قلب که خدایش کرد امیر جسم و قلب

(Ey dîni ve mezhebi güzel olan kimse, madem ki şeytânlar bile, yaratılışlarındaki o kabalık ve kötülükleriyle bizim sırrımıza vakıftırlar.)

Tahkik mihek için kalbin sırrına yol olur. Onu Cenâb-ı Kibriyâ cismin ve kalbin emiri eyledi. Bu cihetle mihek gibi olan zâtlar cismin ve kalbin ahvâline vakıf olurlar. Bazı nüshada haber ve celb vâki' olmuştur. Ma'nâsı kendüye celbin ve kendüden tardın emiri eyledi demektir.

1741. چون شیاطین با غلیظیهای خویش واقفند از سرّ ما و فکر و کیش

(Kalbimize hırsızcasına girebilirler. Biz onların hırsızlıklarından tepetaplak oluruz.)

Çünkü şeytânlar kendi galazetler ile ey dini güzel bizim sırrımızdan

vakıftırlar. Bazı nüshada mısra-ı sâni ve *واقفند از سرّ ما و فکر و کیش*¹⁸³ vâki olmuştur; ma'nâsı bizim sırrımızdan ve fikrimizden ve dînimizden vakıftırlar demektir.

1742. مسلکی دارند دزدیده درون ما ز دزدیهای ایشان سرنگون

¹⁸³ Bizim sırrımızdan ve fikrimizden ve dinimizden vâkıftırlar. Farsça.

(Dünyâda, münevver rûhlu insânlar, birtakım gizli hâllerden haberdâr olmasınlar.)

Derûnunun ahvâlini sirkât eyleyen şeyâtin derûnumuza bir yol tutarlar ve bizler dahi onların hırsızlıklarından başı aşağı olmuşuzdur.

1743. دم به دم خبط و زيانی ميکنند صاحب نقب و شکاف و روزنند

(Felekler üstüne çadır kurmuş olan rûhlar, insân kalbine vakıf olmak husûsunda şeytânlardan, aşağı mı olurlar.)

Ân be ân insâna zabt ve zarar eylerler. Zîrâ onlar pencerenin yarığının deliginin sahibidirler. Binâberîn kalbte olan mearif ve kemâlatı sirkâte kadirdirler. Böyle olunca (117a) niçin rûşen olan cânlar dünyâda dünyânın ahvâlinden bi-haber olsunlar. Ervâh-ı süfliye kadar yok mudurlar?. Niteki buyururlar bir şeye geçmekte şeytânlar edenî mi oldular. Şol rûhlar ki felek üzerine çadırını kurdular. Elbette ervâh-ı süfliyeden berterdirler.

1744. دیو دزدانه سوی گردون رود از شهاب او محرق و مطعون شود

(Şeytân, hırsızca göğe çıkar da, yakıcı bir şihab ile kovulur, sürülür.)

Hırsız gibi şeytânlar vardır ki felek tarafına giderler ve melâikenin kelimâtını istimâ'a talib olurlar.

1745. سر نگون از چرخ، زیر افتد چنان که شقی در جنگ، از زخم سنان

(Bir şakînin muhârebede mızrak yarasından yere düştüğü gibi, göğe çıkan şeytân da o şihabın isâbetiyle tepetaklak yuvarlanır.)

Felekten başı aşağı ancılayın düşer ki küffâr-ı kureyş eshâb-ı kirâmdan cenkte zahm yiyib kâh firâr ve kâh düştükleri gibi.

1746. آن ز رشك روحهای دل پسند از فلکشان سر نگون می افکنند

(Makbûl-i İlâhî olan rûhların kıskançlığından ötürü şeytânları felekten başı aşağı atarlar.)

Bu şeyâtine bu meâmla makbûl rûhların gayretinden için oldu. Felekten onları başı aşağı bırakırlar ve nücûm ile tard ederler.

1747. تو اگر شلی و لنگ و کور و کر این گمان بر روحهای مه مبر

(Sen, çolak, total, kör ve sağır isen yüksek ve büyük rûhları da kendine kıyâs ederek senin gibi sanma!)

Sen, eger çolak ve eger total ve eger sağır isen bu sû-i zannı pâkların üzerine eyleme ve kalbe vakıf olamazlar deme. Sonra sen dahi matrûd ve mercûm olursun.

1748. شرم دار و لاف کم زن، جان مکن که بسی جاسوس هست آن سوی تن

(Utan, gevezelik etme ve cân çekişme. Cismi gözeten ve ondaki esrârı anlayan nice câsûs vardır!)

Ehlullahtan ahâya eyle ve lâfi onların hakkında az ur ve cân cekişme ve kendine gadretme. Zîrâ onların tarafından senin teninin tarafına çok casûs ve gözcü vardır ve senin her sözüne vakıf olurlar. Niteki küffâr-ı kureyş peygamberimiz aleyhi's-selâm hakkında ne söylerse işitib onlara söyler idi ve cümlesi bunlar bezâhir yanında söylemekten nereden işitir diye taaccüb ederler idi.

قال الله تعالى ومنهم الذين يؤذون النبي ويقولون هو اذن ¹⁸⁴ Hâsılı enbiyâ ve evliyâ gizliye dahi vakıf olur. Bu sûrette bir vecihle onları ta'n yakışmaz buyurmak isterler.

İlâhî bir tabîb olan zevât-ı kirâmın mürid ve yabancı simâlarından ve sözlerinin üslûbundan ve gözlerinin renginden ve bunların hiç biri olmaksızın gönül yolundan onların kalbi ve dîni hastalıklarını teşhis etmeleri ve ma'razlara göre tedâvi eylemeleri

Cenâb-ı Hakkın habîblerinin kalbin ve dînin emrâzını gerek mürid ve gerek ecnebilerin simâsında anlamaklıkları (117b) beyânında olucudur. Ve dahi kelâmının âvâzında ve gözünün zenginde ve bu cümlesi olmaksızın dahi gönül yolundan

¹⁸⁴ Onlardan bazıları peygambere eziyet ederler ve derler ki bize izin verilmiştir. Tevbe sûresi, 61.ayet

anlamaklıkları beyânındadır. Zîrâ evliyâullah kalblerin casûslarıdır. Onlar ile sıdk ve ihlâsla mecâlise ediniz buyurulmuştur.

1749. این طبیبان بدن دانشورند بر سقام تو، ز تو واقف ترند

(Bu beden hekimleri pek bilgilidirler. Senin hastalığının ne olduğuna ziyâde vakıftırlar.)

Bu cismânî olan hekîmler âlimdirler ve senin hastalığına senden ziyâde vakıftırlar.

1750. تا ز قاروره همی بینند حال که ندانی تو از آن رو اعتلال

(Senin hâlini, idrâr kabından anlarlar. Sen, illetini onlar kadar bilmezsin.)

Hakk hekîmler şişeye pulu vaz' edib ve ona nazîr edib hâlî görürler. Öyle ki sen o yüzden kendi illetlerini bilmezsin.

1751. هم ز نبض و، هم ز رنگ و، هم ز دم بو برند از تو به صد گونه سقم

(Kârureden anladıkları gibi nabzından, renginden ve nefes alışından da sendeki her nevî hastalığı teşhîs ederler.)

Dahi nabızdan ve dahi renkten ve dahi nefesten her türlü dert için senden koku ilterler.

1752. پس طبیبان الهی در جهان چون ندانند از تو بی گفتِ دهان ؟

(O hâlde, Allah'ın doktorları olan evliyâullah, sendeki hastalığı artık sen söylemeden, nasıl olur da anlamazlar?)

Dehân böyle olunca Allahu Te'âlâ'nın hekîmleri dünyâda niçin senden sen kelâm etmeksiz senin hâlini bilmesinler elbette bilirlir.

1753. هم ز نبضت، هم ز چشمت، هم ز رنگ صد سقم بینند در تو بی درنگ

(Hem nabzından, hem cisminden, hem renginden, derhâl yüz türlü hastalık keşfederler.)

Hem nabzından ve hem cisminden ve hem renginden sende yüz hastalık görürler bilâ-tevakkuf.

1754. این طبیبان نو آموزند خَود که بدین آیاتشان حاجت بود

(Bu cesed hekîmleri, tabâbeti yeni öğrenmiş oldukları için kârure gibi, nabız gibi, yüzün rengi gibi alâmetlere ihtiyâcları vardır.)

Tahkik bu dünyâ hekîmleri tabîbân-ı ilâhiyeye sebt-i nev-âmûzlardır. Ya'nî acemidirler. Zîrâ onlar için bu alâmetlere ihtiyâc olur.

1755. کاملان از دور نامت بشنوند تا به قعر تار و پودت در روند

(Rûh hekîmi ve tabîb-i ilâhî olan kâmiller ise, uzaktan, senin adını işitmekle, varlığının tâ derinliklerine kadar giderler.)

Kâmiller, senin uzaktan nâmını işitirler. Hattâ senin vücûdunun nihâyetine giderler. Ya'nî senden saâdet mi vardır ve şekavet mi vardır bilirler.

1756. بلکه پیش از زادن تو سالها دیده باشندت به چندین حالها

(Belki de, senin doğuşundan yıllarca evvel, seni görürler ve ahvâlini haber verirler.)

Belki sen dünyâyâ dogmazdan evvel niçe yıllar seni kendi hâllerinle görmüş olurlar.

Şeyh Ebulhasan hırkani'nin dogmasından yıllarca evvel, dünyâyâ geleceğini, sîret ve sîretinin nişânlarını Bâyezid'in birer birer haber vermesi; tarih yazarların da Şeyh Hırkani'yi beklemek üzere o haberi kaydetmeleri

Ebu yezid bistâmi kuddise sırrahu hazretlerinin şeyh ebu'l hasan hırkani kuddise sırrahu hazretlerinin dünyâyâ teşrif edeceğini müjde vermesi beyânında olucudur. Dogmazdan çok sene makdem ve dahi cism-i zâhirisinin nişânını ve onun sîret ve revişini dahi bir bir haber vermesi beyânındadır ve dahi vilâdetini gözetmek için tarih yazıcıları mecmûalarına haber verdiği gibi tahrirleri beyânındadır.

1757. آن شنیدی داستان بایزید؟ که ز حال بو الحسن از پیش دید

(Beyazid Bistâmi'nin, Harkanî doğmadan önce onun ahvâline dâir neler gördüğü menkâbesini işittin mi?)

(118a) Sen onu iştin ki Beyazıd kuddise sırrahu'nun hikâyesidir hikâye dahi odur ki şeyh Ebul-Hasan Hırkani kuddise sırrahu hazretlerini dogmazdan evvel gördü ve haber verdi idi.

1758. روزی آن سلطان تقوی می گذشت با مریدان جانب صحرا و دشت

(O müttekiler sultânı bir gün müridleriyle kabirden geçiyordu.)

Bir gün o takvâ pâdişâh Beyazıd Bistami kuddise sırrahu hazretleri müridleri ile sahrâ-i vade cânibine geçer idi.

بوی خوش آمد مرا و را ناگهان در سوادری ز سوی خارقان ناگهان
ن بر خوش بودم در می شهر نده خارقان ¹⁸⁵

1759. بوی خوش آمد مر او را ناگهان در سوادری، ز سوی خارقان

(Rey şehri civârındaki, Harkan köyü tarafından, ona lâtif bir râyiha geldi.)

Karyesi tarafından dimâg-ı şerîfleri istişmâm etti

1760. هم در آنجا ناله مشتاق کرد بوی را از باد استنشاق کرد

(Orada iştiyâkla inledi, o râyihayı rüzgârdan burnuna çekti.)

Dahi orada hazreti Bâyezıd bir âşık nâlesi eyledi. Çünkü râyiha-i Ebu'l-Hasan Hırkani kuddise sırrahu'yi burnuna eyledi

1761. بوی خوش را عاشقانه میکشید جان او از باد، باده میچشید

(O lâtif râyihayı âşikâne kokladı, rûhu rüzgârdan şarâb içmiş gibi mest oldu.)

Güzel kokuyu âşıklara lâyık çeker idi ve dahi Bâyezıd kuddise sırrahu hazretlerinin cânı rüzgârdan Ebu'l-Hasan'ın bâdiye-i aşkını tadar idi.

¹⁸⁵ Rey şehri yakınlarındaki harekandan bize ansızın hoş koku geldi. Farsça beyit.

1762. کوزه ای کاو، از یخ آبھ، پُر بود چون عرق بر ظاهرش پیدا شود

(Buzlu su ile dolu olan bir kabın dışarısına temâs eden havâ ter gibi görünür.)

Bir dâk ki buzlu sudan dolu olur terkîbi o bir dağın zâhiri üzerine eseri âşikâre olur.

1763. از درون کوزه نم بیرون نجست آن ز سردی هوا آبی شده ست

(O kabtaki ter, havânın soğukluğundandır. Kabın içindeki rutûbet, dışarıya fırlamıştır.)

O havânın bürûdetinden bir su olmuştur. Yoksa bir dağın içinden yaş taşra sıçramadı. Hâsıl havâ buzlu su dolu olan kaseye temâs etmekle kaseinin taşrasında nem hâsıl oldu bunun gibi aynıyla aşk ve muhabbet olmuş. Hazreti Beyazîd'ın vücûd-ı şerîfine rüzgâr isâbet edince bade-i muhabbet oldu ve onu Ebu Yezid Bistâmi tattı ve keyif oldu.

1764. باد بوی آور مر او را آب گشت آب هم او را شراب ناب گشت

(Koku getiren rüzgâr ona su kesildi, su da onun için hâlis şarâb oldu.)

Koku getirici rüzgâr, ona âb oldu ve âb dahi bâde-i nâb ve şerâb-ı sâfî olub, ona teşne verdi.

1765. چون در او آثار مستی شد پدید یک مرید او در آن دم بر رسید

(Beyazîd hazretlerinde ma'nevî mestlik zâhir olunca müridlerinden biri ona yaklaştı.)

Çünkü Hazreti Azîz de mestlik eseri zâhir oldu bir dervîş o demden ona suâl eyledi ki bu mestlik hikmeti nedir?

1766. پس پرسیدش که: این احوال خوش که برون است از حجاب پنج و شش

(Şeyhine sordu: Beş duyu ile altı cihetten dışarı olan bu hoş hâller nedir? Yüzün gâh kızarıyor gâh sararıyor gâh bembeyâz oluyor, bu ne hâldir ve ne gibi bir müjdedir?)

Hâl böyle olunca mürdi Hz. Şeyhe dedi ki bu hoş ahvâl ki zâtınızda zâhir (118b) oldu havâs hamdiyle idrâk olunmaktan taşradır ve bu hâl cihât-ı sitteden hâricdir ve ceh-i şerîfiniz kâh kırmızı ve kâh sarı ve kâh beyâz olub rabuna hâldir ve ne beşâret-i azîmedir hikmetini bize bildiresiz diye yalvardı.

1767. می کثی بوی و به ظاهر نیست گل بی شک از غیب است و از گلزار گل

(Sen bir şey kokluyorsun, fakat görünürde gül yok. Şüphesiz o koku gaybden ve hakikî güllerin açtığı gül bahçesindedir.)

Râyiha edersin ve zâhire gül ve emsâli meşemmumattan bir nesne yoktur. Bi-şübhe bu koku âlem-i gaybtandır ve dahi gül olan Vâcib-i Te'âlâ'nın gülzârındandır.

1768. ای تو کام جان هر خودکامه ای هر دم از غیبت پیام و نامه ای

(Ey her kendini tanıyan, bilen kişinin maksâdı ve murâdı olan er, her ân sana gayb âleminden bir haber, bir mektûb gelmekte.)

Ey zât sen her hod-kâmenin cânının murâdısın hod-kâmede murâd evliyâ-i kirâmdır. Zirâ dünyâda onlar murâdını sürmüşlerdir. Yine mürid dedi ki her dem sana âlem-i gaybdan bir haber ve nâme gelir.

1769. هر دمی یعقوب وار از یوسفی میرسد اندر مشام تو شفی

(Her ân, Ya'kub gibi, senin burnuna da, ma'nevî bir Yûsuf'tan, şifâ kokusu erişmekte.)

Her dem hazreti Ya'kub 'aleyhi's-selâm gibi bir Yûsuf-ı hakikîden senin meşâmmına bir sefâ verici râyiha erişir.

1770. قطره ای بر ریز بر ما ز آن سبو شمه ای بر گو از آن گلزار و بو

(Mest olduğun o testiden, bir damla su olsun bize de içir. Kokusunu duyduğun o gülistandan, bize de bir şemme koklat.)

Bizim üzerimizde bir katre dök ve o gülistândan bir şemme bize söyle ve vakıf eyle.

1771. خو نداریم، ای جمال مهتری که لب ما خشک و، تو تنها خوری

(Ey yüce ve güzel er, bizim dudaklarımız kuru iken, senin yalnız bir şey, içmene alışmamışız.)

Saâdetin hüsün ve letâfeti olan zât biz hûy tutmadık. Ona ki lebimiz kuru olsun ve onu sen yalnız nûş edesin. Belki her rızk-ı ma'nevîyyede kereminle bizleri dahi merzûk eder idin.

1772. ای فلک پیمای چست چست خیز ز آنچه خوردی جرعه ای بر ما بریز

(Ey felekleri sür'atle gezib gelen; çabuk kalk da, yediğin ve içtiğinden bize de bir yudum ihsân et.)

Ey felek ve tîz tîz tayy-ı mesâfe edici zât-ı şerîf ol. Nesneden ki yedin bize dahi bir şer'a dök. Ya'nî vakıf olduğun esrâra bizi dahi hissedâr eyle demektir.

1773. میر مجلس نیست در دوران دگر جز تو ای شه، در حریفان در نگر

(Bu zamânda, ma'nevî meclislerin senden başka reîsi yoktur. Ey ârifler sultânı, bizleri de gözet.)

Meclis-i irfânın bu zamânda senden gayrı katbı yoktur. Ey pâdişâh mecliste olan bâde-nûşlara şarâb-ı muhabbet ihsân eyle.

1774. کی توان نوشید این می، زیر دست؟ می یقین، مر مرد را رسواگر است

(Bu ma'nevî şarâbı gizlice içmek nasıl mümkün olabilir? Zîrâ şarâb içeni mest ve rüsvây eder. Bu şarâbı içen farzedelim ki,)

Kaçan mümkündür sen hoş olub kimesneye bildir hâmın zîrâ bâde tahkik içenleri rüsvâ edicidir.

1775. بوی را پوشیده و مکنون کند چشم مستِ خویشان را چون کند؟

(Bazı ilaâcla ağzının kokusunu gizleyebilirsin, gözünün süzülmesine ve mahmûr mahmûr süzülmesine ne yapabilir?)

Farz edelim ki bazı devâ ile bâdenin (119a) râyihasını mahfî etsin mest olan gözünü nice eyler bunu ise ihfâ mümkün degildir.

1776. خود نه آن بوی است این کاندِر جهان صد هزاران پرده اش دارد نهان

(Husûsiyle bu, öyle ma'nevî bir koku ki, dünyâda yüz binlerce perde, onu gizleyemez.)

Bu bâtn râyihası o koku degildir ki, dünyâda nice yüz bin perde onu saklı tuta zîrâ.

1777. پُر شد از تیزی او صحرا و دشت دشت چه؟ کز نُه فلك هم در گذشت

(Bu râyihanın keskinliğinden, bütün ova doldu; ova ne demek? O râyiha dokuz feleği de geçti.)

O râyihanın hiddetinden sahrâ ve ova dolu oldu. Ova nedir dokuz felekten dahi eyler ve geçmiştir. İşte bâtn râyihası böyledir.

1778. این سر خُم را به کهگل در مگیر کاین برهنه نیست خود پوشش پذیر

(Bu sır küpünün, ağzını çamurla sıvama! Çünkü, bu üryân örtünme kabûl etmez.)

Yine müridi hazreti Bâyezid Bistâmî'ye der ki bu vücûdunuzun sâ mânî çamur ile tutma. Zîrâ bu setri kabûl etmeyen, vücûdunuzun küpü pûşîş-pezîr olmadı ve hâlinizi örtmege kadir degilsiniz.

1779. لطف کن ای راز دان رازگو آنچه بازت صید کردش، باز گو

(Ey sır bilen ve sır söyleyen, lûtf et, rûhunun avladığını bize izâh et!)

Lûtf eyle, ey vakıf esrâr olan zât, bu sırrı bize söyle ve dahi ol nesneyi ki senin doganın oldu, bize âşikâre onu söyle.

1780. گفت: بوی بوالعجب آمد به من همچنان که مصطفی را از یمن

(Bâyezid dedi ki: Peygamber sallallahu 'aleyhi vesellem'e Yemen tarafından gelen koku gibi, bana da acâyib bir koku geldi.)

Hazreti Şeyh kuddise sırrahu cevâbında buyurdular ki ben taaccüb olunur bir râyiha tutardım. Onun gibi ki fahr-i kâinât sallallahu te'âlâ 'aleyhi vesellem tutmuş idi.

1781. تا پیمبر گفت بر دست صبا: از یمن می آیدم بوی خدا

(Hazreti Nebî buyurmuştu ki: Sabâ rüzgârı vasıtasıyla bana Yemen cihetinden ilâhî bir râyiha geliyor.)

Zîrâ Hazreti Muhammed Mustafa sallallahu ‘aleyhi vesellem saâdetle buyurdugu, bâd-ı sabânın eli üzerinde Yemen cânibinden bana hudânın râyiha-i tayyibesı gelir.

1782. بوی رامین میرسد از جان ویس بوی یزدان میرسد هم از او یس

(Vise'nin rûhuna, Ramin'in kokusu geldiği gibi, Üveys'ten de Tanrı kokusu geliyor.)

Râminin kokusu irişir ve yek cânından râmin bir mahbûbenin evidir ki. Vise, onun âşıkıdır ya'nî âşıkın cânı ma'sûkun cânına muttasıl olmaga âşıktan ma'sûk râhiyası gelir demektir. Binâberîn hazreti Üveys tarafından dahi Allahu Te'âlâ hazretlerinin râyihası gelmek lâzım gelir.

¹⁸⁶ وفي الحديث الشريف انه لا طيب الا من قبل الرحمن

1783. از او یس و از قرن، بوی عجب مصطفی را مست کرد و پر طرب

(Hazreti Üveys'ten ve onun bulunduğu Karen köyünden, öyle müstesnâ bir râyiha geliyordu ki, hazreti Nebî'yi mest etmiş ve neşelendirmişti.)

Hazreti Üveys'in râyiha-i acibi, zişân'ı mest ve şevkle tolu eyledi.

1784. چون او یس از خویش فانی گشته بود آن زمینی، آسمانی گشته بود

(Hazreti Üveys kendinden geçmiş, yere mensûb iken semâvî olmuştu.)

Çünkü, hazreti Üveys kendinden fânî olmuş ve bekâ-billâh ile muttasıf olmuş idi. O arzdan mahlûk zât-ı şerîf hâkillikten (119b) kurtuldu ve âsmânı nûranî ve melekî oldu görmez misin meselâ.

1785. آن هلیله پروریده در شکر چاشنی تلخیش نبود دگر

¹⁸⁶ Yemen cânibinden Rahman'ın kokusunu duyuyorum. (Hadis-i Şerif)

(O, bir helîle idi. Şekerle terbiye edilmiş, artık onda acılık teşnisi kalmamıştı.)

O helîle ta'bîr olunan ilâc acı iken şekerde terbiyelenmiş olur gayrı onun acılık olmaz yenirken tatlı olur.

1786. آن هلیله، رسته از ما و منی نقش دارد از هلیله، طعم نی

(Benliğinden kurtulmuş bir helîlede, sâde helîle ve nakşı vardır, acılık tadı yoktur.)

O helîle vücûttan kurtulmuş ve şeker içinde sehâk olunmuştur. Bu cihetle fakat bir hîleyle sûreti tutar. Ve onda kendi taâmı ve merâreti bu kadar âşık dahi ma'şûkunda mahv oldukta hemen bir sûret tutub onda beşeriyet bulunmaz ve mertebede ene'l-hakk der ve sahihtir. Nite ki Hallâc-ı Mansûr kuddise sırrahu böyle buyurmuştur.

1787. این سخن پایان ندارد باز گرد تا چه گفت از وحی غیب آن شیر مرد

(Bu sözün nihâyeti yoktur. Geri dön de, o arslan erin, gayb âleminde neler söylediğini anlat.)

Bu vâhde ve vücûd ve kelîmâtı nihâyet tutmaz rücu' eyle. Ne buyurdu o arslân gibi Bâyezid Bistâmi kuddise sırrahu âlem-i gaybın ve hay ve haberinden onu nakl eyle ki hikâye tamam olup nâkıs kalmaya.

Hazreti Resûlullah 'aleyhi's-selâm'ın: "Ben, Yemen'den nefes-i rahmani'yi duyuyorum" hadîsi

Burası peygamberimiz 'aleyhi's-selâm'ın makûl şerîfinin beyânıdır ki buyurmuştur. Tahkik ben Allahu Teâlâ'nın râyahasını Yemen diyârı tarafından ya'nî bulurum bu hadîs-i şerîf Hazreti Mazhar-ı tam ve halife-i hak olduğuna işârettir. Fahr-i 'âlem Muhammed Mustafa sallallahu 'aleyhi vesellem buyurdu ki bu taraftan bir yârin kokusu bana irişir. Zîrâ bu köyde kâin bir sultân bizim tarafımıza geliyor. Hâsıl-ı kelâm ziyâret için Medine-i Münevvereye azîmetini râyahasından peygamberimiz sallallahu 'aleyhi vesellem iştîmâm edib böyle buyurdular. Nite ki Ya'kub 'aleyhi's-selâm'ın ekber evlâdı Yusuf 'aleyhi's-selâm ile Mısır'dan beşâret

ile çıktıkta Ken'ân'dan râyiha-i Yusuf'ı şemm edip onu ¹⁸⁷ *لاجد ریح یوسف* buyurdular. Bu bir beyitle hadîs-i şerîf tamam oldu. Bundan sonra yine kıssa-i sâbıkaya şürû' edib buyururlar ki: Hazreti Bâyezid kuddise sırrahu sâiline cevâb verib buyurdular ki birkaç seneden sonra bu harikan karyesinden bir sultân-ı zîşân (120a) dogar ki âsmânın üzerine o tâkını kurar.

1788. رویش از گلزار حق گلگون بود از من او اندر مقام افزون بود

(Onun yüzü, Hakk'ın gül bahçesinin tesîriyle gül renkli olacak ve ma'nevî makamı benden yüksek bulunacaktır.)

Onun yüzü gülzâr-ı hakkın feyzinden gül renginde olur ve Cenâb-ı Hakk'a artık olur.

1789. چیست نامش؟ گفت: نامش بوالحسن حلیه اش وا گفت ز ابرو و ذقن

(Mürîd; adı nedir? diye sordu. Bâyezid: Adı Ebulhasan'dır, dedi. Kaşının, çenesinin ne şekilde olduğunu izâh etti.)

Yine mürîd dedi ki: Onun nâmı nedir. Bâyezid hazretleri buyurdu ki nâmı Ebu'l-Hasandır ve dahi onun şeklini kaştan ve çeneden âşikâre söyledi tarîf buyurdu.

1790. قد او و، رنگ او و، شکل او یک به یک وا گفت از گیسو و رو

(Kezâ, onun boyunu, rengini, şeklini, saçlarını ve yüzünü birer birer anlattı.)

Ve dahi onun buyını ve şeklini ve rengini bir bir âşikâre söyledi ve dahi saçından ve yüzünden haber verdi.

1791. حلیه های روح او را هم نمود از صفات و از طریق و جا و بود

(Onun iç hûylarını, ma'nevî sıfatlarını ve yolunu, yerini ve makamını hep tarîf etti.)

Ve dahi onun rûhundan evsâfından gösterdi ve dahi onun sıfatlarından ve sâlik olacağı tarîkından ve mekânından vücûdundan haber verdi.

¹⁸⁷ Ben Yusuf'un kokusunu alıyorum.

Yusuf sûresi, 94. ayet.

1792. حلیه تن همچو تن عاریت است دل بر آن کم نه، که آن یک ساعت است

(Bedenin zîneti beden gibi iğretidir. Müddeti bir sâat olan o süslere gönül verme.)

Evsâf-ı bedeniye-i ten gibi ‘âriyettir. Bu sûrette kalbi ona ez kuvve zîrâ bekâsı bir sâat mikdârıdır.

1793. حلیه روح طبیعی هم فناست حلیه آن جان طلب، کان بر سماست

(Rûh-ı tabîûnin süs ve şekli de fânîdir. Binâenaleyh, semâda bulunan rûhun zînetini ara!)

Rûh-ı hayvâniyenin tab‘ı dahi fânîdir. O cânın hîlesini iste ki o cân semâ üzerinedir. Murâd rûh-ı hakikîdir ve rûh-ı sultâni ta‘bîr olunan rûhtur.

1794. جسم او همچون چراغی بر زمین نور او بالای سقف هفتمین

(O ilâhî rûh, yeryüzünde yanan bir kandîl gibidir. Nûru ve aydınlığı ise yedinci kat semânın üstüne kadar çıkar.)

Onun cismi yer üzerindeki çerâğ gibidir ve dahi onun nûru yedinci felegin üzerindedir.

1795. آن شعاع آفتاب اندر وثاق قرص او اندر سپهر چار طاق

(Güneşin şuâsı zemîndeki pencerededir ammâ; kendisi dördüncü kat semâdadır.)

Evliyâ’nın nûrunu tenzîr olarak buyurlar ki: Görmez misin âfitâbın ziyâsı hânelerde dahi onun dördüncü felekte merkûzudur.

1796. نقش گل در زیر بینی بهر لاغ بوی گل بر سقف و ایوان دماغ

(Gülün nakşu burunun altındadır, lâkin kokusu dimâğın bâlâsındadır.)

Gülün sûreti, bu altında tutar kokusu letâfetinden için ve mâğın bâlâsı üzerine suûd edicidir. Sakfdan ve eyvândan murâd âğın üstü demektir.

1797. مرد خفته، در عدن دیده فرق عکس آن بر جسم افتاده عرق

(Meselâ bir kimse rüyâsında, Aden memleketinde, korkulu hâller geçirmiştir. O rüyânın aksi cisminde ter sûretiyle zuhûr eder.)

Misâl-i âhir olarak, buyururlar ki: Uyumuş âdem meselâ Adn şehrinde rüyâsında mahûf olan nesnelere görür o gördüğü umûr-ı mahûfenin aksi cisminin üzerine ter bırakmıştır.

1798. پیرهن در مصر، رهن يك حريص پر شده كنعان ز بوى آن قميص

(Yûsuf aleyhi's-selâm'ın gömleği, Mısır'da hâris bir kimsenin elinde rehîn iken, Ken'ân diyârı o gömleğin râyihâsıyla dolmuş ve Ya'kub aleyhi's-selâm onu duymuştu.)

Mısır'da bir hârsin (120b) elindedir. Murâd Yehûdâdır velâkin şehri Ya'kub 'aleyhi's-selâm ki Ken'ân'dır. Onun râhiya-i tayyibesinden doludur ki Ya'kub 'aleyhi's-selâm'ın dimâg-ı şerîfleri onu istişâm eyledi.

1799. بر نشتند آن زمان تاريخ را از كباب آراستند آن سيخ را

(Hazreti Bâyezid'in haber verdiği tarihi yazdılar ve onun beyânıyla tarih sahifesi süslediler.)

O zamân ehl-i tarih, hazreti Şeyh buyurmuş idi onu yazdılar ve haber verdiği gibi cerîdelerine kaydettiler ve o şişi kebâbtan tezyîn ettiler. Sihten murâd ehl-i tarihin kalemidir ve kebâbtan murâd Hazreti Şeyhin âlem-i gaybdan haber verdiği kelîmât-ı nefisedir.

1800. چون رسید آن وقت و آن تاريخ راست زان زمین آن شاه پیدا گشت و خاست

(Tam o vakit, o tarih gelince, o ma'nevî pâdişâh doğdu ve ma'nevî saltanat bahsini kazandı.)

Çünkü o vakit o haber verdiği sahîh erişti. O şâh-ı hakikat ona senden doğmuş oldu ve tasarruf-ı hakikî oyununu oynadı. Nerd, nunun fethiyle tavlâ dedikleri oyun ki zâr-ı hakikî atıb oynarlar.

1801. از پس آن سالها آمد پدید بوالحسن، بعد وفات بايزيد

(Bâyezid'in vefâtından yıllarca sonra, Şeyh Ebulhasan zuhûra geldi.)

O haber verdiği senelerden sonra dedi ki: Senede Bâyezid kuddise sırrahu vefâtından sonra şeyh Ebul Hasana Hırkanı kuddise sırrahu zâhir geldi ve dünyâya dogdu.

1802. جمله خواهی او، ز امساک و جود آنچنان آمد که آن شه گفته بود

(Ebulhasan'ın ihsânına, kıskanmasına âit ne gibi hûylar söylediye, aynen zuhûr etti.)

Onun cümle hûyları gerek bahîlden ve gerek sehâdan ancılayın geldi ki o, Şeyh Bayezid haber vermiş idi ve söylemiş idi.

1803. لوح محفوظ است او را پیشوا از چه محفوظ است؟ محفوظ از خطا

(Bâyezid'in delîli, levh-i mahfûz idi. Levh-i mahfûz, neden mahfûzdur, hatâdan.)

Hazreti Şeyhin levh-i mahfûz müktedâsıdır ondan söylerler mahfûz neden mahfûzdur dersen hatâdan mahfûzdur bu cihetle levhde hatâ yoktur. Şeyh hazretleri dahi levhden söylediğinden onun haberinde aslâ hatâ ve galat olmaz.

1804. نی نجوم است و، نه رمل است و، نه خواب وحی حق، والله اعلم بالصواب

(Bâyezid'in bu ihbârı, ne yıldız bilgisidir, ne remil, ne de rüyâ ta'bîri. Hakk'ın ilhâmıdır ki, doğruyu en iyi bilen de Hakk'tır.)

Bu hazretin vesâir evliyânın söylediği ilm-i nücûma müteallık degildir. Ve dahi ilm-i remile ve rüyâyâ müteallık degildir belki dahi haktır ve benim bildigim budur. Allahu Te'âlâ hazretleri savâba ve dogrusuna a'lemdir.

1805. از پی رو پوش عامه در بیان "وحی دل" گویند آن را صوفیان

(Sûfîler, halktan bunu gizlemek ve onların itirâzına meydân vermemek için, ilhâm-ı ilâhiye ta'bîr ederler.)

Avâm-ı nâsstan setr için dervîşler ona kalbin haberi derler yoksa haber haktır.

1806. وحی دل گیرش که منظر گاه اوست چون خطا باشد؟ چو دل آگاه اوست

(Ey sâlik, sen de istersen, onu gönül vahyi farzet. Ehlullahın kalbi, zâten Cenâb-ı Hakk'ın nazargâhıdır. Kalb, âgâh olduktan sonra, oraya nâzil olan ilhâm, nasıl yanlış olabilir?)

Gönül dahi imiş öyle olsun böyle olmagıla ehlullahın ilhamına dûnluk gelir mi?. (121a) Zîrâ gönül hakkı nazargâhıdır nice hatâ olur gönülde ki o gönül Cenâb-ı Hakkın haberdârıdır.

1807. مومنا، "ینظر به نور الله" شدی از خطاها زآن سبب ایمن بُدی

(Ey mü'min-i kâmil ve ey ârif-i mükemmil, sen Allah nûruyla baktığın için, hatâdan ve yanılmadan emînsin!)

Ey mü'min sen Allahu Te'âlâ'nın nûruyla nazar eder oldun. Binâberîn hatâdan ve sehvdan emîn geldin ve senin ilhâmında hatâ yoktur. Ve fil hadîs-i şerîf ¹⁸⁸ *انظروا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله تعالى* bu hikâyeye nazîre olarak Hazreti Mevlânâ Câmi kuddise sırrahu Essami Nefahatü'l- Ükste beyân buyurmuştur ki bir Hâcı Muhammed Baba Semmasi kuddise sırrahu Hazret-i Şâh Nakşibendi kuddise sırrahu'nun müvellidi olan kasr-ı ârifândan müridleriyle geçerken Hazreti Pîrin râhiyahasını istişmâm buyurub, buyurmuşlar ki: Buradan bir veled-i mükerrem tevellüd edecektir. O zamân, oranın adı kasr-ı hinduvân imiş ve bu nâm tebeddül edib kasr-ı ârifân olur buyurmuşlar. Ba'dezzamân yine oradan geçib, buyurmuşlar ki: O veled dogmuş. Râyihasını buldum müridlerden birisi, teccessüs etmiş ve haber vermişler ki; fülânın bugünlerde bir oğlu oldu varib pederlerine mürid tebşîr edince, pederlerim kemâl-i sürûrundan olub, Hazreti Şâhı huzûr-ı hâceye getirmişler. Hâce hazretleri dahi görüb bu velettir buyurmuşlar. Ba'de pederi ogulluga kabûllerin niyâz etmiş. Hazreti Hâce dahi kabûl ettin buyurmuşlar. O zamân seyyid Emir-î Külal Kuddise Sırrahu orada hazır imiş onlara tevcihe hitâb edib buyurmuşlar ki: Ben seni nice terbiye ettim ise oglum Bahaeddini dahi öylece terbiye edesin sana verdim buyurmuşlar. Ba'de Hâce-i Bezrin kuddise sırrahu irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurmuşlar: Hazreti Şâh-ı Nakşibendin dahi zamân-ı terbiyesi gelmiş. Emir-i Külal hazretleri dahi

¹⁸⁸ Mümin, takva sahibi ve firasetli olandır ki o Allah'ın nuruyla bakar.(Hadis-i Şerif)

şeyhlerinin emrine imtisâlen ecell-i himmetini Hazreti Pîr'e sarf buyurmak hasebiyle o zamânda şöhret ve şânı afakgîr oldu. İşbu hikâyet Ebul Hasan Hırkâni kuddise sırrahu burada tamâm oldu.

189 قدس الله تعالى سرارها وحشرتها زمرتها آمين بحمته النجى الامين

Bâyezid Bistâmi'nin vefâtından yıllarca sonra Ebulhasan Hırkâni'nin dogması sûfnin kalb ve rûhundan Tanrı yemeginin eksilmesi

Sûfnin cân ü dilinin vazîfesinin noksan olması beyânındadır. Vâcib-i Teâlâ'nın taâm-ı ma'nevîsinden.

1808. صوفى از فقر چون در غم شود عين فقرش دايه و مطعم شود

(*Bir sûfî, fakr u zarûretten nasıl olur da, gam ve kedere uğrar? Çünkü, fakr u zarûret, onun hakkında mürebbî ve bir nevî taâm olur?*)

(121b) Bir sûfî fakrdan nice gadâ olur. Ayn-ı fakr ona dâye ve Rabbi olur ve taâm-ı ma'nevî ona çok olur. Mat'am mimin fethiyle bunda taâm ma'nâsındır.

1809. زآنکه جنت از مکاره رسته است رحم قسم عاجز اشکسته است

(*Çünkü cennet, nefse kerîh gelen şeylerden, meydâna gelmiştir. Merhamet ise, kalbi kırık âcizin nasîbidir.*)

Zîrâ cennet mekr ve hulleden hâsıl olmuştur. Öyle ise fakr cenneti celb eder ve dahi hürmet âcizlerden kismetidir. Agniyâyâ ve saglara hürmet etmezler. Sûfî dahi zengin iken ona tââm-ı ma'nevî verilmez ve fakrda ancak taâm-ı ma'nevî bulurlar.

1810. آنکه سرها بشکند او از علو رحم حق و خلق ناید سوى او

(*Mevkiinin yüksekliği ve servetinin çokluğundan, âcizlerin başını yaralayan kimse, Hakk'ın da halkın da merhametine nâil olamaz.*)

¹⁸⁹ Allah onların sırrını pâk eylesin, bizleri Efendimizin hürmetine onlarla beraber haşretsin.
Arapça dua.

Ol kimesne ki kibrinden başlar. Kara-ı halkın ve hakkın merhâmeti onun tarafına gelmez.

1811. این سخن آخر ندارد و آن جوان از کم اجرای نان شد ناتوان

(Bu bahsin, sonu gelmez. Evvelce, başlanılan hikâyede, tahsîsâtının azaltılmasını, pâdişâhın emr ettiği genç, perîşân bir hâle gelmiştir.)

Bu söz nihâyet tutmaz o cevân etmek vazîfesinin noksanından zayıf oldu.

1812. شاد آن صوفی که رزقش کم شود آن شبهش در گردد و او یم شود

(Rızkı az olan sûfî sevinir. Onun boncuğu inci kendisi de deniz olur.)

Şâddır ol sûfî ki zevki az olur. Onun gicesi inci olur ve kendi deryâ olur.

1813. زآن جرای خاص هرک آگاه شد او سزای قرب و اجری گاه شد

(Cenâb-ı Hakk'ın, bazı kurallarına, husûsi olarak verdiği nafakadan, her kim âgâh bulunursa, kurb-ı ilâhîye lâayık olur.)

O hâss vazîfeden her kimesne âgâh oldu. O kimesne kurb-ı hakka lâayık oldu ve mahall-i rızık oldu.

1814. ز آن جرای روح چون نقصان شود جانش از نقصان آن لرزان شود

(Rûhun o ma'nevî gıdâsı eksilirse o noksan dolayısıyla titrer.)

Sûfîlere çünkü rûhun vazîfesinden noksan olur ve gıdâ-yı rûh az gelir o sûfînin cânı onun eksikliğinden ve olur.

1815. پس بداند که خطائی رفته است که سمن زار رضا نشکفته است

(Sûfî, o ma'nevî gıdânın eksilmesinden, kendisinin bir hatâsı sebebiyle, ilâhî rîzâ gülistanının, şahsına karşı bozulmuş olduğunu anlar.)

Öyle olunca bilir ki kendinden bir suç vâki oldu. Zîrâ rîzâ-yı yârinin yasemenliği perişan olmuştur binâberîn rîzk-ı münkati' oldu.

190 قال الله ان الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بانفسهم

1816. همچنان کان شخص از نقصان کشت رقعہ سوی صاحب خرمن نوشت
(İşte, o adam da ekin noksan oldu diye, harman sahibine bir mektûb yazmıştı.)

Ancılayın ki o şahıs vazîfesinin noksanından muztârib olub pâdişâh tarafına ârzûhâl yazıb bu dahi Cenâb-ı Hakka münâcât ile ârzûhâl verir ve vazîfesini tanzime sa'y eder.

1817. رقعہ اش بردند پیش شاه راد خواند آن رقعہ، جوابی و ا ناداد
(Onun mektûbunu o âdil zâtın huzûruna götürdüler. Okudu ve cevâb vermedi.)

Onun ârzûhâlini pâdişâha eylettiler. Okuyub mâlına vakıf oldu. Velâkin bir cevâb vermedi hayrdan ve şerden sultân dedi ki:

1818. گفت: او را نیست الا درد قوت پس جواب احمق اولیتر سکوت
(Dedi ki: Ahmağın yiyecekten, başka bir derdi yok. Ahmak için, en muvafık cevâb da sükûttur.)

Onun bir derdi yoktur illâ azık derdi vardır ve bize hidmetten (122a) murâdı bizim rızâmız degildir. Belki taâm ve mâhiyedir böyle olunca ahmaka cevâbın ulusu sükûttur.

1819. نیستش درد فراق و وصل هیچ بند فرعست و، نجوید اصل هیچ
(Onun, visâl ve firâka dâir hiçbir endişesi yok. Fûruâta bağlanmış, aslî hiç aramıyor.)

Bu hidmetkârın iktirâk ve vuslat ve rûyı yoktur. Ya'nî ne tâlib vuslattır ve firkâten müteellimdir. Zîrâ bu bende fer'ie bağlanmıştı ki dünyâlık ve hazz-ı nefstir. O aslen aslî istemez.

¹⁹⁰Ben râbbimin nezd-i ilâhisinde gecelerim, ve beni yedirir ve içirir. Hadis.

1820. احمق است و، مرده ما و منی کز غم فرعش، فراغ اصل نی

(O ahmaktır, biz ve ben derdiyle ölmüştür. Fûruat gamından kurtulub, aslî düşünecek vakti yoktur.)

Bu ahmaktır ve varlıkta olmuştur. Zirâ fer‘ gamından aslâ ferâğı yoktur. Ya’nî dünyâ gâmından benim gâmıma vakti yoktur.

1821. آسمانها و زمین يك سیب دان کز درخت قدرت حق شد عیان

(Gökleri ve yeri kudret-i ilâhîye ile zuhûra gelmiş bir elma farzet.)

Gökleri ve yeri bir elma gibi bil. Ya’nî küre-i âlemi bir elma farz et. Öyle ki hakkın kudretinin dırahtından âşikâre oldu.

1822. تو چو کرمی، در میان سیب در و ز درخت و باغبانی بیخبر

(Sen ise, o elmanın içindeki bir kurt gibisin. O elmanın, ağacından ve onu yetiştiren bahçevândan haberin yoktur.)

Ve sen dahi elma içindeki kurt gibisin ağaçtan ve bağçeden haberin yoktur.

1823. آن یکی کرمی دگر در سیب هم لیک جانش از برون صاحب علم

(Elma içinde, diğer bir kurt daha var ki; onun rûhu elmanın hâricine vakıftır.)

Bir başka kurt dahi ki elma içinde vardır. Lâkin onun cânı taşradan ilim sahibidir. Ya’nî ağacı da bilir ve bağçevânı dahi bilir.

1824. جنبش او و اشکافد سیب را بر نتابد سیب آن آسیب را

(Onun hareketi elmayı yarar, çünkü elma onun hareketine tahammül edemez.)

O kurdun, taşraya ilmi sebebiyle, hareketi elmayı yarar bir elma dahi onun darbiyla takışmasına kâdir olamaz ve yararılır.

1825. بر دریده جنبش او پرده ها صورتش کرم است و معنی ازدها

(Onun hareketi perdeleri yırtar. Çünkü o, sûretâ kurt, fakat mânen ejderhadır.)

O kurdun hareketi perdeleri yırtmış ve taşra çıkmış; onun sûreti kurttur. Velâkin hakikatte ejdehadır.

1826. آتشی کاول ز آهن می جهد او قدم بس سست بیرون می نهید

(Çakmak demirinden, sıçrayan bir kıvılcım, ibtidâ gayet zaif zuhûr eder.)

Âteş ki evvelâ demirden sıçrar o ayagını taşraya çok köşk kor. Hattâ köşklüğü hareketinden zâhirdir.

1827. دایه اش پنبه ست اول، لیک اخیر میرساند شعله ها او تا اثر

(O kıvılcımın mürebbisi, evvelâ pamuktur. O kıvılcımı pamukla, kavla beslerler, fakat kuvvetlendi mi, çıkardığı yangının şu'lelerini feleğe kadar yükseltir.)

Evvel o âteşin mertebesi pembu kadarına sühûletle onu terbiye eder. Hattâ âhirde şu'lelerini felege îsâl eder bu makamda hattâ ma'nâsındadır.

1828. مرد، اول بسته خواب و خور است آخر الامر از ملایک برتر است

(İnsân da evvelâ yemeye ve uykuya bağlıdır, lâkin sonunda meleklerden yüksek olur.)

İnsân ibtidâ uykuya ve taâma bağlanmıştır. Lâkin âhir ellam meleklerden a'lâdır kıvılcım dahi evvelâ zayıftır. Velâkin sonra şu'lesi eflâke çıkar.

1829. در پناه پنبه و کبریتها شعله نورش بر آید تا سها

(İbtidâ pamuk ve kükürdün terâkki eder, sonra şu'lesi ve nûru Sühâ yıldızının fevkine çıkar.)

İnsân dahi penbe ve kibritler gibi olan (122b) zâtın sayesinde şu'lesi ve nûru sühâ yıldızı üzerine urur.

1830. عالم تاریک روشن می کند کنده آهن به سوزن می کند

(Karanlık olan tabîat alemini aydınlatır, rûha nisbetle demir tomruk gibi olan cesed kaydını iğne ile koparır.)

Ba'de bu muzlim dünyâyı kendi nûru ile münevver eyler. Ve timûrdan olan bükagıyı kendi ekinesiyle koparır. Ekineden murâd evliyâ-i kirâmın himmetleridir.

1831. گر چه آتش نیز هم جسمانی است نی ز روح است و نه از روحانی است
(*Âteş de cismânîdir; ne rûhtandır, ne de rûhânî âlemdendir.*)

Buraya gelince dek evliyâ-i kirâmın ahvâlini beyân buyurdular. Bu beyitler ile dahi avâm-ı nâssın ahvâlini beyâna şürû' buyururlar ki: Egerçe rûh-ı hayvânî dahi cisimde mevcûttur. Velâkin rûhtan degildir ve rûha aslen teallûku yoktur. Ve o hâlini olan nesnelere dahi degildir. Böyle olunca kâmiller gibi nûru sühâ yıldızına dokunmaz ve muzlîm âlemi münevver etmez. Bu sûrette rûh-ı hakikî eshâbının yaptığı şey bunlar yapmaga kâdir olamazlar. Bu cihetle avâm-ı nâssı onların da cisimlerinde rûhları vardır diyerek evliyâ-i kirâma kıyâs etme.

1832. جسم را نبود از آن عزّ بهره ای جسم پیش بحر جان چون قطره ای
(*Rûhtaki izzet ve şereften cismin nasîbi yoktur. Cisim, cân deryâsına nisbetle bir damla gibidir.*)

Böyle olunca ehl-i cismin bu izzetten nasîbleri yoktur. Cism-i cân bahrinin okunda bir katre gibidir.

1833. جسم از جان، نور افزون میشود چون رود جان، جسم بین چون میشود
(*Cisim, rûhun feyziyle gündün güne artar. Cân gidince, cismin nasıl bir hâle geldiğini görürsün.*)

Cism-i cândan neşvünümâ bulub günbegün artık ev efzûn olmaktadır. Çünkü cân giydir, gör cismi ki niçe olur. Hâsıl-ı kelâm ehl-i cismin ahvâli bir vecihle ehl-i rûha benzemez demektir.

1834. حدّ جسمت يك دو گز خود بیش نیست جان تو تا آسمان جولان کنی است
(*Senin cismin, bir iki arşından fazla değildir. Lâkin, rûhun göklerde cevelân eder.*)

Cismin haddi, tahkik iki arşındır ziyâde degildir. Velâkin senin cânın âsmânı cevelân edicidir.

1835. تا به بغداد و سمرقند ای همام روح را اندر تصوّر نیم گام

(Ey büyük adam, Bağdat ve Semerkand, rûhun tasavvurunda yarım adımdan ibârettir.)

Bagdat'a ve Semerkant'a dek ulu rûhun tasvirinde yarım adımındır.

1836. دو درم سنگ است پیله چشمتان نور روحش تا عنان آسمان

(Gözlerinin yağı, iki dirhem ağırlığında olduğu hâlde, onun rûhunun nûru, göklere kadardır.)

Senin gözünün akı ve karası, iki dirhem miktârı taş veznindedir. Ammâ, gözünün rûhunun nûru âsmânın dektir.

1837. نور بی این چشم می بیند به خواب چشم بی این نور نبود جز خراب

(Gözdeki o nûr, göz vâsıtası olmaksızın da rüyâ görür. O nûr, olmayınca göz, harâbeden başka nedir?)

Gözün nûru gözsüz rüyâda gûnâ-gûn nesnelere görür. Velâkin göz nûr olmaksızın ne olur hemen ancak harâb ve âmâ olur. Rûh-ı insânî tenk sakalından ve bıyığından (123a) fâriğdir. Lâkin ten cânsız murdâr olacaktır.

1838. بار نامه روح حیوانیست این پیشتر آ، روح انسانی بین

(Rûh, ceseddeki sakal ve bıyıktan müstağnidir. Lâkin, cânsız bir cesed bayağı bir cife olur.)

Bu beden-i insânîyeye taalluk eyleyen umûr-ı rûhun icâzetnâme vermesiyledir. Fi'lvâki bedende olan gerek sakal ve gerek bıyık ve gerek saç rûhun izniyledir. Ey sâlik eyler ve ket vurucu gör cismânî nesnelere eyle kâni' olma.

1839. بگذر از انسان و هم از قال و قیل تا لب دریای جان جبرئیل

(O sakal, bıyık ve sâir a'zâ hayvânî rûha verilmiş, muvakkat bir icâzetnâmedir. Sen, ileri git de insâni rûhu gör!)

Ey merd-i sahib himmet insânın zâhiri mertebesini görmekten geç ve dahi kal ü kil ilminden geç. Rûh-ı hakikî deryâsının kenârına dek gayret eyle.

1840. بعد از آنت جان احمد لب گزد جبرئیل از بیم تو واپس خزد

(İnsânlık sûretinden ve birtakım dedikodudan vazgeç. Cebrâil'in rûhu, deryâsının kenârına kadar git.)

Bundan sonra Hazreti Ahmed sallallahu 'aleyhi vesellem efendimizin rûh-ı şerîfesinin himmetine ve sa'yına teaccüb ederek sana aferin desin ve dahi cibrîl senin havfindan geri gitsin.

1841. گوید: ار آیم به قدر يك كمان من به سوی تو، بسوزم بی گمان

(Ondan sonra rûh-ı Ahmedî sana, sükût eyle, esrârı sakın fâş etme, diye dudak ısırmak sûretiyle işâret eder. Cebrâil de senin bu mertebede Hakk'a kurbiyetinden dolayı geri geri döner.)

Ve dahi Cibrîl sana desin ki, eger bir yay miktârı ben senin tarafına gelir isem, o zamânda nûr-ı ilâhîden yanarım. Bu makam fahr-i âleme mahsûs olma gerektir. Velâkin kemâliyle evliyâ-i kirâmı senâ için mübâlâğa buyurdular zann ederim.

Dilekçesine, pâdişâh tarafından cevâb gelmeyişine o kölenin hiddetlenmesi

Burası o gulâmın perîşân olması beyânındadır. Pâdişâh tarafından ârzûhâlinin cevâbı gelmediği için.

1842. این بیابان خود ندارد پا و سر بی جواب نامہ خسته ست آن پسر

(Bu bahis, bir sahrâ gibidir ki, başı ve sonu yoktur. Onu bırak da, dilekçesine cevâb alamadığı için müteessir olan kölenin hikâyesini söyle.)

Bu sahrânın nihâyeti yoktur. Ey ogul böyle bitmez. Nesneyi terk edelim. Zîrâ ârzûhâlin cevâb gelmedigine o ogul haste ve mahzûndur. Onu söyleyelim tâ onun hikâyesi tamâm olub hüznü zâil olsun.

1843. کای عجب! چونم نداد آن شه جواب؟ یا خیانت کرد رقعہ بر، ز تاب

(O köle diyordu ki: Nasıl oldu da şâh cevâb vermedi? Yoksa dilekçemi götüren bana hased ettiği için, hıyânet eyleyerek götürmedi mi?)

Öyle diyerek hastadır ki ey kimesne teaccüb o nûr niçin o şâh bana bir cevâb vermedi yoksa ârzûhâli eyleten bana harâret-i kalb ve haddinden takdim etmemekle bir hıyânet eyledi mi?.

1844. رقعہ پنهان کرد و ننمود او به شاه کاو منافق بود و آبی زیر کاه

(Galiba dilekçemi gizledi ve şâha göstermedi. O, bir münâfık ve sâ mân altından su yürüten biri imiş.)

Gizli eyledi ve onu pâdişâha göstermedi. Zîrâ o âdem bir recel-i münâfıka benzer idi ve sâ mân altının suyu idi ya'nî hîle ki kâr idi.

1845. رقعہ دیگر نویسم ز آزمون دیگری جویم، رسولی ذو فنون

(Tecrübe için ikinci bir dilekçe, âkıllı ve malûmatlı bir elçi arayayım.)

Bir gayrı ârzûhâl yazayım ve dahi bir başka cümle kemâlâtta mâhir (123b) vâsita bulayım ve onunla takdîm edeyim dedi. Bu beyitle işâret buyururlar ki bazı müridler kendi kusûru sebebiyle bâtından hazz almayıb ve taksîrini dahi kendinden bilmeyib bu 'adem feyz şeyhinden oldu zann ederler. Böyle olan ahmaklara tenbîhtir ki kendilerinden bileler. Bazı şâkird dahi sâ'y etmeyib ve derse devâm etmeyib sonra emegi hebâ olunca suçu üzerine almayıb üstâdına bahâne bulur.

1846. بر امیر و مطبخی و نامہ بر عیب بنهادہ ز جہل آن بی خبر

(Gâh şâhi, gâh aşçıbaşısı, gâh da dilekçesini takdîm edeni, cehli dolayısıyla, ayıplıyordu.)

Pâdişâh üzerine ve matbah emîni üzerine ve ârzûhâlcıye o bî-haber cehlinden ayıb koymuş idi.

1847. هیچ گرد خود نمی گردد، که من کژروی کردم، چو اندر دین شمن

(Hiç, kendi etrâfında dolaşmıyor ve: Ben, dinde putperestlik gibi dalâlete gittim, demiyordu.)

Aslen kendi vücûdunun etrâfında taşmadı ki ben kec-rûlık eyledim. Dünyâ bet persler egri gittikleri gibi taksîrat bendedir demedi ve kusûru âhire verdi.

Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’ın bir zellesi dolayısıyla rüzgârın muhâlif esmesi

Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’ın üzerine zillesi sebebiyle rüzgârın muhâlif semâ’sı beyânındadır.

1848. باد بر تخت سلیمان رفت کژ پس سلیمان گفت: بادا کژ مغز

(Rüzgâr, Süleyman aleyhi’s-selâm’ın tahtına doğru, ters bir sûrette esmişti. Hazreti Süleyman: Ey rüzgâr, münâsebetsiz esme, dedi.)

Rüzgâr Süleyman aleyhi’s-selâm’ın tahtı üzre vâki oldu. Böyle olunca Süleyman ‘aleyhi’s-selâm buyurdu ki: Ey rüzgâr egri sürtünme ya’nî iyi es.

1849. باد هم گفت: ای سلیمان کژ مرو و روی کژ، از کژم خشمین مشو

(Rüzgâr cevâb verdi ki: Ey Süleyman; sen de çarpık yürüme. Yürürsen benim münâsebetsizliğime kızma.)

Rüzgâr dahi Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’a dedi ki: Ey Süleyman; sen dahi egri gitme, eger egri gidersen bana hışmın olma.

1850. این ترازو بهر این بنهاد حق تا رود انصاف ما را در سبق

(Allah, terâziyi aramızda insâf ve adâlet cereyânı için halk eylemiştir.)

Bu terâziyi Hakk Cellu A'lâ bunun için vaz' eyledi. Hattâ bize biri birimiz sıbkâtte ya'nî harekât ve insâf vâki olsun.

1851. از ترازو کم کنی، من کم کنم تا تو با من روشنی، من روشنم

(Cenâb-ı Hakk buyurmuştu ki: Sen, terâzide tartılacak şeyi eksiltirsen, ben de, sana verdiğimi eksiltirim. Sen, bana karşı müstekim ve münevver olursan ben de, sana öyle olurum.)

Yâ Süleyman sen terâziden eksik edersin, ben dahi eksik eylerim. Madem ki sen bana rûşensin ben dahi sana rûşenim. Ya'nî sen bana hürmet edersin ben dahi sana hürmet ederim demektir.

1852. همچنين تاج سليمان ميل کرد روز روشن را بر او چون ليل کرد

(Böylece, Süleyman'ın tâcı başında iken, bir tarafa meyl etti de, ona aydınlık gündüzü gece gibi karattı.)

Bunculayın Süleyman 'aleyhis-selâm'ın tâc-ı şerîfi dahi meyl eyledi ve dahi rûz-ı rûşeni onun üzerine leyl gibi eyledi.

1853. گفت: تاجا کژ مشو بر فرق من آفتابا کم مشو از شرق من

(Dedi ki: Ey saltanat güneşi olan tâc, başımda doğru dur, bir tarafa meyl etme!)

Süleyman 'aleyhi's-selâm dahi buyudu ki ey tâc benim başım üzerine egri olma ve ey âfitâb saâdet benim maşrıkımdan eksik olma. (124a) Süleyman 'aleyhi's-selâm'a tâcını doğru eylerdi ve yine tâcının üzerine ey yigit egri olur idi.

1854. هشت بارش راست کرد و گشت کژ گفت: تاجا چيست آخر؟ کژ مغز

(Sekiz defa tâcı düzeltti, tâc da eğrildi. Süleyman dedi ki: Ey tâc, bu meylin neden?, artık eğrilme!)

Sekiz kere onu doğru eyledi ve yine egri oldu. Ba'de Süleyman 'aleyhi's-selâm buyurdu ki tâcındır egri sürtünme.

1855. گفت: اگر صد ره کنی تو راست، من کژ شوم، چون کژ شوی، ای مؤتمن

(Tâc cevâb verdi ki: Ey emîn olan Süleyman, sen çarpık hareket edersen, yüz defâ düzeltsen de ben yine eğilirim.)

Tâc dedi ki: Eger yüz yol beni dogru eylersen ben egri olurum. Çünkü sen egri gidersin ey Hakkın emîni.

1856. پس سلیمان اندرون را راست کرد دل بر آن شهوت که بودش کرد سرد

(Süleyman 'aleyhi's-selâm, rüzgârdan ve tâcından, bunu işitince niyetini düzeltti. Hâtırına gelen ârzûya karşı kalbini soğuttu.)

Hâl böyle olduysa Hazreti Süleyman 'aleyhi's-selâm kalb-i şerîfini dogru eyledi ve kalb-i şerîfi ki o şühûtta idi gönlünü ona bârû eyledi.

1857. بعد از آن تاجش همان دم راست شد آنچنان که تاج را میخواست شد

(Ondan sonra, tâcı doğruldu ve istediği gibi başında durdu.)

Bundan sonra tâcı dogru oldu. Ancılayın ki tâcını estti öyle oldu.

1858. بعد از آتش کژ همی کرد او به قصد تاج و میگشت تارك جو به قصد

(Bunu müteâkib tâcını kasden eğriltti. Fakat tâc doğrulup tam tepesinde karar etti.)

Bundan sonra Süleyman 'aleyhi's-selâm kasdıyla tâcını egri eyledi. Tâc-ı şerîfleri kendi kendüye fırk-ı şerîflerini tâlib olub ve dogru olur idi.

1859. هشت کَرّت کژ بکرد آن مهترش راست میشد تاج بر فرق سرش

(O büyük Süleyman, sekiz kere tâcı eğrilttiği hâlde, başında doğruldu.)

Sekiz kere Süleyman 'aleyhi's-selâm o tâc-ı şerîfi egri eyledi. Re's-i şerîfinin tepesi üzerine kendü kendüye dogru olur idi.

1860. تاج ناطق گشت: کای شه، ناز کن چون فشاندی پَر ز گل، پرواز کن

(Tâc dile geldi de dedi ki: Şâhım, nâz ve iftihâr et! Mademki kanadını çamurdan silktin, ma'nâ âlemine yüksel!)

Tâc-1 şerîfleri Süleyman ‘aleyhi’s-selâm’a nâtık oldu ki ey Süleyman-ı Zîşân iftihâr eyle. Çünkü kanadından türâbı saçtık pervâz eyle.

1861. نیست دستوری کز این من بگذرم پرده های غیبِ این بر هم درم

(Bundan ileri geçmeme ve bu sırrın gayb perdelerini yırtıp ifşâ etmeme izin yok.)

Bundan sonra yine tâc-1 şerîfleri dedi ki: Yâ Nebî Allah bana bir izin yoktur ki, bundan eyler ve gideyim. Ve dahi âlem-i gaybın esrârını söyleyeyim bu kadar dahi Allahu Te’âlâ’nın emriyle söyledim. Ve benim sana bu kelâmları söylemek haddim dahi degildir bilirim velâkin me’mûrum.

1862. بر دهانم نه تو دست خود، ببند مر دهانم را ز گفتِ ناپسند

(Sen elini ağzıma tut da, münâsebetsiz söz söylemekten beni koru.)

Benim agzım üzerine mübârek elini vaz’ eyle ve benim agzımı tahkik makbûl olmayan kelâmdan bagla.

1863. پس تو را هر غم که پیش آید ز درد بر کسی تهمت منه، بر خویش گرد

(Şu hâlde sana derd ve gamdan, her ne gelirse kimseyi ithâm etme, kendi etrâfında dolaş.)

Böyle olunca yâ Nebî Allah her gam ki senin önüne bir dertten gelir, bir ahde töhmet (124b) koyma, kendi çevrene dolan. Ya’nî kusûrını kendinde ara.

1864. ظن مبر بر دیگری، ای دوست کام آن مکن که می سگالید آن غلام

(Ey dostların murâdınca, olan kimse, hikâyesinden bir pârça bahs edilen köle gibi, sû-i zanna düşme!)

Ey dost! Murâdı ve hakkı sevici bir gayrı kimesneye sû-i zann itme ve dahi anı eyleme ki, o pâdişâhın hizmetkârı o zann ider idi. O gulâmın cengi kâh ârzûhâlci ile idi, ve kâh matbah emîni ile idi. Kâh kusûrını bilmeyib vazîfemi kesti diyu pâdişâh ile idi. Ve aslâ kendinün hizmette tekâsülünü yâd itmez idi.

1865. همچو فرعونى كه موسى هشته بود طفلكان خلق را سر مى ربود

(Tıpkı, Fir'avn gibi, hani, düşmân zannıyla, halkın çocuklarının başını kestirdiği hâlde Mûsâ'yı bırakmıştı.)

Şol Fir'avn gibi ki Hazreti Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ı terk itdi, kendi hânesinde iken ve dahi halkın etfâlinün başını keser idi.

1866. آن عدو در خانه آن کوردل او شده اطفال را گردن گسل

(Korktuğu düşmân, o kalbi kör olan Fir'avn'un sarayında bulunduğu hâlde, o, sâir çocukların boyunlarını vurdurmuştu.)

Ol kör dil olan Fir'avn'un hâricde olan etfâlin boyunların kat' idici olmuş idi.

1867. تو هم از بیرون بدی با دیگران و اندرون خوش گشته با نفس گران

(Sen de ey gafil; dışındakilere kötü olmuş, lâkin kalbindeki o kötü nefis ile dost olmuşsun, hoş geçiniyorsun.)

Sen dahi taşradan gayrılar ile bedsın ve adûsın ve dahi derûnında düşmân olan nefis-i emmâre ile hoş olmuşsın.

1868. خود عدویت اوست، قندش میدهی و ز برون تهمت به هر کس مینهی

(Hakikatte, düşmânın nefis olduğu hâlde, onu şekerle besliyor ve fakat, hâriçte herkesi ithâm ediyorsun.)

Tahkik senin düşmânın o nefis-i emmâredür. Böyleyken sen ana şeker virürsün ve taşradan herkese töhmet korsın.

1869. همچو فرعونى تو کور و کوردل با عدو خوش، بی گناهان را مُذل

(Sen de Fir'avn gibi körsün, kör gönüllüsün. Onun için düşmânla hoş geçiniyorsun, suçlu olmayanları zelîl ediyorsun.)

Sen fir'avn gibi körsün ve kalbi dahi körsün. Ya'nî sen de âmâ-yi sûri ve âmâ-yi bâtinî vardur dimektir. Düşmân ile hoş ve suçsuzları tahkîr idicüsün.

1870. چند فرعونا کُشى بی جرم را مینوازی مرتن پر غرم را

(Ne vakte kadar, Fir'avn gibi, suçsuzları öldürüb, düşmânın olan cesedini ve nefisini bileyeceksin?)

Niçe berayı Fir'avn sîret bi-cürm olanları katledersin ve dahi adâvetle dolmuş tenini beslersin. Gurm, gaynın zammıyla suç dimekdir bu makamda bu adâvet ma'nâsı murâddır.

1871. عقل او بر عقل شاهان می فزود حکم حق بیعقل و کورش کرده بود

(Fir'avn'un akli, sâir şâhların aklından üstün idi. Lâkin, Allah'ın hükmü, onu âkilsız ve kalbi kör bir hâle getirmişti.)

Fir'avn'ın akli şahan-ı cihânın aklına artuk idi. Velâkin hükm-i ilâhiyye anı bi-akl ve kör dil itmiş didi. Çünkü hâl böyledir. Bilmem irâde-i cüziyyenin ma'nâsı nedir?

1872. مُهر حق بر چشم و بر گوش خرد گر فلاطون است حیوانش کند

(Allah, bir kimsenin gözünü ve kulağını mühürlerse, o kimse, Felâtun da olsa hayvânlaşır.)

(125a) Vâcib Te'âlâ Hazretleri'nin mühri aklın gözi üzerine ve kulagı üzerine vaz' olındıkda eger Eflâtun ise akl-ı ukalâdan ise anı hayvân eyler ve menzilesine tenezîl eyler.

1873. حکم حق بر لوح می آید پدید آنچنان که حکم غیب بایزید

(Bâyezid-i Bestâminin kendisinden yıllarca sonra doğacak olan Ebul-Hasan Harkani'nin doğumuyla ilgili gayb hükmü nasıl zuhûr ettiyse, Allah'ın hükmü de Levh-i Mahfûz'daki kayıtlara göre öylece zuhûr eder.)

Hakk Te'âlâ'nın hükmi levh-i mahfûz üzerine zâhir gelür. Ancılayın ki Bâyezid-i Bistâmî hazretleri'nün âlem-i gaybun hükmüne itdükleri hüküm zâhir gelüb ve hak olduğu gibi.

Bâyezid Rahmetullahi Aleyhin, yıllarca evvel, kendisinin dogacağını ve ahvâlini haber verdigini, Şeyh Ebulhasan Hirkani'nin işitmesi:

Burası Şeyh Ebu'l-Hasan Hırkânî Kuddise Sırrahu hazretleri'nün Ebû Yezid Bistâmî hazretleri'nün kendi dogumundan ve ahvâlınden haber virdigini istemesinin beyânındadır.

1874. همچنان آمد که او فرموده بود بوالحسن از مردمان آن را شنود

(Bâyezid'in buyurduğu gibi, Şeyh Ebul-Hasan dünyâya geldi ve bilâhare, Bâyezid'in keşf ve ihbârını insânlardan işitti.)

Ancılayın geldi ki Şeyh Bistâmî haber virmiş idi. Ebu'l-Hasan Hırkânî Kuddise Sırrahu nâssdan haberini dinledi ve yazdıklarını gördü.

1875. که حسن باشد مرید و اتم درس گیرد هر صباح از تربتم

(Bâyezid demişti ki, Ebul Hasan benim müridim ve ümmetim olacaktır, her sabâh kabrime gelip ders alacaktır.)

Öyle diyerek haber buyurdu ki: Hasan Hırkânî benim müridüm ve ümmetüm cemââtinden olur. Zîrâ her sabâh benim kabrimden irşâd ve terbiye dersini alır.

1876. گفت: من هم نیز خوابش دیده ام و ز روان شیخ این بشنیده ام

(Ebul Hasan da dedi ki: Ben de şeyhi rüyâmda gördüm ve rûhundan bu sözü işittim.)

Şeyh Ebu'l-Hasan kuddise sırrahu buyurdu ki, ben dahi anı rüyâmda görmüşüm ve dahi şeyhin pâk rûhundan bu söylediginizi istimâ' etmişim. Ma'lûm ola ki Tarîk-i Nakşibendiyye'de silsile-nâmede iki rûhâniyet terbiyesi vardır. Birisi Bâyezid Bistâmî kuddise sırrahu'nun İmâm Ca'fer Sâdık radiyallahu te'âlâ anı hazretleri'nün rûh-ı şerîfinden terbiyeleridir. Böyle zâtlar dünyâdaki gibi mürid terbiyesine kadirlerdür. Bunda ulemâ-i mu'ânidînin muârızaları gibi sakınub muârıza itmeyesiniz.

1877. هر صباحی رو نهادی سوی گور ایستادی تا ضحی اندر حضور

(Her sabâh Bâyezid'in kabrini ziyâret eder ve kuşluk vaktine kadar huzûrunda bulunurdu.)

Her sabâh Bâyezid Hazretleri'nün kabr-i şerîfi tarafına teveccüh buyurub kuşluk vaktine dek kabr-i şerîfleri huzûrunda durub feyz ve bereketine nâil olurlar idi. Terbiyeleri ne vechile oldı idi dir isen.

1878. یا به صورت شیخ پیشش آمدی یا کہ بی گفتی شکالش حل شدی

(Yâ Şehy'in sûreti karşısında tecessüm eder, lâzım gelen ta'limâtı verirdi, yâhûd arada ses ve söz olmaksızın Ebul Hasan'ın müşkili hâllolurdu.)

Yâ şeyhin sûreti anun huzûrına gelür idi yâ hod-bâlâ kelâm-ı müşkîli anun hâl olur idi.

SONUÇ

Asırlarca çeşitli milletlerin aynı değerler etrafında oluşturdukları İslâm kültür ve medeniyetini yoğuran asli ve en önemli unsurlardan biri, kuşkusuz tasavvuf düşüncesi olmuştur. İslâmın bir tür yorumu ve uygulanışı demek olan tasavvuf, yüzyıllar boyunca ilim, fikir, gönül ve sanat erbâbınca nice değerli eserlerle anlatılmıştır.

Allah, kâinat, insan üzerine fikirleri; fert ve cemiyetle ilgil konuları en güzel şekilde izah eden İslâm dünyasının yetiştirdiği en önemli şahsiyetlerden biri olan Mevlânâ gerek yaşamı sırasında, gerekse ölümünden sonra pek çok kişi topluluğu etkilemiş büyük bir mütefekkir ve mutasavvuftur.

Gerek İslâm coğrafyasında, gerekse dünyanın diğer yerlerinde Mevlânâ kadar ilgiye ve sevgiye mazhar olan çok az kişi vardır. Hayatı ve eserleri üzerine Anadolu'da ve diğer müslüman memleketlerdeki ilk çalışmalar, çok erken dönemlerde başlamış ve bu çalışmalar asırlardır toplumların gündeminden düşmemiştir. Özellikle Mesnevî'si yazılmaya başlandığı andan itibaren âlimler, edipler, şâirler kadar devlet adamları, esnaf ve halk tarafından da sevilmiş ve gittikçe artan bir ilgiyle benimsenmiştir. Aynı zamanda Mesnevî, dünyadaki başlıca büyük dillere çevrilmiş bulunmaktadır ve halen bu faaliyetler sürmektedir. Özellikle maddenin dar kalıpları arasına sıkışmış olup rûhen huzur ve sükûn arayan, hayatlarını anlamlı kılacak ve ona derinlik katacak arayışlar içinde bulunan batılılarda bu yöneliş, önemli boyutlara varmıştır.¹⁹¹

Mesnevî-i Şerif'in okunması ve öğrenilmesi maksadıyla Mevlevî-hânelerde uzun yıllar *Mesnevi* dersleri verilmekte idi lakin Mevlevî-hâneler halktan ziyade Mevlevîlere hitap ettiği için halk *Mesnevî*'yi ciddi şekilde tanıyamamakta idi. Bu sebeple 19. yüzyılda Dâr'ül-Mesnevî'de, Mevlevî-hânelerde, Selâtin câmilerde ve sarayda *Mesnevi* dersleri düzenlenmeye başlanmış idi. Yine bu dönemde *Mesnevî*, bazı vezirlerce zorunlu ders olarak okutulmak istenmekte idi. Özellikle halkın

¹⁹¹ Yrd.Doç.Dr. Yakup Şafak, Mevlânâ'nın Eserleri, TC.Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005, s.1.-3.-15.

Mesnevî'yi tanınması ve daha iyi anlaması maksadıyla Sultan Abdülmecid'in desteği ve Molla Mehmed Murat'ın kuruculuğuyla Dâr'ül-Mesnevî açılmış ve halka açıktan Mesnevî dersleri verilmeye başlanmış idi.

Yine bu dönemde kendisi Mevlevî olmamasına rağmen *Mesnevî* okuyan ve okutan Mesnevî-hânlar ortaya çıkmış ve halka *Mesnevî* eğitimi vermiştir. Özellikle Nakşî şeyhlerinden çıkan bu Mesnevî-hânlar Mevlevîlik adına ciddi hizmetlerde bulunmuştur. *Hülâsat'üş-Şürûh* adlı eserin yazarı ve Dâr'ül-Mesnevî'nin kurucusu Molla Mehmed Murat da bu Nakşî şeyhlerindedir.

Molla Murat *Hülâsat'üş-Şürûh* isimli Mesnevî şerhinin dibâce kısmında: “*Haddimiz ve liyâkatimiz olmayarak hân-gâhımızda dâimâ neşr-i ulûm ile meşgûl olur idik. Binâberîn, Elhamdülillâhi Teâlâ üç defâ Mesnevî-yi Şerîf hatmi mukadder oldu ve ahyânen hâtır-ı fâtıra hutûr eder idi ki muhtasarca bir şerh yazayım. Bazı telâmîzimiz dahi bu esnâda tâlib olmakla efkâr-ı dîrîneyi kuvveden fîile çıkarmak murâd olunur.*” der. Buradan da anlaşılacağı üzere Murat Molla her ne kadar Nakşî şeyhi olsa da *Mesnevî* hakkında bir hayli bilgi ve fikir sahibi olduğunu ve bunları paylaşma arzusu duyduğunu belirtmiş ve bu duruma binaen *Hülâsat'üş-Şürûh* adlı *Mesnevî* şerhini kaleme almıştır.¹⁹²

Bunlardan hareketle tezimde; insanlığın inanç ufuklarının önüne, her devirde örülmeye çalışılan kaba ve is tutmuş madde duvarlarını yıkıp, hakkı ve gerçeği göstermek için insanüstü bir gayret gösteren, kalp gözümüzün açılmasını amaçlayan, Mevlânâ'nın ilâhi bir sesi olan Mesnevî-i Şerif adlı bu büyük yapıtın Molla Murad'ın Hülâsatü'ş-Şürûh adlı mesnevî şerhinin dördüncü cildinin 1-125 varaklarına nasıl yansıdığını ele aldık.

Eserin altı ciltten ve her bir cildin yüzlerce varaktan meydana gelmiş olması dolayısıyla sadece belli bir cildin belli bir kısmı incelenebildi ve bu incelemeler sonucunda konuların işlenişinde efsanelerle, kıssalarla ve menkıbelerle konuyu açıklama, örnekler verilme ile istenilen mesajı pekiştirme yolu izlendiğini de

¹⁹² Yavuz Sinan, Hülâsatü'ş-Şürûh adlı mesnevî şerhinin 2. cildinin 1-103 Varaklarının günümüz harflerine aktarılması ve incelenmesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi 2010, s.476-477.

anlıyoruz. Bu eserde arapça ve farsça sözcükler bulunmasına rağmen ve aynı zamanda derin manalar ihtiva eden konuların da yer almasına rağmen şârihin kullandığı dilin günümüz türkçesine yakın bir dil kullandığı görülmüştür.

Kısacası; yaptığımız araştırmalar ve incelemeler sonucunda elde ettiğimiz bu bilgiler doğrultusunda oluşturduğumuz bu eser kısmen de olsa edebiyat dünyasına kazandırıldı.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR:

- AĞABABA, Naile, Ortaçağ Türk Bilim Adamları, Ahenk yay.,Van 2006
- Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, C.I, Bizim Büro, Ankara 2000.
- CAN, Şefik, Mesnevi Hikâyeleri, Ötüken, İstanbul 2003.
- CAN, Şefik, Mevlana, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri, Ötüken Neşr., İstanbul 1995.
- CAN, Şefik, Mevlana, Mesnevî Tercümesi, C.1-2, Ötüken Yay., İstanbul 2005.
- CEYLAN, Ömür, Tasavvufi Şiir Şerhleri (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB, İstanbul 1998.
- DEMİRCİ, Mehmet, Mesnevi Şerhleri ve Şârihleri Hakkında Bir Kaç Not, www.semazen.com.
- Fatin Efendi, Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar, 1283/1867.
- GÖKMAN, Muzaffer, Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, Mevlana Celâleddin, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, Mesnevi Tercümesi ve Şerhi, 6 Cilt, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1981.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2004.
- İZBUDAK, Veled Çelebi, Mevlana, Mesnevî, MEB, İstanbul 1988.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan Günümüze), İnkılap Yayınları, İstanbul 1980.
- Kenan Rifâî, Mesnevî Tercüme ve Şerhi, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2000.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatı Tarihi, Tahlili ve Tenkidi, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.

Kur'ân-ı Kerîm ve Muhtasar Meâli, Hayrat Neşriyat, İlmî Araştırma Merkezi, İstanbul 2001.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2003.

LEVEND, Agah Sırrı, Divan Edebiyatı (Kelimeler, Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar), Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.

Murad Molla, Hülasatü'ş-Şürûh, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 6309 Nr.lı kayıtlı nüshası.

Murad Molla, Mâ-Hazâr, Süleymaniye Ktp, Murad Molla Bölümü, 181, 1260/1844.

Osman-zâde Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ, Haz: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, C.II, İstanbul 2006.

ÖRS, Derya, Mesnevî Birinci Defter, Ekim yayınları.

PEKOLCAY, Necla, İslâmi Türk Edebiyatı cilt-1, İstanbul 1981.

ŞENTÜRK, A. Atillâ - KARTAL, Ahmet, Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

ŞENTÜRK, M. Hüdâyî, Şeyh Mehmed Murâd-ı Nakşibendî Ve Vâkâyî-nâmesi, İstanbul Araştırmaları, İstanbul 1997.

'Yazım Kılavuzu', TDK Yay., Ankara 2005.

YENİTERZİ, Emine, Mevlana Celâleddin-i Rûmî, TDV, Ankara 1995.

YILDIRIM, Suat, Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, Işık Yay., İstanbul, 2005.

YILMAZ, Mehmet, Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

SÖZLÜKLER:

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2003.

Mahmud Salahi, Kamus-ı Osmanî, İstanbul 1313.

- Mütercim Âsım Efendi, *Burhan-ı Katı*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000.
- Mütercim Âsım Efendi, *Kamus Tercümesi*, C. I, İstanbul 1305.
- ONAY, Ahmet Talât, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Haz: Cemal Kurnaz, Birleşik Yayınevi, Ankara 2007.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, LM Yay., İstanbul 2003.
- REDHOUSE Sözlüğü (Osmanlıca-İngilizce), Sev Yay., İstanbul 1999.
- SALEHPUR, Cemşid, *Farsça-Türkçe Genel Sözlüğü*, Lale Yayınevi, 1996.
- STEINGASS, F. *Persian English Dictionary*, Londra, 1930s.
- Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, (Haz.: Ömer Faruk Akün), Alfa Yayınları, İstanbul 1998.
- ‘Türkçe Sözlük’, TDK Yay., Ankara 2005.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.

MAKALELER:

- AKKUŞ, Metin, *Metin Şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten’e*, Yedi İklim, S. 32, İstanbul 1992.
- AKLAN, Serhan, *13. 14. 15. Asırlarda Divan Nesrine Genel Bakış*, Yedi İklim, S.51, Haziran 1994.
- BİLKAN, Ali Fuat, *Şerh Geleneği*, (Yayımlanmamış Makale).
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, “Yunus’un Bir Şiirinin Şerhi”, Yunus Emre Sempozyumu, 2-5 Mayıs 1988, Mil.Ktp.(Bildiriler), Ankara 1990
- DOĞAN, Muhammed Nur, *Metin Şerhi Üzerine*, Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, İstanbul 1999.
- KORTANTAMER, Tunca, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, Ege Üniv. Edb. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi S.8, İzmir 1994.
- MAZIOĞLU, Hasibe, *Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine Düşünceler*, Dergah S.93, Kasım 1997.
- MENGİ, Mine, *Metin Şerhi, Tahlili, ve Tenkidi Üzerine*, Divan Şiiri Yazıları, Dergah, Kasım 1997.
- Murad Nakşibendî*, DİA, C. 32.

SARAÇ, Yekta, *Divan Tahlilleri Üzerine*, İlmî Araştırmalar 8, İstanbul 1999.

ÜNVER, İsmail, *Mesnevî*, Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı, C. II, Nr. 415-417, Ankara 1986.

YENİTERZİ, Emine, *Metin Şerhi ile Görüşler*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.5, Konya 1999.

TEZLER:

AKTAN, Muhammed Felat, Murad Molla'nın Saib-i Tebrizî Şerhleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

AYTEKİN, Ülker, Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, 2002.

CANPOLAT, Hülya, Sa'dî'nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, 2006.

CEYHAN, Semih, İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, 2005.

KÖSE, Davut, Mehmed Murad Nakşibendî Dîvânı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

MENGÜÇ, Hilal Tuğba, İlmî Mehmed Dede'nin Cezire-i Mesnevî Şerhi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.